TÜRK DİL KURUMU

AHMET MİDHAT EFENDİ

BÜTÜN ESERLERİ

Romanlar XIV

CİNLİ HAN

TAAFFÜF

GÖNÜLLÜ

Hazırlayanlar

Necat Birinci - Ali Şükrü Çoruk - Erol Ülgen

ANKARA, 2000

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL ve TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI : 761
YENİ TÜRK EDEBİYATI KAYNAK METİNLERİ DİZİSİ: 2

AHMET MİDHAT EFENDİ

BÜTÜN ESERLERİ

Romanlar XIV

CİNLİ HAN
– • –
TAAFFÜF
– • –
GÖNÜLLÜ

Hazırlayanlar
Necat Birinci - Ali Şükrü Çoruk - Erol Ülgen

ANKARA, 2000

5846 sayılı kanuna göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları **Türk Dil Kurumuna aittir**.

Ahmet Mithat

Cinli Han; Taaffüf; Gönüllü / Haz. Necat Birinci, Ali Şükrü Çoruk, Erol Ülgen.— Ankara: Türk Dil Kurumu,2000.

VIII, 414 s. ; 20 cm.-- (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları; 761. Yeni Türk EdebiyatıKaynak Metinleri Dizisi; 2. Ahmet Mithat Efendi Bütün Eserleri Romanlar; 14)

ISBN 975-16-1329-9

1. Türk Romanı I. Birinci, Necat (haz.) II. Çoruk, Ali Şükrü (haz.) III.Ülgen, Erol (haz.) IV. k.a. IV. 2. k. a.: Taaffüf V. 3. k.a.: Gönüllü

813.42

İnceleyen: Prof. Dr. İsmail PARLATIR

ISBN : 975-16-1329-9

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ..... V-VIII

CİNLİ HAN..... 1-70

TAAFFÜF..... 71-190

GÖNÜLLÜ..... 191-414

ÖN SÖZ

Ahmet Midhat Efendi, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren batı etkisinde değişmeye başlayan edebiyatımızın önde gelen şahsiyetlerinden birisidir. Şiir hariç, roman, hikâye, tiyatro, anı, seyahat yazısı tenkit, deneme, gazete makalesi gibi hemen her çeşit edebî türde eser kaleme almış, batı edebiyatlarından tercüme yahut uyarlamalar yapmış, geniş bir çaplı eğitici popüler kitaplar ve ders kitapları yayımlamıştır.

Ahmet Midhat Efendinin basın ve yayın hayatındaki çalışmaları, devrinin hemen her ihtiyacına cevap vermiştir. Çıkardığı dergilerin yanı sıra sahibi ve başyazarı olduğu Tercümân-ı Hakîkat gazetesi de XIX. yüzyılın Türk kültür ve siyasî hayatının en önemli yayım organlarından biri olmuştur.

Ahmet Midhat Efendi, yazdıklarıyla bir devri dolduran adamdır. Eserleriyle zamanına ve sonlarına üç beş kitaplık bir külliyat değil, neredeyse hemen her konudaki eserlerinden oluşun bir kütüphane vermiş kültür adamımızdır. Ona, bu yazı faaliyetinin yoğunluğu dolayısıyla devrinde "yazı makinası", bu çalışmalarında halkı bilgilendirmeyi ve eğitmeyi amaç edindiğiden dolayı da bir eserin adından hareketle "Hâce-i Evvel" (ilk öğretmen) isimleri verilmiştir.

Ahmet Midhat Efendinin en fazla eser verdiği edebî tür romandır. Ona göre roman "cihan içinde cihan"dır. Romancı, yaşadığı dünyayı beğenmez. Beğenmediği bu dünyanın önüne, okuyucunun daha çok beğeneceğini ümit etti yeni ve yapay bir dünya koymaya çalışır. Bunu yaparken de kurduğu yeni dünyadaki her şeyi kendi anlayışına göre düzenler. Romanı "Hakîkat-i ahvâl-ı beşeriyyenin tasviri" olarak gören Ahmet Midhat Efendi, bu yeni dünyanın insana uygun olarak kurulmasını da ister. Romancının çevresine bakmasının yeterli

olacağına inanır. Romanlarda hayal ürünü olan olay ve şahıslara da yer virelebileceğine işaret eden yazar, ancak bunların gerçekmiş gibi canlandırılmasını ister. Bu romanlarda okuyucuya hemen kendisini gösteren taraf, gevşek ve rahat bir üslûpla, bir sohbet havası ve yârenlik edasıyla yazılmış olmalarıdır. Bu rahatlık ve yârenlik edasının arkasında ise bir yandan yüzyıllar boyu meddah hikâyeleri dinlemiş bir toplumun önüne, okuması için koyduğu yeni edebî türü yadırgamaması, diğer yandan bütün hayatı boyunca yazma eylemine biçtiği fonksiyon kendisini gösterir. Onun romanları, neredeyse "tıkış tıkış" abartmasına hak verdirecek oranda bilgi yüklüdür. Yazar, romanı bir araç olarak kabul edip okuyucuyu, konunun vardığı her alanda, sözün gittiği her konuda iyi kötü biraz daha bilgilendirmeyi hep birinci plânda tutmaktadır. Ahmet Mithat Efendinin romanı "malûmat-furûş" bir romandır. Cemil Meriç'in, onun bütün eserlerini göz önünde bulundurarak hakkında yaptığı bir niteleme ona son derece uygundur. "Tek kişilik akademi."

Romanlarında Ahmet Mithat Efendinin yapmak istediği bir şey daha vardır ki Ahmet Hamdi Tanpınar XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi isimli eserinde vurucu ve özetleyici bir tespitle dile getirir: "Hakikate Ahmet Midhat Efendinin bütün eseri bir halk okuma odasıdır." Tanpınar'a göre o, zamanının insanına okuma zevkini vermiş, bunu giderek bir alışkanlığa dönüştürmüştür. "Namık Kemal'de ve benzerlerinde mütalâa bir nevi mücadele idi. Onda dinlenme ve hülyadan gelen sıcaklıkta ısınma oldu. Birdenbire onun kitaplarıyla, çalışan insanın hayatına dinlenme saati girdi. Okumaya ayrılan saat. İşte cemiyetimize getirdiği şey. Ve onunla küçük insanların hayatı değişti. Küçük ahşap evlerde lâmba dışındaki saatler, başka bir mana ve hüviyet kazandılar. Bütün aile, okuma bilenin etrafında toplandı ve okunanı münakaşaya başladı."

Tanpınar'ın bu tespitleri Ahmet Mithat Efendinin romanlarındaki sohbet üslûbunu, sıkmama amacına ve bilgilendirme gayretinin sebebini çok iyi anlatmaktadır.

Ahmet Mithad Efendinin romanları konuları bakımından büyük bir açılım ve zenginlik taşır. Tarihî olaylardan, aşk, macera, polisiye, fen, ahlâk konularına, Avrupa şehirlerinden Afrika, Güney Amerika içlerine, uzak diyarların insanlarından yerli hayatın ayrıntılarına, imparatorluk şehirlerinin sakin mahalle yaşayışlarından hareketli çarşı pazar hayatına, zamanını genç kız hülyalarından meceraperest delikanlı taşkınlıklarına kadar dağılan bir yelpazeyi alabildiğine zengin ve renkli tonlarla karşımızda açar. Onların bu canlılığı, konu ve ilgi çeşitliliği, bu romanları bugün bizim için de hâlâ okunabilir, alâkamızı üzerine çekebilir kılacak niteliktedir. Öte yandan ise bu eserler, böylesi geniş bir açılımla, hayatla, geçmişle ve gelecekle kurduğu ilişkileri araya giren bir yüzyıldan fazla zaman tortusunun üzerinden atlayarak bize taşımaları ile bu dönem hakkında yapılacak çok çeşitli disiplinlerdeki çok farklı kaynaklıklar edecek, onlara zengin malzeme sağlayacak, bugünün okuyucusunda da hoş ve meraklı ilgiler uyandıracak bir kültür hazinesidir.

Bu düşüncelerden hareketle, Ahmet Mithat Efendinin romanlarını bir külliyat hâlinde yeni yazıya aktarmış bulunuyoruz.

Bunu yaparken, bu eserlerin edebiyat, dil, sosyoloji, sosyopsikoloji ve sosyal tarih ve dil çalışmaları bakımından

dönemlerinin birer belgesi olmaları gerçeğini göz önünde bulundurarak, romanların dilinde herhangi bir sadeleştirme ve değiştirmeye gitmedik. Okumayı kolaylaştırmak ve imlâ birliğini sağlamak amacıyla Türk Dil Kurumunun 1996'da basılan İmlâ Kılavuzu'nu esas aldık. Romanlardaki yabancı kelime ve terkiplerin İmlâ Kılavuzu'ndaki şekillerine bağlı kaldık. İmlâ Kılavuzu'nda bulunmayan kelime ve terkipleri aslına uygun olarak çevirdik.

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL ve TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI
YENİ TÜRK EDEBİYATI KAYNAK METİNLERİ DİZİSİ: 2

AHMET MİDHAT EFENDİ

BÜTÜN ESERLERİ

Romanlar XIV

CİNLİ HAN

Hazırlayan

Necat Birinci

ANKARA, 2000

On ikinci cüz

CİNLİ HAN

ismiyle bir hikâyeyi havidir

Muharriri
Ahmet Midhat

Birinci defa
olarak Maarif Nezâret-i Celîlesinin ruhsatıyla
«Kırkambar» Matbaası'nda basılmıştır

İstanbul

Sene
1302

(İhtar)
Risalenin tekrar-ı tab'ı muharririn zatına mahsus
bir salâhiyettir

Mukaddimecik

Bir cuma günü köprüden Beykoz'a giderken şu hikâye-i garîbenin esasını vapur içinde bir dostumdan işittim ve esas hikâyeyi hakikaten karilerime arza şayan olacak derecelerde garip ve lâtif bulduğumdan romancılık sanatı noktainazarınca nevâkısını ikmal ederek ber-vech-i âtî sevgili karilerime arz ve takdime cesaret aldım:

1

Vak'a Fransa'da güzar eyliyor. Fransa'nın Lyon eyâletinde Pierie namında bir karyeden bed' eyliyor. Ekser romancıların âdetleri olduğu üzere "Pierie karyesi şöyle güzel böyle lâtif olup şu mevkiinde bulunulursa enzâr-ı temâşâya şöyle bir manzara arz eder, bu tarafında bulunulursa şöyle görünür" gibi tarifata girişemeyeceğiz. Vakıa bu yoldaki tarifât romanlara en ziyade çeşni veren şeylerdense de muharrer bir mahalli re'yü'l-ayn görmeli veyahut plânlar haritalar resimler tetkik ve tetebbu ile o mahalli görmüş gibi tanımalı ki bu yoldaki tasvirata muktedir olabilsin. Bu şartlar bulunmadığı hâldeyse öyle ezberden edilen tasvirât-ı şâirânesinin dahi ehemmiyeti olamaz.

Pederi karyesinde Grégoire Salpêtre isminde bir delikanlı vardı ki pederi Etien Salpêtre her ne kadar ihtiyar ve âciz bir adam idiyse de kanunca muayyen olan sinne varamamış olduğu gibi tıbben sakatlığı dahi muhakkak olmadığından bir tanecik oğlunu hizmet-i askeriyyeden kurtarmamıştı.

Bu günki günde Avrupa'nın hemen her devleti nezdinde olduğu gibi Fransa'da dahi hizmet-i askeriyye bir vazife-i umûmiyye olduğundan hiçbir kimse müstesna değilse de hikâyemiz üçüncü Napolyon'un evâil-i hükûmet-i imparatorîsinde yani 1857 sene-i milâdiyesinde güzâr eylediğinden o zamanlar Fransa'da kura usulü hemen şimdi bizde olan usulün aynı gibi bir şeydi.

Askere giden neferler meyanında esnâ-yı müfârekatta gözlerinden birçok yaş dökmeyen delikanlı olur mu? Olursa nadir olup nadirin dahi ma'dumdan farkı pek azdır. Gözlerden birçok yaşlar dökülür. Valide için dökülür. Peder için dökülür. Fakat en çoğu yavuklular için dökülür.

Gönül mesâilinde milletlerin yekdiğerinden farkı pek azdır. Köylerde her delikanlı beraber büyüdüğü kızlardan elbette birisini diğerine tercih edecektir. O kızla küçükken kardeş kız kardeş gibi yaşadığı hâlde büyüdükçe bu hiss-i uhuvvet değişe değişe iş bir gün olup da yekdiğerinin yüzlerine baktıkları zaman çehrelerini lâtif bir hürmet-i hicâb istilâ edecektir. İşte o hürmeti muâkıp hâsıl olan tebessümler pek manidar olacaklardır.

Nihayet elbette bir gün dahi gelecektir ki erkek gâyet titrek bir sedâ ile "Âh! Acaba sen de benim hakkımda benim senin hakkındaki hissiyatım gibi bir histe misin? diyecek ve elbette kızın dahi hafakanından boğulmak derecesine gelmiş olduğu hâlde bu suale lafzen veremediği cevâb-ı tasdîki bir baş işâretiyle olsun verecektir.

Bu hâller bizim Grégoire Salpêtre hakkında dahi vaki olmuştu. Binaenaleyh genç Salpêtre askere giderken gözlerinden pek çok yaşlar dökmesi zarurî olan delikanlılardandı.

Joséphine!... O mini mini Joséphine'se hakikaten seller gibi gözyaşlarına tatlı bükâlara lâtif ahlara sair emsalinden daha ziyade lâyık bir kızcağızdı.

Yirmi yaşında bulunmak hasebiyle ilk kurasında askere giden genç Salpêtre'in sevdiği Joséphine on sekiz yaşında orta boylu nahif endamlı esmer çehreli kara gözlü bir kızcağız olup öyle sair köylü kızlar gibi her gördüğü delikanlının yüzüne gülmez, herkes ile şaka etmezdi. Genç Salpêtre ile "Sever misin? Severim!" sözlerin teati etmiş olduğu hâlde bile âşıkı ile gayet tekellüflü görüşerek henüz dudaklarını dudaklarına dokundurması için dahi müsaade vermemişti.

Joséphine'in boyu posu hakkında dört kelimecikten ibaret olsun bir miktar malûmat vermiş olduğumuz hâlde Grégoire Salpêtre için hiç mi bir şey demeyelim?

Genç Salpêtre, uzun boylu geniş sadırlı iri kemikli esmer yağız kara gözlü kara tüylü bir çocuktur ki onun dahi Joséphine gibi vakarı pek ziyade olduğundan ve kızı sevmesinin en büyük vechi dahi mücerret iffet ve vakara verdiği ehemmiyetten ibaret bulunduğundan kendisi dudaklarını kızın dudaklarına değdirmek hevesinde bulunmak şöyle dursun bilfarz Joséphine böyle bir semahat edecek olsaydı mutlaka kızdan soğur bir daha yüzüne bile bakmazdı.

Aralıkta bir kere pazar günleri köy kilisesinde sevgilisiyle birleşip de badehu kolkola vererek gezindikleri esnada "Joséphine! Seni şöyle seviyorum. Senin için şöyle yanıp tutuşuyorum!" gibi sözler hiçbir vakitte delikanlının ağzından çıkmayıp belki yeniden açacağı tarlalardan ve damızlık ittihaz edeceği koyunlardan ve kuluçkaya yatıracağı tavuk ve kazlardan

bahsederek nihayette en âşıkane bir söz olmak üzere dahi "Joséphine! Zengin olmaya çalışacağım. Fakat senin için yalnız senin için zengin olacağım!" derken bu söze karşı kızcağız bir göz süzmesi dahi hem kabûl-i muhabbete hem teşekküre delâlet eyledikten fazla hem de muvaffakiyeti için Cenâb-ı Hakk'a dua demek olurdu. Zira Joséphine gözlerini her duanın teveccühgâhı olan semt-i semâya doğru süzerdi.

Joséphine genç Salpêtre'i ne kadar sevdiğini bilemez. Fakat hâl ve tavrı âşıkı için her fedakârlığa hazır bir dost bir muin olduğunu ispata kâfi bulunduğuna asla şüphe edemez. Şu kadar ki köy içinde Joséphine'den başka hiçbir kız Salpêtre'i süzmezdi. Beğenmezdi ki süzsün. Kızların kâffesi Salpêtre'i sert, kibirli, yüzü gülmez, söylemez bir adam olmak üzere tavsif ederek hâlbuki bu evsafın kâffesi Joséphine nazarında Salpêtre için medayih yerine kaim olurlardı. Zira kızların memduhu ve mergubu olan delikanlıları görürdü ki hangi kızlarla tesadüf etseler yılışıp kalırlar ve hatta bunlardan bazıları güya filânca kızın yavuklusu addolundukları hâlde sair kızlara yılıştıkları esnada kendi maşukalarını bin türlü zemlerle zem ederek o anda kavuk salladıkları kızı methederlerdi. Joséphine'se kendi âşıkı Salpêtre'in böyle iki yüzlülük muamelesini kat'en ve katıbeten kabul edemeyeceğini rânâ bildiğinden köylü kızları Salpêtre'i kibirle tünd-meşreplikle zemmeyledikçe Joséphine'in keyfi gelir ve âşıkına muhabbeti bir kat daha artardı.

Genç Salpêtre'le Joséphine hakkında şu tafsilâtı vermekten maksadımız kurası çıkması üzerine bunlar arasında vukua gelecek olan müfarekatın sair müfârakatlara dahi benzemeyeceğini anlatmaktır. Zira sair delikanlılar ve genç kızlar yekdiğerinden ayrılırlarken vakıa göz yaşları dökerlerse de kızlar sevdikleri gittiği zaman başka delikanlılarla dahi şakalaşabilecekleri ve binâenaleyh gönüllerini eğlendirmeye muvaffak olacakları gibi delikanlılar dahi hizmet-i askeriyye için gidecekleri yerlerde elbette birer gönül eğlencesi bulabileceklerini kendilerinden evvel askere gitmiş gelmiş olanların ettikleri hikâyeler üzerine bilirlerdi.

Bu hikâyeler pek çoktur. Zira genç askerler için hizmet eyledikleri yerlerde bulunabilecek gönül eğlenceleri dahi pek çoktur. Büyük şehirlerde besleme kızlar süt validelik eden kadınlar ek-

seriyetle kışlaların kurbunda gezmeye çıkarak her biri genç için her biri bir suretle güzel ve kahraman olan askerlere nazar-ı hevesle bakarlar. Nihayet bunlardan en beğendiklerini himayeleri altına alırlar. Kadınların askerler hakkındaki himayesi ne gibi neticelere kadar varacağı malûmdur. Zavallı askercikler! Her merhamete şayan değil midirler? Bundan maada daha dirayetlice olan bazı askerler zabıtan ve ümera yanına hizmetçi alınırlar. Onların hanelerindeyse aşçı kadın ve besleme kızdan bed'le madamın oda refikası matmazele kadar türlü türlü kadınlar bulunur ki bunların birisi dahi er geç neferciği merhamet ve himayeye şayan görecektir. Ne hacet? Büyük madamlardan bile askerleri himayeleri altına almış olanlar bilkülliye nadir değildir. İşte bu misüllü sergüzeştleri askerden çıkıp köylerine avdet edenler henüz askere gitmeyenlere hikâye ile ağızlarının sularını akıtırlar.

Zaten askere gitmezden evvel yekdiğerinin âşık âşıkası olan delikanlı ve genç kızların vukû-ı müfârekat üzerine başkalarını sevmeleri gibi ahval az mı görülmüştür? Askere giden delikanlı köyüne avdet eyledikte eski maşukasının başkasına varmış olmasını görmesinden veyahut köyde kalan kızın askere giden âşıkının bade'l-hizme bir köyde başka bir kızla teehhül eylediğini haber almış bulunmasından dolayı ne kadar fâci romanlar zuhura gelmiştir ki mütalâası insanın gözlerinden yaşlar isale eder.

İşte bu ahvali gerek Salpêtre ve gerek Joséphine bildikleri ve kendileriniyse o makule âşık ve âşıkalardan bulmadıkları için hizmet-i askeriyyenin bunları mecbur eylediği müfarekat hakikaten ve cidden sair cümle müfarekatlardan daha müessir ve daha fâci idi.

Pierie karyesi kur'a efradının Lyon şehrine sevki için bir pazar günü tayin olunmuştu. O pazar günü kilisede dualar edildikten sonra köyün ihtiyarları ve koca karıları kur'a neferatını yarım saatlik bir mesafeye kadar teşyî' edeceklerdi. Hâlbuki bu hizmet-i teşyî'i asıl kızlara havale etmek lâzım geldiği hâlde onları bilâ-iltizam menetmeleri garip değil midir? Hemşireleri bile kardeşlerini teşyîden menederlerdi ki şayet gençler arasında bir sevdiği bulunur da enzâr-ı ağyârda taayyüb olunacak hâller meydana gelir diye!"

Lâkin gençler sanki bu beliyyeye çare bulamazlar mı? Zaten Fransa'da işret akşamı cumartesi akşamıdır. Ertesi günü pazar olup kimse işe pek gitmeyeceği için erbâb-ı işret o akşam meyhanelere dolarlar. Kur'ası çıkanlarsa birkaç günler istedikleri gibi gezip yürümekte serbest olduklarından son cumartesi akşamı kur'a neferatı âdeta sabahlara kadar hanelerine avdet etmezler. Bu akşama mahsus olmak üzere kız valideleri dahi kızlarını o kadar hakimane bir gayretle arayıp takip etmezlerdi. Binaenaleyh avluların dibi ağaçlar altı âşık ve âşıkalara hasbıhâl edecek yerler olup bazı kere bir ağacın bir tarafında bir çift âşık ve âşıka hasbıhâl ederken, diğer tarafında dahi diğer çifti hasbıhâl ederler. Hatta daha garibi daha müessiri olmak üzere bir tarafta hasbıhâl edenler şevkle güldükleri hâlde diğer taraftakiler yeisle ağlarlar.

Dünya bu! Kimi ağlar kimi güler! Değil mi efendim? Son cumartesi akşamı Salpêtre'le Joséphine yalnız bir ağacın altında hasbıhâl ediyorlardı. Ama ne hasbıhal! Şüphesiz bir saat kadar aralarında hiçbir kelime teati olunamadı. Yalnız yekdiğerinin yüzüne bakmakla İşrâkiyyûn gibi birbirine ifhâm-ı merâm ediyorlardı. Ondan sonra Salpêtre dedi ki:

–Joséphine! Üç sene müfarekat sana pek uzun gelecek mi?

–Üç sene mi? Hâlbuki ben beş seneye hazırlanmıştım. Askerlik beş sene değil midir?

–Beş senedir ama üç sene hizmetten sonra sılaya ruhsat verirler. Eğer bir harp olmazsa bir daha çağırmazlar da.

–İşte asıl beni düşündüren şey o "harp" değil midir?

Bilâihtiyar kızcağızın gözlerinden iki damla yaş döküldü. Salpêtre dedi ki:

–Her gün cenk olmaz ya? Fakat ben senin bu sözünden bu ağlayışından daha ziyade memnun oldum. Demek oluyor ki bir harp olmaz da fedâ-yı can etmezsem askerde ne kadar kalacak olsam mutlaka beni bekleyeceksin. Öyle mi?

–Mutlaka!

–Teşekkür ederim Joséphine! Seni bu akşam görmek isteyişim yalnız bu sözü almak içindi. Zira aramızda henüz böyle bir söz alıp verilmemişti. Bir daha tekrar eder misin Joséphine? Beni

mutlaka bekleyeceksin. Değil mi?

–Mutlaka!

–Öyleyse artık burada sabahı etmeye lüzum yoktur. Niçin rahatsız olacaksın? Yerli yerimize gidelim de sabaha kadar birbirine te'mîn-i sadâkat eden âşık ve âşıkalara benzemeyelim.

–Sen bilirsin!

İkisi dahi oradan ayrılmaya davrandılar. Tanıştıkları günden beri ilk defa olmak üzere orada Salpêtre dudaklarını Joséphine'in dudaklarına uzattıysa da kız itiraz ederek dedi ki:

–Bu hususta dahi sair âşık ve âşıkalara benzemeyelim.

–Hakkın var Joséphine! Benzemeyelim! Senden bir buse dahi almamış olduğum hâlde ayrılıp askere gideyim ki o iştiyak o hasret askerden çıkıp gelinceye kadar cayır cayır beni yakmakta devam eylesin!

Bizim âşık ve âşıkanın sûret-i muâşakalarını garip mi görüyorsunuz, biz ne yapalım? İşte bunlar dahi böyle birer âşık ve âşıka idiler.

Ertesi günü kur'a neferâtı kilisede dua ederek yola düzüldüler. Her gözde yaş vardı. Babasıyla el ele vererek yürümekteydiler. Babası askerlik yolu öyle zannolunduğu kadar ağır olmadığını Salpêtre'e anlatır ve bahusus ki hizmet-i askeriyyede bulunmayan köylülerin yonulmamış odun gibi kalacaklarını ve köylüler meyanında en terbiyeliler askerden çıkanlar olduğunu tefhim eylerdi.

İhtiyarın hakkı da yok mudur? Yalnız Fransa'da değil dünyanın her tarafında hizmet-i askeriyye için köylerden kışlalara gelen efrat, terbiyeden taallümden bilkülliye mahrum oldukları hâlde köylerine pek müeddep ve muallim adamlar oldukları hâlde avdet ederler. Askerlik etmeyenlerin zekâsı da terbiyesi de bunlara nispetle geride kalır. Hâlbuki askere gelenlerin bir takımları zabit olmaya kadar yol dahi bulurlar. Bir zamana kadar neferlikten yetişmiş livalar ve ferikler ve hatta müşirler bile görmez miydik?

Salpêtre'in babası bunu dahi oğluna anlatarak büyük Napolyon'un bir sözünü kulağında küpe etmesini tavsiye eylerdi ki o söz dahi "Her nefer kendi çantasında bir mareşal bastonu ta-

şır" sözünden ibaretti. Fransa'da mareşallerin ellerinde küçücük bir baston bulunur. Napolyon dahi bu sözüyle neferlerin mareşalliğe kadar yolları açık olduğunu anlatmıştır.

Fakat biz bu sözlerin ne dereceye kadar genç Salpêtre'in kulağına girdiğini bilemeyiz. Bildiğimiz şudur ki yarım saat kadar teşyî olunduktan sonra kur'a neferâtının sevkine memur olan bir onbaşının ifadesi üzerine gerek köylüler gerek neferler "Yaşasın imparator! Yaşasın vatan" diye haykırarak ve fakat herkesin ağlaması hüngürtü derecesini bularak müfarekat edilmiştir.

2

İhtiyarlar ve kocakarılar köye döndükleri gibi biz dahi hayalimizi neferâtın arkasından sevk etmeyelim de köye irca edelim. Zaten onlarla beraber sevk-i hayâl edecek olsak ne göreceğiz? Kışla! Asker silâh! Talim! Boru! Filân değil mi?

Vakıa bunlar meyanına dahi bir roman sığar. Hem de evvelce dahi haber vermiş olduğumuz veçhile birtakım kadınlarla askerler arasındaki münasebetler üzerine bu meyana pek güzel bir roman sığdırılabilir. Lâkin bizim bu hikâyemizde vak'anın askerlik âlemine ait olan kısmı hiç derecesinde olduğundan nazarıdikkat ve tecessüsümüzü Salpêtre'in arkası sırası şimdiden askerlik âlemine kadar sevk etmeyeceğiz. Her hâlde köyün ihtiyarlarıyla beraber yine köy tarafına çevireceğiz.

O akşam Pierie karyesinde hiç neşe yoktu. Nasıl olabilir ki bir köyde analar babalar sevdalıların cümlesinin medâr-ı neşeleri delikanlılar olup onlar mefkut olunca cümlesinin neşesi dahi mefkut olur.

Vakıa köyde hiç delikanlı kalmamış değildiyse de en mukaddemleri gitmiş olup bunların müfarekatlarından dolayı husule gelen teessür-i umûmiyye köyde kalanların dahi iştirakleri lâzıme-i zimmet-i hamiyyet.

Ertesi günden bed' ile âşıkları askere giden kızlar yekdiğerini görerek hîn-i müfârekatta âşıklarıyla fasl-ı kavl ve karar eylediklerini yekdiğerine sorarlar ve söylerlerdi. Dünden gözlerde baki kalan yaşların dahi bugün şu suretle isale edilir ve gâhice bazı kızların yüzlerinde alâmet-i tebessüm görülse bile yağmurlar arasında bazı kere defaten zuhur eden ziyâ-yı şems gibi bu tebessümler dahi yaşlı gözlere ıslak yanaklara pek muvakkat bir letafetçık verebilirdi.

Bu kızların arasında yalnız Joséphine görülmezdi. Hatta kızlardan birisi diğerine "Acaba Joséphine Salpêtre'le ne kavl ü karar etmiştir?" diye ortaya bir söz atınca o zamana kadar cüz-'îce olan tebessümler umumî bir kahkahaya mübeddel olup diğer birisi cevaben "Hiç Salpêtre kibir etmeksizin veyahut üşenmeksizin âşıkasıyla kavl ü karar mı edebilirmiş?" deyince kahka-

halar daha ziyade arttı.

İnsan evlâdı işte böyledir. Ekseriya kendi dertlerine ağlarken başkalarının dertleri meydana çıkınca hemen kendi dertlerini unutup olara derhâl gülmeye başlar. Yalnız muaşakalarından dolayı dertli olan kızlarda bu hâl görülmekle kalmaz. Daha pek çok ziyade pek çok mühim şeylerde dahi bu hüküm kendisini gösterir. Hatta insan kendi derdine çare bulunmaktan ne kadar mutmain olabilirse başkalarının dahi o derde iştirakle girftar olmuş bulunmalarını görmekten muttassıl itminan evvelkinden ziyade olur.

Kur'a neferatının gitmeleri mart ayına müsadif olduğundan Joséphine kendi kendisine demişti ki:

–Zengin olacakmış! Hem de benim için zengin olacakmış. Öyleyse bari o gelinceye kadar ben onun için zengin olayım da o da görsün!

Derhâl haber verelim ki Joséphine zengin bir kız değildi. İhtiyar bir validesiyle ufak bir de kız kardeşi var idiyse de kardeşi başka bir hanede müteehhil olduğundan validesini beslemek dahi Joséphine'in gayretine kalmıştı.

Joséphine mahsul idrakine yevmiyeyle gider çorap yamar terzilik eder hangi iş zuhur ederse görür ekmeğini taştan çıkarır ve hamarat bir kız olduğundan o zamana kadar kazancıyla sair analı babalı hâlli vakitli kızlardan daha güzel giyinip kuşanmakta ve daha rahat yaşamaktayken bu defa bir de zengin olmak azmine düşmüştü.

Köylü neyle zengin olur? Nakd-i mevcudunu irbah ederek veyahut iratlar akaratlar peyda eyleyerek değil a? Kalemiyle fırçasıyla akıl ve zekâsıyla zengin olmak dahi bunlara müyesser edilmemiştir. Hiç şüphe yoktur ki köylünün zengin olması ya tarla ya kümes veyahut ahırla müyesser olur. Joséphine ahır tedarik edecek kadar sermaye sahibi olmadığından çalıdan çırpıdan tedarik eylediği kümesinden tavuk ve kaz ve ördek yetiştirmeyi gözüne kestirdiği gibi hanesi civarında bulunan bahçesinde dahi muktedir olabileceği sebzeleri zer'den asla fütur getirmeyecek bir bahçıvan olduğunu nazar-ı ehemmiyyeti önüne aldı. Geceleriyse çorap veyahut dikişle vakit geçirirdi. Bu suretle kazancını artırmanın yolunu bulduğu gibi masrafını dahi her taraf-

tan tenkih ederek âşıkı askerden gelinceye kadar behemehâl bir iki inekle yedi sekiz keçi tedarikine kadar varmayı azmeylemişti.

Kızın bu azmini nasıl meydana getirdiğini uzun uzadıya tafsil etmeyeceğiz. Köylülük hâlinin bu suretlerini tafsilden karilerimiz belki de hiç lezzet almazlar. Alsalar bile zaten hikâyemizin tertibi bu misillü tafsilâta müsait değildir. Fakat şunu karilerimizin nazarıdikkatlerine arz edeceğiz ki azimde ciddiyet ve kuvvet hususunda kadınlar daima erkeklere galiptirler. Erkekler hiçbir vakitte kadınlar kadar sahihü'l-azm olamazlar. Bin hâl olur ki onlara tebdîl-i azm ettirir. Kadınlarsa kendi nefislerine elbette erkeklerden ziyade hakim olduklarından göze aldırdıkları işi mutlaka itmam ederler. Joséphine'se benât nev'i miyanında en ziyade azminde kavi bir kadındır.

Salpêtre askere gittikten üç ay sonra pederine bir mektubu geldi. İçinde bir de Joséphine'e mektup vardı. Hâlbuki babasının ve gerek âşıkasının mektupları bizim Yeni Cami'deki mektupçulara bedel Avrupa'da "ecrivain puplic" dedikleri mektupçuların hazır litografya ile tabettirilmiş oldukları onar paralık mektuplardandı ki yalnız isim yerleri açık olduğu hâlde onları doldurup irsal ederler. Bu mektuplardan babalara ve validelere olanların mealleri yalnız temîn-i sıhhat ve afiyetten ibaret olup sevdalılara gönderilenlerde ömrünün son gününe kadar sevdadan ayrılmayacağına ve asla hıyanet etmeyeceğine dair teminat dahi vardır. Olabilir ki nefer hastaneden mektup gönderir de yine anasına babasına sıhhat ve afiyetini temin eder. Olabilir ki nefer bir aşçı çamaşırcı filân sevmiştir de henüz eski sevdalısına temîn-i muhabbet eder. Zira lâzım olan şey yalnız memlekete mektup göndermektir. İçinde ne olduğu ol kadar ehemmiyet götürmez. Bak şu mektup hususunda bizim askerler Fransa'ya galiptirler. Zira mehmetçikler hısım akrabadan konudan komşudan maada bütün köy ahalisine ve civar köylerdeki dostlara dahi selâmlar yazdırarak hele hâl ve hatır sormaya gelince koca öküzün sarı ineğin topal kısrağın bile hâl ve hatırını sormasını yazıcı efendiye emrederler. Hem de Fransa'da on paraya bir mektup satın aldığı hâlde bizim mehmetçikler yirmi para verirler.

Altıncı ay Salpêtre'den gelen mektup öyle basma kalıp ol-

mayıp da kendi yazısıyla olursa beğenir misiniz? Evet! Alaylarda neferatı tedris ederler. Bunlardan dirayetli ve çalışkan olanlar bayağı ileri giderler. Bizim genç Salpêtre cümleden daha dirayetli ve bahusus çalışkan olduğundan altı ay zarfında yazı yazmayı öğrenmişti. Vakıa imlâsında pek çok yanlışları var idiyse de zaten köyde mektubu okuyanların yanlışları daha ziyade olduğundan Salpêtre'in hatıralarının farkında dahi olamazlardı.

Bu defa genç Salpêtre'in maşukasına yazdığı mektup hakikaten her okuyana tesir edecek bir surettedir. Askerlikten bahsederek her nefer askerlik aleyhine bir fikir peyda etmiş olduğu hâlde Salpêtre bilâkis askerliği pek ziyade beğenmişti. "Askerlik insanı insan edecek bir mekteptir!" diyor ve "Joséphine'im sana daha terbiyeli bir arkadaş olmak için işte çalışıp okumak ve yazmak bile tahsil ediyorum" diye tefahür eyliyordu.

Joséphine bu sözü işitince kendisi dahi tahsile mecbur olmaz mı? Hiç o gayretli kızcağız bu müsabakada dahi âşıkından aşağıda kalır mı? Salpêtre zengin olmak arzusunda bulunduğunu görünce servet cihetinden kocasına lâyık bir kadın olmaya fasl-ı azm etmişse Salpêtre askerde terbiye ve tahsil görerek köye bir müeddep adam olduğu hâlde gelince kendisini bu cihetten dahi kocasına lâyık bir kız göstermek gayreti zavallı Joséphine için zengin olmak gayretine dahi tefevvuk eyledi.

Bu mektubun cevabını köy papazına yazdırdı. Fakat âşıkına hiçbir şey söylemediği hâlde ertesi günden bed' ile papazdan birer ders almaya başladı. Diğer üçüncü ayda âşıkından mektup geldikte onu kendi kendine okuyup yazdırdığı cevapta dahi "Şimdilik mektubumuzu kendim okudum!" diye bir işaret verdi ondan sonra ise imlâ yanlışları müstesna olmak şartıyla âşıkıyla doğrudan doğruya kendi el yazısıyla muhabere etmekten maada Salpêtre'in babası tarafından yazılan mektupları dahi Jozefin yazar oldu.

Bu haber dahi köyde şayi olunca kızlar ve hatta delikanlılar bile Jozefin'i bir kat daha istihzaya başladılar. "Joséphine okuyup yazıyormuş. Kim bilir ne kadar büyük bir kadın olacak. Monsieur Salpêtre dahi askerde okumak yazmak öğrenmiş. Yarın bir miralay Salpêtre olur da Joséphine dahi Madame La

Colonelle olursa görürsünüz!" diye kahkahaları ayyuka çıkarırlardı.

Evet! Maarif meselesi henüz Avrupa'da dahi böyledir. Ezmine-i mutavassıtada okumak yazmak ve bir mektuba imza bile koymak maayipten addolunurdu. Şimdilerde şehrîler maarif hakkındaki fikirlerini değiştirmişler ve tamîm-i maârife pek çok ehemmiyet vermekte bulunmuşlarsa da köylüler hâlâ maârif istihza ederek "Kalem tutan parmaklar kazma kürek tutamazlar. Hâlbuki yaşamak için kalem değil kazma kürek sallamalıdır." sözünü güya büyük bir hikmet olmak üzere söylerler. Bu sebebe mebnidir ki Avrupa hükûmetleri maarifi avâm-ı nâsa kadar tamim için teşvikatın bir faydasını göremeyince çocukların talim ve terbiyesini meburiyet altına almış ve evlâtlarını bir sinn-i muayyene kadar mektebe göndermeyen babaları ceza etmeye kadar mecbur olmuştur. Ama köylüler için eski kafayı terk etmek yalnız bizim buralarda değil Avrupalarda dahi en güç mevaddan bulunmuştur.

Salpêtre gideli iki sene oldu. Fakat "Murasele muvaselenin yarısıdır" fehvasınca bizim âşık ve âşıka yazıştıkları mektuplarla bayağı def-i hasret ediyorlardı. Binaenaleyh Joséphine kendisini o kadar bahtiyar buluyordu ki tavsife sığmaz. Sair kızların çoğu eski âşıklarını unutarak başkalarını sevdiklerini ve bazıları kocaya bile vardıklarını görüp de kendisi âşıkına sadık kaldığını görünce yalnız bu iftiharı bile Joséphine'i bahtiyar etmeye kifayet eyliyordu.

Joséphine bir inekle on dört re's keçiyi tedarik etmiş ve artık ahır sahibi dahi olmuşsa da buralarını âşıkına asla yazmıyordu. Geldiği zaman birden bire görürse memnun olacağını düşünerek asıl lezzeti dahi o memnuniyete tehir eyliyordu.

Fakat dünyada hangi bahtiyar belâsız kalır? Felek sanki belâsız bahtiyarlığı insanlardan kıskanırmış gibi her bahtiyarlık heveskârına mutlaka birçok belâlar musallat eder. Bir yandan bahtiyarlığına yardım etse bile diğer cihetten elbette can sıkacak şeyler peydasından dahi geri durmaz.

Joséphine için meydana çıkan belâysa sevgili Salpêtre'i üzerine rakip olacak diğer bir âşık zuhuru olmuştur.

Merak etmeyiniz efendim! Bu kabahat Joséphine'in değildir.

Joséphine hiçbir erkeğin nazarıdikkatini kendi üzerine celp etmiyordu. Vakıa hangi sınıf kadın olursa olsun erkekler tarafından kendilerine bir nazarıdikkat atfedilmesinden memnun olur ve hiç olmazsa kızımız Joséphine'se bu hususta dahi sair kadınlara benzemezdi. Bir erkeğin kendi yüzüne dikkatlice bakacak olsa sevgili Salpêtre'in hukukuna tecavüz etmemişçesine bir nazar-ı husûmetle herifi geberteceği gelirdi. Hâlbuki işte kızcağızın sadakatinde olan bu ifratı sebep olarak kendi üzerine şiddetli bir nazar celp eylemiştir.

Bu nazar Pierie karyesine misafir gelmiş olan ve ne idüği henüz anlaşılamamış bulunan bir herifin nazarıydı. Herif "De Laroche" isminde bir adam olup isminin evvelinde "De" edatı bulunmasına nazaran kendisinin zadegândan olduğu anlaşılıyorduysa da hangi tarafın zadegânından olduğunu henüz kimse bilmiyordu.

Monsieur De Laroche bazı kocakarı masallarında Yemen padişahının oğlu Hint padişahının kızı hakkında bir takım medayih işitmekle âşık olduğunun hikâye edilmesi gibi yalnız Joséphine hakkında söylenen bazı sözleri işitmekle âşık olmuştu.

Hem de Joséphine'in merdümgirizliği filânı methüsena yolunda değil âdeta kızın zemmi yolunda söylenmiş sözler olup gevezelikte emsalini geçen bazı kocakarılar "Bir sır küpüdür! Ahvalinden kimseye renk vermez ama sanki cihan eşek midir? Ekseriya öyle her hâli gizli olan kızlarda gerçekten gizlenecek hâller bulunur da onun için gizler. Dört gün evvel hiçbir şeye malik olmayan bir genç kız bugün ineklere keçilere malik olmuştur. Kimin mirasını yemiş de bu servet ve sâmâna malik olmuştur? İşte yalnız bunu düşünmek Joséphine'in ne mal olduğunu meydana koyarsa da merdümgiriz kızdan hiçbir eser hiçbir serrişte almaya imkân yoktur ki kendisini alenen kepaze edelim." vadisine kadar sevk-i kelâm eyledikleri hâlde Monsieur De Laroch bunları ayn-ı meth olmak üzere telâkki etmişti.

Bir gün kalkıp sûret-i mahsûsada Joséphine'in hanesine gitti. Hiç de âşıkane olduğuna hükmedilmeyecek olan tavırla kıza dedi ki:

–Matmazel! Namuslu bir adam için mukaddes olan şeylerde külfete lüzum görülmez. Ben sizin methinizi işittim. Gönlümü

size kabul ettirmeye geldim. Sizi kendime zevce etmekliğime müsaade eylerseniz bahtiyar olurum.

Joséphine'de hiddet! Herif âdeta namusunu ihlâl etmiş gibi bir gazapla cevaben dedi ki:

–Efendim! Gönlünüzü kabul edememekte mazurum. Zira gönlümde başkasının sevdası vardır.

–Onu da işittim. Fakat bana sizin gibi bir zevcenin o kadar lüzumu vardır ki askerde bulunan herifin size olan lüzumu hiçbir vakitte o dereceye varamaz. Hangi kadın olsa ona zevce olabilirse de her kadın bana zevce olamaz!

Joséphine'deki hiddet yeis derecesine vardı. Dedi ki:

–Efendim! Şu anda evimden çıkar mısınız?

Yoksa köylüden istimdat edeyim de sizi başka türlü mü çıkarsınlar?

Joséphine'in bu tavr-ı muhkirânesi herifi kızdırmıyordu. Zira De Laroche'un Joséphine'i en ziyade beğendiği şey işte bu sertliği ve hiç kimseye yüz vermemesi ve yalnız kendi âleminde yalnız yaşaması kaziyesi olup binaenaleyh kız ne kadar sert surat gösteriyorsa kendi hakkında aldığı haberlerin doğruluğuna delâlet ederek Monsieur De Laroche'un itminanını arttırıyordu. İşte bu gibi itminan üzerine ve kemâl-i hilm ile dedi ki:

–Matmazel! Telâş etmeyiniz! Ben size erkekliğim ile o kadar edibane söz söylediğim hâlde siz kadınlığınızla böyle mi mukabele etmelisiniz? Fransa zadegânından Monsieur De Laroche'u hangi köylü ne suretle tart edebilirmiş? Beni istemezseniz başka şeydir. Fakat öyle dilenci tart eder gibi tart edemezsiniz.

Joséphine'se hiç de De Laroche'un mütalâasına müşterek olacak bir hâlde bulunmuyordu. Onun yüzüne âşıkane bir nazar etmek bile ırzına namusuna taarruz edilmiş kadar ağır gelirdi. Binaenaleyh De Laroche'un son sözüne cevap olarak dedi ki:

–Efendi! Sizin bana söylediğiniz şeyleri edibane zannediyorsanuz emin olunuz ki hata ediyorsunuz?

–Neden?

–Neden olacak? Hangi kadın olsa Salpêtre'e nasıl zevce ola-

bilir ki o benden başka hiçbir kadına zevç olamaz.

–Pek de böyle söylemeyiniz matmazel! Nişanlınız askerde değil mi? Kim bilir her mezun olduğu günleri hangi dayenin veyahut hangi beslemenin âğûş-ı visâlinde geçirmektedir.

Artık Joséphine'nde sabır ve takat değil akıl ve iz'an dahi kalmadı. Âdeta yarı çıldırmış bir hâlle dedi ki:

–Çıkınız efendim? Allah aşkına çıkınız! Zira beni mutlaka cani edeceksiniz.

Kızcağız bu lâkırdıları hemen haykırmak derecesinde hızlı söylediğinden validesi dahi imdada koşup Monsieur De Laroche'u dışarı çıkardılar. O çıktıktan sonra zavallı Joséphine'in üzerine bir fenalık gelerek yayıldı. Bîçare validesi ne kadar kocakarı ilacı varsa hiçbirisini diriğ etmeyerek kızını ayılttıysa da Joséphine için asıl deva yerine kaim olan şey hüngür hüngür denilecek bir surette yarım saat kadar ağlayışı oldu.

Herif dünyada Joséphine için en büyük işkenceleri etse Salpêtre hakkında söylenecek fena sözler kadar kızcağızı mustarip edemezdi. Yalnız kızlar Salpêtre için fena söylerlerse darılmazdı. Zira o fena sözlerin mutlaka kıskançlıktan neşet eylediğini bilirdi. Ama sevdiği hakkında ciddî bir söz söylenirse kendi namusunu ihlâl edecek olan iftiralardan ziyade kızcağızı bîzar eylerdi.

3

Monsieur De Laroche'un Joséphine hanesinden çıktıktan sonra nereye gittiğini görmek ve neler yaptığını anlamak bizim için pek lâzımdır. Evvelâ bu adamın nasıl bir adam olduğunu tanıyalım:

Herifin iki yanağı üzerinde "favori" denilen uzun çanal sakalı olup eğerçi bu sakal altın sarısı gibi sarıysa da yüzünde peyda olmuş birtakım çizgilere nazaran De Laroche'un hiç olmazsa kırk beşini geçmiş bir adam olduğu anlaşılırdı.

Boy upuzun vücut kocakuru! Endam bir telgraf direği gibi dimdik! Ağzındaki dişleri hem gayet küçük hem de gayet sıkı! Sedasıysa bir topçu kumandanı kadar dik ve serttir. Bu herifin suratına bakan adam ahlâklı gayet sert ve kendisi gayet inatçı bir adam olduğunu derhâl anlar.

Bu hâl ve tavırda bulunan adam insana yek nazarda muhabbet değil âdeta havf ve dehşet ihsas eyler. Zira güldüğü zaman bile tebessümde bir letafet olmayıp hele gazaplandığı zaman iki gözleri iki cehennem olarak ateşler saçmaya başlar ki bunu gören gözlerin kamaşması kabil olamaz.

Joséphine'in hanesinden çıktıktan sonra Monsieur De Laroche doğruca Papa Brasill'in savmasına vardı. Bu Brasill köy haricinde kendisine mahsus savmaada sakin zahit bir adam olup haftada bir gün Pierie karyesi içine sadaka toplamaya gelir. Ve her ayın birinci haftasını dahi civar köylerde sadaka toplamaya hasreder ve mahsul suali ile dahi köylerde dul ve yetim olan kadın ve kızlara muavenet yetiştirirdi.

Bu vazife papazların cümlesinde vardır. Şu kadar ki cümlesi de bu vazifeyi suistimal ederler. Fukaraya muavenet edeceğiz diye halktan binlerce kuruş topladıkları hâlde yüzlercesini bile fukaraya vermezler kendilerine "hâdim-i fukarâ" namını verdikleri hâlde en zenginlerden daha zengincesine yaşarlar. Victor Hugo'nun dediği gibi fukara iane olarak halktan aldıkları pirzolaların etlerini kendileri yiyip kemiklerini fukaraya atarlar. Papa Brasill'se köylü nazarında bu suretle telâkki olunan papazlardan değildir. Papazların şu suistimalâtını köylüler dahi

bilerek kendilerine derunî bir husumette bulundukları hâlde Brasill'i civar köylülerin kâffesi mesîh-i sânî gibi bir surette telâkki ederek Papa Brasill'in sadaka hasılatından kendi istifadesi şöyle dursun kendi kesesinden bile fukaraya imdat eylediğini söylerler.

Bir rivayete göre Monsieur De Laroche Papa Brasill'in akrabasındanmış. Zira ne vakit bu adam Pierie karyesine gelse hep Papa Brasill'in savmaasına misafir inerek ilk mülâkatlarında dahi sarmaş dolaş öpüşürler.

Joséphine'in hanesinden çıkarılıncaya kadar Monsieur De Laroche'un suretinde âsâr-ı ye's ve hiddet olmayıp mümkün mertebe ilk hilmini ilk sükûtunu muhafaza eylemekteydiyse de haneden çıktıktan sonra kızdan gördüğü muamele köylü nazarında kendisini gülünç ve rezil edeceğini hesapla o hilmi artık muhafaza edemedi.

Müthiş bir hiddetle doğruca Papa Brasill'in savmaasına vardı. Esnâ-yı râhda hiçbir tarafa ve hiçbir kimsenin yüzüne bakmayıp burnunun doğrusuna gider ve kendi kendisine birçok şeyler mırıldanırdı.

Savmaaya vardığı zaman Papa Brasill bir tavr-ı istîzâhla De Laroche'un yüzüne baka ak badehu sordu:

–Ne yaptın Jan?

Papazın bu suali herifin bir kat daha hiddetini ve ye'sini artırdı. Zira kendisi kadar anut ve mütekebbir olan bir adam için en müşkül ve en acı şey aczini ve adem-i muvaffakiyyetini itiraf kaziyesi olup bu andaysa Jozefin tarafından gördüğü muameleyi papazdan inkâra mekân yoktu. Bilâkis itirafa mecburiyet vardı. Binaenaleyh burnundan manda gibi soluyarak ve gözlerinden ateşler saçarak dedi ki:

–Bir şey yapmak şöyle dursun yapabilmek imkânını dahi göremedim. Bu kız âdeta divane birisidir.

Badehu Joséphine'in hanesinde olan macerayı nakleyledi. Bunun üzerine Papa Brasill dedi ki:

–Ben sana demedim mi Jan? Bu kız senin işine de gelmez. Sen hâlde bulunan bir adam için...

De Laroche herifin lâkırdısını kesti dedi ki:

–Canım senin hiçbir kadına bir kıza âşık olduğun yok mudur?

–İki bin beş yüz kadar kadın ve kızla muâmele-i hafiyye peyda eyledim. Hâlbuki hiçbirisine âşık olduğum yoktur.

Nasıl? Papa Brasill'i o zahit herifi beğendiniz mi? İki bin beş yüz kadar kadın ve kızla muâmele-i hafiyye peyda eylemiş. Papa Brasill'in işbu itirafı eğerçi köylülerin kendi hakkındaki itikatlarına asıl muvafık düşemezse de kendisi gibi bir zahit hem köylüler nazarında mesîh-i sânî gibi telakkî olunmak hem de iki bin beş yüz kadın ve kız ile muamele peyda eylemiş bulunmak o kadar istiğrap olunacak mevaddan değildir. Papazların en büyük merhametleri himayeleri kadınlar hem de günahkâr kadınlar hakkında olması lüzûmu onların en büyük en mühim en ziyade mer'iyyü'l-icrâ olan düsturlarındandır. Hatta bir muteber Papaz "Hazret-i Mesîh'in bile günahkâr kadınlar hakkındaki merhameti arkadaşlarının nazarıdikkatlerini açmıştır." dediği meşhurdur. Müddet-i ömrünü tabiatin en büyük bir iktizası hilâfında olarak bekârlıkla geçirmeye hasreden papazlar da bu hâli istiğrap etmek şöyle dursun aksini iddia veyahut ifade eden bulunursa istiğrap etmelidir. Zaten Nasraniyet kilisesinin meşâhir-i ricâli terâcim-i ahvâline müracaat olunsa vur patlasın çal oynasın âlemlerinden başka ne görülür. Yine Papa Brasill'e aferin demeli ki bir tabir veçhile karda gezmiş de izini belli etmemiş iki bin beş yüz kadın ve kızla macerası olduğu hâlde halka kendisini Mesîh-i Sânî gibi tanıtmıştır. Başkalarıysa huzûzât-ı nesfâniyyelerinden ettikleri istifadeleri halkın nazar-ı hayret ve taayyübünden salmaya dahi lüzum görmemişlerdir. Her neyse gerek Papa Brasill ve gerek Monsieur De Laroche hakkında aldığımız bu yoldaki muavenet üzerine hemen istiğrap edivermemelidir. Biraz sabırlı davranmalıdır.

Papazın bu lâkırdısı üzerine zaten hiddetli olan Monsieur De Laroche biraz daha tehevvüriyetini artırarak dedi ki:

–Bu kız benim işime gelmezse ondan başka hiçbir kimse de benim işime gelmez. Ben hâlde bulunan bir adam için olsa olsa ancak Joséphine gibi kadın zevce olabilir. Öyle bir gördüğü şeyi bin ilâvesiyle cihana ilân edecek kadar zevzekler benim gibi bir adama senin gibi bir adama karı mı olabilirler? Dua et ki sen papazsın da karı almaya mezun dahi değilsin. Eğer sen de adî

bir adam olup da teehhül etseydin mutlaka Joséphine gibi bir karı intihap eylerdin. Hele işin içinde bir de aşk olursa var ya! Mutlaka Joséphine'i kendine karı etmeyince rahat olamazdın.

De Laroche'un kendi hâline papazı dahi teşbih etmesi ve "Benim gibi adama senin gibi adama!..." demesi papazın nazarıdikkatini açarak De Laroche'un bu sözlerini öyle bir tavır ile dinliyordu ki, bu sözlerde büyücek bir tekebbür rengi olduğu hâlde yalnız onları kabul eylediği şöyle dursun De Laroche kendisine daha başka türlü serzenişte bile bulunsa onlara dahi katlanmak mecburiyeti olduğu anlaşılırdı.

Lâkin o zaman yanlarında hiçbir kimse bulunmadığından De Laroche'un bu serzenişlerinden Papa Brasill'in dahi bahislerinden bir fenalık tasavvur olunamaz.

De Laroche sözünü bitirdikten sonra biraz zaman sükût eyledi. Papaz derince düşünüyordu. Tünd-çehre ve tünd-meşrep herifin söylediği sözlerde haklı olduğunu teslim ve itiraf ettirecek surette kaşlarını gözlerini oynatıp kıpıştırdıktan sonra şu belânın büyük bir belâ olduğunu işrap edecek birkaç da ahlar ederek dedi ki:

–İyi ama işte kız seni istemiyor!

–İyi ama işte ben kızı istiyorum! İş onun istediği gibi olmayacak elbette benim istediğim gibi olacak? O beni istemiş olup da ben onu istememiş olsam hiçbir şey olamazdı. Ama ben onu istedikten sonra her şey olacaktır.

–Keyif senin! İstediğin gibi hareket edebilirsin.

–Evet! Keyif benimdir! Yalnız ben değil sen dahi istediğim gibi hareket edeceksin!

–Ben mi? Bu yaştan sonra âşık maşuk işlerinde mi bulunacağım?

–Dedim a işte? Sen de senin keyfin gibi hareket edecek olsan bu yaştan sonra maşuk işlerine karışamazdın ama çünkü sen dahi benim keyfim mucibince harekete mecbur olacağından âşık işine de karışacaksın maşuk işine...

Herif gittikçe tavrını yükseltip sedasını dikleştirmekteydi. Papaz efendi dahi evvelki muharrer tevazu ve meskeneti terk etmeye başlayarak "Ben bu herifin şu derecelere kadar tahak-

kümü altına girmeye neden mecburmuşum!" gibi cüretlerin yüzünde peyda eylediği alâyim pek bâhir şeylerdiyse de De Laroche bu alâmetlere filânlara asla ehemmiyet vermeyip söylediği sözleri evzâ-yı gûnâgûn ile öyle bir surette teyit ediyordu ki papazın açıktan açığa "Eğer keyfime göre hareket etmeyecek olursan kendini yok bil!" diyecek olsa meramını bu kadar fasih olarak anlatmış olamazdı.

Papaz biraz daha düşündü. Düşündükçe cüreti artarak âdeta o dahi papazlara yakışmayacak bir derecede hiddetlendiyse de mutlaka hiddetini men'e lüzum ve mecburiyet görerek güya De Laroche'un hâline acıyormuş gibi bir güldü. Dedi ki:

–Jean sen âdeta çıldırmışsın.

Jean kendisini topladı. Hakikaten çıldırmış gibi bir tavr-ı gazabla dedi ki:

–Eğer gerçekten çıldırmışsam benden daha ziyade korkmalı değil misin? Düşün bir kere düşün Papa Brasill benim kestiğim boğazlara nispetle senin gerdancağızın ne kadar ince kalır! Benim deldiğim sinelere nispetle senin sinen ne kadar zayıf ve âcizdir!

Aman ya Rab! İşin rengi ne kadar kızardığına dikkat buyurulur mu? Jean De Laroche denilen herif kafalar kesmiş sineler delmiş bir adammış! Böyle bir adamın yüzüne hem de gazapnâk suratına bakanların bile tüyleri ürpermez mi?

Bu hâle göre Papa Brasill'in kim bilir ne kadar korkmuş olduğunu hesap edersiniz. Değil mi ey kari'? Fakat evvelce dahi demiş olduğumuz veçhile Papa Brasill dahi tavır değiştirmeye başlamıştı. Her ne kadar De Laroche pek farkında olamıyorsa da ihtiyarın ak sakalının merbut olduğu çenesi hiddetinden titreyerek gözlerinden dahi ateşler saçıyordu. Binaenaleyh insanın en ziyade hiddete geldiği zaman gülmesi gibi bir dıhk ile Papa Brasill dahi De Laroche'un tehditlerine mukabele eyledi. Dedi ki:

–Zavallı! Sen de unutma ki o kestiğin kafaların vücutlarını bir Papa Brasill tutup zapt eyliyordu. Sen de unutma ki o deldiğin sinelerin vücutlarını bir Papa Brasill kazığa bağlıyordu da öyle deliyordun. Ben entrikacıklarımı tertip ederek bir adamı istediğim tuzağa düşürdükten sonra cellâtlık hizmetinde her

kimi istersem istihdam eyleyebilirim. Pek başım sıkılırsa titrek elceğizlerimle bu hizmeti kendim dahi görürüm. Ama ben olmazsam sen on para etmezsin! Anladın mı dostum! Beni tehdit ediyorsun ha! Sen aklını başına al oğlum. Yoksa seni öyle mudhik bir hâle koyarım ki hâline kediler bile gülerler sen de gülersin!

Hakikat Papa Brasill bu sözleri söylerken peyda eylediği hâl pek ziyade şâyân-ı dikkatti. Gözlerinden gittikçe daha ziyade ateşler saçmaktaydı. Tebessüm denilen şey körlere ferah verecek bir hâl olup taze dudakları goncaya benzettiği gibi kart dudakları dahi hiç olmazsa solgun kelblere benzetmek lâzım gelirken Papa Brasill'in tebessümleri bilâkis görenlerin gözlerini tırmalayarak dudaklarını dahi kaplan dudaklarına benzetmiş bırakmıştı.

De Laroche'un tehevvürleri Papa Brasill'e hiç tesir etmedikleri hâlde Papa Brasill'in tehditleri De Laroche'a ziyadesiyle tesir etmişti. Herif birden bire yelkenleri suya indirip hatta bir kabahat eden arsız çocuklar gibi yılışık suretle kendisini affettirmek istediği hâlde ona cesaret edemiyormuş gibi tavırlar daha göstermeye başlamıştı. Lâkin Papa Brasill dargın peder gibi arsız çocuğa hiç yüz vermedi.

De Laroche "Darıldın mı babacığım? Hiç iki dost-ı kadîm böyle lâtifeler üzerine birbirine darılırlar mı? Kabahat bendeyse sen affet. Sendeyse ben affedeyim. Bize dargın olmak yakışmaz. Dargınlık ikimizin de başımızı belâya uğratır." dediyse de Papa Brasill "sever hummasıyla çıldırmış olanlara benim hiçbir lâkırdım olamaz." diye sözü kısa keserek başka işlerle iştigale başladı.

O gün akşama kadar iki herifin arasında hiç başka bir söz teati olunmadı. Papa Brasill hâmî-i fukarâ bir zahit!..." olduğundan kendi hizmetini daima kendisi görmekte olduğundan akşama kadar taamını pişirmekle iştigal etti. Akşam sofrayı dahi hazırladıktan sonra hâlâ çatkın bir suretle De Laroche'a dedi ki:

–Gel taam edelim!

Sofrada müthiş De Laroche aç ve dilenci kedinin miyavlaması kabilinden süklüm püklüm bir suretle dedi ki:

–Canım Papa Brasill! Bende de kusur oldu ama siz dahi pek çabuk hiddet ediyorsunuz ya?

Papaz efendinin hiddeti henüz baki idiyse de en büyük entrikacı olanlar hiddet zamanı geldikçe bile hiddetlerini gayet ihtiyatla göstererek hele def-i hiddet zamanı gelince derhâl itidal göstermek için olanca kuvvetleriyle cebr-i nefs edebildiklerinden Papa Brasill dahi artık dargınlıkta devama lüzum görmemiş ve binaenaleyh muzafferane bir tavırla demiştir ki:

–Haddini anlamaya başladın demek. Öyle mi hırçın çocuk?

Papazın şu kadar yumuşaması De Laroche'u ziyadesiyle memnun eylemişti. Kafalar kesip sineler delmekle tefahür eyleyen o müthiş herif kendisinden daha müthiş olan papaza mukabil küçüklüğünü anlayıp itiraf dahi ederek dedi ki:

–Ben her zaman haddimi bilirim. Fakat siz kendi menafiinizi etrafıyla düşünmezsiniz. Sanki bir zavallı Jeancağızı kendinize minnettar etseniz ne olurdu? Siz murat ettikten sonra sanki Joséphine benim zevcem olamaz mı?

–Olamaz! Olamaz dedim olamaz.

–Siz elbette çaresini bulursunuz.

–Hayır zevcen olamaz! Metresin dersen olabilir. Zaten metres ile zevce arasında ne fark vardır?

–Mademki hiçbir fark yoktur Joséphine'i bana metres edeceğinize zevce ediveriniz. İkisinin arasında fark yoksa bu ciheti tercih eyleyiniz.

–Ben seni gerçekten âkil bir adam zannederdim Jean! Hâlbuki sende hiç akıl yokmuş. Ey oğul! Zevceyle metresin farkı olamaması sencedir. Kızcasına bencesine gelince ikisi arasında azim bir fark vardır da onun için sana "Zevcen olamaz" dedim. Joséphine sana zevce olmak için izdivaca rıza göstermesi şarttır. Bir papazın veyahut da mukavelât muharririnin karşısında veya dâire-i belediyede hâsılı resmî bir yerde ondan bir "Evet!" cevâb-ı muvâfakati isteyecekler. Joséphine'in ise bu cevabı vermeyeceği muhakkaktır. Sana dedim ki iki bin beş yüz kadın ve kıza muvaffak oldum. Bu adede Joséphine'i dahi zammetmek istediğim hâlde mümkün değil muvaffak olamadım. Askere giden o herif hakkındaki aşkı âdeta bir inattır. Ama kızı sana

metres etmek lâzım gelince artık onun rızasına evetine filânına ihtiyaç kalmaz. Anlıyorsun ya? Hiçbir şeye ihtiyaç kalmaz.

–Ama ben çoluk çocuk sahibi olmak istiyorum!

Papaz efendi bir kahkaha kopardı. Dedi ki:

–O servet-i azîmenizi o güzel isimlerinizi çocuklarınıza miras bırakmak için öyle mi? Canım hem Joséphine'e âşık olduğundan bahsedersin hem de tezevvüç filân herzelerini karıştırırsın. Eğer Joséphine'e gerçekten âşık olsaydın emelin yalnız visalden ibaret kalırdı. Ha teehhül etmişsin ha etmemişsin!

Arada biraz sükût vaki oldu. De Laroche'un taamdan iştihası kesilmişti. Gayet müsterhimane bir tavırla papazın yüzüne bakıp duruyordu. Bunun üzerine papaz dedi ki:

–Oğlum! Deli çocuk! İnsan bir hevese düştüğü zaman o hevesin imkân-ı husûlünü dahi beraber düşünmelidir. Evvelâ Joséphine namuslu bir kızdır. Hiç senin gibi bir adama namuslu bir kadın zevce olabilir mi?

–Hay o namusluluğun da Allah belâsını versin.

–Öyle ya! Bizim için vakıa namus denilen şey bu kadar bedduaya lâyıktır. Böyle namusu üzerinde musırr ve muannit olan bir kızın evvelâ namusunu mahvetmelidir. Oysa bu kendisini kapıp bir tarafa kaçırdıktan sonra metres ittihazla mümkün olabilir. Bir zaman metres gibi istihdam edersin. Bakarsın eğer yola gelmiş olduğunu görürsen yavaş yavaş nikâh dediğin belâhetkârâne hevesini de icra edersin. Ama baktın gördün ki kız bir türlü yola gelmeyecek. Artık yakanı ondan kurtarmak için bir kazaya mı uğratırsın? Yok hiçbir esrara vâkıf olamamışsa kapıdan dışarıya atarak kıçı üzerine bir de tekme mi vurursun? Orası senin bileceğin bir şey olur!

Zahit Papa Brasill'in şu âkilâne sözleri De Laroche üzerinde büyük bir tesir göstermeye başladı. De Laroche'tan başkası olsaydı papazın mutlaka çıldırmış olduğuna hüküm verirdi. De Laroche'sa Papa Brasill'in ağzına asıl lâyık olan sözler bu sözler olduğunu bildiği cihetle papazın bu saatki akıl ve dirayetinden daha ziyade âkil ve dirayetli hiçbir zamanı olamayacağını hükmeyliyordu. Binaenaleyh papazın verdiği nasihatler tamamıyla şâyân-ı kabûl şeyler olduğunu düşündü. Bu ümit üzerine gayet memnun ve mutmain oldu. Hatta taamdan kalkıldığı zaman

sofra takımlarını De Laroche toplamaya müsaraat eyledi ki hiçbir vakit böyle bir işgüzarlık gösterdiği yoktu. Bu gayret kendisine yaranmak için olduğunu Papa Brasill anlamakla bıyık altından bir tavr-ı muzafferâneyle tebessüm eylemekteydi.

Bade't-taam Papa Brasill kocaman eski fauteui üzerine uzanarak De Laroche dahi karşısında sümüklü böcek gibi büzüldü. Biraz sükûttan sonra gayet müstemidane bir tavırla sordu ki:

–Ben Joséphine'i metres olarak almaya razı olsam bile kızı bu gibi iknaın imkânı var mıdır?

–Evvel dahi demiştim ki kızın irzası iknaı lâzım değildir. Zira kendisini kapıp kaçırmak yolu açıktır.

–Güzel ama bu kız öyle kolay kolay kapılıp kaçırılmaya da gelmez. Eğer bir gürültü çıkarıp da bir kere işi polise intikal ettirirse bu Monsieur De Laroche kim oluyormuş diye başlanan tetkikten Reims'deki De La Pierre ile Alsace'daki De Latour hepsi meydana çıkarak üç isim taşıyan bir adamın irtikap eylediği cinayetler keşfolunmasalar bile yalnız böyle üç isim sahibi olması kanunun pençesine giriftar olmaya maaziyadetin kifayet eyler.

–Senin benim gibi adamların böyle bir suiakıbete daima muntazır olmaları şart-ı a'zamdır. Eğer bu intizar olmazsa o korktuğumuz faka körü körüne basarak sonra kendimiz dahi şaşarız. Ama daima gözü açık bulunursan bu yoldaki fakların tuzakların yüz tanesini bize kurmuş olsalar ayağımızı dolaştırsak bile kurtarmak imkânı bizim için daha kolay olur.

–Ey bu kızı nasıl kaçırabiliriz babacığım? Kendimize hiçbir tehlike getirmeksizin onu nasıl aşırabiliriz?

–Ondan kolay hiçbir şey yoktur. Bana yarım düzine kadar don ve gömlek lâzımdır. Joséphine onları biçip dikmeye memur olur. Pazarlık etmek için buraya gelir. Sonra benim alacağım kumaşları ahzetmeye gelir. Biçip prova etmeye gelir. Diktiği birkaç parçayı teslim etmeye gelir. Bu suretle gelip gittiği defaâtın birisinde dahi hani ya benim o mahut macunum yok mu?

–Morfinli macun muydu neydi?

–İşte ondan kendisine bir ikram ettiğimiz gibi kızcağız bir daha buradan gidemez olur. Badehu gece vakti kendisini bir arabaya koyarsın. İstediğin yere götürürsün.

–Sabah olup da kız köyüne avdet etmemiş olursa?

–Onu dahi esnâ-yı râhta bir kazaya uğramış olduğuna hamlederler. Her tarafa jandarmalar çıkar. Kızın hiçbir izini bulamazlar vesselâm.

–Tamam! Hele Papa Brasill'den kimse şüphe bile etmez. Değil mi?

–Öyle ya! Buraya gelenlere ben "Vakıa buraya gelmişti. Yarım saat kaldı. İşini bitirip gitti!" dediğim gibi bu sözü Aziz Petros söylemiş olsa ondan daha az doğru olmamak üzere kabul ederek herkes mutmain olur. İş ki insan bir kere Papa Brasill olsun.

–Hakkınız var efendim hakkınız var.

–Ben sizin hangi tedbirinizin muhalleri mümkün etmeyeceğine inanmam ki bu tedbirin dahi suhuletine kani olmayayım?

–Ah o senin hırçınlıkların olmasa pek güzel bir çocuk olurdun ama...

–Kırk yaşımdan sonra hâlâ çocuk ha?

–Aklını başına almadıktan sonra yüz yaşına gelmiş olsan hâlâ çocuksun! Hele çocukluğun daha büyüğünü etmiş olmak için Joséphine'i bir kere ele geçirdikten sonra bir daha kaçırırsan var ya! İşte o zaman hepimizin esrarı meydana çıkarak öyle bir faka basmış oluruz ki ayacıklarımız çatır çutur kırılır.

–O, bunun için hiç merak bile etmeyiniz! Efendim!

–Hiç merak bile etmemek için beni ne ile temin edersin bakayım?

–Evvelen kızın kaçmayacağından emin oluncaya kadar esrarımız diye hiçbir şeye kendini vâkıf etmemekle temin ederim. Saniyen kız benim yanımdan kaçmaya davranacak olursa arkasından hançerimi yetiştiremezsem mutlaka kurşunumu yetiştirmek için daima ihtiyatlı davranmakla.

–Bu sözü kuvvetli tutarsak ben dahi emin olabilirim. Bu kız her zaman senin elinden kurtulacak olursa sağ olarak kurtulmamalıdır. Zira o sağ kalırsa dünyada benim için sağlık imkânı kalmayarak helâk muhakkaktır.

–Ben de bunu böylece bilirim. Bildiğim için kendim kadar

sizi de temin ederim.

Bizim koca Salpêtre'i unuttuk mu? Herif askerliği öyle etti ki o hizmet-i mukaddeseyi bu kadar takdis ile ifa edenler dünyanın hangi tarafında olsa hangi milletten bulunsa feyz alacağı gibi bizim Salpêtre dahi feyzine nail oldu. Okuyup yazmayı bir rapor tanzimine muktedir olacak dereceye vardırdı ki bu iktidarı kesbedenler yalnız Fransa ordusundan değil her devletin ordusunda baş çavuşa kadar küçük zabitlik rütbesine nail olur.

Bizim koca Salpêtre dahi sıra çavuşu rütbesine nail olmuştu. Arkadaşları kendisini severler. Zabitleri kendisini severler. Hangi mevkide bulunsa ve oralarda kimlerle muamelesi olsa herkes kendisini severlerdi.

Asker kısmı müsrif olur. Zira bulundukları meslek canlarla bile cömertlik etmeyi kendilerine öğrettiğinden asker elinde nesi varsa yalnız kendi istifadesi için değil arkadaşlarının dahi istifadeleri için onları asla diriğ etmez. Kudreti yettiği kadar değil yetmediği kadar da yer içer. Yedirir içirir. Binaenaleyh efrâd-ı askeriyyenin kâffesine memleketi tarafından lâ-yenkatı harçlık gönderilmezse zaruret çeker. Fakat bizim Salpêtre askerlik hususunda sair arkadaşlarına asla kıyas kabul edemezdi. Kendi mâdunundaki adamlarla meyhanelere filânlara gitmek şöyle dursun asıl refikleriyle dahi ünsiyeti bu yola dökmemişti. Daima kendisinden büyük ve âkil olanlar yani zabitlerle sohbete yol bulmaya çalışırdı. Bu sebebe mebni askerlik hâlinde bir zaruret çekmek şöyle dursun muayyenât-ı askeriyyesiyle kendini idare eylediğinden aylıklarının yüzde seksenini biriktirmeye dahi muvaffak olurdu.

O zamanlar üçüncü Napolyon'un İtalya'ca birtakım münâsebât-ı harbiyyesi olup Grégoire Salpêtre bu muharebelerde dahi memur olmuş ve birkaç yerde yararlık göstererek bir Lejyon Denör nişanından maada mükâfât-ı nakdiyyeye dahi nail olmuştu.

Üç sene hizmet-i askeriyyeyi ifadan sonra taburundan tezkere terki için musırrane teklifler edilmiş ve tezkere terk ederse zabit dahi olacağı vaat olunmuşsa da köyde Joséphine olduğu hâlde zabit olması bilâhare Jozefin'den müfarekati müeddî olur havfıyla şimdilik sıla ruhsatı almakta ve zamanı gelince istibdal dahi olmakta o dahi inat eylemişti.

Zabitleri delikanlının bu inadına hiçbir mana vermiyorlardı. Büyük Napolyon'un her nefer çantasında bir mareşal bastonu taşıdığını işte böyle Salpêtre gibi askerler için söylediğini ve Salpêtre askerde kalsa mutlaka terakki edeceği derkâr bulunduğu hâlde askerliği terk etmekle büyük bir ikbali terk ve reddeylediğini hükmederlerdi. Ancak Salpêtre'in boyuna mektup alır ve mektuplarda kızın her hâline vâkıf olurken tamam bir buçuk ay geçtiği hâlde henüz hiçbir mektup almamış olması zavallı çavuşun ziyadesiyle merakını mucip olmakta ve kızın ahvalini isti'lâm yollu köye bir iki kâğıt yazdığı hâlde onların da cevabı gelmemekteydi.

Bu sırada zavallı babası Etien Salpêtre'in vefatı haberi dahi gelmesin mi? Sevgili babasıyla görüşmeksizin müfârekat-ı ebediyye vukua gelmesine Salpêtre Bey ziyade meyus olarak âşiyâne-i pederin bilkülliye perişan olmaması için mutlaka avdete bir kat daha mecbur oldu. Bahusus ki babası vefat eyledikten sonra kendisi yalnız kalarak bu misillü yalnızların ise ocak yandırmaları için hizmet-i askeriyyeden bilkülliye muafiyetleri dahi kanun muktezasından olmağla Salpêtre artık bir gün bile teehhüre cevaz görmeyerek işlerini bade't-tesviye Lyon'a ve oradan dahi kendi karyesine geldi.

Askerden avdet edenler nasıl şevk ve şataretle avdet ederler! Bu şataret bu şevk askere gittikleri günkü teessüratın tamamen makûsudurlar. Fakat bizim koca Salpêtre bu kaidenin bir müstesnası bir şâzzıydı. Köye nasıl şevkle avdet eylesin ki kendisini istikbal edecek olan babacığı bir müfârekat-ı ebediyye ile müfarekat etmiş gitmişti.

Bari sevgili Joséphineciği istikbal etseydi ya? Hayır! İşte bu merak ve onun mucip olduğu yeis dahi bîçareye bütün etraf-ı maskat-ı re'si zindan göstermekteyken bir de tamam köye bir çeyrek kaldığı ve Pierie karyesinin şöyle bir resim levhası gibi karşısında göründüğü bir mevkide Joséphine için aldığı haber cidden ve hakikaten bîçarenin ciğergâhına bir hançer sokmuş gibi tesir gösterdi.

Bu haberi kendi köylüsü olan bir kocakarıdan aldı. Haberse Joséphine'in gaybubetinden ibaretti. Salpêtre'in "Ya Joséphine nasıl, Joséphine?" sualine cevaben şom ağızlı kocakarı demişti

ki:

–Joséphine mi? Hani ya şu senin Joséphine mi? Oo!... Joséphine'in yerinde yeller esiyor!

–Aman Allah aşkına o da mı vefat eyledi?

–Yok! Fakat kayboldu. Nabedid oldu.

–Nehre düşmek katiller eline giriftar olmak gibi bir hâl mi?

–Hayır a oğlum! Merak etme! Âdeta kapılıp kaçırılmış!

–Canım bu nasıl lâkırdı? Evvel zamanlarda mıyız ki bir kızı kapıp kaçırabilsinler?

–Çocuğum! Evvel zamanlarda bir kız istesin istemesin onu kapıp kaçırırlardı. Şimdiki zamanlardaysa bir kız kapılıp kaçırılacağı zaman evvelâ kendisi "Beni kapıp kaçırmak isterseniz ben kendi kendime kalkar koşarım" diye erkeklere rızasını verir de sonra kapılıp kaçırılır. Kızları hiç tanımaz gibi davranıyorsun da seni âdeta safderun bir adam zannedeceğim geliyor.

Kocakarının pis pis gülmesi Salpêtre'in aklını daha ziyade cilâsından çıkarmıştı. Kemâl-i tehâlükle sormuştu ki:

–Merhamet et analık! Joséphine'i kim kaçırmış? Ne olmuş? Hiç tafsilâtını öğrenemediniz mi?

–Oğlum bilirsin ki Joséphine içinden pazarlıklı bir kızdır. Ne yaptığını kimi sevdiğini kimse bilir mi? Rivayete göre Papa Brasill'in savmaasına gidiyorum diye hanesinden çıkmış. Fakat yanında bir de bohçası varmış. Bir daha avdet etmemiş. Malûm a? Bir kız yanında bohçası olduğu hâlde çıkarda bir daha avdet etmezse mutlaka Papa Brasill'in hanesinde kalmak için gitmez. Kim bilir köy kenarında kendisini kim beklediği için gider. Papa Brasill Joséphine'i ve Joséphine Papa Brasill'i ne yapsın? Kim bilir hangi genç adama kaçmıştır.

–Ey hiçbir izi bulunamadı ha? Hiç bir haberi alınmadı. Öyle mi?

–Zaten Joséphine kendi işini hiçbir izi bulunmayacak hiçbir haberi alınmayacak surette görmüş tertip etmiş olursa izini kim bulacak haberini kim alacak?

Karilerimiz şu muhavereye dikkat ediyorlar ya? Papa Brasill'in maharetine de "Aferin" diyorlar mı? Joséphine değil

belki Papa Brasill yapacağı işi o kadar güzel yapmış ki kızın izini bile kaybetmiş. Kimse hiçbir haberini bile alamamış!

Salpêtre kocakarıdan aldığı bu haberlerin sıdkına bir türlü imkân veremiyordu. Hatta köye avdetini ve kocakarıya tesadüfünü ve onun dahi kendisine bu sözleri söylediğini hakikat olmak üzere hükmedemeyip bunların kâffesi mutlaka rüya olduğuna ve biraz sonra uykudan uyanırsa kendisini yine asker kışlasında bulacağına inanmak istiyordu. Zira şimdiye kadar kaç defa buna yakın rüyalarla bîzar olmuş bulunduğu hâlde uykudan uyanınca güya yeniden dünyaya gelmiş gibi bir itminan hâsıl eylemişti.

Fakat heyhât! Aradan birkaç dakika değil birçok dakikalar geçtiği hâlde adamcağız uyanamıyordu. Uyanamamıştı. Uyanamayacağı dahi derkârdı. Zira gördü anladı, hükmeyledi ki kendisi uykuda değildir. Gördüğü işittiği şeyler dahi rüya değildir. Cümlesi ayn-ı vâki'dirler. Binaenaleyh Salpêtre kocakarıya ne şükür ve ne şikâyet yollu artık hiçbir söz söylemedi. Başını önüne eğip köye doğru yürümeye başladı.

Zavallı Salpêtre köyüne girdi ama âdeta bir sarhoş gibi kendisini ayakları üzerinde tutamayacak bir hâlde girdi. Bütün köylü "Hoş geldin!" diye kendisine tebrîk-i avdet eyledikleri hâlde cihet cihet taziyete muhtaç olan zavallı adamcağızın gözlerindeki yaşları görerek onlar dahi mütebessim tavırlarını müteessif tavırlara tahvil ederlerdi.

Salpêtre doğruca Joséphine'in hanesine vardı. Yarı bunak validesi Salpêtr'i gördüğü zaman köye hemen o anda kızının cenazesi haneden çıkmış gibi feryat ve figanla adamcağızı karşılayarak macerayı min-evvelihi ilâ-âhirihi hikâyeye başladı.

Zaten maceranın evveli ahiri ne olacak? Kızcağız papaz efendinin ısmarlamış olduğu çamaşırların bir miktarını götürmeye gittiği hâlde bir daha avdet etmemiş vesselâm! Ama köylüye gelince hikâye hiç de bundan ibaret değil! De Laroche hikâyesi bile bir başka suretle köy içinde münteşir olmuş. Bunu neşreden zahit Papa Brasill olduğunu evvel-be-evvel ihtarla haber verelim ki: Güya Monsieur De Laroche Joséphine'in hanesine gelerek Salpêtre'in askerlik âleminde bin karı ile düşüp kalktığını

haber vermiş Joséphine'i ise zaten bir zamandan beri bayağı bir herifle muhabere etmekte olduğundan âşığına rağmen ve intikamen o herifle sözü bir edip kaçmış.

Bir kere koca bir köy ahalisi insana iftiradan zevk almaya görsünler. Artık zavallı Joséphine hakkında edilmedik rivayet mi kalır? Joséphine'in mutlaka gizli gizli ahzüitaları varmış. Zira az bir zaman içinde inekler, keçiler sahibi olmuş! Hiç o zamana kadar elinin emeği ile ancak iki boğaz besleyebilen bir kız hariçten bir taraftan külliyetli para kazanmayacak olsa böyle inek ve keçi sahibi olabilir miymiş?

Halkın dili fenalık için zaten uzundur. Hele halkın dilini doladığı bîçaregânda müdafaa iktidarı dahi olmazsa o diller o kadar uzanır ki her haddin haricine çıkarlar.

Köylünün verdiği haberlerin kâffesi akla pek yakın olduklarına dikkat buyrulur ya? Bahusus ki bu haberlerin bir miktarı Papa Brasill gibi Mesîh-i Sânî addolunan bir zat tarafından ihtiyar olunduğu gibi tasavvuru da onun tarafından tasvip olunmuştu. Papa Brasill bir şeyin doğru olduğuna inanırsa artık o şeyin yanlış olduğuna inanmak âdeta küfür derecesinde addolunur. Binaenaleyh Joséphine'in bir gizli ahzüita ile zengin olduğunu ve fakat eski âşığı askerden avdet edeceğini anlar anlamaz her kimle olursa olsun kaçmaya karar verdiğine Salpêtre'in dahi inanması lâzım gelir idiyse de Salpêtre kendi Joséphine'i köylüden pek çok ziyade tanıdığı cihetle bu rivayet olunan şeylerin hiçbirisi Joséphine'den asla ve kat'an memul olamayacağına emin bulunurdu. Nasıl olur ki Joséphine gibi bir kahraman kız kendisine bunca hıyaneti edebilmiş olsun? Bilfarz Jozefin evvelce verdiği vaad-i vefâyı tutmayacak olursa öyle birkaç haftada bir mektup yazarak te'yîd-i va'd etmezdi. Yalnız Salpêtre şu keçilerden ve ineklerden haberdar olmadığından kızın bunları nereden bulmuş olduğunu biraz şüpheyle düşünmekteydiyse de yarı bunak bir hâlde bulunmasından dolayı yalan söylemeye hiç iktidarı olmayan validesi "Oğlum! Sen zengin olmaya karar verdiğin gibi o dahi karar vermişti. Dişinden tırnağından artırıp bunları tedarik eylemişti. Sana yazmaması geldiğin zaman birdenbire görüp şaşmak için olduğunu da bana bin kere söylemiştir." deyince şu lâkırdının gerçekliği dahi bir türlü Salpêtre'in nazarıdikkatinden tebaüt

edemiyordu.

Salpêtre'in kat'an karar verdiği şey şu oldu. Kendi kendisine dedi ki:

–Bu işin içinde mutlaka bir sır var. Joséphine mutlaka bir dama düşürüldü. Bütün ömrümü bu sırrın halline sarf edeceğim. Elbette işi meydana çıkaracağım.

Fransa'da kolculuk koruculuk zaptiyelik gibi hizmetleri ağlebiyetle askerden çıkma olanlara verirler. Hele askerde çavuş olan bir adam jandarmada mutlaka mülâzım rütbesiyle kabul olunur. Bahusus ki öyle ahvâl-i askeriyyesi yolunda olan bir asker ne zaman jandarmaya girmek için istida verse derhâl kabul edilir. Salpêtre jandarmaya girmeye karar vermişti. Hem de mülâzımlıkla değil çavuşlukla girmeye karar vermişti. Kendi kendisine demişti:

–Mülâzım olursam yalnız bir mevkide kalıp bağlanırım. Çavuş hatta onbaşı olursam her tarafta gezerim. Joséphine'in izini bulmak için dahi mutlaka gezmelidir. Her tarafı gezmeli her şeyi öğrenmelidir.

Yalnız bunun için değil zavallı adamcağız cayır cayır ciğerlerini yakan âteş-i ye'si tadil için dahi daima kırlarda bayırlarda gezip yürümeye muhtaçtı. Hakikat seyahat pek çok dertlere devadır. Merak gibi hastalıkların seyahatten âlâ çaresi yoktur. Hele büyük bir acıyla meyus ve mustarip olanları daima seyahate göndermek lâzım olduğunu koca Salpêtre okumak öğrendiği zaman okumuş olduğu birkaç kitapta dahi görmüştü.

Binaenaleyh derhâl Lyon'a jandarma dairesine müracaat ederek çavuşlukla hizmete kabul olundu. Sahraların asayiş ve emniyetini muhafazaya memur olan kolların birisine kumandan oldu.

Salpêtre kendisi gibi kır serdarı olan jandarmaların gerek neferatı gerek zabitanıyla derhâl dost olarak bunların her birine hikâyesini de nakleder ve şu hizmete girmekten asıl maksadı zavallı Joséphine'den eser bulmak olduğunu anlatarak her kim bir eser bulursa kendisine derhâl haber verilmesini rica eylerdi.

Salpêtre'in bu ricası herkes tarafından kabul olunacağına şüphe edilemez ya? Zira insan evlâdının birinci cibilleti mazlum ve âcize acımaktır. Hiçbir kimse olamaz ki bir zavallının hikâ-

yesini bahusus kendi ağzından işitsin de ona acımasın. Ona muavenet vadetmeyecek bir adam dahi tasavvur olunamaz. Hele bu mazlûmiyyet aşk yüzünden olursa bîçarenin hâline acıyanlar ve muavenetini deruhte edenler daha ziyade bulunur. Zira insan evlâdını en ziyade müstefit ve müteessir eden şey aşk meselesi olup bir âşığa yardım etmeyi insanlar âdeta kendi bahtiyarlıklarına hizmet gibi bir nazarla telâkki ederler.

Bazı insanlar vardır ki her nasıl bir teessürle müteessir oldukları zaman en büyük şiddet-i teessürü en evvel göstererek ondan sonraysa her dakika geçtikçe teessürleri azalır. Bazı kimseler dahi vardır ki bir belâya mukabil oldukları zaman birdenbire teessür etmeyip ondan sonra her dakika geçtikçe ve her şeyi düşündükçe teessürleri artar. Şimdi bâdî-i emirde şiddetleri ziyade olan tez mizaç adamların intikamlarından ol kadar endişe etmemelidir. Serinkanla intikamına karar verip de telâşsız hareket eden adamlar yok mu? İşte onların ahir ömürlerine kadar maksad-ı intikamiyyeyi takip edeceklerini hükmetmelidir.

Bizim Salpêtre çavuş işte bu kabilden olup takibat ve taharriyatı üzerinden zaman geçtikçe fikr-i intikamda itidal bulmayarak bilâkis daha ziyade artardı. Bir gün kendi karyesi olan Pierie karyesinde bulunuyordu. Aralıkta bir mezkûr karyede baş gösteren Monsieur De Laroche yine baş göstermişti. Yarısı meyhane yarısı bakkal dükkânı olan bir yerde koca Salpêtre Monsieur De Laroche'a rastgelerek evvelce merkum hakkında işitmiş olduğu sözler dahi zaten hatırından çıkmamış olmasıyla Monsieur De Laroche'a kemâl-i ihtirâmla selâm verdi ve yanına oturarak sordu ki:

–Monsieur De Laroche! Bundan yedi ay evvel matmazel Joséphine'e benim hakkımda bazı şeyler söylemişsiniz. Onlara dair bana bir miktar izahat verir misiniz?

Bu istintak üzerine De Laroche fena hâlde bozuldu. Sebeb-i tagayyürü ne olduğu karilerimizce malûmsa da bîçare Salpêtre tağyiri ona hamletmeyerek kendi kendisine demişti ki:

–Na işte benim hakkımda Joséphine'e bazı sözleri filhakika söylemiş olduğu hâl ve tavırdan dahi anlaşıldı. Zira söylememiş olsaydı böyle bozulması da lâzım gelmezdi.

De Laroche'un tavrındaki tagayyür az bir zaman devam ede-

bildi. Ondan sonra güya pek muteber bir adamın zavallı bir jandarmaya cevap vermeye tenezzülü kabilinden bir tavr-ı tevâzû ile dedi ki:

–Evet! Birkaç fukul yaptırmak için Joséphine'i görmüş ve sizin hakkınızda bazı şeyler söylemiştim. Lâkin herkes bir kızla istediği lâtifeyi edibilir ya!

–Ben de "Edemez!" demiyorum efendim! Hatta meramım sizi muaheze etmek dahi olmadığını temin ederim. Rivayete göre Joséphine o sözler üzerine benden ümidini kesmiş de hafiyyen görüşmekte olduğu bir başka adamla firar etmiş gitmiş. Şayet kendisiyle mülâtafanız esnasında bu adamın kim olduğuna dair bazı sözler işitmiş ve serrişteler almışsanız onların bana tebliğini rica edecektim.

De Laroche'un gözleri içinde muzafferâne bir parıltı peyda oldu. Yüzünde bir de tebessüm olduğu hâlde dedi ki:

–Rakibinizden intikam için öyle mi?

–Mazur değil miyim Monsieur De Laroche? Allah aşkına olsun bir bildiğiniz varsa söyleyiniz. Ben de elbette size bir hizmetle mukabele-i mükâfaatından geri durmam. Bu inayetinizden dolayı ömrümün son gününe kadar minnettarınız olurum.

Monsieur De Laroche zavallı Salpêtre'in rakibini haber verecek olsa "Na işte benim! Beni öldür! Her hışmını benden al!" diye kendisini göstermeliydi. Bu ise kabil midir? Fakat Salpêtre'in kendisinden şüphesi bile olmaması herifin selâmetini temin etmiş olduğundan gayet dostane ve âlicenabane olmak üzere bir tavır takınarak dedi ki:

–Vallahi dostum! O zaman Joséphine gizlice sevdiği âşığına dair bana bazı şeyler söylemiş bile olsa hatırımda kalmamak tabiidir. Zira bence bu işin hiçbir ehemmiyeti yoktu.

–Sizin ona ne demiş olduğunuz hatırınızdadır ya?

–Öyle pek de hatırımda yok ama zannıma kalırsa "âşığınız olan Salpêtre asker ocağında birtakım kadınlarla muaşaka ediyorsa ne yaparsınız?" gibi mülâtafa ve mütalâa tarzında bir söz söylemiştim.

–Köylülerin rivayetine göre benim hakkımda sizde malûmât-ı muhakkaka varmış da onu Joséphine'e söylemiş olduğu-

nuzdan...

–A çocuk! Köylülerin ne kadar boşboğaz zevzek herifler olduklarını bilmez misin? Maahaza yalan dahi söylemek istemem! İhtimal ki lâtife yollu daha ciddî lâkırdılar dahi söylemiş olmalıyım ama işin bence ehemmiyeti olmadığı gibi aradan zaman dahi geçmiş olduğundan bilkülliye hatırımdan çıkmıştır.

–Demek oluyor ki o lâtifeleriniz üzerine kızın size ne yolda mukabele eylediğini de tahattur edemiyorsunuz.

–Ne yolda mukabele eylediğini değil. Ne dediğini tahattur edemiyorum. Mukabelesi hatırımda. Söylediğim sözler üzerine kız o kadar meyus olmamıştı. Hatta bir dereceye kadar memnun bile olmuştu. Yani siz onu sevmiyorsanız bu metrukiyet onun dahi pek de umurunda olmadığını göstermişti. Ondan birkaç gün sonra kızın gaybubeti haberi dahi münteşir olunca anlaşıldı ki bir sevdiği varmış ve onunla birlikte firar etmiştir.

–Acayip! Bu hâller Joséphine'den hiç memul değildi!

–Ey çocuğum! İşte asıl öyle kendisinden bir şey memul olmayanlardan değil midir ki her şey sadır olur? Bizim Papa Brasill dahi böyle söylüyordu. Köy içinde azizeler derecesine vasıl olacağı ümit edilebilecek bir kadın varsa o da Joséphine zannolunurken ettiği iş hiçbir kızın cüret edemeyeceği şeylerden olduğunu muahharan ikmâl-i hayretle söylemişti. Papa Brasill efendimizin muhakemesine göre Joséphine gayet kibirli ve içinden pazarlıklı bir kız olduğundan sizin tarafınızdan terk olunmuş bulunmak ayıbını köylüye göstermemek için sırra kadem basmaya ne kadar mecbursa galiba sevdiğiyle sırran ve hafiyyen başka bir ahzüitası daha olup bu ahzüitanınsa meydana çıktığını hiç de tecviz etmediği için firara mecbur olmuştur. Zira pek az bir vakit evvel yiyeceği olmadığı hâlde inekler, keçiler sahibi olmak bir âciz genç kız için kabil midir?

Zavallı Salpêtre'in çehresi sapsarı oldu. "Aman Monsieur De Laroche! Neler işitiyorum!" demesiyle Monsieur De Laroche dahi güya sû-i tefehhüme uğrayan sözünü tashih ve tavzih için demişti ki:

–Yok! Irz cihetinden kızın günahına girmek istemiyorum! Zaten bir genç kızın bilâhare tezevvüç edeceği erkekle bazı lâtifelerde bulunmasına mugayir-i iffet hareket manası da verile-

mez. Fakat sevdiği herifin gizli bir ticareti var demek istiyorum. Hani ya şu herkesin malı kendisine mübah olmak gibi ticaretler yok mu?

–Anlayamadım efendim!

–Canım bunda anlayamayacak ne var? Kızlardan bazıları öyle birtakım adamları severler ki o adamlar kendi sıfatlarını itiraf edemedikleri gibi kızlar dahi sevdikleri kim olduğunu ikrar edemezler. Dünya bu a çocuk!

–Herkesin malı kendisine mübah olan ticaret demiştiniz...

–Öyle ya! Hırsızlar haydutlardan bed' ile başkasının arazisinde avcılık edenlere varıncaya kadar cümlesi bu kabilden addolunamazlar mı?

Herkes herkesi kendisi gibi düşündüğünden De Laroche kıyâs-ı nefsle söylediği sözleri kendisi anlıyorduysa da bîçare Salpêtre'in böyle bir ticareti ömründe hayalinden bile geçirdiği olmadığı cihetle anlayamıyordu. Sonra o dahi anladı. Hatta anladığı şey üzerine Salpêtre'in çehresindeki sarılık arttıkça artmaktaydı. Kendisine bir busecik bile vermemiş olan Jozefin'in iffeti hakkında asla şüphe olunamayacağı kaziyesi bir taraftan ve yediği bir lokma ekmeğin hiçbir kimsenin sadakası inayeti olmaması ve mahzan semere-i sa'yi olması diğer taraftan kızı gayretlendirdiği hâlde nasıl olup da böyle eşna bir hareketi kabul etmiş olmasına bir türlü bir mana veremiyordu.

Neyse artık Monsieur De Laroche'u muaheze için kendisinde hiçbir hak göremediğinden ve bu kadarcık olsun kendisini yormuş olduğundan dolayı özür dileyerek kalktı işine gitti. Ama gözleri sirişk-i ye's ve ıstırapla dopdolu olduğu hâlde gitti.

5

Salpêtre çavuşla olan muhaveresini De Laroche'un hemen o akşam Papa Brasill'e hikâye etmiş olacağını biz söylememiş bile olsak karilerimiz elbette anlarlar. Bizim izahına lüzum gördüğümüz bir şey varsa o dahi bu hikâyenin zahit papazı ziyadesiyle memnun etmiş olması kaziyesidir.

Papaz efendi Monsieur De Laroche için ettiği hizmeti köylü nazarında başka türlü göstererek gerek kendi ve gerek De Laroche hakkında köylünün hiç şüphesine meydan bırakmamış olmasını azim bir muvaffakiyet addeylemiş idiyse de Salpêtre askerden avdetle jandarma çavuşu yazılması ve bahusus arkadaşlarının kâffesinden Joséphine'in izini bulmak için muavenet isteyip onların dahi bu muaveneti vermiş bulunması papazın pek ziyade merakını mucip olmaktaydı.

Nasıl merakını mucip olmasın ki şayet Salpêtre çavuş De Laroche'dan ve o vasıtayla kendisinden şüphelenecek olursa cinâyet-i vâkıayı meydana çıkaramayacak bile olsa kendilerini daima bir nezâret-i zabıta altında bulunduracağı derkârdır. Papa Brasill efendiyse her ne kadar pek zahit ve târik-i dünya bir adamsa da yine kendi savmaası üzerinde zabıtanın nazarıdikkati bulunmasını bir türlü arzu etmezdi.

De Laroche o akşam gelip de Salpêtre çavuşla olan muhaveresini ananesiyle nakleylediği zaman Papa Brasill o kadar memnun oldu ki sevgili Jean'ı kucaklayıp birkaç defa öptü. Badehu dedi ki:

–Dünyada en âkilâne bir iş gördünse o dahi budur Jean! Bundan başka türlü davranmış olsaydın Salpêtre'in bizim hakkımızda bu dereceye kadar emniyetini kazanamazdın. Şimdiyse Salpêtre'in bizden hiçbir şüphesi olmak şöyle dursun hatta bizi kendisine en dost adamlar olabilmek istidadıyla telâkki eder. Artık bundan sonra yüreğim bilkülliye rahattır.

Papazın bu sözü hakikaten pek doğru çıktı. Salpêtre bunlar hakkında bir gûne şüphede bulunmak şöyle dursun belki de muavenetlerine nail olabileceğini düşünerek ertesi akşam Papa Brasill'in savmaasına geldi. Akşam taamı için orada misafir

kalacağını papaz efendi anlayınca o gün perhiz günü olarak papazsa sevgili Jean'ı ile birlikte güzelce bir oburluk etmek için âlâ bir hindi kızartmış ve güzel şaraplar çıkarmış olduğu hâlde hindiyi ve şarapları derhâl mahzene indirip akşam taamı olarak kuru fasulye piyazı ve turp ve toz biber gibi zahitlere yakışık alacak me'külâtla bir de sudan ibaret meşrubatı tehyie eylemişti.

Bu tehyiatı icra ederken papazın Salpêtre'e ne kadar lânetler okuduğunu sormayınız. Fakat zahir-i hâlde hem hizmetini görür hem de Salpêtre çavuş gibi özü doğru bir Hristiyan kendisinin asıl evlâd-ı mâneviyyesinden addolunacağı cihetle bu akşam savmaayı teşrif etmesinden ne kadar memnun kaldığını anlatırdı.

Tafsilâtı hep papazın münafıklığını ve riyakârlığını gösterecek bin türlü ahval içinde taam edildi. Badettaam bîçare Salpêtre bir gün evvel meyhanede Monsieur De Laroche tarafından gördüğü muamele-i nâzikâneye teşekkürden başlayarak papazla De Laroche'a derdini yeni baştan döktü. Hikâyesini bitirdikten sonra papaza dedi ki:

–Aziz peder! Siz esrâr-ı âleme vâkıfsınız. Herkes günahını size söyler. Şayet Joséphine'i kaçıran adam hakkında gerek köylüden ve gerek sairlerinden bir haber alacak olur da haini bana ihbar ederseniz beni kendinize minnettar etmiş olursunuz.

Nasıl? Bîçare Salpêtre'e bir kat daha acıdınız ya? Zavallı çocuk bilmez ki papazlar kendilerine tevdi olunan esrarı vakıa faş edebilirse de büyük büyük menfaatler ve entrikalar uğrunda bu fedakârlığı ihtiyar ederler. Hâlbuki Salpêtre'ten ne fayda umulabilir? Bahusus ki Salpêtre'in aradığı hainler kendileridir.

Ama diyeceksiniz ki papaz hiç olmazsa Salpêtre'i avutmuş olmak için bir vaat vermiştir. Hayır! Böyle bir vaat vermek Hristiyanlığa ve Papa Brasill'in şöhret-i dindârânesine dokunur. Papaz demişti ki:

–Oğlum! Sizin hâlinize acımamak hiçbir Hristiyan için kabil olamaz. Zira dinimizin esası din kardeşlerimizin dertleriyle dertnâk olmaktır. Fakat bana tevdi olunan esrarı size faş etmek dahi vazîfe-i dindârâneye mugayirdir. Biz fakir papazlarız. Elimizden gelen iyilikleri diriğ etmeyiz. Ama o iyilikler başka-

larının mazarratına hizmet etmemelidirler. Ben şimdi mürai bir adam olsam da size vâkıf olacağım esrarı söylerim desem siz benden memnun olmamalısınız. Bilâkis bana darılmalısınız. Çünkü size edeceğim bu hizmet başkalarının ziyanını mucip olacaktır. Binaenaleyh bunu kendi menafiiniz hesabıyla bir kusur addetseniz bile bu kusurumun affını mürüvvetinizden rica ederim.

Nasıl? Papazı beğendiniz mi? Siz beğenmeyecek bile olsanız zavallı safderun Salpêtre Bey beğenmişti. Papaza bu cevabından dolayı hiç darılmadıktan fazla tam Hristiyan tam dindar bihakkın papaz olduğunu kalben tasdik ederek özürler dahi dilemişti.

Salpêtre gittikten sonra papazla De Laroche bîçarenin avanaklığına birçok gülüştüler. Hele Salpêtre'i kendilerinden bihakkın temin etmiş olmalarından dolayı ziyadesiyle memnun olmuşlardı.

Biz hikâyenin Pierie karyesine ait olan kısmını burada bırakalım da Salpêtre'in diğer cihetten devam eylediği yeni taharriyata bakalım.

Bir gün Salpêtre çavuş Lyon vilâyetinin kurâ-yı şimâliyyesi meyanında geziniyordu. Mirîye ait bazı ormanlarda korucularla ortak olan birtakım kaçakçıların kömür yaktıkları haber alınması üzerine uzaktan uzağa bu hâli tahkike memur olmuştu.

Hayvanı üzerinde hem gider hem de Joséphine'i düşünür idiyse de Jozefin'in gaybubeti üzerinden bir seneye yakın zaman mürur etmiş olmak hasebiyle bu kızın ya hayatından, ya aşkından veyahut kendisine muhabbet ve sadakatinden artık ümit kesmek lâzım geldiğini de hükmederek öyle bir sûret-i me'yûsânede düşünmekteydi.

Mevsim şubat mahı olmağla sabahtan hava pek güzel ve açık olduğu hâlde öğleden sonra birdenbire bozularak gayet acı bir rüzgârla bardaktan boşanırcasına bir yağmurdur boşandı. Yakında köy olmadığı cihetle Salpêtre çavuş nereye iltica edeceğini bilememekteyken şöyle beş yüz adım kadar mesafeden gözüne azim bir han harabesi ilişti.

Bu han derbent gibi bir mahal üzerinde yapılmış eski bir bina olup fakat o civarlarda "Cinli Han" diye şöhret almış bulunmasından dahi anlaşılacağı üzere herkes tarafından

metruk bir şey olduğundan kim bilir kaç seneden beri oraya insan oğlunun ayak bastığı yoktu.

Hanın sıvaları kâmilen dökülmüş ve bazı yerlerinden taşları dahi düşmüş olduğundan dökülmüş sıva mahallerinde ve yıkıntı yerlerinde birçok otlar ve çalılar ve hatta birkaç büyücek ağaçlar bile yetişmiş yükselmiş olduklarından bunlar dahi hanın vahşetini arttırarak o taraftan geçen köylüler birkaç defa istavroz çıkarmayınca kendilerini bu mahalli istilâ etmiş olan cinlerin şerlerinden emin addedemezlerdi.

Yağmur gittikçe sıkıştırmakta olup başka bir iltica edecek mahal dahi olmadığı hâlde Salpêtre çavuş ne yapar? Elbette atın başını hana doğru doğrultur. Bununla beraber karilerimizin derhâl malûmları olmalıdır ki Salpêtre çavuş öyle kendi gölgesinden korkar bir adam olmayıp silâhına bihakkın itimat eder bir kahramandır. Askere girmezden evvel dahi Pierie karyesinin en kabadayısı addolunduğu gibi hizmet-i askeriyyesi esnasında tesadüf eylediği birçok kanlı vukuat kendi şecaatini delikanlının kendisine dahi ispat eylemiş olduğundan her nasıl bir vak'ada olursa olsun Salpêtre öyle başkaları tarafından teyide teşcîe muhtaç olmayacağını ve başkaları kendisine muhtaç olurlarsa gücü kuvveti onları himayeye kifayet edeceğini çoktan nazar-ı muvâzenesinden geçirmişti.

Salpêtre çavuş hana takarrüp eylediği zaman at bile ürkmeye başladı. Zira kim bilir kaç sene evvel insan ve hayvan geçecek patikalar iken bu gün azim dikenlerin çalıların istilâsıyla geçilmek kabiliyetini bilkülliye kaybetmiş olan yerlerden at değil a keçilerin bile geçebilmeleri kolay değildi.

Lâkin bir taraftan şiddetli yağmur hayvanı kamçılar ve diğer taraftan Salpêtre çavuş mahmuzlarsa zavallı hayvan ne yapar? Elbette kıracak gibi çalılar üzerinden atlayarak efendisini semt-i matlûbuna isal eder.

Salpêtre çavuş Cinli Han'a vasıl oldu. Hanın içine binlerce kargalar, baykuşlar filânlar yuva yapmış ve hava açık olsa bunların istihsâl-i erzak için etrafa dağılacakları derkârken onlar dahi havanın muhalefetinden naşi bir tarafa dağılamayarak cümlesi orada müctemi bulunmuş olduklarından kendisi kapıdan büyük avluya girince bunlar ürkerek kıyametleri kopardılar.

Fakat yağmurun kopardığı kıyamet daha müthiş olmağla Salpêtre çavuş bunlara kulak vermediği gibi birkaç dakika sonra onlar dahi gelen insandan ziyade yağan yağmurun gürültüsünden ürkerek yine yuvalarına çekildiler.

Hava kış olduğu cihetle orada kaç bin akrep, kertenkele, yılan gibi haşeratın dahi mesken tutmuş oldukları anlaşılamadı. Zira bunlar henüz toprak altına gömülmüştüler.

Salpêtre eli ile hayvanın tüylerini silip sularını yere akıttıktan ve biraz daha gezdirip soluklandırdıktan sonra hayvanı viran odalardan daha sağlamca olan yani kapanıp sürmelenebilecek kapısı bulunan bir odaya çekip bağladı. Kendisi dahi han kapısı önünde oturup havayı seyretmeye başladı.

Yağmur lâ-yenkatı yağmakta ve rüzgârın şidddetine tebaiyetle kâh şu tarafa kâh bu tarafa tahvîl-i insicâm ederek güya bir bahr-ı bîpâyân yerden fırlayarak muallakta temevvüç eyliyormuş gibi bir hâl tasvir etmekteydi ki, o temevvüçlerin her biri bir tahavvül demek olup bu tahavvüllerin dahi her biri Salpêtre çavuşa gayet tuhaf manzaralar arz eylemekteydi.

Aradan iki saat kadar zaman geçti. Hâlâ yağmurun dineceği olmadıktan başka her taraftan nüzul eden seller dereleri taşırmış olduğu gibi yeniden dahi birtakım muvakkat dereler vücuda getirmişti ki bunları hayvanla dahi selâmetle mürur edebilmek tehlikeliydi. Zira her taraftan Salpêtre'in sâmi'a-hırâşı olan çağlayanlar bütün rûyıarzın umumu bir çağlayan kesilmiş olduğunu hükmettirecek derecedeydi.

Akşam oldu. Salpêtre geceyi orada geçirmek mecburiyetini dahi tahakkuk etmeye başladığını anladı. Zira yağmur hızını azaltması şöyle dursun daha ziyade arttırmış olduğu gibi eğer kahraman Salpêtre artık yağmura ve onun peyda eylediği geçit vermez sellere dahi bakmayarak herçi-bâd-âbâdı göze aldırıp çıkacak olsa karanlık basmazdan evvel şu Cinli Han'dan daha emin bir yere varamayacağını hesap eyliyordu. Bir buçuk iki saat müruruna kadar etrafta ne köy ne han ne değirmen hiçbir şey olmadığı hâlde böyle bir havada Cinli Han'ı terk edip de yola çıkmak göz göre göre kendisini tehlikeye atmak demek olduğu derkâr değil midir?

Gerek denizde gerek karada hava ne kadar muhalif olursa

olsun gündüz tehlike bir ise gece vakti beş olur. Zira insan etrafını görmez ki edeceği tedbirleri kararlaştırsın. Binaenaleyh Salpêtre çavuş cihan-dîde ve umur-âmuhte bir adam tavrıyla bu halleri düşünerek şöyle bir zamanda kendisi için en emin melce Cinli Han olacağına karar verdi. Şu kadar ki heybesinde kendisini doyuracak kadar ekmeği olduğundan kendi için kasavet yoksa da hayvanına ne yedireceğini düşünmeye başladı. Fakat ne kadar düşünse boştur. Yerde zaten kar olmadığı gibi olsa bile yağan yağmurların karları def edeceği derkâr bulunduğundan anasl kar altından yetişmiş biraz yeşil otun karda bulunacağı muhal değil idiyse de yağmurdan ne hayvanı çıkarmak ve ne de kendisi çıkmak mümkün olamayacağından bîçare hayvancağız için bu geceyi aç geçirmek lâzım geliyordu.

Henüz gereği gibi akşam olmamış ve ortalığın karanlığı havanın fenalığından neşet eylediği derkâr bulunmuş idiyse de bu hesap dahi Salpêtre'e ümit verecek hesaplardan değildi. Zira hava o kadar kapalı ve yağmur o kadar şiddetliydi ki bir iki saat zarfında havada açmak ümitleri hatır ve hayale bile gelemezdi.

Ya duçar olduğu beliyye-i nesîmiyyeden dolayı can sıkıntısından yahut hatırına Joséphine gelmiş olmasından dolayı Salpêtre en hazin şarkılardan birisini çağırmaya başladı. Cinli Han'ın kapısı önünde kadimden kalmış bir muntazam taş üzerinde oturup şarkı çağıran Salpêtre kim bilir kaç bin seneden beri burada insan nağmesi işitilmemiş olduğunu dahi düşünür idiyse de bu misillü düşünceler Salpêtre'i ürkütüp korkutamazdı.

Ya içeriki odada bağlı olan hayvanın tepinmesi dahi korkudan olmayabilir miydi? Birkaç dakikadan beri hayvan ziyadece tepinmeye ve fırtlamaya başlamıştı. Vakıa kocakarıların rivayetince iyi saatte olsunlar cinler periler insanlardan ziyade hayvanlara görünürlermişse de Salpêtre çavuş öyle tandırnameye riayeti olan adamlardan olmayıp hayvanın telâşı açlıktan olduğunu pekâlâ bilir ve hayvana hitaben derdi ki:

–Koca yağız! Ne kadar tepsen fırtlasan faydası yoktur. Bu geceyi riyazetle geçirmeye mahkûm oldun.

Akşam gereği gibi takarrüp etmesi üzerine Salpêtre için bir

ihtiyaç daha baş gösterdi. Oysa ateş ihtiyacıydı. Ateşe hem ıslak üstünü başını kurutup kendisi de ısınmak ve hem de ikametgâhını tenvir etmek için muhtaçtı. Ancak bu ihtiyacın def'ine hiç müşkülât olmayıp viran hanın yıkık mahalleri enkazından olmak üzere şurada burada direkler ve tahta parçaları kesretle mevcuttu.

Artık sular karardığı esnada Salpêtre bunlardan bir miktar şey toplayıp hem atı için ahır ve hem de kendisi için yatak odası olan odanın orta yerine bir ateş yaktı. Vakıa bu ateşi odanın bir tarafında bulunan azim ocak içine yakmayı da düşündüyse de şayet bacadan çıkan duman baca içindeki haşeratı rahatsız eder de gece vakti cümlesi odanın içine dökülürse işte asıl muzır cinler bunlar olacağını hesap etmişti. Salpêtre'in bu hesabı pek doğrudur. Zira böyle viran yerlerde ateş dumanından ve hararetinden haşerât-ı muhtelifenin kâmilen meydana çıkmakları pek çok kez gençlerin başına gelmiştir. Sonra da bu hücumun sebebi bilinemeyerek derhâl cin eserine ve peri alâmetine hamledilmiştir.

Hakikat insan oğlu sebebini hikmetini bilmediği şeyleri sebep ve hikmeti ne olduğu hiç de anlaşılamayacak olan diğer şeylere ne kolay hamleder? Meçhulü olan şeyi bilkülliye meçhulü olan diğer şeye hamletmekten insan için ilm-i yakîn derecesinde bir kanaat husule gelir. Meselâ kalın bir aynanın mevzuu olduğu konsol üzerine ve aynaya karîb bir yere kocaman iki gaz lambası koyarlar. Zaten rutubetten hali olmayan yerlerde bu ayna kızarak pat diye patlar. Bunun sebebi ne olduğu anlaşılamayınca daha anlaşılamayacak bir sebebe haml için dahi bunu nazar eseridir diye telâkki ederler. Hatta başımıza gelecek olan belâ malımıza geldi diye fazla olarak bir de söylenirler.

Salpêtre çavuş ateşi yaktıktan sonra bir miktar mahrukat dahi gece için ihtiyat olarak tedarik eyledi. Badehu gelip kendi yatacağı yerin toprağını biraz düzelttikten sonra heybesiyle hayvan takımını yastık olmak üzere baş tarafına koydu. Kendi abası dahi yorganlık edecek idiyse de bunu kurutmayınca o hizmeti gördürmek kabil olamayacağından karabinasını duvardaki bir deliğe sokup yağmurluğun yakasında çiviye asmak için mahsusen yapılmış olan iliği karabinanın ucuna taktı ve eteklerini dahi yere çaktığı birkaç küçük kazığa

raptla abayı çadırvarî yaydıktan sonra ateşin te'sîr-i harâretiyle üzerinden kalkmakta bulunan beyaz dumanı tamaşaya başladı.

Salpêtre heybede bir ekmek var zannederken iki olduğunu görmesin mi? Meğer o sabah kalkmış olduğu köyde bir kocakarı heybesini hazırlarken bir gözüne ekmeği koydukta denk gelmediğini görerek diğer gözüne de bir ekmek daha koymuşmuş. Bunu görünce Salpêtre'in keyfi geldi. Atına dedi ki:

–Bahtın varmış koca yağız. İşte hem sana hem bana elverecek akşam taamımız var. Bir lokma kendi ağzına attığı hâlde onun üç dört misli büyük bir lokma da atın ağzına sokarak taam etmeye başladı. Kendisi bir çeyrek kadar ekmek yiyerek hayvana üç çeyrekk yedirdiyse de ekmek bittikten sonra hayvan yine dudaklarını uzatarak daha ekmek isterdi. Salpêtre dedi ki:

–İşte buna arsızlık derler. Şöyle bir yerde bu kadar karın doyurmaya razı olmazsan sonra bana refakat edemezsin ha! Buna askerlik derler kuzum. Bu hâle de bivouact derler. Dua et ki üzerindeki bir çadır değil koca bir handır. Hatta bivouacta çadır dahi olmaz şöyle bir havada altın çamur üstün yağmur bir hâlde kalsaydın da bir lokma yiyeceğin dahi bulunmasaydı ne yapardın?

Lâkin at bu sözlerin hükmünü anlamaktan ziyade Salpêtre'in koca eli ile dudakları üzerine yediği şamarın hükmünü anlayarak sabır ve sükûtu vacip görmüştü.

Dışardan fırtınanın velvelesi henüz oda içine kadar gelmekte idiyse de yağmurun şakırtısı artık işitilmemeye başlamış olduğundan dinmiş olduğu dahi hükmolunmaktaydı. Ancak Salpêtre çavuş bundan ziyade abanın kurumuş olmasına ehemmiyet verdi. Yağmur kesilmiş olsa bile o kadar seller akar ve ortalık o derecede zifiri karanlık bulunurken gece vakti buradan çıkmak kabil olamayacağını hükmile artık uykusu da gelmiş olduğundan yatmaya karar verdi. Koca asker! Bir çift kukuletini ve kılıcını yanıbaşına alarak abasını da çektiği gibi uzandı yattı ki bazı kere bivouactlarda geçirmiş olduğu gecelere nispetle bu gece elbette daha rahat olduktan maada birçok hesaplara göre çadır altında geçirdiği gecelere nispetle dahi bu gece müraccah

olduğundan Salpêtre'te şikâyete bedel şükür vardı.

Bazı şikâyet zamanlarında tesliyet için "Senden ednaya bak da şükreyle" derler. Hâlbuki insanın mukayese-i ahvâl için başkalarına bakmaya da ihtiyacı olmayabilir. Beğenmediği bir hâlde şikâyet eylediği zamanlarına kendi başından geçmiş olan sair daha beter ahvali düşünmesi dahi kâfidir. Binaenaleyh "Allah daha beterinden esirgesin" sözü daha ziyade tesliyet-bahş olabilir. İşte Salpêtre çavuş dahi böyle kıyâsât-ı nefsiyyeyle daima memnun olmaya çalışan adamlardandı. Cinli Han'da yattığı zaman bile memnun olabilirdi.

"Ya cinler" mi dediniz? Ha! Vakıa burası adıyla sanıyla Cinli Han ise de Salpêtre öyle cinlere filânlara kulak verecek adamlardan değildi. Onun itikadınca insanı en ziyade sürat ve dehşetle çarpan bir cin varsa o dahi on beş dirhemlik beylik tabanca kurşunudur. Canı kurşun yemek isteyen cin varsa çıksın meydana!

Lâtife hoş ama Salpêtre uykuya yatıp da aradan biraz vakit mürurundan sonra cinler kendi varlıklarını göstermeğe başladılar. Bir aralık hanın üst katından cinin birisi âlâ bir tenor sedâsıyla şarkı çağırmaya başlamasın mı? Vakıa olur olmaz adamlar için cin şarkısı pek de hoşa gitmeyip insanı dondurursa da Salpêtre o adamlardan değildir. "Tamam! İşte herifin neşesi varmış! O çağırsın ben dinleyeyim! Bana ninni yerine kaim olur" diye cinlerin şarkısından da memnun oldu.

Hem de burada kayda şayan ahvaldendir ki Salpêtre şu kayıtsızlığı hâlinde Joséphine hatırında yoktu. Hatırında olmadığı içindir ki adamcağız bayağı keyifliydi de. Eğer Joséphine'i düşündüğü zamanlar olsaydı cinleri bilkülliye ehemmiyetten ıskat etmekle beraber böyle neşeli ve keyifli dahi bulunmazdı.

Biraz sonra iş daha başkalaştı. Üst katın bir penceresinden avluya gayet ağır bir şey düştü. Ama bu düşen cism-i sakil insan atlamasından mütehassıl sedâ gibi bir patırtı çıkarmamıştı. Belki büyük bir kayanın yukarıdan aşağıya düşmesini andırır bir gürültü çıkarmıştı. Bu gürültü Salpêtre'in umurunda olmadıktan başka bunun emsali birkaç defa daha tekerrür eylediği hâlde onlar dahi umurunda olmamıştı.

Biraz sonra herifin birisi yattığı odanın kapısına kadar

geldi. Kapı iyice muhkem olup Salpêtre arkasından bir de ağaç sürgüyü sürmüştü. Patırtı kapıya kadar geldiği zaman Salpêtre dik sesle dedi ki:

–Cin efendiler! Siz bir misafire böyle mi ikram edersiniz? Musâhabete gelecek idiyseniz akşamdan neredeydiniz? Bense şimdi soyunmuş dökünmüş yatağa çekilmiş olduğumdan ziyaret kabul edecek hâlde değilim!

O ne? Kapının dışından âdeta bir dıhk işitildi. Hiç şüphe yok ki cin efendi Salpêtre'in tuhaf sözüne gülmekteydi. Biraz sonra daha başka bir şarkı dahi yerin dibinden işitilmeye başladı. Salpêtre dedi ki:

–Ha şöyle! Sizin için yerin altı üstü olmazmış! Benden uzak olunuz da isterseniz merkez-i arza kadar inip ateşler içinde hora tepiniz! Zaten siz dahi bir ateş değil misiniz?

Nasıl Salpêtre çavuşdaki cesareti beğeniyorsunuz ya? Hâlbuki bunu sizin kadar cinler dahi beğenmişlerdi. Başka birisi "Can kurtaran yok mu?" diye çıldırmışcasına bir korkuyla oradan firar edeceği derkârken Salpêtre çavuşun cinlerle lâtife ediverişi hakikaten cinleri dahi dûçâr-ı hayret edecek cesaretlerdendir.

Velev süllim bu kadar cesur olmasın da "Can kurtaran yok mu?" diye haykırsın. İmdadına kim gelecek? Burada can kurtaran bulunmadığı bedihî ve aşikâr bir şey! Haydi bu niyâz-ı müstemendâneyi de firarda kuvveti artırmak için etmiş olsun. Nereye kaçacak? İki adım önünü görmek ihtimali olsa kaçmaya da hacet olmayıp yoluna devam ederdi.

Bir aralık ses seda kesildi. İhtimal ki Salpêtre'in kendilerinden korkmadığını görünce cinler Salpêtre'ten korktular. Hakikaten ses seda kesilerek Salpêtre dahi rahata varmıştı. Ama gözlerine bir türlü uyku girmiyordu. Zira cesaret ne derecelerde olursa olsun bu misillü ahvalde merak dahi insanın uykusunu dağıtmaya kâfidir.

Bir aralık viran ocağın içinde gayet hafif bir şamata oldu. Salpêtre zaten uyumuyordu? Yalnız uzanmış yatıyor. Odanın ortasındaki ateşin şiddetli alevi itidal kesbeyleyerek gayet hafif bir ziya odayı nim tenvir eyliyor. Vir'an ocaksa Salpêtre'in tamam gözü karşısında bulunmağla koca asker hiç yerinden kımıl-

damaksızın yalnız gözlerini ocağa çevirdi. Biraz sonra gördü ki ocağın bacası içinden iki karış kadar boylu âdeta kuklaya benzer bir herif aşağıya inip kendisine doğru bakıyor.

Salpêtre'te hiç hareket yok! Hiç seda yok! Nefesini bile keserek âkibet-i hâle intizarla dikkat eyliyor.

Bacadan inen kukla gibi herif raks etmeye başlamaz mı? Salpêtre'in güleceği geldiyse de cebr-i nefs ederek gülmesini de meneyledi. Kendi kendisine diyordu ki:

–Bu kadar yakından sohbet pek de keyfe gitmiyor ama bakalım işin sonu ne olacak. Benden biraz uzak olsun da ister raks eylesin ister şarkı çağırsın ne yaparsa yapsın.

Herif beş dakika kadar raks eyledi. Hiçbir şey söylemeksizin yine bacaya doğru çekildi gitti. Arkasından bir dahası indi ki bunun boyu üç karış kadar vardı. O da raksa başladı. Bu defa Salpêtre'in daha ziyade güleceği geldiyse de ciddî sükûtu sükûnu vacip gördü. Fakat içinden kendi kendisine dedi ki:

–Tamam! İşte herifler bize bir konserto veriyorlar. Bu ocak değil âdeta tiyatro sahnesi! Üstündeki de baca değil âdeta kulis! Biribiri arkasından gelip icrâ-yı hüner ediyorlar.

İkinci cin dahi yukarıya çıktıktan sonra oda kapısının ağaç sürmesi "Şırak!.." diye kendi kendisine açılıvermesin mi? Salpêtre epeyce bir telâşla hemen başını o tarafa çevirdiyse de kimsenin girdiğini göremedi. Doğrusu ya! Bu defa epeyce tüyleri ürperdi. Tabancaları hazırlayıp kendi kendisine dedi ki:

–Fransız askeri teslîm-i silâh etmez. Vazîfe-i askeriyyesini son dereceye kadar ifa ederek helâk olursa bile şan ve nâmûs-ı askeriyyesiyle helâk olur. Bakalım bu geceyi cinlerle sabaha kadar nasıl isal edeceğiz.

Kapıdan kimse girmedi dedik ya! Kimse girmedi. Bilâkis üçüncü bir oyuncu yine bacadan indi ki bunun boyu dört karıştan ziyade ve âdeta kısa boylu bir adam kadardı. O dahi raksını itmam ederek çekildi gitti. Fakat doğrusunu söylemek lâzım gelirse itiraf etmelidir ki Salpêtre bu oyuncunun maharetini o kadar tetkik edemedi. Zira asıl nazarıdikkati odanın kapısı tarafına müteveccih olup bacadan gelen oyuncuların kendisine hiçbir zararları olmadığı hâlde kapıdan kimin geleceğine

muntazırdı.

Vakıa kalkıp kapıyı tekrar kapamak lüzûmu dahi hatırına gelmemiş değildir. Hatta bir aralık kapının kendi kendisine açılmış olması ihtimali de vârid-i hâtırı oldu. Ancak kalın duvar içinde kapı sürgüsünün bir tarafındaki delikten çıkıp diğer tarafındaki deliğe kadar uzanmış olan koca ağaç sürme öyle kendi kendisine çekilip de kapı açılır mı?

Kapıyı mutlaka açan var. Hem de bir kere açmış olduğu hâlde bin kere daha açabileceğinden kalkıp da kapamak dahi boş şeydir.

Yağız at gündüzkü yorgunluk üzerine gözlerini kapayıp rahata varmış olduğu cihetle bacadan inen oyuncuları görmüyordu. Görseydi mutlaka ürkerek gece vakti patırtı daha ziyade olurdu.

Biraz sonra bacadan bir oyuncu inmeye başladı. Fakat bu oyuncu evvelkilerden daha büyüktü. Âdeta uzun boylu bir adam kadar olup baca içinde evvelkilerden daha mahirane oyunlar oynadıktan sonra ocaktan harice dahi bir hatve atmasın mı! Kollarını kaldırarak Salpêtre'e doğru yürümek tavrını almasın mı?

Artık Salpêtre için hiç kımıldanmayıp yatmakta devam kabil mi olur? Hemen yerinden fırladı!...

6

Böyle cin tutmuş harabeler dünyanın hiçbir tarafında nadir değildir. Rivayete göre insan ayağı basmayan yerleri derhâl cinler istilâ ederlermiş. Hele ibadethane harabesi olursa oraya daha ziyade rağbet ederlermiş. Zira o mahallerde ibadet edildiği müddet zarfında cinler şeytanlar hiç uğrayamadıkları mabetler terk olunup da insan ayağı çekildiği anda derhâl cinler istilâ ederlermiş.

Eski ibadethaneler değirmen harabeleri viran hanlar filânlar cinlerin karargâhları oldukları gibi sık ormanların derunu ulu ağaçların altı dahi cinler karargâhı olurmuş. Hem de her yerin cinleri yine o yerlere münasebet alacak surette olurmuş. Meselâ viran ibadethanelerde cinlerin ak sakallıları ve şâyân-ı hürmet olanları bulunurmuş. Bazı yerlerde cin kızları görülür ve ormanlarda ve ulu ağaç diplerindeyse keçi vesair hayvanlar suretinde meydana çıkarmış.

Dikkat buyrulur ya? Vehim neyi büyültürse cin dahi o surette zuhura gelir. Bu bahis hakkında malûmât-ı fenniyyenin yardım edebildiği hakayık "Nevm ve Hâlât-ı Nevm" serlevhalı eserimizde bast ve temhit edilmiştir. Oraya mürâcaat buyrulsun.

Dünyada hemen hiçbir memleket yoktur ki orada cinlerin vücudu tasavvur edilmesin. Hatta Amerika yeni mamur olmağa başladığı zamanlar Avrupa ukalâsı oradaki yeni medeniyet cinsiz perisiz bir medeniyet olacağını ümit etmişlerse de şimdilerde görüldüğü üzere Amerika'da ervâh-ı tayyibe ve habise meselesi Avrupa'dan daha pek çok ileriye vardırılmış ve ruhlarla doğrudan doğruya muhabere yolları bile keşfolunmaya gayret edilmekte bulunmuştur.

Cin tutmuş olan yerler hakkında o kadar garâib-i müdhişe naklederler ki bunları işitenler oturdukları salonların cinlerden hali olduklarını bildikleri hâlde oralarda bile kendilerini bir an için olsun cin şerrinden emin görmeyerek hikâyât-ı vâkı'anın tesiriyle tüyleri ürperir.

Oradan kalkıp dağılmak lâzım gelince herkes ihtirazla

yerlerine gider.

Hatta bizzat hazır bulunduğumuz bir yerde cin peri hikâyeleri açıldıkta bir aralık "Cinler kalabalık yerlerde dahi bulunurlar. Ekseriya böyle meclislerde ahbabımızdan birisinin suretine girip hem-bezm olurlar. Sonra o dostumuzla başka bir yerde bu geceki sohbeti konuşuruz. Bakarız ki haberi bile yoktur" deyivermiştik. Bu söz üzerine herkesin ahbabına dahi emniyeti kalmayarak birbirinin yüzüne bakışmaya başladılar.

İşte cin korkusu insanların kulûbunu bu kadar istilâ etmiş olduğundan bizim Salpêtre çavuş kim bilir kaç yüz seneden beri insanlar tarafından terk olunmağla cinler tarafından istilâ edilmiş bir yerde bulunduğu ve işte cinlerin asar ve harekâtını gözü ile görmekte olduğu hâlde korkusundan ödü patlayıp helâk bile olsa mazur görüleceği derkârken şöyle bir tavr-ı cesûrâneyle yerinden fırlayıp kalkması şâyân-ı hayret olacak cesaretlerden değil midir?

Bahusus bu davranış kaçmak için de değildi. Belki yerinden fırlar fırlamaz hemen tabancaya davranmasıyla cinin üzerine ateş etmesi bir olmuştu!...

Evet! Davranır davranmaz ateş etti. Zira karşısındaki düşman öyle teslime davet olunacak veyahut bir sözle cüreti kırılacak düşmanlardan olmayıp bir saniye bile kaybedilecek zaman yoktu.

Tabanca "Güm" diye patladı. Hafiyyen ki tabanca iki hatve mesafeden cinin ta göğsü üzerine çakıldığı ve barutun ateşi cinin bürünmüş olduğu beyaz bir libası yakmak derecesine getirerek kararttığı hâlde cin asla fütur göstermek şöyle dursun tabanca içinden çıkan kurşun kendi avucu içine düşmüş olmasıyla onu kaldırıp Salpêtre'in üzerine atıverdi.

Hem de öyle bir tavr-ı vakurâne ve müteazzimâneyle attı ki cin her ne kadar harf-i vâhid söylemiyor idiyse de bu tavırla "Senin attığın kurşundan ne olur? Cine karşı silâh ne tesir eder? Al işte güvendiğin kurşunu!" demek istediğini Salpêtre çavuş anlamıştı.

Ey! Siz dahi korkmaya başladınız ya! Mazursunuz efendim mazursunuz! Artık işin bu derecesinden korkmayan adam ender olur. Fakat o nedret dahi fıkdân-ı küllî değildir. İşte Salpêtre

çavuş meydandadır ki ilk attığı kurşunun tesirsizliğini reyü'l-ayn gördüğü hâlde yine cesaretini kaybetmeyerek tabancanın öteki tekini de ateş etmiştir.

Fakat ne çare ki Salpêtre çavuş bir cesur Salpêtre çavuşsa cin dahi acâyib-nümâ bir cindir. İkinci tabanca dahi cinin libası üzerine kıvılcımlar saçıp şurasını burasını yaktığı hâlde kurşun yine kendisine tesir etmeyip avucu içine düşmüş ve onu da kaldırıp kahraman çavuşun üzerine atıvermişti.

Bu defa artık çavuş için sıfırı tüketmek mecburiyeti tahakkuk eylediyse de çavuş nefesini ve daha doğrusu kanının son katresini tüketmeyince sıfırı tüketmiş olacak adamlardan değildi. Zaten iki tabancanın patlamaları arasından ancak birkaç saniyecik zaman mürur eylemiş olduğu hâlde üçüncü davranışta o kadar dahi zaman geçmeksizin "Şark!" diye kılıcı kınından çıkarmaz mı?

Çavuş'un gittikçe cüreti artırdığına bakıp da biz dahi hayretimizi o nispette artırmamalıyız. Şaşılacak olan şey ilk cürettir. Cin üzerine el kaldırmaya davranmak asıl şâyân-ı hayrettir. Ondan sonraysa ilk kurşunun tesirsizliğini gördüğü hâlde ikinci tabancayı atması ve bahusus üçüncü defa olmak üzere kılıca dahi davranması artık bir cüret-i meyûsâne dahi addolunabilir. Yeis ve hayret insanı bürüdüğü zaman böyle akıllar fevkinde hareket eylediği çok olur.

Fakat Salpêtre çavuş bu hareketleri öyle hayret-i meyûsâneyle şaşırmış veyahut aklını bozmuş gibi bir tavırla etmiyordu. Pek büyük bir tavr-ı metânetle kılıca davranmıştı.

O ne? Acaba cinlerin tılsımları kılıçta mı imiş? Cin Salpêtre'in kılıca davrandığını görür görmez henüz açık bulunan oda kapısına doğru can atarcasına koşup kaçmaya davranırsa ne dersiniz?

İşte asıl cinin şu hareketine hayret derecesinde taaccüp edersiniz değil mi? Vakıa Salpêtre'in cinden korkmaması ne kadar şâyân-ı istiğrâb görülmüşse cinin Salpêtre'ten korkup kaçması ondan bin kat daha şâyân-ı istiğrâb ve âdeta şâyeste-i hayrettir. Ancak Salpêtre kendisini böyle bir hayrete dahi kaptırmadı. Hemen olanca kuvvetiyle kaçan cinin arkasına düşüp elde yalın kılıç takibe başladı.

Cin kaçar Salpêtre kovalar. Bir de cin "Aman efendim! Merhamet ediniz!" diye haykırmaya başlamaz mı?

Merhamet mi? Dört parmak eninde bir kulaç boyunda sivri kılıcı Salpêtre'in elinde olur ve bir dakika evvel üzerine hücuma davranan cin şimdi önü sıra kaçarsa öyle bir düşmana merhamet mi edilir?

Fakat bizim Salpêtre çavuş mülâhazalı bir adamdır. Evvelce görmüş olduğumuz veçhile öyle aklını fikrini reyini tedbirini kaybedecek mertebelerde şaşkınlığa dahi duçar olmamıştır. Binaenaleyh kendisi merhamet ederse cinle müsalâha mümkün olacağını görüp anlayınca elbette cinden tuhaf tuhaf haberler alıp garip garip şeyler göreceğini hükmederek dedi ki:

–Merhamet istiyorsan kaçma! Dehalet et!

Cin hemen dizleri üzerine gelip dehalet eyledi. Salpêtre'in keskin kılıcı henüz başı üzerine kaldırılmış olduğu cihetle cin korkusundan tirtir titremekteydi. Salpêtre daha oracıkta cine dedi ki:

–Beni bu esrara vâkıf edecek misin? Yoksa şimdi seni ikiye biçeyim mi?

Bazı kere öyle sualler olur ki soranın meramı başka olduğu hâlde işiten başka meraına hamlederek cevabında sailin hiç muntazır olmadığı şeyleri söyler. İşte bu hâl aynen bu gece cinle Salpêtre arasında dahi vaki olmuştur.

Salpêtre'in o suali sormaktan maksadı "Sen benim tabancamdan hiç korkmadığın ve kurşunları ellerinle tuttuğun hâlde kılıçtan bu kadar havfın hikmeti nedir?" diye bir hakikat öğrenmekti. Cinse bu komedyanın sebep ve hikmeti ne olduğunu soruyor zannederek ve artık bu derecelerde mağlûp olmuş bulunduğu bir zamanda inkâra mecal bulamayarak dedi ki:

–Aman efendim! Söyleyeceğim! Her esrarı meydana koyacağım! Hele buyurunuz odanıza gidelim de... tek canıma kıymayınız da...

Salpêtre'in odasına geldiler. İkisi dahi ateş yanına oturdular. Hatta cin evvel-be-evvel ateş üzerine birkaç tahta parçası koyarak yeniden parlatmıştı. O zamana kadar Salpêtre karşısındaki adamı henüz cin zannederken yavaş yavaş nazarıdikka-

tini açıp aklını dahi başına aldıkta bunun cine benzer bir yerini görememeye başladı. Zaten cin ne olduğunu görmüş bellemiş değildi ki yanında bulunan herifi dahi ona kıyas eylesin de cin midir? Değil midir? Anlasın!

Fakat bazı rivayetlere göre insanların göz kapakları biri altta biri üstte olarak ol veçhile açılıp kapandıklarından ve burunları dahi insan burnuna pek de benzemediğinden Salpêtre çavuş işte bu hatıralar üzerine cinin yüzüne baktığı zaman onu cine teşbih edememişti.

Şu kadar ki zeki Salpêtre akıllara hayret verecek bir sürat-i intikalle tahattur eylediği bir şeyi derhâl icraya başladı. Bir mahâret-i askerâneyle hemen palaskasından iki fişek çıkarıp tabancalarını doldurdu. Badehu kapsüllerini koyarken silâhın ucunu cinden tarafa çevirmişti. Cin korkarak "Aman! Silâhın ağzını öte tarafa çeviriniz! Bir kaza olmasın" demesin mi?

Burada İspanyolların Amerika keşfiyatı esnasında vukua gelen bir hâli tahattur ederiz. Amerika'nın yerli vahşileri İspanyolları Allah'ın oğulları ve gemilerini dahi azim kuşlar zannederek hatta topları ve tüfekleri dahi ra'd ü berk ve sâika olduklarına kani olmuşlar ve cümlesi İspanyollar karşısında korkularından titremekte bulunmuşlardı. Bir aralık yerlilerin İspanyollardan gördükleri şiddet üzerine tehevvüre geldikleri bir zamanda vahşinin birisi elindeki kargıyla bir İspanyol'u dürtecekmiş gibi bir vaz alınca İspanyol korkusundan sakınmak tavrı göstermişti. Vahşiler bu havf ve ihtirazı görünce "O! Bunlar Allah'ın oğlu değilmişler. Zira öyle olsalar fani insanlar gibi ölümden havf etmemeliydiler. Bunlar dahi bu nevi insanmışlar" diye badema İspanyollar üzerine silâh çekmeğe dahi cüret almışlardır.

Bu fıkra Salpêtre'in dahi hatırına gelince artık karşısındaki herifin cin olmadığını hükmeyledi. Hatta birkaç dakika evvel kendi üzerine patlayan silâhlardan hiç korkmadığı hâlde şimdi silâhın yalnız ağzı kendisine çevrilmekten korkan herifin cin değil a canı ile cömertlik edebilecek yiğitçe bir adam bile olamayacağını kat'iyen hükmeyledikten sonra Salpêtre kılıcı yanında ve tabancası elinde olarak dedi ki:

–Söyle bakayım şimdi çabuk söyle! Demincekki

hokkabazlık neydi?

–Söyleyeceğim efendim! Akdeylediğimiz mukaveleyi hiçbirimiz bozmamak yani beni öldürmemen şartıyla her esrarı meydana koyacağım!

–Tamam! Ben de sözümü tutarım sana hiçbir zarar eriştiremem. Fakat şu demincek attığım tabancalara ne efsun okudun? Evvelâ onu anlamak isterim.

–Siz hanın kapısı önünde yağmuru temaşa ederken ben bacadan inip burgu ile hem tabancaların hem de karabinanın kurşunlarını söküp çıkardım.

Karilerimiz anlarlar ki süvarilerin tabancaları kuburluklarda bulunur. Salpêtre'se büyük kayışına takmış olan karabinasını dahi çıkarıp eyer kayışına takmıştı. Cin sözünde devam eyledi. Dedi ki:

–Eğer kılıcınızı dahi odada bırakmış olsaydınız onu da ta kabzaya yakın bir yerinden kırar ve çakmak taşı sürterek kılağısını mahvederdim. Bana gayetî bir kere vurabilirseniz de kılıç dahi kırılırdı. Bahusus ki şayet elimle kılıcı tutabilirsem ben de büküp filhâl kırabilirdim. İşte o zaman asıl cinliğimi ikmal etmiş olurdum. Maahaza kılıcınızı bozamadığım hâlde dahi üzerinize gelmeye cesaret alabildim. Zira siz de bu kadar şecaati asla memul edemezdim. Buralara gündüz yanaşmaya bile kimsenin haddi olmadığı hâlde geceleri cine dair vukua gelecek ilk işaret üzerine kim olsa ya ödü patlar helâk olur veyahut çıldırasıya bir havfla kaçar gider.

Artık Salpêtre nazarında esrarın kâffesi münkeşif olmuş demekti. Yani anlamıştı ki bu viran handa cinden şeytandan eser bile olmayıp belki burası başka birtakım esrarın yuvası olmuştur.

Cin sözünü bitirdikten sonra aradan bir iki dakika kadar sükûtla zaman geçti. Badehu Salpêtre dedi ki:

–Öteki arkadaşların nerede olduğunu dahi şöyle zahmetsizce haber verecek misin? Yoksa vazifemi ifa edeyim mi?

Salpêtre bu suali bir bilgi üzerine sormamıştı. Şöyle bir orman taşlamak nevinden sormuştu. Maahaza karşısındaki herifin

cin olmadığını anladığı hâlde herifin buralarda yalnız bulunamayacağını da keşfetmek o kadar büyük bir zekâya muhtaç değildir. Cin ise artık hiçbir şeyi inkâra mecali kalmadığından bu sualin cevabını da bilâ-ihtiraz verdi. Dedi ki:

–Öteki arkadaşlarımdan hiçbirisi burada yoktur efendim!

Şu kadarcık bir itiraf zeki Salpêtre için kâfiydi. Hemen istintakın arkasını bırakmayarak sordu ki:

–İnkâr etmeyeceksin diyorum! İnkârın hiçbir faydası yoktur. Bu yollarda gezen adamlar bilirler ki en müthiş cinayet ocağının erbabından birisi polise muavenette bulunursa bilkülliye affedilmeyecek bile olsa cezası gayet hafif olur. Muhbir yerine geçer. Bunu bilirsin ya!

–Bilirim efendim bilirim ama, burada yalnız bir mahpus kadından başka kimse yoktur diyorum. Sözüme inanınız.

–Mahpus kadın mı?

–Evet efendim! Monsieur De Laroche'un getirdiği kadın!

Bu son söz Salpêtre'in kalbinden bir kaynar su geçivermişçesine acîb bir tesiri mucip oldu. Zaten bir hayli zamandan beri Joséphine hatırından çıkmış demek olduğu gibi bilhassa o anda hatır ve hayaline Joséphine'in vürut etmesi bilkülliye muhalken Monsieur De Laroche sözünü işitir işitmez zavallı Salpêtre'in basireti birden bire açılmak zarurî değil midir?

Fakat hiç renk vermemek için olanca kuvvetiyle cebr-i nefs eyledi. O kadın mutlaka kendi sevgili Joséphine'i olacağı hususunda hiçbir şüphesi kalmadıysa da külliyen izâle-i iştibâh için acele dahi etmedi. Dedi ki:

–Ben Monsieur De Laroche'u Pierie karyesinde Papa Brasill'in savmaasında bırakmıştım. Buraya ne zaman kadın getirmiş olabilir? İşte bu sözün yalan olduğu bundan belli! Hem de Monsieur De Laroche kendi hâlinde namuslu bir adamdır. Papa Brasill gibi bir zahidin akrabasındandır. Öyle sizin gibi...

Salpêtre bu sözleri bizzarure menedemediği bir tebessümle söylemişti. Cinse bu sözleri ve bu tebessümleri kinayeye hamlederek kendi esrarları çoktan meydana çıkmış olduğu zannındaydı. Zira Salpêtre çavuşun göstermiş olduğu cesaret insanoğlu için kabil olabilecek şeylerden olmadığını cin efendi nazarıdik-

kate alarak mutlaka bu jandarma çavuşu her esrarın hükûmetçe meydana çıkarılması üzerine oraya geldiğini ve kendisinin cin olmadığını bildiği cihetle o kadar cesaretli davrandığını hükmetmekteydi. Binaenaleyh sordu ki:

–Allah aşkına olsun jandarma efendi! Lyon'da Reims'de kimleri tevkif eylediklerini bana haber verir misiniz?

Salpêtre tabancayı be-tekrar herifin üzerine doğrulttu. Dedi ki:

–Edepsiz herif! Sen mi beni istintak edeceksin yoksa ben mi seni?

–Aman efendim! Sorduğunuz şeylere cevap vermedim mi? Daha ne sorarsanız hep cevaplarını vermekten geri durmam. Ha! Yalnız şu kalmıştı ki Monsieur De Laroche'un o karıyı şimdilerde şu günlerde getirmiş olduğu zannındaysanız bu zan hatadır. Zira kadın buraya geleli hemen bir seneye karîb oldu.

De Laroche'un getirdiği kadın bir seneye karîb bir zamandan beri gelmiş olursa artık Salpêtre'te bu kadının Joséphine olduğuna şüphe mi kalır? Yalnız Joséphine olduğuna değil hatta kızcağızın masum bulunduğuna dahi henüz kendisi görüp de bir şey sual etmeksizin Salpêtre'in şüphesi kalmadı. Zira herkesin bu herkes meyanında De Laroche'un dahi Joséphine bir herifle sözü bir ederek kaçmış olduğuna dair söyledikleri sözlere Salpêtre zaten inanmamış olduğu gibi Joséphine burada zuhur ederse evvelâ De Laroche'un sözleri yalan olmak üzere tahakkuk ederek müteâkiben köylünün sözleri dahi yalan olacağı yani Joséphine'in buraya kendi isteği ile gelmeyip ihtiyarının hilafına olarak gelmiş bulunacağı âşikârdır.

Salpêtre şu mülâhazayı hemen bir anda yürüttü. Müteakiben dedi ki:

–Kalk bakalım! O kadını buraya getir de kendisine birkaç şey sorayım.

–Başüstüne efendim getireyim!

Bunu diyerek cin efendi yerinden kalkmışsa da Salpêtre dahi beraber kalkmıştı. Cin "Siz ne zahmet ediyorsunuz efendim?" diye güya bir eser-i nezâket göstermek istediyse de Salpêtre bir tavr-ı istihzâ ile gülerek dedi ki:

–Pek safderun görünüyorsunuz cin efendi! Nenize emniyet edeyim de sizi serbest bırakayım! Sizi yalnız bırakayım da sonra sabaha kadar sizi beyhude yere bekleyerek nihayet emniyet ettiğime pişman mı olayım?

–Ya benimle beraber gelmek için nasıl emniyet edebileceksiniz?

–Bunda ne emniyetsizlik olabilirmiş?

–Ya ben sizi bir zîr-i zemîne arkadaşlarımın yanına götürürsem? Ya orada size el birliğiyle bir fenalık yaparsak?

Koca Salpêtre bir hande-i istihzâ ile güldü. Dedi ki:

–Oo! Merakınız buysa merakta hiç bulunmayınız. Biz artık cinlerin tılsımlarını öğrendik. Onlara kurşun kâr etmezse de evvelce burguyla domuz yağıyla tabanca içinden çıkarılıp da avuç içine alınmış olan kurşun kâr etmiyor. Yoksa taze dolmuş tabancaların kazasından bile cinlerin akılları başlarından gittiğini daha şimdi öğrendik.

Bu kadar haklı bir söze cinin hiçbir diyeceği olamazdı. Cin önde Salpêtre arkada olarak odadan çıktılar. Kuburun ağzı cinin iki küreği ortasına müteveccih olup arkasına baktıkça cin efendi havfını haber verir idiyse de Salpêtre "Canım senin için ne korku olurmuş. Patlasa bile kurşun avucunun içine düşerek benim üzerime atıverirsin" diye istihza eyliyordu.

Viran hanın içinde birkaç kapıdan girip çıktıktan sonra nihayet zîr-i zemîne iner bir merdiven başına gelip inmeye başladılar.

Bu merdivenin başında üç dört tane büyüklü küçüklü kukla görüldü ki her birinin çehreleri mahuf olup başlarından kollarından ayaklarından ince fakat uzun teller merbuttular. Cin bunları Salpêtre'e gösterip güldü. Salpêtre dahi bunların ne olduklarını anlayarak ve gülerek dedi ki:

–Bizim ocaktan aşağıya inip karşımda rakseden cinler bunlar değil mi:

–Evet efendim! Bu kuklalar ne kadar adamı gündüz bile buradan kaçırmışlardır. Hatta bir kere güpegündüz üç dört köylülerin yattığımız odaya girmiş oldukları hâlde arkadaşlardan birisi işte şu kukla ile onları korkutunca cümlesi çıldırmışçasına

kaçıp gittiler. Buraya Cinli Han isminin kat'iyen verilmesi işte onun üzerine vuku buldu. Hem bakınız bu cin ses dahi çıkarır!

Diye herif kuklanın karnına merbut olan bir teli çektiği gibi kukla "Cık! Cık!" diye bir sedâ çıkardı. Anlaşıldı ki karnında zemberekli bir makina vardır da tel vasıtasıyla yayı tahrik edildikte bu sedâyı çıkarır.

Karilerimizin malûmlarıdır ki bu misillü eski binaların toprak üzerindeki taksimatı neden ibaretse toprak altındaki taksimatı dahi onun aynı olur. Yani temelleri hep bir atılır. Binaenaleyh zîr-i zemîne indikleri zaman Salpêtre orasını dahi yukarısı kadar büyük bir bina buldu. Bahusus ki harap dahi değildi. Henüz kararmamış olan kireç derzleri burasının tamir görmemiş olduğunu ifham ederlerdi.

Merdivenin alt başından almış oldukları bir fener cinin elinde olduğu hâlde bunlar birkaç kapıdan girip çıktıktan sonra nihayet büyücek bir odaya girdiler ki orada dahi âlâ bir ocak yandıktan maada üç ipekli ve binaenaleyh üç fitilli bir eski zaman kandili ocağın bir tarafına asılmış yanıyordu. Bu kadar ziyaya karşı Salpêtre oda içinde gördüğü kadının Jozefin olduğunu derhâl tanıdı. Fakat Joséphine kendisini tanımayıp hatta "Joséphine!" diye nida eylediği zaman bile kendi kulağına pek tatlı gelen bu seda nereden geliyor diye kızcağız etrafını arar dururdu.

Nihayet o dahi gelen adamı tanıdı. "Vay Grégoire'um!" diye gelip çavuşun boynuna sarıldı ki buna "Sarılmak" tabirinden ziyade "can atmak" yakışık alır.

7

Jandarma çavuşuyla kendi muhafazası altında bulunan kız arasındaki şu muarefe cin efendiyi ne kadar hayrete duçar etmiş olacağını karilerimiz kendileri düşünedursunlar. Biz hikâyemizin alt tarafını nakle devam edelim.

Bu misillü mülâkatlarda tarafeynin ilk hayretleri pek tuhaf olur. Birbirini nice zamanlar beklemiş idiler ki o zamanlar hangi tarafa baksalar matluplarını görebilirler ve sedalarını işitiyorlar zannederlerdi. Sonralarıysa ye's-i küllîye duçar olmuş bulunduklarından işte şimdi yekdiğerini buldukları ve sözlerini işittikleri hâlde bile gözlerine kulaklarına inanamayıp "Sen misin Joséphine'im!" ve "Sen misin Grégoire-'um!" diye gördükleri şeyin hakikaten kendileri olup olmadığını tekrar tekrar sual eyliyorlardı.

Bu sualler teati olunurlarken ikisinin dahi gözlerinden yaşlar akıyorlardı. Vakıa sevinç gözyaşlarıysa da miktarları yeis yaşlarından az değildiler. Nihayet Salpêtre çavuşun hatırına gelen bir tuhaflık evvelâ kendisini güldürdüğü gibi müteakiben Joséphine'i dahi güldürmüştü. Zira koca Grégoire Salpêtre demişti ki:

–Ben miyim diye soruyorsun Joséphine ha? Hayır! Ben değilim. Belki ben cinim ki senin sevdiğin Grégoire Salpêtre'in kıyafetine girerek buraya gelmiştir.

Joséphine'in gülmeye başladığını görünce bu sözü biraz daha uzattı. Dedi ki:

–Evet! Evet! Ben Monsieur De Laroche'um! Şu cinlerin serdarlarından bir De Laroche yok mu? İşte ben oyum! Bakayım eski sevdiğin Grégoire Salpêtr'e hâlâ muhabbetin var mıdır diye anlamak için onun şeklini alarak yanına geldim.

Kızcağız çehresinde azim bir inbisat alâmeti nümayan oldu dedi ki:

–Hiç şüphe etmeyiniz ki gönlüm hâlâ Grégoire Salpêtre'tedir. Bunu Monsieur De Laroche kıyafetinde bulunduğunuz zaman dahi size daima söylemez miydim?

Kızın bu ilk sözü Salpêtre çavuşta büyük büyük ümitler uyandırdı. Gönlü hâlâ kendisinde olması hakikaten ümitler uyandıracak bir hâldi. Zira Salpêtre'in dahi gönlü hâlâ Joséphine'de olup bunuysa kızı görür görmez bütün eski aşkının def'aten teceddüt etmiş olmasıyla görmekteydi.

Bu zamana kadar ağzından harf-i vâhid çıkmayarak cehennem ateşi gibi parıl parıl parlayan gözlerini kâh Salpêtre'ten Joséphine'e ve kâh Jozefin'den Salpêtre'e çevirmekte olan cin dahi bunlar arasında pek kuvvetli ve kadim bir muhabbet olduğunu anlamıştı. Hem de bu muhabbetten kendi lehinde Salpêtre'in hüsn-i muâmelesini kazanıp şerrinden emin olmak için istifade etmeyi zihninden tertip eylemekteydi. Binaenaleyh dedi ki:

–Artık cin ve şeytan hükmü kalmadı. Onların tılsımını buldunuz. Hepsini bozdunuz.

Gerek Salpêtre ve gerek Joséphine bu söze hiç gülmediler. Ehemmiyet bile vermediler. Onlar kendi işleriyle meşgul olarak bir yandan Joséphine âşığına âlâ bir fincan çayla güzel peksimetler ikram eylediği hâlde diğer taraftan dahi hasbıhâlde devam ederlerdi.

Bu hasbıhâller esnasında Salpêtre'e ait sözler pek kısa kesildiler. Zira Salpêtre çavuş kendi sergüzeştini Joséphine'e anlatmaktan ziyade onun sergüzeşt-i ahvâlini kendi öğrenmekten müstefit olacaktı. Binaenaleyh bazı hikâyât-ı mütekaddimeden sonra Joséphine sergüzeştini hikâyeye başladı.

Zavallı kızcağızın sergüzeşti kendisince pek uzun olup bunları daha ziyade uzun uzadıya dahi anlattıysa da kendisine lâyık bir zevce olmak için inekler ve keçiler tavuklar ve kazlar tedarik ve teksirine nasıl çalıştığı ve okumak ve yazmak tahsiline ne büyük ehemmiyet verdiği ve sonra Monsieur De Laroche'un nasıl zuhur ederek kendisine ne yolda beyân-ı mâ-filbâl eylediği ve kendisinin onu nasıl reddettiği tarzında olan birçok parçaları daha evvelden bizim malûmumuz olduğu cihetle burada tekrarına hacet kalmaz. Binaenaleyh biz hikâyenin zevaidini tayy edersek şâyân-ı istimâ olmak üzere şu kadar bir yerini buluruz ki:

Papa Brasill'in sipariş eylediği altışar takım don ve göm-

lekten üç takımını ikmal edip de savmaasına götürdüğü zaman Monsieur De Laroche dahi oradaymış. Papa Brasill o gün kahvaltısını geciktirmiş olduğundan Monsieur De Laroche kahvaltıyı tehyie eylemekteymiş. Papazın emri üzerine yemek takımlarını üç kişi için tertip eylemiş. Kızcağız her ne kadar kahvaltı edip de oraya gitmişse de papaz efendi birlikte bir daha kahvaltı edilmesini emreyleyince itaatsizlik göstermeyip beraber sofraya oturmuşlar.

Joséphine pek az taam etmiş. Papaz efendi şişeyi ve kadehleri takdis ederek şarap doldurmuş kızcağız bir kadeh dahi şarap içmiş. Fakat şarabın lezzetini sair şaraplara muvafık bulmamış. Biraz sonra o kadar neşelenmiş ki sair vakitler beş altı kadeh şarap içse kendisine bu kadar tesir etmezmiş. Badehu uykuya duçar olmuş. Ama nasıl uyku? Def'i kabil değil!

İşte uykudayken birçok fena fena rüyalar görmüş. Rüyasında kendisini büyük bir sepet içine koyduklarını ve üzerine ot doldurduklarını ve badehu sepetle beraber bir arabaya yüklediklerini görürmüş. Hatta arabanın sarsıntılarını bile hissedermiş. Nihayet gözlerini açtığı ve uyanıp aklını başına aldığı zaman kendisini sık bir ormanın içinde bulmuş ve etrafına bakındıkta St. Trivier ormanında olduğunu anlamış.

O zaman yanında Monsieur De Laroche'la korkunç yüzlü diğer iki adam görmüş. De Laroche kendisine verilen zahmetten dolayı nasıl özürler dileyeceğini bilemiyormuş. Birkaç defa sarılıp buse almaya dahi davranmışsa da Joséphine olanca cüret ve nefretiyle göğsünden iterek herifi meneylermiş.

Bu mümanaata De Laroche kızmış. Joséphine'e anlatmış ki bu kadar sert olursa kendi hayatını kendisi tehlikeye koymuş olur. Kız bu tehditten korkmuşsa da duçar olduğu hıyanetten dolayı meyusiyeti dahi bir derecedeymiş ki o hâlde ölüme dahi rıza göstermekteymiş.

Rüyasında gördüğü araba dahi orada hazır bulunmağla tekrar arabaya binmişler. Fakat bu defa artık kendisini küfeye koymamışlar. Eğer ses çıkaracak ve firarı kastedecek olursa mutlaka idam olunacağı De Laroche tarafından temin edildiği cihetle serbestçe arabayla gidiyorlarmış. Zaten esnâ-yı râhta kimseye rast gelmiyorlarmış ki ses versin. Gittikleri yol dahi

cadde olmayıp orman içinde kömürcülerin yalnız bir araba geçecek kadar açtıkları geçitlerden ibaretmiş.

Araba içinde De Laroche kendisine pek çok nasihatler vermiş. Aşkından bahseylemiş. Salpêtre'in askerden avdet edip etmeyeceği bile meşkûk olduğunu söylemiş. Güya askerlik âleminde bir kadınla muaşakası olarak tezkere almasını müteakip o kadınla izdivaç edeceği ve kadının zengin bir şey olduğu hakkında Salpêtre'in olduğu yerden gelen birkaç kişinin getirdikleri bir haberi de kıza anlatmış. Elhasıl kandırmak için bin türlü burhanlar arz etmişse de Joséphine için herifin yüzüne bile gülmek kabil olamamış.

Hikâyede Salpêtre'in askerden avdet etmeyeceği ve bahusus başka bir kadınla izdivaç eyleyeceği bahisleri irat olundukça koca kahramanın gözlerinden ateşler saçılırcasına tavrında âsâr-ı gazab müşahede olunur ve Joséphine'in De Laroche'a asla yüz vermediği ve nasihatlerini kabul etmediği ve tehditlerinden korkmadığı bahislerini dinledikçe dahi o alâim-i gazab derhâl mahvolarak ona bedel gayet lâtif bir tebessüm peyda olurdu ki bu dahi itminan ve inşirâh-ı derûnuna delâlet eylerdi.

O gün akşama ve o gece dahi sabaha kadar yol yürüdükten sonra ertesi günü artık araba geçmeyecek yerlere geldiklerinde De Laroche arabacıyı geriye çevirmiş. Bu arabacının dahi kendilerinden olduğuna Joséphine şüphe edemiyormuş. Zira kıza acıyıp da teselli vereceğine o dahi Monsieur De Laroche'un bir büyük kaptan yani hırsız reisi olduğundan bahisle eğer inat etmezse kendi hakkında daha hayırlı olacağını anlatırmış. Hatta bir aralık De Laroche uykuya vardıkta arabacı güya en mühim ve en ciddî bir söz söylüyormuş gibi bir tavır takınarak demiş ki:

–Siz ne zannediyorsunuz matmazel? Monsieur De Laroche'un nasıl bir adam olduğunu bilseniz yalnız kahrından korkarak değil belki onun himayesi altında nail olacağınız bahtiyarlığı bilerek tekliflerini derhâl kabul edersiniz. İnatta muhalefette devam edecek olursanız bilmiş olun ki onun için bir kadını öldürmek bir kuş kesmek kadar bile külfetli değildir. Ama memnuniyetini celp edecek olursanız bir prenses gibi yaşarsınız cihanın hazineleri elmasları süsleri hep sizin olur. Başka bir kocaya varacak olsanız ve hatta sevdiğiniz asker midir, köylü müdür, nedir?

Onunla bile izdivaç etseniz sizi ne kadar bahtiyar edebilir?

İkinci günü sabahleyin ormanın bir sık yerinde uykuya yatmak istemişler. De Laroche yine Joséphine'le birlikte yatmak istememişse de Jozefin eğer kendisine bir hıyanet edilecek olursa mutlaka ve kat'iyen kendi canına kıyacağını anlatınca De Laroche bu söze inanarak hele maşukasının canına kıymasını hiç arzu etmediği hâl ve tavrından müsteban olmuş.

Orada dört saat kadar uyumuşlar. Vakıa bir saat kadar kızı uyku tutmadığı hâlde uyumuş gibi taklit yaparmışsa da De Laroche'da bir hareket-i hâinâne görülmedikten başka arkadaşlarıyla nâil-i merâm olmakta acele lâzım olmadığına dair ettiği hasbıhâli dahi işitince bir yandan şu emniyet ve diğer taraftan uykusuzluk hasebiyle bilâ-fütûr uykuya varmış.

O gün akşama kadar yol yürümüşler. Akşam üzeri ufak bir dereyi geçerek öte tarafında karakol kıyafetli bir adam bunlara parolayı sormakla De Laroche bir lâkırdı söyler söylemez herif hemen selâm durmuş. Elli hatve ötede bir mağara olup derununa girmişler. Sekiz kadar haydut bu mağarada bulunmaktaymış ki reisleri on dokuz yirmi yaşında bir delikanlı olarak De Laroche'a âdeta bir generale edilecek riayeti edermiş.

Maahaza De Laroche dahi bu delikanlıya fevkalhad hürmetle muamele etmiş. Reisten birçok şeyler sormuş ki hepsi hırsızlığa haydutluğa dair olduğu gibi bazı cihetleri dahi politikaya aitmiş. Meselâ büyük Napolyon aleyhinde bulunan fırkaya mensup bir adamın hapisten kurtarılması mukarrer olmağla bu iş için Paris'e gönderilmiş olan arkadaşlardan haber olduğu suali gibi sualler irat eder ve delikanlıdan dahi iktiza eden cevapları alırmış. Bu hâlleri görünce bîçare Joséphine nasıl bir belâya duçar olmuş olduğunu anlayarak içinden kan gidermişse de bu muhiş belâdan kurtulmak öyle havfla telâşla mümkün olamayacağını derpiş eyleyerek fevkalâde teenni ve metaneti vacip görürmüş.

De Laroche o mağarada dahi Joséphine'in nâil-i âtıfeti olmağa çok çalışmış. Çok yalvarmış fakat kızda bir türlü eser-i rızâ göremeyip Joséphine gayet ciddî bir tavırla herifi temin etmiş ki gerek gafleten gerek cebren dest-i taaddîyi kendisine uzatacak olursa muktedir olabileceği ölümlerin birisiyle mutlaka kendi kendisine kıyacaktır.

Joséphine haydutu bu türlü tehdit etmek kendisi için en büyük çâre-i selâmet olacağına artık kat'iyen inanmış. Zira haydut herif her tehdidini ikaa kadir olup en büyük tehdidiyse kızı öldürmekten ibaret olacağı derkârken kızın ölümden hiç havfı olmadıktan maada ölümü bir cây-ı selâmet diye telakki eylediğini görünce şayet kız yeisle gerçekten kendisine kıyar ve böyle bir çocukluk ederse kendi ümitleri bilkülliye mahvolur diye korkusundan titrermiş. Hatta bir defasında kıza demiş ki:

–Canım Joséphine! Şu "Kendime kıyarım" sözünü vird-i zebân mı edindiniz? Kendinize kıymakla sanki büyük bir iş mi göreceksiniz? Bütün cihana hükmeden bir prenses gibi yaşamak varken kendinize kıymak âdeta hamakat değil midir?

Zeki Joséphine haydudu bilkülliye meyus dahi etmek istemeyerek herifte bir parçacık ümit bulunması kendi selâmetini daha ziyade temin edeceğini dahi pek doğru olmak üzere düşündüğünden De Laroche böyle nasihane sözler söylerken Joséphine güya kemâl-i ehemmiyyetle dinliyormuş ve hatta bu sözlere kanmak istidadında dahi bulunuyormuşsa da şimdilik ziyadece tevahhuş hâlinde bulunduğu için yola yatamıyormuş gibi tavırlarla De Laroche'u aldatmaktaymış.

Beş altı gün bu mağarada misafir kaldıktan sonra beygirlere binerek tekrar yola revan olmuşlar. Sekiz gün dahi seyahatten sonra bir gece yarısı şimdi sâkin oldukları şu viran hana vasıl olmuşlarsa da Joséphine burası neresi olduğunu bir türlü anlayamamış. De Laroche burada kızı daha ziyade tazyik etmiş. Kız dahi mümanaat için her tedbire müracaattan sonra nihayet hem hain haydudu bilkülliye meyus etmemek ve hem de emellerine zinhar muvafakat göstermemek suretlerinden ibaret bulunan diğer cali politikasını mezceylemiş demiş ki:

–İnsanın akrabasından birisi vefat ederse lâ-akall bir sene yasını tutar. Bense nişanlımın vefat eylemiş olması itibariyle lâ-akall bir sene matemini tutmayınca mümkün değil size teslim olamam.

O zamana kadar kızdan icabına göre hakaretlerle de beraber daima redd-i kat'î ve mümânaat-ı kat'iyye ve inat ve ısrar görmekte bulunan De Laroche'u bu defa Joséphine'den gördüğü şu kadarcık bir muvaffakiyet bile ümitvar eylemiş. Bir sene bekle-

meye razı olmuş bir sene sonra kendisini nâil-i murâd etmezse o dahi istediği tedbire müracaatta serbest kalacağı kararıyla bu muahedeyi akdeylemişler. Bu suretle De Laroche güya Jozefin'e ne kadar aşkı olduğunu ve o aşkla ne kadar büyük fedakârlıkları göze aldıracağını ve hatta aldırdığını göstermiş addolunmuştur.

İşte Joséphine'in hulâsa-i sergüzeşti bundan ibaret olup hikâye eylediği ahval içinde De Laroche'la vuku bulan mukavelesi Salpêtre'i en ziyade bahtiyar eyleyen şeydi. Koca kahraman çavuş sevgili Joséphine'i kucaklayarak dedi ki:

–İşte ben geldim Joséphine! Vefat etmemiş itibarıyla yasımı tuttunsa da ben isbât-ı vücûd eyledikten sonra tabiî o mukavelâtın hükmü kalmaz değil mi?

–Ona şüphe mi var sevdiğim. Fakat haydutlar?

Diye Joséphine bir de De Laroche'un riyaseti altında bulunan haydut kumpanyası hakkında malûmat vermeye başladı. Ayda iki ayda bir kere Cinli Han'da haydutların içtimaları olurmuş. İspanya'dan, İtalya'dan ta Almanya'dan bile haydutlar gelerek firarîlerin nasıl muhazafa ve himaye olunacağını ve emvâl-i mesrûkanın bir devlet ülkesinden diğer devlet ülkesine nasıl nakledileceğini ve filânca hapishaneden filânca haydudun nasıl kurtarılacağını vesaireyi müzakere ederlermiş.

Hatta bu kumpanya yalnız dağlarda yol keserek adam öldürerek şekavette bulunmayıp büyük şehirlerde gizli hırsızlık ve devletler meyanında kaçakçılık gibi ince işlere dahi el atarlarmış. Kaç kere De Laroche'u sarı sakallı kaç kere siyah sakallı hatta kaç kere dahi süt gibi beyaz sakallı görmüş.

Salpêtre çavuş bu hikâyelerin cümlesini kemâl-i ehemmiyetle dinlerdi. Nihayet dedi ki:

–Öyle bir sürü köpekten ibaret olan bir kumpanyadan benim için ne ihtiraz olabilir? Habislerin cümlesini dar ağacına veyahut giyotin makinasına göndermek benim elimde olduktan sonra...

Burada Joséphine âşığının sözünü kesti. Yanlarında bulunan cinin ismi "Pierre Sangar" olup şu mahbusiyet hâlinde kendisine âdeta kardeş muamelesi etmiş olduğundan bahisle onun başına hiçbir belâ getirilmemesini sûret-i mahsûsada rica eyledi.

Vakıa emniyyet-i umûmiyyenin muhafazasına memur olan bir jandarma için haydutları affetmek ayn-ı hatâ isa de şu anda Salpêtre çavuş o kadar bir bahtiyarlık hissetmekteydi ki hatta Monsieur De Laroche bizzat gelse de af dilemiş olsa onu bile kurtarmak vaadini vereceği derkârdı. Bahusus ki daha evvelce Piyer Sangar'a kendisi dahi bir vadederek eğer muhbir sıfatıyla hareket edecek olursa kurtulacağını temin etmiş olduğundan Pierre'in halâsı her hâlde muhakkaktı.

Şu hikâyelerle sabah edildi. Ortalık açıldığı zaman havaya baktılar. Vakıa bazı bulutların gökyüzünde uçuşduklarını gördülerse de pek yüksekte uçuştukları için yağmur tehlikesi yoktu.

Salpêtre çavuş Pierre Sangar'ı dahi beraber götürmek istedi. Sangar dedi ki:

–Hayır efendim! Burada ol kadar mal var ki şayet ben burada bulunmadığım zaman haydutlardan bazıları gelecek olursa onların ellerine geçer. Beni burada bırakınız. Siz matmazeli götürüp badehu esbâb-ı nakliyyeyle buraya gelirsiniz. Buradaki eşyayı kâmilen istediğiniz yere kaldırırsınız.

Salpêtre çavuş herifin bu sözlerine karşı kanaat gösterdi. Joséphine'i hayvana bindirip kendisi piyade olduğu hâlde yola revan olarak ve daima en kestirme yolardan yürüyerek üç gün zarfında Pierie karyesine avdet eyledi. Kızı hanesine teslim eylediği anda doğruca Papa Brasill'in savmaasına koşarak zahit efendi hazretlerini tevkif etmek istediyse de savmaada muşmula gibi bir kocakarıdan başka kimseyi bulamayıp zahidin nerede olduğunu kocakarıdan sordukta karı dedi ki:

–Salpêtre çavuş siz misiniz?

–Evet! Benim!

–Papa Brasill bana dedi ki: "Sen burada Salpêtre çavuş gelinceye kadar oturacaksın. O geldiği zaman şu mektubu ona verip badehu kendin dahi işine gideceksin!

Salpêtre mektubu açıp okudukta şöyle yazılmış olduğunu gördü:

"Bizi beyhude aramayınız! Cinler sırra kadem bastılar. Savmaada ne kadar eşya varsa Joséphine'e hibe ettim. O dahi

kendisine vermiş olduğumuz zahmetlerden dolayı bizi affetsin. İkinize de aferin! Siz ne kadar cesur bir adammışsanız Joséphine dahi o kadar afif ve kahraman bir kızmış. Allah birbirinize bağışlasın!"

Salpêtre kocakarıyı istintak etmek istedi. Kocakarı civar köylerden birisi ahalisinden olup hiçbir şeyden haberdar değildi. Zaman kaybetmeyerek yanına birkaç nefer alıp tekrar Cinli Han'a vardıysa da orada dahi Pierre Sangar'dan eser göremedi. Han içinde eşyaya benzer hiçbir şey dahi bırakmamışlar.

O zaman Pierre Sangar'ın kendisini aldatmış olduğunu ve kendisi Pierie karyesine gelmezden evvel Sangar yetişip Papa Brasill'e haber verdiğini ve badehu etraftan ne kadar arkadaş bulabilmişlerse onların muavenetiyle hanı tahliye etmiş olduklarını anladı. Nihayet handan hîn-i avdetinde dedi ki:

–Neyse! İki mühim iş gördük. Birincisi sevgili Joséphine'i kurtarmak ikincisi Cinli Han'ı cinlerden tahliye ve tasfiye etmektir!

Salpêtre tarafından verilen rapor üzerine Fransa polisi mezkûr Cinli Han'ın bir tarafını karakol mevkii ittihaz eyledi. Zira o civarlarda beşer altışar saat mesafâta kadar hiç zabit mevkii yoktu. Salpêtre dahi artık Pierie karyesinde oturmak ve köylü karıların lisanlarına Joséphine'i sermaye etmek istemediğinden merkez-i ikametini Cinli Han'a nakleylediyse de hanın ismini de tebdil eyledi. Badehu Cinli Han'a "Uğurlu Han" denildi. Zira hiçbir ümidi olmadığı hâlde mahzan bir tesadüf kendisini ye's-i küllîden bahtiyarlığın son derecesine isal etmişti.

Temme.

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL ve TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI
YENİ TÜRK EDEBİYATI KAYNAK METİNLERİ DİZİSİ: 2

AHMET MİDHAT EFENDİ

BÜTÜN ESERLERİ

Romanlar XIV

T A A F F Ü F

Hazırlayan

Ali Şükrü Çoruk

ANKARA, 2000

T A A F F Ü F

Muharriri
Ahmet Midhat

Maarif Nezâret-i Celîlesinin ruhsatnamesiyle tabolunmuştur.

Dersaadet

İkdam Matbaası
Babıâli Caddesi'nde
1313

İfade

İşte size bir roman ki zamanımız lezzet-i çeşîdegân-ı edebiyattan birçokları nezdinde belki de eski masallardan addolunarak beğenilmez. Lâkin müteceddidlerin bu kısmı nezdinde beğenilmeyen birçok şeyleri beğenecek hakikat-perestân nadir değildir. Bunlar dahi onların beğendikleri şeylerin birçoklarını beğenmezler. Kimse kimsenin zevkine kahya olamaz. Beğenen beğenir, beğenmeyen dahi beğenebileceği şeyleri arar.

Taaffüf

1

Mektup Parçaları

Bakınız şu konağa. Evvelleri bu kadar meskene "konak yavrusu" derlerdi. Ama şimdi "konak" diye bunlara derler. Afet-i harîke karşı çâre-i men'-i sirâyet olmak üzere umumen tasvip edilen surette, yani tuğladan kâgir olarak bina edilmiştir. Fenn-i mimârî hakkında biraz vukuf peyda etmiş olanlar bir binaya hariçten baktıkları zaman dahi taksîmât-ı dâhiliyyesini epeyce anlayabilirler. Fenn-i kıyâfete vakıf olanların dahi yüzlerine baktıkları insanların ihsas ve ahval-i derunlarına da iyice vukuf peyda eyledikleri gibi. Lâkin biz bu konağın yabancısı değiliz. Taksîmât-ı dâhiliyyesini biliriz. İşte haricen dahi görüldüğü veçhile, zemin katı üzerine diğer iki kattan ibaret bir bina ki birinci katın tavanları dört metreden ziyade mürtefi olduğundan asıl kat addolunabilir ise de ikinci kat Frenklerin "mansard" tabir eyledikleri tavan arası katıyla bizim "kat" diyeceğimiz şey arasında yapılmış bir tabakadır. O katın münkasım olduğu odalar kâmilen yatak odalarıdır. Birinci kat ise, biri büyük biri küçük iki salon ve biri efendiye diğeri hanıma mahsus olmak üzere iki iş odası ve bir sofa ve bir selâmlık salonu ve onun yanında bir anteşambır ile bir uşak odası ve iki de erkek misafiri için yatak odası suretinde münkasımdır. Zemin katında arabalık, uşak odaları filân olup, yukarıki büyük salonun altına isabet eden parça yemek salonu olarak tertip edilmiştir. Hem de öyle bir surette ki istenilirse harem, istenilirse selâmlık için taam salonu olarak kullanılabilir. Mutfak, hamam, ahır filân bahçenin öte tarafında ayrıca inşa edilmiştir.

Bu konak halkı eski konaklar gibi öyle pek kalabalık değildir. Asıl familya halkı bir hanım, bir efendi, bir hanımın validesi, bir de küçük oğlandan ibarettir. Bunlardan sonra haremde bir kethüda kadın ve birisi hanıma ve diğeri efendiye mahsus iki hizmet cariyesi, bir çocuk dadısı, bir de büyük hanımın molada halâyığı vardır. Selâmlıkta bir vekilharç, bir harem kethüdası, (ki kethüda

kadının da kocasıdır) bir ayvaz, birisi gündüzleri efendiyle birlikte gider, diğeri konakta kalır iki uşak, bir arabacı, bir muavini bulunup bahçe tarafında dahi bir aşçı, bir yamağı, bir seyis, bir külhancı, bir de ba hçıvan vardır. Demek oluyor ki familya halkı cem'an dört nüfus olup haremdeki hademenin mecmuu beş ve selâmlık halkının mecmuu on iki kişidir. Eski zamanlara göre pek muhtasar bir heyet ise de zamanımıza göre yine epeyce büyük bir daire demektir değil mi?

Haricen konağa "Râsih Efendi Konağı" denilirse de bunu diyenler efendinin ehibbâsından ibarettirler. Mahallece konağın ismi "Dâniş Bey Konağı" olup, fakat bu isim dahi şimdilerde yalnız mahallenin ihtiyarları ağzında kalmıştır. Mahallenin yeni yetişmeleri buna "Hanımın Konağı" derler ki şu tabirdeki mübhemiyeti izale için "Hangi hanımın?" denilecek olsa o hanımı da tarif için "Dâniş Beyin Hanımı" derler. Tesmiyece bu ihtilâfın sebep ve hikmeti pek sade bir şeydir. Konak evvelce mütekaidîn-i mutasarrıfînden Dâniş Beyin konağı olup, on on beş sene evvel onun vefatı üzerine hanımın ismi onun yerine kaim olmuş ve birkaç seneden beri Râsih Efendi bu konağa iç güveyi girdiği cihetle kendi ismi dahi söylenmeye başlanmıştır.

Bu konak halkıyla muarefe peyda edeceğiz. Zira hikâyemizin zemini işte bu konak, bu ailedir. Hem de hikâyemiz öyle birtakım başka romanlar gibi dağlarda taşlarda, izbe mağaralarda veyahut eşkıya ve erâzil meskeni olan yerlerde, hapishanelerde, fuhuşhanelerde filânlarda dönüp dolaştığı sırada bir aralık bu konağa da uğrayacak değildir. Hikâyemizi teşkil eden ahvâl-i vukuât hemen kâmilen bu konak dahilinde başlayıp, yine bu konak dahilinde neticelenmiş denilse hakikatten hiç de tebâüd edilmemiş olur. Onun için bu konak halkıyla bittabi muarefe peyda edeceğiz. Lâkin muarefeyi dışarıda peyda edip içeriye gireceğimize, içeriye girip de muarefeyi dahi orada peyda etsek daha tabiî olmaz mı? Haydi öyleyse konağa girelim.

Şu sol taraftaki kapı, hem bahçe kapısı, hem de harem kapısıdır. Biz şu karşımızdaki kapıdan giriyoruz ki selâmlık kapısıdır. İşte size geniş ve Triyeste taşı döşeli bir ev altı. Şu tarafa arabaları çekmişler. Görüyorsunuz ya ne güzel şeylerdir. Büyük kupa hareme, şu küçücük kupa efendiye mahsus olup, körüklü

fayton dahi efendinin demektir. Karşımızdaki çifte merdivenden çıkıyoruz. Bunların ortasındaki şu ufarak kapı dahi orta taraftaki yemek salonuna açılır. Merdivenin sûret-i inşâsına dikkat etmeli. Bir hanenin inşasına ne derecelerde ehemmiyet verildiği merdivenden belli olur. Bakınız basamak tahtalarına. Dört parmak kalınlığında meşe tahtalarından ki cilâları hâlâ solmamış. Dehlize dikkat ediyor musunuz dehlize? Parmaklıkları yine meşeden çektirilmiş, küpeşteleri dahi tik ağacından yapılmış. Âdeta vapur kamaralarının merdivenleri kadar musanna, müzeyyen şey.

İşte birinci kattayız. Sofa biraz küçük ha! Yeni usûl-i mimâriyye böyle iktiza ediyor. Eski konakların kocaman sofaları zaten de lüzumsuz şeylerdi. Sağ tarafımızdaki üç kapının ortasındaki kapı selâmlık salonu ve onun sağındaki kapı uşak odası ve solundaki kapı dahi iki erkek misafir odasına müntehi sofacığın kapısıdır. Şimdilik o tarafta işimiz yok. Şu sol taraftaki kapıdan gireceğiz. İşte burası harem dairesidir. Burada da, şu orta yerdeki kapı büyük salonun kapıları olup, solundaki kapı, efendinin ve şu yan taraftaki kapı dahi hanımın iş odalarının kapılarıdır. Doğruca Sâniha Hanımın iş odasına giriyoruz. Biliniz ki Sâniha Hanım Dâniş Beyin kerimesi ve Râsih Efendinin zevcesidir. Na, işte Sâniha Hanım kendisi de iş odasında yazıhanenin başındadır. Burası harem, kendisi de muhaddere ise de buraya duhulümüz hayalî olduğu cihetle kuvve-i hayâliyyeye hiçbir şey namahrem değildir.

Dikkat ediniz oda ne kadar güzel ne kadar müzeyyendir. Yalnız iki penceresi var, ama başka yerlerdeki pencerelerin altısına mukabil olacak kadar geniş yüksektir. O yekpare camlar adî camlardan değildir, kristaldir. Hele perdelere bakınız ki istorlarıyla, dantelalarıyla perde ve başlık ve topuzu püskül ve saçaklarıyla şu iki pencere takımına sarf olunan para olur olmaz hanelerin bir odasını tefrişe kifayet eder. Mefruşatı da buna mütenasip. Pencere önünde gayet mükellef bir uzun sandalye ve onun mukabilinde bir kanepe ile bunların arasına konulmuş iki koltuk, dört sandalyeden ibaret bir takım ki, sandalyeleri zait görseniz haksız görülmezsiniz. Bu takımların gerek ağaç kısmına gerek mefruşatına dikkat etmelisiniz. Som abanozdandırlar. İs boyaması değil. Mefruş oldukları akmişe dahi Lyon fabrikalarının birinci

derecedeki mamulâtındandır.

Hele asıl câlib-i nazar-ı ehemmiyyet kütüphane ile yazıhanedir. Ondördüncü Louis nam Fransız kralının tarz-ı mimârîsinde yapılmış iki parça şey ki, mutlaka İstanbul'a bir sefarethane için celp olunmuş bulunduğu hâlde antikacıdan antikacıya buraya kadar gelmiştir dersiniz ama, bu hükmünüz doğru değildir. Bunlar Sâniha Hanımın pederi merhum Dâniş Bey tarafından kendi zatı için mahsusen Paris'ten celp olunmuş şeylerdir. Kitaplar ne güzel mücelled. Kısm-ı azamı Fransızca ve bir sülüs kadar Türkçe olduğu görülür.

Yazıhanenin üstü bir levâzım-ı kırtâsiyye ve edevât-ı kalemiyye sergisi. Bakınız neler yok? Her renk mürekkepleri havi alafranga, alaturka yazı takımları. Alaturka müteaddit kalemtıraşlar, maktaalar, makaslar. Her biri de bir üstâd-ı kâmilin enâfis-i âsârından alafranga gratuvarlar, papyebuar merdaneleri. Kalem silgileri, kâğıt ve kalem kesmek için kemik ve ağaç bıçaklar. Ama bunların da her biri bir eser-i enfes. Her boydan güzel markalı zarfları havi bir zarfdan. Bunların kâğıtları da işte yanı başındaki kâğıt mahfazası içinde. Kâğıtları rüzgâra kaptırmamak için müdevver, muhaddep billûrlar. Her birinin derununda türlü resimler ki, billûrdan harice inikâsları letâfet-i menâzıriyelerini tezyit eyliyor. Hangi ayda hangi günde bulunduğunu gösterir birkaç türlü kalenderyalar. Alaturkası başka, alafrangası başka küçücük oturtma saatler. Türkçe-Fransızca birkaç lügat diksiyoner filân şöylece yazıhanenin bir tarafında perakendelik hâliyle nazarrübâ oluyorlar. İpek dantelalı, canfes abajurlu lambaları dahi ihmal etmemeli ki bunlar, odanın ortasında, duvarlarında şöminesi üzerinde bulunan avize lamba, şamdan gibi gûnâ-gûn vesâit-i tenvîriyyeden başka ve yalnız yazıhaneye mahsus şeylerdir.

Mevsimin gösterdiği lüzum üzerine şöminede ateş yanıyor. Hem de altında kok kömürü ve onun üzerinde birkaç parça gürgen odunu mürettep olarak gayet parlak yanan bir ateş ki "Mangal kenarı kış gününün lâlezarıdır." diyen şair bunu görseydi kim bilir daha ne parlak teşbihât ile bu ocağı tasvir eylerdi.

Odada ayna bulunmadığına dikkat ettiniz mi? Asıl alafrangada aynaları yatak odalarına, tuvalet odalarına hatta merdiven başlarına palto ve şemsiye filân bırakılan vestiyerlere va-

zediyorlar. Salonlara ve böyle iş odalarına aynaya bedel münasip resimler talik ediyorlar. İşte buraya dahi dört büyük resim levhası konulmuş. Hem de ne manidar şeyler. Bakınız ilkbaharı tasvir eden kız ve uzaktan uzağa kendisine nazar-endâz-ı hayret olan delikanlılar çiçekler içinde. Mevsim-i sayfı tasvir eden şu gürbüz kadın ile önünde arkasında birer vaziyyet-i mesâi-perverâne almış olan çocukların sepetleri, koltukları, kucakları, türlü meyveler ile dopdolu. Şurada gördüğünüz üç köylü karısıyla iki kartça köylü ambarlara mahsulât taşıyorlar ki fasl-ı harîfin hükmüdür. Na, işte dördüncü levha da gocuklara bürünmüş kadın, erkek ihtiyarların hâli de şitadır. Dört levha fusûl-ı erbaayı teşkil ediyorlar demektir.

Şöminenin iki tarafına konulan heykeller nazarıdikkat ve ehemmiyetinizden tebâüd edecekler mi? Dikkatli bakınız alçıdan dökülmüş şeyler değildir. Bazı terkibat ile balgamî mermer taklidi olarak döktürülmüş şeyler de değildir. Halis beyaz mermer üzerine el ile hakkolunmuş âsâr-ı üstâdânedendirler. Birisi cemal ve sevda müekkilesi Venüs'ü tasvir ediyor. Diğeri ise sanâyi-i nefîse ve akıl ve hikmet müekkilesi Minerva'dır. Böyle esâtir-i evvelîne müteallik heyâkile rağbet bizim Osmanlılığımız âleminde henüz taammüm etmemiş olduğundan, şurada ne kadar alafranga bir yerde bulunduğumuzu bunlarla kıyas etmelisiniz.

Yerdeki Anadolu halıları, duvarlarda resimler etrafa birer vaziyyet-i lâtîfede tertip olunan şallar dahi dâhil-i hesâb edilirse şu odanın lâ-akall bin liraya tanzim edilebilmiş olduğu tahmin edildikte, hiç de mübalâğaya hamlolunamaz. Acaba her bin lira sarfına kudreti olanlar böyle bir iş odası tefriş ettirebilirler mi? Binlerce lirayı sarf ettirecek kudreti bulmak pek de o kadar güç bir şey değildir. Asıl bu hüsn-i intizâmı, bu letafeti bulduracak zevkiselime malikiyet güç bir şeydir. Bu hüsn-i tabîat kimin olduğunu mu soruyorsunuz? Na, işte yazıhanesi başında oturan Sâniha Hanımın.

Bakınız, bakınız! Asıl şu genç hanımın letafetine bakınız. Odaya ziynet veren bunca eşyâ-yı nefîse ve bunların umumundan mütehassıl hulâsa-i letâfet onun letafetine mukabil, lâ-şey ve naçiz menzilesinde kalıyor. Mil üstünde bulunması hasebiyle her tarafa kolayca dönen yazı iskemlesi üzerine ne firişte-gâne bir vaziyette

oturmuş. İki bileklerini yazıhane üzerine dayayarak, sol elinin salâvat parmağıyla bir köşesinden bastırdığı kâğıt üzerinde sağ elindeki kalemi ne büyük maharetle tahrik ediyor. Ne güzel giyinmiş. Şu iskemleye oturmak için mutlaka yazıhanesinin sağ tarafından gelmiş ve bir "yarım sol" vaziyetiyle o iskemle üzerine oturuvermiş ki mavi grondan mamul uzun etekli rubasının eteği sağ cihetine doğru uzatarak bittevakkuf, sanki henüz denizden çıkan Venüs'e bir mevc-pârenin kemâl-i tahassür-i müştâkane ile zânû-pûş olmaya davrandığını tahayyül ettiriyor. Ya bu genç kadının kendi hüsnü, kendi cemali? Oo, bunları kalem ile tasvire kudret-i şâirânenin kifayeti istibat olur. Fırça ile tasvir için kudret-i ressâmâneye müracaat etmeli.

Ah ey kari, hayalen değil hakikaten dahi imkân-ı mutasavver olabilseydi de sizi şu yazıhanenin karşısındaki yaldızlı, nazik iskemlenin üzerine oturtsaydım. Sâniha Hanımın yazı yazışını oradan temaşa etseydiniz O kalem gibi parmakların... Kalem gibi mi? Adam sen de. Böyle eski tabirler eski teşbihlerle o yeni eller yeni parmaklar nasıl tarif olunabilirler? Haydi bakalım. Meselâ kemâl-i mahâretle piyano çalan ve birer elinin birkaçar parmağıyla birden triple croche quadruple croche nağmeler yapan bir kadının elerini, parmaklarını teşbihen tarif için bütün münşeât-ı kadîmemimizi karıştıralım. Tabîrât-ı münâsibe, teşbîhât-ı lâyıka bulunabilir mi? Elindeki hameyi yazıhane üzerinde sûret-i tahrîki... İşte bu piyaniste benzeyen Sâniha Hanımın parmakları dahi böyle teşbih ve tavsif imkanının haricindedir. Dört kelime yazabilmek için sağ dizini kaldırarak, boynunu bükerek kargacık burgacık gibi bozulmak vaziyeti nerede, Sâniha Hanımın vaziyeti nerede.

Yazıyor. Kalem lâyenkati kımıldanıyor. Kaleme o hareketi veren parmak uçları dahi kımıldanıyor. Doğrusunu söyleyelim. O el bileğe kadar kımıldanıyor Fakat sair azâ-yı vücûdundan hiç-birisinde başka hiçbir hareket yok. Gözlerinin kirpikleri sanki ikişer sıra asker süngü davranmışlar gibi bir vaziyyet-i muntazama ile kâğıdın üzerine dikilmişler. İki kaşları arasından başının saç biten mahalline kadar alnı sair emsaline kıyasen evsâ olmaktan fazla, kaşlar hizasından küre-i re'si etrafına tersim olunacak çembervârî daireye kıyasen, iki kaşı arasından saçlarına doğru resmedilecek hattın kaimeden biraz daha münferic bir zaviye

tersim etmekte bulunduğuna dikkat isteriz. Bir bu zaviyeye bakmalı bir de şömine üzerindeki Minerva'nın zâviye-i cebhesine bakmalı. Bu mukayesede ehemmiyetli davranacak olursanız Minerva heykelini âdeta Sâniha Hanımın heykelidir zannediverirsiniz.

Şu kitabet vaziyetinde Sâniha Hanımın tavrındaki ciddiyet hakikaten Yunan-ı kadîm zamanından kalma heykellerdeki ciddiyetten ziyadedir. Yüzüne bakacak olsanız zannedersiniz ki nefes bile almıyor. Nefes aldığı yalnız vasi sadrını sıkmış olan korsenin çene hizasından bir kısmının bir hareket-i muntazama ile kabarıp inmesinden anlaşılabilir.

Yazıyor, hem de besbelli ki gayet mühim bir şey yazıyor. O kadar mühim ki, güya yazdığı şeylerin dehşetinden kâh kendisi dahi mütedehhiş oluyormuş gibi bazen rengi tebeddül ediyor. Hafif bir gül pembesinden lâtif bir açık samanîye intikali pek bâhir olarak görülüyor. Aralıkta bir daha ziyade mütedehhiş olduğundan mıdır nedir, rengi kurşunîye kadar takarrüp ediyor. Derken bir aralik dahi menekşe rengine teşbih olunabilecek bir renk peyda ediyor.

Yazıyor, ama nasıl? Yazacağı şeyler sanki pek zamandan beri ezberinde imişler gibi bilâ-tevakkuf yazıyor. Yalnız bir kere tevakkuf eyledi. İşte bakınız kalemli elini alnına götürdü. O ne? Karşısındaki fotoğrafya resmine bakıyor. Tuhaf! Güya yazacağı şeyi unutmuş da ona soruyor. O resim mi? Hey, biz biliyoruz ama.... Ketm-i esrâr edeceğinize emniyetimiz olsa söylerdik. Ne o, yemin mi? Ne hacet efendim? O kadar müthiş bir mesele değil a! Lâf beynimizde kalsın, Tosun Beyin resmidir. Sâniha Hanımın kocası Râsih Beyin candan aziz dostu Şık Tosun! Ayıplamamalı efendim. Gençlik hâli bu. Serlerde kavak yelleri estikçe böyle şeyleri "olağandır" diye hoş görmeli.

Hanım yine yazmaya başladı. Ay! Yazamıyor. Bakınız. bakınız kalemini icbar ediyor. Ama yazamıyor. Haniya o demincekki maharet? Şiişşt! İşittiniz mi? Bir çocuk sesi geldi. "Anne!.." diye çağırdı. O ne hanıma bir ürküntü geldi. Düşünüyor. Aman Yarabbi! Rengi ne kadar sarardı. Kâğıda ne fena bakıyor. Okuyor. Hayır hayır! Yazdığı satırları gözleriyle yiyor. Aman o hâl ne? Mosmor kesildi. Gözlerinden ateşler saçılıyor. O güzel mavi

gözlerden. Of, yazıhane üzerine bir yumruk aşketti ki ne kadar da kuvvetli imiş? Sinirleri mu tuttu ne oldu?

Vah vah yazık! Bakınız yazdığı mektubu kemâl-ı hışm ve gazapla cayır cayır yırttı. Parça parça etti. Ne kadar da çok yazmış. İşte kaldırdı parçaları odanın ortasına atıverdi. O ne hiddet! Yerinden bir fırlayış fırladı ki. Alınız efendim o kıymetli resim o Şık Tosun'un resmi fırladı, şömineye kadar gitti. Ne de tuhaf yanıyor. Lâkin hanımın hâli fena. Müthiş bir telâş ile işte kapıdan fırladı, çıktı, gitti.

Hele giderken arkasından bakınız. Ne boy, ne bos. Ne kadar da güzel saçları var. Kuru kuruya tarayarak arkasına doğru dalgalandırıvermiş olduğu saçlar zerrin bir manto gibi böbrekleri hizasından aşağıya inmiş gitmiş. Bu kadar müteessir, mütelâşî olduğu hâlde böyle koşarcasına sür'atle yürüyor da yine arkasına giymiş olduğu uzun sürütme etekli ruba yakışığını bozmuyor. Sair birçok hanımlarda görüldüğü üzere hanım rubaya tâbi değil. Rubası içinde işkenceye çekilmiş değil. Ruba hanıma tâbi. Giyinmeli ama, giyinmesini bilmeli de giyinmeli.

İşte kari, hayalen değil asıl hakikaten şu odanın bir tarafında bulunmalı idi de bu hâlleri görmeliydi. Hem bu temaşa bir tiyatro saha-i temâşâsında güzerân olan ahvale kıyas kabul edemez. Bu saha-i temâşânın dekorları (penceresi, perdeleri tezyînât-ı mimâriyyesi filân) boyadan, resimden, mukavvadan filândan ibaret değildir. Bu kadın, gecesi şu kadar altına yalancıktan icrâ-yı hüner eder bir aktris değildir. Görülen şeylerin kâffesi sahih, hepsi hakikî, cümlesi gerçektir. Böyle şeyleri temaşadan gözler doymayıp usanmayacakları gibi sıhhat ve hakikat ve ciddiyeti hesaba katılmak şartıyla tasavvur ve tahayyülünden dahi tab'-ı kadr-sencâne bıkmak usanmak bilmez.

Fakat susalım. Dikkat edelim. Bakınız daha neler oluyor. İşte birisi geliyor. Yirmi sekiz, otuz yaşlarında bir adam. Ha tanıdık. Râsih Efendi öyle ya! Orta boylu, esmer yağız, koyu kumral saçlı, saçlardan daha koyu bıyıklı, geniş göğüslü, kurumlu, vakarlı, bizim durendiş feylesof Râsih. Ta kendisi.

Râsih kapıdan girer girmez bir kere irkildi. Kapıdan girerken hâl ve tavrı pek tabiî idi. İrkildiği zaman vaz' ve tab'ına bir tagayyür geldi. Tabiî değil mi? Halı üzerine serpilmiş olan mektup

parçalarını gördü. Eğildi, en büyük parçayı aldı. O ne? Nazarıdikkat ve ehemmiyeti meclûp oldu. Birini daha aldı. Ona da göz gezdirdikte beti benzi uçtu. Kemâl-i teheyyücünden elleri titreyerek birkaç parçayı daha aldı. Başındaki saçlar dimdiktiler. Gözleri parıl parıl parlamaya başladılar. Ağzından bilâ-ihtiyâr:

-Vay hain Tosun, Vah benim zavallı Sânihacığım!

sözleri döküldü. Bir aralık elini alnına koyup sendelemek vaziyetiyle ayakta durdu. Mutlaka delikanlının gözleri kararıp beyni dönmüş olmalıdır. Bu hâl beş, on saniye kadar ancak devam eyledikten sonra olanca kuvvetiyle cebr-i nefs ediyormuş gibi bir tavır aldı. İşte yerdeki mektup parçalarını topluyor. Elinde peyda olan terlere dikkat eylediniz mi? Bu terler mutlaka buz gibi soğukturlar. Ecel terleri gibi. Hem gazûbâne, hem meyusâne olan bu tavrı başka türlü katarat tarsî edemezler.

Yerde bir tane bile kâğıt parçası kalmadı. Râsih cümlesini birer birer topladı. Tamam bu işi bitirdikten sonra dışarıda peyda olan bir ayak patırtısı Râsih'i fena hâlde ürküttü. Birisi geliyor, kadın gelişi. Mini mini hatvelerin patırtısı kadın elbisesinin hışıltısı bunu hükmettiriyor. Hanım geliyor, Sâniha Hanım.

Hayır! Sâniha Hanım değil. Başka birisi, bir cariye. Hanımın hizmetine mahsus olan Peyker.

Peyker dahi her zamanki ahvâl-i tabiîsiyle, yani mütevazıâne ve nazikâne tebessümleri bayağı güzel addolunabilecek çehresine ziynet verdiği hâlde gelip odaya girmiş iken, efendisini her zamanki hâl-i tabiîsinden çıkmış ve bambaşka, hem de korkunç bir hâle girmiş görünce o da hayretinden buz gibi dondu kaldı. Râsih titrek ve kesik bir seda ile kıza birşeyler söylemeye, Peyker dahi cevap vermeye başladı. Şu muhavereye sem'-i dikkati nasb ve hasretmeliyiz.

Râsih-Peyker! Başka defalar dahi hanımefendi böyle kâğıtları yırtıp ortaya atar ya?

Peyker-Bazı bazı yapar efendim.

-Ee, sen bunları gördüğün zaman ne yaparsın?

-Böyle sizin topladığınız gibi toplar, şömineye atarım efendim.

-Öyle ama şömine her zaman böyle yanmaz ya?

-Yine şömineye atarım da bir de kibrit yakıp ızgaranın altından tuttuğum gibi cüz'îce bir mavi dumandan sonra kâğıtlar alevlenip yanar gider.

-Öyle ise bugün dahi öyle yapmış olacaksın.

-Baş üstüne efendim!

-Yok ama, öyle alelâde bir baş üstüne değil. Bunları sen toplamış, sen şömineye atmış, sen yakmış olacaksın. Dediğimi anladın mı? Meramım ne olduğunu anlayabildin mi?

Âciz cariyenin efendide gördüğü ahvâl-i fevkalâdeden dolayı havfı gittikçe artmakta bulunduğu meydandadır. Vakıa Râsih hiddet ve tehevvür göstermemek, gürültü ve patırtı etmemek için son dereceye kadar cebr-i nefs ederek itidâl-i dem ile söz söylemek istiyorsa da hâl-i tabiîsini bulabilir mi ya? Binaenaleyh son sualine vereceği cevabı Peyker âdeta korkusundan titreyerek veriyor. Diyor ki:

-Baş üstüne efendim, nasıl emrederseniz..

-Hayır Peykerciğim. Sadece bir baş üstüne kifayet etmez. Bana ve daha doğrusu asıl hanımefendiye ciddî ve hakikî bir hizmet görmüş olmak istersen bunu böylece dediğim gibi yapmış olacaksın.

-Hiç efendime, hanımıma hizmet etmek istemez miyim?

-Pekalâ, bu hizmetini bana kaça satarsın?

-Aman yarabbi, A beyim hiç hizmet satılır mı?

-Evet bu hizmet satılabilir hem de istediğin kadar pahalı satılabilir. Seni azat etmek mukabilinde bu hizmeti görmüş olmaya razı olur musun?

-Aman efendim!

-Bir de mükemmel çeyiz takımı.

-Vallahi beni korkutuyorsunuz efendim.

- Dört odalı bir de ev. Fakat şayet bunları sen topladığından sen ateşe attığından başka türlü birşeyi hanımefendiye söyleyecek olursan ben hanımefendinin hâlinden tavrından işi derhâl anlarım. O zaman bu dediklerime nail olmak şöyle dursun, bilâkis kahrıma duçar olursun. Zira hanım bu işin doğrusunu yani şu

kâğıt parçalarının benim elime geçtiğini duyacak olursa evimiz barkımız yıkılacak. Hepimiz perişan olacağız. Biz perişan olacak olursak artık seni ne yapacağımı sen düşün. Yok, birkaç hafta bana tâbi olarak sözümden çıkmayıp bana yardım ederek çalışacak olursan hepimiz mes'ut, hepimiz bahtiyar olacağız. O bahtiyarlığa senin himmetin ile nail olmuş olacağımızdan, mükâfaten olarak dediğim şeyleri kâmilen yaparız. Seni gönlünün istediği bir kocaya vererek, seni de bahtiyar ederiz. Anladın mı kuzum?

-Ben efendilerimin hoşnutluğundan başka bir şey istemem efendim!

-Öyleyse beni görmemişsin. Ben bu odaya gelmemişim. Bu kâğıt parçalarını görmemişim. Toplayıp alıp götürmemişim. Anladın mı? Onları sen toplayıp ateşe atmışsın. Hatta ben henüz konağa bile gelmemişim.

-Anladım efendim, baş üstüne efendim, hiç merak etmeyiniz efendim!

Bu talimatı Peyker'e veren Râsih şu işteki ehemmiyeti bu sözlerden ziyade hâl ve tavrıyla Peyker'e anlatmış olduğuna hiç şüphemiz kalmamıştır. Aman yarabbi, o ne hâl, o ne tavır? Bu hâlden bu tavırdan korkmamak en metin yürekli erkeklerin bile kârı değildir. Nerede kaldı ki âciz bir cariye, zayıf yürekli bir kadın korkmasın.

Komedya başladı ha!

Daha doğrusu dram başladı dram! Zira Râsih Efendi mektup parçalarını hamilen ve gayet mustarip ve meyus bir tavırla acilen odadan çıkıp kaybolduktan beş altı dakika sonra, ondan daha ziyade muztaribâne ve meyusâne bir tavırla ve yıldırım gibi bir sür'atle Sâniha Hanım avdet eyledi. Aradaki beş dakikalık fasılayı zavallı Peyker bir hayret-i azîme içinde geçirmiş idi. Şu kâğıt parçalarına efendisinin verdiği bu ehemmiyyet-i fevkalâdeye henüz akıl erdiremiyordu. Ona zamîmeten bir de hanımefendinin bu tavr-ı acîb ile odaya girdiğini görünce Peyker bütün bütün şaşırdı. Şaşkınlık ile bir pencere perdesine doğru gidip korku hâli ile dizlerinin titremekte bulunmasından dolayı düşmemek için duvara dayanarak lâl oldu kaldı.

Zavallı cariye bu hâllere nasıl duçar olmasın ki. Yıldırım

hışmıyla odaya giren hanımın kendini görecek gözleri yoktur. İşte gözlerinden şimşekler çakıyor. Birer âteş-i mahz hükmünü alan gözlerini halının üzerine dikip her tarafa gezdiriyor. Sanki bir şey kaybetmiş de onu arıyor. Yerlere o kadar dikkatli bakıyor ki, aradığı şey bir pul iğnesi olsa görüp bulabilecek. Evet, iğneyi görüp bulabilecek ama, pencere dibindeki koskocaman cariyeyi göremiyor.

Neden sonra Peyker'i de gördü. Dikkat ediyorsunuz ya? Peyker'i gördü ama gözlerinin Peyker'e tesadüfü güya bir umacıya rastgelmiş imiş gibi o genç o güzel kadını ürküttü. Bilmelisiniz ki Sâniha güzel olduğu kadar da mağrurdur. Acz-i hâlini, za'f-ı tab'ını bir cariyeye göstermek istemez. Binaenaleyh Râsih derecesinde bir azm-i azîm ile o da cebr-i nefs ederek Peyker ile mükâlemeye başladı.

Sâniha-Peyker, efendi gelmiş öyle mi?

Peyker-Görmedim efendim.

-Gelmiş gelmiş, hatta buraya girmiş.

-Görmedim efendim, ne zaman gelmiş?

-Şimdi gelmiş.

-Ben demincekten beri buradayım. Siz buradan çıkar çıkmaz ben geldim. Çıktığınızı duydum da belki bir hizmetiniz vardır diye geldim. Fakat ne efendiyi gördüm, ne başka bir kimseyi.

-Buraya girdiğin zaman ortalıkta neler gördün?

-Birçok kâğıt parçaları gördüm.

Hanımda bir hareket! Zavallı kadıncağız cebr-i nefsde iktidarı kalmayarak bütün metanetini kaybeyledi. Sanki Peyker her esrara vâkıf olmuş. Dudakları titreyerek sordu ki:

-Onları ne yaptın?

-Ne yapacakmışım? Hepsini toplayıp şuraya ateşe attım.

-Yalan söylüyorsun!

-A! Size yalan söylemek benim haddim mi? İlk defa olan bir şey değil ya? Her zaman yere attığınız kâğıtları toplayarak ateşe atmaz mıyım?

-Öyledir de, o hâl ve şanındaki perişanlık ne? Büyük bir fe-

nalıktan korkmuşsun gibi görünüyorsun.

-Vakıa öyledir. Sizi bu hâl-i perişânîde görüp de sadık bir kulunuz olduğum hâlde ben de nasıl perişan olmam? Allah aşkına merhamet buyurunuz efendim! Size ne oldu, neniz var? Ben de bileyim ki çare olarak elimden ne gelebilirse onu yapayım.

Oh! Cariyenin şu tazallümü bîçare Sâniha'ya gereği gibi teselli verdi. Bakınız bakınız rengindeki morluk âdeta zail oldu. Yüzünde âsâr-ı tebessüm göstermeye dahi cebr-i nefs ediyor. Hele cariyeye:

-Gerçek o kâğıtları toplayıp kendi elinle şömineye attın mı Peyker? Buna emin olayım mı?

Sualini irat edip de Peyker tarafından dahi:

-Evet efendim her zaman nasıl yapıyor idiysem bugün dahi öyle yaptım.

cevabını aldığı zaman daha ziyade müsterih göründü. Lâkin tamamıyla da emniyet edebilir mi ya? Gidip şömineye baktı. Evvelce yakmış olduğu fotoğrafın mukavvasının külü hâlâ orada. Hatta mukavvanın etrafı yaldızlı olduğu gibi resmin altında fotoğrafçının ismi de yaldızlı huruf ile matbu olarak o yaldızlar ise yanmamış. Parıl parıl parlay p duruyorlar.

Peyker'in "yaktım" dediği kâğıtların külünden hiçbir eser görülmediğine dikkatle bunu da Peyker'den sual eyledi.

Aferin Peyker, yine zekâvetli kız imiş be! Hanımın sualini müteakip bilâ-tereddüt ve lâ ihtirâz!

-Ateş pek hızlı yandığı için kâğıtların küllerini dahi baca çekip götürdü. Besbelli bu mukavva parçası ağır olduğu için uçamamış.

dedi. Nasıl, Peyker'in yalancılığına ne dersiniz? Korku bu, korku insana herşeyi yaptırır. Hele yalancılığı pekâlâ taallüm eder.

Peyker'in yalanı Sâniha Hanımefendiyi tamamıyla mutmain ve müsterih eylemiş olacağına inanacağız. Zira o dahi bu işin efendiye haber verilmemesi için cariyeye sıkı sıkı tenbihâta girişip de Peyker'den:

-Allah Allah, hane hizmetini nasıl gördüğümüzü de efendiye anlatacak değiliz ya! Bugün şu odayı böyle süpürdük, kanepeyi sandalyeleri böyle sildik, eşyanın tozlarını şu veçhile aldık diye

her gün, her şeyi sayıp döküyor muyuz ki, bu akşam topladığımız birkaç kâğıt kırpıntısını şömineye attığımızı da haber verelim.

cevabını aldığı zaman bilâ-ihtiyar bir tebessüm ile o güzel çehresinin ziynet-i dâime ve sahihasını iade eylemiş idi ki bu tebessümün manası "Cariyenin hakkı var. Yerden birkaç parça kâğıt kırpıntılarını kaldırıp şömineye atıvermekte ne ehemmiyet olabilir? Ben de deli gibi şu küçük işi izam ediyorum." dan ibaret olacağına şüphe edemeyiz. Bununla beraber o gün yazıhanede uzun uzadıya yazı yazmış olduğunu da münasebetli olsun, münasebetsiz olsun efendiye söylememesini Peykere'e tekrar tekrar tembih ederek:

-Gideyim efendiyi bulayım.

dedi çıktı, gitti. O çıkıp giderken Peyker dahi arkasından bakıp bilâ-ihtiyâr birkaç defa başını salladı ki asıl manalı bir hareket matlûp ise o da bu idi.

2

Turfanda-Turfa

Hayalimizi sevk etmiş olduğumuz şu konak içinde hayalimizin duhulünü müteakip müsâdif olduğumuz ahval pek acîb ve garip şeylerdir, değil mi? Hâlbuki bunların ehemmiyeti de garabetinden aşağı kalmaz. Bu gibi şeyler sırf eğlence tarzında telâkki olunamazlar ve olunmamalıdırlar. Bunlar "sosyoloji" denilen ve insanların usûl-i maîşetlerindeki kavâid ve hikmete müteallik olan dakik ve vasi bir ilmin mesâil-i esâsiyyesidirler. İnsanların dâire-i medeniyyet içinde hakikat-ı bahtiyârîsi ile hakikat-ı bedbahtîsini mertebe-i tahakkuka vardırıp hüküm dahi ettirecek şey, işte bu mesâilin mukayese ve muhakemesinden tevellüt eyler. Ama bu muhakeme ve mukayese yalnız eğlence için roman okuyanların muvazzaf sayılacakları şeylerden değildir ya!. Onlar ukalânın, hükemânın işleridir. Roman karileri ise okudukları şeylerden alabilecekleri ibreti almakta ve hatta almamakta dahi muhtar olarak, onlar yalnız kendi eğlencelerine bakarlar. Yine öyle bakadursunlar da biz şu familyanın târih-i neş'eti hakkında bazı taharriyât ve tetebbuâta girişelim:

Bu familyanın târih-i neş'eti Girit'ten bed' eder. Telemak

mütercimi Kâmil Paşa merhumun "Hikmet-i Minos" diye tavsif eylediği akil ve adil ve fehîm ve hakîm Minos'un vatanı ki bir fetânet ve hikmet-i fevkalâde ile vazeylediği kavânîn birçok akvam nezdinde asırlarca mer'îü'l-icrâ olmuş ve kudemâ-yı Yunaniyyûn meyanında vâzı'ın namını mabutlar mertebesine çıkartmıştır. Hakikat, bu cezire acâyib-i âlemden addolunmaya sezadır. Mevki ve ab u hevâsındaki letafetle beraber nedir o ceziredeki o hâl o esrar ki, ahalisi hem hüsn ü cemalce, hem fetânet ve kemalce akvâm-ı sâireden pek çoklarına faik olur. O hakikatı ispat için bizce hemen meçhulâttan ma'dûd olan ahâli-i kadîmesi tarihine doğru tebâüde de ihtiyacımız yoktur. En yeni ahalisi olan ahâli-i Müslimesini tetebbu dahi bu hakikatı nazarımızda ispat eyler. Lisân-ı mâderzâdları Rumca olduğu hâlde Girit ahali-i İslâmiyesi nezdinde elsine ve maârif-i Osmâniyye ve İslâmiyyece bıdaa-i azîme iktisap eylemiş zevat, akvâm-ı sâire-i İslâmiyyeden hiç de noksan değildir. Ezcümle Aziz Efendi merhum ki "Mühayyelât" meşhuresi eser-i yegânesi değildir. Tasavvuftan varidâtı ve sair birçok makalât-ı edebiyye ve hikemiyyesi ile Osmanlılığa, Müslümanlığa ziynet-bahş olmuş meşâhirdendir. Ya muasırıyyemizden Sırrı Paşa Hazretlerine ne diyelim ki, birçok âsâr-ı edebiyyesine zamimeten tefsir yolunda meydana koydukları enâfis-i âsâr veleh-efzâ-yı ukul-ı kadirşinâsândır.

Bu ahalinin cezîre-i mezkûrede peyda olmaları hakkında rivayetler muhtelif ise de hangisinin sahih olması farz edilse, büyük büyük tetebbuâta medar olabilirler. "Antropoloji" yani ilm-i ahvâl-i beşer bu cezireyi bir sûret-i mahsûsa ve müstakilede pîşgâh-ı tedkik ve tetebbua çekmemiş ise de oradaki ahâli- i İslâmiyyenin hâli böyle bir tetebbua bilvücûh şayestedir.

Cezîre-i mezkûrenin Memâlik-i Osmâniyye'ye ilhakı henüz iki buçuk asırlık bir keyfiyet olduğu hâlde, orada ahâli-i İslâmiyye'nin sûret-i peydâsı hakkında tarihin bir hükm-i kat'î verememesi şayan-ı teessüftür. Rum müverrihlerinin rivayetlerine göre ahâli-i mezkûre cezirenin ahâli-i kadîmesinden iken ba'de'l-feth İslâmı kabul etmişlerdir. Bu haberi sahih diye telâkki edecek olursak ahâli-i mezkûrenin İslâmı bu derece kuvvet ve ciddiyetle kabulleri ne şâyân-ı ehemmiyyettir. Osmâniyet ve İslâmiyetin an-asıl yabancısı demek oldukları hâlde ihtisas cihetiyle mine'l-kadîm

Osmanlı ve Müslüman olmak derecesinde bu hâller, bu sıfatlar ile tabîiyyetleşmeleri ne mühim şeydir. Lisân-ı mâderzâdın efkâr ve ihtisâsât-ı beşeriyye üzerindeki tesîrât-ı azîmesini bilen erbâb-ı tedkik için Girit Müslümanlarının elsine ve maârif-i İslâmiyye'de iktisap eyledikleri yed-i tûlâ, hakikaten kemâl-i tazîm ile öpülecek bir dest-i maâlî-peyvesttir.

Diğer rivayete göre hîn-i fethde Ordu-yı Hümâyûn Girit mevâki-i askeriyyesinde yerleşip kaldığı zaman, ekserisi Lâzistan ahalisinden olan efrâd-ı merkumenin yerli kızlar ve kadınlar ile tezevvüçleri bu ahalinin mebde-i husûlü olmuştur. Bu hâlde Rum lisanının Türk lisanına galebesi mûcib-i istiğrâb olamaz. Çocuklar lisanı pederlerinden değil validelerinden alırlar. İlk iki sene zarfında pederler çocuklarıyla hemen hiç mükâleme edemedikleri hâlde, valideler "aggucuk!..." lardan bed' ile çocuklara talîm-i kelâm ederler. Ondan sonra dahi birkaç sene müddet çocukların pederleriyle mükâlemeleri günde birkaç saate mahsus sûret-i mahdûdede kalıp, geceli gündüzlü mükâlemeleri ise valideler bilâkis cereyan eyler. Binaenaleyh ilk dölde çocuklar ana lisanını pek kuvvetli, baba lisanını pek kuvvetsiz öğrenirler. İkinci dölde ise ilk dölün etfâl-i zükûru babalık makamına kaim olup, analar lisanını daha iyi bildiklerinden kendi çocuklarıyla da o lisan ile bittekellüm, ikinci dölde baba lisân-ı aslîsi bütün bütün unutulur.

Antropoloji noktainazarınca hem acîb, hem mühim olan bu hâlin bir misali de İstanbul'da yanı başımızdadır. Beykoz'a üç dört saat mesafede kâin Paşaköy ki, an-asıl bir paşanın çiftliği imiş. Ziraat hizmetinde istihdam için Rumeli'nden bir miktar Bulgar amele getirmiş. Alemdağı'ndaki Ermeni köyünden bazı fukara kızlar bitteşvîk Bulgarlar ile tezevvüç etmiş. Kocalar karılarına Bulgarca ve karılar kocalarına Ermenice söyleyecekler değil ya? Bittabi Türkçeyi familya lisanı ittihaz etmişler. Bunlardan mütenâsil olan evlât dahi o lisanı tekellüm edivermişler. Şimdi bu karye ahalisinin mezhebi ilk pederlerinden mevrûs Rum Ortodoks mezhebidir. Hâlbuki ne kadınları, ne erkekleri ne Rumca, ne de Ermenice bittabi ne de Bulgarca hiçbir kelime bilmezler. Türkçe onların lisân-ı mâderzâdları olmuştur. Sûret-i telâffuzları da kurâyı mütecâvire ahalisinin telâffuzlarına benzemez. Bulgar telâffuzuyla Ermeni telâffuzu arasında müşterek ve mahlût bir

telâffuzdur.

Lâkin Paşaköylüler ile Girit ahâli-i müslimesi arasında hîn-i mukayesede azîm bir fark vardır. Tabîat-ı mevkiyye Girit ahalisi üzerinde pek büyük bir tesir göstermiştir. Cezire ahalisinin mine'l-kadîm muttasıf oldukları fetânet ve zekâvet üzerine ahâli-i İslâmiyye'nin mütehallik oldukları mehâsin-i tabîatı da zammetmiştir. Türkçe tekellümlerindeki şîve-i lâtîf akvâm-ı sâire-i İslâmiyye'den hiçbirisine benzemez. Yine cezirenin ahâli-i kadîmesindeki şiveye benzer.

Acîb şey! Mevâkiin bu yoldaki tesirâtı yalnız insanlara da mahsus değil. Hayvanata, nebatata kadar şamil. Meselâ Ankara tabîat-ı mevkiyyesinin tesirâtı altında bulunan tiftik keçileri Ümit Burnu'nda üretilebilirse de, oranın tabîat-ı mevkiyyesinin tesiriyle bunlar da yine bir tuhaflık vukua geliyor, yünleri sertleşiyor. Birkaç senede bir Anadolu'dan yeniden tekeler celp ile oraya mahsus olan istidat ile yeniden yeniye aşılanmayacak olsa bilkülliye tebeddül edecekler. Kezalik an-asıl Taif'den gelmiş olan çavuş üzümü İstanbul'da başka, Fransa'da başka mahsul vermiştir. İstanbul'daki çavuş Taif'deki çavuşa nispetle pek de mütevahhiş değilse de, Fountainbleu'daki Şasla üzümüne, Taif üzümünün ahfadıdır demek pek güçtür. Manisa kavununun tohumu ilk sene İstanbul'da kemâl-i külfet ve ihtimam ile aslına müşabihçe bir kavun verebilirse de, ikinci senesi âdeta yerli kavununa tebeddül ediverir.

Saded-i aslîden biraz tebâüd eyledikse de ziyanlı mı çıktık? Roman okumaktan maksat yalnız masal mı dinlemektir? Biz her romanımızda karilerimizin malûmatını tevsi edecek birkaç lâkırdı söylemezsek içimiz rahat edemez. Lâkin biz sözümüze tâbi değiliz ya? Sözümüz bize tâbidir. Sadedden tebâüd eylemiş sayılırsak işte yine saded dahiline tahvîl-i kalem ediveririz.

Bu familyanın târih-i neş'eti Girit'ten bed' eder demiştik. Çünkü Sâniha Hanımın pederi Dâniş Bey an-asıl Giritli idi ve o cezirenin kiramat-ı mevkiyyesinden olmak üzere gayet zeki ve fatîn bir adamdı. Ticaretle pek ziyade temevvül etmiş bir familyadan neş'etle, kendisi dahi dakayık ve gavâmız-ı ticâriyyeye vukuf hâsıl etmekle beraber, terbiye ve talimine dahi ihtimam edildiğinden maarif ile müştehir Giritliler a'dâdında dahil idi. Bir

aralık İskenderiye'nin pirincini, fûlunu, pamuğunu Girit'e getirip ve Girit'in sabununu, zeytinyağını, zeytinini Mısır'a nakil ve ticaret için İskenderiye'ye tebdîl-i mekân eylemişti. Orada çok paralar kazanmıştı. Nihayet akıl ve reviyyeti hükûmet-i Hıdiviyyenin nazarıdikkatini celp ederek, hidemât-ı mülkiyyede istihdama davet olundu. Teklif olunan maaş pek müstevfâ olmakla beraber, zaten zengin ve mahsûl-i ticâreti vâfi olan bu zatın o maaşlara ihtiyacı yoksa da, mücerret şan ve şeref-i resmîye heves ederek vuku bulan teklifi kabul eyledi. Zaten ricâl-i Mısriyye için bir taraftan ziraat ve ticaretle biliştigal diğer taraftan memuriyette bulunmak hele o zamanlar emsalsiz dahi değildi. O zamanlar Dâniş Bey henüz yirmi beş, yirmi altı yaşında bir genç adam olup, bekâr dahi bulunmak hasebiyle kendisine dâire-i Hıdiviyye cevârî-i muteberesinden bir kız tezevvüç olundu ki, o dahi cemal ve hüsn-i terbiye ve fetânet ve irfanından maada çeyiz olarak külliyetli nukut ve mücevherata malik idi. Bu kadın işte hikâyemiz esnasında o güzel konakta Sâniha Hanımın validesi olarak tanıdığımız Seniha Hanımefendidir.

Gariptir ki Dâniş Bey Mısır'da memûriyyet-i mülkiyyede devam edemedi. Memuriyetten istifa ile yine yalnız ticarete hasr-ı iştigali de muvafık görmedi. Zira bu rücuun resmen nazar-ı istihsân ile görülemeyeceği derkâr idi. Üç dört sene sonra memuriyetinden bilistifa ve umûr-ı ticâriyyesini bittatîl İstanbul'a nakl-i mekân etti. Bu tebeddülâtın sebebi de yalnız bir hevesten ibaretti. Hem de ne heves! Mücerret "Paşa" unvanını iktisap için haiz olduğu ıstabl-ı âmire rütbesini mîrü'l-ümerâlık rütbesine tahvil ettirmek istedi de buna muvaffak olamadığı için küsüp bu nakl-i mekâna lüzum gördü.

Buraca dahi memûriyyet-i mülkiyyeye sülûk eyledi. Emeli hâlâ o unvân-ı resmîye nailiyetten ibaret. Lâkin tevekkeli "İnsan pek heves ve emel ettiği şeyden mahrum kalır." dememişler. Kendisi âdeta erbâb-ı maâriften bir adam olduğu ve daha ilk memuriyetinde pek büyük bir eser-i iktidâr gösterdiği için rütbesi terfi olunduysa da evvelâ mütemâyizliğe, sâniyen ûlâ-sânisine, nihayet ûlâ olunarak terfi eyledi de yine asıl heves eylediği paşalık unvanına nail olamadı. Vakıa "Saadetlü beyefendi hazretleri!" elkabına nispetle "İzzetlü paşa" lakabı üç dört derece aşağıda ise

de heves bu ya? Dâniş Bey gayette mağrur ve muntazam bir adam. Şu arzusunu hangi makama işrap edecek olsa derhâl emeli hâsıl oluvermek için hiç bir mâni, hiç bir mezâhim yok ise de "Bu unvana heveskâr olduğum anlaşılacak olursa beni istihza ederler." mütalâası buna da mâni oluyor.

Encâm-ı kâr milyonlarca servet ü sâmâna malik olan ve kendisini her veçhile bahtiyar bulan Dâniş Bey, mücerret şu unvan cihetindeki bahtsızlığından dolayı feleğe küserek, en sonra haiz olduğu mühim bir mutasarrıflıktan istifa ile ihtiyar-ı tekaüd eylemiştir.

Ama bu tekaüt kelimesine bugün verilen mana o zaman verilemezdi. O zamanlar Mülkiye Tekaüt Nizamnamesi henüz vazolunmamıştı. Zaten Dâniş Beyin tekaüt maaşına ihtiyacı da yok ya. O zamanlar memuriyetlerde her ne suretle olursa olsun temevvül edenler kendi kendilerine ihtiyâr-ı tekaüd eyledikleri gibi servet ve sâmânı kendisine hiç yüz karası getirmeyecek olan Dâniş Beyin bu tekaüdüne taaccüp bile iktiza etmezdi. Hazır söz sırası gelmişken kemâl-i teşekkürle ihtar etmeliyiz ki Memûrîn-i Mülkiye ve Adliye ve sair kâffe-i sunûf-ı memûrîn için tekaüt sandığının ve nizamnamesinin tesisi sâye-i seniyye-i mülûkânede memurların ve ailelerinin istikballerini taht-ı temîne alarak haklı haksız cem'-i mâl mecburiyetinden cümleyi kurtarmış ve devletçe intizâm-ı umûru taht-ı temîne aldığı gibi memurların ağlebince iffet ve namuslarını da emniyet ve selâmet altına sokmuştur.

Yukarıda bir münasebet düşerek Dâniş Beyin kendisini her cihetle bahtiyar gördüğünü söylemiştik. Bu söz pek de tamamıyla doğru bir söz değildir. Her cihetle bahtiyar olabilmek bu âlemde hiç bir kimseye nasip olamaz. Vakıa servet ve sâmân cihetinden bu adamın kısmeti pek büyüktü. Hatta İstanbul'a geldiğinden sonra bile Girit'te bilâ-vâris vefat eylemiş olan gayet ihtiyar bir halasının da sekiz on bin kese akçelik mirasına nail oluvermiştir. Ancak talihsizliği yalnız paşalık unvanına nail olamamaktan da ibaret kalmamıştı. Bu adamın üç dört çocuğu olduğu hâlde, hiçbirisinin ilk sene-i ömrünü itmam edememesi dahi bedbahtlıkları cümlesinden birisi idi. Nihayet ihtiyar-ı tekaüdünü müteakip tevellüt eden kızı Sâniha Hanım bir yaşını itmam eylediği zaman Dâniş Bey bundan hüsn-i tefeül eyleyerek ziyadesiyle mesrur

oldu. Ziyafetler çekti. Âdeta düğünler bayramlar eyledi. Hatta o zamanlar İstanbul'da bir hane tedarikine lüzum dahi görmeyerek:

-Zaten memuriyetten memuriyete geziyorum. Çoluğum çocuğum da yok ki! Bir köroğlu bir ayvaz.

demekteyken Sâniha'nın bir yaşını tecavüz etmesi üzerine, artık bu çocuğun ölmeyeceğine kim bilir ne gibi bir mütalâa üzerine kuvvet-i kalb peyda eyledi. Konağı yaptırmaya başladı. İşte o ziyaret eylediğimiz ve ilk ziyarette o ahvâl-i acîbeye tesadüf ettiğimiz konak Dâniş Beyin ilk defa inşa ettirdiği konaktır.

Bu konağın ne derecelerde ihtimamla bina olunduğunu daha merdivenlerini gördüğümüz zaman anlamıştık. O zamanın akçesiyle, o zamanın tabiriyle bu inşaata tamam binbeşyüz kese akçe gitmiş. Bugünkü akçe ve tabir ile yedibinbeşyüz lira eder. Taksîmât-ı dâhiliyyesi yirmi kadar oda ve salondan ibaret ufarak bir şey ama, bina ve inşası gayet ihtimamlı. Hemen bir o kadar para dahi mefruşatına gitmiş. Biz bu konağın yalnız bir odasını gördük. "Hanımın iş odası" denilen kitap ve yazı odasını gördük. Hâlbuki diğer oda ve salonlar dahi buna mütenasiben mefruşturlar. Vakıa bundan evvelki kısmımızda bu intizamı Sâniha Hanıma isnat eylemiş olmaklığımız ile şimdi şu ihbarımızı bâdî-i emrde mütenakız görünüyorsa da hakikatte yine tenakuz yoktur. Konağı Dâniş Bey yaptırmış, Dâniş Bey tefriş ettirmiş, ama ondan sonra o intizamı bozmayıp muhafaza ve tezyit eden Sâniha Hanımdır. Mevcudun ahvâl-i asliyyesini tebdil etmek cibillet-i beşeriyyenin mübrem muktezayâtından olduğu ve bu tebdiller esnasında iyileri fenalara tahvil eylemek ekseriyetle görüldüğü hâlde, Sâniha Hanımın gustosu ne kadar mükemmel olmalıdır ki, o ziynet ve intizam muhtel olmayıp mütezayit olsun.

Sözümüz Sâniha Hanıma intikal eyledi. Öyleyse bu bahsi tevsi edelim:

Sâniha, Dâniş Beyin ilk yaşayan çocuğu demedik mi? Adamcağızın ondan sonra artık evlâdı doğmadı. Bu çocuk dâr-ı dünyâda bir tanecik nûr-ı dîdesi hükmünü aldı. Başka işi gücü de kalmamış olan Dâniş Bey Sâniha'nın üzerine tir tir titriyor, onu esen yellerden esirgiyor. Kendisi artık yaşını başını almaya başlayıp, vücudunda hissetmekte olduğu yellerden, romatizmalardan ve oburlukla işret belâsının mahsulâtı olan ittisâ ve za'f-ı mideden

filânlardan dolayı muayenât ve tedâbir-i tıbbiyyeye sık sık ihtiyaç gördüğü gibi, bir tanecik sevgili kızının hıfz-ı sıhhati için dahi ale'd-devâm ârâ-yı tıbbiyyeye ihtiyacı var. Binaenaleyh Doktor Fratenberg namında bir tabibi maaş ile hanesine tayin ve ilhak eyledi.

Hikâyemizce Doktor Fratenberg eşhâs-ı mühimmedendir. Binaenaleyh bu zat ile muarefemizi tevsi etmeliyiz. Kendisi Fransa'nın eski Alsace vilayeti ahalisindendir ki, 1771 muharebesinden sonra vilâyet-i mezkûre Almanya'ya ilhak edilmiştir. Doktorun isminden de müstebân olacağı veçhile, vilâyet-i mezkûre ahalisi Fransızlıktan ziyade Alman kavmiyetine mensuptur. Doktorun lisân-ı mâderzâdı Almanca ise de, ahâli-i mezkûre Fransız lisanına da müşterek olup, bahusus ulûm-ı tıbbiyyeyi Fransız mekteplerinde tahsil eylemiş olduğundan Fransızcası pek mükemmeldir. Şu kadar ki Cermen neslindeki istidâd-ı mahsûsu muktezasınca hîn-i telâffuzunda "j" harflerini "ş" harfi gibi telâffuzdan ibaret bir garabet vardır. Bu adam yalnız tabip diye telâkki olunmamalıdır. "Hakîm" kelimesinin manâ-yı sahîhi veçhile sâhib-i hikmet bir adamdır. Dâniş Beyin bahtı hakikaten yaver imiş ki hanesine tabip olarak bittesâdüf bu adamı tayin eylemiştir. Zira gerek kendisinin, gerek kızının ve hatta zevcesinin hayatı için bu kadar meraklı, bu kadar korkak olan Dâniş Bey, eğer mudhikenüvîs-i meşhûr Molierre'in bihakkın dûçâr-ı kalem-i muâhezesi olan etıbbadan birine düşmüş olsaydı da tabip efendi dahi, her vücudundan şikâyet edilen mizaçsızlıkları, elemleri ciddiyetle telâkki ederek, ilâç tedâbîrine müracaat eyleseydi, Dâniş Bey ailesi çarçabuk ecel-i kazâya uğrarlardı. Muâlecât merakı ne tehlikeli şeydir. tevekkeli eczacılara "farmasyen" dememişler. Müştakun minhi olan lisân-ı Yunâniyyedeki manasınca bu kelime zehirci demektir. Hikmet-i avâm ise "Bilmem kimden vefa, zehirden şifa" derler. Söz sözü açıyor. Lâkin bu surette açılan sözlerden nef'-i azîm dahi memul ve hatta muhakkaktır. Malûm a, hasbe'l-memuriyye daima etıbba meyanında bulunuyoruz. Bu dostlarımızdan birisi vardır ki, tedavi için kendisine bir dost müracaat eylediği zaman bir tabibe lâzım gelen dikkat ve ihtimamdan kusur etmeksizin muayenesini bilicrâ reçetesini yazar ve ondan sonra:

-Hastalığınız filânca hastalıktır. Ulûm-ı tıbbiyyenin o hastalığa karşı tayin ettiği deva dahi işte bu reçetede yazdığım devadır. İşte tabip kendi vazifesini ifa eyledi. Şimdi bir de dost vazifesi kaldı. İşbu dost sıfatıyla dahi size derim ki bu ilâcı almayınız. Birkaç gün hanenizde istirahat ediniz. Himye ediniz, yine iyi olursunuz.

diye tedâvi-i tabîbânesine zamimeten bir de nasîhat-ı dostâne verir. Ama her hastaya, her hastalığı göre değil ha! Bazı hastalıklar vardır ki onların devası kat'îü't-tesîrdir. O devaya müracaat edilmezse halâs kabil değildir. Tehlike-i mevt bile hemen muhakkaktır. Bu iki nevi hastalığın farkını bilip, hem tabibâne, hem hakîmâne hareket eden zat asıl sâhib-i hazâkattir.

İşte Dâniş Beyin Doktor Fratenberg'i dahi böyle hazâkat-ı sahîha sahibi bir adamdı. Bizim dostumuz olan tabip gibi yazdığı ilâcın istimal olunmamasını tavsiye etmezdi. Zira Dâniş Bey gibi meraklıların bu yoldaki vesâyâya rağbet etmeyeceklerini bilirdi. Konakta bir de mükemmel eczahane var. Beyhude mi addolunsun? Doktor Fratenberg her haber verilen hastalıklara bir de ilâç verirdi. Ama ne ilâç. Verilip verilmemesi müsavi olan tesirsiz şeylerden ibaret. Ya midevî, ya müferrih şeyler ki alanlar onların tesiriyle değil, belki hüsn-i itikad ve itminân-ı derûnlarıyla şifâ-yâb olurlar.

Bizim Doktor Fratenberg'in hane içindeki vazifesi mini mini Sâniha'nın sıhhatine ale'd-devâm nezaretten ibaret idiyse de, feylesof doktor bu vazifeyi ifadan ziyade çocuk dadılığı ediyordu denilse şaşılamaz. Kendisi hiç evlenmemiş, hiç çocuk görmemiş. İlk çocuk olarak gördüğü Sâniha'dan o kadar hoşlanmış ki, ona mütemadiyen nezareti kendisine zevk edinmiş. Aggucuklarıyla çocuğun çenesine parmak dokundurup lâtif lâtif güldürmek saadetini Doktor Fratenberg ne çocuğun validesine bırakıyor, ne dâyesine. Dâyenin vazifesi çocuğa süt vermekten ibaret. Temizliğini, taharetini bile doktorun emir ve nezareti altında ifa ediyor. Validesinin ve pederinin hukuku ise bazen kucaklarına alıp öpmekten, koklamaktan ibaret. Ve illâ çocuk Doktor Fratenberg'in kucağından düşmüyor ki.

Alınız size bir garibe daha! Bizim Sâniha Hanım ilk tekellüm-i tıflâneye başladığı zaman Fransızca söylemeye başlamaz mı? Vay validesindeki telâş! Kocasına:

-A beyim! Kızım büyüdüğü zaman kendisiyle tercüman vasıtasıyla mı konuşacağım?

diye hücumlar ettikçe Dâniş Bey zevcesini teskin ve tesrîh için:

-Canım merak etme. Ben de en evvel Rumca söyledim ama, sonra Türkçeyi de öğrendim, Arapçayı da..

diyorsa da kadıncağızı ikna kabil mi? O da kendi lisanını öğretmek gayretine düştüğünden bir taraftan Seniha Hanım, bir taraftan Doktor Fratenberg çalışa çalışa iki buçuk yaşını bulan Sâniha hem Türkçeyi, hem Fransızcayı lisân-ı mâderzâdı olarak söylemeye başlayıp üç buçuk dört yaşlarına doğru bu lisanların ikisini de ikmal edegitmiştir.

Zannederiz ki Sâniha için bu hâli istiğrâb edecek kadar kecendîşlik karilerimizin hiçbirisinde yoktur. Hele biz kendi evlâdımızın Türkçe ve Rumcayı lisân-ı mâderzâd olarak söylediklerini görüyoruz. Beyoğlu'nda ikametimiz esnasında Ermeni çocuklarının Türkçe ve Rumca ve Ermenice olarak üç lisanı mâderzâd hâlinde söylediklerini görmüşüzdür. Öyle ya! Dört beş yaşında bir çocuğun üç lisanı söylemesine mâderzâdlıktan başka ne hüküm verilebilir?

Çocukların analarına mı, yoksa babalarına mı benzemeleri lâzım geldiğine ve benzediklerine dair antropoloji erbabı beyninde uzun uzadıya mübâhasât cereyan eylemiştir. Ekseriyetle müşahede olunduğuna göre ilk kuşaktaki kızlar babalarına ve oğlanlar analarına çekiyorlar. İkinci kuşakta dahi emr-i ber-aks görülüyor. Bizim Sâniha bu hükmün en güzel misalidir. Zira cismen pederine müşabih olduğu gibi tabiaten dahi müşabihtir. Yani boylu, boslu, iri yarı, azası gayet mütenasip, veçhi melih olduğu gibi kuvve-i hâfızası, zekâsı, sür'at-i intikali dahi babası gibidir.

Beşinci yaşında çocuğun talim ve tedrisine başlandı. Türkçe için bir hoca tayin edilip, Dâniş Bey bizzat dahi tedriste bulunuyorsa da çocuğu Doktor Fratenberg'in elinden kurtarmak mümkün mü? Anasından, babasından ziyade çocuğu doktor seviyor. Sözün en doğrusunu isterseniz çocuk dahi anasından babasından ziyade doktoru seviyor. Doktor Fratenberg dahi Fransızca bir ders küşat eyledi. Vakıa Türkçe elifba risalesi kırmızılı, mavili, yaldızlı filânlı ise de Fransızca alfabe dahi resimli. Elifbanın yaldızlarından,

çiçeklerinden bir şey anlamayan Sâniha alfabenin resimlerini kâmilen anlıyor. Horoz gibi, köpek gibi, balık gibi, zaten bildiği hayvanların resimlerini kendi kendisine tanıyabildiği gibi, deve, fil, timsah misillü hayvanların resimlerini de doktorun tarifi üzerine anlayıp bellemekte asla usret çekmiyor.

Sözün kısası, sekizinci yaşından sonra Sâniha Fransızcayı gereği gibi okuyup yazmaya başladığı hâlde, Türkçe'yi henüz dürüstçe okuyamıyor ki, yazabilsin. O vakitler şimdiki yeni usûl-ı tedrîs de pek meydan almamış. Vakıa şimdilerde sekiz, dokuz yaşındaki çocukların pek serbest okuyup yazdıklarını hamdolsun görüyorsak da, bu nimet asrımızın mahsûsâtındandır. O zamanlar alelâde mektebe giden çocuklar Sâniha derecesinde de olamazlardı. Sâniha'nın epeyce okuyup, biraz da yazabilmesi babasının Mısır'da gördüğü usûl-ı tedrîsi taklit çalışmasının semeresidir.

Bir taraftan pederinin, diğer taraftan Fratenberg'in hem mukdimâne, hem mülâyimâne talim ve tedrisleri sayesinde Sâniha on iki yaşına geldiği zaman, o yaştaki bir Fransız kızından daha pek çok mükemmel olarak Fransız lisanını biliyor ve yazıyordu. Muahharen biraz Arabî ve Farisî dahi gösterilerek, o yaştayken Türkçe'yi de gereği gibi öğrendiyse de Türkçesi Fransızcası derecesinde değildi. Zaten sair kız ve erkek çocuklarına nispetle Türkçe iktidarı inanılmayacak kadar ziyade görülür idiyse de, Türkçe'nin asıl matlûp olan derecesine kıyasen, bu dereceyle tamam diyemeyiz. Va esefâ ki bu aralık Dâniş Beyin bir hummâ-yı habîseden vuku'-ı vefâtı şu aileyi velev ki muvakkaten olsun hercümerç eylediğinden, Sâniha'nın talim ve terbiyesi dahi o müddet zarfında muhtel oldu.

Evet, bu sadme Dâniş Bey ailesi için sademât-ı müdhişeden idi. Zira Dâniş Bey merhum her işini bizzat kendisi görür bir adam olup bir çok akaretlerin, iratların, eshamın ve gerek Osmanlı ve gerek ecnebi konsolidelerin hüsn-i idâresi ise olur olmaz çalışkan adamları bile yoracak meşagildendir. Eğer işin içine kassâm dahi karışmış olsaydı, ihtimal ki o yüzden biraz muavenet ve sühulet görülmesi ümit olunabilsin. Fakat bazı dostların nasihatıyla işi kassâma düşürmemek için henüz on iki yaşında bulunan ve fakat iri yarı ve kalıplı ve kıyafetli bulunmasından dolayı bazı on dört, on beş yaşındaki kızların ablası sayılan

Sâniha baliğ ve reşit suretinde gösterilerek familyanın idaresi validesi Seniha Hanıma intikal eyledi.

Dâniş Bey'in vefatı, Doktor Fratenberg'in bu hanedeki ehemmiyetini tenzil değil tezyit etti. O zamana kadar doktor bu ailenin umûr-ı sıhhiyyesi ve Sâniha'nın talim ve terbiyesiyle meşgul iken, bademe umûr-ı idâriyyesine muavenet suretiyle dahi meşgul olmaya başladı. Zira Mısır'dan geleliden ve bilhassa Dâniş Bey ihtiyâr-ı tekaüd edeliden beri, bu familya bizim İstanbullu familyalarla çendân ihtilât etmeyip, pek kibardan birkaç familyadan maada ağlebiyetle yine Mısırlı ve hatta birkaç ecnebi familyalar ile ihtilâtta bulunduğundan, o servet-i azîmenin hüsn-i idâresi için her olur olmaz dostların muavenetlerine hanımefendi emniyet edememekteydi. Doktor Fratenberg ise on, on iki seneden beri bu hanede artık familya azasından ma'dûd kalmış ihtiyar ve mekârim-i ahlâk ile mütehallik bir adam olduğundan hanımefendinin ricası üzerine idâre-i servet emrinde müsteşarlığı dahi kabul eyledi ki, ne kadar olsa bu işlerde tecrübesiz bulunan Seniha Hanımefendi için şu müşavirlik güzel bir ders yerine kaim oluyor ve servet-i azîme idaresini o dahi öğreniyordu.

Bu telâşlar bir sene kadar devam eyledi. O müddet zarfında Sâniha Hanım yalnız Türkî ve Arabî ve Farisî muallimlerinin elinde kalıp Fransızca tedris ve tederrüse zaman bulamıyordu. Vakıa Türkçesini biraz daha ilerletti ise de Doktor Fratenberg şakirdine biraz da ulûm-ı riyâziyye ve tabîiyye ve tarih ve hikmet çeşnisi izaka eylemek arzusunda bulunduğu hâlde, şu arzunun teehhüründen dolayı müteezzî oluyordu.

Fazıl doktorun bu babdaki ıstırabının vecih ve hikmeti anlaşılmak için şu bahsi biraz tevsi ve tavzih etmeliyiz. O zamanlar İstanbul'da talim ve terbiye görmüş duhter-i yegâne vakıa Sâniha'dan ibaret değildi. Osmanlı kibarı meyanında kızları şairiyet derecesinde tedris ve talim edenler epeyce vardı. Etfâl-i inâsın terbiyesi şimdiki gibi taammüme takarrüp etmemiş idiyse de hususî surette talim edilmiş birçok kızlar bulunduğunu biz dahi o zaman yetişmiş olmak hasebiyle ilme'l-yakîn biliyor, ayne'l-yakîn görüyorduk. Ama böyle Osmanlılık dairesi dahilinde terbiye edilen kızlar Fransızca'dan mahrum idiler. Evet, en çoğu Mısırlılardan olmak üzere bir hayli familyalar dahi kızlarını

Fransızca talim ediyorlardı. Fransız dâyelerinin ellerinde büyütüp, Fransız muallimlerinin ellerinde terbiye ettiriyorlardı. Bunların bazılarıyla mülâkat ve mükâleme dahi eyledik. Bir Fransız kızından hemen hiç farkları yoktu. Lâkin bunlar dahi Türkçe bilmiyorlardı.

Hem Türkçe, hem Fransızca talim edilmiş kızlar hakikaten nevâdirden olup, işte o nadîrelerin birisi de şu hikâyemizin kahramanı olmak ehemmiyetini alan Sâniha Hanımdı.

Lâkin Sâniha Hanımın dahi iki başlı büyük bir noksanı vardı. Hem Türkçe, hem Fransızca bilmesi nasıl iki başlı bir meziyet ise, o noksanı da böyle iki başlıydı. Zira şairiyet derecesinde kudret kazandığını haber verdiğimiz kızların hüneri yalnız malûmât-ı lisâniyyeden ibaret olarak güzelce okudukları, güzelce yazdıkları hâlde malûmat cihetinden pek fakir kaldıkları gibi, bir Frenk kızından fark olunmayacak derecelerde Fransız lisanı talim edilmiş olanların hünerleri dahi yalnız lisan bilmekten ibaret kalıp, bunlarda dahi malûmat fakrı mevcuttu. Hâlâ dahi iş bir dereceye kadar böyle değil midir? Bizim Sâniha, birisi Osmanlı diğeri Fransız olarak iki kızın mecmuu olmak hükmünü almış olduğu hâlde, o iki kızın malûmât-ı şettâ cihetiyle noksanları mecmuu dahi kendisinde mevcut idi. İşte Doktor Fratenberg bunu bildiğinden, kendisi tevlit etmemiş ise de kucağında büyütmüş olduğu Sânihacığının bu noksanını da cebreylemek gayret-i pederânesine duçar oldu.

Dâniş Beyin vefatından bir sene sonra Doktor Fratenberg bu gayretinin âsâr-ı fi'liyyesini de meydana koymaya başladı. On üç yaşındaki bir çocuğu bıktırmayacak, usandırmayacak surette bir hesap ve bir hendese dersi açtı ki ulûm-ı riyâziyyenin tabîat-ı mücerredesindeki kuruluk, tündlük kolay kolay izale edilebilecek şeylerden olmadığı hâlde, Doktor Fratenberg'in bu babdaki muvaffakıyetine ne kadar şaşılsa becâdır.

Coğrafya derslerinde hemen hiç bir suûbet görülmedi. Bilâkis sûret-i arzı ahvâl-i âlemi öğrenmek Sâniha için bir nevi seyâhat-ı fikriyye hükmünü alarak eğlencesini de mucip oluyordu. İlm-i hey'et bile bu zeki ve çalışkan kızı sıkmayıp eğlendirdi. Zira Doktor Fratenberg güzel şakirdini ilm-i hey'etin mesâil-i riyâziyyesi içinde boğmayıp, güzel havalarda terasaya çıkarak

hey'et-i âsmânı irâe ile tarifâta girişiyordu. Hatta mükemmel bir dürbünleri de vardı. Onların servetine göre böyle bir dürbünün ne ehemmiyeti olur. Yalnız kozmoğrafya dersleri çocuğu biraz sıktılar. Harekât-ı mihveriyye ve mahrekiyye ile gecelerin gündüzlerin uzanıp kısalmaları husûf ve küsûfun ispatı meseleleri hariçte bedîhîü'l-vuku şeylerden olmadığı cihetle o genç zihne epeyce yorgunluk verdiler. Tabakatü'l-arzda hiç sıkıntı çekilmedi. Koca doktor buna mahsus bir küre-i musanna yaptı ki ortasından kesilerek iki nısf küre suretinde açıldığı zaman nâr-ı merkeziyyeden şu üzerinde bulunduğumuz tabaka-i râbiaya kadar arzın kışr-ı katmerleri renkleriyle, ahvâl-i tabîiyyeleriyle tersim olunmuşlardı. Hele volkanların bacaları Sâniha'yı pek ziyade eğlendiriyordu. Genç ve zeki şakirt en büyük eğlenceyi hikmet-i tabîiyye ile kimyada buldu. Ama taallûkat-ı riyâziyyeden mücerret bir hikmet, bir kimya tedarikinde pek büyük külfet ve suûbet olmayan aletler bittedarik bunların bazı mebâhisi tecrübeten dahi irâe olundukça, yalnız Sâniha değil validesi Seniha Hanım dahi pek eğleniyor, pek hoşlanıyordu. Hele tarih ve terâcim-i ahvâli hiç sormayınız. Hangi çocuk vardır ki masaldan hoşlanmaz? Koca fazıl bunlara müteallik mebâhisi âdeta masal suretine ifrağ ile tedris eyliyordu. İki buçuk sene devam eden bir ders ki Doktor Fratenberg ümidinden ziyade nâil-i muvaffakıyyet olduğu için kendi kendisini tebrik eyliyordu.

Lâkin bu iki buçuk senelik mesai öyle bilâ-mâni ve lâ-mezâhim müyesser olamadı. Hesap etmiyor musunuz ki Sâniha Hanım on beş on altı yaşına girdi. Bu kadar güzel, bu kadar zengin bir kıza heveskâr olanlar bu kadar da bekleyebilirler mi? Her taraftan rağbet rağbet üstüne, talep talep üstüne. Lâkin Doktor Fratenberg elinden kız almak kolay mıdır? Koca fazıl:

-Ne, tezvîc mi? On beş yaşında bir çocuğu tezvîc ha! Aklınızı mı bozdunuz? Bizim Alsace'da yirmi yaşında kızlar henüz çocuk sayılarak tezvîcleri tehir olunur. Kızları hâl-i sabâvetlerinden kurtulur kurtulmaz tezvîc edecek olursanız bunların devr-i şebâbetleri zayi edilmiş olmaz mı?

diye gözlerini fırlattıkça büyük hanımefendi bile korkuyor. Doktor Fratenberg söylediği sözleri fizyolojiye de tatbik ediyor. Bir kız ne kadar tez tezvîc edilirse o kadar da erken yıpranıp bo-

zulacağını ve âdeta ihtiyar olacağını fennen ispat eyliyor. Berâhîn-i fenniyye karşısında inat mı edilir? Hele Seniha Hanımefendi ile yalnız kaldıkça kendi kızına edilen rağbetler kızdan ziyade servet ve sâmânına heves ve tamahla edileceğinden, bilâhare o servet-i azîmeyi damat elinde harap ve bî-âb ettirmemek için damat intihabında pek ehemmiyetli davranmak lüzumunu da dermeyan eyliyor ki, hanımefendi işin bu cihetine daha güzel akıl erdirdiğinden fazıl ihtiyarın sözlerinin tamamıyla dostane olduğuna şüphesi kalmıyor.

Dâniş Beyin vefatı üzerine Seniha Hanımın Doktor Fratenberg marifetiyle tekmil edilen tedris ve talimindeki mükemmelliyet yakın zamanlara kadar Avrupa etfâl-i inâsına dahi pek de müyesser olamayacak bir derecededir. Vakıa, bir yirmi beş, otuz seneden beri Avrupalılar kızların talim ve terbiyesine âdeta erkekler kadar ehemmiyet vererek, hele muallimlik şahadetnamesini istihsal etmekte bulunan kızların bıdâa-ı ilmiyyeleri erkeklerden hiç de aşağı değilse de, behrenin bu sureti yine bir sınıf kadınlar meyanında mahsur ve binaenaleyh mahduttur. Bizde ise el-hâletü hâzihi okur yazar kadınlarımız pek çok ve bilhassa İstanbulca okumak, yazmak erkek çocuklar kadar kızlar beyninde dahi müteammim ise de, evvelce dahi denildiği veçhile kızlarda malûmat ciheti şimdilerde bile nakıstır. Hele Sâniha'nın yetiştirildiği o zamanlarda öyle malûmatlı kadınlar daha ziyade nadir idiler. Binaenaleyh Sâniha'yı yakından tanıyan bazı hanımlar o malûmatı ne surette telâkki etmek lüzumunda mütehayyir kalarak ve insanın mahrum olduğu şeye adaveti tabiî bulunmakla hüsnütelâkki cihetine hiç de gitmeyerek:

-Hanım onun nesine kız demeli? Hekimlik onda, mühendislik onda, müneccimlik onda. O bambaşka bir şey. Âdeta bir erkek. Maâzallah, maâzallah! Daha neler göreceğiz?

diye yakalarını ısırmakta idiler. Bereket versin ki hakîm Fratenberg kızın maârif-i diniyyesini de ikmal ettirmişti. Hâl ve şanı kendisince müntahap olan bir müderris efendiyi haftada iki gün ders vermeye tayin ederek, kendisi de hazır olduğu hâlde ilmihâlden bed' ile hakayık-ı diniyye, Sâniha'ya takrir ve tefhim olunmuştur. Kur'an-ı azîmü'ş-şânın hakayık-ı diniyye ve dakayık-ı hikemiyye-i İslâmiyyeye ait olan birçok âyât-ı ber-

güzîdesine manalar verilip kıza tefsir ve tefhim edildiği gibi, birçok ehâdis-i şerîfe ve kelâmıkibar dahi nazar-ı hikmetine açılmış, tefhim olunmuş idi. Talim ve terbiyenin bu cihetinde bile Doktor Fratenberg'in Sâniha Hanıma büyük yardımı oldu. Zira Târih-i Benî İsrail'e ve kütüb-i enbiyâya dair o hafızalı, zekâvetli tilmizine pek çok malûmat verip Siyer-i Şerîfe-i Muhammedî'ye ve Târih-i Hulefâ'ya dair Avrupalıların muktesep oldukları malûmattan müntahap telkinât ile Sâniha'nın efkârını tevsi eylemişti. Eğer malûmatın bu ciheti de ikmal edilmemiş olsaydı mütecâvir ailelerden mütevahhiş olan şu Dâniş Bey familyası ve bilhassa kızı hakkında daha kim bilir neler neler söylenecekti? Şu hâlde söylenen sözler dahi sanki az mıdırlar? Hanımlardan bazıları Sâniha için:

-Kız değil kürsü şeyhi!

ve diğer bazıları:

-Üç aylar sûhtesi!

diyerek istihzayı bir derece daha ileriye götürenler:

-Malûmat küpü!

ve hatta:

-Söz ebesi!

derecesine kadar vardırmakta idiler.

Bereket versin ki bunlar Sâniha'nın farisî-hânlıkta da peyda eylediği behreyi muahezede gaflet gösteriyorlardı. Yoksa eskiden beri dinlenegeldiği veçhile:

-Kim okursa Farisî...

hükmünü de vererek, hele bu hükme kimsenin itiraz edemeyeceği derkâr idi.

Eskiler, ekseriya pek doğru sözler de söylemişlerdir. Ezcümle "Atarlar taşı elbette dıraht-ı meyvedâr üzre" demişlerdir. Ne kadar doğru bir sözdür! Sâniha Hanımda iş bu semerat-ı ilm ü irfan olmasa idi, onu kim zemmedecekti? Fazla olarak bir de servet ve sâmân var. Hem milyonlarla sayılabilecek servet ve sâmân! Buna gedacasına hırslanarak kemal-i tama' ile Sâniha'yı oğullarına almak için kör körüne saldıran familyaların hayalleri önüne koskocaman bir redd-i teklif duvarı haylûlet ediverince

yeislerinden dolayı ne yapacaklarını bilemeyenlerin itiraz taşlarını yağmur gibi yağdırmalarına hiç şaşmamalıdır. Yalnız Mısırlı familyalarla birkaç da hüsn-i hâl erbabından Osmanlı kibar familyalarından mâadâ kimse ile görüşmemelerini kibir ve gurura hamletmek itirazların en ehveni görülüyor. Ya, bazı muteber ecnebi familyalar ile görüştüklerinden dolayı edilen muaheze ve verilen hükümlere ne demeli? Maâzallah bunları kâle almaktan bile teeddüp ederiz.

Halkın bu yoldaki hükümleri Dâniş Bey ailesini bîzar eyliyordu, zannolunursa hatadır. Sâniha'nın cümle-i muktesebatı meyanında muzika dahi dahil idi. Mükemmel kız bir da âlâ piyanist idi. Münasebet-i muvalâtkarîyi ileriye götürmüş familyalarla birleştikçe gülmek, oynamak, çalmak, çağırmak, söylemek, eğlenmek emrinde bilâ-tekellüf ve lâ-tekebbür cümleye takaddüm eden milyoner Sâniha'nın tevazuuna hanımlar, madamlar, hayran kalırlardı. Hatta bunlardan bazı ağırbaşlılık ile tezyin etmek isteyenler, Sâniha'nın biraz da hoppalığına kadar tevsi-i hükm ederlerdi. Evet dünya böyledir. Herkes kendi görgüsüne göre hüküm verir. Aynı Sâniha bazıları nezdinde mağrur ve mütekebbir ve bazıları nezdinde şuh ve şatır ve diğer birtakımları nezdinde de hoppa ve çılgın görülerek öylece mahkûm edilir. Ama bunların hiçbirisinden ne Sâniha, ne de validesi asla müteessir olmuyorlardı. Misafirsiz bulundukları zaman ise Doktor Fratenberg'in yalnız kendi şahsı bir cemaat, hem de bir cemaat-i fazıla makamına kaim olarak ardı arkası kesilmeyen mebâhis-i ilmiyye ile müstefit oldukları gibi saz ve teganni ile de mütelezziz oluyorlardı. Lâkin cihan bir âlem-i tahavvüldür. Bu hâl dahi çok sürmedi, tahavvül etti. Doktor Fratenberg'in bir sabah pek geç vakte kadar odasından çıkmaması mucib-i merak olup, kapısı açılarak içeriye girildiğinde yatağında bîruh bulundu.

Bu elem Sâniha üzerinde pek fena bir tesir hâsıl etti. Denilebilir ki pederinden ziyade doktorun vefatına acıdı. Hakkı da yok mu ya? Kendi tekemmülâtına pederinden ziyade doktorun emeği geçmişti. Fazıl ihtiyarın intikaline Seniha Hanımın teessüfü dahi kızından aşağı kalmadı. Kocası vefat eylediği zaman zimâm-ı idareye dest-i himmet ü muavenet ile yapışacak bir Fratenberg kalmıştı. Onun irtihâlinden sonra ise böyle bir muavin-i şefik

kalmamıştı. Asıl öksüzlük bundan sonra baş gösterdi. Maişet-i uzlet-güzinanelerinden dolayı hariçte kendilerine bir yâr-ı muvafık yok ki... Dâniş Bey ailesi serveten, ilmen, terbiyeten, ahlâken, âdeten en mükemmel bir aile ise de bu tekemmül nâ-be-hengâm bir tekemmül. Bu hâl u maişetteki intizam nâ-be-mevsim bir intizam. Böyle vaktinden evvel tekemmül, eşmâr-ı hoş-güvarda olsa "Turfanda" denilerek elbette makbul görülür. Lâkin cemiyet-i medeniyyeyi teşkil eyleyen aileler cümleten ve an-cemaatin terakki etmeyip de başkaları hâl-i vukufta kalarak yalnız bir aile takaddüm eylerse "Turfanda" diye memduh olmaya bedel "Turfa!.." diye makbuh ve makduh olur.

3
Sırr-ı İzdivâc

Vukuatın cereyanına tebaiyyeten senelerin güzarını dahi hesap ediyorsunuz ya? Birinci babımızda o mükellef yazı odasında o kadar letafetle yazı yazdığını gördüğümüz genç güzel Sâniha peder-i sanisi makamına kaim olan Doktor Fratenberg'in de vefat eylediği esnada on altıncı yaşını geçip, henüz on yedinci yaşını bitirmişti. Umûr-ı izdivâciyyeyi pek ince eleyip sık dokuyan kocakarıların hesabınca gelinlik zamanının geçmekte ve evlerde kalmış kız addolunacak zamanın gelmekte olduğunu gösterecek bir yaş. Öyle değil mi? Zira kocakarılarca bir kız on dört yaşında köşeye ve on beş yaşında dahi iskemleye oturmalıymış. Doktor Fratenberg bu sözü işittiği zaman:

-Öyleyse yirmi, yirmi iki yaşında da teneşire serilmeli veyahut otuz, otuz beş yaşında kadınlıktan çekilip kûşe-i ferâgatı ihtiyar eylemeli.

demişti. Bereket versin ki genç kızlar hiçbir vakitte on yedi yaşına varmazlar, mutlaka on dört, nihayet on beş, nihâyetü'l-nihâye on altı yaşında gelin olurlar. On altı yaşından üç sene, dört sene sonraya kadar gelin olamasalar dahi yaşları on altıdan ziyade artmaz. Kadınlar arttırmazlar ki artsın. Kızlar meyanında hemen birincisi olmak üzere bizim Sâniha on yedi yaşına vardığına itiraf eylediği hâlde bu itirafı işiten bazı kadınlar:

-Allah, Allah! O nasıl hesap?

dieyerek filân vakitte şu kadarcık bir çocuk olduğundan ba-

hisle bilhesab sinîn-i ömrünü nihayet on dört adedine iblâğ edebilirler idi de Sâniha dahi buna için için gülerdi.

Hatta bir zaman oldu ki Sâniha Hanım:

-On yediyi bitirdim, on sekizime girdim

dediydi. On altıyı on yediye teslim etmeyenler için on sekizi teslim kabil olur mu? Bunlar kendi gayretlerine ittiba edecek olsalar evvelden teslim eyledikleri on dördü dahi on üçe indirecekler.

Evet, Sâniha Hanım on sekizinci yaşına girdi. Hâlâ bir kocaya tezviç olunamadı. Daha tuhafını ister misiniz? Talepler dahi azalmaya başladı. İlk heveskârlar cevâb-ı red alıp çekildiklerinden sonra artık yeni heveskârlar dahi hiç olmazsa reddolunmak havfından dolayı izhar-ı rağbet edemez oldular. Bir de, daha Doktor Fratenberg'in hayatında iken uzanmaya başlamış olan diller daha ziyade uzanıp sivrilmişlerdi. Âdeta birer yılan kesilmişlerdi. Sâniha hakkında neler söylenmiyordu neler? Pek serbestmiş! Pek alafrangaymış! Âdeta Fransızmış! Mümkün değil Müslüman koca istemezmiş! Daha neler, daha ne yaman zann-ı bâtıllar!

Hâlbuki işin içyüzünü kim düşünecek? Milyonlarca servete malik olan bu ana kız servetin idaresi emrinde muavinsiz, yalnız kalmışlar. An-asıl tacir iken dûçâr-ı iflâs olarak fakir düşmüş Osman Efendi isminde bir zatı tavsiye etmişler. Daireye müdîr-i umûr nasbolunmuş. Doktor Fratenberg ile iştigal ede ede daire-i umûra gereği gibi zihin sardırmış olan Seniha Hanımefendi, işlerin ne yolda görülmesi, ne usûlde defter tutulması lâzım geleceğini Osman Efendi ile bilmüzakere tarif ediyor ama Osman Efendi ya anlayamadığından veyahut anlamak istemediğinden hanımefendiyi kendi aklınca birtakım usûllere davet ve celp eylemek istiyor ki onlara da hanımefendinin aklı ermiyor. Birkaç ay zarfında bu adamı azl ve tebdil etmeyi de hazm-ı kibâraneye muvafık düşüremiyor. Düşünüyor, taşınıyor. Düşündüklerini boşa koyuyor dolmuyor, doluya koyuyor almıyor. Kızı Sâniha hakikaten hoppalık ile mahkûm edilecek derecelerde hafifmeşrebane etvarda bulunduğundan validesine fikren hiç bir muavenet edemiyor. Bazen zavallı kadın o kadar hayret ve ıstırap içinde

kalıyor ki:

-Bu kadar zengin olarak zihnim yorulacağına keşke orta hâlli birisi olsaydı da başım rahat olsaydı.

diye nimet-i fakrı temenniye kadar varıyor. Evet, "nimet-i fakrı!" Zahir, sabirane ve şakirane olmak şartıyla fakr denilen şey az nimet midir? Kanaatten büyük devlet mi olur? "Kanaat fena bulmaz bir hazinedir" sözü tevekkeli zîver-i zebân-ı hakîkat olmamıştır.

Fakat servet ve gınasından gına hâsıl etmiş olmakla kendisini göz göre göre soydurmaya da rıza göstermez ya? Uğraşacak. Hem yalnız kendi saadet ve selâmeti için değil dâr-ı dünyada bir tanecek kızının selâmeti ve saadeti için dahi uğraşacak.

Uğraştı ya! Hem bu mesaisi bir netice-i necata dahi müncer oldu. Bir yaz tebdil-i âb u hava için Sarıyer'e gitmişlerdi. Ecnebi muteber familyalarından münasebet peyda eylemiş oldukları bazı familyalar dahi Tarabya ve Büyükdere sayfiyelerine çıkmış oldukları cihetle sair zamanlardan ziyade sıkça görüşmekte idiler. O zamanlar İstanbul'da Hanson idâre-i sarrafiyesi Osmanlıların pek ziyade nazar-ı emniyetlerini kazanmıştı. İhtiyar Hanson hakikaten şayeste-i emniyet bir namuslu İngilizdi. Bilâhare iflâs etmişse de nasıl namuskârane tesviye-i umûr eylemiş olduğunu kendisini tanıyanlar teslim ederler. Ecnebi dostlar bu Hanson'u hanımefendiye prezante ettiler. Hanson esham ve konsolit ve hisse senedâtı gibi evrakın muhafazasıyla taksitlerinin istihsal ve hanıma teslimini kendisi deruhte eyledi. Emlâk ve akarın icarlarını, tahsil ve muamelâtını dahi kendisince müntahap bir adam tayin ederek, o adam dahi doğrudan doğruya hanımefendi ile muamele eder oldu. Müdîr-i umûr Osman Efendi ise yalnız konağın idaresine memur kaldıysa da memuriyetinin bu veçhile küçülmesi azametine dokunarak hiç de memnun olamamıştı. Fakat şimdiden haber verelim ki hanımefendi bu adam ile nihayet bir sene daha geçinebilip Osman Efendinin idâre-i beytiyyeden bile kaparoz gayretinde bulunduğunu mertebe-i tahakkuka vardırınca müdür efendinin pasaportlarını eline vererek artık müdürsüz de kaldı. İdâre-i beytiyyesini bizzat kendi eline alıp yalnız ayvaz vasıtasıyla işlerini görüyor idiyse de bu yalnızlık hâlinde böyle bir idare zavallı kadıncağızı ziyadesiyle yormaya başladı.

Ee, artık eve bir damat getirmeye lüzum görüldü. Zira Sâniha dahi on dokuzuncu yaşına girdi. Kendi hakkında kendisinden daha gayretli bulunanlar hâlâ on altıya rû-yı muvafakat gösteremiyorlarsa da yirmiye bir hatve kaldı. Belâya bakınız ki taleplerin arkası bütün bütün kesildi. O zamana kadar para meselesi, talepleri bu ana kız nazarında taht-ı iştibaha düşürüyordu. Şimdi dahi kızın yirmi yaşına varması ve pek alafrangameşrep olması bu familyayı talepler nazarında taht-ı iştibâhda bırakmaya başladı.

*

İzdivaç! Ne dakik, ne mühim bir mesele! İzdivaç edecek erkek için de mühim, kadın için de! Zengin familyalar için de mühim, fakir familyalar için de! Yalnız para meselesinden dolayı da değil. Asıl gönül meselesinden dolayı mühim! Teehhül demek birkaç gece için misafirlik olacak demek olacak olsa hiç ehemmiyeti olamaz. İnsan gönlü hoşlanmadığı bir yerde de birkaç günlük bir zahmete katlanabilir. Fakat teehhül, âlem-i maişette refakat ve muâşeret-i dâime demek olduğuna göre refik ve refikanın birbirinden gönülleri hoşlanıp hoşlanmamak cihetinin ehemmiyeti arttıkça artıyor.

Bir zamandan beri bu mütalâalar Sâniha'nın da zihnini işgale başladı. Malûm a, Sâniha artık çocuk değildir. Yirmi yaşına varmış, âdeta kadın sayılır. Hem kadın denilen mahlûkun öyle adi soyundan da değil. Fikir ve nazarını envâr-ı ilm ü irfanla tenvir eylemiş. İzdivacı o da düşünmeye başladı. Hatta validesi gibi para meselesine de ehemmiyet verdiği yok. Kendi kendisine:

-Bir koca, bir daire müdürü Osman Efendi kadar emniyetsiz olamaz ya! Bir Hanson Bankası kadar da sadakat gösteremez mi?

diyor ki haksız da değildir. Herşeyin ifratı da tefriti de mugayir-i hikmettir. Damadın hayırsız çıkarak o servet-i azîmenin altından girip üstünden çıkması ne kadar muhtemel ise hayırlı çıkarak hüsn-i idare etmesi de o kadar muhtemel. İşte Sâniha meselenin buralarını böyle düşünerek asıl ehemmiyeti gönül cihetine veriyor ve kendi kendisine :

-Ya kocam olacak zat beni beğenmez, sevmezse?.. Ya ben onu beğenmez sevmezsem?..

dedikçe işte bu iki hâlin zımnındaki vehametin dehşetinden tüyleri ürperiyor. Dünya ve mâfîhâyı bilmez mahdûdü'l-fikr bir kız olsa kendi hayaline kendi aldanıverir. Meselenin muzlim cihetlerini hayalinden tebit ederek yalnız münevver cihetlerini nazarıdikkate alır. Sair benât-ı nev'inin en çoğu ve hemen de kaffesi böyle değil midir? Lâkin Seniha birçok romanlar okumuş, sair kütüb-i ciddîyede birçok tetebbuat icra eylemiş. Avrupa usûl ve âdâb-ı muaşeretini pekâlâ bilir. Haniya izdivaçtan mukaddem iki yavuklunun görüşmesi tanışması ve yekdiğerinin ahlâkını tecrübe ederek birbirine alışması meselesi yok mu? İşte oralara kadar zihin saldırıyor. Ama zihnen bu âdetin muhassenatını tasdik ve kabul ederek değil. Bu cihette bir karar-ı kat'isi bulunmadığı gibi bizim usûl-i şarkiyyemiz hakkında da bir hükm-i kat'îsi yok.

Bazı kere dahi, acaba kendisi sevip, kocası tarafından sevilmez ise mi bahtiyar olacağını, yoksa kocası tarafından sevilip kendisi sevmediği hâlde mi nîk-baht olacağını düşünüyor. Fakat bunun ikisi de bedbahtlık olacağı için hiç birini tercih edemiyor. Buna nispetle zevç ve zevceden ikisinin de birbirini sevmemesi gerçekten bir bahtiyarlık olacağını hükümde tereddüt etmiyor. Kala kala ortada bir dördüncü ihtimal kalıyor ki o da refik ve refikadan ikisinin de birbirini beğenip sevmesi kaziyesidir. Ah ne saadet! Bu saadet o milyonlarca serveti vererek satın alınabileceği ihtimalini görse bilâ-tereddüt verip alacak. Lâkin o saadet hazineler bahasına da satın alınabilecek şeylerden midir?

Bizim zavallı Sâniha izdivaç hakkında şu mütalâalara daldıkça kendisini o kadar bedbaht buluyordu ki o anda talimsiz, fikirsiz, nazarsız, kara cahil bir çiftçi kızı olmaya tahavvül ediverecek olsa hâl-i bedbahtîsi de bahtiyarlığa tahavvül edeceğini hükmeyliyordu. Ama bu hükümde sebat gösteremiyordu. Zira kendi kendisine:

-Acaba çiftçi kızı ne kadar bahtiyar olduğunu takdir edebilir mi?

diyordu da eğer sevmek, sevilmek emrinde çiftçi kızının takdir edemeyeceği bahtiyarlığa kendisi nail olacak olsa takdire de muktedir olabileceği ve binaenaleyh asıl bahtiyar kendisi sayılacağı tasavvuruyla şu hayali bile bir nimet-i uzma addeyliyordu.

Bu izdivaç lâkırdısı bir zamandan beri anayla kız arasında da

doğrudan doğruya teati olunmaya başladı. Hem de öyle çocuk yaşından beri çenesine, alnına, iki yanaklarına birer parça varaklı kâğıt yapıştırarak "Gelin oldum!" diye kırıtan kızların on dört, on beş yaşına geldikleri zaman gelinlik lâkırdısı sebk eyledikçe güya utanıyorlarmış gibi bir tavır peyda etmeleri suretiyle değil. Ana kız bu müzakereyi bir ciddiyet-i hakîmane ile yürütüyorlardı. Zaman geçtikçe müzakereler daha sık cereyan etmeye başladılar. Her müzakerenin neticesi dahi "Çare yok pek yalnızız. Artık teehhül etmeli "suretine müncer oluyordu.

Diyebiliriz ki dört beş sene evvel zuhur eden taliplerden birisi tekrar meydana çıkarak talebini tecdit eylemiş olsaydı Seniha Hanımefendi bunu evvelki tavr-ı nefretle telâkki etmezdi. İstiğna bile göstermezdi. Evvelleri Sâniha Hanım bu meseleye hiç karışmadığı hâlde şimdi öyle bir zuhurat olsaydı mutlaka karışırdı. Fakat evvelce dahi dedik ya "Kimselere vermiyorlar!" ve bahusus "Pek de aldanılacak, kapılacak şey değil. Pek alafranga!" sözleri gereği gibi şayi olmuş bulunduğundan talip zuhur etmiyor vesselâm!

Arkadan arkaya, inceden inceye bazı dostlar "Filâncanın oğlu pek uygun bir şey. Bir vasıta konsa da bir teklif edilse !" nasihati için ağız açmaya cesaret eyledilerse de maâzallah valide hanım bunu gayret-i kibaranesine bilfarz yedirebilse bile Sâniha Hanım gurûr-ı nisvâniyete nasıl yedirebilir? Bir kocaya kendisi talip olsun ha? Mümkün değil? Şunun bunun zannettikleri surette alafrangameşrep olsa belki bu yolda bir ustalık kullanabilsin. Hâlbuki Sâniha bu misillü ihtisâsât-ı nâzikece pek mağrur bir kızdır. Mağrur olmaya da hakkı yok mu? Zenginlikte emsaline faik, güzellikte faik, hünerde marifette faik, herşeyde faik. Bu kadar meziyyatı takdir edecek erkek kalmamış ise kırk yıl daha kız oturur da ulüvv-i cenabına halel getirmez.

İşte ahvalin şu sureti bulmuş olduğu yine bir yaz mevsiminde idi ki ana kız Seniha ve Sâniha Hanımlar bir aylık bir zaman için Büyükada'da isticar eyledikleri ufarak bir haneye nakletmişlerdi. Sebeb-i nakl yalnız sayfiye letafetinden istifade kaziyesi değildi. Pek seviştikleri Madam Miryal namında bir Fransız kadın iki yetişkin kızı ile beraber o sene Büyükada'da sayfiye ittihaz etmiş olduğundan asıl bu münasebetle bizim Dâniş Bey ailesi dahi

Büyükada'ya gitmişlerdi. Bu Madam Miryal hakikaten kendi hâlinde bir kadın olup kızları da pek terbiyeli, pek edip şeylerdi. Bir akşam üzeri Diyaskalos mesiresinde bir ağaç altında konuşmakta iken yirmi adım kadar mesafeden geçen yakışıklı bir delikanlı birdenbire irkildi. Madam Miryal'in büyük kızına söz söylemekte bulunan Sâniha'nın sedasını mutlaka işittiği için kendisine bu irkinti gelmiş olduğuna şüphe etmemelisiniz. Zira delikanlı rüzgâr altında bulunduğundan Sâniha'nın ağzından çıkan sözleri rüzgâr derhâl onun kulağına kadar isal ediyordu. Zaten erkekler tarafından işitilmesinde beis olacağı sözler de söyleşmiyorlar a!

Üç genç kızın üçü de bu hadiseden haberdar olmadılar. Fakat biraz sonra bu delikanlı bir baş işaretiyle Madam Miryal'i selâmladığından o da mütebessimane redd-i selâm etmesiyle kızlar uyandılar. Fakat o anda delikanlı yoluna devam ederek Nizam tarafına doğru yürüdü gitti.

Sâniha bu delikanlıya hiç dikkat etmemişti. O kadar ki onunla bir daha mülâki olsa teşhis edemezdi. Mülâki oldu ya! Teşhis de edemedi ya! Nizam yamacının üzerindeki çamlık yolunda bir değil hatta iki defa mülâki olarak delikanlı gözlerindeki kalın gözlükler ile Sâniha'ya dikkatli dikkatli bakmışken Sâniha yine farkında olamamıştı. Bu delikanlı orta boylu, kara yağız, kalın vücutlu, yakışıklı, güzel, yirmi dört, yirmi beş yaşında bir adamdı. Bizim Sâniha vakıa alafranga bir kız ama tam alafranga kızlar kendilerine dikkat olunduğunu kalben istemekle beraber erkeklere kendileri tarafından dikkat edilmesini terbiyeten tecviz etmezler.

Bir sabah binnisbe erkenden bu delikanlı Madam Miryal'in sayfiyesine vardı. Vurudunu uşak vasıtasıyla ihbar eyledikte Madam Miryal matine kıyafetiyle kendisini budvarına kabul etti. Kırk beş yaşını mütecaviz olan Madam Miryal için bu ziyaret-i subhgâhî hiç de enzar-ı ehemmiyeti celp etmez değil mi? Kızları da henüz üst kattaki yatak odalarında idiler.

Selâmdan, sabahdan sonra delikanlı mütebessimane bir tavırla:

-Geçen gün Diyaskolos'da Müslüman kıyafetiyle yanınızda bulunan matmazelin kim olduğun lütfen bana söyler misiniz madam?

deyince Madam Miryal tavrına ciddiyet vererek dedi ki:

-Müslüman kıyafetiyle mi? O kendisi Müslümandır dostum. Evet ismini de haber verebilirim. Matmazel Sâniha Dâniş!

-Evet ben de öyle tahkik eylemiştim. Lâkin ne güzel Fransızca söylüyor.

-Diplomalı bir Fransızca muallimi gibi.

-Kendisi de ne kadar güzel!

Bu defa dahi tebessüm denilen o ziynet-i âliye madam Miryal'in çehresini tezyin eyledi. Dedi ki:

-Korkarım Matmazal Sâniha'ya âşık oldunuz?

-Bunda korkacak ne var? Ahval-i tabîiyye-i beşeriyyeden değil mi? O matmazel ise ben de garsonum (ergenim).

Madam Miryal kendini topladı. Gelen delikanlı dahi bir azm-i mahsûs sahibi imiş gibi davrandı da dedi ki:

-Sizinle dostluğumuz ciddî bir şeydir değil mi madam?

-Öyle umarım mösyö.

-Öyle bir kızı görür görmez ateş-i aşkla alevleniverecek hafifmeşreplerden olmadığımı da bilirsiniz.

-(Yine gülümseyerek) Hiç de sakîlmeşrep olmadığınızı tahayyül ile bahtiyarım.

-Lâtife bir taraf, bu kızın ahvaline dair pek çok şeyler işittim. Başka bir kimse olsa onunla izdivaca cesaret edemez. Ama ben cesaret edeceğim. Lisanını işittim. Hüner ve malûmatını pek methediyorlar. Cemal-i zahirîsini de beğendim. İşin bencesi bir de ahlâkını beğenmekten ibaret kaldı. Bunu da kolay işlerden sayarım. Bir erkek eğer şartınca ve bihakkın erkekse kendi ahlâkıyla karısının ahlâkından bir halita yapar.Badehu onu karısıyla taksim eder. İkisinin de ahlâkı mütevafık olur. Şimdi iş kalıyor matmazel Sânihacasına. Umar mısınız ki o da beni beğenebilsin?

-Bilmem!

-Şimdiye kadar gustosunu anlayamadınız mı?

-Ha! bakınız dostum, müstakbelen zevceniz olması muhtemel bulunan kızın ahvalinden şimdiden ve evvel-be-evvel şunu bil-

melisiniz ki bu kızdaki terbiye İngiliz kızlarının terbiyesi değildir. Hangi erkek gustosuna muvafık ve hangisi gayr-ı muvâfık olduğu tarzında ağzından bir kelime çıkmaz. Bu babdaki terbiyesi Fransız terbiyesidir. Yani kalbinden ne geçerse geçsin ağzından bir şey işitilmez.

Delikanlı biraz düşündü. Müddeti az ise de birdenbire pek derinden düşündü dedi ki:

-Matmazel Sâniha dahi benim kadar dostunuz ise ona da bana da bir hizmet etmiş olmak için mini mini bir elçilik sıfatını kabul etmez misiniz?

-Galiba teşrifatçılık diyecektiniz de..

-Hayır dostum, bizim âdet-i milliyemizde zevce-i müstakbelesine kable'n-nikâh prezante edilmek yoktur. Elçilik dedim, yine onu tekrar ederim.

-Tarafınızdan bir de itimadnameyi hamil olacak mıyım?

-Yok yok, bazı alafrangameşreplerimiz bunu yapıyorlar. Mektup ile arz-ı hâl ediyorlar. Ama ben bunu şık saymam. Asıl bir Osmanlı bir Müslüman centilmeni böyle hareket etmemeli.

-Ya nasıl hareket etmeli?

-Familya sahibi ise familyasından bir kadın göndermeli. Asıl âdet-i milliyemiz bunu iktiza eder. Lâkin benim hısım, akrabam kimse olmadığından ben sizin gibi terbiyeli kibar bir kadını irsal ederim. Hüviyetimi, arzumu, tarafımdan bilvekâle tarif ve beyan edersiniz. Şahsımı da iki defa gördü. Arzu ederse yine görebilir. Ben onu gördüm a! Onun da beni görmeye hakkı inkâr olunamaz. Böyle bir rüyet âdet-i milliyemize bilkülliye mugayir de değildir. Kabul ederse işi tesviye eder gideriz.

-Ben bu memuriyeti kabulde hiç bir güçlük görmüyorum.

-Ne güçlüğü olacak? Belgrad'dan beri beni tanırsınız. Hemen elinizde büyümüşüm gibi bir şey. Her hâlimi bilirsiniz. Ha! bakınız işin içinde ufacık bir müşkül var. Ev hâlimi... Hayır, hâlimi değil! Ev niyetimi bilemeyeceğinizden size yalnız onu haber vermeliyim. Bunlar pek zengin şeyler. Ben de züğürt değilim. İşte iradımla pekâlâ yaşıyorum. Beni kendi hanelerine iç güveyisi kabul edecek olurlarsa kendimi bilkülliye onlara besletemem. Bu

hâl benim izzetinefsime, kibrime, gururuma dokunur. Bilirsiniz ya! Ben epeyce de vakarlı, hatta gururlu adamım. Müzakereyi açık yürekle etmeli. Masârif-i beytiyyeden tensip olunacak miktarı da ben vermeliyim.

Madam Miryal bir tavr-ı taaccüp ile epeyce düşündü. Badehu dedi ki:

-İşte bunun lüzumunu anlayamadım.

-Sizin nenize lâzım? Benim için bunu bir kusur addediyorsanız bile beis yoktur. Kusursuz adam olur mu? Benim de kusurum bu olsun. Hatta temin debilirsiniz ki bundan başka hiç bir kusurum yoktur. İçki içmem, kumar oynamam. Hovardalıktan bıkmış usanmışım. Bütün muhabbetim evime, familyama münhasır kalacaktır. Lâkin kendi iaşemi zevceme tahmil etmek gayret-i merdaneme dokunur. O familyayı yalnız kendim iaşe edebilecek kadar zengin olsam bunu da izdivaç için şart-ı esâsî ittihaz eylerdim. Fakat tahminime göre onların ayda on iki, on beş bin kuruş masrafları var ki benim varidatım buna kifayet edemez. İşte aziz madam! Bu hidmet-i dostaneyi sizden rica ediyorum. Bu mukaddes işte sizi kendime valide ittihaz eyliyorum. Lâkin bu iş muvaffakıyetle netice-pezîr olamazsa bundan hiçbir kimseye sır verilmemesini hem sizden, hem de Matmazel ile validesinden rica eylerim.

*

İki dost arasında şu yolda müzakere netice-pezîr olduktan sonra delikanlı bilâ-tehir işe başlanmasını pek rica eylediğinden Madam Miryal ricasını reddedemeyip hemen kalktı. Dışarılık rubasını giyerek müekkili ile beraber kapıdan dışarı, bahçeye kadar çıktı. Bir de tamam bu dakikada bahçe kapısı tarafından Sâniha Hanım, kethuda kadın dahi beraberinde olduğu hâlde bahçeye girivermez mi? Güzel kız:

-Sevgili Madam Miryal dejöneyi birlikte etmek için...

diye başladığı sözü bitiremedi. İki defa tesadüf üzerine hayali biraz zihninde yer etmiş olan esmer yağız delikanlıyı ta karşısında görünce ne kadar alafranga olsa muhadderiyet hâli mani olarak sesini kesti. Delikanlı, Madam Miryal'in arkasında ve Sâniha önünde olduğundan kaş ve göz ile kıza ettiği birkaç işareti

delikanlı göremediği hâlde Sâniha pekâlâ görmüş ve hükmünü de anlamıştı. Hatta bu işaretlere tevfîk-i muâmele ederek delikanlıyı tepeden tırnağa kadar kemâl-i dikkatle süzmeye de başlamıştı. Madam Miryal:

-Ah ne kadar memnun oldum. Ben de size gidiyordum, ama madem ki size burada malik oldum. Artık gitmeye hacet kalmadı. Buyurunuz matmazel.

diye Sâniha'yı köşke doğru çekip götürdüğü sırada delikanlıya dahi:

-Oruvar Mösyö Râsih!

diye çekilip gitmesi için müsaade verdiğinden delikanlı iki kadını kemâl-i tazîmle selâmlayıp çıktı gitti.

Râsih! Anlaşıldı ya, birinci babımızda tafsil olunduğu veçhile Dâniş Bey konağında Sâniha Hanımın kocası sıfatıyla gördüğümüz zat.

Köşke vardıkları zaman Madam Miryal hâl ve zamana münasip mukaddemat tertip ve bast ederek Râsih tarafından memur olduğu hidmet-i sefâreti ifa eyledi. Yalnız masârif-i beytiyyeye iştirak şartından ibaret bulunan son meseleyi tehir eyledi. Sâniha henüz lâ ve naam hiçbir cevap vermeyip yalnız ifadenin sonlarında :

-Fakat böyle bir sözü validemle etmeli değil miydiniz?

demesiyle Madam Miryal:

-Ben Râsih'e validenizi tezviç edecek değilim, sizi tezviç edeceğim. Evvelâ sizden bir cevap almalıyım ki validenize de söz söylemeye cür'etim olsun.

diye kızın bu mütalâasını reddederek Râsih'in hususiyyat-ı ahvalini anlatmaya başladı, dedi ki:

-Bu delikanlı Belgradlıdır. Haniya Sırbistan'ın merkez-i idâresi olan ve Sava nehrinin Tuna'ya munsab olduğu mahalde mebni bulunan Belgrat şehri yok mu? İşte oralıdır. 1863 sene-i milâdiyesine kadar orada ahâli-i Osmaniye de vardı. Sonra bir hadise-i mahalliye üzerine ahâli-i mezkûre Niş taraflarına hicret eyledi. Râsih orada muteberandan ve erbâb-ı servet ve yesârdan bir ağanın oğludur. Müteveffa kocam Mösyö Miryal Belgrad'da

konsolos iken Râsih'in familyasıyla da muarefe peyda eylemiştim. İslâv lisanı bunların lisan-ı maderzâdı hükmündedir. Belgrad'da Avrupa lisanı olarak en ziyade Nemçe lisanı münteşir olduğundan daha çocukluğunda pederi Râsih'e bu lisanı tahsil ettirmişti. Müteveffa kocam Miryal, Fransız lisanının âlem-i medeniyette lisan-ı umûmî olduğunu babasına anlatarak berây-ı tahsil çocuğun Paris'e irsaline sebep olmuştur. Râsih, Paris'e gönderildikten sonra bir hayli seneler izini gaip eylemiş idim. Nihayet dört sene mukaddem kendisine Beyoğlu'nda tesadüf ettim. Fransızcayı mükemmelen öğrenmiş. Fakat tabip mi, avukat mı, mühendis mi ne olduğunu sorduğumda birkaç sene tababet tahsiline çalışmış ise de sonra avukatlığa tahvil-i heves ederek, fakat onu da ikmal edemediğini ve edebiyat ve felsefeyi ikmale muvaffak olduğunu söyledi. Dört senedir kendisiyle görüşürüm. Her neden bahsolunsa vukufunu gösterir. Galiba para için değil, keyfi için bazı Osmanlı matbuatına bentler dahi veriyor. Pek zengin değildir. Züğürt hiç değildir. Belgrad'daki emlâkını satıp Avrupa eshamına yatırmış. Ayda bin frank kadar varidatıyla pekâlâ geçiniyor.Yüreği fena değildir. Anadan, babadan, hısımdan, akrabadan kimsesi olmayıp başlı başına yaşar bir delikanlı olduğu hâlde pederden müntakil serveti mahvetmemiş olması kendi hakkında pek iyi efkâr hâsıl ettirecek bir haslettir. Sizi gıyaben ve ismen tanıyor. Ulüvv-i cenâbınızı sümüvv-i ahlâkınızı, terbiyenizi, servetinizi, her şeyinizi biliyor. Sizi kendisi pek beğendiği gibi kendisini de size beğendirebileceğini kat'iyen ümit eyliyor. İşte sevgili matmazel, benim hidmet-i sefâretim bundan ibarettir. Kendi mütalâa-i mahsûsama gelince, hem Râsih'in, hem sizin dostunuz olmakla müftehir bulunduğumdan Râsih'in sizinle bahtiyar olacağına şüphe edemeyeceğim gibi, sizin de Râsih ile bahtiyar olacağınıza asla şüphe edemem.

Sâniha bu sözleri derin bir dalgınlıkla dinliyordu. O kadar dalgınlık tavrıyla dinliyordu ki Madam Miryal söylediği sözler kızın kulağından içeriye girmemişler zanneylese hemen de haksız görülemezdi. Hâlbuki bu sözlerin bir kelimesi bile Sâniha'nın sem'-i dikkatinden kaçamamış idiler. Hepsini tamamıyla dinlemiş ve Madam Miryal'in bu sözlerde sıdk-ı mahzına şüphesi bile kalmamıştı. Bahçede Madam Miryal tarafından edilen işaret üzerine Râsih'i hîn-i muayenesinde delikanlının zahir ahvalini de

beğenilebilecek bir surette bulmuştu. Zaten izdivaç hakkındaki ihtisâsât-ı âhiresini de evvelce görmüş değil miyiz? Binaenaleyh bu teklifin derece-i hüsn-i telâkkisini biz Madam Miryal'den iyi takdir edebiliyoruz.

Maahaza Sâniha Hanım, Madam Miryal'e yine lâ ve naam hiç bir cevap vermedi. Böyle cevap vermeyi terbiyesine mugayir buldu. Haniya şu bizim birtakım dırâz-zebânların "Pek alafranga!.." diye tezyif etmek istedikleri terbiye-i serbestânesine de mugayir buldu. Yalnız Madam Miryal'in:

-Demek oluyor ki bu meseleyi validenize açmaklığım için bana müsaade veriyorsunuz öyle değil mi? demesine mukabil bir :

-Evet!

cevabını verdiği gibi kadının:

-Lâkin ben meseleyi validenize açtığım zaman bu cevabı ret ile beni tekzip etmemek şartıyla öyle değil mi?

demesine mukabil dahi bir:

-Evet!

cevabını verip, hatta bir baş işaretiyle cevabı teyit dahi eylemişti.

*

İşin bundan sonrası pek kolay oldu. Zira Madam Miryal, Sâniha Râsih'i hiç tanımıyor itikadıyla verdiği malûmatı lüzûm-ı hakikîsinden biraz da fazla vermişti. Râsih, Sâniha'yı gıyaben tanıyorsa, Sâniha dahi Râsih'i şöhreten tanıyordu. Sahâyif-i matbuatta birçok makalâtını, mübahasâtını okumuş ve genç feylesofun nazariyyât-ı hikemiyyesini kendi zevkine pek muvafık bulmuştu.

Kızının bu derecelerde makbulu olabilecek bir damadı kabulde kayın valide hanımefendi dahi asla suubet göstermedi. Madam Miryal hidmet-i sefâretin son parçasını dahi ifa eylediği, yani Râsih'in teklif ettiği şart-ı maişeti dermeyan ettiği zaman buna kayın valide hanım biraz şaşmıştı. O mecliste Sâniha dahi bulunsa idi ihtimal ki bu teklifi pek de muvâfık-ı edebdir diye telâkki edemeyerek yüreğinin bir tarafında ufacık bir soğukluk peyda olabilirdi. Ama bilâhare valide hanımın pek hoşuna gitti.

Bunu, geçinmek emrindeki ciddiyete hamlederek kendi kendisine:

-İşte servetimizi beliyye-i sarf u telefe düçar etmeyeceği ümit olunabilecek adam bu teklifte bulunur. Demek oluyor ki delikanlı malımızı değil, hakikaten kızımızı istiyor.

dedi. Bu itminân-ı kalb ile söz kesilip velîme cemiyeti dahi akdolundu.

Şimdi şu izdivaç meselesini nazar-ı muhâkememizde hulâsa edelim: Bu izdivaca bir "Para meselesi" diyebilecek miyiz? Buna Râsih'in koyduğu şart-ı maişet mâni olur. Ya acaba bir "Aşk ve sevda meselesi" denilebilir mi? Bu da mümkün değil. Çünkü zevç ve zevce kable'n-nikâh bir söz, bir satır bile teati etmemişlerdir. Ya buna "Gözü kapalı bir izdivaç" demek mümkün olacak mı? Bu hiç mümkün değildir. Zira birbirlerini gördüler, beğendiler. Zaten de birbirlerini tanıyorlarmış. Ee, bu izdivaca nasıl bir izdivaç diyeceğiz? Bize kalırsa hiçbir vasıf ile tavsif etmeyeceğiz. Sade bir izdivaç diyeceğiz vesselâm!

Malûmdur ki Avrupalılar izdivacın ilk haftalarına "balayı" derler. Lâkin buradaki ay kelimesinin manası otuz günden ibaret bir şehr değildir. Sevdâ-yı zevciyyenin ilk şiddetini gösterdiği haftalardır ki zevç ve zevcenin kable'l-izdivâc peyda etmiş oldukları münasebete göre birkaç hafta, hatta birkaç mah bile imtidat edebilir. Malûm a, Avrupalılar evvel muaşaka ederler de sonra muvasala eylerler. Bazen muvasala dahi muaşaka hengâmına tesadüf eylediğinden balayının hiçbir hükmü kalmaz. Avrupa ahvâl-i ictimâiyyesine vukufu olanların reylerine, hükümlerine, göre balayı denilen müddetin üç aya imtidadı pek nadir vaki olur. Üç ay zarfında birbirinden bıkıp usanmayan zevç ve zevceye erbâb-ı hevâ vü heves nazar-ı istiğrâb ile bakarlar.

Bizde hâl böyle değildir. Avrupalılık noktainazarından bakanlar bizim usûl-i izdivâcımızı "Gözü kapalı bir izdivaç" diye sû-i telâkki ederler. Vakıa bazı ahvale göre haklıdırlar. Ama bazı ahvale göre bu hükümleri yanlıştır. Bizde hüsn-i muvaffakıyetle neticepezîr olan izdivaçlar Avrupa izdivaçlarından daha çoktur. Ama zevç on yedi ve zevce on dört yaşlarında olmamak şartıyla! Çünkü böyle olan izdivaçları bir nevi çocuk oyuncağı addetmek daha doğru olur. Hoş, usûl-i tahsilimizin, hidmet-i vataniyyemizin şimdiki suretine nazaran bademe böyle çocukcasına izdivaçlara

pek de imkân kalmayacak ya? Şehirli delikanlılar hangi mektebe devam etmekte iseler yirmi üç, yirmi beş yaşından evvel diplomalarını alamazlar. Hidmet-i askeriyye ile mükellef olanlar bu yaştan evvel hidmet-i nizamiyelerini bitiremezler. Binaenaleyh işini bilenler bu yaştan evvel de evlenemez. Bu yaşta evlenenler ise on üç, on dört yaşında bir çocuğa lalalık etmeyi hiç de istemezler.

Nisabında icra olunan izdivaçlarda tarafeyn yekdiğerinin husûsiyyât-ı ahvâlini familyaları vasıtasıyla öğrenerek izdivaç ederler. Şahısları için fotoğrafyalar bile teati olunur. Birbirini reyü'l-ayn görmek için dahi vapurlarda, sokaklarda dahi bin fırsat düşürülebilir. İş yekdiğerine rabt u kalb ile muaşakaya kalırsa buna bizdeki usûl-i izdivâc daha güzel müsaittir. Zira o dahi bade'n-nikâh hâsıl olmaya başlar. Yeni zevç ve zevce bir müddet yekdiğerine "kur" ediyorlar dedik a! Nisabında icra olunan izdivaçlarda çöpçatanın hatası filân gibi şevaib-i muhayyelenin de pek hükmü olamıyor. Başlanan "kur"lar muaşakaya tahavvül ederek ondan sonra da Avrupalıların zaman-ı izdivâclarında husule gelen karılık, kocalık devrine gelirler. Binaenaleyh bizim izdivacatımız için balayı tabir olunacak bir zaman bulunmayıp bilâkis "bal senesi" tabir olunacak bir zaman görülüyor.

Bizim Râsih ile Sâniha'nın bu bal senesi hakikaten pek tatlı geçti. Ama ne kadar? Darısı dostlar başına temennisini haklı gösterecek bir surette.

Bu iki gencin ikisi de terbiyeli, ikisi de müteallim, ikisi de âlicenap, ikisi de gönül sahibi. Az zaman zarfında birbirinin meziyyatını takdir ettiler, birbirini sevdiler, yekdiğerine âşık oldular. Hem de nasıl? Çıldırasıya! Bir vakit Sâniha'nın hoppalığını, alafrangalığını serbestliğini filânı nazarıdikkate alarak karı diye Sâniha'yı almak başına bir püsküllü belâyı almak demek olduğunu hükmeden dırâz-zebân hanımlar bu hüsn-i maişete şaşıyorlardı. Râsih'i yalnız bir genç hovarda hâlinde görüp öyle tanıyanlar dahi bu adamın yuva tutabilmesine asla ihtimal veremedikleri hâlde işte iki buçuk senedir kusursuz bir koca hâlinde yaşayabildiğine taaccüp eyliyorlardı.

Evet! İki iki buçuk sene, hatta onbirinci ayda cenâb-ı mün'im-i hakîkî bunlara nur topu gibi bir de oğlan ihsan eylemişti ki bun-

ların sevda-yı zevciyetleri için nokta-i müştereke hükmünü almış idi.

Ya umûr-ı beytiyyenin hüsn-i idaresi? Kayın valide hanımefendinin ne bir Osman Efendiye, ne bir Hanson Bankası'na hiç kimseye ihtiyacı kalmamıştı. Râsih evinin bihakkın babası. O servet-i azîmeyi de kendi servet-i mutedilesiyle beraber hüsn-i idare ediyor, her ay büyük hanıma hesap veriyor. Benî beşer için bu âlem-i fânide ne kadar bahtiyarlık müyesser ise bunlar onun tamamına nail.

Lâkin evvelce dahi demedik mi ya? Ahvâl-i âlem daima mütehavvildir. Felek hiçbir şeyde kemali çekemez. Bu kemal-i mes-'udiyetin tam iki sene devamı yine pek büyük bir devam olup, bir altı ay daha şöyle bir hâlde zaman geçtikten sonra üçüncü senenin kısm-ı âhirinde Sâniha Hanımın tavrına bir tebeddül ârız olmuştu. Bir neşesizlik, bir sinir buhranı! Bir iç sıkıntısı!... Öyle bir hâl ki işte konağı daha ziyaret eylediğimiz gün reside-i nazar-ı hayretimiz olan ahval dahi bunun netayicinden bir hâl-i esef-iştimaldir. Ev! Bu pek nazik, pek mühim bir meseledir. Romanımızın esas ruhu bundan ibarettir. Binaenaleyh bu meseleyi şerha şerha teşrih ederek, her şerhası içindeki hakayıkı görmeliyiz. Memuldür ki bu hakayıka vusûl, efkâr ve enzarımızı tenvir eder de usûl-i maişetimiz emrinde istifademizi dahi müstelzim olur.

4

Âşık Âşıka; Karı Koca

Bundan evvelki kısmımızda Avrupa'da zevç ve zevcenin kable'n-nikâh tanışarak münâsebat-ı âşıkanede bulundukları ve hatta işi bazen kable'z-zifaf muvasalaya kadar vardırdıkları hâlde bizde münasebât-ı âşıkanenin dahi bade'n-nikâh ve zifaf hâsıl olduğu veyahut olacağı hakkında birkaç söz söylemiştik. Sosyologlar, yani cemiyyât-ı medeniyyenin şerait-i içtimaiyye ve insanların usûl-i maişeti hakkında icrâ-yı tetebbu edenlerle, psikologlar, yani insanların ahvâl-i rûhiyyeleri hakkında icrâ-yı tetebbuda bulunanlar meyanında öteden beri mevcut olup, bin türlü mübahasât ve münazaratı müstelzim olmuş bulunduğu hâlde henüz bir netîce-i kat'iyyeye isal edilememiş olan, visal edileceği

memul dahi bulunmayan azîm ve mühim bir meselenin, o bir iki söz ile katmerini kaldırmışız demektir. Müteakiben burada meselei mezkûreyi halledebilmek davasında mı bulunacağız? Heyhat! Bu iddiaya nasıl cesaret edebiliriz? Meseleyi etrafıyla karilerimiz nazarında bast ü temhid eyleyebilirsek acz-i hâlimize nazaran bunu bile kendimiz için bir büyük muvaffakıyet sayarız.

Bakalım. Şu bast ü temhid-i meseleye bir gayret edelim:

Bir çift âşık ve âşıka tasavvur ediyoruz. Ama Avrupalıların amoureux, amoureuse tabir ettikleri bir çift. Badehu bir çift de zevç ve zevce tasavvur ediyoruz. Şu başka başka tasavvur ettiğimiz çiftlerin ikisi de hakikatte birden mi ibarettirler? Yoksa bunlar başka başka şeyler oldukları hâlde bilâhare mi birleşiyorlar? O hâlde bunlar evvelce âşık ve âşıka oldukları hâlde mi bilâhare karı koca oluyorlar? Yoksa evvelce karı koca oldukları hâlde, bilâhare mi âşık ve âşıka oluyorlar?

İşte meselenin hulâsatü'l-hulâsası, üssü'l-esâsı bundan ibarettir. Bâdî-i nazarda ne kolay görülen şeyler. Ha Ali Hoca, ha Hoca Ali! Hâlbuki bu esaslar üzerine sayfalar, ciltler dolusu mübahaseler, münazaralar yürütülmüştür de mesele hâlâ kat'iyen halledilememiştir. Evet, bunu hallettim zannedenler pek çokturlar. Vakıa herkes bir surette hal dahi etmiştir. Lâkin herkesin halli kendi noktainazarındandır. Binaenaleyh sûret-i hâller birbirine o kadar mütenakızdırlar ki, bu tenakuzlar ortada bulundukları hâlde mesele dahi bir sûret-i umûmiye ve kat'iyyede halledilmiş sayılamaz.

Âşık ve âşıkanın zevç ve zevceden başka şeyler olduğu hakkında verilen hükmü kabul edecek olsak, zahiren tabîiyyat ve hakikiyyat âleminde buna muarız ve muhâlif bin hâl görürüz. Ezcümle aşk ile izdivaç birbirinden başka iseler muaşakatın hiçbir vakitte izdivacı müntiç olmaması lâzım gelirdi. Hâlbuki dünyanın en büyük kısmında en ziyade terakkiyat-ı medeniyyeye mazhar milletler nezdinde muaşakanın izdivaç neticesine saik bir mukaddime olduğu görülmektedir. Bir muaşakanın bir izdivacı müntic olamaması için ara yerde fiilen ve maddeten ika-ı mümanaat eyleyecek ahvalin haylûleti lâzım gelir. Bu mevani dahi umûr-ı tabîiyyeyi ihlâl eden esbab-ı hariciyyedendir diye hükmolunur. Demek oluyor ki asıl tabiî görülen şey muaşakanın

bir mukaddime olup izdivacın dahi ona netice olmasıdır.

Âşık ve âşıka ile zevç ve zevcenin ikisi bir şey olup yalnız tabirde başka olduklarını, yani âşık ve âşıka bir zaman-ı müstakbelin zevç ve zevcesi veyahut zevç ve zevce bir zaman-ı mâzinin âşık ve âşıkası bulundukları hakkında verilen hükmü kabul edecek olsak, hariçte buna dahi muarız düşen ahvali görüyoruz. Zira o hâlde izdivaç rabıtasıyla akd-ı irtibât etmiş olan bir erkek ile bir kadının badema başka türlü münâsebât-ı âşıkaneden masun kalmaları lâzım gelir iken daima bu masuniyeti görüyoruz. Yine o dünyanın en büyük kısmında en müterakki ve mütemeddin denilen milletler nezdinde izdivaçların kısm-ı azîmini bu hâle muhâlefette buluyoruz. Balayı geçtikten sonra zevç efendiler yine klüplerine!.. Daha doğrusu tiyatro kızlarının, lortların, floristlerin, hatta kokotların filânların yanlarına kapağı atıyorlar. Zevce olan madamlar dahi şıklarının, genç zabitlerinin kendilerine hayran olan şair, ressam, muzıkacı gibi sanatkârlarının, hâsılı alfonslarının, filânlarının perestişlerini kabul eyliyorlar. Yüzlerce, binlerce roman-nüvislere dahi işte bu hâller zemîn-i hikâyat, sermâye-i hayalât oluyorlar.

Bu meseleye bittabi biz dahi iştirak edeceğiz. Zira ahvalin şu tasvir eylediğimiz sureti Avrupa ve Afrika ile kıtaat-ı sâireden Avrupa kuvve-i isti'mâriyyesi veyahut nüfuz ve tesirât-ı medeniyesi altında bulunan yerlere şamil olup bizim için vakıa henüz umumen ve tamamen bir taallûk göstermemiş ise de biz dahi bir devr-i terakkiye girmiş olduğumuzdan cihanın nîk ve bedine, nef' ve ziyanına, selâmet ve tehlikesine dair olan bu misillü hususât-ı nazikâne ve ahkâm-ı mühimme hakkında bizde dahi bir fikir peyda olmalıdır ki bilâhare bilmemezlik seyyiesiyle tehlikelere düşmekten ve anlamamazlık beliyyesiyle menafii elden kaçırmaktan kendimizi vikaye edebilelim.

Şimdiye kadar bizde muaşaka denildiği zaman bunun hükmü Avrupaca (amour) amor kelimesine verilen manaya ve o kelimeden beklenen hükme asla benzememiştir. Yalnız Leylâ ile Mecnun, Arzu ile Kanber, Ferhat ile Şirin, Kerem ile Aslı âşıklığı, âşıkalığı Avrupa'nın verdiği hükme min cihetin ve biraz benzerse de bu kadim ve millî romanları kariîn ve kariât-ı Osmaniye yalnız masal olarak telâkki edegelmiştir. Ne delikanlıların, ne genç kızların

üzerinde bunların masaldan başka hiçbir tesiri görülmemiştir. Ne bir delikanlı kendisini Ferhat, Mecnun, Kerem hâline koymayı tasavvur eder, ne de bir genç kız Leylâ, Aslı, Şirin filân hâlinde bulunmayı tahayyül eylerdi. Aşk denilen şeyin bundan başka bir sureti daha vardı ki o da "âşık" mukabilinde bir "âşıka" tasavvuru yolunda değil bu "maşuk!" tasavvuru yolunda idi. Bütün şuaramızın bahsettikleri aşk, alkışladıkları maşuk işte bu surette idi. Lâkin bu aşk salifü'z-zikr millî ve kadîm romanlarımız kadar da Avrupa'nın aşktan beklediği mana ve çıkardığı hükme benzeyemez. Zira aşkın bu türlüsü maddeten hiçbir şahsa müteallik olmayıp bilkülliye mücerret bir keyfiyettir. Bir kere şair efendinin yana yakıla hicranından, mihnetinden şikâyet ettiği maşukun ortada hiç vücudu yoktur. Bu maşuk Avrupalıların "ideal" dedikleri sırf tasavvurî, zihnî, hayâlî, bir şeydir. Saniyen şair efendinin kendisinde vücudunu ilân eylediği o tatlı marazın da hakikatte vücudu yoktur. Maşuku gibi aşkı da ideal yani vehmî ve hayâlîdir. Bu nokta-i hakikatten "Sığarım girsem mûr-ı zaîfin gözüne" mısraının sahibi karınca gözüne girebilecek kadar küçülmüş farz edilmek lâzım gelip bu ise tahayyülü bile insanı dûçâr-ı tebessüm edecek şeylerdendir.

İşte meselenin bu noktasına kadar Frenklerin amor dedikleri şeyin mukabilini bizde bulamadık. Ya acaba bizde muaşakanın bu türlüsü yoktur diye izdivaçlar da yok mudur? Yahut izdivaç vukua geldiği hâlde zevç ve zevce hiç de birbirini sevmiyor gibi mi yaşıyorlar?

Evet, bizde de izdivaçların bazıları hüsn-i muvaffakıyetle netice-pezîr olamıyorlar. Bu hâlde talâk kapısı açıktır. Fakat kemâl-i ehemmiyetle düşünülecek ahvaldendir ki talâka müncer olan imtizaçsızlıkların âdeta hiçbirisinde zevç ve zevcenin birbirine âşık olamadıkları kaziyesi sebeb-i talâk olarak meydana konulmuyor. Bundan daha tabiî, daha hakikî, daha maddî birtakım esbap geçinmeye mâni oluyor da, onun için iş talâka müncer oluyor.

Vakıa kemâl-i iztırâb-ı derûn ve hicâb-ı birûn ile itirafa mecburuz ki zevcin zevceye, zevcenin zevce hıyanetleri bizim bu taraflarda dahi az görülür ahvalden değildir. Ama tezâyüd-i istiğrâba şayestedir ki bu hıyanetler dahi Avrupa'nın amor keli-

mesine verdikleri mana yüzünden değildir. Seyir yerlerinde, vapurlarda, çarşılarda bazı kaytan bıyık çelebilerin yosma hanımlara maymun gibi kaş göz kımıldatıp rû-yı işmizâz gösterdiklerini ve bazen harfendazlığa kadar vardıklarını görmeyen, işitmeyen kalmamıştır. Matbuat-ı mahalliye dahi bundan defaâtle bahsetmiştir. Bu hâli muaşaka addedebilecek miyiz? Bu suale cevâb-ı tasdîk verecek bir akil erkek bulunabilmek şöyle dursun âkilce bir kadın bile bulunamaz. Haysiyet-i nisvâniyesine zerre kadar riayeti olan hiçbir kadın tasavvur edemeyiz ki, birtakım kepazelerin kendi hakkında şu yoldaki muamelât-ı rezilanesinden hoşnut kalabilsin. Maahaza bu yoldaki vukuat nevâdirden de değildir. Esbabını ise mutlaka aşktan başka şeylerde aramalıdır. Âşıkın ahvaline dair bunca şeyler yazılmıştır, bunca şeyler okunmuştur. Bunlar doğru ise inanmak lâzım gelecektir ki aşk bir nev'i hastalık olacak, âşık da bir nev'i hasta! Aşk bir nev'i cünûn olacak, âşık da bir nev'i mecnun. Gözü maşukasından başkasını görmeyecek. Zihni ondan başka bir şey düşünmeyecek. Kendisi için dünya ve mâfîhâ maşukasından ibaret kalacak. Ee, bizim Beyazıt meydanları, Direklerarası, Çarşı derunları, Kâğıthaneler, filânlar uşşâkı bu hâlde midirler?

Avrupa'nın asıl amor dedikleri şeyi bizde bulamıyoruz. Hâlbuki bunu Avrupa'da arayanlar dahi bulamıyor. Hele bazıları "amor" denilebilecek surette tesadüf eyledikleri hâli bir nev'i oyuncaktan ibaret sayarak tezyife kadar da varıyorlar.

Acaba amor hakikaten vücudu mevhum bir şey midir? Mevhum bir şey olduğu için midir ki muaşaka izdivacın neticesi veyahut izdivaç muaşakanın mukaddimesi mi olduğu hakkındaki mesele dahi hallolunamıyor.

*

Gördünüz ya, yukarıdaki fıkrada meseleyi yalnız bast ü temhid eyledik, halli cihetine asla gitmedik. Gidemeyiz ki gidelim. Ne haddimize düşmüş? Bizim çırakları olamayacağımız müdekkiklerin bile âciz kaldıkları vadide biz nasıl pûyan olabiliriz?

Maahaza psikologlar insanda aşk denilir bir hâl olduğunu kabul ve hükmediyorlar. Bazıları buna "idefiks" yani zihnin bir noktaya saplanıp kalmasından ibaret bir şeydir diyorlar. Hatta

bazen insan hiç de câlib-i enzâr-ı hayret olamayacak bir çirkin kadın için yanıp tutuşuyor, diyorlar. Yani bizdeki Kays ve Leylâ fıkrası gibi. Hikâye malûm a! Leylâ kapkara, kupkuru bir Arap kızı imiş. Mecnun da ona çıldırasıya âşık. Mecnun'a bu kıza nasıl âşık olabildiğini sormuşlar. "Ona benim gözümle baksanız cihanda ondan güzelini bulamazdınız." cevabını vermiş. Tamam işte bir idefiks! Lâkin uşşâkın hepsi, hatta ekserisi bile Kays hâlinde midirler ya? Gönülleri kahramanına makar ittihaz edecekleri kadını birinci derecede güzellerden intihap ediyorlar.

Psikologların bazıları da aşkı bir keyfiyet-i mıknatısiyyedir diye kabul ediyorlar. Lâkin keyfiyet-i mıknatısiyye zaten kat'iyen malûm olamadığı için onların bu sözü de sarahaten münfehim olamaz. Aşk bir keyfiyet-i mıknatısiyye ise cazibiyet kadında olacak değil mi? O hâlde her görenin o kadına meczubiyeti lâzım gelir. Bu ise vaki değildir. Yoksa bu keyfiyet-i mıknatısiyyede cezb mevcut olmayıp, incizap mevcut olduğunu dermeyan edenlerin sözü mü kabul edilecek? Mıknatısta cazibiyet olmazsa ona meczup olan ecsamda incizap nasıl tasavvur olunabilir? Sözün bu türlüsü dahi anlaşılabilecek sözlerden görülmüyor.

Erbab-ı tedkikin bazıları dahi aşka bir nevi ipokondri yani merak hastalığı veyahut "maladi imajiner" yani vehim hastalığı diyorlar. Bakılsa bunların şu sözleri tababeten dahi sahihe daha yakın görünüyor. Allah cümlemizi masun buyursun. Bazı ipokondiryaklar vardır ki hâlleri acınacak hâllerdendir. Genç ve sapsağlam olduğu hâlde, güya hemen hemen helâkı muhakkakmış gibi bir vehme, bir meraka duçar olarak hayat-ı lezîzesini zehir gibi telh edenler görülmüştür. Tuhafı şundadır ki, bunlar her gün mevte muntazır ola ola, beş sene, on sene yaşarlar da meraklarındaki asılsızlığı, vehimlerindeki butlânı yine izale edemezler. Vehim hastalığı dahi bunun gibi bir şeydir. Mudhike-nüvis-i meşhur Molierre bu nam ile yazdığı bir komedyada bunların ahvalini bir sûret-i müdekkikanede tasvir eylemiştir. Zira kendisi dahi biraz bu hastalığa duçar imiş. Bu acip ve garip hastalığın türlü suretlerde tecelliyâtı görülüp durduğu hâlde, bir sureti dahi insanın kendisini bir kadına âşık zannedivermesinden ibaret bulunması pek de şayân-ı istib'âd görülemez. Hatta âşık matmah-ı nazarına vasıl olduktan bir zaman sonra ekseriya o

hastalıktan kurtuluyor ki, bu da cümle-i ahvâl-i müebbededen addolunur.

Maahaza aşk bir idefiks olsun, bir keyfiyet-i mıknatısiyye olsun, ister vehm ve merak olsun, ekseriyetle âşık ve âşıkadan yalnız birinde asıl iptida olarak tecelli edip diğerinde ise ona ittiba suretinde bir hâl görülüyor. Aşkın bu hükmünü tetkik için izdivacın mukaddimesi addolunan aşkı bırakmalı. Zira onda incizâb-ı mütekabile pek yakın bir hâl görülüyor. Asıl bad'e'l-izdivâc sevdâ-yı zevciyyetin haricinde ve zevç ve zevcenin yekdiğerine hıyaneti suretinde münceli olan aşkı ele almalı. Acaba zevcelerine hıyanet eden kocalardan ve kocalarına hıyanet eden zevcelerden, yani her ikisi kendi refîk-i hayatına hıyanet ederek yekdiğerine meftun ve birbirinin aşkıyla mecnun olan âşık ve âşıkadan kaç tane bulabilirsiniz? Hayır efendim hayır! Ağlebiyet-i azîme gösteriyor ki aşkın bu türlüsü yalnız bir tarafta vukua gelerek diğer taraf mücerret onun muhâcematına mağlûp oluyor.

Psikologların böyle aşka idefiks yahut keyfiyet-i mıknatısiyye hükmünü vermelerine fizyologlar haklı bir itirazda bulunuyorlar. Müdafaa makamında bir söz söylüyorlar ki o söz psikolojiye dahi muhalif olmadığı cihetle psikologlar tarafından da kat'iyen reddolunamıyor. Fizyoloji erbabı diyorlar ki, aşk şiddet-i şehvettir, şehvet de ifrattır. Ama bu iştiha yalnız fizyolojik yani iştihâ-yı cismanî değildir. Hem fizyolojik hem psikolojiktir. Yani hem cismanî, hem ruhanîdir. Ruh hoşlandığı bir kadına iştihâlanır, cisim dahi o iştihaya yardım eder. O adamın şiddet-i şehvâniyetini, kendi ruhunun iştihası, yalnız hoşlandığı şahsa tahsis eyler. İşte âşıkın sevdiği zata iptilâsı budur.

Bu söz hakikaten pek büyük ehemmiyetle telâkki olunacak bir sözdür. Zira bu sözü şerh ve tavzih için şu da denilir ki: Çocuklar ve çocukluk hâline gelmiş olan ihtiyarlar ve tufûliyyet-i dâime hâlinde bulunan ınnînler belâ-yı aşktan masundurlar. Ama unutmayalım Avrupalıların amor dedikleri aşktan. Evet, çocukların, ihtiyarların, ınnînlerin gönülleri dahi bazı kimselere bazı kimselerden daha ziyade düş olur. Bu ise yukarıda dediğimiz iştihâ-yı ruhaniyettir. Şehvâniyet-i cismâniye tarafından ifraten teyit ve teşdit eedilmediği için amor derecesine varamaz.

Aşkı bu surette kabul edecek olursak yukarıki fikrimizde bast

ü temhid edilen meselenin tamamı değilse de bir kısmını olsun halledilmiş görebiliriz. Evvelâ Avrupa'daki usûl-i muâşakaya tatbik edelim de bakınız:

Bir matmazel ile bir garson tasavvur ediyoruz. İlk iştiha ve rağbetin husûlünü matmazele isnat edemeyiz. Eğer ilk rağbet onda hâsıl bile olmuş olsa muktezâ-yı nisvâniyyeti üzere onu yalnız kendi gönülceğizinde hıfzeder, meydana koyamaz. Binaenaleyh ilk iştiha ve rağbeti delikanlıya isnat edeceğiz. Bu hâlde bir kız beğenip, visaline talip olan delikanlı ne yapar? Kur, yani mülâzemete, yani kızı dahi kendisine iştihâlandırmak mesaisine başlar. Muvaffak olursa izdivaç dahi husule gelir. Bu hâlde demek olur ki evvelâ iştihâ-yı ruhanî hâsıl oldu da, badehu ihtiyâc-ı cismânî dahi istifâ-yı haz eyledi.

Bir de bizdeki usûl-i izdivâca tatbik edelim de bakınız: Bir delikanlı bir kızı izdivaç edecek, Niçin? İştihâ-yı cismânî lüzum gösteriyor da onun için. Ara yerde ailelerin tavassutundan ve kızın ve oğlanın ahvalini yekdiğerine tarifinden, filânından kat'-ı nazar farz edelim ki yalnız şu iştihâ-yı cismânî üzerine izdivaç vuku'a geldi. Akîb-i zifâfdan bed' ile iştihâ-yı ruhânî dahi husule gelmek tabiî ve zarurîdir. Zira adem-i husûlü hâlinde visal kabil değildir. Emsali de nadir değildir. Ancak iş daha derin, daha ince düşünülürse Avrupa ve şark usûl-i izdivâclarında mesele-i aşkıyyenin ilk mebdei yine birdir. Zira Avrupalı delikanlıyı ilk tahrik eden dahi elbette iştihâ-yı cismâniyyettir. Ve illâ onlar için dahi akîb-i zifâfdan bed' ile tenafür mümkinattandır ki bunun da emsali nadir değildir.

İşte aşkın, iştihâ-yı cismânî ve ruhanî ittihadından ibaret bir kaziye olduğu hakkındaki sözü asıl sosyolojik meselenin bir kısmına tatbik edebildik. Ama kısm-ı digeri yine hallolunmamış kaldı. O da bir kadının müteehhil olduğu hâlde bir erkeğin gayr-i müteehhil olması suretiyle aralarında husûl-i muaşaka meselesidir. Bekâr bir adamın hayalât-ı müştehiyânesi her intihâb-gerdesi olan kadını ihata edebilir. Gönlü serbesttir. Göz alıcı, gönül kapıcı bir güzele velev ki müteehhil olsun müptelâ olmakla o bekâr adam muaheze olunamaz. İştihasının derece-i şiddetine göre bu iptilâ bir hastalık, bir cünûn derecesine de varabilir. Fakat o müteehhil olan kadın için böyle bir hâl nasıl telâkki olunur?

Denilmiştir ki, bir kadın ne kadar afif olursa olsun kendisine bir nigâh-ı müştakane, bir âh-ı âşıkane arzedilecek olursa kalben mutlaka memnun olur. Bu söz bilkülliye yalan değildir. O âh u nigâh kadının liyâkat-ı nisvâniyesini itiraf ve teslim demek olacağı için elbette hoşuna gider. Zira her kadın kendisini güzel ve arz-ı perestişe lâyık bulur. Bunun aksini bir kadına hükmetmek, yani çirkin, sevimsiz, liyakatsiz olduğunu göstermek kadar o kadını dilhun edecek cihanda hiçbir şey yoktur. Fakat kadının bu hoşnûdî-i nihanı ile öyle bir âşık-ı şeydânın davetine icabet ve teklifine muvafakat etmesi arasında maşrıkeyn beyni kadar buudlar, dağlar kadar maniler vardır. Bir niyâz-ı meşrûa mukabil bile şân-ı aslî-i nisvâniyetin muktezâ-yı tabiîsi, nazdan, istiğnadan hemen hemen imtinadan ibaret bulunan kadın, o âşık-ı şeydânın istidasına kalem-i merhametle işaret isaf buyuruvermesinde suhulet nasıl tasavvur olunur?

Bir müteehhil kadına heveslenmek bekâr olan erkek için kendinin olmayan bir mala göz dikmek demektir. Züğürdün zengindeki mala göz dikmesi gibi. Bu malı ele geçirmeye kalkışmak cesareti ise âdeta bir hırsızın zenginde görüp göz diktiği malı çalmak için hanesine girmek hususundaki cesaretine benzer. Bir güzel kadının züğürtler mahsudu bir zengin mesabesinde bulunması vakıa o kadını şâyeste-i muâheze edemez. Hanesi hırsızların matmah-ı nazarı olan bir maldâr makamında olması dahi onu dûçâr-ı muâheze ettirmesi şöyle dursun, bilâkis kendisine acındırır. Muhafazası lüzumu müteallikatına, yaranına bir vazife-i merdâne olarak tarh ve teklif eyler. Hâlbuki o kadının o âşık-ı şeydâ tarafından vuku' bulan teklife muvafakati doğrudan doğruya kendi yed-i emanetine teslim edilmiş olan bir kalâ-yı girân-bahâyı zendost denilen o merd-i sârika müşareketle çalmak hükmünü alır. Bu hüküm kocasının kendine tevdi etmiş olduğu hukuk-ı zevciyyeye nazarladır. Hâlbuki kadının kendi cevher-i kıymetdâr-ı iffet ve ismetine nazarla bir hüküm verilmek lâzım gelirse cihanda medâr-ı refâh ve selâmeti ve müstelzim-i hürmet ve emaneti olan bir hazineyi ona kemâl-i hırs ve tamah ile isâl-i dest-i hasâr etmeye hazırlanan sariklere kendi eli ile açıp teslim edivermek hükmünü alır. Bu hâl ise ne psikolojiye, fizyolojiye, sosyolojiye, ne de kanûn-ı hikmet ve nizâm-ı ahlâk ve edebe hiç bir

akilin tevfîk-i kabûl ettirebileceği şeylerden değildir.

İşte güya kendi derd-i aşkıyla derd-nâk olmuş, aklını zayi etmiş, helâke ramak kalacak kadar takarrüp eylemiş görünen bir müştehiye mukabil bir müteehhil kadının mevkii de bu kadar nazik, bu kadar mühim bir mevkidir. Bunu bir kat daha nazikleştirelim mi? Öyleyse tasavvur edelim ki o âşık-ı şeydanın maraz-ı sevdası, cünûn-ı aşkı, müteehhil kadına dahi sirayet etmiştir diyelim. Etmemeli ya? Bu sirayetin men'i, kendi şân-ı ismetinin, hukuk-ı zevciyyetinin muhafazası için ne yapmak lâzımsa yapmalı da o sirâyet-i menhûse ve mühlikeyi mutlaka menetmeli. Fakat tasavvur bu ya! Sirayet etmiş farz ediyoruz. Zira beliyye bu dereceye kadar büyürse, gerek o kadın, gerek onun kocası Müslüman olduklarına bin teşekkür etmeli. Bu babdaki ahkâm-ı şeriyyeyi nimet-i uzma bilmeli Çünkü bâb-ı talâka müracaatla kocası namusunu muhafaza etmiş, karısı dahi derdine derman bulmuş olur. Ama bu derman dahi gerçekten bir derman-ı şâfi ise. Bakalım âşık-ı şeydâ efendi o meftunu, müptelâsı olduğu kadının bir koca nezdinde mahveylediği kıymet ve namusunu kendi nam ve namusuyla cebr ü itmam için onu tezevvüç edebilecek mi? İlk kocasına hıyanet etmiş olan kadının kendisine sadakat edebilmesini muhakkak ümit eyleyecek mi? Bunlar pek şüpheli şeylerdir. Ekseriya görülen hâl bîçare kadından istifâ-yı haz eyledikten sonra onu fazla olarak bir de fuhuş ile bi't-tahkir "Haydi ey aşüfte!.." diye kemâl-i istihkar ve istinfar ile dâmen-berçîde-i firâr olmaya müsaraattır ki evvelce pak-dâmen ve cümlenin tazimine müstahak ve mazhar olan o bîçare kadın için bu hitaba muhatap olmak acısına canlar dayanamayacak felâketlerdendir. Vâ esefâ ki bu felâketi kendisi davet eylediğinden hâline merhamet edecek kimse bulunamayıp bilâkis istihzaen "Oh!..." çekecek kimseler kadından da, erkekten de pek çok bulunurlar.

*

Fransızca olsun, Türkçe olsun "santimental" yani ihtisâsât-ı âşıkane üzerine, fakat "realizm" yani hakikat-cûyâne bir noktai-nazardan yazılmış ne kadar roman görmüş ve görecek iseniz onların her biri hep şu yukarıki iki bentte bast ü temhid edilen mesele-i esâsiyenin birer fer'i demektir. Her romanda bu fürû'un birisi ele alınarak enine boyuna çekip uzatmak suretiyle koca bir âlem

teşkil edilir. Eğer romanın müellifi fizyoloji, psikoloji, sosyoloji esaslarına istinat ederek kendisini bir gayret-i mahsûsa-i garaz-perverâne ve istifâde-cûyâneye kaptırmamış ise istinat eylediği esas üzerine bir binâ-yı metin kurabilir. İşte o zaman romanları dahi "realizm" tarzında yazılmıştır demeye şayan görülür. Yok, o metin esaslara istinat edemez ve kendisini ağrâz ve menâfi-i mahsûsadan kurtaramazsa hakikatten o kadar tebâüd eder ki yazdığı esere artık "natürel" yani tabiî yahut "ideal" yani hayalî gibi bir isim arar durur. Varsın arasın. İster ise "animal" yani hayvanî diye tabir eylesin. Maksat cemiyet-i beşeriyyenin esâs-ı intizamını hedm etmek olduğuna göre eserine ne isim koyacak olsa o maksat yine değişmiş olamaz. Realizm üzerine yazılan romanların her hâlde letafet ve hikmeti başkadır ki işte bizim Sâniha ve Râsih meselesinde dahi bu başkalık kendisini göstermekte ve gösterecektir.

Biz şimdiye kadar bu romanın ne miktarını gördük? Her kıza müyesser olamayacak derecelerde terbiye ve talim görmüş, pek güzel, pek zengin ve yirmi yaşına varmış bir Sâniha'nın talim ve terbiyece vak' ve haysiyetçe, hatta servet ve sâmânca dahi kendisine hakk-ı liyakattan mahrum olmayan bir Râsih ile izdivacını gördük. Hem de nasıl bir izdivaç? Ne tamamıyla usûl ve âdât-ı kadîmemize muvafık ve ne de büsbütün ondan hariç. Madam Miryal'in ettiği tavassut üzerine bir sûret-i mahsûsada mün'akid ki emsali de nadir görülür. Böyle bir izdivacın hüsn-i netâyic intaç edebilip edemeyeceğini mevki-i bahse koysaydık söz kim bilir ne kadar uzanır giderdi. Ama bizim gelin ve güveyinin hâlleri bu babda söylenecek sözleri kısa kestirdiler. Çünkü netice-i haseneyi derhâl hem kendileri gördüler, hem de âleme gösterdiler.

Bunda şaşacak istibat olunacak, mugayir-i hakikat görülecek bir şey var mıdır? Bir Avrupalı bize itiraz ile:

-Evvelce münasebet peyda ederek, görüşerek, konuşarak birbirini tanımadıkları için bu izdivacın müntic-i muvaffakıyet olması bir tesadüf kabilindendir.

diyemez. Zira biz onların usûl ve sûver-i izdivâciyyelerini de itirazdan masun bulamıyoruz. Nikâhtan, zifaftan evvel delikanlı ile kızın münasebet peyda etmeleri mutlaka ve behemehâl hüsn-i netîceyi tekeffül edemiyor. Münâsebet-i vâkıa tabiî ve samimî

olamıyor da onun için! Bu münasebette, bu mülâzemette, bu muaşakada oğlan ile kız birbirini tanıyıp tecrübe edip öğrenecek imişler ha? Maksad-ı esâsî kendilerini birbirine beğendirmek olduğuna göre, kızın da oğlanın da yalnız iyiliklerini göstererek fenalıklarını setre bezl-i mechud edecekleri ve daima öyle ettikleri inkâr kabul eyler mi? Oğlan kızın asıl drahomasına, âşık kız oğlanın asıl unvân-ı mevrûsuna muhtaç. Birbirinin izzetinefsine, ulüvv-i cenâbına ve sözün biraz daha doğrusu kibrine, nahvetine dokunacak zerre kadar bir muamelede bulunsalar iş bozulacak. Pişmiş aşa soğuk su katmamaya iki taraf dahi olanca kuvvetleriyle sa'y ve gayret eyledikleri hâlde, bunlar birbirinin husûsiyyât-ı ahvalini öğrenmiş sayılabilirler mi? Eğer bu suret emniyet-i kâmileyi mucip olsaydı onlardaki izdivaçların hiç olmazsa bizdekiler kadar olsun netâyic-i haseneye vusûlü lâzım gelirdi. Muntazam istatistikler olsa da, nakîr ü kıtmîr tetkik ve tenkide girişilse bizim şark izdivaçları lehinde ve onların garp izdivaçları aleyhinde büyük büyük hükümler çıkarılacağına biz şüphe edemeyiz.

Râsih ve Sâniha vakıa yekdiğerinin hüsniyyatını görüp öğrenememiş oldukları hâlde izdivaç etmişlerdir. Fakat birbirinin kubhiyyatını, seyyiatını dahi henüz görmemişler, öğrenmemişlerdir. Bu hâlde ilk telâkide birbirinden ihtiraz ile müştebihane davranmayacakları derkârdır. Vakıa müştakane bir surette muanaka dahi mebde-i hareketleri olmayacaktır. Avrupalılar için hîn-i zifâfda vaki olan bu hâl bizim için zifafdan bed' ile derece-i imtidâdı tayin olunamayacak kadar bir müddet sonra vuku'a gelecektir. İşte o müddet Avrupalı gelin ve güveyi için bir mazi hükmüne girmiş olduğu hâlde bizimkiler için henüz bir müstakbel hükmündedir de onların balaylarını bizde bal seneleri diye tabir eylemeye lüzum görülmüştür. Sâniha ile Râsih gibi gelin güveyi ilk defa olarak yüz yüze geldikleri zaman birdenbire tavr-ı hasmâne ve vaziyet-i muhâribâne ile muameleye başlayacakları tahayyül olunamaz ya! Aralarında bir adavet yoktur. Dostluk ümidiyle birleşmişlerdir. Binaenaleyh ilk münasebetleri dahi elbette bir sûret-i mücâmelede başlayacaktır. Daha ilk hatvede kendilerini yekdiğere beğendirmek, birbirinin kalbini celp etmek gayretiyle hareket eyleyeceklerdir. "Sarmısağı gelin etmişler kırk gün kokusu çıkmamış" mesel-i meşhûru suretinde tecelli eden

hikmet-i avam iktizasınca eyyâm ü leyâlî-i mütetabiada dahi hep bu sûret-i mücâmelede hareket edeceklerinden eğer seyyiât-i hâlleri varsa onların meydana çıkabilecekleri zaman bu suretle gittikçe tehir edilmiş olacaktır. Nasıl ki bu hâl Râsih ile Sâniha'da aynen vaki olmuştur.

İzdivaçlarının ilk birkaç mâhı bunlar için Avrupalıların "kur" yani mülâzemet dedikleri surette geçmiştir. Hem de nimet-i visâl içinde bir kur. Kur esnasında bir visal! Badehu âşıkiyyet-i sahîha devri gelmiş. O kadar ciddî ve tabiî bir âşıklık ki gençlerimiz bunun lezzetini bilseler de gıbta-keşâne bir temennide bulunmasalar pek akıllılık etmiş olurlar. İzdivaçları üstünden sene geçmeksizin o saf ve pak muâşaka-i zevciyyenin mahsûl-i tabiîsi olan yavrucak dahi zuhura gelmiş. Zannolunmasın ki çocuğun tevellüdü bunlardaki muhabbetin inkısamını mucip olmuş! Heyhat, pederi oğlunu sevdikçe o muhabbetin oğuldan bedel zevcesi hakkında vukuunu görüp duruyor.

İkinci sene hulûl eyledikte ilk senenin tecâribinde görülen netâyic üzerine kayın valide hanımın, damadı hakkında husûl-i itimâdıyla idâre-i beytiyyeye onu teşrik etmesi lâzım gelmiş. İşte bu noktadan bed' ile dikkat buyurmalı ki âşık ve âşıkalık devri bir inhitata değilse de hiç olmazsa bir vukuf hâline girmiştir. Umûr-ı beytiyye zimamını eline alan Râsih'e artık "Sâniha'nın âşıkı" unvanından başka bir unvan verememek sahih olur mu? Haydi Râsihe'nin âşıkı ile Râsihe'nin kocası tabirlerini müteradif addedebilelim. Hâlbuki bizim Râsih mini mini Nurullah'ın da babası. Şu koca dairenin de efendisi, işinin gücünün de sahibi. Bir âşık ise nazarında maşukasından başka kimse bulunmamak lâzım gelen ve maşukasına karşı öyle görünmeye cebr-i nefs eyleyen bir sâhib-i ihtisâsdır. Öyle bir sâhib-i ihtisâs ile Râsih gibi bir sâhib-i ıyâl arasında mevcut olan farkı biliyorsunuz ya! Bu farkı erkeklerden ziyade kadınların bilmesi lâzım gelir. Eğer kadınlar bu farkı bilirler ise ellerindeki nimet-i mes'ûdiyetin kadrini de bu fark ile beraber takdir etmiş olurlar. Râsih Efendi bu farkın erkekler için lâzım gelen takdiri derecesine muvaffak olduğu için kendisini pek bahtiyar buluyordu. Sâniha ise yalnız bu ders-i hikmeti henüz almamış bulunduğu için vakıa ikinci sene-i izdivâc dahilinde dahi kocasını bahtiyar görmek suretiyle kendi de

bahtiyar oluyor idiyse de üçüncü senenin kısm-ı evvelinde iş biraz rengini değiştirdiği gibi kısm-ı sânisinde daha ziyade, hatta bütün bütün değiştirerek âfâk-ı hüsn-i maişet üzerinde bir zamandan beri dağlar gibi bir biri üzerine yığılmakta bulunan bulutlar nihayet birinci babımızda gördüğümüz dehşetli fırtınayı vukua getirmiştir.

*

Her romanın âşık ve âşıka ile zevç ve zevce arasındaki mukayese noktainazarından husûle geldiğini evvelce dermeyan eylemiş idik. Vakıa bizim şu romanımız dahi bu noktainazardan husûle gelmişse de mukayese-i vâkıada yalnız Sâniha'nın hatası sebeb-i kâfî olamayacağı derkârdır. Asıl muhtî ve daha doğrusu kendini taammüden dûçâr-ı hata etmiş bir mukayeseci daha vardır ki onu da tayin etmeksizin hikâyemizin netayicine doğru ilerleyip gidersek biz dahi dûçâr-ı hata olmuş oluruz.

Bizim Râsih Efendi kesîrü'l-ahbâb bir adam değildi. Çünkü "Bihakkın dost denilecek ahbap nâ-yâbdır." itikadında bulunurdu. Nâ-yâbda kesret tasavvur olunabilir mi? Ahbap namını iğtisâb edenlerin tekessürü ise insanın metaibini tezyidden başka bir şey hâsıl etmez.

Madam Miryal'in kable'l-izdivâc Sâniha Hanıma dahi haber vermiş olduğu veçhile iradıyla geçinir ve mevasim-i mahsûsasında biraz da hovardalığa meyyal olan Râsih'in meşguliyet-i ruzmerresi addolunabilecek şey matbuat-ı Osmaniyyeye muavenetinden ibaret idi. Az yazardı, fakat çok okurdu. Az okumak şartıyla yazılan çok yazıların ne kadar yavan olacakları ve çok okumak suretiyle az yazılan şeylerin nasıl sıkı sıkıya hikmet ve letafetle dopdolu bulunacakları erbabına malûmdur. Bizim Râsih dahi işte bu erbabdan maduddur.

Kütüphanesinde mütalâa ile geçen ömrünü elezz-i ömr addeylerdi. Gezmeye gidecek mi? Önüne açılan yollar kendisini ya İstanbul'un birkaç yerinda kain Çukurbostanlara, ya Kadırga'ya, Yedikule'ye, Tekfur Sarayı'na, Binbirdirek'e, Kıztaşı'na, Dikilitaş'a, Çemberlitaş'a filâna götürür veyahut haricen İstanbul Suru'nu boylanırdı. Galata'da Arap Camii, Yeraltı Camii, Boğaziçi'nde Rumeli, Anadolu Hisarları, Kavak'da Yoros harabesi gibi yerler Râsih'in mesireleri idi. Kâğıthane, Göksu, Veliefendi,

Fener filân bu delikanlıyı hemen hiç de mütelezziz edemeyen yerlerden idi. Kendi müntahabı olan mesirelere gidiyor mu? Mutlaka paltosunun cebinde, koltuğu altında, elinde birkaç eski kitap bulunacak. Hele cebinde birkaç kutu şemalı kibrit bulunmaksızın Yedikule'ye gidemezdi. Çünkü her biri oranın misafirîn-i meşhûresinden bir adam tarafından yazılmış olan duvarlar mahkûkatını başka türlü görüp okuyamazdı. Rumeli Hisarı'nda, firdevs-aşiyan Fatih Sultan Mehmed Han Hazretlerinin şeref-i ikametleriyle teşerrüf eylemiş bulunan odaya her ne zaman girse ehsâs-ı Osmaniyyesinin galeyanıyla kendisini bambaşka bir hâlde bulurdu.Yoros harabesinde mutlaka birkaç kazmacı, kürekçi Lâzlar ile icrâ-yı ziyâret eyler idi ki enkaz altından çıkarmaya muvaffak olmuş bulunduğu birkaç mahkûk mermer bu babdaki zahmetlerinin mükâfat-ı lâyıkası olmuştur.

Teehhülden sonra istirahat zamanlarının kâffesini kendi hanesinde geçirirdi. Sâniha gibi elde bir refika varken başka ne gibi bir sohbet arayıp bulacak? Söylediklerini anlar, o söylese dinlenir. Sâniha'daki terakkiyât-ı fikriyye, tenevvürât-ı nazariyye olur olmaz erkekte bulunamaz ki Râsih onunla dostluk edebilsin.

Bu delikanlının ahbap ittihaz edebildiği yalnız bir Tosun Bey vardı. İstanbullu bir genç adam. Mükemmelen tahsil görmemişse de cahil de değil. Hele pek zeki, pek şûh-mizâc, pek şen. Tosun Bey şahsen dahi gayet güzeldi. Uzun boylu, etine dolgun, beyaz tenli, açıkça kumral bıyık ve saçlı, sarı gözlü. Sözün kısası insan güzeli! Tosun Bey, Râsih Efendi kadar da zengin değildi. Lâkin böyle zengin bir ahbaba çatıp da ona sığıntı olarak servetinden istifade suretiyle eğlenmeye muhtaç olacak züğürtlerden de değil.

"Eğlenmeye muhtaç olacak" dedik. Evet Tosun Beyin arzusu, emeli, işi gücü eğlenmekten ibaret idi. Küçük bir eğlence için büyük büyük zahmetleri göze aldırırdı. Meselâ yirmi beş saniyede kocaman bir resim levhası vücuda getiren bir sanatkâr gelmiş de Beyoğlu'nda Concordia Tiyatrosu'nda icrâ-yı hüner eyliyor. Tosun Bey Aksaray'dan Beyoğlu'na gidip geceyi orada geçirmek için her zahmeti, her masrafı göze aldırarak mutlaka o hüner-veri görecek. Ama Tosun Bey böyle temaşa ettiği şeyleri bir çift çam budağından temaşa etmez. Bir çift dîde-i müdekkik ile temaşa eder. Gördüğü şeyleri hikâye ettiği zaman dahi herkesi ağzına

baktırıp hayran eyler.

Bu adamın kendine mahsus bir felsefesi vardır. Kendisi müteehhil. Birkaç da çocuğu var. Fakat öyle kuyûd-ı zevciyyet ve übüvvetle mukayyet olmaya hiç gelemez. "Adam bu dünyanın neye tahammülü var? İnsan zevkine bakmalı, zevkine!" sözü düstûrü'l-amelidir. Yaşı otuza varmış olduğu hâlde hâlâ hovardalığa doymamış. İhtiyac-ı sahîhinden dolayı değil, mücerret zevki için geziyor.

Âşık ve âşıka ile zevç ve zevce mukayesesini Tosun Beye sorarsanız bin materyalist feylosofu hayrette bırakacak bir cevap alırsınız. Onun nazarında zevç ile zevce nedir bilir misiniz? Şu dünyada kendi hayyiz-i mevcudiyetlerini boş bırakıp gitmemek ve yerlerine birer kaymakam bırakmak hizmetinde ittifak etmiş iki işçi! Ya âşık ve âşıka? O! Bunlar dahi birkaç dakikalık zevk için her birisi diğerini aldatır ve her birisi diğerine aldanır iki safa-perest. Kendisi bir kadını aldatmak için çene çalmaktan, kalem çalmaktan, para dökmekten asla çekinmez. Maksuda vusûl esbabı ne ise tevessül eder. Kezalik kendisi bir kadına aldanmak için kadın tarafından verilen teminatı icra edilen aşüfte nağmelerini ciddiyet-i tâmme ile telâkki eyler. Fakat muvaffakıyet husûle geldi mi? Onu müteakiben gönlünü birleştirecek bir başka gönül, bir başka sevda yuvası daha aramaya başlar.

Öyle ya bu meselede Tosun Beyin bir felsefe-i mahsûsası vardır. Zevk aramıyor mu ya? Zevk asıl zevk. "hisâr-ı muhabbet" tabir eylediği kadın gönlünü ele geçirmek, fethetmek demektir. Mülâkat-ı âşıkane ilk mülâkattan ibarettir. İkincisine gelince o artık bir karı koca mülâkatından ibaret kaldı. Görüşülmüş, tanışılmış olan kadın ile mülâkatın tekerrür ve teakubunda ne zevk-i âşıkane kaldı?

Vakıa bizim Râsih felsefenin bu cihet-i mâddiyesini havsala-i kabûlüne asla sığdıramıyor. Lâkin nesine lâzım? Herkesin keyfinin kahyası değil a? Tosun gayet hoşsohbet bir adam olduktan fazla mükemmel bir de musiki; hem sazende hem hanende. Emsali pek çok bulunamayacak derecede mahir piyanist. Her sazendenin peyrev olmaya can atacağı mertebelerde mükemmel hanende. Saz ve hanende taksimlerini birlikte dinlemek için iki sanatkârın içtimaına ne hacet? Tosun hem sazla taksim eder, hem ses ile.

Bahusus başka başka iki sanatkâr bir birinin neler yaptıkları ve neler yapacakları emrinde daima müteredditve muhteriz bulunduklarından icra ettikleri şeyler dahi o tereddüt ve ihtiraz mahsulü olmak ayıbından kurtulamazlar. Gavâmız-ı musikiyyeye vakıf olmayanlar bunun farkında olamazlarsa da o hakayık ve gavamıza vakıf olanlar bunu pekâlâ fark ederler. Râsih vakıa merkez-i musiki-i şarkî olan İstanbul'un nevumma yeni misafiri idiyse de irfan ve zekâ-yı fevkalâdesi hasebiyle bu hakikate pek çabuk vasıl olmuştu. Binaenaleyh musiki emrinde Tosun'u herkese tercih ederdi. O Tosun ki vakıa sazını lahnına ve lahnını sazına uydurmak hususunda emsalsiz idi.

Münasebetlerinin mebâdisinde Tosun Bey, Râsih Efendiye ancak on beş, yirmi günde bir defa gelirdi. Râsih bu sohbetlerden gittikçe ziyade lezzet almaya başlamak hasebiyle mülâkatlarının biraz daha sıklaşmasını arzu ve rica eyledikçe Tosun:

-Yok birader yok ! Turpun sıkından seyreği hayırlıdır? Siz zaten haremde yemek yemeyi itiyat edinmiş bir salih familya pederisiniz. Ben geldikçe selâmlığa sofra çıkarılarak mûcib-i külfet oluyor.

diye istiğna gösterirdi. Fakat bu derecelerde zengin bir familya bu kadar muntazam bir konak için selâmlıkta iki adamlık bir sofra peydasında ne külfet olacak? Bahusus Tosun'un muzikasından hanımlar dahi hoşlanmaya başladılar. Tosun piyano çaldıkça, bir şeyler okudukça orta kapılar açılarak hareme kadar ses girmeye yol açılmış oluyordu. Binaenaleyh on beş günde, on günde, haftada, hatta üç dört günde bir selâmlığa iki ve bazen üç dört adamlık sofra kurmak dahi konak için hiç bir külfeti mucip olmamaya başladı. Râsih Efendi asla ehl-i işret olmadığı hâlde Tosun, bilâkis işreti de sevdiğinden ona mahsus ufacık bir kiler dahi teşkil kılındı. Evet, Tosun zevke dair herşeyi sevmiyor mu yâ? İşret ise bu misillü adamlar nazarında zevkin mütemmim-i yegânesi sayılır.

*

"Arkadaş nasılsın?" demişler "Nasıl olacağım, hamdolsun iç güveyisinden hâlliceyim" demiş. Bu bir mesel-i meşhûrdur. Vakıa bizim Râsih müteveffa Dâniş Bey konağında iç güveyisi addolunabilecek bir hâlde değildi. Hoş, Dâniş Beyin ismi unu-

tulmaya da başladı. Hatta bir aralık "Hanımın Konağı" denilmesine bedel şimdilerde "Râsih Efendi Konağı" denilmeye de başladı. Asla itiraz götürecek yeri yoktur ki Râsih Efendi bu konağın efendisidir. Ne kadar olsa, gerek zevcesine, gerek büyük hanıma etrafıyla tefhim etmeksizin tasdik ve tasviplerini kazanmaksızın hiç bir iş görmez. Tosun Bey ile münasebetin sıklaştırılması dahi büyük ve küçük hanımların iknaıyla, irzasıyla vuku'a gelmişti. Daha doğrusu bu tezyîd-i münâsebet asıl onlar tarafından lüzum gösterilmiş idi. Çünkü Tosun Bey ile mebâdi-i münâsebette, bu adamın kim olduğu hakkında Râsih Efendi tarafından izahat verilmek lâzım gelip o izahat ise bittabi Tosun Beyin lehinde olmak üzere verilmiş idi. Öyle ya bu adamın cihan umurunda olmadığı ve yalnız eğlencesine bezl-i ihtimâm eylediği, şöyle hovarda, böyle lûubali bir adam bulunduğu hakkında malûmat-ı sahîha verilecek olsa, zevcesi, kayın validesi tarafından "Öyleyse bu uygunsuz herifle niçin sevişiyorsunuz?" mülâhazası isticlâp edilmiş olmaz mı? Şu küçük yalancılık hepimiz tarafından her zaman irtikâp edilir. Herkes hanesine devam eden ahbabı için familyası nezdinde meddah ve müdafi kesilir. Kimse istemez ki görüştüğü adamlar hakkında hanesi halkının suizannı olsun.

Fakat biz usûl-i maişet ve muaşeretimizi eski hâlden yani âba ve ecdadımızın iltizam eyledikleri usûlden çıkarmış olduğumuz hâlde yeni surete, yani Avrupalıların muaşeretine de idhâl etmeyerek henüz ikisi arasında fetrete benzer bir hâlde bulunmaktayız. Eskiler nezdinde harem halkının selâmlıktan hiçbir haberi olmazdı. Şimdiyse harem halkı selâmlığın hakikat-ı ahvâlini lâyıkıyla bilmedikleri gibi "Ârif oldur bilmeye dünya ve mâfîhâ nedir" meselince irfan sayılacak bir cahiliyette dahi bulunmamaktadırlar. Meselâ, Tosun Bey epeyce de çakırkeyf olduğu hâlde bir fasıl icra edip dururken "Tık, tık, tık!" bir kapı tıkırtısı işaretiyle Râsih Efendi hareme davet olunur. Filânca şarkının çalınması kendinden rica edilir. O şarkı ise edilen faslın mensup olduğu makamdan değil. Fasıl bittikten sonra çaldırılacak olsa verilen emrin icrası teehhür eylediği için canlar sıkılacak, hatırlar kırılacak. Çarnaçar elde bulunan makamın yabancısı olan şarkı Râsih Efendi tarafından rica edildiği zaman çapkın Tosun bu emrin hangi taraftan geldiğini sanki anlamıyar mu?

Şâyân-ı dikkat ve ehemmiyet olan misal bundan da ibaret değildir. Meselâ akşamın birisinde Tosun Bey henüz hiç işitilmemiş bir şarkı çalıyor ve okuyor. Bunun ne olduğu soruldukta yeni bir şey olduğu cevabını veriyor. Kimin eseri olduğu istizah edildikte güya biraz da tavr-ı mahcubiyetle âcizane kendi eseri olduğunu dermeyan ediyor. Hâlbuki Sâniha Hanım dahi piyanist olduğundan şu yeni parçayı öğrenmeye heves etmeyecek mi? Tosun Bey ile karşı karşıya geçip meşk edebilecek değil a! Bittabi notası yazılacak. Notada güftelerin kâffesi nota satırlarının üzerine sığdıralamaz. Bittabi güfte ayrıca yazılacak. İşte genç, güzel şen, şuh, şatır hanende sazende temiz, pak bahusus fevkalhad hovarda bir Tosun bey tarafından bir Sâniha Hanıma bir vesile ve vasıta ile eşâr takdim olunmak yolu açıldı gitti.

Bu güftelerde genç ve güzel hanıma bir takım şeyler ihtar edecek türlü remizleri işaretleri nazar-ı ihmâl ile görmeye gelmez. Vakıa bu gibi vehimler Râsih'e takarrüp bile edemezler. Sâniha'nın irfan ve hikmeti kendi hakkında hiç bir sebeb-i iştibah göstermez ki feylesof Râsih'in zihni bulansın. Lâkin Sâniha için iş böyle mi ya? Güftelerden anlaşılabilecek rumuzu anladıkan maada hiç anlaşılmayacak remizleri dahi kendi kuvve-i vâhimesiyle uydurup çıkarıyor.

Münâsebet-i âşıkanede hiç bir âşık ve âşıka her gün bulunulan hâlde kalmakla teşeffî ve iktifa edemezler. Mutlaka her gün bir terakki isterler. Rûz-efzûn olmayan ihtisâsât-ı âşıkane bunlar nazarında yalnız vukuf addolunmak ile de kalmayıp tedennî bile addolunur. Bundan dolayı şikâyetler dahi edilir. Gerek romanlarda ve gerek hariçte hakikat âleminde sebk eden ahval ve münâsebet-ı âşıkaneye dikkat edilsin. Bir taraftan:

-Sen beni evvelki gibi sevmiyorsun. Vallahi soğudun, bıktın usandın.

şikâyetlerinin baş gösterdiği an tamam o zamandır ki güya âşık ve âşıkanın muvâsala-i bahtiyârâneleri ikisini de tamamıyla mutmain eylemek lâzım gelir. Evet bunlar o anda merâtib-i sevdânın gayesinde bulunuyorlar demektir. Lâkin o zamana kadar her gün bir suretle eser-i terakki gösteren ihtisâsât-ı âşıkane artık mertebe-i nihâyeyi bulduğu için âsârını gösterecek terakkiye de imkan kalmamış ve hâl-i vukuf hulûl eylemiş olduğundan bu

vukuf bir tedennî addolunarak o şikâyetlere yol açılmıştır.

Yosma Tosun ile güzel hesna arasındaki münasebet hemen bu mertebeyi buluvermiş zannetmeyiniz. O mertebe daha ne kadar uzak! Râsih de orada. Râsih'i bir aptal yerine koyamazsınız ya? İş bir hayli zaman yalnız yeniden yeniye güfteler, besteler tanzim ve takdimi derecesinde kaldı. Hatta Sâniha'ya takdim olunan güfteler meyanında "Sânih oldu hâtıra bin vesvese-Söylenir mi böyle bir hâl herkese?" nakaratının zuhuru Râsih'in hiçbir veçhile nazarıdikkatini celp etmediyse de Sâniha nakaratın şu ilk kelimesini okuduğu zaman sanki ateş ile yazılmış gibi bir surette telâkki ederek hummâ-yı nâibeye uğramışcasına kendisini ateşlere müstağrak buldu. Tosun Beye yazdığı ilk mektubu da bu cür'etinden dolayı kendisini tekdir yolunda yazdı. Buna kocası dikkat edecek olursa kendileri aleyhinde ne fikir ve mütalâaya düşecek olsa haklı sayılacağından bahisler eyledi.

Ee, artık işte matlûp hâsıl oldu. Öyle yâ Tosun Beye böyle bir hitap onun tarafından dahi müstelzim-i cevâb olmak zarurîdir. Tosun gibi cesaretli bir hovarda yazacağı cevapta özürler dileyecek bir daha etmeyeceğine dair tövbeler eyleyecek değil ya! "Bunu nasıl bir mecbûriyet-i âşıkane ile yapmış olduğundan ve o mecbûriyet-i âşıkanenin bir mecnûniyet-i âşıkane suretine tahavvülü dahi pek karîb bulunduğundan" tutturararak kocası Râsih Efendi'den korkmak değil a!

zemzemeleriyle na'ra-zen olmaktan bile pervası kalmayacağını bildirmiş idi.

İşte mukaddemat bunlar. Netâyic ise bâb-ı evvelde gördüğümüz hâl.

5

Bir Kadın Nasıl Yanılır?

Yukarıki babda beyan eylediğimiz mukaddimattan birinci babda müşahede ettiğimiz netayice Sâniha Hanımın hemen bir hamlede atlayıp vasıl oluverdiğini tahayyül etmezsiniz yâ? Kadıncağız bu mukaddimat ile netâyic arasındaki mesafeyi bir çok

aylar zarfında katedebilmişti. Tosun Bey tarafından kendisine her yazılan mektup bu mesafenin bir hatvesi demek olarak herif hatve-be-hatve takarrüp ediyor sayılmak lâzım gelip vakıa Sâniha Hanımın kendisine yazdığı mektuplar dahi daima onun hamlelerine mukabele ve müdafaa suretinde olduğundan bunlar dahi Sâniha için semt-i selâmete ilticaen ric'at hatveleri addolunmak lâzım gelir idiyse de Sâniha'nın bir mektubuna Tosun tarafından on on beş mektup yetiştirildiği için bu hamle ve takibe kıyasen Sâniha'nın ric'at ve firarı hükümsüz kalıyordu.

Zaten Sâniha için Tosun'a mektup ile mukabele etmek ve aklınca onun hamlelerine bu suretle müdafaada bulunmak bir mağlûbiyet demek değil midir? Meramı nedir? Tosun tarafından hamlelerin bilkülliye münkatı' olması mı Öyleyse hiç bir şey yazmamalı. O zaman herif de kat'-ı ümid ederek susar. Mademki cevaplar yazılıyor müdafaa yolunda yazılsalar bile herifi hep mukabeleye davet maksadı anlaşılıyor. "Sen hemân eyle tekellüm razıyım düşnâma ben" diyen âşık maşukanın tazîr ve düşnâm yolunda olsun şakk-ı şefe etmemesi artık kendisiyle adem-i iştigal demek olacağını anladığı için böyle söylemiştir. Bu gibi mukayesatta insanın sevgilisi tarafından gelen serzenişlerin en şeditleri aradaki nefretin değil bilakis muhabbetin şiddetine delâlet ederler. Arada hakikaten nefret bulunsa insan menfuru olan kimse için bir kelime bile söylemekten yazmaktan istikrah ederek onun hakkında sükûtu, nisyanı tercih eyler. Besbelli pek çok kadınlar gibi Sâniha dahi bunu bilmediği için Tosun'a karşı sükut ile müdafaayı düşünememiştir. Bu sûret-i müdafaada dahi galebeye nail olamaz ise âşık-ı muterizin mektuplarını kocasına bilirâe cezâyı sezâsını tayin ettirmeyi düşünmemiştir.

Lâkin bunu hiç düşünmemiş midir? Yoksa pekâlâ düşündüğü hâlde mücerret Tosun Bey'i muhacemât-ı âşıkanede şiddetlendirmek için mi o müdafaa-i kalemiyyede bulunmuştur? İşte işin can noktası burasıdır.

Tosun'un Sâniha'ya ne ateşîn mektuplarla beyân-ı iştiyâk eylediğini onlardan bazı numuneler iraesiyle tavzihe lüzum görmüyoruz. Maksadımız muaşaka münşeatı yazmak değildir. Bizce asıl maksat bu muhaberenin Sâniha üzerindeki tesiratını görmek göstermektir. Vakıa bundan evvel sebk eden münasebetler üzerine

işin bu cihetine dair bazı evceler, serrişteler gösterdik ise de bademe bu madde hakkında izahata muhtacız.

Sâniha'nın gönlünü ele getirmek için mebâdi-i izdivâcda Râsih'in tertip eylediği mülâzemet gerçekten bir sûret-i üstâdânede tertip olunmuş idi. Zira Râsih öyle ilk defa olarak kadını beytü'z-zifâfda gören taraf-ı kasır erbabından olmayıp Avrupa'da bir ahd-i şebâbet geçirerek mukteziyyâtına kendisini kaptırmış olduğu gibi epeyce senelerdir İstanbul'da dahi gençlik hukuk-ı tabîiyyesinden istifadeden geri kalmamaktadır. Binaenaleyh mazhar olduğu talim ve terbiye -i mükemmele ile beraber erkek ile münasebatın henüz acemisi bulunan Sâniha üzerinde bu mülâzemet-i üstâdânenin pek büyük tesiratı görülmüştü. Sâniha, Râsih tarafından sevildiğini gördükçe anladıkça inandıkça bittabi oda onu sevmeye başladı. Sevmek ne kadar tatlı ise sevilmek ondan daha tatlı değil midir? Bu hâlde Râsih dahi kendi mülâzemet-i âşıkanesiyle Sâniha'yı nasıl teshir ediyor idiyse Sâniha'nın hüsn-i mukabelesiyle kendisi de ona o nispette musahhar oluyordu.

İşte aşk dedikleri şey bazı müdekkiklerin reyince bir vehim ve hayalden ibaret olmayıp vücudu mevcut bir şey ise onun en ciddî sureti de bundan başka bir şey olmamak lâzım gelir.

Bu genç, hayalî sadık âşık ve âşıkanın birbirine gösterdikleri evzâ ve etvar-ı muhabbetane o kadar rûz-efzûn bir sûret-i müte-zayidede idi ki bunlar her gün hasbıhâl-ı âşıkaneye girişti kçe sevdalarını dünkü dereceden bâlâ-ter buluyorlardı.

İçinde bulundukları gün bunlar için bahtiyarlığın tamamını haiz bir gün olduğundan eyyâm-ı güzeşte içinde bundan daha mes'ut bir günün vücudunu tahayyül edemiyorlardı ki onun avdetini temenni mecburiyetinde bulunsunlar. Ah! Rabbim kimseye eyyâm-ı güzeştesini aratmasın. "Zaman olur ki hayali cihan değer" dedirtmesin. Fakat hayfa ki dedirtir efendim! Daha ziyade hayfa sezadır ki insana ekseriya eyyâm-ı güzeşteyi aratan yine kendi gafletidir. Yine kendi hikmet-i makûsesidir.

Havaî fişengi gibi bir cism-i sâid kendini isâd ve i'lâ eyleyen kuvvetiyle nasıl havalanır? Elbette dikkat ettiğimiz vardır a. İlk hareketi biraz batîcedir. Müteakiben sür'at-i suûdu tezayüde başlar. Bu tezayüt devam edeceği kadar devam eyledikten sonra tenakusa yüz çevirir. Ama cism-i sâid hâlâ suûdda. Nihayet onu

suûda icbar eden kuvvet mertebe-i gayesini bulmuş olduğundan cism-i mezkûrda bir tevakkuf husule gelerek ondan sonra da tenezzüle rücu eyler. İşte aşk dahi böyledir. Âşık ve âşıka ilk telâkide ağırca tesâud ederler. Sonra her an mütezâyiden hızlanırlar. Daha sonra bu hızı veren kuvvet tenakus ettikçe hızları kesilir. Devr-i vukufa vardıkları zaman evvelki hızı kendilerinde görmeyince tenezzüle başladık zannederler. Âşıkane serzenişler, nizalar bu hengâmda görülür. Hâlbuki tenezzül daha sonra başlayacak. Nihayet herşey aslına rücu eylediği gibi bunların münasebeti dahi sûret-i tabîiyyesine rücu eyleyecektir. O rücudan sonra evvelce vasıl olmuş bulundukları mertebe-i rif'ati nazar-ı tahayyüle alacaklardır da işte o vakit o tabakat-ı nesîmiyyeyi yarıp irtika eyledikleri aşk-perdazlık hengâmlarına hamyaze-keş-i tahassür olacaklardır.

Ama insan meslek-i hikmetini bir takım evhâm-ı gayr-ı sahiha ve gayr-ı müesseseden tahlis ve tashih ile hikmet-i hakikiyyeyi kendisine şehrah ittihaz edecek olsa böyle hakayık-ı tabîiyyeye mugayir olan evham ve vesavis ile tabına kelâl ve melâl vermez, huzurunu, safasını bozmazdı. Bu hikmet-i münibeye bizim âkil ve müdekkik Râsih salik idiyse de Sâniha'nın hikmetinde bu metanet, bu hakikat yoktu. Ta'yib olunamaz ya! Kadındır. Ne kadar taallüm ve tederrüs etse mertebe-i irfânı muktedir bir erkek derecesine vardıramaz. Binaenaleyh Râsih, yeni gelinlik ve güveyilik ve birbirine müştak âşık ve âşıkalık merâtibinin gayesine kadar vardıktan sonra, işin bundan sonrası karılık kocalık yani şu gubâristan-ı âlem-i maişette yekdiğeriyle arkadaşlık demek olduğunu hikmet-i hakikiyyesi mesleği üzerinde görüp hüsn-i kabul dahi eylemiş idiyse de bu görgü Sâniha'ya dahi müyesser olamamıştı. Kocasının şu hikmet-i mukteziyyâtına tevfikan kendisine dahi delâlet arzusunda bulunmasına:

-Ha! İşte artık sevdaya doydu, usanmaya başladı.

manasını vererek kendisi de sıkılmaya başlamıştı. Bunu Râsih dahi anlamıyor değil. Fakat anladığını anlatmaksızın refikasını minhâc-ı selîme irşat etmek istiyorsa da bu mesaisinden tesîrât-ı makûse husule geldiğini görüyor. İşi biraz da hâl-i tabîisine bırakmaya lüzum gördü. İşte bu zamanlar idi ki derûn-ı hânede yeni bir medâr-ı iştigal olmak ve cümlece eğlenilmek için Tosun

Bey ile o zamana kadar seyrekçe olan münasebeti biraz daha sıklaştırmaya lüzum gördü.

Alelâde bir kadın olsa kocasına muhabbeti husûf ve hiras ile memzûc bulunsa o kadar sâhib-i servet olmasa umûr-ı beytiyyeyi rü'yet vazifesi zamanının en büyük kısmını iştigal eylese, geçinmek için düşünse, acaba Sâniha Hanımın henüz yeni gelinlik zamanındaki şiddet-i sevdânın gittikçe itidal kesb ede ede el-hâletü hazihi iki, iki buçuk senelik bir zevç ve zevce olmak nispetince hâl-i tabîiye ric'atini bir büyük felâket imiş gibi zihnine dolayıp üzüm üzüm üzülmeye, şu hâl ve şanı müsaade gösterir miydi? Bu nokta üzerinde biraz tamîk-i efkâr lâzımdır. Şark ve garbın tedbir-i menzil müdekkikleri ittifak ile hükmetmişlerdir ki, yalnız kadının değil erkeğin dahi muhâkemat-ı zihniyyece en büyük yanlışlıklarına meşguliyetsizlikleri sebep olur. Saat-ı eyyâmı meşâgil-i yevmiyyesine pek de kifayet edemeyen bir ev kadını zihnini eb'âd-ı gayr-ı mütenâhiye-i evhâm ve hayâlâtta gaib eylemek tehlikesinden daha ziyade masundur. Meşguliyetsizliğin seyyiesi yalnız zihinler üzerinde icrâ-yı tesir etmekle de kalmaz. Cism-i mâddî üzerinde de icrâ-yı tesir eyler. Mide hastalıkları, kalp hastalıkları, alelhusus sinir hastalıkları için bataetten başka sebeb-i aslî aranmamalıdır. Sinirleri hasta olanın zihni de hastadır. Zahirde bunlarda bir uygunsuzluk müşahede olunduğu gibi, zihinleri dahi bu uygunsuzluklardan hali kalamaz. Eski Türkler "İşleyen demir ışılar." demişler. Vücut zihin, etten, kemikten sinirden filândan değil a! Puladdan müteşekkil olsa hâl-i atalette pulat dahi paslanır.

*

Zavallı Sâniha hikmetindeki hatasını bizzat keşfedemiyordu. Onun itikadına göre kadın ile erkek yekdiğerine daima âşık ve âşıka hâlinde ömür sürecekler. Zevç ve zevce âşık ve âşıka ile müteradiftirler itikadında idi. Bu âlemde sevmekten sevilmekten başka vazifeler dahi bulunduğuna bulunacağına sevk-i zihn bile etmiyordu. Hem de nasıl sevmek sevilmek? Birbiri için yanmak, yakılmak, çıldırmak! Bunun için insanların her gün yeni gelin, yeni güveyi olması lâzım geleceğini ve ilk izdivaçlarında kaçar yaşlarında bulunuyorlarsa ondan ziyade yaşlanmamak iktiza eyleyeceğini ve bahusus seneler geçtikçe iki senedir, üç senedir

müteehhil bulunmuş olmayıp her gün bir iki aydan beri müteehhil bulunmak icap edeceğini hiç hesaba katmıyordu. Yukarıda misal ittihaz ettiğimiz havaî fişengin en ziyade çoğaldığı süratiyle tesaudda devamını hulya ediyordu. Nereye kadar? kürre-i nesîmin haricine kadar! Fezâ-yı gayr-ı mahdûdun eb'âd-ı gayr-ı mahdûdasına kadar!

Hiç böyle şey mi olur? Vakıa hiç böylesi olmaz ama, siz geliniz de onu Sâniha Hanım gibi bir kadına anlatınız. Âlemde hiçbir arzusunun esbâb-ı husûlü için bir dakika bile düşünmemiş olan bu nik-baht suret ve bedbaht sîret kadıncağıza anlatınız. Mebâdi-i izdivâcda yanı başında bir koca görmeyip bir âşık gördüğü için şimdi o âşıkın koca olduğunu ve öyle olması lâzım geleceğini bir hakikat olmak üzere kabule zihnini bir türlü yanaştıramıyor.

Evet, Râsih işi biraz da hâl-i tabiîsine bırakmaya lüzum gördü. Bu pek hakîmane bir tedbirdi. Ama Sâniha'nın filhakika bir hâl-i tabiîsinde kalması şartıyla. Zavallı Sâniha hâl-i tabiîde kaldı mı yâ? Bıraktılar mı? Tamam kocasının kendi ümidi veçhile her dem âşık bir yar olmayıp bir koca olduğunu görerek ümit ve hulyasında aldandığından dolayı gam yemeye başladığı esnada karşısına kop kocaman bir Tosun çıktı. Büyüye büyüye öküz olacak şey değil! Tosun Bey, kadının nazarıdikkatini celp etmek için zahiren ne gibi meziyyât lâzımsa ma-ziyadetin malik olan bir şık! Yalnız zahiren mi ya? Sâniha Hanımın görebileceği kadar batınen dahi gönülleri hisarlar kadar metin olan kadınların bile kılâ'-i dilini feth ve teshire lâzım gelen iktidar ve istidadı ma-ziyadetin cami bir kahraman!

Daha ilk mektuplarında o kadar şiddetli muhacemâta girişti ki, Sâniha gibi Râsih'den başka erkek yüzü görmemiş, erkek sözü işitmemiş, henüz hiç bir hile ve hüd'a tuzağı üzerinde riya ve kizb yemlerine tesadüf etmemiş bir mahaddere-i masume değil a, başı nice beliyyât-ı sevdâzedegâneye uğramış ve gönlü hisarı kaç defalar alınıp verilmiş âşüfte-i tecrübekâr bile olsa:

-Zavallı adam, bana ne fena meftun! Çıldırasıya müptelâ olmuş.

diye inanacağı geliyordu. Sâniha topu topu bir erkek görmüş. Erkek denilen şeyde neyi tasavvur edeceğini henüz hatırdan bile geçirmemiş olduğu hâlde, bu erkek kendisine göstermiş ki erkekte

ancak bir âşık-ı şeyda tasavvur olunacaktır. Ama sonra kendi etvâr-ı âşıkanesini tebdil ile ilk gösterdiği erkek numunesine kıyasen kendisini kalpa çıkarmış. Sâniha böyle hükmediyor. Asıl erkek kocasının ilk hâli gibi olur diyor. Bunda kendisi hata mı ediyor? Ne mümkün? İşte Tosun Bey dahi tamam kocasının ilk hâliyle numunesini gösterip kendisine öğrettiği erkek. Yani bir âşık-ı şeydâ! Tosun Beyin yağmur gibi yağdırdığı mektuplar o genç hassas işsiz güçsüz sevdaî-meşrep Sâniha'ya bu ilkaâtı mucip oldukça kadının kendiliğinden minhâc-ı müstakim-i hakikatı bulup öyle sâlik olması ihtimali ortadan kalktı. İşte muallimlerinden ve bilhassa koca Doktor Fratenberg'den almış olduğu talim ve terbiyenin asıl menfaati dahi iş bu dereceyi bulduğu zaman kendisini gösterdi. Eğer Sâniha birçok yerlerde, bir çok emsali müşahede olunan ve kadın ıtlakından ziyade yalnız dişi tabirine lâyık görülen mahlukattan olsaydı Tosun'un muhâcemât-ı ismet-ber-endâzânesine tâb–âver-i mukavemet olamayıp çoktan mağlûp ve makhur oluvereceği derkâr idi. Bereket versin o talim ve terbiyeye ki, fikr-i nazarındaki galat hangi yola ayak atacağını taabından kendisini âciz bıraktığı hâlde bile, şüpheli bir yere hatveendâz-ı cür'et olmaktaki mehâliki lâyenkati hasta hatırına ihtar ederek hergün Tosun'a, yani gönlü hisarını muhâsara-i dâime altına alan adüvv-i gâlibine teslîm-i hisâr şeraitini havi bir muahede imzasını kararlaştırdığı hâlde hiç olmazsa:

-Bakalım bu gün de geçsin. Felek ne suret gösterir.

dedirtebilmekteydi.

Artık bu hâlde bulunan bir kadın mâhiyet-i hakikiyyesini tayinde etıbbanın dahi izhâr-ı acz eylediği emrâz-ı asabiyyenin her gün bir türlüsüne duçar olmaz da ne yapar? Acaba böyle bir hâl "isterik" denilen kadınlarda mı bulunur? Yoksa kadınlarda isteri derdini bu hâl mi tevlid eder? Burasını tayin için varsın etıbba düşünedursun. Biz yalnız bu hâlin alâmet-i zâhiresini tadad ile iktifa edelim:

Evvel-be-evvel iştahsızlık. Ondan mütevellit zaaf ve kansızlık. Sinirlerde sık sık buhran. Şiddetli iç sıkıntıları. Daima ağlamak istidadları. Nasihat ve tesliye edildikçe onların makûsunu istihfam etmek. Kocasını çıldırasıya sevdiği, gözünden kıskandığı hâlde, kocasının kendi hakkındaki muhabbetini kâfi görmemek. Bazen

teminât-ı muhibbânede kizbine zâhib olmak. Hatta bazı kere hayatını bile tevehhüm eylemek. Şu alâim-i esâsiyyeye zamimeten daha bir çok ahval sayılabilir. Hesabın yekûnu bîçarenin zihin perişanlığına kadar da vardırılabilir.

İşiniz yoksa bin hekime, bin hocaya müracaat ediniz. Kordiyal suretindeki edviye bu hastalıklara karşı âcizdir. Nushalar, tütsüler, buhurlar dahi tesirsizdir. Bunun için yalnız bir şey ister. O da kadının kendi içtihâdât-ı fikriyyesindeki hataya vukufundan ibarettir.

İşte Râsih Efendi konağını ilk ziyaret eylediğimiz gün Sâniha Hanımda görmüş olduğumuz hâl yine böyle sinir buhranlarından birisiydi. O buhranın sûret-i tecelliyâtı pek mütehâlifdir. Bazen bu türlüsü olur ki işte muâhede-i teslimiyyeyi yazmaya kadar kendisini icbar eylediği hâlde, diğer cihette uykudan uyanan çocuğun bir "Anne!" feryadının asâba ettiği tesir üzerine birdenbire sûret-i makûseye tahavvül ederek yazdığı muâhede-i teslimiyye müsveddesini de yırttırıp attırır, düşmen-i gâlibin tasvirini de yakdırır, yandırır!

Evet o gün Râsih'in halı üzerinden parçalarını topladığı kâğıt böyle bir muâhede-i teslimiyye müsveddesi idi. Bunda bîçare Sâniha evvelâ kocasının tebdîl-i ahvâlinden müştekiyâne bir lisanla bahsediyordu. Bu bahsi ilk defa olmak üzere Tosun Beye yazıyordu zannetmeyiniz. Şimdiye kadar birkaç defa yazmıştı. Hem de hep Tosun'un muhacematına karşı müdafaa suretinde! Kocası kendisinden bu suretle soğumuş bulunduğu hâlde bile kendisi levâzım-ı iffet ve ismete riayetkar olduğu için intikama kıyam etmek istemediğinden bahsediyordu. Bu muahede müsveddesinde ise artık kocasının kendi hakkındaki kayıtsızlığını affedemeyecek görünüyordu. Zavallı kadının Râsih'den ne kadar da çok şikâyeti varmış. Her günün yirmi dört saatinde her işiyle iştigale ve hatta yeniden yeniye aleddevam mübayaa eylediği kitapları mütalâaya vakit ve zaman buluyormuş da, eski muâşakat-ı müştâkane zamanına avdet için günde bir iki saat olsun vakit bulamıyormuş!.. Eğer haftada birkaç defa gelip Tosun Bey o sehhârâne parmaklarıyla piyano perdelerine dokundukça kendi urûk ve asabını dahi bu sûret-i lezîzde ve lâtifede tahrik etmeyecek olsaymış iç sıkıntısından boğulmak işten bile değilmiş. Maahaza

kendisi namus ve iffet kadrini bilmez bir kadın değilmiş. Maksadı o zamana kadar her hâlde uzaktan uzağa ve bir sûret-i gaibanede olan münâsebât-ı ahbâbaneyi yaklaştırmaktan ibaret imiş. Muhâzaradan, musahabeden ibaret...

Bunun içinde konakta kendilerine mahrem-i râz olabilecek asdika mefkud değilmiş. Fakat Tosun Beyin muhabbetinde devam ve sebatından da emin olamıyormuş. Ya o da başka erkekler gibi sebatsız, vefasız çıkarsa? ... Başka erkekler!.. Arada Râsih'den başka hangi erkek var? Maksat dahi ondan ibaret idi. Tosun'un dahi sebatsızlık, vefasızlık göstermeyeceğine nasıl emniyet edebilecekmiş. Bu suali birkaç veçhile tekrar eyledikten sonra sûret-i teminini yine Tosun'dan sual ediyor... Demek oluyor ki onun tarafından verilecek olan teminat matlûba kifayet edecek olursa...

Ee, matlûba kifayet edecek olursa? İşin bundan ötesi belli değil. Çünkü müsvedde tekmil edilmemişti. Bazı parçaların zayi olduğuna hiç ihtimal vermeyiniz. Râsih Efendi parçaları toplayıp da odasına geldiği zaman onları öyle bir sûret-i mükemmelede tertip ve tanzim eylemişti ki müsvedde sûret-i asliyesi üzerine tamamen teşkil etmişti. Bunun için evvelâ bir mukavvayı zamklayıp, badehu parçaları yırtık yerlerin biçimine göre yan yana koyarak mukavva üzerine yapıştırmak yolunu bulmuştu.

Şimdi bittabi düşünür ve dersiniz ki acaba Râsih Efendi bu müsveddeyi okuduğu zaman ne hâllere gelmiştir? Bu merakınızı serian def için hemen haber verelim ki, koca feylesof bu müsveddeyi okuduğu zaman ziyadesiyle mutmain olmuş pek sevinmiştir. İstiğrâb mı ettiniz? İşte sebep ve hikmetini de söyleyelim:

Vakıa Râsih Efendi o zamana kadar pek büyük merak ve ıztırâb-ı elîm içinde idi. Zira yedi sekiz aydan beri zevcesinde gördüğü tebeddülâtın sebep ve hikmetini bilmiyordu. Tosun Beyle musadakası pek ciddî olduğu için kendi hukuku ve namusuna böyle bir dost tarafından bu kadar melûnane bir surette taarruz edilebileceğini hatır ve hayalinden bile geçirmiyordu. Vakıa kendisi materyalistlerin usûl-i felsefesini de görmüş okumuş idiyse de o zannediyordu ki, bu usûl yalnız ecsâm-ı mâddiyye üzerinde muhâkemât-ı riyâziyye icrasıyla hilkatin kıdem veya hudûsü ve sâni-i mutlak hazretlerinin vücut veya adem-i vücûdu

gibi bir takım esâs-ı hikemiyye üzerine serd edilen evhâm-ı bedihîü'l-butlândan ibarettir.

Nev'-i beşerdeki ihsas ve maneviyata iltifat bile etmeyerek materyalistlerin zevât-ı âkıleyi ecsâm-ı câmide ile maddiyette müşterek addetmelerini sadece bir zevzekliğe hamlederek bu meslek-i bâtılı daha ziyade tetkik ve tetebbua şayeste görmemişti. Hiç düşünememişti bile ki bunlar için gide gide nihayet ahlâk-ı fâzılayı eser-i humk ve belâhet saymak yolu bile açıktır. Zevciyyet denilen şey ecsâm-ı nebâtiyyenin tarlaya düşen tohumlarının feyezanına müşabih bir tabiat-ı mâddiyye olup, ecsâm-ı hayvâniyyede de o kadar aranabilir. Bu butlân-perestan nezdinde ırz ve namus âdeta şâyân-ı istihzâ evhamdan ibarettir.

Vakıa Tosun Bey ne sair meslek-i hikmeti ne de materyalistliği böyle gavamızından fürûuna kadar tedkik ve tetebbu etmemişse de böyle ölümlü dünyada zevkine safasına bakmak ve sair türlü etliye sütlüye karışmamak suretiyle kendisine tayin eylemiş olduğu meslek-i maişet velev ki an-cehlin velâ an-kasdin olsun bir hikmet-i mâddiyye mesleğidir. Fezâil-i beşeriyyeye öyle kolay kolay halel gelemeyeceğine kani bulunan bizim fâzıl Râsih bu yoldaki sözlerini yalnız lâubaliyâne bir şenliğe şu hulka, şetarete hamlederek her hâlde hoş sohbetiyle eğlenir ve kendisinden en nankör melâinin bile teneffür edecekleri hıyaneti asla beklemezdi. Binaenaleyh sevgili zevcesinin duçar olduğu buhranlara ne mana verebileceğini hükmedemeyerek üzüm üzüm üzülürken, bir de yerde Tosun Beye hitaben karısı tarafından sûret-i âşıkanede yazılmış mektup parçalarını bulup okuyunca, maâzallahu tealâ her iş olmuş bitmiş ve sırça sarây-ı namusu bir daha tamir kabul etmemek üzere kırılmış gitmiş olduğu zannıyla gözleri kararıp, beyni dönmüş ve cihan nazarında zindan kesilmişti. Odasına koşup parçaları tanzim ederek okuduktan sonra işin kendi korktuğu suret ve derecede olmadığını görerek iâde-i itminân eylediği gibi zevcesinin hastalığı ne olduğunu anlayarak bu vukufundan dolayı da ziyadesiyle sevinmişti. Artık dert teşhis oldu. Badema dermanını arayacak yollar aydınlık demektir.

*

Râsih'in bu suretle inkişâf-ı ahvâlden derece-i itminân ve memnuniyetini şu şekilde dahi muvazene ve mukayese edebilir-

siniz ki, bu aralık çıngırak çalınarak sofraya inmek için odasından çıktığı ve Hesna Hanım ile oda kapısı önünde yüz yüze geldiği zaman çehresinde her zamanki âsâr-ı ibtisâmdan başka hiç bir alâmet-i digergûn bulunmadığına dikkat eden Sâniha dahi şu müşahedesiyle kendi itminanını tezyit ve takviye eylemişti.

Hatta biz şunu da ilâve edebiliriz ki, Râsih yalnız Sâniha'nın Tosun'a yazdığı şu nâ-tamam mektuptan henüz aralarında bitmiş, kurtarılmış bir şey olmadığını anlamak ile beraber bu kadar mutmain olup, eğer Tosun'un fotoğrafyası Sâniha Hanım tarafından şömineye atılıp yakılmış bulunduğunu dahi bilseydi, itminanı, memnuniyeti daha ziyade artardı. İşin bu cihetini bilmediği dahi Sâniha'nın Tosun'a ziyadesiyle meyli bulunarak, fakat her nasıl bir sebebe mebni ise şu son teslimnameyi yırttığını gördüğü hâlde bile Râsih:

-Sâniha hem akıllıdır hem malûmatlı! Cahil, ahmak bir şey olsaydı o zaman korkardım. İhtimal ki artık korkacak bir şey kalmamış, her şey olmuş bitmiş bulunurdu. Lâkin kendisi fikr ü nazarı ilm ü hikmetle münevver bir kadın olduğu için, elbette hakikatı takdir edecek, elbette yola gelecektir.

diye pek büyük bir ümi le sofraya inmiştir.

Bu konağın yemek salonu dahi erbâb-ı vukuf gözüyle ziyaret ve temaşaya şayandır. Malûm a, alafrangada yemek yenilen mahal dahi bir "salon" addolunur ve ona göre tefriş edilir. Evvelce dahi demiş olduğumuz veçhile yemek salonu üst kattaki büyük salonun altı olduğundan gereği gibi vasi bir salondur. Tulânîsine doğru uzatılan sofra tamamen açılacak olursa yirmi dört kişilik bir sofra olur. Lâkin bu sofranın ol miktar erbabı pek nadir olduğundan ve familya halkı ise dört kişiden ibaret bulunduğundan alelâde sofranın on iki kişi kadar istiap edebilecek nısfı açık olup, bu da erkekten ziyade kadın misafirler için bir ihtiyattır.

Râsih Efendinin pek kalîlü'l-ahbâb bir adam olduğunu haber vermiştik. Sofranın nısfı meftuh olması erkek misafirler için de olmayıp kadın misafirler içindir ki bazen Senîha ve Sâniha Hanımların İstanbul kibâr-ı Osmaniyyesinden, Mısırlı familyalardan, ecânibden kuşluk taamında bulunacak olanlar için sofrada bu vüs'ate ihtiyaç vardır.

Yukarıki büyük salon gibi yemek salonu dahi yekpare âlâ Uşşâk halısı ile mefruşdur. Onun da, yukarıki salonda bulunan şöminedeki somaki taşlardan yapılmış mükemmel bir ocağı bulunarak hasbe'l-mevsim kemâl-i şetaretle yanmaktadır. Tavanın ortasında otuz altı mumlu bir avize muallâk ise de mumlar her zaman yanmayıp yalnız orta yerindeki kulza yağlı lamba yanar. Sofranın üstünde dahi dokuzar mumlu bir çift gümüş şamdan bulunup, fakat daima yanmaz. İki başlara mevzu olan bir çift kolza lambaları yanar. Adi zamanlarda istimalinden ziyade sofra için ziynet makamına kaim olacak gümüş meyvelikler, çiçekler filânlar hakikaten görülmeye şayan şeylerdir.

Sofra etrafına dizilmiş olan on iki sandalye bu hizmete mahsus meşe sandalyelerin en âlâlarından olup, yirmi dört kişilik sofra tertibi zamanlarına mahsus olan diğer on iki sandalye dahi salonun köşelerine ve şömine yanlarına filâna taksim olunmuştur. Bunlardan maada yalnız kapı mukabilindeki köşelere üçer adam oturacak cesamette mevzu olan sedirlerden başka mefruşat yoktur. Pencerelerdeki perdeler yukarıki salonlar kadar mükellef değilseler de başka hanelerde en mükellef salon perdesi ittihaz olunacak kadar güzel şeylerdir. Bir yemek salonu için levazımdan ve fakat daha doğrusu tezyinât-ı mahsûsadan addolunan büfe ve armuvar dahi nazar-ı ehemmiyeti celbe şayan masnûât-ı haşebiyyedendir. Hele armuvar yani dolap içinde mücerret şöhret için mevzu olan evani, bazıları Çin'in, Japonya'nın, Hind'in, İran-ı kadîmin ve Kıbrıs ve Rodos gibi cezair-i bahr-i sefîdin fağfuriyyât-ı kadimesinden olup, diğer bazıları dahi Sevrès ve Saks gibi en meşhur Avrupa kârgâhlarının en nefis porselenlerindendir.

Bu salonun resim levhaları dahi kendi hâline münasibdir. Erbâb-ı san'at meyanında "natürmort" denilen şeyler ki, bazı meyveler ve çiçekler ve vurulmuş geyik gibi vesaire misillü avlar ve elhâsıl san'at-ı tabhiyye ve levâzım-ı sayfiyeye taalluk eder şeyler irâe etmektedirler.

Şarkiyyun nezdinde et'imece nefasete mine'l-kadîm pek büyük ehemmiyet verilmiş olduğu hâlde, o et'ime-i nefîsenin sûret-i ekl ü tenâvülüne ona münasip ehemmiyet verilmemesi şâyân-ı istiğrâbdır. Vakıa elyevm lisanımızda bir "yemek odası" tabiri varsa da, elyevm sinni altmış, yetmişi bulmuş ve binaenaleyh yarım

asır mukaddemki sûret-i maişetimizi görmüş olan zevata müracaatla soracak olursanız bu tabirin dahi tabirât-ı hâdiseden olduğunu ve bir kırk elli seneden beri taam odaları ayrılmaya başlamasından dolayı ihdas edildiğini size pekâlâ izâh ve ispat ederler. Bizde mine'l-kadîm sofralar salon ittihaz edilmeyip oturulan odalara kurulurdu. Bu odalar üç yan kerevetli değil mi ya? İki kerevetin telâki eyledikleri zaviyeye minderin irtifaına mütenasip yükseklikte bir iskemle getirilip konularak, onun üzerine sini ve onun da üzerine kâşıklar, ekmekler, nihaleler tertip olunurlardı. Bu hâlde minder üzerinde oturan efendiler biraz eğilerek az çok rahatça taam edebilirler idiyse de, karşılarında bulunacak ikinci, üçüncü derecedeki âkiller için yere erkân minderi konulmuş bulunduğundan, bunlar üzerine oturanların hemen hemen çene hizalarına gelen sofradan tenavül edebilmeleri epeyce müşkülâtı mucip olurdu. Ya sonra sofrayı kaldırmak. Sofraya hücum edenlerin dest-i tahribleri ile birbirine karışmış olan ekmek kırıntıları, et kemikleri, kirli kâşıklar filânlar, tok karnına hiç de bakılacak, görülecek şeyler olmadığı hâlde, bunlar defaten kaldırılıp götürülecek olsa cana minnet ise de, bir metreden ziyade kutru olan sini o zamanın oda kapılarından sığmaz ki sofra takımıyla kaldırılıp götürülebilsin. Ya ayvaz gelip bu enkazı birer birer toplayıp elindeki kaplara koyacak, badehu derece-i tahâreti kabil-i bahs olmayan bir paçavra ile siniyi silip nihayet onu bir araba tekerleği gibi yuvarlaya yuvarlaya götürecek. Hem bir çok hizmet ve tekellüf, hem rahatsızlık ve hüsünsüzlük

İşbu usûl-i kadîmedeki sofralarla şimdiki alafranga sofralar arasındaki fark hiç bir mukayeseye sığar şeylerden değildir. Avrupa'dan ahzettiğimiz ve etmekte olduğumuz şeylerin en müstahseni hakikaten bu sofralardır. Hem de bunlar ne kadar kalabalık olursa o nispette eğlenceli olur. Süsü ziyneti o kadar artar. Fakat bizim Râsih Efendi ailesinin sofrası bittabi kalabalık değildir. Familya halkı zaten dört nüfustan ibaret bulunduğu cihetle sofra halkı dahi o kadardır. Vakıa mini mini Nurullah'ın yüksek sandalyesinin arkasına dadısı için dahi bir sandalye konulup, oraya da dadı kalfa ikad edilir ise de kendisi taam etmez. Yalnız çocuğa yemek yedirmek için muavenette bulunur.

*

İlk ve ikinci sene-i izdivâcda bu sofrada ne büyük şetaret ve iştiha ile taam edilirdi. Kâh Sâniha Hanım edebiyat ve hikemiyattan bir bahis açarak Râsih Efendiyi şöyletirler, kâh kendisi bunlara dair serd-i mebâhis ederek herkese dinletirdi. Bazı kere büyük hanım idâre-i beytiyyeye dair Râsih'den istizahâtta bulunmakla musahabe ilm-i tedbir-i menzil mebâhisine intikal eder ve bazı kere dahi mini mini Nurullah'ın o gün gösterdiği eser-i zekâvete dair bahis açılarak pedagojiye yani talim ve terbiye-i etfâle müteallik uzun uzadıya güzel güzel sözler söylenirdi. Bir altı yedi aydan beri sofranın şu hâl-i esâsîsi epeyce değişmişti. Vakıa bazı akşamlar yine bu şenlikler şetaretler ve onların zımnındaki tebessümler, dıhklar, kahkahalar kalplere ferah ve inbisat verir idiyse de bazı akşamlar Sâniha'nın sinirleri buhranda bulunmak hasebiyle pek neşesiz bir hâlde derin sükûtlar ve müziç hüzünler ile taam edilirdi. Hatta Sâniha Hanımın sofraya hiç inmediği akşamlar bile olurdu ki bu hâlde sofranın neşesizliği bir kat daha artarak kayın valide hanım ile damat efendi mahzun mahzun birbirinin yüzlerine bakışakalırlardı. Bari hasbıhâllere girişerek yekdiğerine dertlerini dökseler ya! Bunların her biri şu ahvâl-i müessifeye dair hasbıhâle girişecek olurlarsa şayet işitmesini hiç de istemeyecekleri birtakım ahval meydana konulur da ağızlarının tadı bilkülliye kaçar diye korkarlardı.

Bu akşam Sâniha Hanımın yazı odasında sebk eden ahvâl-ı acîbeye nazaran sofra hâli bütün bütün kasvet-engiz olacağı vârid-i hâtır olabilirse de vukuat bunun aksini gösterdi. Sâniha Hanımın sinirlerinde buhrandan eser yok. Ciğerparesi Nurullah'a iltifatları pek ziyade. Sinirli bulunduğu akşamlar yavrucağa söyleyecek iki güzel söz bulabilmek şöyle dursun onun tarafından teşkil olunan masumane cümleleri dinleyecek hâli bile olamazdı. Hele Râsih'e göstermekte bulunduğu etvâr-ı dostâne âdeta teehhüllerinin ilk senesindeki akşamlar gibiydi. O gün nerelere gidip ne işler gördüğünü sordu. Râsih tarafından verilen cevapları hep birer tavr-ı istihsan ile telâkki eyliyordu. Kendisi dahi o gün ne işler yapmış olduğunu anlattı. Fakat hay güzel yalancı hay! Râsih'in öteki odada parçalarını tanzim eylediği mektubun yazıldığı zamana gelince o kadar ustalıklı bir yalan kurup söyledi ki o güzel

ağıza bu mülevves yalanı nasıl yakıştırabildiğine Râsih ziyadesiyle şaştı.

Büyük hanımefendinin bir zamandan beri sofrada nadiren görülmekte bulunan bu neşe-i bahtiyârâneden ne derecelerde memnun ve müteşekkir kaldığını biz tarif edemeyiz. Hatta kendisi bile tarif edemiyordu. Sık sık düşen münasebetler üzerine kuvvetlice bir kahkaha nimetine nail oldukça:

-Hay ömrünüze bereket çocuklar! Hiç de güleceğim yoktu. Sofradaki neşe en müessir hâzım-ı taamdır.

diyebilip bazı akşamlar bu hâlin makûsu görülmekte bulunduğunu işrâb eyleyecek ve ondan şikâyetini gösterecek bir imada bile bulunmadı. İşte hakikaten kibarane olan terbiye ile onun makûsu olan terbiyenin farkı bu noktalarda görülüyor. Bazı familyalar vardır ki maişetin neşesini kaçıracak hiçbir sebeb-i sahih bulunmadığı hâlde dedikoduların ardı arası kesilemediğinden azasından tab'-ı selîm erbabını âdeta canından bizar eyler. Buna mukabil diğer bazı familyalar vardır ki cidden şâyân-ı müzâkere ve mübahese olan şeylerde bile gayet hazm ve nezaketle davranılarak sözü ortaya düşürmezler. Birinci nevi familyalarda bin kavga edildiği hâlde hiçbir şeye karâr-ı kat'î verilmez. İkinci nevi familyalarda ise münakaşa yollu dört söz bile söylemeye lüzum kalmaksızın talâk gibi faciaya kadar verilecek kararlar veriliverirler. Her şey adamına göredir. Familyalar dahi adamlardan mürekkeb ve müteşekkildir.

Büyük ve küçük hanımlarla Râsih'in hizmetlerine mahsus olan üç cariyenin üçü de her akşam sofrada bulunup hizmetle mükellef idiler. Hem de nasıl hizmet? Güya üçü de sağır ve dilsiz imişler gibi bir hizmet ki hademenin bu hâlleri dahi familya terbiyesindeki ciddiyetin en bahir burhanıdır. Efendilerin hanımların musahabelerini dinleyecek kulağı olan hizmetkârların efendileriyle hanımlarıyla çene çalacak dilleri de olur. Böyle efendilerle hanımlarla hizmetkârlar arasındaki münasebet güft ü şinîd mertebesini bulacak olursa acaba makûsiyet yalnız hizmetkârların efendiler, hanımlar mertebesinde yükselmelerinden mi ibaret kalır? Heyhat! Asıl efendilerin, hanımların hizmetkârlar, cariyeler menzilesine inmiş bulunmaları suretini alır ki kibar âleminde yaşayan familyalar için de bundan çirkin bir hâl olamaz.

Bu akşam dahi üç cariyenin üçü de hizmet ediyorlardı. Büyük hanım ile Râsih Efendinin cariyeleri sofradaki bu akşamki hâle sûret-i mahsûsada dikkat etmiyorlar ve hiçbir ehemmiyet vermiyorlarsa da Sâniha Hanımın cariyesi Peyker kaşları altından bir efendiye bir hanıma bakıp, otuz kırk dakika evvel kitap odasında görmüş olduğu hanıma, efendiye benzer hiç bir hâllerini görememesinden dolayı buna ne mana vereceğini bilememekteydi. Bunların ikisi dahi birkaç kâğıt parçasından dolayı insanlıklarından çıkmış bir hâlde iken ne çabuk tahavvül etmişler? Familyanın ufk-ı maişetinden birdenbire zuhur ediveren o şiddetli bora çarçabuk nasıl bu sütlimanlığa tahavvül edivermiş? Bîçare cariye bu iki hâlin arasını tevfik edemediği için merakından çıldırıyordu.

Ama Râsih'e gelince: Koca Râsih bu akşam pek mahir bir tiyatrocuya benziyordu. Sâniha'nın nâ-tamam mektubu üzerine henüz ara yerde kırılmış, dökülmüş bir şey bulunmadığına emniyet hâsıl eyledi. Ama bakalım bu emniyet işin bundan sonrası için dahi haiz olabilecek mi? Bu kadına "sinirli" dedik, "isterik" dedik. Daha sair böyle tıbda isimleri malûm mahiyet-i hakikiyyeleri meçhul ne kadar şeyler varsa hepsini diyelim. O hâlde Tosun Beye şu mektubu yazması da bir sinir buhranı eseri olabilir. Yırtıp atması da. Hatta bu akşam kocasına şu etvâr-ı fevkalâde-i dostâneyi göstermekte bulunması bile yine böyle bir buhrana hamlolunabilir. Bîçare kadıncağızın şu hâli malûm iken kendisine emniyet göstermek ve müstakbelden kat'iyen ümid-vâr bulunmak nasıl caiz olabilir?

Pekâlâ bu adem-i cevaz üzerine tedbirler düşünmeli. O hâlde zihin bu tedbirlerle meşgul olmalı. Ee, o meşgûliyet-i zihniyyenin hariçte âsâr-ı alâimi görünmeyecek mi? Zihindeki dalgınlık evzâ ve etvârda durgunluğu müstelzim olursa bundan yalnız karısı değil kayın validesi dahi kuşkulanmayacak mı?

Ne müşkül hâl? İşte koca Râsih hakikaten böyle müşkül bir hâl içinde bulunmakla beraber yüreğinden akıp giden kanları yine içinden emerek zahiren hiçbir rengini göstermemek için o kadar cebr-i nefs eyliyordu ki oyunculukta bu maharet değme bir tiyatro oyuncularında da bulunamaz. İki dakika evvel yetişkin bir kızının vefatını haber almış olan bir oyuncunun tiyatro saha-i temaşası

üzerinde gayet neşeli ve mudhik bir vazife icra eylediğine dair bir makale-i mufassala okumuş idik ki, muharriri böyle bir felâket dakikasında oyuncunun o oyunu nasıl oynayabileceğine dair psikoloji noktainazarından uzun uzadıya tedkikat ve muhakemata girişiyordu. Bu tedkikat ve muhakematı asıl Râsih Efendi hakkında yürütmeli idi ki onun evlâddan daha kıymetli olan namusu vakıa henüz helâk ve tebah olmamış ise de altı yedi aydan beri can çekişmekte bulunup, hele bir saat mukaddem son nefesini dahi teneffüs eylemiş hükmünü almış idi. İşte "Çıkmayan canda ümit vardır" darbımeselinin hükmü şu dakikada Râsih Efendi nazarında doğru olduğu kadar hiçbir zaman hiçbir meselede doğruluğunu ispat etmemiştir diyebiliriz de ret ve tekzibden dahi korkmayabiliriz.

6

Venüs ve Minerva

Bu akşamı bir taraftan karısının pek dostane ve hatta kemâl-i âşıkane nüvazişleri ve diğer taraftan dil ü cânının evhâm-ı gûnagûndan dolayı ıstırap ve sûzişleriyle geçirmiş olan Râsih Efendi ertesi sabah bililtizam gayet erken kalktı. Bu zaman konakta henüz hiçbir kimse uykudan uyanmamış olduğunu bildiği hâlde kendi yatak odasından cariyelerin odasına müntehi çıngırak kordonunu çekti ki, cariyeler meyanında Sâniha Hanımın hizmetine mahsus olan Peyker sabahları herkesten evvel uyanmakta olduğunu bildiği cihetle mezbure ile bir sabah mülakatını imkân tahtına koymak için bundan başka da tedbir olamazdı. Zira her gün uyanılması, kalkılması mutad olan saatte kalkıp da çıngırağı çekmesi lâzım gelseydi efendi tarafından verilen böyle bir emre Peyker icabet edemeyip mutlaka efendinin hizmetine mahsus olan cariyenin koşup gitmesini ve o cariye hazır değilse diğerlerinin mutlaka onu alıp göndermesi icap ederdi. Konağın terbiyesi böyleydi. Râsih'in ise bu sabah göreceği iş kendi cariyesiyle değil Peyker ile biteceğinden hiçbir tarafa medâr-ı iştibah ve serrişte-i vesvese vermeksizin Peyker'i çağırabilmesinin yolu da bundan ibaret idi.

Vakıa Râsih'in hesabı doğru çıktı. Peyker sabah namazına hazırlanmak için sıcak su ile abdest almak üzere abdestlikteki

semavere birkaç ateş ve üzerine birkaç söndürülmüş kömür koymak ile meşgul iken çıngırak sesini işittiği gibi evvel-be-evvel kendi hanımı çağırmış zannıyla odasına koştu ise de Sâniha Hanımın uyanıklığına dair hiçbir emare göremeyip, bilâkis efendisinin kapısı açık ve mumu yanık olduğunu görünce çıngırağın onun tarafından çalındığını anladı. Diğer kapı yoldaşları kâmilen uykuda bulunduğundan efendinin odasına girmeye lüzum gördü.

Bu giriş Peyker için pek tabiî bir hareket olup hâl ve şanında hiç bir tagayyür yoktu. Çünkü ne için çağrıldığını bilmiyordu. Efendiyi bir parça halecanlı hâlde gördüğünden Peyker dahi kendisini topladı. Söze evvela efendi başladı. Hanımların dahi alelâde uyanmaları zamanına iki saatten ziyade vakit olduğundan uzun uzadıya konuşmak için bir mâni mutasavver değildi.

Râsih Efendi mesele-i mevcûdeyi tamamıyla ve etrafıyla Peyker'e anlattı. Peyker gereği gibi akıllı ve anlayışlı bir kız olduğundan meselenin derece-i ehemmiyetini lâyıkıyla takdir edebildi. Efendi söyledikçe o da kendi kendisine Tosun gibi bir adam ile hanımefendinin muaşakasından ne kendisi, ne ailesi, ne konağı halkı için hiç bir saadet memul olamayacağını, bilâkis bu işin sonunda halk nazarında kepazelikten ve konakça perişanlıktan başka bir şey tasavvur edilemeyeceğini düşünerek bîçare efendisine hak veriyordu. Nihayet efendisi şu familya başından bu belâ-yı müdhişi def için kendisiyle ittifak ve ittihada muhtaç olduğunu teklif suretinde dermeyan eylediği zaman Peyker ez-dil ü can teklifi kabul etti. İmdi efendinin:

-Öyleyse bunların mektuplarını birbiriyle isal etmeye vasıta olanlar kimdir Peyker? Bilfarz sensen bile çekinme söyle!

dediği zaman akıllı Peyker dedi ki:

-İki gözüm beyim, mektupları isale ben memur olacak olsam ben de başka bir vasıtaya muhtaç olurum. Tosun Beye kendim giderek mektup alıp mektup veremem ya! Bu iş konakça pek gizli tutulduğu cihetle vesatetin kimler tarafından edildiğini bilmek şöyle dursun hanımın bu yolda hususi bir münasebeti olduğu bile benim meçhulümdür. Hanımefendinin hizmetine mahsus olduğum hâlde benim meçhulüm olursa diğer kapı yoldaşlarımın bu sırdan agâh olmalarına hiç imkân tasavvur olunamaz. Hem ne

hacet böyle bir sırra vukufumuz olsa onu biz yekdiğerimize söylememeye muktedir olabilir miyiz? Metanetin bu derecesi bizim gibi yarım akıllı cariyelerden beklenmeli midir? Hâlbuki öte tarafta kahya hanım vardır. Bilgiç kumkuması cadı! Aşağıda da kocası var. Hanımefendi ile Tosun çapkını arasında mektuplar alınıp verilmek için bunlardan münasip vasıta mı olur? Bana kalırsa evvel-be-evvel şu konaktan bu iki hainin vücudunu kaldırmalısınız. Ama işin en gücü de budur sanırım.

Peyker'in dediği sözleri Râsih Efendi kelime kelime, harf-be-harf tasdik eyliyordu. Kız sözünü bitirdikten sonra Râsih Efendi:

-Hiç de güç değildir. Yarından sonra kocasını burada görebilirsen sen de şaş ben de şaşayım. Ondan sonra da karısı tabiatıyla gider.

dedi ve fakat işin bundan sonrası için Peyker'in muavenetine eşedd-i ihtiyacı olduğunu tekrar ile kızdan cevâb-ı muvâfık aldıktan sonra:

-Şimdi tekrar yatalım. Şayet bu mülâkatımız hissolunmuş ise güya ben senden biraz zencefil ve Hindistan cevizi istemek için çağırmışım. Veca'm varmış da! Anlıyorsun ya?

diye kızı odasına gönderip kapısını kapadı, mumu da söndürdü.

Ertesi gün akşam zabıtadan bir memur gelip harem kahyası Yusuf Ağayı davet eyledi. Yusuf Ağa gitti, o akşam gelmedi. Ertesi gün dahi hasbe'l-icâb Midilli'ye gönderildiği haberi geldi. Zevcesi Zahide Hanımda bin telaş! Kâh büyük hanıma koşuyor, kâh küçük hanıma. Bunların ikisini birden alıp efendinin yanına getiriyor. Efendi ise:

-Dur bakalım anlayalım. Mutlaka bir yanlışlık olmuştur. Vakıa bazı serseri ve uygunsuz makulelerini zabıta tarafından şuraya buraya def ve tebîd ederlerse de bizim Yusuf Ağa bu makulelerden değildir ki endişe edelim. Ben kapıya gider anlarım.

diye kahya hanımı teskin ve zevce ve kayın validesini iskât ediyor.

Evet, Râsih Efendi zabıtaya gitmişti, ama o gün değil. Ondan iki gün evvel gitmişti. İrtikâp eylediği mel'anetten dolayı uygunsuz makulelerinin en şenilerinden olan harem kahyası Yusuf

Ağa için diyeceği şeyleri erkân-ı zabıtadan aşinalığı, dostluğu olan bir zabite anlatmıştı. Hatta habise başka türlü bir sû-i niyeti olmayıp, mücerret bir zaman için İstanbul'dan gaybubetine mukabil nakden mükâfat-ı lâzımede bulunacağını da temin eylemişti. Yusuf Ağa Midilli'ye vardığı zaman oralı tüccardan bir adam ertesi gün yanına gelerek, gerek kendisi ve gerek haremi Zahide Hanım İstanbul'da Sâniha Hanım ile Tosun Bey arasındaki muhabereye tavassut eyledikleri için bu cezâ-yı sezâya duçar olduğunu ve bir zamana kadar İstanbul'a giderse başına daha büyük felâketler gelebileceğini ve İstanbul'a gitmeyip de bir zaman Midilli'de evkat-güzâr olursa İstanbul'da aldıkları aylığın beş mislini burada alacaklarını ifade edince Yusuf Ağayı bâdî-i emrde havf ve gazapla karışık bir korku istilâ ederek vesatet meselesini kat'iyen inkâra kalkıştı ise de sonundaki tazminat-ı nakdiyyeyi işitip tâcir-i mumaileyh tarafından aylığın peşin itası suretiyle verilen teminat üzerine işin ciddiyetine de kanaat edince pazarlığı kabul eyledi. Hem de bir memnuniyet-i mahsûsa ile kabul eyledi. Bu tacirin Râsih Efendi tarafından aldığı talimat üzerine hareket eylediğini haber vermeye lüzum yoktur a!

Yusuf Ağanın tebâüdü meselesi konağı gereği gibi sarstığından Sâniha Hanımefendinin Tosun Bey ile mürâselesi kesilip o cihetteki iştigaline halel târî olması bu müddet zarfında hiç sinirlenmemesini mucip olmuş idi. Ta Yusuf Ağadan mektup gelip hasbe'l-icâb haremini dahi Midilli'ye istediği zamana kadar bu hâl devam eyledi. Erbâb-ı tetebbua malûmdur ki Sâniha Hanım hâlinde bulunanlara böyle bir sadme ayn-ı şifâ yerine yerine geçip zihni saplanmış kalmış olduğu noktadan müfarekat eyler. Elhâsıl Zahide Hanımın da konaktan ve İstanbul'dan tebâüdüne kadar Tosun Bey, Sâniha Hanımın hatırına bile gelmeyip, hatta bir iki defa daha selâmlığa geldiği ve efendileriyle birlikte taam edip piyano çaldığı ve besteler, semailer, şarkılar okuduğu hâlde onun nazarında hiçbir farkı görülememişti.

Bu müddet zarfında Râsih Efendinin zevcesine mülâzemeti dahi gayet tedricî bir surette artmış idi. Ulûm ve fünûnun mebâhis-i lâ-yuhsâsından aralıkta birisi meydân-ı mübâheseye konularak zevcesini hem işgal ve hem irşat etmeyi iltizam eden feylesof Râsih, bu işte o kadar büyük maharet gösteriyordu ki, Sâniha

Hanım nazarında büsbütün bambaşka bir Râsih kesilerek, hanım kendisini yeni teehhül eylemiş zannediyordu. Zira Sâniha Hanım ne kadar okumuş olsa, bir erkek hem de Râsih gibi feylesof derecesinde sâhib-i tetebbu olamayıp her mensup olduğu ilmin mebâdisinde veyahut sathiyyatında kalacağı derkârdır. Râsih gibi bir feylesof ise bir kadının değil olur olmaz bir erkeğin bile tahammül edemeyeceği kıraat ve mütalâa-i dûrâ-dûr ile tetebbuat ve teemmülat-ı vasiadan üşenmeyeceği cihetle mebâhis-i şettâ-yı ulûm meyanından bazılarında o kadar taammuk ederler ki, ondan etrafıyla bahse giriştikleri zaman o vakte kadar kendilerini mebhas-ı mezkûra mensup ve vâkıf zannedenler henüz tabaka-i sathiyyede bulunduklarını yeni görüp hayrette kalırlar. Evet insan bir bahsi zaten pek de müteammikler kaleminden çıkmamış olan bir veya bir iki kitaptan okumak ile bihakkın ihata etmiş sayılamaz. O bahisde dediğimiz surette bittaammuk ihâta-i lâzımeyi istihsal eylediği zaman ise bütün malûmat-ı müstahsalasını kendi teemmülât-ı zâtiyesiyle mezcederek mebhas-ı mezkûru güya yeniden kendisi keşfetmişcesine bir sûret-i veleh-efzâda bast ü temhid eyler. İşte asıl terakki dahi tetebbuun bu suretiyle husule geliyor.

Gerek şu kaziyye-i mühimmeyi kari ve karielerimiz nazarında bir kat daha tavzih eylemek ve gerek Râsih'in Sâniha'yı kendisine yeniden nasıl celp eylediğini göstermek için bir gün aralarında mitolojiye dair sebk eden muhazara ve muhavereyi ber-vech-i ati izahlıca bir surette yazacağız.

*

Bir gün Râsih yine hanesinde kalmıştı. Hem de bu kalışların kendi tarafından iltizamî bir şey olduğunu göstermemek için kendi isteyerek kalmamıştı. Öyle bir surette davranmıştı ki şu yakınlarda kocası hakkındaki nazariyatı gittikçe başkalaşmakta olan Sâniha Hanımefendi:

-Bugün dışarı çıkmaya sizi icbar edecek ciddî işleriniz yoksa burada imrâr-ı vakt etmenizi rica edecektim. Maahaza muhazaratım canınızı sıkmıyorsa!...

demişti de Râsih Efendi dahi :

-Yine kinayeler. Ah Sânihacığım, ulûm-ı tıbbiye tahsilini

netice-i lâzımesine isal edemediğime bir pişman oluyorum ki! Haniya yeniden ikmâl-i tahsil ile bütün malûmat-ı tıbbıyemi şu sendeki sinir hastalığını tedaviye sarf edeceğim geliyor. Gözüm nuru! Âlemde senin muhazaran dahi benim canımı sıkacak olursa ben de öyle bir canı hiç de muhafaza etmemeliyim. Vakıa bugün dışarda işim de yoktur. Velev ki en mühim işlerim dahi olsa seninle beraber imrâr-ı evkatın bahtiyarlığını elden kaçırmamak için dışarı çıkmayacağım.

demiş ve işte bu suretle o gün de hanesinde kalmıştı. Tesadüfî gibi bir şey olmak üzere yine Sâniha Hanımın yazı odasında bulunuyorlardı. O gün ne gibi bir mebhasdan bahsolunacağı Sâniha tarafından sual ve gönlü hangi mebhası isterse ondan bahsedileceği Râsih tarafından beyan edilmek suretinde hem bazı sözler teati edilerek, hem oda içinde aheste ve ufak adımlar ile gezilerek biraz zaman geçtikten sonra ateşi azalan şömineye birkaç odun parçası koymak için yaklaşan Râsih hem bu işi görüp hem de yüzünü Sâniha tarafına çevirerek:

-Ha, sahi üç senedir kaç defa hatırıma geldi de tamam soracak iken bilmem ne gibi mevâni üzerine soramadım.

mukaddimesiyle şömine üzerinde bulunan Venüs ve Minerva heykellerini gösterdi ve sordu ki:

-Bu güzel statülerin buraya ne zaman geldiklerini sormak istiyordum.

-Peder merhum haneyi tefriş ettirdiği zaman mefruşat meyanında bunlar yoktu.

-Öyle görünüyor, zira merhum sanayi-i nefisenin resim cihetine rağbet göstermiş ise de heyâkil cihetine rağbet göstermemiş. Çünkü her salon ve odada mevakie münasip resimler bulunduğu hâlde bu odadan başka yerde heykel yoktur.

-Buna dair henüz mübaheseye girişecek yaşta olmadığımdan o yolda pederden bir söz işitmemiş isem de zannedersem hane içinde resim bulunmasını ihmal edecek kadar teceddüdat-ı fikriyyeye düşebilmiş olup, fakat heyakil-i mücessemeyi tecviz edebilecek dereceye varamamıştır. Gerçek, efendiciğim bu babda izahat-ı lâzımeye muhtacım. İnde'l-İslâm resim memnu mudur, değil midir?

-Memnudur, memnu görülmüş. Lâkin bu memnuiyetin derecesini bilmeli. Malûm a, her hükmü bir hikmet tahtında bulunan ahkâm-ı İslâmiye meyanında o emrin derecatı olduğu gibi nevâhinin de derecatı vardır. Birşey tahrim suretiyle memnu olmak yine başkadır. Resimler mekruhdur. Yani bir tarafta muallâk olan resme karşı namaz kılmak mekruhdur. Ama bu kerahet namazı bozacak derecede değildir. Meselâ namazda amel-i kesîr derecesine varamayıp amel-i kalîl derecesindedir. Haniya demek isterim ki namazda bir düğmeyi iliğine iliklemek derecesinde memnu değildir. Karanlıkta veyahut gözü kapalı namaz kılmak derecesinde mekruhtur.

-Öyleyse memnuiyet-i vakıa ehvenleşiyor. Besbelli peder merhum dahi bu hakikate vakıf olduğu için hanesinde resim bulunmasını tecviz etmiş. Resme karşı namaz kılınmayabilir vesselâm. Bir de resimlerin musattahlarıyla mücessemleri arasında bir fark varmış. Musattahları caiz olduğu hâlde mücessemleri memnu imiş. Öyle değil mi?

-Ulemâ-yı kirâm meyanında bu babda pek çok ihtilâf vardır. Musattah ve mücessem ihtilâfı olduğu gibi canlı cansız ihtilâfı da vardır. Gölgesi yere düşecek kadar kabarık ve mücessem şeyleri gölgesi yere düşmeyecek kadar musattah şeylerden daha memnu addetmişler. Musattah olsun mücessem olsun zî-ruh resimlerini istikrah edenler dahi mevcut olup, fakat bunlar resimler ıstılâhında "natürmort" tabir olunan cansız resimleri külliyen mübahdır diye hüküm vermişlerdir. Ama asıl nazarıdikkati bu memnuiyetin hükmüne atf ve hasr etmelidir.

-Resim bulunan yere melek giremez, şeytan girermiş de!

-O yolda dahi kaviller vardır. Ama bunlar dahi memnuiyet-i vakıayı ahad-ı nâs nazarında talîl içindir. Hakikat-ı hâle gelince asıl hikmet ehl-i İslâmı asnama taabbüd fikir ve istidâd-ı kadîminden meneylemekten ibarettir.

-Bunu yeni işitiyorum.

-Şimdiye kadar başkalarından bin defa işittiğin şeylerin bin birinci defasını da benden işitecek olursan sair insanlar kümesinden ne farkımı görebilirsin? Senin gibi beyne'n-nisvan ser-firâz bir kadına az çok isbât-ı liyâkat edebilmek ümit ve tesliyetini verecek

birşey varsa o da olur olmaz adamlardan işitilemeyecek olan şeyleri benden işitmek meselesidir.

-Ah efendim Râsih, nazarımda yeniden isbât-ı mâhiyet ve liyakata muhtaç mısın? Bırakalım bu sözleri Allah'ı seversen. Şu hikmeti şerh et.

Şu günlerdeki mülâzemetten Râsih'in maksad-ı aslîsi karısını kendisine yeniden âşık etmek olduğuna göre teati eylediği şu son iki sözün ehemmiyeti karilerimiz nazarında kendi kendisine taayyün eder. Yalnız işin şu cihetini haber vermeliyiz ki Râsih gibi bir adamın sair insanlar meyanındaki derece-i mümtaziyetini takdir edebilmek için de Sâniha gibi bir kadın lâzımdır.

Œ

derler. Kadının efkârı erkeğin uzun boyundan, ince belinden, kıvrık bıyığından ileri geçemez ve muhakemesi kılıçlı, sarıklı veyahut fesli mukayesesini tecavüz edemez ve meziyyât-ı merdane güzellikten, gençlikten bir de servetten başka surette taayyün eylemezse Râsih ile şu sûret-i selâsedeki meziyyatı cami olan bir erkeğin kadın nazarında ne farkı kalır? Hiç şüphe etmemeli ki galibiyet değil asıl mağlûbiyet Râsih hâlinde bulunan erkekte kalır. Sâniha nazarında böyle bir hâl hemen hemen vaki olmamış mıydı? Lâkin meziyyât-ı maneviyyenin takdiri de büyük bir kudrettir. Bir kadında o kudret tandır başında hâsıl olamaz. Bir kütpbhane içinde hâsıl olur. Kadın bir kere Sâniha'nın vasıl olduğu derece-i ilm ü irfana vasıl olursa meziyet-i sahiha-ı merdane ne olduğunu

,,

diyen fâzıldan daha iyi anlamış olur. Fıkra malûm a! Şair Muîdî'nin şöhret-i belâgat ve fesahatına meftun olan bir zât-ı fâzıl, müşarünileyhin ziyaretiyle dahi teşerrüf için külfet-i sefere bilihtiyar gitmiş ve onu ecüş bücüş mehâsin-i zâhiriyyeden muarrâ bir hâlde görünce "Muîdî diye işitmek onu görmekten hayırlıdır." manasını mübeyyin olan bu mısraı söylemiştir. Hay zahir-perest adamcağız hay! Müşekkel, mücemmel bir adam aramak ile ârif, zarîf, fâzıl, kâmil bir adam aramak arasındaki farka vâsıl olamamış. Düşünmemiş ki maddiyet ile maneviyet arasında

hiç münasebet yoktur. Diyebiliriz ki kocasıyla mübahese ettiği zaman bizim Sâniha bu mısraın kailinden ziyade takdir-i meziyyâta muktedir bulunuyordu. Maahaza Râsih, Muîdî gibi tezyinât-ı zâhire-i tabiîyyeden mahrum bir adam da değildir.

Zevcesinin "şu hikmeti şerh et" diye verdiği emre Râsih'in imtisali ber-vech-i ati bir makale-i mahsûsa teşkil eyledi:

*

Bir şeriat-ı semâviyye nesh ve iptaline memur olduğu edyan-ı kadîme-i putperestîyi yalnız kavl ve hikmetle iptale yürürse husûl-i maksada bunun kifayet edemeyeceği iki tecrübe-i azîme ile mertebe-i tahakkuka varmıştır. Bu tecrübelerden birisi Museviyet diğeri İseviyet yüzünden husule gelmiştir. Benî İsrail nice asırlardan beri Mısır'da umumen putperest bir halk meyanında ikamet ve taayyüş etmekle cetlerinin dini olan din-i hanîf-i İbrahim'i bilkülliye unutarak mezhep cihetiyle âdeta Mısırlı olmuşlar kalmışlardı. Yalnız kavmiyet cihetiyle asıl Mısırlılardan farklı tutulurlardı. Bunun sebebi de esâret-i dâime denilebilecek hâllerinden dolayı a'mâl-i şakkada istihdam olunmalarından ibaret bir menfaati muhafaza gayreti idi. Hazret-i Musa alâ nebiyyinâ ve aleyhisselâm taraf-ı hakdan bilmebusiyye Benî İsraili Mısır'dan çıkarıp sahraya götürdüğü zaman esâs şeriatını tesis edeceği evâmir-i ilâhiyeyi telâkki için bir müddet-i cüziyye ile gaybubetini müteakip kendilerini putsuz ve binaenaleyh mabudsuz gören Benî İsrail hemen icl-i mahudunu yapıp sanem ittihaz ederek perestiş edivermişlerdi. Hazret-i Musa Benî İsrailin bu küstahlığını gayet şiddetli bir surette cezalandırmışsa da ondan sonra dahi Benî İsrail kalplerinden putperestlik şaibesini bilkülliye çıkarıp atamayarak her peygamber ba's olundukça din-i hakka ve bunlar vefat edip de bir fetret fırsatı yüz gösterdikçe ibâdet-i asnâma rücu ediverir olmuşlardı. İşte enbiyâ-yı kirâm ile Yahudiler arasında humret levni Kur'an-ı Azimü'ş-şana kadar münakis olan ve kendileri üzerine zillet ve meskenet zarrının sebeb-i aslîsi bulunan hâl hep şu putperestlik bakiyye-i hevesinden neşet eylemiştir.

Vakıa Hazret-i İsa alâ nebiyyinâ ve aleyhisselâm takallûbat-ı edvâr ve sinîn ile âdeta bir puthane sureti aldırılmış olan beyt-i mukaddesi bunlardan tahliye ve tathir himmetini gösterememiş ve

Nasraniyetin esası putperestlikten bilkülliye mütebaid bulunmuş ise de Yunan ve Roman gibi mine'l-kadîm ibadet-i evsân ve asnâm ile itilâf eylemiş bulunan milletler arasında münteşir olunca fikr-i teşrik ve temsil akide-i tevhid ve tenzihe galebe ederek hâlâ görülüp durduğu üzere maabid-i Nasraniye darü'l-asnâm olmak hükmünü almıştır. Bazampir yani Rum-ı şarkî tarihinde "ikonoklast" sernamesini haiz olan kısm-ı azîm ve mühimde tafsil edildiği üzere bir aralık Nasaradan bir büyük fırka hakikat-ı asliye-i Nasraniyede asnâm bulunmadığından bahisle kiliselerdeki musattah, mücessem heyâkili kırmaya yürümüşler ve kırmışlarsa da halkın umumiyeti bu hareket-i hak-şinâsâneyi doğrudan doğruya mabudu kahr ü tedmir gibi bir telâkki-i garîb ile telâkki ederek arada hûn-rîzâne bir münakaşa zuhur etmiş ve asnâm-ı mezkûre yine iade olunmuştur. Ta Protestanlar zamanına kadar ki bunlar Hristiyanlıktan bir takım sûret-i ifrâttaki şeyleri kaldırdıkları gibi kiliselerden şu resim ve heykelleri dahi kaldırmışlardır.

İmdi hace-i âlem sallallahü aleyhivesellem efendimiz hazretleri bilmebusiye diyânet-i kadîme-i asnâmı mahva memur oldukları zaman, kelâm-ı ilâhî ve hikmet-i bâhire ile ibâdet-i asnâmdaki butlânı o kadar kuvvetli olarak ispat eylemişlerdi ki, Hind-i ciger-hor bile bu kadar vakitten beri hizmetine mülâzemette bulunduğu sanemlerin lâ yenfa' velâ yedurr birer taş parçasından ibaret bulunduklarını asnâm-ı mezkûrenin yüzlerine karşı söylemişti. Bereket versin ki bunlar hakikat-ı hâlde işitmez, anlamaz, kızmaz, utanmaz cemadattan ibaret idiler. Yoksa kefere-i Kureyş'in itikatları veçhile onlarda feyz-i ulûhiyyet şöyle dursun hiss-i beşeriyyet bile bulunsaydı Ebu Süfyan'ın karısı gibi şiddetli bir karı tarafından bu suretle tazir ve tahkir edilmeye tahammülleri kalmayarak gazaplarından mevzu oldukları kürsüler üzerinde zıp zıp sıçrarlardı.

Maahaza Resulullah efendimiz hazretleri bu kadarla iktifa buyurmadılar. Lat ve Uzza'yı ve onların âhir-i sâlisleri olan Menat'ı ve o zamana kadar Arabın mâ-bihi'l-iftiharı olan Hubal vesaireyi kâmilen hedm ve kesreylediler. Ümmet-i merhumeleri dahi bu eser-i peygamberiye biliktifa Arabın din-i atîki olan Sâbiiyetten her nerede eser buldularsa mahveylediler. İkinci asr-ı

hicrette vakıa asnâma perestiş değil a, şöylece bir sathî hürmet bile ümmet-i Muhammedin fikr ü nazar-ı umûmîsinden silinmiş mahvolmuş ise de eimme-i kirâm ve ulemâ-yı âlî-makam efendilerimiz hazeratı ezmine ve emkineye kıyasen yine bir kayd-ı ihtiyatî olmak üzere büyût-ı ehl–i İslâmda tesâvir bulunmasını mekruhiyet hükmü altına aldılar.

Düşünmelidir ki asr-ı mezkûrede eğer ibâdet-i asnâm meselesinden efkâr-ı umumiyede şemme kalmış olsaydı içtihadda tahrîm-i kat'î ile tahrim mertebesine kadar varılarak nerede bir resim görülse mahvına ümmeti mecbur ederlerdi. Hâlbuki şiddetin bu derecesine lüzum görmemişlerdir. Cansız resimler mübah ve canlılar mekruh sayılmak ve musattahları ziyansız ve mücessemleri ziyanlı görülmek gibi ihtilâfât dahi hakikat-ı hâlde meselenin bir ehemmiyet-i ciddîye ve bir tehlike-i sahihası kalmamasından neşet eylemiştir.

İmdi inde'l-İslâm kat'iyen memnu ve şediden haram olmak lâzım gelen şey tesâvir ve heyâkilde bir mabudiyet tahayyül edip de onlara perestiş-gûne bir nazarda bulunmak maddesidir. Bu noktainazardan musattah resimler ile mücessemleri arasında fark olmamalıdır. Zira putperestlerin musattahen mürtesem ve mücessemen tirâşîde putları vardı. Kezalik canlı ve cansızların da farkı olmamalıdır. Çünkü putperestlerin insan ve hayvan suretinde sanemleri de vardı. Güneş ve dağ ve kaya ve nehir suretinde de. Ama İslâmda cenab-ı mabud-ı hakikatten maada hiçbir kimseye perestiş edilmemek itikad-ı sahihi bir daha kat'an ve katıbeten halel-pezir olmamak üzere birleşmiş bulunduğundan erbâb-ı ictihâd tesâvir hakkındaki memnuiyette şiddetin bu derecesine lüzum görmemişlerdir. Paralar üzerindeki resimleri mübah addetmişlerdir. Hatta İslâmın edvâr-ı pîşîninde gelmiş olan hükûmetler kendileri dahi canlı ve hatta insan suretinde resimlerle muvaşşah meskûkat-ı İslamiye dahi darbetmişlerdir ki elân birçokları ve diyebiliriz ki kâffesi tırâz-ı şevket ve saltanatları olan bayraklar üzerine aslan gibi güneş gibi ve güneş derununda kız çehresi gibi resimler dahi tersim eylemişlerdir. Binaenaleyh şu hakayık-ı ciddîye mukabilinde haneler derununda tesâvir-i musattaha hakkında değil a, tesâvir-i mücesseme hakkında bile havf ve vesveseyi lüzûm-ı hakikîsinden ileriye götürmeye fikr-i

hakayık-şinâsânda bir mana verilemez.

*

Râsih bu sözleri söylerken Sâniha, Râsih'in yüzüne ne kadar tatlı tatlı bakıyordu. Bu sözleri nasıl bir can kulağıyla dinliyordu. Acaba Tosun Beyin piyano ile seda ile ettiği taksimleri icra eylediği ahenkleri de böyle mi dinliyordu?

Bir bahsi bir noktainazardan bast ü temhid eylemek başkadır her noktainazara sevk-i zihin ederek bast ü temhid eylemek başkadır. Dikkat buyrulsun. Şu resim meselesi üç dört sahifelik bir mesele ama bu hulâsayı yapmak için evvelâ Mısr-ı kadîm, sâniyen Roma, sâlisen Yunan, râbian Benî İsrail tarihlerine, hâmisen Tevratlara, sâdisen fıkh-ı şerife, sâbian Tarih-i İslâm'a baş vurmak, bunların devâir-i husûsiyyesi dahilinde fikren gereği gibi cevelân eylemiş bulunmak lâzım gelir. Bu ise uzun boy, beyaz ten, güzel çehre, melbûsatta nezafet tabiatta zendostluk, şıklık filânlık ile müyesser olabilecek şeylerden değildir. Sâniha bunun neler ile müyesser olabileceğini takdire muktedir olduğu için nisvân-ı sâireden mümtaz idi. Bu mümtaziyetine mebnidir ki Râsih şu sözleri söylerken Sâniha'nın karşısına bir Tosun değil a bin öküz çıksa eline üvendireyi aldığı gibi onları dama tıkmaktan başka bir şeye lâyık görmezdi.

Lâkin malûm a! Bu söz asıl şömine üzerinde bulunan Venüs ve Minerva heykellerinden dolayı açılmıştı. Sâniha bu heykellerin oraya merhum pederi tarafından konulmamış olduğunu haber vermiş ise kimin tarafından konulmuş olduğunu henüz haber vermemişti. Râsih bunu tekrar sordu. Sâniha dedi ki:

-Bunları muallim-i müteveffa Doktor Fratenberg getirip "Şimdiye kadar pederinizden aldığım maaşların rubunu bile sarf edecek yer bulamadım. Yemek içmek, giyinmek, kuşanmak değil a, kitap masrafım bile yok. Her şey konakta mevcut. Binaenaleyh bana hiçbir vakitte lüzumu olmayacak kadar sahib-i servetim demektir. Bunları gördüm pek beğendim. Bana nispette bir servet-i azîme demek olan yüzyirmi liraya şu iki mermeri alıp getirdim. Size hediyeten yadigârım olsun" diyerek oraya koydu. O gün bu gündür o heykeller oradadırlar.

-Ee, bunların ne demek olduklarını da tarif etmedi mi?

-Etti, birisi Venüs'ün şu öteki de Minerva'nın heykelleri olduğunu söyledi. O söylememiş olsa ben bunların ne olduklarını nasıl öğrenebilirdim? asarıatika müzehanelerini ziyaret ve tetebbu edebileceğim yok ki?

-İyi ama bunların sadece Venüs ve Minerva olduklarını haber vermek kâfi midir?

-O! Haberin bu derecesinden sonrası kolaylaşır. Doktor Fratenberg dahi izah eyledi ben de müracaat eylediğim kitaplardan bittetebbu öğrendim ki bunlardan Venüs hüsn ü cemal ve Minerva akıl ve hikmet ilâheleridir. Yunan mitolojisinin muhayyel mabut ve mabudeleri cümlesinden iki mabude.

Bahis bu derecelere varınca Râsih manalı manalı gülümsemeye başladı. Niçin güldüğünü Sâniha bittabi soruyor ve Râsih derhâl cevap veremeyerek ezilip büzüldükçe sualini bir rica mertebesine vardırarak o güzel Sâniha sanki kuzu gibi meliyordu. Râsih dedi ki:

-Evet mitolojinin muhayyel mabut ve mabudelerinden iki mabude! Lâkin Doktor Fratenberg gibi feylesof bir adam, sizin fikrinizi mitoloji tarafına ve bilhassa onun da bu heykellerin tasvir eylediği mebhası cihetine celp için elbette bir sebep ve lüzum görmüştür.

-Malûmatımın bu cihetini de itmama medar olmak için olmalıdır.

-Bilmem ne zaman düşen münasebet üzerine diyordunuz ki Doktor Fratenberg size Yunan-ı kadîm tarihini de takrir ve tefhim eylemiştir. Tarih-i mezkûrun esası mitoloji üzerine mübteni bulunduğundan elbette ona dair beyân-ı hakayık yollu tafsilât ve muhakemata da girişmiştir.

-Evet şuphesiz. Venüs'ün deniz köpükleri meyanında âlem-i vücuda gelmesinden ta seyyarat meyanına karışmasına kadar hikâyelerini anlattığı gibi Minerva'nın hikâyelerini de böylece anlatmıştır. Hatta ondan sonra kendim kitaplardan bunlara dair olan malûmatımı tevsi dahi eyledim.

-Şüphe yok. Ben size malûmatınızın adem-i vüsatinden bahsetmiyorum. Malûmunuzdur ki mitolojinin eşhas-ı muhayyelesinden her birinde bir feyiz tasavvur olunur. Gerek kuvâ-yı tabîiyye

ve gerek ihtisâsât-ı beşeriyye birer meleke suretinde telâkki edilerek onların her birine de bir mabut isnat edilmiştir. İşte bu noktainazardan Doktor Fratenberg Venüs ve Minerva'nın feyizlerini size nasıl tasvir etmiştir diye soruyorum.

Sâniha düşünmeye vardı. Fakat epeyce bir müddet düşündüğü hâlde verecek bir cevap bulamadı. Hâl ve tavrı hatta Râsih'in sualini bihakkın tefehhüm bile edememiş olduğunu gösteriyordu. Râsih sözünde devam eyledi dedi ki:

-Ben demek istiyorum ki Doktor Fratenberg'in şu heykelleri şuraya koyması bir hikmetten hali değildir. Çünkü kendisi tarifatınıza göre öyle sathî adamlardan olmayacak. Size bu heykelleri ihdâ eylediği zaman kaç yaşında vardınız?

-Pek iyi tahattur edemiyorum ama on beş yaşımda vardım.

-On beş yaşında var idiyseniz bu heykelleri size ihdâdan maksadını ve bunun zımnındaki hikmeti dahi mutlaka size anlatmış olacak. Güzelim, salonlara, hanelere velhâsıl mevâki-i lâzımeye sanâyi-i nefîsenin bu gibi mahsulâtını yalnız güzellikleri için mi asarlar? Yalnız tabiata müşabehet-i tâmmeleri için mi bunlara rağbet ederler? Öyle olsaydı bizim yemek salonundaki üzüm hevenkleri, karpuz dilimleri, yarma şeftaliler filânlar yerine bunların tabiîlerini koyarlardı. Levhalara, heykellere edilen rağbetlerin zımnında bir de bunlardan alınacak ibret ve istihsal olunacak hikmet kaziyesi vardır. Ve illâ mesâkin derununda beyhude kalabalıktan ibaret kalırlar. Doktor Fratenberg gibi hurdeendîş bir feylesofun hem şefkat-ı pederâne hem gayret-i muallimâneyi haizen ağuşunda büyütmüş olduğu sizin gibi bir kıza başka bir hediye vermeyip de Venüs ile Minerva'yı ihdâ etmesinde mutlaka bir hikmet olacak. Hem baksanıza bu heykeller eski değillerdir. Yeni yapılmış şeylerdir. Dökme dondurma da değil. Üskülte (mermerden tirâşîde) öyle her zaman çarşıda pazarda bulunabilir emtiadan değil. Diyeceğim geliyor ki Doktor Fratenberg bunları mahsusen sizin için yaptırmıştır. Bu kadar külfeti ihtiyarında dahi mutlaka pek mühim bir sebep, bir hikmet vardır.

-Of aman, üzülmeye başladım. Hikmet varsa onu da ne yolda anlamaktaysanız anlatınız da hem üzüntüden kurtulayım, hem

müstefit olayım.

-Emriniz baş üstüne iki gözüm! Ben de anlatmak istediğim için bu bahsi açtım. Fakat müteveffa feylesof dahi size bu babda bazı şeyler anlatmış ise onu da anlayarak kendi tarifatımı ona göre yürütmek istiyordum. Zira Doktor Fratenberg gibi bir adam tarafından sizin gibi bir kadına böyle bir hediyenin takdimi zaman-ı izdivacınız için bir vasiyet hükmündedir de...

Râsih burada sözünü kesmeye mecbur oldu. Zira Sâniha'nın yüzünde birşeyler parlamış göründü. Hatırına yeniden bir şeyler gelmiş gibi bir hâl. Dedi ki:

-Evet evet işte şimdi hatırıma geldi. Doktor Fratenberg mitolojinin bu kısmına dair bir çok şeyleri anlattıktan sonra "Bir de bunların müteehhil kadınlar hakkında bir hükümleri vardır. Onu da sana kocan anlatsın. İnşallah bunu sana anlatabilecek bir kocaya düşersin. Ömrüm müsait olup da sana öyle bir koca bulabilseydim artık vefatımda dahi tamamıyla müsterihen teslim-i can ederdim." demişti. Hîn-i teehhüllümde kocamın anlatacağı şeyleri şimdiden kendisi anlatması için ne kadar yalvardım yakardımsa da ricalarıma karşı hiçbir şey diriğ edememek şanından olan o fâzıl, mümkün değil işin bu cihetini izah etmedi.

-Tamam işte benim de istediğim bu idi.

-Tamam senin de istediğin bu idiyse işte istediğin hâsıl oldu. Bahusus feylesofun dediğini tahattur edişim üzerine merakım bir kat daha arttığından pek rica ederim efendiciğim bu meseleyi şerh et de hem def-i merak edeyim, hem müsterih olayım.

Râsih bu meseleyi dahi şerh etti ki sûret-i şerh ve tafsilinden makale-i âtiye husule geldi. Lâkin kari ve karielerimiz o makaleyi okurken elbette dikkat ederler ki makale mitolojinin bilkülliye cahili olanlar için irat olunmamıştır. Mitoloji hakkında epeyce malûmat almış ve fikir peyda eylemiş olanlar için irat olunmuştur. Çünkü Sâniha dahi ulûmun hemen her şubesi hakkında olduğu gibi, mitoloji hakkında da epeyce malûmat almış ve bir fikr-i mahsus peyda eylemiş bir kadındır. İşte makale şudur:

*

Mitoloji tetebbuatı için ana kaide olan kitaplara müracaat eylediğiniz zaman görmüşsünüzdür ki bunu "insanların ilk akide-i

diniyyelerini teşkil eyleyen hurâfât ve esatir" diye tarif ederler. Lâkin mitolojinin böyle hurâfât ve esatirden addolunması bilâhare onların izalesiyle yerlerine kaim olan akaidin binnisbe daha vazıh ve akla daha yakın surette teessüs ve taayyün etmesinden dolayıdır. Yoksa an-asıl mitoloji dahi hakayık-i hikemiyyeden ibaret idi. Hatta bugünkü günde dahi efkâr-ı âliye ashabı mitolojinin hakayıkına dair tetebbuat-ı vakıalarında tefekkürat-ı amîkaya varacak olsalar o hakayık-ı kadîmeyi bulup yine meydana çıkarabilirler.

Bunun için evvel-be-evvel düşünmelidir ki hakayıkın zihinlerde mütecelli olan suretlerinin zahirde teşahhus ve taayyün edişi elyevm kütüphanelerimizi tezyin eden kitapları tevlid eylemiştir. Ezmine-i kadîmede usûl-i kitâbet yoktu ki bu hâl mümkün olsun. O zamanlar bu hâl heyâkilden ibaret idi. Yani heyâkil sonradan o milel-i cahilenin tahvil-i efkâr ederek telâkki eyledikleri veçhile mabutların kendilerinden ibaret değildi.

Belki gözlerden nihan olan o zevât-ı maneviyyeye enzar ve efkarı tevcih ve sevk edecek alâim idi. Sonraları halk meselâ Jupiter denilen mabudun kendisi şu seng-pâreden ibarettir zannına düştüğü için iş bozulmuştur. Nasıl ki Nasraniyette dahi tasvirler ve heykeller an-asıl birer muhtıradan ibarettir diye icat olundukları hâlde bilâhare halkın kısm-ı câhili meselâ Hazret-i Meryem şu levhadan ibarettir itikadına düşüvermişlerdir. Kudemanın tasavvur ve tasvir eyledikleri heyâkil pek çoktur. Ama bunların çokluğuna bakıp da cümlesini kuvvet ve kudrette mütesavi bir ilâh olarak tahayyül eyledikleri zannolunmamalıdır. Akide-i celîle-i tevhid ki kadimdir, talim ve inayet-i rabbaniyye ile Hazret-i Adem'den beri beyne'l-beşer hükmünü sürmektedir. Cehele-i mükessirînden bile bilkülliye zail olmamıştır. Zira bunlar an-asıl vahit ve kavî ve kadîm mabud-ı a'zama itikat eyleyerek meabid-i saireyi ise yine o mabud-ı azamdan mütecelli olan melekât-ı mahsûsadır diye telâkki ederlerdi. Evet her sanem ya âfakda ya enfüsde hükmü cari bir melekeyi tasvir eylerdi. Muahharen türlü türlü meslek-i hikemiyye meydan alarak onlara nispetle mitoloji muamma nevinden bir şey-i behem hükmünü almış ve bilâhare buna bir çok da hayâlat karışarak masal gibi bir hâle gelmiştir. Lâkin ne kadar lâtif bir masal! Hem hâlâ da

zımniyyâtı biraz kurcalanacak olsa parlak parlak envâr-ı hakayık-ı hikemiyye erbâb-ı dikkatin enzar-ı ibret ve intibahını kamaştırıverir.

Meselâ Venüs yani Zühre ki bir çok kitaplarda kudema nezdinde hüsn ü cemal ilâhesi diye şöhret bulmuştur. Lâkin bu söz tamamıyla doğru değildir. Zira hüsn ü cemal denilen şey ne afakta ne enfüsde hükmü cari bir meleke, bir huy değildir. Hüsn ü cemal herkeste her şeyde bulunur. İlâhelerin pek çoğunda âdeta kâffesinde Venüs derecesinde hatta ondan bile ziyade hüsn ü cemal vardır. Zahirde bulunan heykelleri bunu gösterir. Na işte Minerva dahi güzellikte Venüs'ten hiç de aşağı değildir. Hatta biliyorsunuz ki bir aralık Venüs ile Juno ve Minerva arasında bir güzellik muhasede ve müsabakası vuku bulmuştur. Diğerleri de güzel olmasalardı bu müsabakaya cesaret alabilirler miydi? Vakıa Priamos'ın oğlu Paris mümeyyiz nasbolunarak nişâne-i tefevvuk olan altın topu Venüs'e vermiş ama, bununla diğerlerinin çirkinliği tahakkuk etmemiş. Paris'in Venüs'ü tercihinde başka sebep, başka mana vardır. Bu mana Şinasî merhumun "Rengîn olan şukûfe-i bîbûyı andırır-Bir taze kız ki dilber olup bî-vefâ olur." beyti içinde münderiçtir. Bû-yı vefa Venüs'e mahsus olup Paris onun için altın topu ona vermiştir. Elhâsıl sadece hüsün bir meleke değildir. Asnâmın tasvir ettiği erbâb-ı muhayyele ise her biri bir melekeyi, bir huyu, bir tabiatı işaret ve ifham eyler.

Venüs cemal içinde muharrik-i ihtisâsât-ı şehvâniyye olan cazibenin timsalidir. İşte bu cazibe bir melekedir. Hatta Venüs'ün delâlet ettiği cazibenin zımnında semâhat-ı nisvâniyye dahi muhakkaktır. Yani cazibe bile bir kuru cazibe değildir. İhsasın bu sureti ise işte bir meleke, bir huy, bir tabiattır. Meselâ bir güzele "dilber" dersiniz, "dilârâ" dersiniz. Güzellik başka, gönül kapıcılık, gönül tezyin edicilik de başkadır. Bir dilber ve dilârâya bu meczubiyetten sonra bir de onun visaline iştihâlanırsınız. Tahassüsât-ı vâkıanız dahi beyhude olmaz. Mutlaka nâil-i emel olursunuz. İşte sizdeki bu incizâb ve iştihayı mucip olan ve sizi nâil-i emel eyleyen şey "Venüs" diye şu heykel suretinde tahayyül ve tasavvur edilmiştir. Yoksa başka türlü güzeller de vardır. Onların ihsasları cezbleri de vardır. Güzellikleri nazar-rübâ olmakla beraber huylarındaki meselâ iffet-i mahza, ismet-i kat'iyye

sizin için de taaffüfü mucip olarak ihtisâsât-ı şehvâniyyeden sizi meneyler. Bu tecelli ise Venüs'ün tecellisi değildir. Melekenin bu türlüsüne de "Minerva" diye şu heykel suretinde suret verilmiştir. Görüyorsunuz a, kendisi de Minerva da Venüs kadar hatta ondan ziyade güzeldir. Ama hüsnü iştiha-engiz olacak bir sûret-i aşüftegânede değildir. Tabîiyyâtın ve taklid-i tabîiyyât yolundaki sanayiin hüsn ü letafetleri gibi ki şehvetten muarra bir hüsn-i mücerreddir. Venüs gibi manidar ve nuzzârın gönül tellerini tahrik edecek tebessümleri yoktur. Tünd-çehre ve dürüşt-huydur. Çünkü Minerva akıl ve hikmetle beraber fünûn ve sanayi-i nefise ve harp melekatının da müekkilesidir. Onun hüsnü cengin hüsnü gibidir ki cengâver namına bihakkın lâyık olan kahramanlara ahlâk-ı rezîle yaklaşamayıp ahlâk-ı fâzıla ile mütehallik olurlar. Selâmet-i umumiyye için feda-yı nefs az güzellik midir? Hele akıl ve hikmetteki güzellik tarif ve izahdan bilkülliye müstağnidir.

Afak ve enfüsde Venüs'ün hükmü ne olduğunu anlamak için mevalîdine bakmalı. Hem de babalarının tabiat-ı mahsûsalarına munzam olan tecelliyat-ı zühreviyye noktainazarından bakmalı. Malûm a, evvelâ mabûd-ı a'zam Jupiter'den Truva Graziaları doğurmuş. Letafet-i selâseleri muzika, resim ve edebiyatı. Ne dakik temsil? Bunlardaki letâfet-i mücerrede reisü'l-mabûdîn Jupiter'in cihân-şümûl olan hüsn ü letafet tecellisidir. Bunlarda kuvve-i hayâliyyeyi iştihalandıran tecelli dahi Venüs'ün tecellisidir. Sâniyen fesahat ve ticaret ve sirkat müekkili olan Mercurius'den Hermaphoriditos'i doğurmuş. Dikkat isterim! Ticarete fesahat ne kadar lâzımdır? Müşteriyi kandırıp fiyat-ı hakikiyyeyi aldıktan maada biraz da fazla bir şey çalmak için! Şu fesahat ve ticaret ve sirkat arasındaki lâzımiyyet ve melzûmiyyet hakikaten pek dakîktir. Mercurius güzel, Venüs dahi güzel olduğu için Hermaphoriditos pek güzel ise de bir derede yıkanırken bir perinin meylini celp ederek peri onun zülâl-i visâline kanamamış. İşte Venüs'ün tecellisi! Bu adem-i kanaatinden dolayı perinin mabutlara ettiği dua kabul olunarak kendi vücudunu Hermaphoriditos'e derç ve demc ettirmiş. İkisi yek vücut olmuşlar. Bu vücûd-ı memzûc dahi "hünsa" denilen ve kadınlıkta erkeklikte müşterek addolunan mahlûk olmuş. Dikkat isterim! İhtisâsât-ı şehvâniyyenin hem recüliyyet ve hem nisvaniyet ciheti yine Venüs'ün tecellî-i feyzi! Periyi bu kadar iknaıyla gönlünü

kapması da Hermaphoriditos'in pederindeki fesahat, ticaret, sirkat tecellisi! Sâlisen işret müekkili Baküs'den Priapos ve Hymenaios'i doğurmuş. bunlardan Priapos bağlarda bahçelerde edilen muaşakat-ı zendostanenin müekkilidir ki Venüs tecellisi olan şehvetle, Baküs tecellisi olan sarhoşluğun husule getirdikleri bir hâl. Kadim Yunanîler Priapos yortusunda akıllarını kaybedinceye kadar sarhoş olmakla beraber fuhşu da bilibâhe aleniyet derecesine vardırırlardı. Venüs'ün mevlûdleri meyanında yalnız Hymenaios'in hâli tecviz ve tahsin olunabilmiştir ki o da meşruan vuku bulan izdivaçtaki ihtisâsât-ı şehvâniyyedir. Meşruiyetle beraber yine Venüs tecellisi!.. Râbian cenk ve cidal müekkili Mars'dan tevlit eylediği Armoni ile Amor. Yani ahenk ile sevda. Muzika içinde tab'-ı beşeri tahrik ve ihsas eden hâl Armoni'nin feyzi oluyor ki bu ihsas dahi validesinden mevrûs zühreviyettir. Göz vasıtasıyla insanı tahrik etmek sevdaya hamlolunuyor ki onun da zühreviyet olduğu bâhirdir. Hâmisen Venüs'ün eşhâs-ı arziyyeden Truvalı Ankhises ile mercimeği fırına vererek tevlid eylediği Aineias ki hüsn-i itikad ve ahlâk ile kahramanlıkta pederine varis olmuşsa da kendisini görenlere daima hissiyât-ı şehvâniyyeyi ihsas eylemesi de validesinin feyzidir.

İşte görüldü ya, Venüs her kime, her neye teveccüh edip taallûk gösteriyorsa onu güzellendirmek ile kalmıyor. Asıl güzellik Venüs değildir. Taallûk eylediği şeyi şehvetlendiriyor ki işte asıl Venüs budur.

Minerva'ya gelince: Yunanîler ona Athena ve Pallas dahi derler. Jupiter'in kızıdır. Hem Jupiter'in bir mabude ile birleşerek tevlit eylediği mevalîdden değil. Jupiter'in beyninden doğmuş. İşte akıl ve hikmet! Şu âlem-i vücûda işte heykelinde görüldüğü veçhile zırhlarla mülebbes ve esliha ile müsellâh olduğu hâlde çıkmış. İşte mahfuziyet, işte müdafaa ve hıfz-ı ismet.

Kekrops, Atina şehrini bina eylediği zaman onu kimin ismiyle tesmiye edeceği hususunda beyne'l-mabûdîn rekabet çıkmış. Nev'-i beşere en nafi şeyi kim meydana koyarsa onun tercihine karar verilmiş. Minerva zeytin meydana koyduğundan onu tercih ile yeni şehre Atina namı verilmiş. Zeytin mebzuliyet ve sulh tırâzıdır. Sulh ise ancak pür-silâh olmak ile muhafaza edilir. "Hazır ol cenge eğer ister isen sulh-ı salâh" denilmiştir.

Minerva'nın Venüs gibi mevlûdları yoktur. Zira kendisi mitoloji âleminin betûlü. Yani erkekten müteneffir bir masumesi addolunur. Kendine azrâlık, yani mine'l-ezel ilelebet bakirlik hükmolunur. Binaenaleyh Minerva'nın tecelliyyât-ı mahsûsası kendi mevâlîdi üzerinde aranamayıp belki her kime taallûk etmiş ise onlar üzerinde zuhura gelen tecelliyâtta aranır.

Minerva, Pandora'ya dikiş dikmeyi nakış eşlemeyi öğretmiş. Bu Pandora kudemâ-yı Yunaniyye nezdinde bizim Hazret-i Havva gibi ilk imree-i arziyye addolunur. Pandora'nın hilkatinde mabut ve mabudelerin her biri onu bir atiyye-i hasene ile teçhize davet olunmuşlar. Minerva, Pandora'yı dikiş ve nakış melekesiyle tezyin etmiş. İşte kadının Minerva gibi müekkile-i akl ve hikmetten nasîb-i esâsîsi budur. Düşünmesi bile lâtifdir ki milel-i kadîme ve cedîde nisvânı meyanında bu iki sanat mine'l-kadîm müteammim olup, yalnız şimdilerde Avrupa'nın bazı yerlerinde kadınları avukatlığa, tabipliğe, mühendisliğe kadar varabilecek bir terbiye ile talim için onların güzel ellerine Minerva'nın verdiği iğneyi alıp atmaya kalkışmışlardır. Badehu Pandora'yı kocaya vermek zamanı gelmiş. Fâzıl Promete'ye tezviç etmek istemişler. Pandora'nın eline bir kutu vermişler ki melekât-ı seyyie ile mal-âmal imiş. Promete bu kutudan şüphelenerek Pandora'nın dest-i izdivâcını kabul etmemiş. Karındaşı Epimetheus kabul ederek hîn-i izdivâcda kutu açıldıkta karı yüzünden görülebilecek seyyiat kâmilen meydana çıkmış. Kutu dibinde kalan yalnız ümit imiş. Ümit, anlaşıldı ya! Demek ki kadını almalı, tezevvüç etmeli ama, o kapalı kutuyu açtırmamalı. Yani onun mütehallik ve müstait olduğu seyyiatın meydana çıkmasına yol vermemeli. Seyyiât-ı mezkûre meydana çıktığı hâlde de düşünmeli ki kutu içinde bir de ümit var. Salâh-ı hâle rücu ümidi. Acaba bu ümidi dahi Minerva mı koymuştur?

Hele Venüs'ün koymamış olduğuna hiç şüpheniz olmasın. Çünkü tecelliyyât-ı zühreviyye meyanında salâha avdet ümidi yoktur. Venüs mine'l-ezel ilelebet aşüftedir.

Arakhne'ya iplik bükmek melekesi dahi Minerva'nın hediyesi olarak gelmiştir. Arakhne Kolophonlu bir imree-i muhayyeledir. Minerva'nın feyziyle iplik eğirmekte o kadar terakki etmiş ki Minerva'ya da tefevvuk iddiasına kalkışmış. İmtihan olmuşlar.

Arakhne galebe etmiş. Minerva kızıp elindeki iği ile başına dokunmuş. Bu tılsımın tesiriyle Arakhne kendini salb ederek örümceğe tahavvül etmiş. Anlaşıldı ya? İlânihaye kendini salb edecek ilânihaye iplik eğirecek. Dikkat edilecek cihet ise asıl şudur ki kadın kısmı isterse her hünerde üstadına bile tefevvuk eder. Ama bu tefevvuku bittevazu hazmedebilmek istidadı kendisinde yoktur. Dikbaşlılık ile filhâl mağrur olur. Daima da cezasını çeker.

Minerva'nın en mühim tecelliyâtından birisi de Orestes muhakemesinde görülmüştür. Malûm a, Orestes meşhur Agamemnon'un oğludur. Pederi bazı havene tarafından katl olundukta kaçıp bir müddet serseri gezdikten sonra vatanına avdet ederek hemşiresi Elektra ile birlikte pederinin katillerini öldürdüğü için onların tarafdârânı canibinden takip olundu. O da kendisini cani zannederek pek müteessir ve âdeta aklı zayi olmuştu. Minerva onu Yunanistan'ın Oreopagos denilen meclis-i kebîrine davet ettirerek füyûzât-ı akl u hikmetiyle Orestes'i öyle bir surette teyit eylemiştir ki beraet-i zimmetini ispata muvaffak olmuştur. Demek kendi iffet ve ismetinden, beraet-i zimmetinden haberdar olmayarak bigayr-i hakkın teellüm ve teessür edenin medar-ı halâsı Minerva tecelliyatından olan akl u hikmettir.

Buraya kadar beyan eylediğimiz tecelliyat içinde Minerva'nın asıl tabiat-ı nisvâniyyesine dair pek bahir bir hüküm göremediniz değil mi? Hâlbuki Minerva betûliyetiyle azrâiyetiyle beraber yine kadındır. Evet fuyûzatının o cihetini de göstermiştir. Tebli Phorbas'ın Şarklo nam periden tevlit eylediği Teiresias nam delikanlı Minerva'nın o zırhlarla, miğferlerle, kolçaklarla, dizliklerle mestur olduğu hâlde yalnız levha-i vechindeki halâvet-i semaviyyeden de istidlâl ve tahayyül edilebilen cemâl-i bâkemâlinin delisi divanesi olmuş. Visal kabil mi? Venüs Minerva'nın yanına yaklaşabilse... Zira bu hâl bir zühreviyyettir. Fakat o kabil değil. Teiresias hiç olmazsa bir kerecik o simîn bedeni görmek gayret-i âşıkanesiyle fırsat aradığı sırada Minerva'nın istihmâmını ganimet bilip gözlemeye can atmış. Hayfâ ki Minerva bir nazar-ı ateşîn ile bîçarenin gözleyen gözlerini kör etmiş. İşte Minerva'ya mahsus bulunan ve muktezâ-yı akl ü hikmet bulunan kahr-ı masumâne! Venüs olsaydı bu hâlde bin vaz'-ı işvebazane ile işi varabileceği yere kadar götürürdü. Maahaza Minerva yine

merhamet ederek Teiresias'a akıl ve hikmetinden bir miktarıyla tûl-ı ömr vermiş. Bu tûl-ı ömr ile bir çok vukuat gören Teiresias, akıl ve hikmetle dahi ahvâl-i mâziyeden ahvâl-i müstakbeleye intikal ve keşif iktidarını kazanmış. Memleketinde meşhur bir falcı ve gavâmız-ı umûrda nâsih ve sâhib-i rey olmuş. İşte Minerva'nın feyzi. Demek oluyor ki kadın, muhâfaza-i ismet uğrunda kendi mesturâtını gören gözleri çıkaracak kadar gayûr olmakla beraber, betûliyeti, azrâiyeti aleyhinde kasıt hissiyle mütehassis olanlar hakkında bile şefik ve rahim olmalıdır.

Minerva harbin de müekkilidir. Çünkü bu harpten meram hakkaniyet ve zekâvet ile tezyin eden şecâat-ı sahîhanın hariçte tecellisi demektir. Mars dahi harp müekkilidir ama hayvancasına kudret-i kahire-i tahribiyye ile tecelli eden cengin müekkilidir. Minerva'nın feyizlendirdiği kahramanlar Hercules, Perseus, Bellerophon, ve Ulyseus gibi ahlâk-ı âliye ve fâzıla ashabıdırlar. Truva muharebesinde namusu ihlâl edilen Agamemnon'un tarafını bittercih, masnu at ile Truva'nın teshîrini teshil eylemesi, Minerva'nın muhafaza-i namus ve iffet gayretiyle muharipliğini tasvir eder.

Minerva'nın yortusu geldikte ahali sanemini gezdirdikleri zaman üstü örtülü olarak gezdirirlerdi. Dikkat isterim! Mesturiyet! Bu mestûriyyet-i zâhire, mahfuziyyet-i hakikiyye tırâzıdır. Burnunun ucu bile görünmemek matlûp olduğundan nâşi değil.

İşte, şömine üzerinde görülüp durduğu üzere Minerva'nın heykeli zırhlı bir cengaver suretinde tasvir olunur. Bir elinde kalkan ve diğer elinde mızrak. Daima yanı başında bir baykuş ile pergel, cetvel, gönye gibi edevât-ı hendesiyye bulunur. Anlaşıldı ya? Visal dilencisi zen-perestâna karşı baykuş gibi bakar kör! Onların maymun gibi yüzlerini gözlerini yumup kıpıştırmalarını görmez bile. Her yapacağı işi de bir dikkat-i mühendisâne ile ölçer biçer, düşünür taşınır, hesap eder de öyle yapar. Bir de Venüs'ün heykeline bakınız. Daima yarı çıplak ve bazen çırılçıplak bir hâlde.

Minerva'nın yortularında işte bu surette yapılan sanemi alay ile gezdirilerek pehlivanlar müsabakaya çıkmak ve umumî ziyafetler verilmek vesair böyle edep ve iffet haricine çıkmamak suretiyle eğlenilir idiyse de, öyle Venüs yortularında olduğu gibi sarhoşluk ve fuhuş kat'a tecviz olunmazdı.

İşte efendim, Venüs ile Minerva'nın mukayesesi şundan ibarettir. Kadın kısmı asıl Minerva füyuzatıyla mütefeyyiz olmalı. Venüs'ü kendi yanına uğratmamalı. Yalnız bir zaman ki o da oğlu Hymenaios'in delâletiyle kocası kendi nezdine takarrüp eylediği zaman olup, onu müteakiben oğlunu da anasını da başkaları yanına koğarak kendisi yalnız Minervasıyla kalmalı ve illâ hakikaten Venüs gibi Jupiterzâde bir imree-i semâviyye bile olacak olsa bütün semavîler nezdinde de, ehl-i zemîn indinde de haysiyetten mücerret, muarrâ ve şâyeste-i temeshur ve istihza bir âşüfte-i rezâlet-peymâdan başka hiçbir hüküm, hiçbir ehemmiyet kazanamaz.

7

Muanaka

Sâniha'nın bu defa Râsih'i dinlemesi evvelce resim mübahasesini dinlemesine benzemedi. Râsih resim meselesini bast ederken Sâniha'nın kendine bakışları hakkında "Ne tatlı bakış" demiştik. Bu defaki bakışlarına ise "Ne ateşîn bakış" demeye mecburuz. Resim bahsini can kulağıyla dinliyor demiştik. Bu defa ise Sâniha sanki tepeden tırnağa kadar yekpare bir kulak kesilmişti. Hayır hayır, bu hâlde kadına ne "bakıyordu" diyebiliriz ne de "dinliyordu". Sâniha enâiyetinden çıkmıştı. Venüs'ün ahvali tasvir edilirken âdeta "Venüs benim" diyecek dereceyi bulmuş olduğu hâlde Minerva'ya nakl-i kelâm edilince kendi kendisine "Venüs mü? Estağfurullah, ben Minerva'yım!" demek derecesini buldu. Râsih ise sözlerinin karısı üzerindeki tesirâtını hariçteki alâiminden görüp anlıyordu. Binaenaleyh bu sözleri söylerken evzâ ve etvârını sûret-i edasına o kadar tatbik ve tevfik eyliyordu ki Sâniha karşısında âdeta Râsih'i dahi göremeyerek bu mukayese bir şahs-ı gaib tarafından icra olunur ve bu seda bir semt-ı sâmiden geliyor gibi bir şeyler hissediyordu. Nihayet Râsih sözünün neticesini getirir getirmez Sâniha içinden "çığlık" tabir edeceğimiz bir ses çıkardı. Ve o zamanın moda olan bol yenleri ile yarı çıplak bir hâlde addolunan sîmîn kollarını açıp "Kocacığım!" nidasıyla beraber Râsih'in boynuna doladı. Âdeta bayılmış gibi bir hâle geldi.

Râsih de iyice bir telâş. Fakat galibane, memnunane, mutma-

inane bir telaş. Ayakları üstünde vücudunu zapt ve ikameye kudreti kalmayan güzel zevcesini uzun sandalyeye kadar götürdü. Ellerini ellerine alarak o zamana kadar emsali hiç sebk etmemiş olan iştiyak-ı âşıkane ile öpüp koklamaya başladı. Birkaç dakika sonra Sâniha kendisine gelerek gözlerini açtığı zaman hâlâ:

-Râsihim ben sana âşıkım!

diyordu. Râsih'de bin teşekkür, bin teminat. Artık bugünün akşamına kadar zevç ve zevce arasındaki musâhabe-i bahtiyârâneyi bizden sormayınız. Kendilerinden bile sormayınız. İnsan saadet-i bahtiyârî ile mes'ut olup durmakta bulunduğu dakikaları yine o dakikalar içinde takdir edemez ki. Onlardan sonra o dakikaların derece-i mes'udiyetini tahayyül eylediği vakit asıl zevkini de o zaman tezevvuk eyler.

Bu akşamki sofra hâli dahi o zamana kadar hiç bir misli daha sebk etmemiş derecelerde neşeli idi. Valide hanım zaten şu son günlerde ahvalin gösterdiği tebeddülât-ı haseneye şaşıp kalmakta iken bu akşamki neşeye bilkülliye şaştı kaldı. Aman o Sâniha kocasına ne nazlar ediyor! Aman o koca Sâniha'ya ne niyazlarda bulunuyor! Ya bu nazlar, niyazlar ne kadar nazikane! O sinir buhranları unutuldu bile. Kahya kadın Zahide Hanım ile harem kahyası Yusuf Ağa hatırlara bile gelmiyor.

Bu ahvale cümleden ziyade istiğrâb eden Peyker idi. Zavallı safderun cariye bu tebeddül-i ahvâli hamledecek başka birşey düşünemeyip ya kahya hanım ve ağanın nuhûset-i kademleri kendi vücutlarıyla beraber mündefi olduğuna veyahut Râsih Efendinin nüsha, tütsü filân gibi bir şey tedarik eylemiş bulunduğuna hamletmek istiyordu.

Tesadüfe bakınız ki o akşam taamdan sonra Tosun Bey dahi çıkageldi. Ahbabdan birisinin hanesinde birleşmişler ama bir münâzaa-i sarhoşâne nihayet mudârebe-i bedmestâneye müncer olarak eğlenemeyeceğini gördüğü, anladığı için kalkmış gelmiş. Fakat bundan mukaddemleri Tosun Bey geldikçe sinir buhranları kesb-i itidâl ederek, epeyce rahatlanmakta, neşelenmekte olan hanımefendi bu akşam bilâkis neşesini gaib eylemişti. Misafire mahsus bir taam tepsisi hazırlanıncaya kadar:

-Biraz tıngırdatayım mı?

diye piyano başına geçmişse de daha ıskala ederken "tık tık tık!" harem tarafından işitilen tıkırtı Râsih Efendiyi celp ederek hareme gidip geldikte:

-Birader hanımın yine sinirleri fena hâlde dûçâr-ı buhrân olmuş. Pek mustarip bir hâlde. Bu akşam için muzika safamızın fedasını rica ederim.

sözlerini getirmişti. Bu sözlerden Tosun asla alınmadı. Zaten alınmaya sebep dahi yok. Zira Râsih bu sözleri gayet lâtif tebessümlerle söylemişti. Taaccüp mü ettiniz? Ya nasıl tavırla söylemesini istiyordunuz? Macerâ-yı vâkıadan dolayısıyla tokat tepme ile Tosun'u kapı dışarı etmek derecesinde bir ihtishas-ı müntakimâne ve gazûbanede bulunmasını mı istiyordunuz? O! Öyle kuvve-i kâhire-i mâddiye ile hâsıl olan galebe Râsih nazarında o kuvve-i kâhire-i maneviyye ile hâsıl olan galebe derecesinde leziz olamazdı. Zevce-i maşukasını o âşık-ı sûrîden soğutup geriye alamadıktan sonra yumruğun, tepmenin hâsıl edeceği galebe-i sûriyyenin ne zevki olabilir? Böyle bir tehevvür, böyle bir gazap olsa olsa mağlûbiyetten neşet eyleyebilir. Teşeffî-i sadrın başka türlü imkânı kalmaz da bu muâmele-i hayvaniyye ile teşeffiye ihtiyaç görülür. Râsih ise galip! "Râsihim ben sana âşıkım!" sözleri ise hâlâ sem'-i şükrânında kemâl-i halâvetle tanînendâz oluyorlar. Koca Râsih daha bundan ziyade ne ister? İsteyeceği varsa onu da başka türlü ve yine sûret-i makulede ister.

Tosun Bey, Sâniha Hanımın hastalığından dolayı ziyadesiyle teessürler eyledi. Birtakım yeni tabiplerin esamisini bilirat hemşire hanımefendi hazretlerinin serian iâde-i afiyetleri, hasbe'l-hulûs ve's-sadâka, kendisini dahi sair azâ-yı âile kadar memnun edeceğini ve filvaki kendisini şu âile-i âliyenin azasından addetmekte bulunduğunu temine başladı. Hem de bu teminatı ne kadar dik ses ile irat eyliyordu! Evet evet! Maksudu hâsıl oluyordu. Sâniha Hanım yine oraya en yakın olan yazı odasında bulunarak bu sözleri dinliyordu. Lâkin bu sözleri dinlerken gözleri de Minerva heykelinden ayrılamıyordu.

Getirilen tepsi Tosun Beyin önüne konuldu. Kemâl-i iştihâ ile tenavül ediyor. Fakat bu yemeği yerken acaba şu ailenin nan ü nimetine burnunu batıra batıra nail olmakta bulunduğu hâlde nanından, canından aziz olan iffet ve namusuna kasteylemek nan-

körlüğünde bulunduğunu hiç vicdanından geçiriyor mu?

Tuhaf lâkırdı! Tosun gibi materyalistlerde vicdan mı olur? Onlar tazîbât-ı vicdâniyyeden vareste bulunduklarını maa'l-iftihâr kendileri ikrar ederler. Ama sözleri sahih ise!...

Badettaam Tosun Bey rahatsızlık vermemek için erkenden kalktı gitti. Sâniha nazarında da, Râsih nazarında da ne isabet etti!

*

Bu akşam konakta herkes yatağına çekilerek ve uykuya vararak el etek çekilmiş, ses seda kesilmiş olduğu bir zamanda yavaş yavaş ve kemâl-i ihtirâz ile Râsih'in yatak odasının kapısı vuruldu. Râsih "Kim o?" gibi bir suale de hacet görmeksizin yatağından fırlayıp yavaşça kapıyı açtı. Kapısını bu suretle vuran kim olabileceğini tahmin eylemişti. Tahmini yanlış da çıkmadı ya! Karşısında Peyker'i buldu. Sadık cariye epeyce de halecanlı bir hâlde:

-Demincek siz selâmlıkta ve hanımefendi kitap odasında iken alelâcele yazdığı şu kâğıdı "Ne yaparsan yap Tosun Beye ver! Hatta kendini gösterecek bile olsan ziyanı yoktur!" diye bana verdi. Fakat bu sırrı kimseye fâş etmemekliğimi kat'iyen tenbih eyledi. Bu sır meydana çıkarsa beni öldürüp kuyuya atacağını söyledi. Ben de Tosun Bey giderken yemek odasından arabalığa doğru yürüyüp çıktımsa da kendimi kendisine göstermeyip ve kâğıdı vermeyip içeriye döndüm ve hanıma "Verdim!" diye yalan söyledim. Alınız şu kâğıdı! Bunda elbette bir şey var. Fakat beni hanımın yed-i intikamına düşürmemek için lâzım gelen tedbiri de siz tertip ediniz.

diyerek Râsih'in eline bir zarf tutuşturup kendisi çekildi gitti.

Artık Râsih'deki telâşı, halecanı mı sorarsınız? Ee, epeyce mütelâşi idi. Hakkı da yok mu ya? Bugünkü, bu akşamki ahval üzerine bu kâğıt? Hemen zarfı yırtıp içinden çıkan kâğıdı ber-vech-i âti okudu:

"Beyefendi, şimdiye kadar vuku bulan muhâcemat-ı âşıkanenize karşı müdafaâta kalkışmaklığım meğer aynı hata imiş. Bir kadının asıl müdafaası o yoldaki muhâcemata hiç cevap vermeyip, fütursuzlukla mukabele eylemekmiş. Ama bu yolda tecârib-i adîdesi sebk etmiş kadınlardan olmadığım için bilememişim. Sizi

besbelli söz anlar bir adam sanmışım ki şimdiye kadar tekrar eylediğiniz teklifâta cevâb-ı red vermek zahmetini de almışım. Siz ise benim tarafımdan her cevap gittikçe onu yeni bir hücuma vesile ittihaz eylediniz. Maahaza size son defa olmak üzere işte şu satırları dahi yazıyorum. Söz anlayarak benimle muhaberenize hitam vermelisiniz ve bir daha konağımıza ayak atmamalısınız. Bu son sözü dahi kabul etmeyerek o hâlde devam edecek olursanız bilmiş olunuz ki mektuplarınızı Râsih Efendinin önüne koyarım. İşin encamını nerelere kadar müncer olacağını da nazar-ı ehemmiyet ve takdirinize havale ederim. Sizin nezdinizde bulunan benim mektuplarımı her kimin nazar-ı müalâasına arz etmek isterseniz muhtarsınız. Zira bunlarda hâl-i iffetimin sektedar olduğunu gösterebilecek hiçbir kelime yıktur. Şimdiye kadar ne yüzümü görmüşsünüz, ne yüzünüzü görmüşümdür. Hasbıhâl yollu bazı şikâyatın yine sizin yüzünüzden duçar olduğum illet-i asabiyyenin tesirat-ı mukteziyesiyle yazılmasıdır ki bunlardan dolayı kocamdan ne zaman istifa-yı kusur edersem mazhar-ı afv olacağımı kocamın melekiyyet derecesine vardığını gördüğüm ulüvv-i ahlâkından ümit eylerim!"

Oh! Bu "Oh!"u bizim çektiğimizden beş altı vav miktarı uzun olarak zavallı Râsih çekmişti. Lâkin Râsih düşünmeye başladı. Zaten düşünmekten bir dakika hali kaldığı var mıydı? Düşünmese, taşınmasa böyle ulüvv-i cenâba nezâket-i kibârâneye, edebe, terbiyeye zerre kadar halel getirmeksizin zevce-i maşukasının gönlü hisarını tekrar feth ile hasmına galebe-i tâmme çalmaya kadar varacak muvaffakıyatı temin eyleyebilir miydi? Hiç şüphe etmemelidir ki gazap ve tehevvür tehlikeli bir nâsih, belâlı bir hâldir. Bir ana mahsus olmak üzere nefse pek tatlı gelecek reyleri telkin eder ama o an geçtikten sonra evvelki mesele yine evvelki hâl ve derecesiyle baki kalıp, ona zamimeten bir de o tehevvürle ika eylediği beliyyeyi düşünmeye başlar. Râsih ise bu dakayıkı sencide-i mizan-ı hikmet etmeye muktedir bir feylesof idi. Her zaman her şeyi iyi düşünürdü. Bu defa dahi düşünmeye başladı.

Evvel-be-evvel işin böyle hatimesi için, daha evvelce düşünmüş kararlaştırmış olduğu şeyi tekrar pişgâh-ı teemmüle koydu. Kendi kendisine dedi ki:

-Güya Sâniha'ya büyüklük göstermek için o parçalarını tanzim ettiğim mektubu kendisine gösterecektim. Lâkin onu saptığı yoldan çevirmek, böyle ayıbını yüzüne vurmak addolunacak bir hareketten menfaat ummak şân-ı merdîye muvafık düşmeyeceğinden Tosun'u kendiliğinden terk ve tard istidadını peyda edinceye kadar beklemeye, sabretmeye karar vermiştim. Tosun'a mektup, haber her ne gönderecekse mutlaka daha evvelce benim elime geçmesi esbabını istikmal eylemiş olduğumdan yeniden bir şenaate karar verildiği hâlde haberim olamamak imkânını ortadan kaldırmıştım. Hamden sümme şükran, işte ümit eylediğim şeyler istediğim dereceden ziyade mükemmeliyette husule geldiler. Tosun'un merdudiyeti ilâmı işte önümde duruyor. Şüphe yoktur ki bu ilâmın hükmü icra olunacaktır. Lâkin bu babdaki teşekkürât-ı minnetdârânemin Sâniha'ya arzı için o parçalarını tanzim eylediğim mektubu dahi kendisine iade ve teslim etmeli miyim?

Kendi kendisine söylediği bu sözü yine kendi kendisine beğenip beğenememekte Râsih mütehayyir kalıyordu. Yapmak istediği şeyi nazar-ı muhâkemesinde bir daha hulâsa eyledi. Yırtık mektubu da, bu tardnameyi de alıp Sâniha'nın huzuruna gidecek ve "İşte senin yazdığın bu mektup benim elime geçti ama, o zamandan beri ben sana hiç renk göstermedim. Bundan dolayı seni ne tazir ne muaheze yollu sana kelime-i vâhide söylemedim. Şimdi yine söylemiyorum. Fakat rakibim olan Tosun'u bu mektup ile tard ve defeylediğin için teşekkürât-ı minnetdârânemin ne büyük olduğunu göstermek arzusuyla bunu irâe eyliyorum" diyecek ve şu mukaddimeden sonra zevcesini ne kadar sevip onun ulüvv-i cenâbından ne derecelerde emin olduğunu anlatacak.

İşte Râsih'in bu gece zihnen kararlaştırdığı şey şu idi. Fakat karâr-ı vâkii hemen bu gece mevki-i icrâya koyabilecek değil a! Konakta herkes uykuda. Kendi kendisine son söz olmak üzere:

-Sabah ola hayrola!

dedi ve mumunu söndürüp kemâl-i istirâhat-ı fikr ü bâl ile mes'udane bir uykuya daldı gitti.

*

Evet sabah oldu. Hatta hayır dahi oldu. Çünkü Râsih geceki mütalâayı değiştirmişti. Kendi kendisine demişti ki:

-Yok, yok! Ne yırtık mektubu Sâniha'ya göstereceğim, ne de bu mektubun benim elime geçtiğini anlatacağım. Hayır bunların her ikisi Sâniha hakkında minnet koymak demek olur. Sâniha'ya, zînet-i mahsûsa hükmünü alan kibrine, gururuna dokunur. Aman yarabbi ben Sâniha'ya gideceğim de "İşte senin hıyanetine şu senet ile vâkıf olmuştum da sesimi çıkarmamıştım. Şimdi de nedametini şu senet ile anladığım için seni affediyorum" diyeceğim ha! Güya onu bu suretle minnetim altına alacağım öyle mi? O hâlde Sâniha'nın izzetinefsi nerede kalır? O hâlde benim ona ulüvv-i cenâb gösterişim neden ibaret olur? Bu âdeta mahallenin karı koca kavgalarının biraz daha nazikçesi demek olur. Kibara yakışacak ahvalden değildir. Karımın hıyanetine hüccet ittihaz ettiğim yırtık mektup diğer cihetten de hâla berâet-i zimmetinin senet ve burhanıdır. Bu mektupla sabittir ki Tosun henüz karımın parmağı ucunu bile görmemiştir. Yırtık mektup namusum hususunda beni temine kâfi olduğu gibi şu tardname dahi bu emniyetin müstakbelen devamını da vadeylemektedir. Asıl mertçesi, kibarcası o yırtık mektubu bir daha yırtıp mahveyledikten sonra bu tardnameyi de Tosun'a isal ve tebliğ ederek hâlbuki şu ahvalin hiçbirisinden dolayı Sâniha ile yüzleşmemektir. Her şeyi keenlemyekün hükmüne koymaktır. "Râsihim ben sana âşıkım!" deyip duran bir kadına karşı bu yolda ednâ-yı harekâttan bîedebane bir tekzip, bir hakaret çıkar. O ise ne bana lâyıktır ne Sâniha'ya!

Râsih'in şu kararı filhâl kat'iyet kesbetti. Bu kat'iyeti maddeten dahi temin için mahut yırtık ve yapışık mektubu koyduğu yerden alıp bir daha yırtarak yakmak için yerinden davrandı. Hayfa ki mektubu koyduğu yerde bulamadı. Orasını aradı burasını aradı mektup yok! Kat'iyen emin ki yapışık mektup bu odadan harice çıkmamıştır. Oda kapısını kilitleyerek karyolaya varıncaya kadar her şeyi alt üst etti yalnız bir kilimi sökmek kaldı ki, eğer bir tarafında edna bir eser, bir emare görseydi onu da sökerdi. Mektup yok vesselâm!

Kime sorsun? Peyker kendi odasının hizmetçisi değildir ki ona sorsun. Kendi hizmetine mahsus olan cariyeye sormak da kabil değil. Evvelâ söz anlamaz bir kadın. Sâniyen cariyenin oda içinde bir şeyi yerinden kaldırıp diğer tarafa koymaya mezuniyeti ve

böyle hilâf-ı mezuniyet hiç bir hareketi yok ki suale lüzum göstersin.

Yine Peyker ile hasbıhâle mecbur oldu. Bir aralık kızı tenhaya çekebilerek sordu ki:

-Peyker, benim odadan bir kâğıt kayboldu. Pek lüzumlu bir kâğıt! Odamdan böyle bir şeyin kaybolması nasıl mümkün olabilir? Bunu Dilhayat'tan sormaksızın bir kere seninle müzakere etmeyi kurdum.

-Nasıl kâğıt efendim?

-Senden hiçbir sırrımı saklamam. İşte bunu da söyleyeceğim. Haniya geçenlerde hanımefendinin yazdıktan sonra yırtıp attığı kâğıt yok mu? İşte o.

-Ya, bu kâğıt kayboldu ha! Sakın başka bir yere götürmüş olmayınız!

-Allah Allah! Odamda saklı olduğuna emniyetim berkemal olan bir şeyi acaba bir yere götürmüş müyüm diye düşünmeye hacet mi vardır?

-Onu yine Dilhayat'tan sormalı.

-O aptal ne bilecek?

-Bilecek bir şey varsa onu o aptaldan başka kimse bilemez. Beyim siz olmadıkça odanız kilitlidir. Hanımefendi sizin odanıza girmez. Çünkü siz onun odasına girersiniz. Bunu bilse bilse Dilhayat bilir.

Burada Râsih biraz düşündü. Biraz değil gereği gibi düşündü. Hatta tavrında alâim-i yeis ve ıstırap dahi vardı. Nihayet dedi ki:

-Peki Peyker, Dilhayat'tan sormalı. Fakat Dilhayat bu sırrı sana mı daha kolay söyler bana mı?

Peyker bu suale birdenbire cevap veremedi. Hatta Râsih Efendi:

-İyi düşün Peykerciğim! Eğer zannettiğimiz şey sahih ise hanımefendi bildiğini bana söylememesi için Dilhayat'a kim bilir ne tehditlerle yeminler verdirmiştir. Bunu olsa olsa sana söyleyebilir. Kâğıt mağıt dememeli. Yalnız şu günlerde hanımın benim odaya girerek bir şeylar aranıp aranmadığını sormalı. Hanım girmiş

aranmışsa mutlaka yırtık mektup hanımın eline geçmiştir.

dediği zaman bile Peyker birdenbire cevap veremeyip bir hayli düşündükten sonra dedi ki:

-Evet öyledir beyim. Mutlaka öyle olmalıdır. Siz bana bu günlük müsaade veriniz de ben bu akşam Dilhayat'tan her şeyi öğrenirim.

Efendi ile cariye beyninde bu mukavele akdolunduktan sonra Râsih Efendi zevcesiyle olacak muameleyi biraz sonraya, vakt-i merhûnuna, yani Peyker tarafından verilecek habere talik ederek, fakat Tosun Beye tebliğ olunacak tardnameyi teslim için dışarıya çıkmak üzere elbisesini giydi ve o gün dışarıdan bir istediği olup olmadığını sormaya zevcesi yanına gitti. Sâniha'nın ahvali her gün daha ziyade iyileşmekteydi. Dışarıdan isteyeceği hiçbir şey olmadığını kocasına söylediği zaman:

-Sevgili efendiciğim! Dışarıdan da içeriden de isteyeceğim şey senin muhabbetinden ibarettir.

diye bin muânaka-i âşıkaneye daha saldırdı ki bu misillü zuhurât için zaten hazır ve amade bulunmasaydı Râsih âdeta şaşırıp kalacaktı. Fakat hiç şaşkınlık eseri göstermedi. Mukabele-bi'l-misl ile zevcesini hoşnut ve dilşâd ederek çıktı gitti.

*

Bugün Râsih'in Tosun ile sûret-i mülâkatı pek ziyade şâyân-ı temâşâ olan ahvalden idi. Tardname kendi tarafından tekrar bir zarf derununa konulmuştu. Vakit henüz pek erken olduğundan Tosun'un mahall-i memûriyetine gitmemiş olduğu tahmin olunabilirdi. Hâlbuki en güç tahmin olunabilecek bir şey varsa o da Tosun'un o gün kaleme gitmiş olmasını tahmin edebilmek kaziyesidir. Zira böyle safa tüccarı olan adamlar umûr-ı memûrelerine devamsızlıkları dahi cümle-i mahsûsat-ı seyyielerindendir.

Tosun'u hanesinde bulabilmek hesabı doğru çıktı. Genç şık feylesof Râsih'in kendi hanesini teşrifi pek nadir vukuattan olmak hasebiyle ne gûne taltifat ile istikbal edeceğini bilemeyerek telâşından çırpınmakta idiyse de Râsih gayet metanetli, mekanetli bir tavırda bulunuyordu. Oturmadı bile. Tosun:

-Şuraya buyrunuz efendim! Şurada daha rahat edersiniz.

diye salonda olanca kanepe ve koltuklarını irâe eylediği hâlde Râsih ayakta bulunmayı tercih ederek koyun cebindeki mazrufu çıkarıp vererek dedi ki:

-Bunun içinde ne yazılı olduğunu bilmemezlikten gelirsem yalancı bir adam olmuş olurum. Onu ise nefsim için lâyık görmem. Okuyunuz, izahat isteyecek olursanız veririm. İzahat verecek olursanız dinlemem.

Bu sözleri Râsih'in gayet ciddî bir tavırla söylemesi Tosun'da gereği gibi bir şüphe ve halecanı mucip olmuştu. Titrek elleriyle zarfı yırtıp mektubu açtı. Sâniha'nın yazısını görünce rengi uçtu. Okumaya başladı ama bir hâl-i tabiîde bulunarak okumuyor ki! Okuyamıyor. Dudakları bembeyaz kesildi. Kıçın kıçın birkaç adım yürüyerek bir koltuk sandalyesi üzerine yığıldı kaldı.

Tosun'un şu hâli istihyâdan neşet eylemiş bir hâl değildi. Keşke öyle olsaydı. Vakıa o da pek büyük bir belâdır. Dost sıfatıyla birlikte yenilmiş, içilmiş, düşülmüş, kalkılmış olduğu hâlde bir adamın namusuna kastedilmiş bulunmaktan neşet eyleyen istihyâ ehemmiyetsiz belâyâdan mıdır?

Fakat Tosun o adamlardan değil. Herifin bu hâli âdeta korkudandı. Hatta herif vahşiyetini ketme de muktedir olamayarak:

-Aman birader! Gençliğime merhamet et! Kıyma!

sözlerini ağzından kaçırıverdi. Râsih ise tavr-ı mekânetini aslâ bozmayarak:

-Korktuğun buysa hiç korkma. Seni öldürmeye değil a, tokatlamaya bile lâyık görmem. Gönlüm yalnız bir şey isterdi. Seni muhabbete şayan bir kahraman sanıp da sana kâlâ-yı yegâne-i iffetlerini feda eden bir alay bîçare kadınların şimdi şurada bulunup da senin bu hâlini görmelerini isterdim. Fakat bu mümkün değildir. Selâmette kal Tosun Beyefendi hazretleri!

diye döndü gitti.

Aman yarabbi öldürülmeye lâyık görülmemek, döğülmeye lâyık görülmemek! "Erkek" unvanını velev ki iğtisaben olsun haiz ve hâmil bulunan bir mahlûk için bin dayaktan, bin ölümden eşna' bir hâl!

Fakat ah! Hakikat-ı hâl böyledir. Şecaat ve metanet ahlâk-ı

hasenedendir. Hüsniyyâtın yalnız bir kısmı bir adamda bulunarak aksâm-ı sâiresi bulunamamak âdeta müsteba'ddir. Hüsn-i hulk mâye-i hüsnden neşet eder. Mayası güzel olan bir adam denâet-i rezîlâneyi de kabul etmez. Bir adam bir sûret-i hâinane ve gaddaranede çapkın mıdır? Maâlinin hiçbirisini ondan ümit etmeyiniz. Bir rezil çapkın şeci ve cesur olamaz. Bu haslet-i celîle-i merdâne kendisinde bulunsa nefsine o rezaleti kabul ettiremez. Fuhş-perest bir zen-dost gayeti ne hükümdedir? Bir sarik hükmünde değil mi? Yaprak kımıldansa yüreği hoplayan bir alçak hırsızda fedâ-yı can ile cömertlik eyleyen şüc'ân-ı kirâmın zînet-i mahsûsası olan şecaatin bulunabilmesi nasıl tasavvur olunabilir? O misillü şecâat-ı sahîha sahibi olanlar ise nefislerini rezâlet-i sirkatle âlude görmekten Cenabıhakka istiâze ederler.

Kadınlar biraz fikr-i selâmetle teemmül edecek olsalar kendilerine taşkınlıkta bulunan edânînin ne kepaze şeyler olduklarını filhâl anlayarak müstefrigane bir istikrahda bulunurlardı. Bunların gönüllerinde hakikaten cevher-i sevdâ varsa bekârlar onu bir yavukluya, müteehhil iseler onu bir zevce-i meşrûaya nisâr etmelidirler. Hele düziye sadece istidâ-yı visâl doğrudan doğruya bir dilencilik olur ki "inayet ola!" cevabı bile lüzumundan fazla bir cevâb-ı nâzikâne hükmünü alır.

Ah ki! Her kadında her zaman bu selâmet-i fikriyye bulunamaz. Venüs yok mu Venüs! O kaltak yarı büründüğü hayal kadar ince mantosunun ucu ile çektiği gibi bazı bîçaregan nisvanın aklını çilesinden çıkarıverir de, bir kere kendi hükm-i mel'anet-peymâsına mahkûm eyledikten sonra uzaktan uzağa:

-Seni de kendimle hemhâl ettim.

diye gülümsemeye başlar. Venüs'ün tebâüdü üzerine meydan Minerva'ya açılırsa da, hayfa ki onun rû-yı dürüştünde o bîçare muhtie için hiç bir lem'a-i merhamet görülemez.

*

Ertesi gün bizim Râsih Efendi Konağı için pek mühim bir gün olmuştu. Zira o gece Peyker, Dilhayat'ı istintaka çekerek kapı yoldaşça bir hasbıhâl hükmünden dışarı çıkmamış olan bu istintakta Dilhayat itirafı lâzım gelen şeyi itiraf eylemiş ve:

-Evet, kahya kadının kocası gittiği günün ertesi günü Zahide

Hanım ile bizim hanım bana efendinin odasını açtırtarak bir hayli arandıktan sonra bir mukavva bulup almışlar idi. Bana da bunu efendiye söylersem beni öldüreceklerini söylemişlerdi. Ne yapayım? Başımın korkusuyla kimseye bir şey söyleyemedim.

demişti. Peyker bu haberi efendiye isal eylediği zaman Râsih işin bundan sonrasına yani netice-i hâle ne suret vereceğini yeniden düşünmeye başladı. Lâkin düşüncesi bir neticeye müncer olamadı. Zira o aralık zevcesi Sâniha Hanım kendisini kitap odasına davet ederek dedi ki:

-Tosun Beye verilecek kâğıdı dün verdiniz değil mi efendiciğim?

deyince Râsih hayretinden biraz şaşaladıysa inkâr için yalan söylemeyi izzetinefsine, ulüvv-i cenâbına yediremedi. Dedi ki:

-Evet güzelim! Dün verdim.

-Altı yedi aylık muhâbere-i âşıkanesinin neticesinde böyle bir cevâb-ı kat'î aldığından dolayı bari bihakkın utanabildi mi?

-Hayır güzeim, hiç utanmadı! Bilâkis pek korktu.

-Siz mi korkuttunuz,tehdit mi ettiniz?

-Hayır nur-ı aynım, hiç tehdit etmedim. Cevabınızı mazrufen kendisine verdim.

diye vuku-ı hâli tamamen hikâye eyledikten sonra gülümseyerek:

-Ne hacet, benimle sırdaş imişsiniz gibi işte her hâle vâkıfsınız ya?

dediğinden Sâniha Hanımefendi dahi gayet ciddî tavırla dedi ki:

-Evet efendiciğim, o cevapnameyi Peyker'in eline verdiğim zaman Tosun Beye teslim etmesini sıkı sıkı tenbih eylemiş isem de kâğıdı doğruca size getireceğine şüphem bile yoktu. Çünkü kendi elleriyle toplayıp şömineye attığını teminen haber verdiği mektup parçalarını yerli yerine düzülmüş, koşulmuş olduğu hâlde sizin odanızda bulursam artık Peyker'in sizin tarafınızdan meclûb olduğunu hükmedemeyecek kadar safderun olamam. Ha! Söz sırası gelmişken şu vazifeyi ifa da ihmal etmeyeyim. Odanızı taharri ettirmekten dolayı af ve merhametinizi dilerim kocacığım.

Koca kısmının gizli eşyasını araştırmak kadın kısmının gizli eşyasını araştırmak kadar ayıptır. Bunu siz şimdiye kadar bana yapmadığınız hâlde ilk defa olarak ben size yaptığım için kabahatliyim. Fakat ne yapayım. Yusuf Ağa bir mahâret-i mahsûsa ile tart ve tebid olunduktan sonra karısı Zahide Hanımın mektup parçalarından dolayı bihakkın duçar olduğu iştibah beni o taharriye mecbur eylemiştir. Çünkü şöminede küllerini dahi görememiştim. Maahaza bu hadiselerin kâffesi bir inâyet-i ilâhiyye imiş! Geçen gün size "Râsihim ben sana âşıkım!" dememiş miydim. Bunu tekrar ederim. Râsihim sana yeniden âşıkım! Fakat yalnız o tesâvir bahsini, o mitoloji bahsini sair her gûne mesâil-i ilmiyye ve hikemiyyeni bir sûret-i fevkalâdede hallederek bu cihetten erkek nev'inin en bergüzidelerinden olduğun için değil! O mektup parçalarını yeniden tertip ederek zevcenin epeyce bir kabahatine vâkıf olduğun hâlde onu yüzüne vurarak kendisini mahcup ve şerm-sâr görmeyi istememek derecesinde semâhat-i kahrâmânânede bulunduğun için dahi sana yeniden âşık oldum Râsihim! Maahaza iffetim için endişe edilecek hiçbir şey zaten yoktu. Ben o parçalanan mektubu son kelimesine kadar yazdığım zaman meğer şu Venüs aşüftesinin imlâ ve ihsasıyla yazıyormuşum. O aralık oğlun Nurullah "Anne!" diye bir ses çıkardı. Bu ses bana azîm bir tesir etti. Oğlumu bir aşüfte-zade etmemek gayretini müteakip kocamı da bir aşüfte refîki etmemek gayreti galeyana geldi. Râsihim! Sevgili kocacığım meğer o "Anne!" sedası oğlun Nurullah'ın ağzından Minerva'nın ısdar eylediği bir âvâze imiş.

Bir muanaka daha...

İntiha

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL ve TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI
YENİ TÜRK EDEBİYATI KAYNAK METİNLERİ DİZİSİ: 2

AHMET MİDHAT EFENDİ

BÜTÜN ESERLERİ

Romanlar XIV

GÖNÜLLÜ

Hazırlayan
Erol Ülgen

ANKARA, 2000

GÖNÜLLÜ

Millî Roman

Muharriri
Ahmet Midhat

"Tercüman-ı Hakikat" gazetesine derç olunduktan sonra Maarif Nezâret-i Celîlesinin ruhsatıyla ayrıca kitap şeklinde tabolunmuştur.

Dersaadet
1314

"Tercüman-ı Hakikat" Gazetesi
Kırkambar Matbaası

İfade

Tercüman-ı Hakikat'e derç eylediğimiz makalât-ı ahîreden birisinde dahi beyan edilmiş olduğu üzere beynelmilel vekayiin a'zamı vukuât-ı harbiyye olup bunların hitamından sonra vekayiin her ciheti zabıtnâme-i hakâyık-ı ahvâl olan -veyahut öyle olmaları lâzım gelen- tevarihe birçok zeminler, sermayeler tedarik eyledikleri gibi hayalât-ı beşeriyyeye dahi vâsi vâsi meydanlar açarak bu surette birçok menakıba da vesile-i husûl olurlar.

Biraz derince düşünülecek olur ise tarih ile menakıp arasında bir büyük müşabehet görülemez mi? Tarihin muhteviyatı da sanki bir nev menakıp değil midir? Şu kadar farkları var ki menakıb-ı âdiyenin vuku'uları sahih olmak lâzım gelmediği hâlde tarihin muhteviyatı, sahihü'l-vuku olan menakıptan ibaret olur. Hatta tabâyi-i beşer, ekseriya sadece doğrudan tamamıyla hoşlanamayıp kendi meşrebince teşkil eylediği hayalâttan daha ziyade hoşlanır. Binaenaleyh tarihin makbuliyet ve mergubiyeti yalnız kendi erbabı nezdine mahsus ve münhasır kaldığı hâlde, halkın ekserisi menakıba rağbet cihetinde görülür. Ama tarih hakkında bu mergubiyet-i husûsiyyeyi hükmedebilmek için tarihin hakayık-ı matlûbeyi mükemmelen hâvi olmasına itina lâzım olduğu gibi menakıbın inde'l-ekser makbuliyet ve mergubiyetini temin için dahi sanayi-i nefîse ile tezyin etmesi lâzım gelir.

"Menakıbın sanayi-i nefîse ile tezyini" demek acaba vehleten anlaşılamayacak kadar muğlâk bir söz müdür? Bir muharebe, netice-i galibâne veyahut mağlubânesine göre şairi, ressamı, heykeltıraşı, romancıyı, tiyatrocuyu, müzikacıyı falanı da ihsas eyler. Öyle değil mi? Yalnız müverrihi gayretlendirmekle kalmaz ya? Milletin her sınıfını ihsas eyleyeceği gibi bilhassa san'at-ı nefîselerinin esası duygu üzerine mübtenî bulunan şairi, ressamı, falanı daha ziyade ihsas eyler. Bunlar hep o muharebe vak'a-i azîmesi üzerine kendileri için birer cihet-i ihtisas bularak kasideler söylerler, levhalar boyarlar, heykeller yontarlar, romanlar, dramlar, komedyalar, tertip ederler. Şarkılar, marş-

lar, operalar bestelerler. Bunların her biri, bir menkıbe değil midir? Çünkü tarihin havi olduğu vukuât-ı sahîhe ve hakikiyye ile tatbik ve mukayese olunsalar onlara mutabakat-ı tâmmeleri görülemez. Mahzâ harbin galibiyet veyahut mağlubiyetle tecelli eyleyen neticesinin bunların tab'ına edeceği tesirlerin zahirde tecelli-i âsârı demektirler. Âsâr-ı mezkûre eğer erbabı tarafından i'tinâ-yı tâm ile vücuda getirilmeyecek olursa bi-aynihî hâvi olması lâzım gelen hakayıkı, ihtimâm-ı tâm ile ihata ettirilememiş olan tarih-i ciddî gibi bunlar dahi mazharı rağbet olamazlar.

Bir şaire, bir ressama, bir heykeltıraşa, bir romancıya, bir tiyatrocuya, bir müzikacıya sermaye-i iştigâl olamamış bulunan menâkıb-ı sâde ve âdiyede bile hiç letafet olamaz zannetmeyiniz. Böyle bir menkıbe ilk nakledenin ağzından çıktığı hâl ve suretiyle ihtimal ki filhakika beğenilemeyecek olsun. Sonra ağızdan ağıza intikal eyledikçe her tabiat, onun bir cihetini tashih ve tezyin eyleyeceğinden birçok ağız dolaşıp da artık o milletin tab-ı müşterek ve umumîsinin mahsulü sayılacak dereceyi bulduktan sonra bunların pek çoğu değme bir sanatkâra sermâye-i iftihâr olabilecek kadar güzelleşir. Seyyit Battal Gazi'ye isnat olunan menakıp bu bapta en güzel numunelerimizdendir.

İmdi Devlet-i Aliyye ile Yunan arasında ahîren vukua gelen muharebenin sâye-i tevfikat-sermâye-i hazret-i pâdişâhîde vâsıl olmuş bulunduğu netice-i galibiyyet en ciddî tavırlı müverrihten, en güleç yüzlü şairden, en safiyyü'l-kalb köylüye kadar cümleyi gûna gûn ihsâs-ı münşerihâne ile dilşad eylemiş olduğu gibi başka bir sıfatımız olmasa dahi bu halkın romancılığı sıfatıyla olsun teşerrüf hakkı -velev makam-ı istisgarda- hükmedilmiş bulunan bu abd-i âcizin dahi kalbinde bir şevk hâsıl eylemiştir. Bu şevk şu "Gönüllü" romanını tevlit etmiştir. Muharebe-i mezkûre tarihini yazmaya bezl-i himmet buyurmakta olan arkadaşlarımız bu romanın ismine bakıp da muharebe-i ahîreye taallûkunu düşünerek haklarına tecavüz ediyoruz zannında bulunmasınlar. Biz bu sername altında bir tarih-i harb yazmayacağız. Müverrihin ne hakkına, ne vazifesine zerre kadar taarruz etmeyeceğiz. Alelâde millî bir roman yazacağız ki, mahall-i vukuu Serfiçe ile Yenişehir arası olacağı gibi bir kısmının zaman-ı vukuu dahi muharebenin zaman-ı vukuuna müsâdif olacaktır.

Vekayi'-i harbiyyeden pek az bahsedeceğiz. Yalnız eşhas vak-'amızın sergüzeşt-i hâllerinin taallûku derecesinde bir bahis! Hatta eserimiz mutlaka bir tarih olmayıp mahzâ bir roman olacağı için a'zâ-yı vak'amızın taallûku derecesinde vukuât-ı harbiyyenin hikâyesini dahi yalnız romancılık nokta-i nazarından yürüteceğiz. Meselâ bizce bir galibiyetin veya bir mağlubiyetin sebebi, romandaki kahramanımız olmuştur diye gösterilecek olursa bu kahramanımız muhayyel olacağı gibi onun gösterdiği sebebiyet dahi muhayyel olacağından bu fıkrayı, vukuât-ı harbiyyeye taallûku var diye tarihe ait fıkarât-ı hakikiyyeden addetmeye hiç imkân görülmeyecektir. Şu evsafıyla romanımız "Roman histoire" yani tarihe ait bir roman ıtlâkına şayeste görülebilir ise muharriri için mûcib-i minnet olur. Fakat "Historique romantique" yani romana benzer bir tarih addolunmaya hiçbir imkân tasavvur olunamaz.

Bakalım bu da bir tecrübe-i kalem olsun. Eğer tecrübemizde muvaffak olabilir isek ne âlâ! Muvaffak olamadığımız hâlde bizden sonra böyle bir tecrübeye teşebbüs edecek olanlar için şâyân-ı istifâde bir ibret hazırlamış olmaklığımız dahi az kâr mıdır?

Ahmet Midhat

Gönüllü

-1-

Bıçak Silimi

En geniş yeri sekiz yüz metre arzında bir vadi tasavvur ediniz ki iki kenarını birbiri üzerine binmiş oldukları hâlde mecmûu yüz yirmi metre kadar bir irtifâ peyda eyleyen dağlar ihata eylemiştir. Bu dağlar, "orman" ıtlâkına bile şayeste görülecek çalılıklar ile kâmilen mestur iseler de mevsim kânunısani evahiri olduğu için çalılıklar, mevsim-i sayfdaki letafetlerine can dayanamayacağı derkâr olan hudâreti kaybeylemişler. Yaz, kış derunlarında gezdirilip ra'y edilen üç yüz kadar koyun ve yine ol miktar keçi ile seksen kadar da sığırların dendanları savletinden kurtulabilen meşe vesaire yaprakları mevsim-i şitânın şiddetiyle sararıp kurumuşlar ise de rüzgârsız bir gecede yağmış olan kar, bu yapraklar ile dalların üzerlerinde tutunup kalmış oldukları cihetle peyda eyledikleri manzara mevsim-i rebî'in, ağaçları beyaz baharlarla donattığı zaman peyda eylediği menâzır letâfetinden hiç de mahrum değildir.

Vadinin ortasından bir dere akar. Yazın sular azaldığı zaman üç taşlı bir değirmeni çevirmeye kifayet edemediğinden ekseriya değirmenin bir taşını ve hatta bazı daha kurak giden yazlarda iki taşını tatile mecburiyet hâsıl olup yalnız bir taşı idare edebilir ise de kışın suların feyezânı zamanında üç taşı idare eyledikten maada bir ol kadar fazlasını dahi muntazam bir surette yapılmış olan savaktan savmak, akıtmak lâzım gelir. Evet! Bu değirmen dahi orada vardır. Hatta yanındaki kulesiyle beraber vadinin en büyük medâr-ı tezyînidir. Derenin mecrası bittabi bir hatt-ı muhtelit teşkil ederek binaenaleyh kâh vadinin bir cihetine, kâh öte tarafına takarrüp eylediğinden, suları sıkıştırmaya en ziyade müsaade edecek bir mevkiine üç taşlı güzel bir su değirmeni ve onun yanına dahi güzel bir kule yapılmıştır.

Burada "kule" kelimesini gören karilerimiz miyanında İstanbullular bunu yangın kulesi yahut saat kulesi gibi bir şey zannederler ise hataya duçar olmuş olurlar. Rumeli'nde

çiftlikler veyahut böyle değirmenler yanına mal sahiplerinin sayfiye ikâmetgâhları olmak üzere yapılan yüksecik binalara "kule" derler. Hâlbuki şimdiki müşahedat ve malûmatımıza nazaran bunlara "blockhause" denilse daha münasip olurdu. Zira bunlar, ezmine-i mutavassıtada Avrupa derebeylerinin ikâmetgâhları derununda esbâb-ı müdâfaalarını istikmal etmiş olmak için inşa ettirdikleri "şato"lar kadar müstahkem değil iseler de bizim Erenköyü, Kozyatağı gibi yerlerde yaptırılan sayfiyeler kadar da müdafaasız değildirler. Taş nadir bulunan yerlerde bile hiç olmaz ise tuğladan olsun alt kat mutlaka kârgir olarak yapılır. Hîn-i hâcette tüfek atmak için dört tarafına mazgallar yapılır. Bu alt kat ekseriya kıymetli atlar için ahır ve gerek atların ve gerek insanların levâzım-ı ekliyyeleri için ambar ittihaz olunup, dar ve dik bir merdivenden yukarıya birinci kata çıkıldığı zaman, orada iki, nihayet üç oda ile bir "yazlık" yani penceresiz ve her tarafı açık bir yer daha görülür. Mahaza gerek yazlığın açık bulunan tarafları ve gerek odaların pencereleri hîn-i hâcette müdafaa hâline konulmak için, üç dört santimetre kalınlığında sert meşe ağaçlarından mamul kanatlar ile mücehhezdir ki bu kanatların ortasında da mazgal hizmetini görmek için birer yarık vardır. Bazı kulelerin bundan maada bir de üçüncü katı olup damları kiremit ile mestur olur. Bunların bazılarında dam üzerinde dahi tahta-pûş gibi bir açık yer bulunur ki tehlikeli zamanlarda etraftan vürudu melhuz olan düşmanı gözlemek için cihân-nümâlık hizmetini ifa eder.

İşte Rumeli'nde "kule" denilen sayfiyeler böyledir. Burada bizim tasvir ve tavsif etmekte bulunduğumuz kule ise, böyle üç katlı ve cihân-nümâlı bir kule olmakla beraber kâmilen kârgir olarak yapılmıştır.

Vadimizin bir tarafında hafif bir yamaç üzerinde mebni bulunan bu kule ile yanı başındaki değirmenden maada iki ambar, bir ahır, biri koyun kuşaresi, üç dört yanaşma odası gibi şeylerle orası bir köy değil ise de çiftlik hâlini andırmaktadır. Fakat köy değildir, zira asıl köy, vadinin yine bu cihetinde, fakat değirmen ve kuleye iki bin metre kadar uzakta ve yine dere kenarında kırk beş, elli haneli bir köydür ki, bunun nısfı kadarı Rum ve on hane kadarı Bulgar ve ol miktarı "Koçovalak" denilen Ulah cinsinden olup, beş altı hanesi de Podarlık yani koruculuk

ve bekçilik için gelip oraya yerleşmiş kalmış olan Arnavutların meskenidir. Bizim kule ve değirmenin bulunduğu bir çiftlik de değildir. Zira vadinin ziraati kâmilen köylüler elinde olup burası ise vadi ahalisi nezdinde yalnız "kule" diye tesmiye olunur. "Kimin kulesi" sualine dahi "Bego'nun kulesi" cevabını verirler ki siz olsanız bu cevaptan dahi hiçbir şey anlayamazsınız değil mi?

Efendim Rumeli'de Türklük, Arnavutluk, Boşnaklık, Bulgarlık, Rumluk, Ulahlık, Çingenelik hatta Yahudilik bile ahlâkça, âdetçe birbirine bir sûret-i garîbede mezcolunarak bir halitâ-i acîbe husule getirmiş olduğu gibi bu ihtilât lisanca dahi vukua gelmiştir. Elsine-i mezkûreden herhangisine ait bir kelime cüz'î, küllî tagyîrâtla diğerlerine dahi alınarak istimal olunur. Hele Türkçe kelimelerin bu yolda bir tagyîrden sonra elsine-i mezkûrenin umumuna birden mal edildiği ekserdir. Meselâ İstanbullu olmanız sıfatıyla size "bizim kırçu" yahut "dorçu" deseler bir şey anlayamazsınız. Değil mi? Hâlbuki bunlar elvân-ı feresden olarak bizim "kır" ve "doru" dediğimiz kelimelere birer de "çu" ilâvesiyle yapılmışlardır. Alelumum ahali nezdinde manaları "kır at" ve "doru at" demektir. Bilemeyiz ki bu "çu" kelimesi bir lisanda "at" manasına mıdır? Fakat her hâlde al ve kır ve doru gibi elvân-ı feresden birine ilâve olunduğu zaman o renk ile beraber feres manasını dahi ilâve eder. İşte bunun gibi "bego" dahi elkâb-ı Türkiyyeden "bey" kelimesinin muharrefidir. Oralarda arazi-i vâsi'a sahibi olup şerait-i mahalliyeden bir şart ile arazi-i mezkûreyi ektiren biçtiren ve kendi hissesiyle beyler gibi... Hayır! Bu mesel dahi yine bunlar murat edilerek darb olunur. "Beyler gibi" değil beyliğe lâyık olacak bir sûret-i tena'um, bir derece-i refahla geçinen zevata "bego" denilmiştir. "Ahmet Bey, Mehmet Bey" denildiği zaman "bey" kelimesini tahrif etmezler ise de, isim tasrîh olunmaksızın, yalnız "bego" deyince mahut ve maruf olan bey manasını ifade eder.

Devlet-i Aliye-i Osmaniyyenin "zaîm" ve "sipahi" denilen tımarlı süvari askeri istihdam eylediği zamanlar, bunların "tımar" yani maaşları olarak vâridât-ı öşriyye kendilerine terk olunmuştu. Bu hâlde köyler derece-i cesametlerine göre birer, ikişer, beşer, onar süvariyi, öşür mahsulleri ile beslerlerdi. Bunların

zabitanı demek olan zevatın maişetleri dahi bu suretteydi. Bu hâl kurûn-ı vustada Avrupa'nın derebeyleri maiyetinde bulunan cengaverlerin hâllerine biraz müşabih görülür. Sonraları hükûmet-i seniyye, asâkir-i nizamiyyeyi tesis eylediği için sipahiliği ve zeameti lâğvederek, fakat hiçbir zaman ayrılmamış olduğu kaide-i merhamet ve âtıfeti bunlar hakkında dahi gösterip ber-hayat bulunan ashab-ı tımara vefatlarına kadar tımarları bedelini nakden vermiş ve köylerin öşr-i mahsulünü dahi hazine-i celîle namına tahsile başlamıştır. Hâlbuki feth-i Osmanîden bed ile işte bu zeamet usulünün bütün müddet-i devamınca birçok beyler, gayet vâsi araziyi kendi taht-ı istimlâklarına alarak bunları da "çiftlik" namıyla idareye başlamışlardır ki bazı yerlerde öküzü, tohumu, araziyi bey vermek ve ahali-i zürra, mahsulün yarısını almak üzere çalışırlar ve bazı yerlerde dahi beyler araziden başka bir şey vermeyip öküz ve tohum zürrâa ait olmak üzere beye yalnız bir öşür veyahut semen-i südüs gibi bir şey verirler. Bu ikinci suret, yerlerine göre az çok tadilatla Rumeli'nin hemen her tarafında hâlâ daha caridir.

İşte tasvir etmekte bulunduğumuz vadideki kule ve değirmen ve o civarda bulunan arazi ve ormanların sahibi olan bego dahi böyle bir begodur ki hanedanın ismi Kahramanoğlu ve asıl kendi ismi dahi Mehmet Beydir.

Şurada haber verelim ki bu vadi dahi Serfiçe kasabasına çend saat mesafede kâin .... karyesidir.

Kahramanoğlu Mehmet Bey, emsali olan diğer arazi ashabı beyler gibi yazın en büyük kısmını çayırları, tarlaları biçtirmek, harmanları dövdürmek, sütleri peynir yaptırmak, yağmur yağar ise nadas ettirmek, mevsiminde bağları bozdurmak gibi umûr-ı cesîme ve mühimme ile iştigal ve binaenaleyh kulesinde ikamet ile imrar eyledikten sonra, kasımda Serfiçe'ye çekilip, kışı imrara başlamış idiyse de geçen 1312 sene-i rûmiyyesi şitası hemen her tarafça olduğu gibi oralarca dahi gayet müsaadeli geçtiğinden ve ördek ve suzen avlarını ihmal etmek dahi uyamayacağından müsait havalarda, av mevsimlerinde aralık aralık yine kulesine gelir, bir iki gece zaman geçirirdi.

Rumeli'de böyle bir bego için şu köy ve çiftlik ve kule âlem-

leri ne hoş şeylerdir. Hele beyler ahali-i zürrâın mahbûb-ı kulûbu da olurlar ise var ya! Almanya'da, İngiltere'de filânda olur olmaz malikânenin baronu, lordu olmak dahi bunun yanında hiç kalır. Bego geliyor diye köylüler birbirine girerler. Kadınlar, kızlar mevâsimine göre çiçekler ile begoyu istikbal ederler. Yortu günlerinde bego tarafından ibzal edilen şaraplar, bu köylülerin neşelerini itmam ederek davul, zurna ile gayda ile gusla ile kaval vesair düdükler ile bunların teptikleri horalardaki letafet, Avrupa'nın şık balolarında bile bulunamaz. Hele bazan en güzel şarkı okuyan veyahut en hafif hora tepen kızları, kadınları, delikanlıları alkış makamında begonun adamları ve bahusus kendisi tarafından birkaç el silâh dahi atılır ise, var ya! artık köylüler o kadar cûş u hurûşa gelirler ki şevk ve şetaretin bundan ilerisi tasavvur dahi olunamaz. Lâkin bu âlemlerin eğlencesi, yalnız bundan da ibaret değildir. İşte bir türlüsünü dahi ber-vech-i âtî biz hikâye edeceğiz:

Vadimizin iki cenahını ihata eden tepelerin çalıları üzerlerine konmuş olan karlar ile rebîlere reşk-âver olduklarını haber vermiştik. 1312 senesi Kânunısanisinin evahiri olan şu mevsim, inde'l-hesab o senenin ramazan-ı şerîfinin dahi takarrüp etmiş olduğu bir zaman olup, bizim Kahramanoğlu Mehmet Bey, her sene mutadı olan bıçak silimi resmini, bu sene dahi icra için tedarikât-ı lâzımesini ikmal eylemişti.

Bıçak Silimi! Erbab-ı işret için tatvil ve tafsile hacet var mı? Ramazan-ı şerîfin takarrübü hasebiyle bir son sohbet-i meynûşâne daha edilerek artık bayramın hulûlüne kadar perhizkârlığa hazırlanmak! Zurafâ-yı bektaşîyâna isnat olan fıkarat-ı lâtife miyanına bile şu bıçak silimi meselesi girmiştir. Esnâ-yı ramazanda işret ettiği görülen bir bektaşiye, "Baba efendi! Şaban evahirinde bıçak silimini galiba unutmuşsunuz! dediklerinde Hayır evlât! Unutmadım. Bıçak silimini yaptım ama besbelli bizim bıçak temiz duramıyor. Her akşam silsem yine faydası yok!" demiş.

Bir perşembe günü, Bego kuleye gelmişti. O akşam bir iki ahbabı beraber olup fakat ertesi cuma günü beş altı efendi ve bey daha geldikleri gibi, geçen yaz Siroz taraflarından geldikleri hâlde Serfiçe erbâb-ı zevkinin pek hoşlandıkları cihetle bu kış

dahi bırakamadıkları bir kol çingene çalgı ve köçekleri de gelmişlerdi. Artık köy birbirine girmişti. O günün kuşluğu, akşamlığı için börekler, baklavalar açılıyor, hindiler, kazlar hatta kuzular kesiliyordu. Evet kuzular zahir! Vakıa Serfiçe tarafları için kânunısani evahiri henüz kuzu mevsimi olmayıp doğan kuzular daha pek süt kuzusu addolunurlar ise de Bego için güçlük mü var? Beş altı senedir itiyat etmiş olduğu sûret-i ziyafeti bu sene dahi bozmamak için ta Yenişehir taraflarından dört tane kuzu getirtmişti. İzmir gibi Yenişehir ovasında dahi kuzular pek turfanda olarak yetişiyorlar.

Rumeli deyip de geçmemeli. Aşçılığın oralardaki terakkisi İstanbul'dan hiç de aşağı değildir. Vakıa henüz Avrupa ile münasebeti, İstanbul derecesine varmamış olduğu için Avrupa'nın buralara ithal eylediği biftekler, giotlar, rostolar, côtolette pané falanlar daha oralara kadar vasıl olamamışlar ise de her türlü hamur taamları, etler, hele tatlılar cihetiyle Rumeli mutfakları, âdeta İstanbul mutfaklarına iddiâ-yı rüchana bile çıkışabilirler.

Cuma günü güya kuşluk taamı olmak üzere başlanan ziyafetin bir ucu akşam taamına kadar uzandığı gibi vur patlasın, çal oynasın âlemi, gece yarısına kadar da devam eyledi. Çingenelerin yalnız deften ibaret fakat dört beş tanesi birden dövüldükçe eski mehterhane davullarını yâd ettiren çalgıları, ince saz takımına alışan başları beyinleri patlatacak bir şey ise de dumanlanmış olan kafaların, mercan gibi kızarmış bulunan kulaklarına bundan başka da müzika girer mi? Fakat "çingene" denildiği hâlde ne renkçe, ne de çirkinlikçe bizim Sulukule ve Ayvansaray çingenelerine kıyas bile kabul etmeyen ve renkçe beyaz, endamca lâtif ve çehrece hakikaten güzel olan köçeklerin raksları gerçekten hoştur. Bunların okudukları şarkılarda mana ve musiki aranamaz ise de sûret-i rakslarında her türlü letafet mebzulen mevcuttur. Böyle bir eğlencede bu köçeklere verilecek para, evvelden muayyen olamaz. Geceliği şu kadara birtakım çalgı veyahut bir kol çengi getirmeye benzeyemez. Köçekler erbâb-ı temaşanın kucaklarına yatmak mutat olup alınlarına, yanaklarına paralar yapıştırırlar. Ama vehleten hatırlara gelebileceği vechile öyle metelik falan değil. Gümüş para yapıştırmak bile şıklık addolunamaz. Altın yapıştırırlar.

Hatta eğer huzzar miyanında bu hususta bir de rekabet açılır ise, var ya çengilerin günleri gün olur. Yahut daha doğrusu geceleri gece olur. Dört çenginin oynadığı bir gecede, binden ziyade yirmilik altın yapıştırılmış olduğunu çocukluğumuzda gözlerimiz ile görmüşüzdür ki şimdilerde işittiğimize göre o zamanın yirmilik altınına bedel lira çeyreği ve kremiçe altını yapıştırılıyormış.

Yirmi otuz tabancanın birden patlayıp, köçeklerin maharetlerini alkışlamak, bu gibi ziyafetlerin en mühim alâim-i neşatı olup köçek fasılları bittikçe aşağıda değirmende köylülerin davul, zurna ve gayda ve gusla fasılları ve kadınların, kızların horaları başlardı. Bunlar temaşasız terk olunamazlar ya? Tekmil huzzar o zaman değirmene inerek bunları da alâmet-i tahsin olan silâh sesleriyle alkışlarlardı. Hatta bir aralık "sirto! sirto!" âvâzeleri dahi birkaç taraftan meydan alarak bu ise asıl "gusla" denilen ve bizim kemençelerin aslı ve fakat barbar hâli demek olan sazın mahsusâtından olmasıyla guslacı Rum, ayağa kalktı. Bu defa raks etmek nöbeti beylere, efendilere geldi. Bizzat kendileri bir halka teşkil ederek sirto raksına başladılar ise de birer birer çingene köçekleri dahi halkaya davet ederek işi büyülttüler. Kafalara ve raksa o kadar germî gelmişti ki yerler kar ile mestur olduğu hâlde erbâb-ı sohbet kan terlere batmışlardı.

Burada maksadımız, şöyle bir ziyafete ait olan tafsilâtın kâffesini yazmak değildir. Keşke bir muharrir bunu kendisine maksat edinseydi de yazsa idi. Zira teceddütât-ı zamaniyye icabınca ahval-i kavmiyyenin bu suver-i kadîmesi yavaş yavaş suver-i cedîdeye tahavvül eylemekte olduğundan bir zaman gelecek ki bunların kâffesi unutulacak ve hususât-ı tarihiyyeden olmak üzere yeniden tahkike muhtaç kalacaktır. Bu ihtiyaç, elyevm İstanbulumuz için vakidir bile. Bu ihtiyacı bizzat hisseylemişizdir. Bir aralık tiyatro terakkiyatı için müzikaca eski tavşan havalarına ve raks için dahi eski köçek rakslarına lüzûm görülmüştü. Gayet ihtiyar bir bunak Ermeni'den başka erbabını bulamadık. "Köçek oyunu" deyip de geçivermemeli? Nagamât-ı musikiyyenin harekat-ı bedeniyyeye tahavvül ve inkılâbı demek olan bu sanat gayet dakiktir. Âdeta sanayi-i nefîsedendir. Mızıkanın ruhu olan düm teklerin hükmü, köçeğin, çenginin ata-

cağı hatveler hakkında dahi câridir. Öyle zannolunduğu gibi her raks aksak usulüyle icra olunmaz. Aksak usulünün bile "Türk aksağı, hafif aksak, ağır aksak" nevileri olduğu gibi, rakslarda yine aksak hükmünde olan "devr-i hindî" ve "evfer" usulleri dahi cari idi. O ihtiyar Ermeni'nin rivayetine göre, mine'l-kadim her usulün raksı var imiş. "Zincir" ve "devr-i kebîr" usulleriyle raksedenler parmak ile gösteriliyormuş. Herif, "otuz iki usul ile raks olunurdu" dediği zaman ne kadar tahassür ile göğüs geçiriyordu. İşte bunlar, elyevm İstanbulumuzda unutulmuştur.

Hâlbuki erbâb-ı kalemin kendi zamanları ahvalini mufassalan tasvir ve tahrir etmeleri vecîbe-i zimmetleri olduğu gibi rassamların dahi bu ahvali musavver levhalar tersîm etmeleri vazifeleri iktizasındandır. Bunlara halef olacak zevat dahi artık ezmine-i sâlifeden oddolunacak olan bu zamanların hâllerini şimdiki zaman için âsâr-ı asriyyeden ma'dûd olacak olan bu eserlerden haber alacaklardır. Lâkin burada bizim maksudumuz, Osmanlı ve Yunan muharebesinin vukuundan evvel işte bu vadide, bu kulede, bu ziyafet esnasında edilmiş olan bir tefe'ül-i acîbi haber vermek olduğundan o tefe'ülün ne surette vukua geldiğini anlatmaya medar olmak için dahi hâl ve mahal hakkında bu kadarcık malûmat vermeyi levazımdan addeyledik.

-2-

Arnavutça Bir Tefe'ül

Bego'nun ziyfetinde misafirler, kuşluk taamına oturmuşlardı. Sofrayı alafranga kurulmuş zannetmezsiniz ya? Yere seccadeler serilip, onun üzerine azîm bir sofra bezi yayıldıktan sonra ekmekler, kaşıklar, falanlar da bunun üzerine konulmaktan mütehassıl bir sofra ki misafirler dahi bunun etrafına yere oturup sofra bezinin birer kenarını da dizlerinin üzerine alırlar.

Malûm a? Baş yemek kuzu ve hindi ve kaz dolmalarıdır. Hele kuzu mevcut iken bu şerefi başkalarına bırakamaz bu gün hasbe'l-mevsim misafirler kuzuya muntazır olmadıklarından, uşaklar kocaman bir bakır tepsi üzerinde arka arkaya konulmuş iki kuzudan müteşekkil bir taamı getirdikleri zaman "o! o! Bu mevsimde kuzu ha! Tevekkeli Kahramanoğlu Mehmet Bey dememişler" gibi alkışlar ile kuzuyu istikbal eylediler.

Arnavut ziyafetlerinde kuzunun bir büyük ehemmiyeti vardır. O da sekiz on el birden kuzu üzerine hücum edip de ikinci üçüncü hamlede bîçareyi tarumar eyledikleri zaman meydana çıkan kürek kemiğini, sahib-i hane eline aldıkta bunu kime vereceği kaziyyesidir. Zira o kemiği kime verir ise o adamda bir büyük ehemmiyet var demektir. Hem bu ehemmiyet öyle rütbece, servetçe falanca bir ehemmiyet değildir. Daniş ve irfanca bir ehemmiyet! Öyle ya! Bu kürek kemiğini dişleri ve dili ile yalayıp temizledikten sonra onu bir aydınlığa doğru tutup şeffafiyeti nisbiyyesinin müsaadesi derecesinde kemik içinde görebileceği kan lekesi gibi şeylerden manalar çıkaracak ve ehl-i meclise bu manaları anlatacaktır. Arnavutlar nezdinde bu, bir faldır. Hem de ne kadar mühim fal ya? Bu tefe'ülde mütefe'il her ne söyler ise sahih çıkacağına kimse şüphe edemez.

Mütalâa eylediğimiz tarihlerde buna dair bir şey görememiş isek de zannedebiliriz ki bu âdet pek kadimden kalmıştır. Âdeta putperestlik zamanlarından kalmıştır. Buna münasebet alabilecek bir şeyi, ne İslâmiyette ne de Nasraniyette göremiyoruz. Putperestlik miyanında görüyoruz ki o dahi kadim putperestle-

rin mabutlara kurbanlar zebh ve takdim eyledikleri zaman sûret-i kabullerinden manalar istihraç etmeleri meselesidir. Kurbanların bir kısmını yakarlar, bir kısmını kuşlara, kurtlara terk ederler, bir kısmını dahi tabh ve ekl ederlerdi de bu suretlerin her birinde de kendilerince alâmet-i kabul arayarak o kabul alâmetlerinden türlü türlü manalar çıkarırlardı. Bazan böyle kurban takdim olunan mahallerde bir de hâtif bulunarak o hâtif lisanından kendilerine keşf-i müstakbel yollu haberler verilirdi. İşte Arnavutların kuzu yedikleri zaman kürek kemiklerine bakarak ondan manalar çıkarmaları dahi eski putperestlerin bu âdetlerini okşadığından ve bunların İskender-i Kebîr ile bunca fütuhata mazhar olmuş bulunan Makedonya kavminin asıl bakiyesi oldukları dahi tarihin en ziyade kabule şayan rivayetlerinden bulunduğundan şu münasebetle zannediyoruz ki bu âdet kendilerine İslâmiyet değil a Nasraniyetten bile evvelki hâlleri olan putperestlik zamanlarından kalma bir âdettir.

Bu yoldaki tefe'ülâta, Arnavutların pek büyük ehemmiyet verdiklerini söylememiştik. Bu ehemmiyetin derecesini dahi buna dair mevcut olan hikâyelerden istidlâl edebiliriz. Bu hikâyeler pek çoktur. Meselâ falan vakit, falanca yerde bir kuzu yenilip falanca kimse o kuzu kemiğine bakarak valinin azlolacağını ve yerine ak sakallı bir adam geleceğini haber vermiş de üçüncü günü vali azlolunarak iki hafta sonra da ak sakallı vali gelmiş. Kuzu yemek ekseriya mevsim-i bahara tesadüf edeceğinden o yaz yağmurlar yağacak mı, yağmayacak mı, mahsulât bereketli olacak mı, olmayacak mı, dolu vesair âfât-ı semaviyye vuku bulacak mı, bulmayacak mı, hangi nev mahsul daha iyi olup hangisi o kadar iyi olmayacağına kadar kemiklerden edilen tefe'üllere Arnavutlar pek ziyade ehemmiyet verip inanırlar ve bunların birer birer vuku ve sudûruna muntazır kalırlar.

Bu bapta edilen hikâyelerin en lâtiflerinden birisi olmak üzere şunu da işittik ki:

Haydutlardan bir çete, bir ormanda kuzu yiyorlarmış. Kürek kemiği meydana çıkarak haydutlardan birisi ona baktıkta "Aman arkadaşlar, çabuk olunuz! Yarım saate kadar bölük başı buradadır" demiş. Haydutlar hemen kuzuyu yeyip alelacele kalkmışlar bir tarafa savuşmuşlar. Filvaki yarım saat sonra bö-

lük başı neferât-ı kâfiyye ile oraya gelmiş. Ziyafetin kırıntıları içinde mahut kürek kemiğini bulmuş. Bir tavr-ı istihza ile haydutları techîl ve tahmîk ederek "Hay eşek herifler hay! Şu kemiğe bakarak benim buraya geleceğimi anlayıp kaçtığınız hâlde o kemiği meydana niçin bıraktınız? Benim gibi bu tefe'ülde yekta olan bir adamın eline bu kemik geçtiği hâlde artık sizin benden yakanızı kurtarabilmeniz kabil mi olur? İşte kemikte görüyorum ki siz bu akşam falan ormanda, falanca kaynağın yanında geceyi geçireceksiniz. Sizi tamam uyku hâlinde bastırıp kafalarınızı keseceğim" demiş. Filvaki o akşam, o ormana gidip, o kaynak başında haydutları uyur bulmuş ve bastırıp cümlesinin kafalarını kesmiş.

Şimdi siz bu hikâyeye gülersiniz, değil mi? Ben de gülerim. Hatta bu hikâyeyi ilk işittiğim zaman dahi gülmüştüm ama Arnavutların bu tefe'ül hakkındaki itikatları o kadar kuvvetlidir ki böyle bir habere inanmamak âdeta mazanneden bir adam hakkında rivayet olunan keramete inanmamak dercesinde ehl-i meclisi müteessir eylediğini görünce, kendimi toplayıp güya bilâhare inanmışım gibi görünmeye mecbur oldum. Bu yoldaki fıkraların kendi sıhhatlerini arayıp hele bunları intikad etmekte fayda yoktur. Bunlar ait oldukları ahalinin o madde hakkındaki derece-i itikadlarını mübeyyin olmak suretiyle dahi az mühim değildirler. Bu ehemmiyeti takdir edebilmek dahi kâfidir.

Bugün Kahramanoğlu Mehmet Bey kuzunun kürek kemiğini eline aldığı zaman evvel-be-evvel onu kendisi temizlemeye başlamıştı. Fakat bundan maksadı onu kime vermek lüzumunu hükm için zaman kazanmak olduğu apaşikâre görülüyordu. Dişleriyle, diliyle, dudaklarıyla hem kemiği yalıyor hem de misafirleri birer birer gözden geçiriyordu. Nihayet ip ince, up uzun, ak sakallı, hâlâ matruş, avurdu avurduna geçmiş fakat gözleri parıl parıl parlar bir Arnavut'a uzatıp:

- Ömer Ağa! Bunun erbabı sensin, diye Arnavut'un eline verdiği gibi diğer ahibbaya dahi:

- Beyler! Ağalar! Böyle şeyde darılmak olmaz, değil mi? Ömer Neşo içimizdeyken hiçbirimiz bu kemiğe el süremeyiz!

Dedi ki, güya sunduğu şey bir kitab-ı hikmet-nisâb ve Ömer

Neşo dahi bir fâzıl-ı bî-muadil imiş de Bego'nun söylediği şu söz asla kabil-i itiraz değilmiş gibi misafirlerin cümlesi önlerine bakarak hâlleriyle, tavırlarıyla teslimiyet-i tâmme gösterdiler.

Evet! Ömer Neşo, an-asl Debre ahalisinden bir Kiğadır ki bir taraftan Niş'e, diğer taraftan İşkodra'ya kadar cihanı gezmiş ve on seneden beri Serfiçe'de ihtiyâr-ı ikamet ederek kürek kemiği falındaki maharetini de cihana teslim ettirmiştir. Böyle Niş'den İşkodra'ya kadar olan cevelânlarına nazaran Ömer Neşo'nun kendisini bir seyyah-ı cihan-peymâ addeylediğine gülüyor musunuz? Vakıa elyevm elli beş günde devr-i dünya seyahatini icra eden seyyahları görerek buna gülersiniz ama korkarız ki hak kazanamazsınız. Ömer Neşo, İstanbul'a dahi birkaç defa gelip kış mevsimini bozacılık, salepçilik ile geçirmiş ise de bunu seyahatten addetmiyordu. "Bir taraftan Niş'e diğer taraftan İşkodra'ya kadar cihanı gezdim" dediği zaman bu memâliki karış karış gezip bilmediği bir dağ bir dere, bir köy, bir çiftlik olmadığını haber veriyor demekti.

Sirkeci'den eksprese binerek üçüncü günü Paris'e giden bir adam, İstanbul'dan Paris'e kadar memâliki gezmiş, görmüş addolunabilir mi? Jean Jacques Rousseau zamanında şimendiferler yokken posta arabalarıyla edilen seyahatları bile seyahattan addetmiyordu. Her akşam bir köyde, bir handa yalnız bir gececik geçirmek ile o gezilen yerlerin görülmüş olmayacağını iddia eyliyordu. Hakkı da vardı. Yalnız hayvanla edilen seyahati tecvîz edebilip asıl seyahat için dahi "piyade edilen seyahattır" diyordu. İşte bizim Ömer Neşo, kendi kavlince "çarıklarına binerek gezmiş" bir adam olduğu için tamam Jean Jacques Rousseau'nun kabul ve tasdik edeceği seyyahlardandı. Serfiçe'den meselâ Kalkandelen'e giden bir adam kendisine veda edecek olursa nüzul edeceği her menzilde birer ikişer ahbap ismi vererek:

- A be şunlara benden selâm götür. Kendileri ölmüşler ise bir hangi oğulları falan vardır ya! Selâmı onlara dahi deyiverirsin.

Der idi. Arnavutluk'ta gezginciliği bu yolda etmiş çok adam görmüşüzdür. Bunların sohbetlerine doyulamaz.

Ömer Neşo, bu işe yegâne ehil olduğunu hem iddia, hem tasdik edici bir tavırla kemiği eline aldı. Yaptığı fotoğrafya klişesinin inceliğini, safvetini imtihan için karanlık oda derununda camı, mum ziyasına karşı tutup bakan bir fotoğrafyacıda dahi o derecesi görülemeyecek olan bir dikkat ile bakmaya başladı. Kemiği kâh gözlerine yaklaştırıp, kâh uzaklaştırıyor, kâh elini gözleri üzerine tutup güneşten gözlerini korumaya çalışan adam vaziyetini alıyordu. Sofra halkı şu falcının ne diyeceğine muntazır bulunmaktalar iken bir de Ömer Neşo'nun yüzünde abûsâne bir işmi'zâz görünce meraklarını arttırmaya başladılar. Pîr-i cihandîde henüz harf-i vâhid söylememişken kemikte gördüğü şeylerin hiç de hayırlı olmadıklarını anlamaya, hükmetmeye başladılar. Vakıa intizarlarının bu ciheti, doğru çıktı. Zira Ömer Neşo dedi ki:

- Arkadaşlar, cenk var. Hem de ne cenk? Kemikte pek de fena görüyorum.

Sözün bu derecesi, misafirler üzerinde o kadar büyük bir tesir hâsıl edemedi. Zira o zamanlar Yunanîlerin Girit'e asker dökerek kırk elli bin usât ile birleşip köyleri basarak ve kadın, çocuk fark etmeyerek envâ-ı mel'ânetler icrasına koyuldukları gibi hudûd-ı beriyye üzerinde dahi iki mevki'-i askerî tayiniyle muntazam, gayr-ı muntazam gönüllü, gönülsüz birçok asker yığmaya başladıkları zamandı ki Hükûmet-i Seniyye-i Osmaniyye dahi bir tedbîr-i ihtiyâtî olmak üzere Yanya ve Alasonya cihetlerinde tedârikât-ı lâzımeye ibtidar eylemişti. Binaenaleyh böyle bir zamanda bir kuzunun kürek kemiğine bakmaya hacet kalmaksızın "cenk var" sözünü bir Ömer Neşo'nun dahi söyleyebilmesi müsteb'idattan değildi. Lâkin Ömer Neşo, tefe'ülün bu derecesinde de kalmadı. Kendi tavrındaki âsâr-ı tedehhüş arttıkça artmakta olduğu hâlde dedi ki:

- Ya ben hiçbir şey bilmiyorum, veyahut bu muharebe pek fena olacaktır. Huduttan bu tarafa doğru ahali kaçan kaçana. İnsan, hayvan, asker, başıbozuk, karı, kız, çoluk çocuk karmakarışık! Bir bozgunluk, bir bozgunluk ki tarif edemem. Bu bozgunluğun arkasından düşman askeri muntazaman yürüyor. Önüne geçip de durdurmak kabil olamıyor. Nerede biraz mukavemet gösterilmeye kalkışılsa gelip, çiğneyip geçiyor. Hemen Alah enca-

mını hayreyleye.

Her söylediğini doğru olarak telâkkiye mecburiyet-i muktezâ-yı safvet ve cehalet olan bu ihtiyarın ağzından çıkan şu sözler, müstemi'leri ne kadar duçar-ı endişe edeceğini tafsile lüzum var mıdır? Herkesin lokması boğazına tıkandı desek sezadır. Vakıa bu adamlardaki saf-derûnluğa bedel kalplerinde şecaat ve şehamet dahi bulunduğundan bu yoldaki sözlere mağlup olmak değil a. Böyle bir ma'rekede fiilen ve maddeten bulunmak bile metanetlerini ihlâl edemeyeceği derkâr ise de Ömer Neşo'nun müstakbeli sûret-i keşfi cümlesinin neşesini kaçırdı. Bundan sonra birbirini takiben gelen o nefis et'imenin hemen hemen lezzetini bulamıyorlardı.

Huzzardan bazıları diğerlerine teselli vermek için:

- Adam sen de! Bizim Ömer Ağa'nın dediklerine bakmayınız. Ufacık bir kemik üzerinde bu kadar şey yazılı olamaz ya!

Yollu sözler söylüyorlar idiyse de bu sözlerden diğerleri müteselli olabilmek şöyle dursun söyleyenlerin kendileri bile derunlarındaki kasveti izale edemiyorlardı. Ömer Neşo, bu yoldaki mülâhazatı serd edenlerin cehaletlerini istihzaen gülümseyerek diyordu ki:

- Niş'den İşkodra'ya kadar bir köy, bir kaza yoktur ki Ömer Neşo'yu bilmesin. Bunların her birinde kuzu yedim. Her kuzunun kemiğine ben baktım. Hiçbir vakit bu kemik bana yalan söylememiş ve söyletmemiştir. Haber verdiğim şeylerin kâffesi gelmiş, çıkmıştır. Beni dinlerseniz hora tepen kızlar için beyhude barut, kurşun telef etmeyiniz. Bunlar size lâzım olacaktır.

Eğer bu sofrada Recep Köso bulunmasa ve bu tefe'ülün hakikatini bu adam şerh ve izah etmeseydi ziyafetin bundan sonrası hakikaten pek neşesiz geçecek ve evvelce demiş olduğumuz vechile öyle gece yarılarına kadar devam edemeyecekti. Bu Recep Köso, otuz beş, otuz altı yaşında kadar bir adam idiyse de sair misafirler gibi saf-derûnluğunu cehalet hâliyle bir daha kararmış kimselerden olmayıp, gereği gibi tahsil ve terbiye görmüş, hatta mürekkep yalamış ve epeyce kâğıtlar karalamış bir adamdır. Öyle bir kemikten ahval-i müstakbeleyi istihraç mümkün olabileceğine kanaat gösteremez ise de bu yoldaki istihrâcâtın müstemi'ler kulûbunda hâsıl edeceği tesiratı da ehemmi-

yetsizlik ile telâkki eyleyemez. Recep Köso, farz eyledi ki Ömer Neşo'nun istihrâcâtı kâmilen doğrudur. Fakat hatırına bir şey geldi. Kahramanoğlu Mehmet Beyden sordu ki:

- Bey birader! Sayenizde şu kuzuyu kemâl-i iştihâ ile yedik. Ömer Ağa'nın verdiği haberleri dahi hulûs-ı tâm ile dinledik. Fakat şu mevsim bizim buralar için kuzu mevsimi değildir. Siz bu kuzuları nereden tedarik eylediniz?

Mehmet Bey, bu sualin ehemmiyetini takdir etmek şöyle dursun o takdîr-i ehemmiyetin lüzumunu bile hissetmeksizin kemâl-i safvetle:

- Her sene bıçak silimi ziyafetinde kuzu bulundurmak mutadımız değil mi? Geçen sene olduğu gibi bu sene dahi bizim kuzular yenecek hâlde olmadıklarından Yenişehir'de bir dosta yazdım. Dört kuzuyu analarıyla beraber birer küfelere koyup iki beygire tahmîlen göndermiş.

Cevabını verince Recep Köso:

- Öyle ise hiç merak etmeyiniz arkadaşlar. Ömer Ağa'nın verdiği fena haberler bize ait olmayıp Yunanîlere aittir.

Diye cümlenin nazar ve sem'-i dikkatini kendi tarafına celp eyledikten sonra tavzîh-i merâm için dahi dedi ki:

- Kürek kemiğine bakarak haber verilen şeyler doğrudur. Hele Ömer Ağa gibi erbabı olur ise doğruluğuna hiç şüphe etmemeli. Fakat şunu da muhakkak bilmeli ki, her kuzu nerede doğmuş, büyümüş ise onun kemikleri üzerine yine o mahallin vukuât-ı müstakbelesi müntekaş olur. Binaenaleyh huduttan beri insan, hayvan, asker, ahali birbirini çiğnercesine vukua gelecek olan bozgunluk, bizim tarafta değil, Yunan tarafında olacaktır. Çünkü bu kuzu buralı değil Yenişehirlidir. O bozgunluğu takiben yürüyüp mukavemet için her önüne çıkan kuvveti çiğneyecek, geçecek olan asker dahi bizim asâkir-i Osmaniyyemizdir.

Recep Köso'nun şu tevili üzerine herkesin çehresinde bir müteselliyâne ümit tebessümü görülmeye başladı ise de ilk merak, cümlenin yüreğine o kadar tesir eylemişti ki bu tevil ve tevcîhin makbul olup olmadığını soruşuyorlarmış gibi birbirinin yüzüne bakışıyorlardı. Bu san'at-ı tefe'ülde kuzunun doğup büyüdüğü mahalle göre böyle bir tesir bulunup bulunmadığına dair

hiçbirisi bir söz işitmemiş bulunduğundan işin bu cihetini tahkik ve tedkike lüzum görüyorlardı. Herkes bir şey söyledi. Kimi bu tevilin lehinde, kimi aleyhinde söylüyordu. Ömer Neşo bir meclise riyaset eden reisin en son sözü kendisi söylemek için evvel-be-evvel a'zânın kâffesine söz söylemek müsaadesini verdiği tavırla ihtiyar-ı samt ü sükut eyleyerek herkesin söylediğini kemâl-i dikkatle dinliyordu. Herkes söyleyip bitirdikten sonra cihan-dîde ihtiyar dahi dedi ki:

- Evet! Bir on yedi on sekiz sene evvel Elbasan taraflarında bir manastırda misafirdim. Orada bir ihtiyar pop vardı. Kuzu yedik. Kemiğe baktık. Vali paşanın azlolacağını gördük. Hâlbuki vali azlolmadı. Sırp kenezi değişti. Kemiğin verdiği haberin doğru çıkmadığına şaştık. O zaman pop dedi ki: Bu kuzunun anası gebe olduğu hâlde Sırbistan'dan gelmiştir. Bu haber anasının karnındayken orada kuzunun kemiğine aksetmiş. Evet, evet! Bu kemik meselesi pek mühimdir. Recep Efendinin dediğine benim de aklım eriyor. Doğrudur.

Hiç Ömer Neşo bir şeye doğrudur der de bir kimse ona muhalefeten yanlış diyebilir mi? Böyle şeylere inanmak için bu adamlardaki safvet derecesinde bir safvet ister. O safvet ile Ömer Neşo gibi bir adama inandıktan sonra cihanın ulemasını getirip de aksini söyletseniz kulak bile vermezler. Bir ulemaya kulak verecek olsalardı Recep Köso o tevili ettiği zaman, onun sözlerine kulak verirlerdi. İleriye doğru tefâsil-i ahvâlini öğrendikçe teslim olunacaktır ki Recep Köso, bu adamlara nispetle hakikaten bir ulemadır. Hele sûret-i te'vili tamam böyle akıl ve fikirleri mahdut olan adamlara söylenmesi lâzım gelen yoldadır. Çünkü cümlenin mu'tekidi olan Ömer Neşo'nun istihracını esasen ret ve inkar etmiyor. Haber verilen vukuatı muhakkak olarak bittelâkki yalnız mahall-i vukuunu tebdil ediyor. Tebdile dahi bir vesile-i hasene buluyor. Yenilen kuzu Serfiçeli olmayıp Yenişehirli olduğunu meydana sürüyor. Bununla beraber müstemi'ler onun kavlini derhâl kabul edemiyorlar. Yine Ömer Neşo'nun tasvip ve tasdikine lüzum görüyorlar.

Elinde kalem tutanlar bu gibi ahvalden pek büyük ibret almalıdırlar. Ne söyleyeceklerini, ne yazacaklarını düşünmezden

evvel kimlere hitap edeceklerini düşünmelidirler de, ne söyleyeceklerini de ona göre güzelce kararlaştırmalıdırlar. Eğer müstemi' ve muhataplarının kabiliyetlerinden hariç söz söyleyecek olurlar ise kaş yapalım derken göz çıkarırlar. Kalem bir kılıçtır. İstihsâl-i makâsid emrinde onu isti'mâlden büyük büyük tesîrât-ı hasene melhûz ve muntazırdır. Lâkin sâhib-i Mesnevî Cenâb-ı Celâleddin-i Ma'nevî'nin buyurdukları gibi o kılıcı bihakkın isti'mâlden âciz olanların ellerine vermemeli. Onu hüsn-i isti'mâl edebilmeleri için lâzım gelen talim ve terbiyelerini ba'de'l-itmâm yed-i mahâretlerine teslim etmeli ki hizmetlerinden netâyic-i matlûbe ve muntazıra husûlü emniyet altına alınabilmiş olsun.

Recep Köso'nun tevili ve Ömer Neşo'nun tasdiki üzerine bu bizim işretin ahalisi, güya vukuu mertebe-i tahakkuka varmış olan bir beliyyeden Hızır aleyhisselâmın imdadı gibi bir muâvenet-i ma'neviyyeyle kurtulmuşçasına sevindiler. Şevk ve şetaretleri evvelkinden birkaç kat daha arttı. Çingene kızlarının raksı, kadın, erkek köylülerin horası, hatta bilfiil kendilerinin sirtosu defaetle tekerrür ederek akşama ve akşam taamından sonra dahi gece yarılarına değin o kadar yenildi, içildi, gülündü, oynandı ki iş tarif imkânının haricine çıktı. Öyle ya? Ramazan geliyor. Bıçak silinecek. Bayrama kadar kemâl-i perhiz ve ittika ile ibadet ve taat edilecek. Öyle bir hâl-i ittikâya girmek için sanki gözleri arkada kalmamak üzere ehl-i işret böyle bir bıçak silimine kendilerini muhtaç görüyorlar.

İhtimale pek karîbdir ki erbâb-ı fısk ü fücûr miyanında bu bıçak silimi âdet-i câhilânesi dahi, Rumeli'nin Rum ve Bulgar ve Ulah gibi ahali-i Nasrâniyyesinden ve bahusus Rumlardan intikâl eylemiş olsun. Vakıa buralarda ve bahusus Avrupa'da ve Avrupa'nın da bir zaman Venedik şehrinde görülen karnavalları derecesinde karnaval yapmak Rumeli için hasbe'z-zaman mümkün olamaz idiyse de, büyük perhize girileceği zaman bir hafta kadar evvel vur patlasın, çal oynasın âlemlerine girmekten ibaret bulunan karnaval âdetleri her yerin kabiliyetlerine göre bilcümle ahali-i Nasrâniyye nezdinde az çok vardır. "Karnaval" sernamesiyle bir vakit yazmış olduğumuz bir büyük romanda, buna dair iktiza eden tafsilât-ı tarihiyyeyi i'tâ eylemiştik. Karilerimizden arzu edenler, muhtaç olanlar, tafsilât-ı mezkû-

reye müracaat eyleyebilirler. Güya perhiz-i kebîre girileceği zaman, iki aya karîb bir müddet-i tavîle zarfında her nev ayş ü nûşdan nefislerini mahrum edeceklerinin bir peşin mükâfatı olmak üzere nasara, bu âdete riayet eylemekte oldukları gibi mürûr-ı zaman ile ve ihtilât tesiriyle âdet-i mezkûrenin bir parçası, Rumeli ahalisine dahi intikal etmiş olmak gerektir.

Hâlbuki hâlis ve muhlis Müslüman olanlar için ramazan-ı şerîfin takarrübü münasebetiyle böyle fısk ü fücûra bir kat daha revaç vermek değil, hasbe'l-cehâle sene içinde irtikap edilmiş bulunan sagâirden, kebâirden tövbe ve istiğfar ile ramazan-ı şerîfe hazırlanmak lâzım gelir. Bu gibi ahval ve âdât-ı kerîhenin taklidi cehâlet-i semerât-ı menhûsesinden olacağı cihetle, sâye-i âtıfet-i seniyyede maarif, taammüm eyledikçe halkın gözü açılarak husûsât-ı diniyye ve kavmiyyede vusûlü matlup olan hakayıka vasıl olurlar da böyle fena şeyleri kendi kendilerine terk ederler.

-3-

Bir Kâbus

Gece yarılarına doğru takarrüp eylediği zaman, bizim ehl-i işretin neşeleri artık ekşiyip cıvıkmaya başlamıştı. Her bezm-i nûşânûşun netice-i hâsılası zaten bu değil midir? Misafirlerin her biri bir köşede bozulup sızmak istidatlarını göstermeye başladıkları zaman Kahramanoğlu Mehmet Bey, çingene takımını köylüler ile beraber köye gönderip misafirlerden her birini evvelce tertip edilmiş bulunan yataklarına isal eyledi. Bunlar miyanında en uslu akıllısı Recep Köso addolunabilirdi. Evvelce dahi demiş olduğumuz vechile bu adam, binnisbe tahsil ve terbiye görmüş olduktan maada maişeti dahi epeyce âkilâne ve hakîmânedir. Meselâ işret için kendine bir had tayin eylemiş olduğundan, en büyük eğlencelerde bulunduğu zaman dahi o haddi mümkün değil tecavüz etmez. Midesinden rahatsızlığı olmak hasebiyle taam hususunda dahi itidali elden bırakmaz. Hem kendisi afif bir adamdır. Akran ve emsaliyle beraber her türlü eğlencelerde bulunduğu hâlde kanûn-ı iffete tevfik muameleden asla ayrılmaz. Mütedeyyindir de. Nasıl bir hâl ve mahalde bulunur ise bulunsun namazını terk etmez. Vakıa böyle nûşânûş âlemlerinde Recep Köso gibi zevatın perhizkârlığı meynûşânın hoşlarına gitmeyip onu kendilerine yabancı görürler ise de, Recep Efendinin hâli böyle de değildir. Kendisindeki zühd ve takva âsârını kimseye göstermez ki, kimsenin zevkine mani olmaz ki, hiçbir münasebetle hikmet-fürûşluğa kalkışmaz ki, bu gibi mecâlis-i işrette vücudu sıklet-bahş olsun da istenilmesin. Küçük ile küçük, büyük ile büyük, sarhoş ile sarhoş, ayık ile ayık bulunmak bu hoş etvar zatın hülâsa-i ahvali olup binaenaleyh kendisini herkes sever. Hem de Recep Efendiyi herkes hürmet ve ta'zîm ile sever. Bu adam şu yoldaki istidatlarıyla eğer İstanbul'a düşmüş ve medâris ve mecâliste muntazam bir talim ve mükemmel bir terbiye görmüş olsaydı kim bilir ne mükemmel bir adam olurdu. Rumeli kasabâtında kendi kendisine demek olacak bir surette ıslâh-ı hâl ve tezyîn-i zât etmesiyle dahi beyne'l-akran hakikaten mümtaz olmuştur.

İşte bu imtiyazına mebni Kahramanoğlu Mehmet Bey, kulenin en üst katındaki cihannüma odasını Recep Köso için hazırlatmıştı. Yani hâlis yapağıdan bir döşek, ev kadınlarının destgâh-ı imalinden çıkma pamuk bezi çarşaflar ile kaplı yorgan ve onun üzerine yamçıdan bir örtüden müteşekkil yatağının yanı başına leğen, ibrik ve ipek işlemeli havlu ve seccade gibi abdest, namaz levazımı dahi istihzâr kılınmıştı. Diğer erbâb-ı ayş ü nûşu birer birer yerlerine kadar götürüp yatırtmak ve zıbartmak umûr-ı müşkilesinde Recep Efendi dahi Mehmet Beye yardım eyledikten sonra yekdiğerine veda ederek Recep Köso cihannümasına çekildi. Soyunup dökünerek ve abdest tazeleyip yatsı namazını kılarak yatağına girdi ki havanın mülâyemetine nazaran örtüyü fazla bulmakla yorgan üzerindeki yamçıyı kaldırıp bir tarafa yığmış ve aydınlıkta yatmak mutadı olduğu cihetle pamuktan bükülüp sivriltilmiş ve bir tabak zeytin yağı içine konulmuş bulunan idare kandilini yakarak mumunu da söndürmüştü.

Eğlencenin hitamından sonra yatağına girdiği zamana kadar Recep Köso'nun beyan eylemiş olduğumuz şu hâl ve hareketinden dahi anlaşılmış olacağı vechile bu adam sarhoş değildi. Tamamıyla aklı başındaydı. Hatta biraz sonra duçar olacağı ahvâl-i müz'iceye nazaran şu anda sarhoş bulunması temenni dahi edilebilirdi. Zira diğer sarhoşlar gibi o dahi sızarak horultularıyla kuleyi doldurmak derecesinde bir derin uykuya dalar, giderdi.

Heyhat! Recep Köso uyuyamadı. "Yerinden yadırgandığı için" diyemeyiz. Çünkü o yadırganlıktan dolayı uyuyamamak bizim gibi şehir ahalisine ve onlar miyanında dahi daima kendi yatağında yatmaya alışkın olanlara mahsustur. Haftada beş kapı dolaşanlarda bu endişe olmadığı gibi Rumeli'de daima köylerde, kırlarda gezip tozmaya alışkın olanlarda bu hâl hiç yoktur.

Vakıa Ömer Neşo'nun tasvir eylemiş olduğu ahval-i harbiyye Recep Köso'nun dimağına gereği gibi tesir eylediğinden yatağına girdiği zaman zihni ahval-i mezkûre ile gereği gibi meşgul idiyse de bu meşguliyet Ömer Neşo'nun kemik falına tamamıyla mutekit olmasından mütevellit bir meşguliyet dahi değildi. Recep Efendinin hâl ü şânını epeyce öğrendik ya? Bu yol-

daki tefe'ülât-ı câhilâneye kapılmamak için kendisi muhtac-ı tesliyet olmak şöyle dursun başkalarını kendisi tesliye ve tatmin eyler. Bu adam vilâyet gazetesinden maada İstanbul gazetelerine dahi abone olarak ahval-i âlemden daima haberdar olur. Hatta Rum lisanını lisân-ı mâderzâdı olmak suretiyle bildiği gibi bilâhare biraz da okumuş yazmış bulunduğundan Atina'dan dahi bir gazeteye abone olarak oranın ahvaline de mütemadiyen vâkıf bulunur. Binaenaleyh Recep Köso Yunanîlerin Girit'e tecavüz suretinde gösterdikleri cür'et-i küstahâneyi bir muharebe-i beriyyeye kadar da vardıracaklarını kaviyyen tahmin eyliyordu. Hem bu tahmin güç bir şey de değildi. Her gün bir kahvede, bir meyhanede, bir meydan yahut bahçede binlerce sarhoş Yunanînin: Zito polemos! Yani "yaşasın muharebe" naralarını ayyuklara çıkararak Etniki Eterya denilen cemiyet-i fesadiyyeye vâsıta-yı neşr-i efkâr olan gazetelerin dahi eğer rical-i hükûmet halkın muharebeye olan bu şevkini kıracak olurlar ise âdeta vatana, millete hıyanet etmiş olacaklarını ve hâlbuki efkâr-ı umumiyye-i Yunaniyyenin bunlar tarafından gösterilen mümânaata da bakmayarak behemehâl muharebeye girişeceklerini ve ilk hatveyi Manastır'a ve ikinciyi Selânik'e atıp üçüncüde Edirne'ye varacaklarını mecnunları bile güldürecek bir yaygara ile neşredip durdukları hâlde bu velvelelerin önünü alacak ve halkı tarîk-i ma'kûle celp edecek tedâbire bedel hükûmet-i Yunaniyye tarafından dahi "gayret-i vatanperverâne" denilen bu âsâr-ı cinneti tasvip ve teyit edecek yolda muameleler görülür ise bu işin mutlaka bir muharebeye kadar vardırılacağını tahmin eylemekte Recep Köso için müşkülât mı görülür? Bu muharebenin netayici gereği gibi zihnini yoruyordu. Zira daha buracıkta haber verelim ki kendisi an-asl Yenişehir ahalisinden olup bir kere gaile-i hicreti çekmiş bulunduğundan dolayı onun tekerrüründen ne kadar korksa mazur görülebilirdi. Fakat efkâr-ı Yunaniyyede görülen galeyana mukabil Hükûmet-i Seniyye-i Osmaniyyenin dahi kemâl-i intibah ve ihtiyat ile davranarak hududa doğru fevc fevc asker sevk etmekte bulunmasını bir nazar-ı emniyet ve itimat ile görüyordu.

Taşra ahalisinden bulunmak ile beraber fikr ü nazarını bu derecelerde tenvire muvaffak olmuş bulunan Recep Efendi

bilhassa zât-ı hikmet-simât-ı Cenâb-ı Abdülhamid Gazinin muhafaza-i memleket ve vikaye-i ahali emrindeki gayret-i hümâyun-ı mülûkânelerini bunca âsâr-ı muvaffakiyyât-ı şehriyarilerinden bilistidlâl kendi nazarında bir hakikat-i kat'iyye-i uzmâ olmak üzere tayin eylemiş bulunduğundan cümleden ziyade asıl ol şehriyâr-ı muvaffakıyyet-âsârın bülend-himmet-i şahânelerinden ümîd-vâr bulunuyordu. Binaenaleyh ahval-i siyasiyyenin ilerileri ve ahval-i seferiyye ve harbiyyenin neticeleri hakkında bir gûne endişe ve merak, hâb-ı rahatını selb edemediği hâlde yine uyuyamıyordu. Uykusu gelmiyordu. Niçin? Onu kendisi de bilemiyordu.

Aşağıda değirmende ve ahırlarda yanaşmaların son hidemâtı görmek için vukuu tabiî olan gürültüler, patırtılar dahi yarım saat zarfında mübeddel-i sükût ve sükûn oldular. Yalnız değirmenin üç taşı birden işlemekte bulunmak hasebiyle, olukların çağıltılarıyla taşların gırıltılarından müctemi bir uğultu uzaktan uzağa, derinden derine gelmekte ise de biraz zaman zarfında kulaklar buna alıştıktan sonra bu dahi gecenin sükut ve sükûn-ı amîkini ihlâl edemiyordu. Aradan bir hayli zaman daha mürur eyledi. Recep Köso, yatağı içinde kâh sağdan sola ve kâh soldan sağa birkaç nöbet döndükten ve bazı nöbetleri dahi arkası üstü yatarak geçirdikten sonra yine uyuyamadı. Uyuyamadı ama... Evet! Henüz uyumuyor ama... Hâlâ uyanık ama, o ne? Gözleri önünde bir şeyler belirmeye başladı.

Yattığı oda, Kahramanoğlu Mehmet Beyin kulesinin en üst katındaki cihannüma odası. Bu odada bin defa yatmış. Aşağıdan dik bir merdiven ile doğrudan doğruya odanın içine çıkılıyor ki merdivenin kepengi kapandıktan sonra o kepenk dahi odanın döşeme tahtalarına munzam oluyor. İşte odanın dört duvarında dört pencere. Recep Köso'nun dahi gözleri açık olduğundan bu pencereleri ve hatta demincek yatmazdan evvel bir köşeye asmış olduğu silâhlarını bile görüyor. Görüyor ama, bu müşahedesiyle beraber kendisini bir kalabalık şehirde buluyor. Karma karışık bir hâl içinde. Muharebe hâli gibi bir hâl! Kulağına çığlık nevinden fena fena sesler geliyor. Fakat adamcağız uyumuyor vakıa yatağı içinde sanki buz gibi donmuşçasına hareketsiz, tâbsız, tüvânsız yatıyor. Ama uyumuyor. O kadar uyumuyor ki işte değirmen cihetinden bir iki horoz, bilmünavebe ötmeye

başladıkları hâlde kulakları bu horoz sadalarını da işitiyor. Evet, horoz sadalarını işitiyor ama o canhıraş çığlıklar dahi kulağına vasıl oluyorlar. Hem pek yakından. Âdeta oda içinden! Daha tuhafını mı istersiniz? Bu çığlıklar bir kadın çığlığı, hem de sadası kendisine pek malûm olan bir kadının çığlığı! Bu çığlık kendisine hitaben koparılıyor. "Köso! Yetiş! Oğlumu kurtar ..." diye haykırıyor. O aralık Recep Köso bu çığlığı koparan kadını da gözleri önünde gördü. Hem de ne müşkil, ne müthiş bir hâl içinde ya? İzbandut gibi bir herif, elinde bir kocaman bıçak olduğu hâlde saldırıyor. Kadının arka tarafında kendisini kurtarmaya çalışan bir delikanlıyı vurmaya savaşıyor. Kadıncağız kendi cismini bu delikanlıya siper ederek hem katil ile uğraşıyor hem de Recep Köso'dan o feryatlar ile istimdat ve istigâsede bulunuyor.

Ne acayip hâl! Recep Köso, bunları ayan beyan gözleri önünde görüyor da yerinden kımıldanamıyor. Kalbinde gümbür gümbür bir halecan ki çatlayacak. Fakat bu hâl bir rüya değil. Çünkü uyumuyor. Gözleri açık. Cihannüma odasının dört duvarını, dört penceresini ve duvarlardaki muallâkatı tamamıyla görmekte olduktan fazla bu duvarların içinde kendisine şöyle bir hâl, şöyle bir âlem daha görünüyor. Bunun daha garibini mi istersiniz? Bir aralık Recep Köso, bu kadının da, bu katilin de kim olduklarını bile tanıdı. Kadın Filomene'dir. O sevgili Filomene. Katil de Andrea Kostopolo'dur. O hain Andrea Kostopolo! Yalnız Filomene'in müdafaası uğrunda böyle fedâ-yı canı göze aldırmakta bulunduğu delikanlının kim olduğunu tanıyamıyor.

Tasvir-i ahvâl için söylemeye mecbur olduğumuz şu sözler, epeyce bir zamandır söylenip duruyorlar ise de Recep Köso'nun, gözleri önünde peyda olan bu hayalâtın o kadar zaman mümted olduğunu zannetmeyiniz. Vakıa bu zaman Recep'in dahi o hâline göre bin yıllık bir zaman imiş gibi mümted oluyorsa da hakikat-i hâlde bu hayalât iki üç dakika kadar ancak mümted olabilmiştir. Zira değirmen cihetinde ötmeye başladıklarını haber verdiğimiz horozlar henüz sürûd-ı şebâneyi bitirmemişler, hâlâ ötmekte bulunmuşlardı. Bu hâle mukabil Recep* Köso'dan başka

* Metinde "Ömer " şeklinde yazılmıştır.

birisi olsaydı kim bilir ne kadar korkardı. Bunu cin veya şeytan alâimine atf ederek ihtimal ki aklını bile bozardı. Emsali de nadir değildir ya? Ne başkalarına bu misüllü zuhuratın emsali nadirdir, ne de bunların mahiyetleri ne olduğunu bilemeyip de türlü dertlere duçar olmuş bulunanların emsali nadirdir. Bahusus Rumeli'nde, ki bizim buralarda mevcut olan cin, peri, evliya falan rivâyâtı tamamıyla mevcut olduktan fazla, oralarda bir de "vampir" evhamı hüküm sürer. Güya vefat edenlerden birisi kabrinde cadı olurmuş. Bu cadılık hâli etsiz, kemiksiz yalnız içi kan dolu bir tulumdan ibaret kalmak gibi bir hâlmiş. Geceleri cadı kabrinden çıkarak haneleri dolaşır, türlü ziyanlar yaparmış. Bu cadıları tekrar öldürmek sanatına vâkıf adamlar dahi bulunarak hükûmât-ı mahalliyenin müsaadesi veyahut cemaatlerin muvafakatı ile bunlar o müteveffanın mezarlarına giderler ve kıpkırmızı kızarıncaya kadar kızdırılmış olan uzun bir demir çubuğu mezara saplayıp, içindeki cadıyı bu suretle bir daha öldürürler de halkı bunların eza ve cefasından kurtarırlar.

Ne o? Gülüyor musunuz? Üsküp taraflarında böyle bir i'dâm-ı bade'l-mevti mahallî gazetesi yazmıştı da İstanbul matbuatı da nakl ve derceylemişti. Halk buna böylece inanır ya? Siz ona bakınız. Fakat Recep Köso'nun taşralılık hâliyle beraber mütâlâa-yı matbuat sayesinde peyda eylemiş olduğu fikr-i hikmet, bu hayalâtın hakikatini adamcağıza ihtar eyledi. Bildirdi ki bu bir kâbustur. Lisân-ı âvamda "ağırlık basmak" denilen hâldir. Bu hâlin esbâb-ı fizyolojiyesini etıbba ve hükema tayin edemiyorlar. Kimisi kana, kimisi asaba ait bir hâl olduğunu söylüyorlar ise de izahât-ı lâyıka ve tafsilât-ı muknia veremiyorlar. Hele buna henüz uykuya varmaksızın beyne'n-nevm ve'l-yakaza bir rüyadır diyenler bilkülliye yalan söylüyorlar. Rüyada bu sıkıntılar bu müz'ic hâller olur mu? Vakıa nevm ile yakaza miyanında bazı rüyalar görülür ise de onlar pek kısa ve süreksiz şeylerdir. İnsanın pek yakında iştigal eylediği bazı suretler şöyle gözleri önünden gelip geçiverirler. Kâbus ise âdeta bir hastalıktır. Müthiş bir hastalıktır. Bazı kimseler cüssesi çesim bir ifrit kendi üzerine çökmüş de altında kendisini eziyormuş gibi dehşetli şeylere kadar görürler. Fakat elleri, ayakları bütün asap ve adalâtı bağlanmış da zerre kadar harekete mecalleri kalmamış gibi bir hâlde bulunurlar. Hatta

kâbus hâlinde insana görülen şeyler bazen frenklerin "presentiment" dedikleri ihtisâs-ı kablelvuku suretinde de olurlar. Az çok biraz zaman sonra vukua gelecek şeyi böyle kâbus hâlinde görür.

Elhâsıl Recep Köso, kendisine vaki olan bu hâlin bir kâbus olduğunu derhâtır eyledi. Bu hâtıra kendisine gelir gelmez kâbusun şiddeti de gevşedi. Üzerindeki azîm bir yük yavaş yavaş kalkmaya başlamış gibi bir hâl duydu. Evet kâbusun hükmü böyledir. İnsan onun ne olduğunu bilemediği ve binaenaleyh hafv ü hirâsını arttırdıkça arttırdığı müddet kâbus dahi en ziyade şiddet ve dehşetini gösterir. İnsan yerinden kımıldanamaz. Duçâr-ı kâbus olan bir adama baksanız tüyleri dimdik dikelmiş ve betibenzi kireç kesilmiş, yani gördüğü müthiş bir şeyden fevkalhad korkan bir adamın gireceği hâle girmiş olduğunu görürsünüz. Nefesi dahi münkatı' olarak yalnız şiddetli bir halecandan başka bütün vücudunda hayata delâlet edecek hiçbir hareket görülmez. Bu hâlin bir kâbus olduğunu taakkul etmeye başlaması ise dimağın o muvakkat hastalıktan bittedric kendisini kurtarması demek olur. Arası çok geçmeksizin dimağ bütün bütün kurtulup insan uyanır. İşte Recep Köso dahi bu vechile bütün bütün uyandı. Kalkıp yatağı içinde oturdu. Hatta bir Ayete'l-Kürsî okuyup etrafına üfledi. Ama hâlâ muhteriz. Etrafında evvelki müşâhedât-ı müdhişeden bir şey kalmış olup da gözlerine gözükecekler mi diye korkusundan etrafına pek de dikkatle bakınamıyor.

Artık uyku bütün bütün kaçtı. Mumunu yakarak bir de sigara yapıp dumanlandırmaya başladı. Hem dumanlandırıyor hem de düşünüyordu. Hem düşünüyor hem de kendi kendisine diyordu ki:

- Zavallı Filomene! On beş, on altı sene oldu. İbtidaları sıkça sıkça rüyamda görüyor idiysem de sonraları bütün bütün görmez olmuştum. Ah evet! Sonraları! Teehhül ettikten sonraları! Öyle ya! Neden göreceğim? Düşünecek bir şey kalmış mıydi ki onu düşünerek rüyamda da göreyim? Zavallı kızcağız! Kim bilir ne olmuştur. Ya Andrea? Vay hınzır herif! Hâlâ o Andrea. Ah! Fırsat elvermedi ki o mel'un beynine bir kurşun sıkayım da... Kim bilir o da ne olmuştur? Ama acı patlıcanı kırağı çalmaz derler.

Recep Köso'nun kendi kendisine söylediği sözler bunlardan ibaret kalmadılar. Malûm a! Bunlar adamcağızın zihninden geçen şeylerdir. Böyle bir hâlde bir kere insanın zihni bir cihete aktımı ondan kolay kolay geriye alınamaz. İnsanın ihtiyarında olmaksızın zihin o şey ile iştigal eder, gider. Recep Köso'nun zihni de bu iştigâli ileriye götürdü. Gördüğü şey bir rüya olmadığı cihetle onu hayra mı, şerre mi yormak lâzım geleceğini bilemiyordu. Bir kâbus olduğu hâlde dahi kendi ihtiyarına malik olmadığı şu dakikalar zarfında hayali önünde başka şeyler tecessüm etmeyip de şu Filomene ile Andrea Kostopolo'nun tecessüm etmesine dahi bir mana veremiyordu.

Bir aralık hatırına gelerek kendi kendisine:

- Ah tekmil-i tahsil edemedim ki. Âlim olsaydım bu hâl-i acîbin esbab ü hikmetini bilerek meraktan kurtulurdum. Dedi ise de bilmiyordu ki asıl hatası bu temennidedir. Zavallı adamcağız âlim olmadığına bin şükür et. Hiç olmaz ise şu hâl-i cehl ü nâdânîde bir ümidin olsun var. Âlim olsan bunun sebep ve hikmetini anlayabilirdin diye ümit eyliyorsun. Âlim olsaydın sende bu ümit dahi bulunmazdı. O zaman anlardın ki bu nev'-i beşere müyesser olabilen ulûm onun bu yoldaki şübühâtını hâlledebilecek dereceden pek uzaktır. Ahvâl-i beşerde neler vardır, neler ki, insan bütün kütüphaneleri yutmuş olsa onların ahval ve keyfiyatını yine bilip anlayamayarak bilkülliye üzülür. En büyük hükemâdan birisi: "Taallüm ettikçe cehlim arttı. İlimde ilerledikçe ne kadar cahil olduğumu anlamaktan başka bir netice istihsal edemedim. İnsan iki cehl arasında mevc vurup gidiyor. Bunun birisi mâderzâd olan cehlîdir ki vehbîdir, diğeri netice,i tahsil ve taallümde vâsıl olabildiği cehldir ki kesbîdir" sözlerini tevekkeli söylememiş. Beyhude söylememiş. İşte bu kâbus gibi binlerce ahvalin ta'yîn-i hakikatı şöyle dursun tarif mahiyetinde bile ulûmun aczini görmüş de onun için böyle söylemiş.

Recep Köso, sigaranın birini bitirdikten sonra birini daha yaktı, tahayyülât ve tefekkürâtını yine bir neticeye isal edemedi. Hatta bir üçüncü sigara daha içti. Nihayet şamdanındaki mum bitti. Onu söndürüp "bakalım uyuyabilir miyim?" diye tekrar yatağına uzandı. Yatarken gece kandilin içindeki yağa bakıp miktarının sabaha kadar kifayet edebileceğini görünce ziyade-

siyle sevindi. Öyle ya! Uyku hâlinde bile karanlığı sevmeyen ve karanlıkta uyuyamayan bir adam uyanık olduğu hâlde karanlığa nasıl tahammül edebilir? Bu anda gelip de zeytin yağının fiyatını Recep Köso'dan sormalıydı. Bir dirhemi bin altına olduğunu iddia etse bile mazur görülürdü.

Gafletle geçmeyelim: Her şeyin kıymeti yerine göredir. Şeyh Sâ'di'nin hikâye eylediği gibi çölde aç kalarak helâk derecesine gelmiş olan bir adam, içi dolu bir torba bulmuş. Arapların yol nevalesi olan kavrulmuş buğday zannıyla pek sevinmiş. Bir de açıp bakarak torbanın hâlis inci ile dolu olduğunu görünce bir kahırlanmış, bir me'yûs olmuş ki! Öyle ya! Çölün orta yerinde hazîne-i girân-bahâyı ne yapsın? O girân-bahâlık bir piyasada muhakkaktır. Bir gün yaşayabilmek için bir avuç buğdaya muhtaç olan bir bîçare nazarında onun kum kadar da kıymeti yoktur. İşte zeytin yağı için Recep Köso'ya böyle bir kıymet takdir ettirecek hâl dahi o şeb-i kâbusun hâlidir.

Bîçare adamcağız yatağında bir hayli müdet daha yuvarlandı. Hatta köylülerin "ikinci horoz" tabir eyledikleri nöbet-i sâniyede dahi horozlar vazife-i temcîdi ifa eylediler. Hakikat köylülük âleminde horoz sadası ne mühim şeydir? Kışta, kıyamette, karda, dumanda, gece karanlığında yolunu kaybeden bir yorgun yolcu için bir horoz sesi Hazret-i Hızır'ın bir na'ra-yı imdâdı gibidir. Geceleri nöbet nöbet horoz ötmesi köylüler için saat makamına kaim olur. İlk horoz gecenin üç rub'u geçtikten sonra ötüp rub'-ı ahîr dahi dörde taksim olunarak her rub'unda bir nöbet horoz öter. Dördüncü rub'unda artık şafak sökmeye başladığından horozların ortalık tamamıyla aydınlanıncaya kadar nagamatı birbirini vely ve takip eyler. Hatta gece vakti horozun vakitsiz ötmesini dahi köylüler fark ederler. Hem de bir bozuk saatin vakitsiz çalması gibi! Bu nâ-be-hengâm ötüşü kayıtsızlıkla telâkki etmezler. Bundan teşe'üm dahi ederler. Bunu türlü felâketlere haber addederek korkarlar. Hatta o horozu keserler bile. Mahaza bu teşe'üm onun çorbasını ekle yine mani olmaz. Şu zann-ı bâtıl ne kadar boştur! Değil mi? Horoz ne bir belânın takarrübünü ihbar için öter, ne de sabahın hulûlünü. Onun ne için öttüğünü bir kendisi bilir, bir de Hâliki. Bir üçüncü daha bilen vardır ki o da ehl-i hâl olandır. Fakat onun bilgisi bir zandan ibarettir. Her hâlde vakitsiz horoz sadasından teşe'üm edenlerin

zanları gibi bilkülliye bâtıl bir zan değil! Doğru olması pek muhtemel olan bir zan. Zira bu hayvanât âvâzeleri mutlaka beyhude olmayacaktır. Beyhude değildir. Olamaz da! En büyük ehl-i dikkat pek mülâyemetle kâni oluyor ki kurt, kuş, ins, cin, arz ve sema ol-Hâlik-i lâ-yezâli tespih etmektedirler.

İkinci horozlar öttükten sonra Recep Köso, üçüncü horozları işitemedi. Yavaş yavaş dimağına istirahat gelip bahusus değirmenin uğultusu dahi derinden derine bir ninni makamına kaim olduğu için uyuya kalmıştı. Kim bilir kaç saat uyuyabildikten sonra aşağıda peyda olan gürültüler, patırtılar o derin uykusu hâlinde de kulaklarına vasıl olmağa başladılar. Anladı ki arkadaşlar kalkmışlardır. Fakat bunu hiç de anlamak istemiyordu. Henüz uykusunu alamamış olduğu için gözlerini açamıyordu. Tekrar uykuya daldı. Gürültüler, patırtılar ile tekrar uyandı ise de yine kalkmamakta ısrar eyledi. Nihayet arkadaşlarının cihannümaya merbut olan merdivenin birkaç basamağından çıkarak yumruklarıyla kepenge vurmaya başladıkları ve Köso'nun:

- Canım bırakınız beni. Ben bu gece uyuyamadım.

Yollu tazallümâtını da kabul etmedikleri cihetle adamcağız çarnaçar kaltı. Saat üçü geçiyormuş. O gün kasabaya avdet edilecekmiş. Fakat avdetten evvel bir de sabah faslı icra edileceği için o sevgili arkadaşı da kaldırmışlarmış.

Bu geceki hâline nazaran bu sabah Recep Köso, sevgililiğin bu derecesinden hiç de memnun olmadı ise de adamcağızın hâlini öğrendik ya? Ahbabı kırmak istemez. Binaenaleyh hâlinden kimseye haber vermeyip ve hiçbir şikâyette bulunmayıp sabah faslına dahi sanki herkesten ziyade kendisi şâtır imiş gibi kemâl-i şevk ve iştiyâk ile iştirak eyledi. Öğleye kadar çingeneler bir fasıl daha yaptılar. Köylüler hizmetlerine gitmiş oldukları cihetle beyler, ağalar kendileri dahi bir nöbet sirto icra eylediler. O zamana kadar atları dahi hazırlanmış olduğundan sabah kahvaltısı ile kuşluk taamının arası addolunabilecek bir surette taam dahi ederek atlarına bindiler. Her zaman mutatları olduğu üzere gülerek, oynayarak ve gâh gâh at oynatıp, silâhlar atarak akşam üzeri Serfiçe'ye dahil oldular.

-4-

Recep Köso

Recep Köso'yu bazı kere "Recep Efendi" diye tavsif edişimiz bu zatın pek bayağı bir adam olmadığını göstermeye kâfi iken belki de nâ-be-hengâm olarak talim ve terbiyesine dair vermiş olduğumuz haberler böyle bir kuzunun kürek kemiğinden edilen tefe'üllere ez-dil ü can inanacak kadar sâde-dil olan adamlara nispetle kendisinin ne kadar fâik olduğunu dahi tefhime kâfidir. Fakat hikâyemizin en büyük sâhib-i sergüzeşti ve hemen de yegâne kahramanı bu adam olduğu için kendisini karilerimize tamamıyla tanıttırdıktan maada romanımızın bundan on altı, on yedi sene evvel başlayan mukaddemâtını dahi serde mübaşeret edecek zaman gelmiştir.

Bu zatın lâkabı olarak tekerrürünü işittiğimiz "Köso" kelimesi bizim Türkçe "köse" lâfzından bozma, düzme bir kelimedir. Fakat Recep Efendinin asıl lâkabı "Köseoğlu" olduğu hâlde bu "Köso" suretine tahvilde "oğul" manasının "sin"i dahi "sad" gibi okunan ve o mazmûme-i sakîleden çıkarılması Arnavut lisanının mı, yoksa Rum lisanının mı mukteziyatında olduğunu ve hangi lisanın mukteziyatından olursa olsun bunun esbâb-ı sarfiyye ve nahviyyesini bir türlü bilemeyiz. Bildiğimiz şey Recep Köso, kelimesini Türkçeye tahvil edince "Köseoğlu Recep" demek lüzûmundan ibaret olup hatta Serfiçe'nin lisanınca terbiyece gereği gibi ilerlemiş olan ahalisi mumaileyhi ismiyle, künyesiyle yad edecekleri zaman hep böyle derler.

Recep Köso, Serfiçe'nin yerlisi değildir. Berlin muâhedesinin Ayastefanos muâhedesini güya tadil eylediği esnada Yunanistan'ın, Devlet-i Aliyye ve Rusya muharebesinde güya rahat durmuş olduğuna bir mükâfat olmak üzere hükûmet-i Yunaniyyeye Teselya'yı ihda eylemiş bulunmasından ve Yunan idaresi ise ahali-i İslâmiyye için katlanılabilecek idarelerden olmamasından dolayı ahalisi sair vilâyât-ı şâhâneye hicret eyledikleri sırada Recep Köso dahi Serfiçe taraflarına hicret eylemiştir. Berlin muâhedesinin Yunanistan'ı bu suretle mükâfat-

landırmış olmasına o zamanlar şaşmadık kimse kalmamış ve hükûmet-i Yunaniyye, o zaman tek durmayıp da o azîm kargaşalık fırsatından muktedir olabildiği istifadeyi arayacak olsa belki yine birşey yapamayacağı melhûz iken bile düvel-i mütehabbenin bize böyle bir haksız teklifte bulunması Devlet-i Aliyye-i Osmaniyyenin dahi bihakkın şikâyâtını istilzam eylediğinden bir hayli zaman Devlet-i Aliyye, muâhedenin bu hükmünü hiç icra etmediği gibi bilkülliye de icra etmemekte kendisini haklı görmüş idiyse de ne çare ki o zamanlar ahval-i umumiyye-i siyasiyye bu haklı imtinâ'da daha ziyade sebat gösterilse fenalığın bir kat daha büyümesinden bile havf ettirmekte bulunduğundan bu fedakârlığa katlanmak ehven-i şerri tercih hükmünde görülmüştü. Mahaza her hususta olduğu gibi bu hususta dahi himmet-i bülend-mertebet-i cenâb-ı pâdişâhî imdada yetişerek Yunanlıların hayalleri ve onlara tevâfuk eden Avrupa'nın müsaadeleri Yanya ve Manastır'a doğru birçok yerlerin terki cihetinde olduğu hâlde zât-ı hümâyun-ı mülûkânenin gösterdiği delâil-i mukni'a sayesinde yalnız Teselya'nın bir kısmı ile Epir'in pek küçük bir parçası feda olunarak bu mes'ele-i müz'icenin dahi o zamana göre hakikaten büyük tehlikeler ikâ edebilecek olan vehameti men edilmişti.

Anlamalı Yunan komşumuzdaki garabeti ki böyle bir tesviye üzerine memnunen ve müteşekkiren bademâ Devlet-i Aliyyemiz ile hoş geçinerek arada hukuk-ı hem-civarîye mugayir her güne hâl ve hareketten tevakki ve mücanebet edeceğine çend sene sonra: "Berlin muâhedesi bize daha ziyade yer vermişti. Hükûmet-i Osmaniyye, onların tamamıyla 'adem-i i'tasında israr eyledi. Onun vermediği yerleri dahi yine silâhımız kuvvetiyle alırız" diye bir dava çıkarıp epeyce bir asker ile vehleten hücum eylemiş idiyse de Recep Paşa Hazretlerinin kumandası altında bulunan kuvve-i Osmaniyye bir hamlede muhacimleri tarümar ederek maktul ve mecruhlarından maada bir miktarının da esaretiyle bu işe hitam verilmişti. Bu mağlubiyet dahi Yunan'ın aklını başına getiremediğinden işte bu davaya güya Hükûmet-i Osmaniyye idaresinden müşteki olan Giritlilere muavenet gayret-i milliyyesini ileriye sürerek evvelâ Girit'e ve müteakiben o hareketini teyit için Alasonya ve Yanya taraflarına tecavüz etmesi komşumuzun harekât-ı fitne-

cûyânesinin üçüncüsü olmuştur. Rüfekâ-yı sairemizin yazmakta bulundukları tevârih-i harbiyye işin bu cihetlerini ber-vech-i matlûb şerh ve izah etmekte bulunduklarından biz romanımızca kendimize saded-i aslî ittihaz eylemiş olduğumuz suretten tebaüt etmeyelim.

Bizim Köseoğlu Recep Efendi, Yenişehir'den hicret eylediği zaman yirmi, yirmi bir yaşlarında bir delikanlıydı. Ahîren kendisini Kahramanoğlu Mehmet Beyin ziyafetinde gördüğümüz vakit otuz altı, otuz yedi yaşlarında bir babayiğit olduğu hâlde de uzun boy, ince bel, geniş omuzlar ile iri yarı bir kahraman olup hele yeni hicret eylediği zaman bundan daha taze, daha nazik olan cismaniyeti bir de gayet güzel yüz ve kaşlarıyla ancak rekabet eden bir çift bıyık ile bir kat daha letâfet kesbeylemekte bulunduğundan Serfiçeliler:

- Hakikaten insan güzeli bir hemşehriye nail olduk!

Diye sevinmişlerdi. Recep Köso, bu hicret esnasında henüz bekar idiyse de âilesi halkının makâm-ı riyasetinde kendisi bulunuyordu. Yalnız bu zaman değil, yedi, sekiz yıldan beri bu çocuk âile babasıydı. Zira babası Köse Osman Efendi, bundan daha evvel vefat etmiş ve yalnız oğlu Recep'ten başka erkek evlât bırakmayıp bir zevcesiyle iki kerimesini dahi oğlu Recep'in hıfz ve idaresine bırakmış, gitmişti. Vakıa Osman Efendi, fukaradan değildi. Yenişehir tarafında bir iki çiftlik sahibi bir adam olup bunların hüsn-i idaresiyle kendisi ferîh ve fahûr geçinmiş olduğu gibi vârisi kalan delikanlı aklını başında toplu bulundurmak şartıyla bu vâridat ile şu familyayı yine böylece ferîh ve fahûr geçindirebilirdi.

Evet! Recep böyle aklı başında bir çocuk çıktı. Hem de sözün doğrusu Yenişehir beylerinin pek çoğu uslu, akıllı çıkamayıp mirasyedilik âlemlerini ifnâ-yı servet derecelerine kadar tevsi eyledikleri hâlde Recep Efendi, bir karış yer, bir habbe mal elden çıkarmayıp pek âkilâne hareket eyledi. Ama bunun bir büyük sebebi vardır. Şudur ki: Pederi vefat eylediği zaman on iki yaşlarında bulunan bu çocuk o zamana kadar babasının ikdâmiyle maarif-i ibtidaiyyeyi gereği gibi iktisap eylemiş bulunduğu misillü henüz bilkülliye başlı başına hareket edebilecek yaşta olmayıp valide baskısına itaat edecek kadar çocuk sayıldığından ve va-

lidesi Çelebi Molla ise pek becerekli bir kadın olduğundan çiftlikât umurunun idaresine dair oğluna pek etraflı emirler verir ve Recep dahi bu emirlere harfi harfine riayet ederdi de, işleri de yolunda giderdi. Birkaç sene böyle bir vasiyyenin sevki altında hareket eden Recep Efendi, çiftçilik umurunun en mahir bir müdürü olup artık delikanlılık çağına girmiş bulunmak hasebiyle silâh kullanmak, hayvana binmek, avda, kuşta dolaşmak gibi merakları da ileriye götürdüğü hâlde validesinin bu meraklara asla itiraz etmemesi ve bu yolda çocuk ne kadar masraf etse istiksâr eylememesi Recep'in de validesinden hoşnut kalmasını icap eder ve binaenaleyh onun i'tâsında devam eylediği emirlere, nehylere itaatta devamı istilzam eylerdi.

Çelebi Molla'nın gayet akıllı bir kadın olduğuna bu da delâlet eder ki insan kısmı her hangi yaşta bulunsa elbette heva ve heves nevinden oddolunacak bazı şeylerin meraklısı olacağından Recep gibi bir gencin böyle atlara, tüfeklere, tabancalara, av köpeklerine falanlara merak etmesini o yaşta bulunan bir delikanlı için muzır görmek şöyle dursun bilâkis nâfi dahi görmüştür. Zira bu meraklar kendi sahibini, iner biner, cerî cesur, çevik ve çabuk bir kahraman ederler. Hâlbuki çocuk bunlara merak etmeyecek olursa hiç meraksız, hevessiz kalması mümkün olamayıp o hâlde kumar gibi, işret gibi falan gibi fistekiz gibi nice muzır ve tehlikeli meraklara düşeceğinden bu tehlikeli meraklara düşüp de malını, vücudunu, namusunu duçâr-ı tehlike edeceğine o kahramanâne meraklara düşerek terbiye-i merdânesini ikmal eylemiş olur. Terbiye-i etfâl emrinde bu dakika-i mühimmeye vasıl olmuş bulunan bir âkile validenin oğlu mükemmel bir adam çıkmamak kabil mi olur ?

Recep'in validesine birkaç defa düşen münasebet üzerine "Molla" unvanı vermiş olmaklığımızın sebep ve hikmeti muhtac-ı izahtır. Yenişehir'de kadınların "hanım" ve "molla" ve "dudu"dan ibaret üç nev elkabı vardır. Bunun birinicisini mutasarrıf ve hâkim ve muhasebeci ve mektupçu ve şehrin kudemâ-yı hanedanından olan zevatın haremlerine tahsis ederler. Öyle her rast gelen "hanım" unvanını alamaz. İkincisini dahi beyne'n-nisvân mümkün olabildiği kadar okumuş bulunan kadınlara verirler. Burada maatteessüf yalnız "okumuş" bulunan demeye mecburuz. Zira yeni usul tedrisimizde çocukların yazması daha ko-

lay ve okuması daha güç olduğu hâlde eski usul tedrisimizde bilâkis kolaylık okumakta ve güçlük yazmakta olduğundan harekeli yazıları okuyabilenler binnisbe çok bulunurdu da bunlar yazı yazmaya muktedir olamazlardı. Eski usulün müsaadesi derecesinde Rumeli'nde dahi maarif-i nisvâniyyeye ehemmiyet verilir. Kızlardan pek çokları hıfzını dinletirler. Bunlardan daha çokları "Huda Rabbim" ve "Muhammediye ve Ahmediye ve Menkıbe-i Mevlid-i Şerîf ve İlmihâl" vesaireyi pek güzel okurlar. İşte böyle okumuş olan kadınlara da velev genç olsunlar "molla" unvanını verirler. Hakikaten kibardan olmamakla beraber okumak dahi bilmeyen kadınlara Yenişehir'de alelumum "dudu" derler ki Deliorman ve Tuna ve Balkan taraflarında da bunlara "kadış" lâkabını verirler. Bizim Recep Köso'nun validesi, Yenişehir'de okumak ile meşhur olan kadınların en güzidesi olduğu gibi hatta bilâhare oğluna gelen gazeteleri de okuyarak İstanbul'da kızlara yazı dahi yazdırıldığını görmekle gazetelerde gördüğü fıkraları kopya ede ede biraz yazmak bile öğrenmiştir.

Sinni on yediye doğru takarrüp ve belki de tecavüz eylediği zamanlar Recep'in validesi oğlunun bazı münasebât-ı hafiyyesini dahi haber almaya başladı. Meselâ umûr-ı ziraiyyenin hiç lüzum göstermediği zamanlar yahut hiçbir sayd ve şikar mevsimi olmayan vakitler Recep Efendi, köylere gider. Bir iki gece kalır. Avdetinde validesi nereye gittiğini, niçin gittiğini ve gittiği yerde ne yaptığını sormaya başladıkta münasip cevaplar dahi veremez. Evvelden yalanlar tertip edip hazırlamamış ki bilâ-tereddüt ecvibe-i muknia verebilsin. Kendisi ise sütü temiz, özü doğru bir çocuk olduğundan yalana tenezzül dahi etmez. Köylü kadınlarıyla geçirdiği gizli demleri validesine itiraf ve her şeyin doğrusunu ikrar da edemez ya? Kızararak bozararak söyleyebildiği yalanları Çelebi Molla ecvibe-i kâfiye ile kabulde asla tereddüt etmeyip:

- Pekâlâ oğlum pekâlâ! Delikanlı değil misin? Elbette istediğin gibi gezer tozarsın. Bundan dolayı sana darılmaya hakkım yoktur. Fakat düşün ki sen başka delikanlılara benzemezsin. Onların babaları, ağabeyleri var. Sen öksüzsün. Hatta öksüzden bile fazlasın. Sen familya babasısın. Hepimizin babası sensin. Kendini tehlikeye düşürecek hâllerde bulunma da nasıl istersen

öyle gez, eğlen.

Diye oğluna hem bilâ-had mezuniyet verir, hem de asıl korktuğu şeylerden tevakkisi için nesâyih ve ta'limât-ı lâzımeyi de ifa eylemiş olurdu.

Recep Efendi hakkında validesinin aldığı haberlerden daha ziyadesini ahibbadan bir takım kadınlar alırlardı. Ama bu ziyadelik asıl tedavül eden haberlere katılan mübalâgalardan neşet eylediğine şüphe etmezsiniz ya? Bu ahbap kadınlar şu aldıkları haberler üzerine Çelebi Hanıma nasihat vermeye de kalkışırlardı. Kendileri, kendi umûr-ı zâtiyyeleri için daima muhtaç oldukları nasihatları Çelebi Hanımdan istemiş olsalar daha âlâ ederlerdi, ama cihan böyledir. Ahval-i beşer daima bu hâldedir. İnsan kendisini nasihata muhtaç görmez. Başkalarını kendi nesâyihine muhtaç görür. Çünkü başkalarının işlerini düşündüğü kadar kendi işini düşünemez de onun için kendini muhtac-ı nasihat görmediği hâlde başkalarını nasihata muhtaç görür. Bir âkîl derdi ki:

- Herkes başkalarının işlerine sarf eylediği zihni kendi umûr-ı zâtiyyesine sarf eylemiş olsaydı dünyada bed-baht ve sefil kimse kalmazdı.

Ahbap kadınlarının verdikleri nasâyihin neticesi hemen umumiyet üzere Recep Efendiye bir münasip kız bulunup evlendirilmesi kaziyyesine müncer olurdu. Çelebi Molla ise bu tekliflere kemâl-i nezâketle bir tebessüm ederek derdi ki:

- Oğlumun mürüvvetini görmeyi ben de istemez miyim? Hatta teehhül için küçük de değildir. İdaremiz cihetiyle de buna bir mâni yoktur. Fakat teehhülü istemek onun hakkıdır. Onu teehhüle icbar etmeye de bizim hakkımız yoktur. Evet! Şöyle bir teklif ve teşvik edilmek lüzumu hatırlara gelir ama benim kaidem böyle değildir. Bence bir delikanlı evlenmek isteyince onu anasına babasına anlatmanın elbette bir yolunu bulur.

Bazen Hudâyî nâbit pek güzel nebatat olduğu gibi yine Hudâyî nâbit olmak üzere ne güzel insanlar dahi bulunur ki hiç kimseden bir ders-i hikmet almamış oldukları hâlde mücerret tab'-ı selîmlerinin delâletiyle âdeta hakîm olurlar. İşte Çelebi Molla dahi böyle kendi kendisine yetişmiş bir hakîm olduğunu her hâliyle gösteriyor. Öyle ya! Bir delikanlı evlenmeye lüzum

ve ihtiyaç gördüğü zaman onun icabını icra için dahi mutlaka bir sûret-i hasenesini bulur. Fakat delikanlı henüz teehhüle lüzum görmediği hâlde onu evlendirmeye kıyam edenler sanki onun hakkında dostluk mu etmiş olurlar? Mekâtib-i aliyye şakirdanından birisini tanırız ki diploma ahzine iki sene kalıncaya kadar sınıfın birincisiydi. Aralıkta bir gençlik hâliyle şuraya buraya ettiği kaçamakları muvafık görmeyen ebeveyni çocuğu evlendirmeye kalkıştılar. Çocuk istememekte ısrar eylediyse de edilen teşvikata nihayet mukavemet edemeyerek evlendi. O sene sınıftan döndü. İkinci sene de o sınıfın fena şakirdanından olmak üzere sınıf geçebildi. Çocuk bunu görünce aklını başına topladı. Zaten iki sene teehhül âleminde ömür geçirmekten dahi doymuş ve biraz da usanmıştı. Son seneyi de bir fena şakird gibi geçirmemek için bîçare kadını terk eyledi. Fakat güzel bir diploma alabildi ise de zevce-i metrûkesini tekrar almayıp işte bir kadını bedbaht etmiş oldu.

"Kuş yuvada gördüğünü işler" darb-ı meselini kim tesis etmiş ise mutlaka validelerde olan terbiyenin evlâda dahi intikal eylediğine dikkat etmiştir de bu darb-ı meseli öyle tesis eylemiştir. "Anasına bak kızını al" meseli dahi böyledir. Yeni ahlâkiyyun aynı manayı eda etmek için "insanın ilk mektep terbiyesi valideler kucağıdır" diyorlar. Bu hâlde Çelebi Molla'nın hususiyet-i hâline dair ne kadar haber almış olur isek Recep Köso'nun yani romanımız kahramanının husûsiyet-i hâlini dahi o kadar mükemmel öğrenmiş oluruz. Çelebi Molla'nın ne ince düşünür, ne müdekkikâne hareket eder bir kadın olduğuna delâlet edecek ahvalden olmak üzere şunu haber aldık ki: Rumeli'nin her tarafında "muma" ve "dola" gibi namlar ile Hristiyan kadın ve kızları, kibar familyaları nezdinde hizmetçilik ederler. Bu hâl yalnız Rumeli'ye, yalnız memâlik-i Osmaniyyeye mahsus değildir ya? Avrupa'da dahi vardır. Avrupa'da "bonne" denilen işbu hizmetçi kadın ve kızlar a'zâsı miyanında genç adamlar bulunan bazı familyalar için türlü beliyyelere yol açarlar ise de yine bu hâlde bulunan diğer bazı familyalar için iyiliklere sebep olurlar. Pek çok genç adamlar vardır ki baştan çıkmalarına ilk sebep olanlar "bon"lardır. Kezalik pek çok delikanlılar dahi vardır ki gençlik hasebiyle tevakkisi pek güç, pek müşkül olan birçok beliyâttan

hep şu "bon"ların mevcudiyeti sayesinde mahfuz kalırlar. Rumeli'nde dahi bu iki sınıf delikanlıların ikisi de nâdir değildir. Fakat asıl nadir olmayan şey işbu mumalardan, dolalardan Rum ve Bulgar lisanlarını çocukların âdeta bir lisân-ı mâderzâd olmak derecesindeki mükemmeliyet ile öğrenmeleri kaziyyesidir. Çocuklukta lisan öğrenmek o kadar kolay oluyor ki sair bazı âsarımızda dahi tezkâr ve ihtar edilmiş olduğu vechile Beyoğlu gibi ahalisi muhteliten yaşayan yerlerde bir çocuğun Türk ve Rum ve Ermeni lisanları gibi üç lisanı birden öğrenerek büyüdüğü pek çok görülüyor. Rusya'da dahi kibar familyalar Alman veyahut Fransız lisanlarından hangisini çocuklarına öğretecekler ise o milletten bir dadı alıp çocuğu ona teslim ediyorlar. Bu hâl memâlik-i sairede dahi vardır. Bunun pek tabiî bir usûl-ı tedris olduğu bizim Rumeli cihetlerinde sebk eden tecârib ile de sabittir. Hatta bu tecrübenin bir kısmı kendi nefsimizde sebk eylemiştir. Rumeliye pek çocuk iken gitmiş ve işbu mumaların eline düşmüş bulunduğumuzdan Bulgar lisanını bunlardan hemen bir Bulgar çocuğu kadar öğrenmiş ve gereği gibi büyüdüğümüz zaman biraz da okumak ve yazmak ile tevsi' eylemiştik. Yirmi beş, otuz sene o lisandan sükûtumuz neticesinde hemen külliyen gibi bir surette unutmuş bulunduğumuza teessüf ederiz.

Oğlunun ahvaline dair verilen haberler üzerine Çelebi Molla'nın müddet-i hizmetleri hitam bulan dolaların yerlerine hiçbir kimseye renk vermeksizin daha gençlerini ve mümkün mertebe güzellerini almış ve bunların elleri, yüzleri, üstleri, başları temiz olmasına da kezâlik asıl menvî-i zamîrinden hiçbir şey sezdirmeksizin dikkat etmeye, ehemmiyet vermeye başlamıştı. Bizim buraların kibar âlemlerinde oğluna odalık beğendirmek tedbirince bir âkile valide dahi ancak bu kadar ihtiyatkârâne hareket edebilir değil mi? Hane derununda dolaların hâllerince vukua gelen şu tebeddülâta Recep Köso'nun dikkat edip etmediğini ve bu tebeddüldeki maksadı anlayabilip anlayamadığını bilemez isek de validesinin dikkat eylediği bir şey vardır ki onu biz dahi sükutla geçiştiremeyiz. Şu ki: O zamana kadar hane içindeki otuz beş, kırk, kırk beş yaşındaki dolalara Recep ne nazarla bakıyor ise, yirmi, yirmi beş yaşında olanlarına da ondan başka bir nazarla bakmıyor. Recep'in bu hâline "aferin" dersiniz ya? Familyalar içinde zarurî olan

inzibata riayet ve itaat mûcib-i tahsîn ve aferindir.

Çelebi Hanım, işini bilir bir kadındı. Oğluna vereceği nasihatleri daima Recep'in kat'iyen kabul ve mucibince amel etmesine mecbur olacağı sûret-i dostânede verirdi de Recep hanesi ve hatta şehrin de haricinde delikanlılık hukukundan âdeta bol bol istifade eylediği hâlde validesini ciddî bir surette meraka düşürüp üzecek hiçbir ifratta bulunmazdı. Yalnız validesini değil a, erkeklerden kendisini en ziyade şiddetle intikat edenlerin bile nihayet haksızlıklarını anlayarak:

- Biz de pek ileriye gidiyoruz a? Herif delikanlıdır. Hangimiz ondan daha usluyduk? İşini gücünü de biliyor. Hâl ü vakti de yolunda. Varsın biraz da eğleniversin. Elbette o da aklını başına alır. "Deli gönül bir gün olur uslanır" demişler!

Teslimiyetle eser-i insaflarını gösterirlerdi.

Nihayet yine Çelebi Molla'nın dediği çıktı ya! Artık Recep yirmi yaşını tecavüz ediyordu ki birgün validesinin yanına geldi. O zamana kadar çocukluk çağını validesinin emirlerinden, nehylerinden harice çıkmaksızın geçirmiş olduğunu validesini ve hemşirelerini nasıl sevdiğini ve ömrünün bundan sonrasını dahi hep bu hüsn-i hâl ile geçireceğini falanı validesine anlatmaya başladı. Hem anlatıyor, hem de aralıkta validesine fiilen dahi âsâr-ı muhabbet göstermek istedikçe kâh ellerini elleri içine alarak öpüyor, kâh validesini kucaklayıp kendisini öptürüyordu. Zeki ve zarif kadın ise bu yaltaklıkların sonu nereye müncer olacağını çoktan anlamış bulunduğundan gayet lâtif bir tavr-ı mütebessimâne ile oğlunu dinliyordu. Nihayet Recep'in mukaddemât-ı te'mîniyyesine nihayet verdirerek asıl maksadını söyletmek için:

- Pekâlâ oğlum, pekâlâ! Seni şimdiye kadar tanıyamamışım da şimdi bana sen kendini tanıttıracak değilsin a? Ben senden eminim. Yerden göğe kadar hoşnudum. Bu mukaddimelerden maksadın ne ise asıl onu söyle. Üzülme. Hiç sıkılma da!

Deyince Recep yine hicabından kıpkırmızı olarak ve bu suretle hüsnüne hüsn, cemaline cemal katarak dedi ki:

- Şey!... Anacığım ben artık şey etmek istiyorum. Ayıp değil a? Artık vaktim de geldi. Allah'ın emri ile evlenmek istiyorum.

- A! Niye ayıp olsun oğlum? Evlenmek bir delikanlının hakkı olduğu gibi onun validesi için de en büyük mürüvvettir. Yenişehir kazan ben kepçe şehrin en güzel kızını...

Burada Recep, validesinin sözünü kesti. Evvelki mahcubiyetinden daha büyük bir mahcubiyetle dedi ki:

- Hayır valideciğim. Kız aramak peşinde seni yormayacağım. Ben kızı kendim buldum.

- Ya! Birisini kendin beğendin öyle mi? Daha âlâ ya!

- Ben Filomene'i alacağım. Sonkur Yankos'nun kızı yok mu? Onu alacağım.

- Yankos Çorbacı'nın kızı ha? İşte bu biraz acayip şey. Vakıa hem muteber, hem güzel, hem de terbiyeli, uslu, akıllı bir kız ama.. Ne bileyim?

- Hristiyan olduğu için. Değil mi? Müslüman olup da bir Müslümana varan kızların birincisi Filomene olmayacağı gibi böyle bir kızı alan erkeklerin dahi birincisi ben olmayacağım.

Çelebi Molla, düşünmeye başladı. Hem düşünüyor, hem de:

- Evet! Doğru ya. Emsali çok!

Diye lisanen oğluna hak veriyor idiyse de zihnen bir türlü bu işin ihtimaline yaklaşamıyordu. Sonkur Yankos Çorbacı denilen adam müteveffa kocasının çiftlik ortağı, zengin, Rumlar beyninde gayet muteber bir adam olduğu gibi birkaç defa meclis-i idare azalığına da intihap olunmuş, hatta bir aralık uhdesine kapıcıbaşılık tevcih olunduğu gibi bir aralık da dördüncü rütbe mecidiye nişan-ı zîşânına nail olmuştu. Vakıa Rumeli'de Rumdan, Bulgardan birçok kızlar Müslüman olarak birer Müslüman kocaya varırlar ise de bunlar köyler veyahut kasabaların fukarâ-yı ahalisinden olmakla beraber kimi kimsesi olmayan ve kendi kavmi arasında da zaten koca bulabileceğini ümit etmeyen kızlar olup onları da bekçi, zabtiye veya esnaftan bazı kimseler alırlar. Fakat böyle Köse Osman Efendizade Recep Efendi gibi muteber bir zatın, bir dönme kız alması nevâdirden olduğu gibi, Sonkur Yankos Çorbacı'nın kızı Filomene gibi muteber bir kızın, tebdil-i din ile bir Müslümana varması dahi nevâdirden olmasıyla işte Çelebi Molla, buraları der-pîş ederek düşünüyor ve ne kadar düşünse bu izdivaca zihninde bir çare-i im-

kân bulamıyordu. Recep validesinin zihninden geçen şeyleri bittahmin:

- Anacığım! Biz bu işi zaten tertip eyledik. Senin için hiçbir yorgunluk yoktur. Senden rica eylediğimiz şey Filomene gelip benim zevcem ve senin gelinin sıfatıyla elini öptüğü zaman onu hüsn-i kabulden ibarettir.

Demesiyle Çelebi Molla:

- İş bundan ibaret kalır ise her şey olmuş, bitmiş deyiniz. Bir valide oğlunun beğenip aldığı karı bir tavşan dahi olsa "kızım" diye ona kollarını açmak mecburiyet-i insaniyyesi altındadır. Sen, beni başka valideler gibi mi zannediyorsun, oğluna onun beğendiği onun istediği kızı almayıp, kendi beğendiğini almak istidadında bulunan ve kendi dediği olmaz ise oğlunun alacağı kadına tamam kayınanalık ederek ikisinin de başına dünyayı zindan eyleyen validelerden mi zanneyliyorsun?

Diye Recep'in dahi zaten muntazır olduğu müsaadeyi asla dirîg etmedi ise de etvârını istilâ eden dalgınlıktan Recep pekâlâ anlıyordu ki validesi kendisinin bu suretle izdivacına kalben henüz razı olamıyor. Zahiren muhalefet etmemesi Recep için kâfi değildi. Recep istiyordu ki o zamana kadar rızasına tevfiki muameleden kıl kadar ayrılmamış olduğu validesinin bu izdivaç emrinde dahi rızâ-yı tâmmını istihsal eylesin.

Şu ilk muhaverede ana ile oğul arasında muvafakat-ı efkâr hâsıl olamayıp Çelebi Hanım:

- Bana biraz müsaade ver oğlum. Güzelce düşüneyim. Seni istediğin yemin ile temin ederim ki Yankos Çorbacı'nın kızı hani ya bir Hristiyan kızı diye istememezlik etmiyorum. O da pek muteber adamdır. Meclis a'zâsı, rütbeli, nişanlı, zengin soydan bir adam. Fakat ben bu işin içinde Filomene ile senin için büyük büyük müşkülât görüyorum da onun için biraz derince düşünmeye muhtacım!

Diye oğlundan müsaade istemesiyle ve Recep dahi bittabi rûy-ı itaat göstermesiyle bu günlük muhavere ve müzakere bundan daha ileriye gidemedi.

Recep ile Filomene arasındaki münasebet-i âşıkâneyi, ana ile oğul arasındaki muhaverenin şu derecesi dahi karilerimize

anlatıvermiştir. Bu bapta tarafımızdan verilecek izahat pek az kalmıştır. Zira şu roman koca Bernardin de Saint Pierre'in Paul et Virginie'si gibi iki çocukta sevda denilen şeyin ilk sûret-i masumânesi nasıl peyda olduğunu göstermek için kaleme alınmadığından daha çocukluklarından beri Recep ile Filomene'in iki familya arasındaki münasebât-i iştirâkiyyeden dolayı sık sık buluşarak birlikte oynadıklarını ve o zamandan bed' ile bir sûret-i masumânede seviştikleri gibi Recep, Filomene'den üç dört yaş daha büyük olmak hasebiyle sinn-i temyîze daha evvel kendisi vasıl olarak Filomene hakkında daha ne gibi hissiyatla ihtisasa başlandığını ve Recep, köylerde delikanlılık hükmünü icraya başlayarak her hâlde hukuk-ı tabiiyyesinden istifadeyi bilen bir delikanlı gibi yaşadığı seneler zarfında Filomene dahi yetişip gelmiş bulunmasıyla kendi kalbindeki tatlı hisleri kıza dahi nasıl anlattığını ve Filomene'in de kalbinde zaten böyle birtakım hevesler uyumakta bulunmasıyla Recep'in daha ilk ihtisasatı üzerine o heveslerin nasıl uyandığını ve badema Köstem deresi kenarlarında, o lâtif bahçelerde, ağaçlar aralarında birbirine vakit ve mevki-i mülâkat tayin ederek her ikisi de aynı saatte aynı noktada nasıl buluşup ne tatlı hasbihâllere giriştiklerini ve bu sırrı ikisi dahi herkesten saklamaya ve hatta analarını, babalarını bile kendilerine ağyar tanımağa ve her hâlde birbirinden başka kimse ile izdivaç etmemeğe nasıl karar verip ne yolda yeminler eylediklerini uzun uzadıya tarif ve hikâyeye lüzûm görmemekteyiz. Yalnız işin şu cihetini izah etmek isteriz ki, Recep'in Filomene hakkındaki münasebet ve muamelesi öyle muarefe peyda etmiş olduğu sair kadınlar ve kızlar hakkındaki münasebet ve muamelesine kat'an kıyas kabul edemezdi. Filomene o kadınlar, kızlar gibi Recep'in bir eğlencesi değildi. İleride kendisine zevce ittihaz edeceği kızın hissiyât-ı afîfânesini ihlâl etmemek ve daha hâl-i bikrinde iken başı açık bir mülâzemet-i âşıkâne ile gerek cismaniyeten ve gerek ruhaniyeten mahbûbe-i kalbini seyyibler menzilesine indirmemek lüzûmunu Yenişehirli bir Recep Köso olduğu hâlde bile bu delikanlı hissetmişti de ona göre bir sûret-i afîfânede muamele eyliyordu.

"Yenişehirli bir Recep Köso olduğu hâlde bile!.." bize bu kinayeli sözü yazdıran şey bir hiss-i elîmdir. Zira maatteessüf işittiğimize, gördüğümüze göre delikanlılarımızdan bazıları

"alacağımız kızları tanıyıp da öyle almalıyız" gayretini epeyce ileriye götürerek tamam artık rücu etmemeye vicdanen mecbur olacakları menzile kadar vardıktan sonra o heves ve iştiyak-ı âşıkâne artık mübeddel-i itmi'nan-ı visâl olarak ahd ve mîsâk-ı âşıkâneyi nakza ve rücu edilmemesi muktezâ-yı vicdan görülmek lâzım gelen nikâhtan da rücûa kadar varmaktadırlar ki bundan dolayı ne kadar ahval-i elîmeye sebebiyet gösterdikleri bazı kızların verem döşeklerine döşenmekte bulunmaları ile hatta bazılarının intiharı bile göze aldırmakta olmalarıyla şâyân-ı muvâzenedir.

Evet, Avrupa'da bir delikanlının alacağı kıza "kur" yani mülâzemet etmesine müsaade olunur ama bunun ne kadar kuyud ve şeraiti vardır. Evet! Evet! İngiltere'de ve Amerika'da bu kurlar, mülâzemetler için hemen hiçbir şart kayıt dahi yoktur. Fakat orada yalnız kızların terbiyeleri kendilerini korumaya kâfi olmakla kalmayıp delikanlıların terbiyeleri dahi kızları mehâlik-i hevâ-perestîden muhafazaya kâfidir. Hele biraz mütehayyiz olan familyalar nezdinde bu bapta zerre kadar suistimalin müthiş muhakemelere, külliyetli zarar ziyanlara mahkumiyetlere kadar yol açacağından maada neticesi mutlaka ölüme müncer olmak şartıyla düellolara dahi yol açar ki ilcâ-yı hevese mukavemet için metânet-i kalbiyyesi kâfi olmayanlara bu neticeleri düşünmek dahi büyük bir mani hükmünü alır.

Bununla beraber Avrupa'nın her tarafında ve hatta İngiltere'de, Amerika'da dahi hiç suistimal görülmüyor mu? Bunu kim iddia edebilir? Fakat bizim İslâmiyetimize mahsus olmak lâzım gelen hasâilimize kıyasen gönül ister ki bizde bu yolda hiç suistimal olmasın. Oralarda vukua gelen suistimalât bu gibi husûsatta mezhepleri epeyce vâsi olan Avrupa erbâb-ı kalemini dilhûn ederek onlara dair olan muâhezelerini kanla yazarcasına âsâr-ı teellüm gösterdikleri hâlde bu yoldaki ahvalin Müslüman ve Osmanlı erbâb-ı kalemini ne kadar dilhûn edecekleri mülâhaza buyurulmalıdır.

Şimdiye kadar bin romanımızda beyan edilmiş olduğu vechile bir delikanlı teehhül hususunda yalnız validesinin veyahut kendine müteallik olan kadınların keyfine tâbi olmamak ve alacağı kızı kendisi dahi tanımak öğrenmek ister

ise biz kendisiyle beraberiz. Hatta bu bapta şer'an dahi büyük büyük müsaadeler vardır ki müsâadât-ı mezkûreden hüsn-i istifade iki tarafın dahi hukukunu, ismetini, şanını muhafaza ile beraber maksutlarına vusullerini temin edebilir. Lâkin bu müsâade-i ma'kûleyi suistimal ile Avrupa'nın mülâzemât-ı âşıkânesi kuyud ve şürûtunun da haricinde olarak kızlara etvâr-ı âşıkâne göstermek bilâhare izdivaç vukua gelmeyip de o cümlece mûcib-i teellüm olan ahvale meydan açılamayacak ve izdivaç vukua gelecek bile olsa yine tehlikeden sâlim değildir. Bunun en ehven tehlikesi insanın zevcesi olacak kadına muaşaka yollarını kendisi göstermiş, öğretmiş olması demektir ki bilâhare kadının bu yollardan ne gibi menâzil-i mühlikeye kadar varacağı hakikaten derin derin düşünmeye lâyık bir meseledir.

Bir delikanlının alacağı kız ve biraz sonra aldığı kadın ile ne yolda bir münasebet peyda etmesi lâzım geleceği "sosyoloji" denilen mebhas-ı hikmetin en büyük, en mühim babını teşkil edecek bir maddedir. Kızlar için "bikr" denilen şeyi yalnız cismen ve maddeten tasavvur etmeyip fikren ve ruhen dahi bunlarda bir bikr tasavvur etmelidir. Bunlar maddeten bir mazrûf-ı memhûre benzedikleri gibi manen dahi öyle olmalıdırlar. Öyledirler. Bu hâlde müstakbelleri için peyda edecekleri evzâ ve etvâr yavukluları ve kocaları tarafından tertip ve teşkil edilecek suretlerden başka bir şey olamazlar ve bir zevce ile bir metresin arasındaki farkı takdire muktedir olabilecek derecelerde hak ve vazife-i merdânesini nazar-ı hikmetinde henüz tayin etmemiş bulunan bir adam, gerek izdivaçtan mukaddem nişanlısı ve gerek bade'l-izdivâc yeni zevcesi olan zatı "kadın" denildiği zaman bu kelimeden münfehim olacak mananın bir metrese dahi şümulü olabilecek suretini telâkki eder de bilâhare o zevce kendisine bir baş belâsı olur kalır ise kabahat kimindir? O bilâhare beklenilmeyen hâllerin dersini kadın kendisinden almış olacağı cihetle bunun mesulü yine kocadır. Asıl şâyân-ı teellüm bir hâldir ki kocalar bu dersleri kendileri vermiş olduklarını unuturlar. Zevceleri tebdil-i ahval, tagyîr-i etvâr etmişler diye şikayete başlarlar. Bir takımları da artık böyle bir kadın ile geçinmek kabil olamayacağından müfârekata kadar varırlar işte bir vukufsuzluk, tedbirsizlik karıyı da, kocayı da bedbaht eyledi,

gitti. Koca kendi badbahtlığını tamir için hakk-ı müfârekatından isitfade edebilir. Ya kadın? İşte o bîçare ilânihaye bedbaht olur kalır.

Ehibbamızdan akıllı bir adam vardır. İki kız kocaya vermiştir. İkisinde de paça günü damatları el öpmeye geldikleri zaman bir aralık halvet ederek damat ile yalnız kalıp demiştir ki:

- Evlâdım! Sana verdiğim kıza maişet için lâzım gelen dersleri mümkün mertebe verdim. Yalnız bir kadın ile kocası arasındaki münasebet-i hususiyyeye dair bittabi harf-i vâhid söyleyemedim. Hane halkınca dahi benim bu kaideme kat'iyen riayet olunmuş bulunduğundan eminim. Zevcene bu dersi sen vereceksin. Daha ilk derste programını iyi tertip et de derse öyle başla. Zevceni kendin şımartıp yüzsüz ettikten sonra bizi muâhezeye hakkın olamayacağını sana şimdiden haber veriyorum. Hepimiz delikanlılık ettik. Hepimiz delikanlılık hâlini biliriz. O eski tecârib üzerine hiçbir vakitte kulağından çıkmamak üzere sana ihtar ederim ki zevce başka, metres başkadır. Bunların arasındaki fark "kadın" ve "karı" arasındaki farka da benzemez. Birisi "timsâl-i iffet" ve diğeri "sanem-i fuhştur". Birisi en yüzsüz bir erkeğin bile yüzünün karası ve diğeri yüz suyudur. Şu kadarcık bir tarifim ile meramımı anlarsın. Bir merd-i kâmil bir zevc-i âkil kendi karısını ne horlayıp tahkîr etmeli, ne şımartıp yüze çıkartmalı. Tam merdâne hareket eder ise âlem-i teehhül onun cenneti ve illâ yanındaki kadın zevcesi midir? Metresi midir? Fark edemez ise teehhül âlemi onun cehennemi olur. Sana veriğim kız dün akşama kadar benim kızımdı. Bundan sonra senin karındır. Maâyib ve mahasininden dün akşama kadar ben mes'ul idim. Bundan sonra sen mes'ulsün.

İşte bizim romanımızın kahramanı öyle muntazaman talim ve terbiye görmüş bir adam olmayıp hatta matbuât-ı Osmaniyyeyi ve bir dereceye kadar da matbuât-ı Yunaniyyeyi tetebbu ve mütalâa ile bilâhare peyda eylemiş olduğunu evvelce haber vermiş bulunduğumuz fikre, nazara bile henüz mâlik değil iken şöyle sadece Yenişehirli bir Recep Köso olduğu bir zamanda bile levâzım-ı insaniyyeyi görüp anlayarak gönlünün intihabgerdesi olan kız, bir Rum kızı olduğu ve mülâkat-ı âşıkânelerine

de ağyardan, ihtirazlarından başka bir mâni bulunmadığı hâlde bilâhare kendisine zevce edeceği kıza mahcubiyet-i nisvâniyye hilâfında bir söz bile söylememeyi iltizâm eylemişti.

Recep ile Filomene kendi izdivaçları resmen vuku bulacak bir talep üzerine akd edilemeyeceğini pek âşikâre görüp bilirlerdi. Zira Filomen'in babası Sonkur Yankos, her ne kadar Recep'in baba dostu ise de öyle kızı yine kendi diyânet-i Nasrâniyyesinde kalmak ve levâzım-ı diniyyesine riayet olunmak şartlarıyla bir Müslümana akd edileceği hakkındaki ahkâm-ı şeriyyeyi bilmedikten fazla bilse dahi gayret-i Nasrâniyyesi hasebiyle mümkün değil müsaade edemezdi. Bu yoldaki bir izdivaç payitaht gibi büyük şehirlerde bile henüz pek nâdir havârık-ı âdâttan addolunmakta iken Teselya gibi bir yerde buna imkân tasavvur olunabilir mi? Vakıa bu hükm-i şer-'îyi Recep pekâlâ biliyordu. Hatta bunu Filomene'e dahi öğretmişti. Filomene Recep'in kizb ü dürûguna ve hile ve hud'asına asla ihtimal veremediği cihetle bu bapta verdiği malûmata tamamıyla inanmış ve kabul eylemişti. Hatta Filomene dahi dinine pek mutekit bir Nasranî olduğu hâlde İslâmı kabul ederek Recep'le izdivaca rıza göstermesi Recep'in:

- Filomene! Göreceksin ki İslâmiyet ile Nasraniyet arasındaki fark hakikaten soğan zarı kadar bir şeydir. Hazret-i İsa'ya, Hazret-i Meryem'e, İncil-i Şerîfe bizim de imanımız vardır. Hazreti İsa ve Meryem'i belki biz Nasâradan ziyade severiz. O soğan zarı kadar dediğimiz fark ise Hazret-i İsa'ya isnat olunan ulûhiyetten ibaret olup şimdiye kadar sana bin defa tarif etmiş olduğum vechile bu ulûhiyet-i İsa meselesi dahi Nasraniyetin esasında yoktur. Hazret-i İsa'dan üç dört yüz sene sonra insanların kendisine isnat etmiş oldukları bir şeydir. Mahaza önümüzdeki maniaları iktiham için sen ihtidâyı istidâ et de ister isen hakayık-ı İslâmiyyeyi kat'iyen öğreninceye kadar yine kendi âdetlerini icra et. Ben senin ne Panaigayana mani olurum, ne Hristos'una!

Demişti de gönlünün zaten meftunu olduğu Recep'le kabûl-ı izdivâcına Recep'in bu yoldaki teminatı dahi kuvvet vermişti.

Validesiyle ikinci üçüncü mülâkatlarına doğru Recep, bu tafsilâtın kâffesini vâlidesine vermişti. Çelebi Molla, bunların

kâffesini tasdik ve tasvip eylemişti. Lâkin şu neticeye vâsıl olmak için kable'n-nikâh Filomene'i bir emin mahalle kaçırıp evvel-be-evvel ihtidası için lâzım gelen muamele-i resmiyyeyi ifa etmek iktiza eyleyeceğinden işte bu işin içindeki suûbât ve müşkülât o âkil ve fatîn hanımın gözlerini yıldırmaktaydı.

Binaenaleyh Çelebi Hanım düşünmek taşınmak için oğlundan zaten almış bulunduğu mühletin biraz daha temdidini rica eyledi. Recep buna da muhalefet edemeyerek validesinin ricasını bir emir olmak üzere telâkkiye kendisini mecbur gördü.

-5-

Müşkülât ve Mevâni

Uzun uzadıya düşünüp taşındıktan sonra Çelebi Molla, Filomene'in ihtidası için birçok şerait koyarak işe o vechile rıza gösterdi ki bu işte muvaffakiyeti ümit edebilmek için o şerait zaten lâzım idi. Bazı vesâil ile birkaç defa Filomene ile görüşerek kız ile de müzakere eyledikten ve onun arzusundaki ciddiyeti de anlayıp ihtidaya ait şeylere dair talimât-ı lâzıme verdikten sonra meclis a'zâsından bazı zevatı da bu sırra teşrik etmek ve delikanlı takımından beş altı kişinin Recep hakkında muavenetleri için sözlerini, vaatlerini almak gibi şeyler ki bunlar zaten Recep'in dahi hatırından geçmekte oldukları cihetle validesi şerait-i mezkûreyi dermiyan eylediği zaman Recep kendisince zaten mukarrer olan şeyleri ihtar eylemiş diye telâkki eyledi.

Gecenin birisine Filomene, hane-i pederden kayboldu. Pürsilâh yedi delikanlı yanlarında bir ihtiyar Müslüman kadını olduğu hâlde köşe başında beklemekte iken saat-i merhûnede Filomene eşya olarak hane-i pederden hiçbir şey almaksızın sokak kapısından çıkmış ve kendini bu muhafızlara teslim eylemişti. Pederi Sonkur Yankos'nun bundan haberi yok ya? Ertesi sabah Filomene evde görülmeyince ve gitmiş olması melhûz olan yerler arandığı hâlde de bulunamayınca pederi ve validesi ve hısım ve akrabası pek büyük telâşlara duçar olmuşlar ise de bereket versin ki bu merak uzun sürmeyip hemen o akşam gurûb-ı şemsden bir buçuk iki saat sonra Filomene tarafından yazılmış olan bir mektubu fakir bir Rum kendisine teslim etmekle kızının hayatından emin olarak bu cihetten kalbi rahatlandı. Fakat Filomene bu mektubunda maksad-ı ihtidâ ile firar eylediğini haber veriyordu. Hatta kendi maksadının husûlü için mevâni' ve müşkülâtın en büyüklerinden birisi olacağını bilmeyerek ihtidası dahi o zamana kadar tâbi olmuş bulunduğu Nasraniyeti beğenmediğinden değil gönlünün sevdiği bir adam, bir Müslüman ile izdivaç için olduğunu da bildirmişti. Bereket versin ki o gönlünün sevdiği adam Köseoğlu Recep Efendi olduğunu izah

etmemişti. Eğer bu cahilâne tedbirsizliği dahi etmiş olsaydı, daha işe başlamaksızın işi bozabilecek olan mevâni' ve müşkülâtı bâliga-mâ-bâliğ kendisi tehyie etmiş olacaktı.

Sonkur Yankos, kavanin ve nizamât-ı Osmaniyyeyi pekâlâ bildiği cihetle vakıa kızının böyle bir hareket-i tıflâne ve cahilânesinden dolayı pek ziyade canı sıkıldı ise de:

- Böyle bir Müslüman kocaya varmak için edilecek ihtidayı hâkim efendiye kabul ve tasdik ettirmemek hiç de müşkülât-ı umurdan değildir. Şimdiye kadar tâbi olduğu Hristiyanlığı beğenmediğinden değilmiş. Bunun ta'bîr-i diğerle bir aynı da Müslümanlığın hak olduğunu görerek ve Nasraniyetin haksızlığını anlayarak ilcâ-yı vicdan ile değil mücerret bir Müslüman kocaya varmak için demek olacağını hâkim efendiye anlatmak benim işim olsun!

Diye kendisi asla meyus olmadığı gibi cehaleti hasebiyle bu beliyyenin dehşetini zihninde lüzumundan ziyade büyülterek hüngür hüngür ağlamakta bulunan zevcesiyle etrafında bulunan sair taallûkatını da tesliye eyledi.

Ertesi günü Filomene'in ihtida için Osmanlıca olarak yazılıp Rumca imza etmiş olduğu resmî arzuhâl hükûmete verilmiş olmasını müteakip, Sonkur Yankos'nun bir gece evvel kızının bir Müslüman tarafından biliğfal kaçırıldığından ve kendisine malûm olmayan bir yerde ihtifâ olunduğundan bahisle kızının mahall-i ihtifâsı buldurularak kendisine teslim edilmesini müstedi'î tanzim eylediği arzuhâl dahi hükûmete takdim olunmuştu. Filomene'in Osmanlıca arzuhâli bir dost kalemi ile yazılmış olduğundan öyle o zamana kadar tâbi' olduğu diyânet-i Nasrâniyyeti beğenmediğinden değil ise de bir Müslüman ile izdivaç edebilmek için ihtida eylediği hakkında tıflâne, cahilâne sözlerden âri ve ilcâ-yı vicdanla kabûl-i İslâm edeceğini mübeyyin ve müstedi'î bulunduğundan arzuhâl "Faziletlü Hâkim Efendi Hazretlerine" diye bil-işâre mahkemeye havale olunduğu zaman hâkim efendi tarafından bittabi kabul olunmuştu. Sonkur Yankos Çorbacı'nın istid'âsı ise bu işe ait umurdan olmasıyla oraya havale olunduğundan bu arzuhâl Filomene'in arzuhâliyle iştigali men' edemeyerek iktizâ-yı hâlin icrasına resmen mübaşeret olundu ise de Sonkur

Yankos Çorbacı:

- Aman efendim! İş sizin zanneylediğiniz gibi değildir. Bir kere kızım Filomene tebdîl-i dîn için kanunen muayyen olan sinn-i rüşde vasıl olmamıştır. Saniyen ilcâ-yı vicdanla ihtida etmeyip mücerret birisi kendisini tezevvüc edeceği vaadiyle gönlünü aldatmış olduğu için bu hareket-i cahilâneye kıyam eylemiştir. Onu iğfal eden kim olduğunu ve kızımın mahall-i ikâmetini bilmiyor isem de, bu bapta polis dairesine havale olunmuş bir de istid'âm vardır. İşi etrafıyla tahkik buyurunuz!

Diye kanunen mesmû olacak bir surette serd-i i'tirâzâta başladığından hâkim efendi dahi ona göre ihtiyatla harekete mecbur olmuştur.

Bir işe iyi başlamak muvaffakiyeti yarı yarıya temin edermiş. Bu kaziyye müsellem ise bunun nakîzi dahi müsellem olmak lâzım gelir. Bir işe fena başlamak dahi muvaffakiyeti öyle nısf nispetinde duçar-ı tehlike eyler. Bizim Recep ile Filomene işi dahi işte böyle fena başlanmış bir iş oldu. Ama kusur Recep'te değil! Recep mukteziyât-ı nizâmiyyeyi kâmilen doğru olarak tehyie eyledi. Çünkü bu işten ahkâm-ı kavânine tamamiyle âşinâ olan müşavirleriyle müzakere ederek öyle hareket eyliyordu. İşi bozan asıl Filomene'in babasına yazdığı mektuptaki tıflâne ve cahilâne i'tirâfâtı oldu. Bundan maada bir Rum papazı ve meclis idaresinin Rum a'zâlarından birisi dahi hazır olduğu hâlde Filomene hâkim efendinin huzuruna götürülerek papaz tarafından kendisine:

- Kızım! Sen hiç de fena bir hareket etmemişsin. Hiç kabahatin de yoktur. Teehhül etmek ayıp değildir ya? Velev ki bir Müslümanla olsun. Maksadın fuhuş değil teehhüldür. Öyle değil mi? Yalnız seni Hristiyan olduğun hâlde bir Müslümana vermezler diye korktuğun için Nasraniyeti terk ederek Müslüman olmaya lüzum gördün. Öyle değil mi? Yoksa Müslüman dininde bir Hristiyan kızını nikâh ile almak caiz olduğunu bilseydin tebdîl-i dîne lüzûm görmezdin. Değil mi kızım? Haniya sen Müslümanlığı değil a Hristiyanlığın bile hakayıkını tamamiyle bilmezsin ki, iki din arasındaki farkı bilip de ona göre Müslüman olmak isteyesin. İşte hâkim efendi hazretlerinin dahi huzurunda olarak sana diyorum ki! Seni sevdiğin Müslümana

Hristiyan olduğun hâlde dahi verecek olsak şu aba ve ecdadının dinini terk etmezsin ya? Panagia'nın dinini inkâra lüzûm görmezsin ya? Hem evvelki gibi Hristiyan kalırsın, hem de sevdiğin efendi ile izdivaç edersin.

Sözleri irat olunuverince saf-derûn kızcağızı zaten dahi bir Müslümanın bir Hristiyan kızını, dinini tebdîl ettirmeksizin alabilceğine dair Recep'ten bin türlü şeyler işitmiş bulunduğundan papaz efendinin sözleri ciddîdir zanniyle:

- Evet, ben dinimden bir fenalık görmüş değilim. Fakat Hristiyan olduğum hâlde beni sevdiğim Müslümana vermezler diye tebdîl-i dîn etmeye lüzûm görmüştüm. Eğer beni ona verecek olurlarsa hiç de dinimi terk etmem.

İkrârını verivermişti. İhtida işini bozmak için de ikrar ve itirafın bu derecesi kâfi değil midir? Recep Köso ile muavinleri Filomene'in çocukluğu, cehaleti yüzünden işlerinin nasıl bozulduğunu görünce evvel emirde kıza mükemmel bir ders, etraflı bir talimat vermemiş olduklarından dolayı duçar-ı nedâmet oldular ise de ne çare ki iş işten geçmişti. Sonkur Yankos Çorbacı'nın rüşte dair olan iddiası çürük olup on altı yaşını mürûr eden bir kızın reşit addolunabileceğini ispat için delâlil ve berâhîn cem' ve tedariki ile meşgul olan Receplıler Filomene'in mahza tezevvüç için Müslüman olacağını itiraf eyleyeceğine asla muntazır değil idiler ki, hatta ona karşı lâzım gelen tedabiri dahi tehyieye lüzûm görsünler.

Elhâsıl ihtida meselesi yandı. Vakıa hâkim efendi Recep ve Receplileri bilkülliye meyus etmemek için:

- Kararımız men'-i ihtidâ kararı değildir. Te'hîr-i ihtidâ kararıdır. Birkaç sene sonra kızın rüştü artık kabil-i itiraz olamayacak surette tahakkuk eylediği zaman tekrar bir ihtida teşebbüsüne kıyam edebilir. O zaman iş mukteziyât-ı resmiyye ve kanuniyyesine hüsn-i tevfîk edilir ise maksûdun husûlüne dahi şüphe edilemez.

Yollu teselliler vermiş ise de bu tesellilerin sadra şifa veremeyecekleri derkârdır.

Filomene'in Hristiyan kaldığı hâlde sevdiği adama tezvîc olunacağı hakkında kızcağıza verilmiş olan vaatten de bir isti-

fade edilemedi mi?

Bu söz zaten vefa edilmek üzere verilmiş bir söz değildi ki. Yenişehir Rumları ne şeytan şeylerdir? Hepsi avukat! Sonkur Yankos öyle bir surette davrandı ki Filomene nazarında vaadine vefasızlıkla bile itham edilememekliğin kolayını pek çabuk buldu. Kızını mahall-i ihtifâsından alıp hanesine getirdiği zaman zerre kadar bir tavr-ı tekdîr göstermedi. Tekdir eylesin de kızı tevhîş ederek tekrar mı kaçırsın? Bilâkis papaz efendinin vermiş olduğu vaadin icrasına kızı inandıracak yolda taltif ve teşvik tarzında sözler söylüyordu. Bu teminatı o kadar ciddiyet tavrıyla veriyordu ki Filomene'in validesi bile inanıp:

- Canım böyle şey mi olur? Sonra biz ahali-i Hristiyaniyyenin yüzlerine ne yüzle bakarız!

Dediği hâlde Sonkur Yankos, karısını dahi tekdir ederek:

- Sus sen! Sen bir şey bilmezsin. Benim maksadım kızımı bahtiyar etmektir. Kocası olacak adam râbıtalı bir adam olsun da varsın Müslüman olsun. Ne ziyanı var?

Diye kızını Müslümana vereceğine yalnız Filomene'de değil validesinde dahi şüphe bırakmıyordu. Karısı fatîn bir şey olsaydı "rabıtalı bir adam olsun da!" kaydı üzerine düşünebilirdi. Zira Sonkur Yankos, işte birkaç gün sonra bütün vaatlerinden rücû eylediği zaman rücûunu yalnız bu kayıt üzerine bina eyledi. Yine enva'-ı taltîfât ile kıza sevdiği kim olduğunu söylettiği zaman Filomene'in:

- Köseoğlu Recep Efendi!

Cevabını vermesini müteakip Yankos yüzünü ekşitti. Çehresini çattı. Ama kızının müntehibi mutlaka Recep olduğu için değil. Filomene hangi Müslümanın ismini verecek olsa Yankos bu abûseti gösterecekti. Kendisine damat olacak olan zat Müslüman olduktan sonra kim olur ise olsun "rabıtalı bir adam" addolunamayacaktı. Bu sevdadan, bu hevesten kızını güzellikle vaz geçirmeye medar olmak üzere:

- A kızım! Bula bula bir Köseoğlu'nu buldun ha? Onun için mi ananı, babanı, dinini, milletini terk etmeyi göze aldırdın? Vah vah vah! Teessüfler ettim. Ben de zannetmiştim ki mülkiyeden, askeriyeden bir büyük adamı intihap ettin de böyle her şeyi terk

ve feda eylediğin hâlde hiç olmaz ise bir büyük hanımefendi olacaksın. İşitiyoruz ki İstanbul'da birtakım büyük adamlar gerek yerli Hristiyanlardan, gerek ecnebî takımından kız alıyorlarmış. Yani Hristiyanlar bunlara kız veriyorlarmış. Bazıları tebdîl-i mezheb ederek ve bazıları da etmeyerek veriyorlarmış. Lâkin bu ahz ü i'tâda bari pek büyük bir de kârları vardır. Kızları hanımefendi oluyor. Sen ise Köseoğlu'na varmakla şimdiki dereceden ziyade bir şeye nail olmak şöyle dursun tenezzül bile edeceksin. Senin baban onlardan az zengin midir? Ben ortağım müteveffa Osman Efendiden daha zenginim. Hem onun serveti ikisi kız, birisi erkek olarak üç evlâdı arasında münkasım bir servet! Benim ise senden başka evlâdım yok. Benim dâr-ı dünyada biricik varisim, biricik kızımsın. Ben sana vereceğim dırahoma ile istersem Yunan ordusundan bir miralayı, hatta bir generali sana koca ve kendime damat ederim.

Diye safiyü'l-kalb bir kızcağızı değil a olur olmaz fikr-i şeytânet erbabını bile aldatabilecek sözler ile kızını yola getirmeye çalışmıştı. Sonkur Yankos'nun efkârı bu vechile anlaşıldıktan sonra artık kızını hangi Müslümanı seviyor ise ona vereceği hakkındaki vaadinde bir hüküm kalır mı?

Saadet-i me'mûleden külliyen kat'-i ümîd derecesindeki meyusiyet en evvel Filomene'i istilâ eyledi. Artık evvelki gibi Recep ile görüşememekte olduğunu ihbara bile ihtiyaç yok a? Köstem nehri kenarındaki mesirelerde mülâkat saatlerini evvelden kararlaştırarak oralarda uzun uzadıya görüşüp halleştikleri, dertleştikleri zamanlar elyevm bir daha avdet etmeyecek birer mazi hükmüne girdiler. Bu zamana kadar Recep Efendiye ikinci bir hane-i peder hükmünde bulunan Sonkur Yankos'nun hanesi kapıları ebediyen kapanmış olduğu gibi Filomene için dahi ikinci bir âşiyâne-i mâder hükmünde bulunan Çelebi Molla hanesi dahi badema olsa olsa rüyada görülebilecek bir hane hükmünü aldı. Bundan sonra âşık ve âşıka haberleşebilmek için Sonkur Yankos'nun enzâr-ı tecessüsünden emin olabilecek vesaite muhtaç kaldılar. Bereket versin ki bu tedbirlerinde muvaffak olabildiler.

Bazı satıcılar vasıtasıyla gizlice mektuplaşmak yolunu bulduklarından Filomene pederinden gördüğü muameleyi Recep'e

bildirdi. O zaman meyusiyet Recep'e de intikâl eyledi. Arkadaşlarıyla ahvali müzakere eden Recep bunlar tarafından:

- Öyle ise Filomene'i bir daha kaçırırız! Hem de bu defa öyle evvelki gibi kaçırmayız. Daha başka bir surette kaçırırız.

Yolunda edilen bir teklife rıza gösterdi ise de sözün doğrusu bu karar kendisini ümit-vâr edemediği gibi o rızayı dahi gönlü* istemeyerek göstermişti. Zira Recep kat'iyen biliyordu ki validesi bu kararı, bu teşebbüsü asla tahsin etmeyecektir. Bu suretle Filomene, kendi hanesine gelin getirilir ise bile kabul etmeyecektir. Recep'in validesi hakkındaki bu tahmini pek de doğruydu. Çelebi Hanım gibi âkil ve hurde-endîş bir kadının böyle memleket içinde doğrudan doğruya ve açıktan açığa bir fesat demek olan ve ahali-i müslime ile ahali-i Hristiyaniyyeyi birbirine katacağı derkâr bulunan bir şeyi kabul etmesi tasavvura sığar mı? Fakat Recep, arkadaşlarının teklifini kabul etmeyecek olsa bunlar nezdinde cür'etsiz bir korkak olmak üzere telâkki edileceği gibi Filomene nezdinde dahi vefasızlık ile telâkki olunacaktı. Zira arkadaşları şu ikinci karar için Filomene'e haber gönderdikleri zaman kızdan:

- Sevgili Recep için olduktan sonra terk etmeyecek ana, baba, gitmeyecek yer yoktur. Dünyanın öteki ucuna kadar giderim.

Cevabını almışlardı. Arkadaşların kararı ise, Filomene'i kaçırdıktan sonra Recep ile beraber ya Selânik'e yahut ta İstanbul'a kadar gönderip orada bunların düğününü yapmaktı. Bu kadar etraflı düşünülerek, bu derecelerde fedâkârlıklar göze aldırılması üzerine zaten Filomene için kendisi dahi her fedakârlığa mustaid olan Recep'in muvafakat etmemesi kabil olur mu?

Fakat husemâsının her türlü tedabire müracaat edecekleri ihtimalâtına mukabil Sonkur Yankos Çorbacı dahi tedbirsiz değildi. Recep'in bir çok müşavirleri, muavinleri olduğu gibi Sonkur'un da vardı. Hatta Sonkur, kızının bazı satıcılar vasıtasıyla Recep'e mektuplar gönderdiğini dahi nihayet haber alarak gözcüler, bekçiler koyup bunlar vasıta-i mürâsele olan satıcıların birkaçını derdest etmişler ve bu hizmeti zaten para için et-

* Metinde "gönüllü" şeklinde yazılmıştır.

mekte bulundukları cihetle Yankos tarafından daha ziyade para gösterilerek hâmil oldukları mektupları da almışlardı. Yankos, bir eski kurt olup bu yoldaki muhâdaatta bin tecrübe sahibi olduğundan ele geçirdiği mektupları mürselünileyhine göndermekten men eder de bu muvaffakiyetinden onları haberder eyler mi? Asla? Mektupları okuduktan sonra yine onu hâmil olan vasıtaya i'tâ ediyor ve ait olduğu tarafa gönderiyordu. İşte bîçare Recep ve Filomene el altından muhabere ediyoruz zannıyla bulundukları hâlde birbirine gönderdikleri haberler bu vechile mürselünileyhlerine vâsıl olmazdan evvel Sonkur Yankos'ya vâsıl oluyordu. Hatta vâsıta-i muhâbere olan satıcılar Recep veyahut Filomene'den aldıkları paralardan maada bir de ondan fazlasını bile Yankos'dan aldıklarına ve alacaklarına tam'an ba'demâ Yankos'nun bunlar üzerine gözcü koymasına bile hacet kalmayıp onlar kendi kendilerine mektupları Yankos'ya götürüp göstermekte ve mektuplar Yankos tarafından görüldükten sonra gideceği yere gitmekteydiler. İşte bu muhabereye vukuf-ı tâm hâsıl eylediği zaman Yankos düşündü. Filomene bu Recep'ten vaz geçmediği hâlde ne kadar dikkat edilse fâide-i sahîhası olamayacağını ve bu kızın elbette kendi başına bir belâ getireceğini de bildiğinden bu işe bir tedbir-i kat'i bulmayı düşündü. Buldu da! Kızını bir kocaya verir ise onu muhafazaya cümleden ziyade kocası muktedir olabileceği çaresini buldu. Bâhusus Filomene, henüz çocuk sayılacak kadar genç olduğundan tezvîc edileceği kocayı biraz da seviverir ise artık Recep'i falanı da külliyen unutacağını ve bu hâlde korkacak hiçbir şey kalmayacağını hesap eyledi. Elinin altında da Andrea Kostopolo gibi bir damat bulunuyordu ki Filomene'i ona vermek şu günlere mahsus olan âmâl ve maksadının istihsâlini temin eylemiş olacağından fazla âtiye doğru uzanıp giden daha birtakım emellerini, arzularını dahi temin etmiş olacağından Sonkur Yankos bu mütalâatını dostlarına açtığı zaman onların dahi cümlesi keyfiyeti tahsin eylediler.

Bu Andrea Kostopolo, güya İzmir'li olup orada hastalandığı ve Yenişehir'in âb ü hevâsı tabipler tarafından muvafık görüldüğü bahanesiyle yedi sekiz ay evvel Yenişehir'e gelmiş ve servet-i mevcûdesiyle yaşamaya başlamış bir adam diye telâkki olunuyor ise de hakikat-i hâlde bu adam Yunan askerî zabıta-

sından bir yüzbaşı olup, Berlin muahedesinin Teselya hakkında verdiği hükme Devlet-i Aliyye-i Osmaniyyenin mukavemetiyle mürûr eyleyen aylar, hatta seneler zarfında me'mûriyet-i hafiyye ile Yenişehir'e gelmiş ve memuriyeti dahi, şayet bu mesele devleteyn miyanında bir muharebeye müncer olacak olursa Yunan'ın "Etniki Eterya" nam cem'iyet-i fesâdiyyesine mensup olan birtakım genç Rumları mümkün mertebe bir intizâm-ı askerî dairesine sokarak şekavete sevk eylemekten ibaret bulunmuştu. Böyle bir adamın müstakbelen binbaşılığa, miralaylığa, generalliğe kadar yolu açık olacağından ve hatta Teselya kıt'ası Yunanistan'a iltihak edecek olursa kendisini parlâmentoya député intihap ettirebileceği gibi damadını da harbiye nezaretine kadar bile getirmek me'mûl olup bu yol ile yalnız ehemmiyet-i resmiyye ve haysiyet ve şöhret-i zâtiyye değil külliyetli paralar kazanmak dahi mümkün olabileceğinden Sonkur Yankos'nun duhter-i yegânesine Andrea'den daha münasip bir koca bulunamayacağı derkâr olduğu gibi Andrea'nin dahi şimdilik yüzbaşılık maaşına Yankos gibi bir zengin kayınpederin servet-i mühimmesini zammetmek ve ileride merkumun himâyesi sayesinde merâtib-i âliyyeye vâsıl olmak hevesi de pek galip idi. Kayınpederinin Filomene'den başka varisi olmadığı için birkaç babadan beri cem' edile gelen servete defaten nail oluvermek Andrea hâlinde bulunan bir Yunan zabitinin rüyada görse zail olmaması için uyanmak istemeyeceği saadetlerden olmakla Yankos tarafından ilk teklif vukuunda kabule can atmıştır. Hatta buracıkta şunu da ihtar edelim ki Andrea'nin Filomene'e bir muhabbeti, bir aşkı, bir sevdası da yoktu. Atina mekteplerinde yetişmiş olan bir züppenin öyle Filomene gibi ecnebî lisanı bilmez Avrupa kadınlarının gustolarını anlamaz, her hâli sade, her şanı bayağı bır kızı beğenebilmesi kabil midir? Filomene, pek güzel bir kız dahi değildi. Orta boyu, nahif vücudu, solgunca benzi ile Andrea Kostopolo nazarında bir güzel kız bile addolunmuyordu. Epeyce hanedandan bir Müslümanın bu kıza âşık olarak ortaya bir mesele çıkmak üzere bulunduğunu öğrendiği zaman:

- O Müslüman da, onun gibi bayağı bir şey olmasa o kızı sevemezdi ya!

Diye Recep'in gustosunu muaheze bile etmişti. Lâkin işin

içinde Sonkur Yankos'nun çiftlikleri, bağları, bahçeleri, haneleri, dükkân ve mağazaları ve her miktarı sağlam rehinelere mukabil faizlere yatırılmış olan otuz, kırk bin liralık servet-i nakdiyyesi olanca parlaklığıyla meydana çıkıverince yüzbaşı mösyönün dîde-i tama'ı kamaşmış ve Yunan zabitanı miyanında ehliyet ve liyakat aranmayıp yalnız siyasî nüfuzlar sayesinde ilerlenebileceği nice emsaliyle malûmu olan Yankos, kendi terfi ve terakkisi dahi ancak böyle bir kayınpeder sayesinde mümkün olacağını zihnine yerleştirince artık Filomene'in ne çirkinliğini, ne bayağılığını görmeyerek bir an evvel izdivacına can atmıştı. Andrea için ne esef, ne felâket ki Filomene onu kabul etmedi. Filomene, Recep'ten başka hiçbir kimseyi kabul etmemek karar-ı kat'îsinde olup, fakat Andrea'yi zaten gönlü dahi sevmemişti. Ortada Recep bulunmayacak olsa bile Andrea'yi, beğenmeyecekti. Binaenaleyh pederi Sonkur Yankos, Andrea Kostopolo'nun şöyle asilzade böyle âkil, zeki, cesur ve istikbali emin bir zabit olduğundan bahisle işte bununla izdivaç eder ise anasının, babasının hayır dualarına da nail olacağı mukaddimâtıyla Andrea'yi kocalığa teklif eylediği zaman Filomene bilâ-ihtiraz ve lâ-tereddüt bu adamı gönlü asla sevmediğini ve sevmek ihtimali dahi bulunmadığını pederine söyleyiverdi. Yankos, kızının böyle bir cevab-ı red vermesine asla hiddetlenmedi. Hatta biz sûret-i muhakkakada biliriz ki şeytan ihtiyar kızından böyle bir cevap almaya zaten muntazır idi. Hem de hakikat-i hâlde Filomene, Andrea Kostopolo'yu beğenmediği, sevmediği için böyle bir cevap vereceğine intizar değil! Ortada Recep olduğu ve Recep'in mutlaka yakında meydana konulacak bir tedbiri bulunduğu ve Filomene dahi o tedbirden ümit-vâr bulunmak cihetiyle bu cevab-ı reddi vereceği intizarında idi.

İşte ahvalin şu son suretine yani Filomene'in Andrea Kostopolo'yu kabul edemeyeceği hakkında verdiği cevabın kat-'iyetine nazaran kızı Recep'ten korumak ve kurtarmak için bir tedbîr-i kat'î ittihazı lâzım geldi. Sonkur Yankos, bu sureti dostlarının muavenetlerinin pişgâh-ı müzakerelerine vaz' eylediğinden içlerinden birisi o matlup olan tedbiri bulmakta teehhür etmedi. Yalnız bu işin değil o günlerdeki ahvâl-i siyasiyyenin dahi ehemmiyetine mütenasip bir tavr-ı hurde- endişâne ile:

- Filomen'i bir manastıra kaldıralım. Meselâ Kalabaka'da

Aghia Triadha'da manastırına kaldıralım. Recep artık kuş olup da oraya uçacak değil a? Bakalım biraz zamana kadar buraları ne hâllere girer. O zamana kadar da Filomene Aghia Triadha'da manastırında kemâl-i emniyyetle vakit geçirir.

Deyince rüfekanın kâffesi bu re'yi sâib görerek hemen icabının icrasına dâmen-i dermiyân eylediler.

Kaza ve kader bir teşebbüsü mevâni ve müşkülât içinde neticesiz bırakmak cihetine teveccüh eyledimi tesadüf bile o kadar büyük işler görür ki öyle işi bin türlü mülâhaza-i müdebbirâne neticesinde bile görebilmek mümkün olamaz. İşte böyle bir tesadüf şu Filomene işinde dahi hükmünü mevki'-i icrâya koydu. Şöyle ki:

Andrea Kostopolo'dan dolayı pederiyle sebk eden meseleyi Filomene kendisine hususiyetinden emin olduğu bir koca karıya tevdi' eylediği bir mektup ile Recep Köso'ya ihbar ederek o dahi arkadaşlarıyla bilmüzâkere ne olursa olsun, her ne pahaya oturur ise otursun bunlar Filomene'i tekrar kaçırmaya kat'iyen karar vererek bunun için bir gece tayin etmişler ve o kararı, o gece Filomene'e haber verdikleri hâlde bu haberi dahi Sonkur Yankos'ya sezdirmemeye muvaffak olabilmişler idiyse de işte tesadüf dediğimiz şey dahi kendi kuvvetini bu münasebetle meydana koymuş ve Sonkur Yankos ile rüfekasının Filomene'i Kalabaka manastırına nakil için kararlaştırdıkları gece dahi o gecenin aynı olmak garabeti meydana çıkmıştı.

Binaenaleyh o gece saat iki raddelerinde bir ihtiyar Rum, Sonkur Yankos'nun hanesine sokularak:

- Haydi seni Recep Köso dışarıda bekliyor vakit kaybetmeyip mutlaka gelsin, diyor.

Sözlerini kimseye sezdirmeksizin Filomene'in kulağına fısılaması üzerine Filomene biraz mütegayyir oldu ve cevaben bir şeyler söylemeye davrandı ise de ihtayar Rum:

- Lâkırdı ile zayi edilecek zamanınız yoktur. Eşyadan hiçbir şey almayıp hemen şöylece buradan çıkmalısın!

Demiş olduğundan Filomene dahi artık tereddüde mahal görmeyip hemen o anda hanesinin kapısından dışarıya fırladı. Kapı önünde iki genç adam kendisine muntazır idiler. Bunlardan birisi:

- Köprü başına!

İşaretini vermesiyle o ilerden ve diğeri geriden gelmek üzere Filomene'i ikisi ortasından yürütmeye başladılar. Tamam Köstem nehri üzerindeki büyük köprüye geldiklerinde kiracı oldukları, Anadolu'nun "kağnı" denilen iki tekerlekli arabalarının aynı olan arabalarından ve hayvanlarından ve arabalar içindeki eşyadan anlaşılan ufacık bir kervana rast geldiler. Yine o delikanlı Filomene'e bir araba gösterip binmesini işaret eyledikte Filomene Recep'i aradı, Recep'i sordu, Recep'i istedi ise de delikanlı kızı kolundan tutup arabaya doğru çekerek:

- Şimdi Recep falan aranmaz. Bin!

Demesiyle Filomene zangır zangır titremekte olduğu hâlde arabaya bindi. Kervan hemen yola düzüldü. Filomene'in yanında kimse yoktu. Gecenin karanlığı içinde kendisi kimseyi göremediği gibi kendisini de kimse göremediği hâlde bir sür'at-i âdiyye ile yol alıyorlardı.

Bu suretle sabah ağarıncaya kadar gittiler. Artık yollarda birtakım yolculara dahi tesadüf etmeye başladılar. Tanınmak havfıyla Filomene'in merakı arttıkça artarak:

- Canım Recep Efendi nerede? Recep Efendiyi isterim!

Diye dik ses ile Recep'i aramaya başladı. Hatta araba içinde ayağa kalkarak her tarafta Recep'i arıyordu. O zaman babası!... Evet, babası Sonkur Yankos gayet müşfikâne bir tavır ile yanına gelip:

- Ciğer parem! Ben sana Recep'ten daha yabancı mıyım?

Diye arabasına atlayınca bîçare Filomene'in ayakları suya inerek cihan nazarında zindan kesildi ise de böyle hile ve hud'a ile tertip edilmiş olan bir yolculuk esnasında pederine muhalefet edebilmek mümkün mü ki etsin? Zaten "Recep! Recep!..." diye aranmış olması yüzünden mütehassıl mahcubiyeti bile bîçareyi üzmek için kâfi idi.

Teselya taraflarında o zamanlar şimendiferler olmadığı gibi omnibüse yahut kupa ve fayton nev'inden yaylı arabalar dahi bulunmayıp binek için âdeta Rumeli'nin sair her tarafında isti'mal olunan yaysız sirem arabaları isti'mal olunur ve yol için dahi tekerlekleri parmaklıksız yalnız azîm bir değirmen taşı

resminde yapılan ve Anadolu'da "kağnı" denilen ağır ve hantal arabalar kullanılırdı. Sonkur Yankos, kızını kaçırmak için şu ustalıklı tedbiri kurduğu zaman firara ber-vech-i matlûb sür'at vermek için her hâlde beygir koşulan sirem arabalarını daima öküz koşulan bu kağnılara tercih etmeliydi diye vârid-i hâtır olur ise de bu tercihte dahi tilki ihtiyarın bir hesabı vardı. Recep ile Filomene arasındaki muhabereye vâkıf değil mi ya? Vakıa son kararı haber alamamış ise de ondan evvelki muhaberelerinden Recep'in şu yakında Filomen'i ele geçirmek için bir tecrübe daha edeceğine muntazır bulunuyordu. Recep ve rüfekası atlı oldukları için sür'atle siremlerin dahi faydası olamazdı. Fakat eşya nakleden öküz arabalarından bir kervan yapıp da Filomene'i o vasıta ile aşıracak olursa yolda Receplilere tesadüf bile edecek olsa bu kervan ile nazarlarını taglît edebileceğini düşünmüştü. Öyle ya! Öküz arabasıyla kız kaçırılabilir mi? Böyle bir kervandan hiçbir takipçinin şüphe bile etmeyeceği derkârdır.

Şimdi şu anda karilerimizin zihinleri Recep ve rüfekasına teveccüh eder. Değil mi? Çünkü bu gece onlar dahi Filomene'i kaçırmaya geleceklerdi.

Evet ama, bunların tertibi sabaha karşı icra olunmak üzere mukarrerdi. Sabaha karşı, Filomene'in yattığı odanın penceresi camına bir küçük taş dokunacaktı. O zaman Filomene dışarıya çıkarak ya Recep veyahut onun arkadaşlarından birisi ile kaçacaktı. Daha akşamdan ihtiyar Rum mahut haberi getirmesi üzerine Filomene'de hâsıl olan tereddüt dahi işte bunun üzerine husûle gelmişti. Sabaha karşı Recep ve arkaşları geldikleri zaman Filomene'in yattığı pencereye filvaki küçük bir taş dokunduruldu ise de içerden hiçbir şey zuhur etmedi. Hatta bir taş, bir daha taş bile dokundu. Yine bir şey zuhur etmeyince kızcağızın uyuyakaldığına ve uyanamadığına hamlolunarak gelenler avdet eylediler. Filomene'in kaçırıldığını Recep, iki üç gün sonra haber alabildi. O zamana kadar Filomene Tırhala'ya varmıştı bile. Fakat nereye kaçırıldığını daha bir zamana kadar haber alamadı. Filomene, Kalabaka'da Aghia Triadha'da manastırına varmış yerleşmiş olduğu hâlde Recep ma'şukasının nereye aşırıldığını bilmiyordu. Eğer bunu vaktiyle haber almış olsaydı elbet takip ederdi.

-6-

Kalabaka Manastırları

Sonkur Yankos'nun rüfekasından birisi Filomene'in Recep Köso ve rüfekası ellerinden kurtarılması için Kalabaka manastırlarından birisine ve meselâ Aghia Triadha manastırına nakledilmesini teklif eylediği sırada:

- Artık Recep kuş olup da oraya kadar uçacak değil a?

Demiş olduğunu bundan mukaddem beyan eylemişti. Gelişi güzel bir yolda söylenivermiş olan şu sözü tamamen kârilerimiz takdir edememiş olurlar ise becadır. Bu manastır nasıl bir mevki'de bulunmalıdır ki oraya vâsıl olabilmek için bir adamın kuş olup da uçması lâzım gelsin?

Evet! Kalabaka manastırları öyle bir mevki'de inşa olunmuştur ki eğer suûd için mürettep olan vesait kaldırılacak olursa insanın kuş olup uçmasından başka oralara vusul mümkün olamaz. Bunun vech ve keyfiyetini karilerimize tarif eylemek şu romanın en mühim bir kısmını teşkil edecektir. Zira her eserimizde mutadımız olmak hasebiyle karilerimize tamamiyle malûmdur ki bizce "kıraat" denilen şey, başka eğlenceler gibi sadece safice bir imâte-i vakt demek olmayıp belki o eğlencelerin zımnından birçok malûmat-ı mütenevvi'a-i nâfi'a dahi iktisap olunarak o vakti, hükm-i sahîhi ile ihya demektir. Bunun için esnâ-yı hikâyede düşen münasebetlerin hiçbirisini feda edemeyerek, o münasebetlerin girizgâh olabilecekleri malûmat-ı tarihiyye, coğrafiyye, hikemiyye vesaireyi muhtasaran serd ve ihtar eylemekte bulunduğumuz gibi bilhassa şu Kalabaka manastırlarını tembelcesine bir ihmal ile geçiştirmeye gönlümüz asla razı olamaz. Zira bunlar cidden ve hakikaten acâyib-i âlemden addolunacak öyle nadir şeylerdir ki eğer muharebe-i ahîre hasebiyle gerek Avrupa'nın ve gerek İstanbul'umuzun musavver matbuatı bu manastırların resimlerini yapmamış ve onları gören karilerimiz zaten bu manastırlar hakkında bir fikr-i mütekaddem peyda eylememiş olsalardı bunlar hakkında burada vereceğimiz haberleri

hikâyât-ı muhayyele yazan muharrirlerin kendi hayalhanelerinde teşkil eyledikleri evham ve hayalâta hamlederek bunların sıhhatlerine mutlaka inanamayacakları derkâr idi. Zira şu ondokuzuncu asr-ı medeniyyette ben-i beşerden bir cemaatın, hümalar ile simurglar ile rekabet edercesine bu manastırlarda ikamet edebilmelerine hiçbir akıl ermez, hiçbir kimse ihtimal vermez.

Âdeta acâyib-i âlemden madut olan bu manastırları tarife mübaşeret için karilerimizin hayalini Tırhala şehrinden Kalabaka kasabasına doğru sevk etmek lâzım gelir. Kalabaka, Tırhala'nın cüz'ice garba meyyal şimal cihetinde dört saat kadar mesafede vaki olup, şimdi Golos'dan Yenişehir ve Tırhala'ya giden şimendifer bu kasabaya kadar vâsıl olur, yani Kalabaka bu şimendiferin son istasyonunu teşkil eder ise de hikâyemizin bu kısmının evân-ı güzârında yani idare-i Osmaniyye zamanında bu şimendifer henüz inşa edilmemiş olduğundan Tırhala'dan buraya gelecek yolcular Rumeli'nce minelkadim sirem arabası denilen yaysız ve üzeri hasır örtülü arabalar ile gelmeye mecburdular.

Sonkur Yankos'nun kızını bir siremler ile kaçırmayıp da, iki tekerlekli öküz koşulu kağnılar ile kaçırması takiplerinden korktuğu Receplilerin enzâr-ı tecessüs ve teftişlerini taglît için olduğunu vaktiyle mahall-i mahsûsunda haber vermiştik. Yoksa o zamanlar bu yol üzerinde siremden başka vasıta-i seyr ü seyahat bir de feres nev'ine münhasır kalırdı ki, köylüler fukara-yı ahali adi beygir, katır, merkep gibi şeylere râkib olabildikleri hâlde zengin ve bâhusus servet ve sâmânla beraber onlardan daha aziz bir varlık olan gençliğe, dinçliğe dahi malik olanlar mutlaka cins ve tüvâna ve sîmin ve zerrîn zeynlerle müzeyyen atlara binerlerdi.

Elhâsıl hangi nev' merâkibe süvar olurlar ise olsunlar Tırhala tarafından Kalabaka'ya doğru gelen bir yolcunun nazarını binden mütecaviz kârgir ve muntazam haneleriyle Kalabaka kasabası celp etmezden evvel bu kasabanın arka tarafından yükselen kayalar celp ederler. Ama bunlara "kayalar" deyivermekle cesamet ve ehemmiyetlerini tayin edebilmiş olur muyuz? Heyhat! Bunlar öyle İstanbul civarında

deniz kenarlarında veyahut dağlıklar içinde gördüğümüz kayalıklara asla makîs olamazlar. Marmara denizindeki adaların dahi kenarlarında dik ve yalçın kayalar görülür ise de bunlar Kalabaka'nın arkasındaki kayalara nispetle bazı bahçelerde sun'î olarak vücuda getirilen çağlayanlar dercesinde de kalamazlar. Büyük Çamlıca yok mu? Onu yekpare bir kaya farz ediniz. Fakat tepesi öyle sivri olmayıp birkaç bin dönüm vüs'atinde bir yayla olsun. Etekleri de o tatlı meyil ile denize kadar inmeyip en alçak yeri otuz metreden ziyade bir irtifa teşkil etmek üzere duvar gibi kesilip kalsın. Ama hakikaten duvar gibi... O kadar duvar gibi ki buna insanların değil a keçilerin bile tırmanıp çıkabilmeleri kabil değil. Otuz metre yüksek bir kal'a duvarına hariçten tırmanıp çıkabilmek kabil ise bu kayaya çıkabilmek dahi kabil olabilir. Öyle bir kal'a duvarına çıkmak için neyi tasavvur edebilirsiniz? İnsanı bir küfeye koyarak ip ile yukarıya çekmeyi! Değil mi? İşte bu dağa çıkanları dahi el-hâletü hâzihi böyle küfeye koyarak ip ile çekmek suretiyle çıkarırlar.

Mudanya'dan Bursa'ya giderken ovanın nihayetinde Bursa şehri arka tarafındaki Keşiş dağının altında nasıl bir manzara teşkil eder ise, bu kayaların altında Kalabaka kasabası dahi öyle bir manzara teşkil eder. Farkları, Kalabaka kasaba ve kayalarının Bursa ve Keşiş dağından daha ufak bir mikyasda olmasından ibarettir. Lâkin Keşiş dağının etekleri bu kayalar gibi âdeta dimdik bir duvar biçiminde kesilivermemiş olduğundan Keşiş dağının manzarasında da bu kayalar kadar heybet yoktur.

Bu kayalar, uzaktan üç küme teşkil ederler. En büyük küme orta yerdeki küme olup onun sağ tarafında bir de yavrusu bulunur ki şekli büyücek bir üstüvânenin üzerine ufak bir üstüvâne daha zammetmek suretinden müteşekkil olan alafranga dirhemlere benzer. Bu orta kümenin sağında solunda biraz daha ufarak iki küme daha vardır. Lâkin onlar orta küme gibi bilkülliye münferit olmayıp, hep böyle yalçın kayalardan ibaret bulunan birtakım silsilelere merbuttur. Orta küme ise hiçbir dağa, hiçbir silsileye irtibatı olmaksızın başlı başına bir kümedir. Bunu bir insanın azı dişine teşbih edelim ki, iki tarafındaki dişler çıkmış da yalnız kalmıştır. Evet! Tıpkı alt çenenin böyle münferit kalan bir azı dişine benzer ama bu diş ne kadardır bilir misiniz?

İstanbul civarındaki adalar miyanında Burgaz adası kadar.

Teselya ovasını garb-i şimâli cihetinden tahdit eden dağların kâffesi böyle yalçın kayadan ibaret gibi bir şeydir. Hemen her tepenin üzerinde de bir manastır vardır. Ama birçoğu yalnız bir tek oda içinde bir Meryem Ana veyahut eizze-i Nasrâniyyeden sair bir zatın resminin vaz' olunmasından ibaret olduğu hâlde yine "Aghia" falan diye mühim bir namı haiz manastırlardır. Fakat beş altı tanesi pek mühim müessesattan olup hele bâlâda tarif eylediğimiz orta kümenin Kalabaka kasabasına muhalif olan tarafında kâin "Aghia Triadha" yani "ekanîm-i selâse hazerâtı" nam manastır dünya yüzünde emsâli nadir olan müessesât-ı cesîme ve mühimmedendir.

Bu manastıra çıkılacak yer kayanın en alçak tarafı olmak üzere otuz metreden ziyade mürtefi bir noktasıdır ki manastıra çıkacak olan adam kayanın dibine geldiğinde yukarıdan aşağıya kafes gibi bir şey indirirler. Bu kafes parmak kalınlığında ipten kılıç balığı ağı gibi yapılmış bir torba olup hemen bilek kalınlığında bir halata merbuttur. Yolcu bu kafesin içine girer. Yukarıdan çekmeye başlarlar. Bu seyahat-ı irtika'iyyede bulunan adamın meraklı olması asla caiz değildir. Haniya şu yukarılara kadar çıkar çıkmaz ipin kesileceğini düşünür ise oradan aşağıya düştüğü zaman her parçası bir kaya üzerinde kalmak şartıyla bin parça olacağını apaşikâre görür. Böyle bir tasavvur bile insanın gözlerini karartıp, beynini döndürür.

Yukarıya varıldığı zaman insan kendisini gayet kuvvetli ağaçlardan yapılmış balkon gibi bir şeyin önünde bulur ki burası manastırın iskelesidir. Oraya çıktığında bittabi kendisini oraya kadar getirmiş olan kafesin ipi nereye merbut olduğunu görmek için etrafına bakınır. O zaman görür ki mahut halat o balkonun tavanını teşkil eden damın saçağına merbut bir demir makaradan geçmekte ve yine o damın altında gemilerin demir zincirini çekmek için kullandıkları ırgat gibi bir şeye dolanmaktadr. Bu saçağın çürük bir şey olacağını ve bir ağır yük çekerken makaranın oradan kurtulacağını tevehhüme hacet yoktur. Manastır ebniyesini tarif edeceğimiz zaman anlayacağınız vechile bu damın müstenit olduğu duvarlar âdeta

kal'a duvarları metanetinde olup dam örtüsü olmak üzere bizim hafif kiremitlere bedel birkaç arşın terbî'inde pilâka taşlar istimal olunduğu yani bizim damların elli misli sıklete mütehammil bulunduğu görülüp durulan bir binaya birkaç yüz okka sıklet çekecek olan bu kafes, bu halat vız bile gelmez. Bu yükün bu binaya vereceği sıklet, mandanın boynuzuna konan sivrisineğin mandaya vereceği sıklet menzilesinde kalır. Hatta burada görülür ki makara ve halat yalnız bir taneden ibaret de değildir. İkidir. Birisi hafif yükleri çekmek için incerek bir halata bağlı bir zembil ve diğeri de evvelce tarif olunan kafestir.

Dünyanın başka bir tarafında emsali mevcut olmadığına hakikaten inanmak lâzım gelen bu tarîk-i acîb ile varılan mahal bir yayladır. Evvelce dahi demiş olduğumuz vechile bizim İstanbul civarındaki Burgaz adası kadar bir yayla. Onun bir tarafına yapılan manastır bizim medâris biçimindedir. Yani murabba bir avlu etrafında kârgir olarak yalnız birer zemin katından ibaret odalar ki bunların adedi üç yüz altmış beş tanedir. Senenin eyyâmı adedince! Bundan maada manastırın sağ cihetinde azîm ve cesîm üç kemer üzerine bina olunmuş bir de yüksek kat vardır ki orası da metropolit dairesidir. Hademe daireleri, ağıllar, inek ahırları, ambarlar ile beraber burası âdeta bir köy hâlindedir.

Evet! Ağıllar, ahırlar zâhir! Birkaç bin dönüm diye tarif eylediğimiz bu yayla üzerinde manastırın yüzlerce koyunları, keçileri ve bir hayli sığırları da otlar. Birkaç bağ ve meyve bahçeleri de vardır. Hele sâlifü'z-zikr üç yüz altmış beş odanın altları mahzenler olup manastırın şarabı bunlarda hıfz olunur ki bunların mevzu oldukları küpler iki metre kadar umkunda ufarak birer sarnıç hükmündedirler. Bunlarda seksen yüz senelik şarap bulunduğu mervîdir. Su sarnıçları dahi bu odaların altındadır. Zira o kadar mürtefi kaya üzerinde kaynaklar, dereler bulunamayacağı gibi kuyu dahi kazılamayacağından bu vâsi ebniyenin damlarından hâsıl olan yağmur suları sarnıçlarda cem' olunurlar. Manastırın ambarlarında her nev'i zahâirden mikdar-ı küllî müdhir olup hariçten bir habbe ithal olunmamak şartıyla zahâir-i mevcûdesi manastırı iki sene idare edeceği rivayet olunur.

Bu manastırın mevkii ne kadar acîb ise ebniyesi dahi ondan az mucib-i istigrâb değildir. Miladın 1128 senesinde yani bundan yedi yüz yetmiş sene evvel inşa edilmiş olup şu kıdem binanın sûret-i zahiresinden dahi apaşikâre nümayan olur. Her biri sandık cesametinde yonma taşlardan yapılmış yerine göre bir buçuk iki arşın kalınlığında duvarlar ki taşları kireçlerine ve kireçleri taşlarına kaynaşmış kalmış olduğu cihetle metanetin bu türlüsü kadîm hisarlardan başka hiçbir yerde görülemez. Zaten duvarlar bu cesamette olmazlar ise o damların sıkletine nasıl tahammül ederler ki damları örtmek için kiremit yerine pilâka denilen taşlar istimal olunmuştur. Bu taşlara Rumeli'nin bazı yerlerinde "piloça" derler. Asıl Türkçesi galiba "kaygan" olacaktır ki ocaklarından yaprak yaprak çıkan taşlardır. Fakat her yaprağın kalınlığı on, on beş santimetre olup en kalın malta taşlarına birkaç metre murabbaında bir de cesamet verirseniz işte bu binanın kiremitlerini tasavvur etmiş olursunuz.

Tekmil Kalabaka kasabasıyla arazisi bu manastırın evkâfıdır. Arazi-i mezkûrede yetişen her nev' hubûbun, her nev' esmârın ve bilhassa şarapların birer hisse-i muayyenesi Aghia Triadha manastırına gönderilir ki işte manastırın sarnıç gibi küplerini ve bir mevki'-i müstahkem-i askerîye lâyık görülebilecek ambarlarını hep bu hisseler doldururlar. Binaenaleyh manastırın varidatı hadsiz hesapsız olduğu gibi züvvârın getirdikleri hedâyâ ve sadakât dahi cesîm bir varidât teşkil ederler. Mahaza buraya gelenler hangi din ve mezhepden olurlar ise olsunlar meccanen misafir kabul edilerek aylarca müddet-i ikamet etseler "ne zaman gideceksin" diyen bulunmaz. Meccanen yer, içer kendi hanesi gibi ikamet eder.

Şu kadar var ki misafir Müslüman ve Yahudi olsa dahi haftada iki perhiz-i eyyâm ile bir de senede büyük ve küçük perhizler haftalarını teşkil eden günlerde ilâç için bile bir lokma et veyahut bir fincan et suyu bulamaz. Mutlaka onlar dahi perhize tâbi olacaklardır. Ama bu "perhiz" ne olduğunu biliyor musunuz? Etıbbanın bazı hastalıklar için emreylediği himye değildir. Hatta Katoliklerin bildikleri perhiz dahi değildir. Nasaradan Katolik mezhebine sâlik olanların perhizleri hiçtir. Papalar hazerâtı asıl perhiz-i Nasrânîce ekli memnû olan şeyleri birer ikişer af ede ede yalnız koyun ve sığır etinin memnûiyyetine ka-

dar işi indirmişlerdir. Sadeyağı, balık etî, filân yerler. Hele zeytin yağı asla memnû değildir. Ortodokslarda ise bunlar dahi memnûdur. Sade su içinde kaynamış fasulye, mercimek falan gibi hububattan maadasını yemezler. Bunlarda da bazı garabetler vardır ya? Meselâ zeytin tanesi yerler de zeytinyağını yemezler. Sebebi de zeytinyağı tulumlara konulduğu için tulumdan ona lahmiyetin sirayet edeceği ihtimalidir. Yumurta dahi memnû olduğu hâlde havyar yerler. İstakoz, midye gibi lühûm dahi memnû değildir. Buraları kendi içtihatlarına matuf şeylerdir. Yalnız Ortodoks olmayanların pek çoklarına meçhul olduğu cihetle hazır münasebet düşmüşken malûmat olsun diye haber veriyoruz. Hâsılı Ortodoksların perhizleri pek güç bir şeydir. Aghia Triadha manastırına gelen yolcular her vechile serbest olup burada müddet-i ikametlerince kendi haneleri gibi emin ve müsterih olurlar ise de yalnız perhiz günlerinde manastırın kaide-i esâsiyye ve kat'iyyesine riayete mecburdurlar. Öyle de olmalı ya! Her yerin kaide-i esâsiyyesine riayet olunmalı.

İşte Aghia Triadha manastırı denilen yer böyle bir acîbedir ki oraya vasıta-i suûd olan kafes kaldırılacak olursa artık kuş olup uçmaktan başka bir vasıta daha bulunamaz. Hatta hikâye edilir ki, bundan altmış yetmiş sene mukaddem burada metropolit bulunan bir zatı İstanbul patrikhanesi azlederek halefini de göndermiş ve halefi kayanın dibine kadar varmış ise de sabık metropolitten manastır halkı memnun olmalarıyla azlini kabul etmeyerek kafesi aşağıya indirmemişler. Bu hâlde de metropolid-i cedîd yukarıya çıkamadığından patrikhanece keyfiyet Babıali'ye arz olunmuş. Oraya bir miktar asker gönderilip yeni metropolit asker kuvvetiyle makamına oturtulmak istenilmiş ise de kafes inmeyince yukarıya çıkmak kabil değil ki kuvve-i askeriyyeden istifade olunabilsin. Manastırı topa tutmaktan başka çare olmadığı bildirildikte böyle kadîm bir binanın hedmine kadar varılmağa da maslahatın değeri olmadığından patrikhaneye nasâyîh-i lâzime bilifâ eski metropolit yine makamında ibkâ olunmuş.

İşbu Aghia Triadha manastırından maada Kalabaka civarındaki cesim manastırlardan birkaç tanesi daha vardır ki onlara vüsûl dahi bu nispette müşküldür. Ezcümle Aghia Stephanos denilen manastır dahi yine bu Aghia Triadha manastırının kâin

olduğu yekpare ve münferit kayanın bir tarafında ve hem de bundan mukaddem kayayı tarif ederken "sağ tarafında yavrusu" dediğimiz kaya üzerinde kâindir ki bu kaya Kalabaka civarındaki silsile-i cibâle on beş yirmi metre kadar yakın olup, fakat silsile ile kayanın arası tarifi gayrikabil bir hendek teşkil edecek surette yarık olduğundan bu hendek üzerine yapılmış olan köprü manastırın yegâne medhalidir. Akşamları bu köprünün bir parçasını kaldırırlar. Haniya kurûn-ı vustada Avrupa şatolarının asma köprüleri yok muydu ki zincirler ile kaldırdıkları zaman hendekleri üzerinden artık geçilemezdi? İşte bu köprünün dahi bir parçası öyle bir asma köprü suretinde inşa edilmiş olduğundan onu kaldırınca on beş yirmi metre arzında ve otuz beş kırk metre umkunda olan tabiî hendek kimseye geçit vermez. Diğer bir cesim manastıra vasıta-i suûd olmak için kayanın bazı münasip yerleri yonularak merdivenler yapılmış ise de merdiven yapmaya hiç imkân olmayan yerler için dahi buraca bizim binalarda istimal eylediğimiz duvar merdivenleri gibi ağaçtan merdivenler yapılarak dayatılmıştır. Gerek bunlar ve gerek kayaya hakkedilen taş merdivenler o kadar dik, o kadar sarp şeylerdir ki alışkın olmayanlar için tehlike muhakkaktır. Hele gece vakitleri o ağaç merdivenler yukarıdan halatlar ile çekilip alındıkları cihetle Aghia Triadha gibi burasının dahi aşağı ile irtibatı kesilir aşağıdan yukarıya çıkabilmek, imkânının bilkülliye haricine çıkar.

Çaylakların, akbabaların bile üzerlerine çıkabilmek için uça uça yorulacakları ve binaenaleyh usanıp bıkacakları bu kayalar üzerine nasıl bir mecburiyet ile çıkıp konmuş olduklarını elbette merak edersiniz ya? Fakat bu merakınızı hall için keyfiyeti o civar Rumlarına sormayınız. Hatta bu manastırlarda sakin olan ruhbana dahi sormayınız. Bu civar ahalisinin fikirleri yalnız Müslümanlar, Osmanlılar aleyhinde envâ-i müfteriyât-ı kâzibe ile doldurulmuştur. Ruhban takımı dahi henüz kendi kurûn-ı vustâlarından çıkıp kurtulamamışlardır. Yani mensup oldukları sanatın ulûm ve maarife liyakatlarına nazaran hiç de mütenasip düşmeyecek bir kara cehaletten henüz kurtulamamışlardır. Aynıyla kurûn-ı vustâda Avrupa'yı taht-ı kahırlarına alan ve engizisyonları ile cihanı bîzar eden Katolik papazları gibi ki şimdi görülen selefleri misillü ulûm ve maarif-i şettâda

cihanı hayrette bırakan behreleri o zamanlar hiçbirisinin hatırından bile geçmek şöyle dursun pek çokları hasbe'l-vazife mabetlerde iradına mecbur oldukları duaları bile muharrer oldukları kitaplardan okumağa muktedir değildiler. Şimdi söylendiği zaman kimsenin inanamayacağı vechile âdeta ümmî idiler. O duaları okumak bilenlere okuta okuta ve kendileri dinleye dinleye ezberden öğrenirlerdi de ibadet zamanlarında resmen kitapları elinde tutarlar idiyse de yine ezberlerinde olan şeyleri okurlardı.

Vakıa Ortodoks papazları hiçbir zaman böyle ümmiyet-i küllîye menzilesine inmemişlerdir. Bunların en çoğu erbâb-ı maariften olmak üzere şöhret almışlardır. Fakat aglebinin maarifi yalnız maarif-i mezhebiyyelerine münhasır kalarak onun haricinde öyle maarif-i şettâya iştirak edememişlerdir. Hele Kalabaka manastırı gibi hemen bu dünyadan hariç addolunabilecek bir yerdeki rahiplerde envâr-ı irfanın böyle cihanşümul ıtlâkına şayeste olacak sûret-i muhîtesini hiç arayamazsınız ya? Arasanız bile beyhude yorulmuş olursunuz. Bunların efkârı dahi ahalinin efkârından daha münevver değildir. Her iki tarafın size verecekleri haberlere şaşarsınız. Hoş Müslüman ve Osmanlı olduğunuzu anlayacak olurlar ise o şayân-ı hayret haberleri de vermezler ya! Müslüman ve Osmanlının gayriye verecekleri haberler şayân-ı hayret-i ekâzibden ibaret olurlar. Çünkü bu haberler yeniçeri korkusundan, Müslüman Arnavutların taarruzlarından dolayı buralara sığındıkları suretinden ibaret kalır ki eğer tarihe vâkıf iseniz bu haberin kizbini tahattur ile koca bir ahalinin böyle kizb ve butlâna nasıl kanmış olduklarına şaşarsınız. "Tarih" denilen şey hakayık-ı kat'iyyesini küllî cüz'i ihlâl edebilecek olan hurafata ne kadar karışır ise karışsın yine ait olduğu ahalinin yadında baki kalarak, yoksa bilkülliye tebeddül edemez.

Zaten tarihin ilk menbaı işte böyle yine hatır-ı ahalide hurafata memzûcen mahfuz kalabilmiş olan rivâyât-ı müteselsile ve mütevârise değil midir? Buralarda ise zaten o rivâyât-ı müteselsile ve mütevârise içinde ahvâl-i kadîmeye dair hemen hiçbir şey kalmamıştır. Binnisbe daha dünkü addolunabilecek vukuattan ibaret oldukları hâlde Müslümanlık ve Osmanlılık ile peyda eylemiş oldukları taallûk ve münasebet

dahi âdeta hurâfat ve esâtir-i evvelîn suretini bulmak derecesinde tagayyür eylemiştir.

Binaenaleyh bu manastırların inşasına neden dolayı mecburiyet hâsıl olmuş bulunduğunu tarihe sorunuz ki onun size vereceği haberler miyanında mutlûbunuz olan hakikati dahi bulabilirsiniz.

-7-

Tarihe Bir Atf-ı Nazar

Tarihe bir atf-ı nazar mı? Yunan tarihine ha? Üç dört bin senelik bir tarihe ki vaktiyle erbâb-ı maariften bir Rum dostumuzun demiş olduğu vechile Yunanilerin, Rumların efkâr ve ezhânını taglîte sebep olmasından dolayı bu kavmin bedbahtlıklarından en büyüğünü teşkil eden şey! Çünkü bu tarihin zihinlerde hâsıl edebileceği tesir ona mensup olan milleti bin, iki bin, üç bin sene evvele rücû sevdasına düşürmekten başka bir şey olmayıp bu ise mahâlât-ı kat'iyyeden olmakla o tesir ile müteessir olanların her hâli, her tavrı hakikat-endişân-ı ukalâyı duçar-ı veleh ve hayret eder.

Ürkmeyelim. Korkmayalım. Biz Yunanistan'ın tarih suretinde roman veyahut roman suretinde tarih demek olan edvâr-ı tarihiyyesine kadar ircâ-i fikr ve nazar etmeyeceğiz. Ezmine-i tarihiyyeye ait olan kısmını gözden geçireceğiz. Hem de mekâtib-i âliyye sınıflarından tarih dersi alırcasına değil. Şöylece bir atf-ı nazardan ibaret bir şey yapacağız.

Bunun için evvelce Kalabaka manastırlarının târih-i tesislerini tayin edelim ki en eskisi olan Aghia Triadha manastırı milâdın 1128 senesinde tesis olunmuş ve en yenisi Yunan Aghia Stephanos dahi 1384 sene-i milâdiyyesinde bina edilmiştir. Bu tarihler gözlerimizin önünde muayyen durduktan sonra Yunanistan tarihine atf edeceğimiz nazara gelelim:

Roma'nın kısm-ı şarkî ve garbî diye ikiye inkısâmından sonra kısm-ı şarkîsinde Nasraniyetin Büyük Kostantin tarafından resmen kabulü milâdın 313 senesinde vukua geldiği malûmdur. Ama bu Nasraniyet o zaman şark tarafında müteammim değildi. Avrupa'nın cenûb-ı şarkîsinde yani Teras ve Makedonya ve Teselya ve Epir ve Peloponnesos denilen şimdiki Edirne, Selânik ve Manastır ve Yanya ve Tırhala ve Mora'da kadîm putperestlik yine mevcut olup, hatta buralar ahalisinin kısm-ı a'zâmı putperest idiler. Bunların cümlesinin Nasraniyeti kabule

mecbur edilmesi ne kadar kanlar pahasına oturmuştur ki onun tafsil olunacağı yer burası değildir.

İmdi 313 sene-i milâdiyyesinde Nasraniyetin resmen Kostantin tarafından kabul olunması üzerinden seksen sene ancak mürur eylemişti ki ne putperestliği ne Nasraniyeti hiçbir şeyi tanımayan ve Vizigot barbarları Avrupa'nın bir çok yerlerini pâmâl eyledikleri sırada Alaric nam reislerinin sevkiyle Yunanistan'a dahi münteşir olarak an 395 ilâ 398 her tarafı yıkmışlar yakmışlardı. Bundan bir yetmiş sene kadar sonra Vandallar 466 ve biraz sonra Ostrogotlar 475 ve müteakiben Bulgarlar 500 dahi hep barbarlık hâlinde bulundukları hâlde peyderpey Yunanistan'a duhul ederek putperestlere de Hristiyanlara da aynı muameleyi gösterdikleri gibi 540 sene-i milâdiyyesinde Bulgar, Sırp, Hırvat gibi hep İslav cinsinden olan barbarlar kabâili dahi tam iki yüz sene müddet fevc fevc buralara girip evvelâ yağma ve hedm ve tahrip eyledikten sonra kendileri dahi yerleşip oturmaya başlamışlardır. Def'atle İstanbul'dan gönderilen ordular ile sebk eden muharebeler nihayetinde bunlar ile Yunaniler arasında i'tilâf ve istinâs ancak 867 sene-i milâdiyyesinde hâsıl olabilmiştir.

Bu memleketler an-asl Makedonya ile Yunan komitelerine mensup ahâlinin meskeni iken şimdilerde buralarda Koçovalak ve Bulgar ve Sırp komitelerine mensup birçok nüfus görülmesi işte bu muhâcemât-ı medîdenin cümle-i me'ser-i kadîmesindendir. Evet bu me'ser dahi "kadîme" diye tavsif olunabilir. Zira senelerin a'dâdı cihetiyle o kadar kadîm olmasalar dahi hemen nesyen mensiyyen hükmüne girmiş olmaları kendileri hakkında böyle bir kıdem-i hükm ettirebilir. Vakıa bunlar o kadar nesyen mensiyyen hükmüne girmişlerdir ki bir zaman sonra feth-i Osmanî sayesinde buraları siyaseten Devlet-i Osmaniyyeye ve ruhaniyeten dahi şark kilisesine, yani bizim Rum patrikhanesine tâbi oldukları zaman Rumluk ve ona peyrev olan Yunanîlik buralarda Hristiyan olan ahalinin kâffesini Rum cinsinden addetmiş ve hatta kendilerine bile bunu öyle anlatmış idiyse de bilâhare etnoğrafyaya ait malûmatın tevessü'ü üzerine bunların ne lisanen, ne kavmiyeten Rum ve Yunan olmadıkları tebeyyün ve tahakkuk eylemiştir.

Şu kısacık tariften müsteban olabilir ki Nasraniyet Şark İmparatorluğunun mezheb-i resmîsi olduğu hâlde dahi Yunanistan gibi barbarların bilmünavebe ve mütemadiyen pâzede-i hasâreti olan bir yerde rahat ve selâmet bulamamıştır. Ya acaba İslavlar ile müvaneset hâsıl olduktan sonra bu rahat, bu selâmet hâsıl olabilmiş midir?

867 senesinden 1080 senesine kadar yüz on üç sene zarfında Yunanistan yeniden bir kere Araplar ve bir kere dahi bulgarlar tarafından duçar-ı hücum olduğundan matlup olan selâmet ve rahat bu hücumlar esnasında dahi bittabi hâsıl olamayarak zikrolunan 1080 senesinde dahi Roberto Guiscardo'ın sevkiyle ilk Normand istilâsı vukua gelmiştir.

Elyevm "Normand" kelimesi sahâif-i matbuatta görüldüğü zaman bunların nasıl vahşi, cerî, cesur, hûn-rîz, yağmager bir halk oldukları ve bir zaman hemen hemen bütün Avrupa'yı istilâ eylemiş bulundukları acaba karilerin hatırlarında teceddüt eder mi? İsveç, Norveç ve Danimarka taraflarında yerleştikten sonra bu ahali denizcilikteki mahâret-i fevkalâdeleriyle Avrupa'nın büyük nehirleri mansıblarını tutarak ufak ve hafif tekneleriyle nehirleri yukarıya doğru çıkarlar ve rast geldikleri kurâ ve kasabâtı yakarlar, yıkarlar, yağma ederlerdi ki bilâhare girdikleri yerlerden bir daha çıkmamaya dahi başlayarak Fransa ve İngiltere'yi istilâdan maada İtalya ve Yunanistan'a kadar da sarkmışlar ve krallıklar ve dükalıklar falanlar kurmuşlardı. 911 sene-i milâdiyyesine kadar bunlar ne Hristiyanlıktan, ne Putperestlikten haberdar olmayıp kendilerine mahsus olan "Oden" nam ma'bûd-ı muhayyele taabbüd ederlerdi. Sene-i mezkûrede Fransız kralı Charles le Simple bunlarla akdeylediği bir muahedede Normandların bir kısmı Nasraniyeti kabul için imza vermişler ise de bu kabul lâfzı murat bir Hristiyanlık olup ondan sonra dahi hep kendi Oden mezheplerini icrada devam edegitmişlerdir. İşte Yunanistan'a kadar vürutları bu lâfzı murat Hristiyanlıklarından yüz yetmiş sene kadar sonra olup vakıa İtalya taraflarındaki temekkünlerinin tesiratıyla Yunanistan'a gelenler kâmilen Hristiyan olmuşlar idiyse de Hristiyanlığın Katolik mezhebini kabul ederek o vakitler dahi şark ve garp kiliseleri ayrılmış ve biri diğerinin adû-yı canı olmuştu.

Normandların mütemadiyen muhafaza eyledikleri şiddet yağmagerâneleriyle beraber bir de Katolik ve Ortodoks kiliseleri arasındaki tezâd-ı hasmâne üzerine girdikleri Yunanistan'da yağmagerliği, tahribatı ne derecelere vardıracakları muhtâc-ı mülâhazadır. Bu reis Guiscard Epir vilâyetini tamamıyla ve Teselya'nın dahi bir büyük kısmını istilâ etmişti. Oralarda ne kadar Rum buldu ise cümlesi hakkında esir muamelesi ederek hele papayı tanımayanlar için gösterdiği şedâide hiç nihayet yoktu. Tamam bu ilk Normandlar biraz yerleşip evlât ve ahfadlarıyla yerli Rumlar arasında biraz barışıklık ümit edilebileceği zamanında Sicilya taraflarında bir muntazam krallık teşkil etmiş olan diğer Normandlar Roje nam krallarının sevkiyle Yunanistan'ı ilk Normandların dahi ellerinden almaz mı?

İşte bu istilâ dahi milâdın 1146 senesinde vukua gelmiştir ki bu tarihte Kalabaka manastırlarının en büyüğü olan Aghia Triadha'da manastırı çoktan bina olunmuştu. Hatta binasının üzerinden sekiz sene bile mürur eylemişti.

İşte tarihe serian ve muhtasaran atf etmiş olduğumuz nazar bize göstermiştir ki Yunanistan'ı Nasraniyetin şüyuundan ta bu manastırların binasına kadar kâh Nasraniyetin barbarlar elinden ve kâh Ortodoksluğun Katoliklikten geçtiği belâ ve mezâhim, Hristiyan ve Ortodoks papazlarına ovalarda rahat ve selâmet bırakmayarak böyle kara kuş ve doğan yuvaları olan kayalar tepelerine kadar çıkmaya mecbur eylemiştir.

Bundan sonra olsun Ortodokslar rahat yüzü görmüş olsalardı mutlaka insan ikametgâhı addolunamayan bu yerlerde durmayıp aşağıya, insanlar içine inerlerdi. Fakat yine birtakım beliyyat bunları o kaya tepelerine tahassunda devam ettirdi. Zira Avrupa'nın her tarafından toplanıp güya Kudüs-i Şerîfi istirdâda giden hey'et-i salibiyyenin birisi İstanbul'a kadar geldikte şark imparatorluğuna tâbi olan yerleri görünce:

- Bu güzel yerleri bırakıp da Suriye çöllerine neden gidelim? Sanki bunlar dahi sağlam Hristiyan mıdırlar? Aziz pederi, papa hazretlerini tanımıyorlar. Şizmatiktirler. bunların dahi malı, canı, ırzı, dini her şeyi bize mübahtır.

Diye evvelâ Kostantiniye şehrini zabtederek Rumları kahır ve tedmîr ve kiliselerini bile terzîl ve tahkîr eyledikten sonra

Mora'ya kadar memaliki dahi fethederek "despotya" namıyla hadsiz hesapsız imaretlere taksim eylemişler ve her biri imarete kendilerinin tâbi oldukları Lâtin cinsinden birer prens ikame eylemişlerdi. Rum unsurunun işbu Lâtinlerden çektikleri eza ve cefayı dünyada hiçbir kavim, hiçbir galip ve müstevliden çekmemiştir. Rumlardan bir kısmı papalık makamını tanımak suretiyle eza ve cefalarını o himaye sayesinde tahfif edebilmişlerdir ki bunlar hâlâ "Grecsunis" yani papalık makamı ile birleşmiş olan Rumlar, diye mevcut olan bir cemaatin asıllarıdırlar. Bu muharebât-ı salibiyye esnasında Venedikliler ehl-i salibe gemilerini icar eylemiş olduklarından memalikin dahilleri ehl-i salib senyör ve prenslerinin zabt ve istilâları altına girdiği gibi sahiller dahi Venediklilerin istilâsı altına girip artık Rumların malları da, canları da, ırzları da hep bu Lâtin ve Katoliklerin keyiflerine tâbi kalmışlardır. Ahval bir kere bu sureti bulduktan sonra bîçare Rum papazları için artık Kalabaka civarlarındaki kayalara ilticadan ve Aghia Triadha manastırına Aghia Stephanos gibi bir çok emsal dahi ilâvesinden başka çare kalabilir mi?

Kat'iyen ve muhakkakan ümit eyleriz ki karilerimiz bu satırları bir roman okur gibi okumayıp bir tarih okur gibi okumaktadırlar. Vakıa romancılar bazan tarihe ait olan ahvali dahi kendi zeminlerine muvafık bir hâl ve surete koymak için cüz'î, küllî tagyîre kendilerini mezun görürler ise de burada târih-i sahîhin hakayıkı bizim romanımızdaki muhayyelâta zemin olmaya elverişli olmak şöyle dursun derece-i lüzum ve iktizanın öte tarafına bile geçmekte olduğundan şu hakayık-ı târihiyyeyi tadil eylemek bizim romanımızı ikmale değil tenkise hizmet eder. Binaenaleyh yazdığımız şeyleri tarihten aynen kopya eylemekte bulunduğumuza karilerimizin emin olmalarını rica ederiz. Hayır! İşte şimdi hata eyledik, aynen, dahi kopya etmiyoruz. Aynen kopya etmek lâzım gelseydi pek çok sahifeleri işbu vukuat ve ahvâl-i garîbe ile doldurmalıydık. Sözün en doğrusu şudur ki biz burada sözümüzü zaten tarihe vâkıf olanlara hitap ediyormuşçasına bir ihtisar ile âdeta ihtar ve tezkâr yolunda söylemekteyiz. Yoksa bu esnalarda Hristiyanlık gibi tabiat-ı beşeriyyeden tabiat-ı behîmiyyeyi bilkülliye izale ederek insanları yalnız tabiat-ı mülkiyyeleriyle muttasıf bırakmak

esası üzerine ibtina eylediği iddia olunan bir mezhep ile kat'iyen ve katıbeten tevfîk-i kabul edememek lâzım gelen o kadar şenâyi ve muayebe o derecelerde i'tisafat ve mezalime yollar açılmıştır ki tafsilât-ı mezkûreye girişmemeyi bu eserde bir nezâket-i mahsûsa addeyliyoruz.

Mahaza bizden başkaları ahvâl-i mezkûreyi bast ve temhîdde kendilerini mecbur görüyorlar da işte Hristiyanlığın değil ise Hristiyanların medeniyet-i insaniyye nazarında her ne zaman olsa muayyeb olacağı derkâr bulunan bu ahvali müverrih-i meşhûr Hammer dahi dahil olduğu hâlde âdeta bütün Katolikleri mahcup eylediğinden bunlar şu maâyibi mümkün mertebe hafif göstermek için kalemlerinde olan kuvveti sarf ediyorlar, bâhusus ki bu edvâr-ı menhûseyi takip eden devr-i Osmanîde Rum mezhebinin Basanpire zamanından ziyade mümtaz ve mahfuz kalması maâyib-i mezkûrenin rengini bir kat daha kararttığından hiç olmaz ise Osmanlılığın bu şanını, şaşasını tadile medar olmak için envâ-i ekâzib ile sahifelerini dolduruyorlar. Fakat ne kadar çalışsalar hakikat-i hâli yine setr edemezler.

Târih-i Osmanîmizi yalnız bizim aklâm-ı Osmaniyyemizin yazmış olduğu mücelledâttan okumakla iktifa etmemelidir. Bir kere Hoca Tarihinden daha eski muhakemelice bir tarih yoktur ki Hoca Hazretlerinin işbu Tacü't-Tevarihleri ondan evvel yazılanları örtmüş, kapatmış olduğundan badema onlar nazar-ı mütâlâa önüne açılamamışlardır. Hoca Tarihi ise devr-i istilâmızın gayesinde yani cennet-mekân Sultan Süleyman Han Kanunî Hazretlerinin devrinde yazılmıştır. Hem de bunu kemâli teemmül ile okuyanların bedaheten görecekleri vechile Osmanlılığın mebâdi-i teessüsündeki nazariyât-ı siyasiyye ile hemen de tevfîk-i kabul edemeyecek bir lisan ile yazılmıştır.

Gazi Mihal Bey, Gazi Evranos Bey, Hacı İlya Bey gibi ümerâ-yı Nasrâniyye ile o kadar vefakârâne bir münasebet-i siyasiyye peyda etmiş olan Gazi Sultan Osman ve Orhan ve Rumeli ümerâ-yı Nasrâniyyesinin bunca sadakat-ı Osmaniyyesini itmam devre-i fütühat emrinde vesâit-i esâsiyye ittihaz eyleyen Yıldırım Sultan Bayezid ve Çelebi Sultan Mehmed Han hazerâtı işbu Tacü't-Tevarih'i görselerdi manzum,

mensur tersîât-ı edebiyyesiyle beraber o tacı kendi hikmet-i siyasiyyeleri şahs-ı muhayyelenin ser-i ibtihâcına hakikaten lâyık göremezlerdi. Bu bapta Hoca merhum için yalnız bir özür olabilir. Der ki: "Sırpsındığı vak'asından Mohaç vak'asına kadar Avrupa avâlim-i Nasrâniyyesi bizim aleyhimize evâhil-i salib heyetlerini teşkil için hakkımızda ne gibi lisanlar kullanmış ise ben de tarihimde o lisanları tanzîr eyledim" vakıa bu söz ile beyan eylediği özür düşmanlarımız nezdinde bile kabul olunur. Fakat bizim bâni-i bünyân-ı milliyetimiz olan selâtin-i pîşîn hazeratının teşkil buyurdukları asıl Osmanlılığa gönlümüz o kadar meclûbdur ki bu meclûbiyetten mümkün değil ayrılamayacak olan gönlümüz Avrupa gayret-i Nasrâniyyesi o derecelere varmış olduğu hâlde de bizim ilk hikmet-i siyasiyyemizden ayrılmamış olmaklığımızı arzudan ayrılamaz. Her ne ise! Bu hikmet-i siyasiyye sahâif-i tevârih üzerinde yine bilkülliye kayıp olmamıştır. Şu kadar ki mebâdi-i tarih-i Osmanîmiz hakkında hikmet-i tarihiyyenin verdiği hükümleri bihakkın takdir için Rum ve Macar ve Venedik ve Alman gibi bizimle münasebât-ı siyasiyye ve harbiyyesi olmuş bulunan milletler tarihlerini dahi tetebbu' eylemek iktiza eder. Vakıa gayret-i mağlûbiyetle bunlarda dahi bin tahrifler, bin mübalâgalar görülür ise de o miyanında hakikat-i hâl yine meydana çıkar.

Meselâ Yunanistan'ın Osmanlılık himayesine can attığını ve yukarıda beyan olunduğu üzere Lâtin unsurunun, Rum unsurunu ezmesine tahammül edemeyerek Rumların, Osmanlıları davet eylediklerini Hammer inkâr edemeyerek bu keyfiyeti tarihine yazdıktan sonra böyle bir Hristiyan ahalinin diğer Hristiyan müstevlilerinden bîzar kalarak bir Osmanlı devletine iltica etmelerinden o devlet-i Osmaniyye için hâsıl olan bî-nihaye şeref ve şanı kıskanarak hiç olmaz ise o şan ve şerefe biraz nakise getirmek için bu davete icabet eden Osmanlıların bilâhare girdikleri yerlerde buldukları asâkir-i â'daya hiç merhamet ve şefkat etmeyerek şöyle kesip, böyle biçtiklerini mübalâgat-ı şedîde ile yazar. Fakat bu satırlar okunduğu zaman bissühule anlaşılır ki Osmanlıların kesip biçtikleri haber verilen asker-i a'da, işte o zamana kadar yerli Rumları mezâlim ve i'tisâfât-ı vahşiyâneleriyle makhûr eden Lâtinler olup asâkir-i Osmaniyyeye ettikleri hainâne hud'alardan dolayı bunlara emniyet caiz olama-

ması üzerine vücutları izale olunmak lâzım gelmiştir.

O zamanlar Yunanistan'da yalnız ruhban takımını dağlara, kayalara ilticaya mecbur etmekle kalmayıp ağniyâ-yı ahaliyi dahi hemen yerlerin altına ilticaya mecbur edecek derecelere varan i'tisâfât yalnız bir memleketi istilâ eyleyen ve o memleketin ashâbı sayılan Lâtinlerin şedâidi değildi. Böyle müstevliler ilk vürut eyledikleri zamanki şiddetlerini bilâhare tadil edecekleri derkâr olup bir kere kendi teb'aları sayılan ahaliyi yine kendi nef'îleri için olsun bir dereceye kadar sıyânet edecekleri tabiîdir. Fakat kurûn-ı vustaca Avrupa'nın sair taraflarında dahi her şeyden ziyade mûcib-i dehşet olan hâl bir senyörün, bir despotun, bir prensin civarındaki senyörler, despotlar, prensler üzerine ettiği hücumlarda asıl ahali-i mahalliyyenin hedef-i taarruzât olması kaziyyesi idi. Yunanistan'da asıl bu hâl pek büyük hasaratı mucip olmuştur. Lâtin senyörleri hiçbir zaman birbiriyle hoş geçinemeyip bunların münâkaşat-ı harbiyyeleri tahribatı ise yalnız ahali hakkında icrâ-yı tesir eylemiştir. Hele bir aralık Arnavut prensleri dahi Yunanistan'a hücuma başlayınca Teselya ovasında ikamet artık hadd-i imkânın haricine çıkıp işte bu beliyyeden kurtulmak için dahi ahali-i Yunaniyye Devlet-i Aliyye-i Osmaniyyenin himayesine can atmışlardır.

Yunanistan'da ne gibi efkâr ve ahval hüküm sürmekteyken Osmanlılığın oraya nasıl bir fikr-i ıslâh ile ilk hatvelerini atmış olduğunu anlamak için bu vakayii en ziyade tafsilâtla yazmış olan Atinalı müverrih Khalkondilos'in tarihini okumalıdır. O zamanlar devlet-i Osmaniyye hizmetine girmiş olan Tura Han nam bir Arnavut beyi Korinthos berzahından ilk giren Osmanlı serdarı olmak üzere Mora'ya girerek Khalkondilos, serdâr-ı mumaileyh tarafından Lâtin ümerasına edilen vesâya-yı ber-vech-i âtî yazıyor. Diyor ki:

- Tura Han Yunanistan'ı paylaştıkları hâlde birbiriyle münâzaa ve muharebeden hâli kalmayan ve bu münazaalarıyla asıl ahali-i Yunaniyyeyi ezen senyörlere dedi ki: "Sizin tecrübeleriniz size öğretmiştir ki şimdiye kadar bu memleketleri fena idare etmişsinizdir. Size nasihat ederim ki aranızda bu muhalefet ve muharebat ile kendinizi tahrip etmeyiniz. Hangi senyör

emn ü asayişi ihlâl edecek olursa cümleniz ona karşı müttefik olarak terbiyesine bakınız. Osmanlılığın kuvvet ve şevketi iki sebepten tekemmül etmektedir. Birisi iyileri mükâfatlandırmak ve diğeri fenaları mücazatlandırmak hususunda dakika fevt etmemeleri kaziyyeleridir".

Müverrih Khalkondilos'in Osmanlı serdarına söylettiği şu sözler, o zaman Yunanistan'ın ne hâlde bulunmasına mukabil Osmanlıların ne fikir ve mütalâada bulunduklarını o kadar bâhir bir surette meydana koyar ki artık kırk tane Hammer meydana çıkıp da bu hakikatı setr için yüz cilt tarih yazacak olsalar yine hakikat-i mezkûreyi setr edemezler. Hazret-i Fatih zamanına kadar Yunanistan'ın şimal taraflarından bazı yerler işgal-i Osmanî altına alınmış olduğu hâlde Fatih zamanında Yunanistan'ın kat'iyen işgaline ne gibi ahvalin lüzum göstermiş olduğunu görmek için dahi yine Yunan müverrihlerinin şu hikâyesini dinleyelim ki başlı başına bir roman, bir dram olmaya sâlih fıkarât-ı sahîha-i tarihiyyedendir.

Lâtinlerden Atina dükası Nerio vefat eylediği zaman pek küçük bir oğlu kalmıştı. Nerio'nun zevcesi hükûmet-i Osmaniyyeye bir elçi gönderip Devlet-i Aliyyenin himayesi vaat olunur ise bu çocuğun hukuk-ı irsiyyesi muhafaza edileceğini arzeylemişti. Hazret-i Fatih, kadının bu istidasını kabul ederek Neriozadenin hukuku muhafaza olunmuş ise de biraz zaman sonra yine Yunanistan'da Napoli mevkiinin kumandanı olan Venedikli Palmerin'in oğlu Petri bazı menâfi-i ticariyye arkasından Atina'ya geldikte Nerio'nun zevcesi bu delikanlıyı görerek âşık oldu. Hâlbuki delikanlı Venedik senatosu a'zâsından birinin kızı ile zaten mütezevvic idi. Genç dul eğer karısını bırakır ise Petri'ye kendisi varmaktan maada Atina dükalığını dahi ona terk edeceği haberini gönderdi. Senyör Petri bu teklifi ez-dil ü can kabul ederek Venedik'e gidip zevcesini öldürmek suretiyle onun nikâhından halas olduktan sonra Atina'ya gelip hem kadına, hem hükûmete sahip oldu. Fakat öte tarafta Osmanlılardan havf eylediği cihetle bu iğtisaba açıktan açığa cesaret edemeyip zahir hâlde Neriozadenin vasîsi olduğunu ilân etmişti. Atinalılar bu rezaleti kabul edemeyip Venedikliyi şe-

hirlerinden dışarıya tard eylediler. O ise Neriozadeyi dahi beraber alarak İstanbul'a vardı. Hazret-i Fatih'i Atinalılar aleyhine iğzaba başladı. Lâkin Atinalılar dahi herifin peşini bırakmayarak İstanbul'a mebuslar irsaliyle padişahı hakayık-ı ahvalden haberdar eylediler. Hazret-i Fatih müteveffa Nerio'nun biraderzadesi olan ve hizmet-i Osmaniyyede bulunan Franko Akçıyazoli'yi Atina dükası naspederek Atinalılar bu yeni hükümdarı, hüsn-i sûretle kabul eylediler. Yeni prens, amcasının karısını ortalığı ifsattan men için Mougoros kasabasında bir mahbese hapseyledi. Fakat biraz sonra mezbureyi o mahbesde katl dahi ettirdi. Biraz sonra bu prens dahi icrâ-yı mezâlime başladı. Evvelce kendisini himaye eden Atinalılar yüz çevirdiler. Cümlesi bilittifak herifin aleyhine hareket ettiler ise de bunların hiçbirisi memleketin selâmeti için değil kendi ağrâzı mu'tesifâneleri için hareket eylediklerinden Fatih dahi Tura Han'ın oğlu Ömer Beyi kuvve-i kâfiye ile gönderip evvelâ Franko Akçıyazoli'yi husemâsından kurtardıktan ve yine prens sıfatıyla Tebes ve Yeütya taraflarına gönderdikten sonra asâkiri Osmaniyye ile Atina şehrini işgal ve zabt eyledi."

İmdi Atinalı kaleminden çıkmış olan bu sahifeyi dahi kemâl-i dikkatle okursanız görürsünüz ki o zamanlar Yunanistan bir dâr-ı fetret ve mezalim olup asıl fukarâ-yı ahalinin muhafaza-i selâmeti için iştigâl-i Osmanî vücûb-ı tahtına girmişti. İstanbul'da Rum patrikhanesinin şark imparatorluğu zamanından ziyade imtiyazlar, himayeler ile muhafazasını şan-ı Osmanîye cesbân gören hükûmet-i Osmaniyyenin Yunanistan'a duhûlünden sonra ise artık Ortodoks mezhebinin öyle dağlara, kayalara tahassun etmesine ihtiyaç kalmamış ve her tarafta cesim ve mamur kiliseler vücuda gelerek bütün Rumlar ayinlerini serbest serbest icraya başlamış oldukları muhakkakât-ı tarihiyyedendir. Fakat ondan sonra dahi Kalabaka manastırları terk olunmayarak hâl-i aslîleri üzere ibkâ olunmalarına sebep dahi artık taarruz korkusu değil, belki buraların yüzlerce seneden beri ziyaretgâh-ı umumî suretini alması kaziyyesi olmuştur. Hatta bundan böyle zikrolunan manastırlara evkaf-ı kesîre dahi tayin olunarak şimdiki servet ve refah-ı mücerret devr-i Osmanîde husûle getirilmiştir ki, bu hakikati manastırların kuyûdu ispata kâfi olduğu gibi Rum

patrikhanesi kuyûdu dahi bunu ispata kâfidirler.

İşte Kalabaka manastırları hakkında fikir ve nazarlarımıza delâlet edecek malûmat-ı tarihiyye şunlardan ibaret olup fakat Rumlardan bu malûmata malik olmak derecesinde erbâb-ı maariften olanları bu hakikatleri daima setr ederler. Cühelâdan olanları ise zaten hiçbir şey bilmeyip fakat Yunan hadisât-ı atîkasını îka' için bin türlü ekâzib ve müfteriyatı halkın kulaklarına, zihinlerine doldurdukları seneler zarfında o taraflar ahalisi, mücerret Türklerin i'tisâfâtından kurtulmak için manastırların bu sarp yerlere yapıldığı zannında bulunurlar ki, bu zannın butlânını anlamak için başka yerlerde yani Kalabaka gibi sarp ve menî olmayıp sehl ve lâtif yerlerde dahi bunca manastırlar, kiliseler bulunduğu hâlde ahd-i Osmanîde bunların hiçbirisine taarruz edilmemiş olmasını tahattur kâfi ise de ahali-i merkûmenin fikir ve nazarları bir başka yerleri görmek, düşünmek için Kalabaka'dan tebaüde dahi muktedir olamazlar.

-8-

Altın Anahtar Her Kilidi Açar

Filomene'i kaçırmak tedbiri ile Recep ve rüfekası, Sonkur Yankos'nun hanesine vardıkları zaman kızı bulamayarak ondan iki üç gün sonra kızın kaçırılmış olduğunu Recep Köso haber almış ise de nereye kaçırıldığını daha bir zamana kadar haber alamamış olduğu yukarıda beşinci babın nihayetinde beyan olunmuştu. İşte Recep'ten evvel karilerimiz haber aldılar ki Filomene Kalabaka manastırlarından Aghia Triadha manastırına kaçırılmıştır. Öyle bir yere ki Sonkur Yankos'nun müşavirlerinden birisinin demiş olduğu vechile Recep meğer kuş olup uçmalıdır ki oraya vâsıl olabilsin. Bu söz hakikaten pek mühim bir söz idi. Zira manastıra varıldığı zaman Filomene, metropolit efendiye teslim olunarak Recep Köso hikâyesi dahi anlatılarak bu adam kayanın dibine gelecek olursa zinhar kafesi indirmemek lâzım geleceği gibi hatta Müslümanlardan her kim gelecek olur ise olsun gidinceye kadar manastır derûnunda nezaret ve dikkat altında bulundurularak o müddet zarfında Filomene'in dahi kapısı kapanıp kat'iyen mahbus bulundurulması hakkında bin türlü talimat verilmişti. Metropolit efendinin bu talimatı harf be-harf icra ettirmekteki mecburiyeti ise muhtâc-ı tafsîl değildir.

Manastırda Filomene'e ikisi birbiri içinde iki oda ile abdesthanesi, hamamcığı falanı mükemmel bir daire tahsis olundu. Yanına dahi hem muhafız, hem hizmetkâr olmak üzere bir kocakarı tayin olundu ki bu karının Petros namında bir oğlu dahi kafes ile aşağıdan yukarıya eşya çeken hademe miyanına dahil idi. Bu Petros hikâyemizin şu kısmı güzar eylediği vakitler elli yaşını geçmiş bir adam olup an-asl helâlinden, haramından eline geçirdiği paralar ile sarhoşluğu, hovardalığı pek ileriye götürmüş olmasından dolayı ıslâh-ı nefs için bu manastıra nefy ve hapsedilmiş ve filvaki orada ıslâh-ı nefs eyledikten maada artık manastır hademesi miyanına idhal olunduğu için harice çıkmayı dahi istemeyerek orada kalmıştı.

Manastırda rahiplik mertebesinde bulunan zevatın aşağıya inmeleri pek nadir olarak bunlar, târik-i dünya sıfatıyla bütün ömürlerini manastırda imrâr ederler ise de hademe miyanında ıslâh-ı nefs için menfi ve mahbus olanlardan maada her iş için zaten aşağıya inerek Kalabaka'ya veyahut civar köylere ve hatta Tırhala'ya kadar mahallere dahi giderler işlerini gördükten sonra yine avdet ederler. Kendi izini kaybetmesinden dolayı Recep'in ne kadar meraklara duçar olacağını bilen Filomene dostuna bir haber gönderebilmek için ağaçtan, taştan adam aradığı sırada gözüne bu Petros ilişti ve ondan daha münasip hiçbir kimse bulunamayacağını, düşündü ise de pederiyle metropolit efendi tarafından verilen evâmir ve talimat-ı şedîde üzerine manastır halkından birisini kendisine celp edebilmek muhal derecesinde müşkülâttan olacağını bildiği cihetle Petros'ya derdini açmaya bir türlü cesaret edemiyordu.

Bu ümitsizlik hâli ile dört beş hafta zaman mürur eyledi. Filomene, akşam sabah levâzım-ı ibadette kusur etmediği gibi papazların en ihtiyarlarından birisi dahi her gün kendisine vaaz ve nasihat vermeye memur olduğundan bu papazın saatlerce kendi yanında zaman geçirmesi dahi Petros ile hasbihal hakkındaki arzularını yerine getirmeye mani oluyordu. Hele Petros'nun validesi olan ve Despina tesmiye olunan kocakarı Filomene'e hüsn-i hizmet için almış bulunduğu talimata o kadar riayet eyliyordu ki gece kız yatağına girdiği zaman bile uyuyuncaya kadar yanından ayrılmayıp uyuduktan sonra dahi o odanın dışındaki odaya kendi yatağını sererek orada yatıyordu. Haniya denilebilir ki Recep Köso, hakikaten kuş olup uçsa da Filomene'in kapısı önüne kadar gelse konsa bile içeriye girmek imkânını bulamayacağından ta oradan muhzunen, meyusen dönüp gitmeye mecbur olacaktır.

Beş hafta kadar Filomene'in şu göz hapsinden çektiği ıstırap kabil-i ta'rîf olamayıp hemen her gece rüyasında Recep'i görmekte hem de pek fena ve karışık hâller içinde görmekte olduğundan Recep'e bir haber göndermek için değil asıl Recep'ten bir haber almak için olanca varını vermesi işten bile değildi. Vâ-esefâ ki burada kızcağızın olanca varı da öyle bir haberin müjdesine bile değmezdi. Hâne-i pederden nasıl çıkmış olduğu malûmumuzdur. Yanında bir habbesi bile yoktu ki böyle bir

hizmette kullanabilsin. Bu kadar ye's ve tazyik içinde zavallı kızcağızın yegâne medâr-ı tesliyeti ağlamak olup artık sevgili Recep'i ne zaman hatırına gelse ağlardı. Hâlbuki Recep'i hatırlamadığı zaman dahi olmadığından Filomene'in bükâsına bir bükâ-yı daimî der isek hiç de mübalâga etmemiş oluruz.

Beş altı haftadan sonra ihtiyar papaz mülâzemeti biraz gevşetmeye başladı. Zira Filomene'e teselli vermek ve o günahkârı ıslah etmek için neler söyleyebilecek ise söyleyip bitirmiş olduğundan ve bu kadar sözler dahi mahbus kızcağızın gözlerinin yaşını dindirmediğinden papaz efendi kendi tekrîrâtından kendisi dahi usanmış ve bu yoldaki müdâvemet-i musırrânesinden artık utanmaya başlamıştı.

Bir akşam üç Müslüman manastıra misafireten geldiler. Buraya her zaman birçok Müslümanlar gelerek uzun uzadıya misafir kaldıkları hâlde manastır içinde hiçbir fevkalâdelik görülmemekte iken bu akşam gelen misafirler hiçbir zamanki hâle makîs olamayacak bir fevkalâdeliğe sebep oldular. Bunlar Filomene'in mahbus olduğu daireye en baid, en muhalif olan bir odaya misafir edildikten fazla en küçük bir hareketleri bile nazarıdikkatten uzak tutulmuyordu. Bir tedbir-i mahsûs olmak üzere kocakarı Despino'nun oğlu Petros'yu dahi Filomene'in odası dışındaki odada validesiyle beraber yatmaya memur eylediler. Gelen misafirler iki gece kaldıktan sonra avdet eylediler ki bunların hâllerinde, şanlarında Filomene için gelmiş olduklarına delâlet edebilecek hiçbir emare görülmemiştir. Onlardan bir gün sonra iki Müslüman misafir daha gelmişler ve bunlar dahi câlib-i nazar olacak hiçbir eser göstermeksizin gitmişlerdi. Hakikat-i hâlde de bunların Filomene'e ve Filomene'in bunlara hiçbir münasebeti olmayıp her zaman vürudları mutade olan yolculardan idiler.

Şu Müslüman misafirlerin vürudu, bîçare Filomene için bir dereceye kadar kârlı oldu. O ise Petros'nun dahi badema validesiyle beraber dış odada yatmasının mutad olmasından ibaretti. Vakıa bu hâl, zahirde Filomene hakkında teşdîd-i takayyüd hükmünde göründü ise de hakikat-i hâlde Filomene'e bir arkadaş, bir musâhib tedarik edilmiş olması hükmünü aldı. Seksenlik bir bunak karı ile gece gündüz zaman geçirmeden ise

Petros ile zaman geçirmek elbette tercih olunurdu. Zira Petros, bir palikarya eskisi olduğundan gençliğindeki müşahedatının en tuhaflarını Filomene'e hikâye ederek eğlendirebiliyordu. Bu yeni musâhibin Filomene üzerinde hâsıl eylediği tesiri şununla muvazene etmeli ki Petros bu musâhebete devam edeliden beri Filomene'in ağlayışları azalmıştı. Petros'nun hikâyelerini dinlediği müddet Filomene için bir istirahat ve saadet zamanları hükmünü alıyor ve Petros hizmetine gidip de kocakarı ile yalnız kalınca bîçare kızcağız mutadı olan bükâları tekrar eyliyordu.

Bir akşam esnâ-yı musâhabede Petros, Filomene'den şu bükâ-yı daimînin sebebini sordu. Filomene:

- Sorma barba Petros sorma! O sebepleri sana anlatmak yüreğimdeki yaraları tazelemektir. Haydi yine tatlı tarafından bir hikâye aç da dinleyelim!

Dedi ise de Petros, on beş, yirmi senedir terk etmiş ve hemen de bilkülliye unutmuş olduğu palikaryalık tavrını takınarak:

- Nasıl sorma! Senin o güzel gözlerin ağlamaktan kıpkırmızı yara içinde kalsınlar da bunu gören bizim gözlerimiz dahi teessür ve terahhumdan men' olunsunlar. Bu kabil midir?

Diye birkaç beyit dahi okudu ki cümlesinin hükmü bir çift güzel gözlerin ağladığını gören gözler ne kadar pulâd-dil, kahraman gözleri olsa yine dayanamayarak onları da ağlatacaklarından ibaretti. Evet, kocakarı Despina'nun oğlu Barba Petros pek çok şiir dahi bilirdi. Zaten avamkârî şiirlerce Rum lisanının zenginliği hiçbir lisana kıyas olunamaz. Hiçbir şey bilmeyen en adi bir Rum, kuvve-i hafızasını araştıracak olursa birkaç yüz beyit bulur ki bunların en çoğu da bu millet nezdinde darb-ı mesel hükmünü almış olan şeylerdir.

Petros, bu sözleri öyle palikaryaca bir tavır ile söylemişti ki artık gereği gibi ağarmış olan tıraşı, o beyazlığa bedel on beş sene evvelki kumrallığını muhafaza eylemekte olsaydı bu tavıra "âşıkâne" dahi diyebilirdik. Ama artık ihtiyar olduğuna kendi dahi kani olan Petros için bu tavır sırf merdâne ve belki de biraderâne ve daha doğrusu pederâne addolunabilirdi. Binaenaleyh Petros, Filomene'in imtinaı ile kani olamadı. Sualini tekrar ve biraz da ısrara kadar vardı. Zavallı Filomene! Bir ümit ile değil a? Hiç olmaz ise derdine bir ortak bulmak

ihtiyacıyla sergüzeştini tamamıyla Petros'ya anlattı.

Petro, hikâyeyi dinledikten sonra:

- Bire kardeş! Sen de sevmek için bula bula bir Müslüman mı buldun?

Diye Filomene'e nasihatler vermeye başladı. O muşmula validesi dahi oğluna yardım eyliyordu. Burada ihtarını faydadan hâli addetmeyiz ki bunak kocakarı nazarında dünyanın en âkil adamı oğlu Petros olup Petros ne söylerse hakikat mutlaka ondan ibaret görür ve öyle bir hakikati tasdik ve teyide dahi kendisini mecbur bilirdi. Binaenaleyh Petros'yu müteakiben kocakarı dahi:

- Öyle ya! Bula bula bir Müslümanı mı buldun? Bu kadar çorbacı oğlu Hristiyanlar varken!

Dedi ise de, bunların şu sözleri Filomene'in teessüratını arttırmadı. Zaten Filomene, bunlardan kendisi için bir merhamet beklemiyorduk ki!

Bu günlük iş bu kadarıyla geçti. Bir gün sonra Petros tekrar şu Filomene'in muaşakası üzerine söz açtı. Hem de bahsi tekrar etmesi Filomene'e olan merhametinden ziyade kendi telezzüzü için idi. Horoz helâk olsa da gözü çöplükte kalır derler. Vakıa bir zaman ki palikarya Petros, diriler mezarı olan şu manastırda helâk olmuş demek ise de göze hâla hovardalık çöplüğünde kalmıştı. Aşk ve alâkaya dair olan sözler hâlâ kanının cevelânını tesrî ederek buruşuk yüzünün solgun rengini ve sönük gözlerinin bakışını gereği gibi parlatıyordu. Henüz çocuk sayılabilecek olan Filomene'in bu dekayıka dikkat edebileceği yok a? Mücerret derdini dökmüş olmak için bîçare Filomene, Recep Köso'nun ne kadar gönlü iyi bir adam olduğunu ve başka Müslümanlara benzemediğini anlatmaya başladı. Bu tarifatı dinledikten sonra Petros'nun:

- Evet! Müslümanların iyisi pek iyi olur. Pek mert ve sâdık adam olur.

Demesine mukabil validesi dahi:

- Öyle ya! Öyle ya! Gençliğimde hanelerinde dolalık (hizmetkârlık) ettiğim bazı beyler ne iyi adamlar idiler.

Diye tasdike şitâb eyledi. Emin olabilirsiniz ki bu defa

Despina bu sözleri mücerret oğlunun her ifadesini tasdike olan mecburiyetiyle söylemişti. Gençliğini kibar familyaları nezdinde dolalık ile geçirmiş bulunan Despina, o zamanların birçok yadigârlarını artık ihtiyarlık soğukluğu ile buz gibi donmuş kalmış olan kalbi içinde hâlâ dahi hıfzeylemekteydi. Bunları kendine ihtar edecek ednâ bir vesile üzerine o mahzuziyet dahi hafif ve lâtif bir sıcaklık ile kendisini hissettirirdi.

Bugün Filomene ile Petros arasında sohbet biraz daha ilerledi. Filomene Recep'in kendisini Müslüman dahi etmeyecek ve Hristiyan olduğu hâlde alacak olduğunu hikâyeye başlayıp İslâmiyetin bu meseleye dair Recep Efendiden işittiği hükümlerini de Petros'ya nakl ve hikâye edince Petros:

- Ya öyle ise Müslümanlar bu kadar Rum ve Bulgar kızlarını niçin Müslüman edip de alıyorlar? Müslüman etmeksizin yine Hristiyan oldukları hâlde alsalar ya?

Mülâhazasını beyan eyledi. Artık anlarsınız ya? Despina dahi:

- Zahir! Müslüman etmeksizin alsalar ya? Ben bir otuz kadar kız bilirim ki Müslüman olarak Müslüman kocaya vardılar.

Sözleriyle oğlunu takip eyledi. Petros kendi mülâhazasını öyle bir tavr-ı müsaadekârâne ile dermiyan eylemişti ki Recep Köso'nun Filomene'i Müslüman etmeksizin almak azminde bulunduğunu evvelden bilmiş olsaydı hiç de itiraz etmemiş olacağını da bu tavr-ı müsaadekârâneden anlamak baid değildi. Mahaza bugün dahi iş bundan ileriye geçmedi.

Bir iki gün sonra yine musâhabe bu derecelere vardıkta, Filomene:

- Geçen gün birçok Hristiyan kızlarının Müslüman kocaya vardıklarını söylüyordunuz. Demek oluyor ki bu kabahati ilk işleyen ben olmayacakmışım. Babam bana bu kadar darılıp da bunun için beni buraya hapsetmeli miydi?

Deyince Petros, birdenbire verecek cevap bulamayıp düşünmeye başladı. Tesadüfe bakmalı ki Filomene bu sözünden kendisi dahi müteessir olarak:

- Hem de babamın biricik kızı olduğum hâlde!.. Ah! Bana hiç de merhamet etmedi. Bu nasıl baba yüreği!

Diye birkaç vakitten beri epeyce seyrelmeye başlamış olan göz yaşlarını tekrar boşaltıverdi. Petros, bunu görünce yine müteessir oldu. Zaten geçen günden beri Recep Köso'nun Filomene'i Müslüman etmeksizin almak niyetinde bulunduğuna dair işitmiş olduğu şey üzerine düşüne düşüne zihnini epeyce yatıştırmış olduğundan bu defa vakıa bu işi ilk yapan Filomene olmayacağını da düşününce ve bâhusus o bedbaht kızın göz yaşlarını da görünce mütalâası tamamıyla tasdik makamında olmasa bile hiç olmaz ise kızcağızı tesliyete medar olmak üzere:

- Vakıa öyle! Sana hiç merhamet eden bulunmamış. Validen bile!

Diye epeyce uzun bir muhakemeye girişmiş ve validesi dahi cümle be-cümle oğlunu tasdik eylemişti. Hasbihalin bir kere bu sureti bulması üzerine artık söz çorap sökülmesi gibi söküldü, gitti. Petros kendi başından geçen sevdaları dahi anlatmaya başladı. Palikarya değil mi ya? Hiçbir adam palikarya olur da başından birçok sevda geçmemiş olmak kabil olur mu? Her sevdasını hikâye etmesi bir Âşık Garip veyahut Âşık Kerem hikâyesi nakletmeye benziyordu. Çünkü Petros dört sözün beşincisi olmak üzere de birkaç beyit okuyordu. Kendi âşıklığı zamanlarında dahi hiçbir kimsenin kendisine merhamet etmemiş olmasından uzun uzadıya şikâyetler eyledi.

İş bir dereceye geldi ki Filomene, Recep'e bir haber göndermek için şu Petros'dan bir muavenet ümidi bile mümkün olabileceğini düşünmeye başladı. Mahbusiyeti üzerinden dokuz hafta geçmiş olduğu hâlde Recep tarafından hiçbir şey esmemesi kızcağızı merakından çıldırtıyordu. Fakat Despina'nun huzurunda bunu açmaya cesaret edemedi. Bâhusus bir zamandan beri her gün gelmekten feragat ile haftada yalnız üç dört defa gelmeye başlamış olan ihtiyar papaz dahi o aralık babası Sonkur Yankos ile beraber odaya giriverdiklerinden Despina ile oğlu Petros çekilip gitmeye mecbur olmuşlardı.

Yankos, o geceyi kızıyla beraber geçirdi. Filomene'i güya müteselli edecek bin şeyler söyleyip, Filomene dahi babasına gönlünü hoş göstermek için cebr-i nefs eyliyordu. Sonkur'un getirdiği haberler miyanında politika havadisi dahi mevcut olup düvel-i muazzama arasında cereyan eyleyen müzakerât, karîn-i

hitâm olduğunu ve yakın vakitte Osmanlıların Teselya kıt'asını tahliye eyleyeceklerini ve o zaman Andrea Kostopolo artık tebdil-i hâlini muhafazaya mecbur olmayıp üniformasını giyeceğini ve üniforma içinde ne güzel bir delikanlı olacağını falanı da söylüyordu ki saf-derûn kızcağız Teselya'nın tahliyesi gibi sözlerin ehemmiyet-i siyasiyyesini kâmilen takdir edemiyor idiyse de babasının Andrea Kostopolo'yu methetmesinden meramı ne olduğunu pekâlâ anlayarak işte bu sözlerden makhûr oluyordu. Mahaza yine babasına renk vermiyordu. Zira ye'sini babasına anlatacak olsa mutlaka muhafazasında daha ziyade iltizâm-ı takayyüd edileceğini bildiğinden ve şu aralık bu takayyüd gevşemiş olduğu gibi Petros vasıtasıyla Recep'e bir haber gönderebileceğini dahi ummaya başladığından bu ümitleri muhafaza için babasına hoş görünmeye gayret eyliyordu.

Babası kızına bir hayli melbusât ve müzeyyenât ile kurabiye ve şekerleme nev'inden me'kulât dahi getirmiş olduğundan ertesi gün bunları bırakarak ve kendi aklına göre ümit-bahş olacak birçok sözler daha söyleyerek çıkmış, gitmiş ve hatta Despina'ya ve Petros'ya bahşişler vererek onların da gönüllerini hoş etmiş ise de o gider gitmez Filomene o kadar ye's ve zucretle bir bükâya başlamıştı ki Petros, Sonkur Yankos'yu kafes ile indirip de Filomene'in yanına geldiği zaman kızcağızın bugünkü hâlini her günkü hâlinden ziyade acımaya şayan görmüştü. Biraz sonra Despina dahi geldi.

Tesliyetkârâne bir musâhabe daha başladı. Ana oğul Yankos Çorbacı'nın ne iyi bir adam olduğunu ispat için kendilerine vermiş olduğu bahşişleri gösteriyorlardı. Filomene ise hem ağlıyor hem de:

- Bahşiş vermek bir adamın iyiliğine delâlet eder ise bahşişin çoğunu asıl Recep Köso verir!

Diyordu ki bililtizam irat eylemiş olduğu şu sözü ileriye götürmeye artık Despina'yu dahi mani görmemek derecesinde cesâret-i me'yûsânesini arttırmıştı.

Petros, bu sözden meramı ne olduğunu sordu. Filomene dahi kendisi gibi bir âşık-ı me'yûsa palikaryalık şanı olan bir adamın merhamet etmesi lâzım geldiği hâlde etmediğini ve babası gibi bir adamdan beş on kuruş bahşiş almayı şâyân-ı

iftihar görüyor ise de bunun palikaryalığa lâyık bir mefharet olmadığını ve hakikaten palikarya ise kendi tarafından verilecek iki satırlık bir mektubu Recep Köso'ya isal edeceğini suzişli ve biraz da sitem yolunda bir lisanla söylemeye başlayınca Petros'ya bir hayret geldi. Mahfuzu olan birçok âşık ve âşıka hikâyelerinde bunların birer ikişer sadık ve kahraman dostları dahi bulunduğunu ve bu dostların o âşık ve âşıkaya imdat ederek herkesin aferinine mazhar olduklarını da tahattur eyledi. Bâhusus palikaryalık şanından bahsolunurdu ki bu eski palikaryaya en ziyade dokunan söz dahi kendi palikaryalığı hakkında edilen taarruz oldu. Mahaza bahşiş meselesinin ehemmiyeti dahi kabil-i inkâr olamayıp işin bir cihetini takviye için:

- Mektubu Köso'ya isal etmek güç değil ama sonra metropolit efendi duyar da bizi buradan kovar ise ana oğul biz ne yaparız?

Dedi. Despina dahi hazır! Hemen oğlunun aks-i âvâzı imişçesine o dahi:

- Ya! O hâlde biz ne yaparız.

Kelimeleriyle oğlunun mülâhazasını teyit eyledi. Bir kere iş bu dereceyi bulduktan sonra neticesinin dahi alınması güç müdür? Filomene bir kere bu işi hiçbir kimsenin duyamayacağını temin ederek nihayet velev sellem duysalar da kovsalar bile Recep Köso'nun kendilerine iş bulacağını bu kadar çiftliklerde bir ana oğulun aç kalamayacaklarını kolayca temin eyledi. Hele babasının getirmiş olduğu altın küpe, yüzük, bilezik, kemer gibi müzeyyenâtı gösterip de:

- İşte Köso'dan bana bir cevap getirecek olursan onun vereceği bahşişlerden maada bunlar da senindir. Burada iki yüz liralık mal var.

Deyince Petros'nun hayretinden gözleri kararmaya başladı. Hem Filomene'e bir iyilik edip kahramanlık eylemiş olacak, hem de birdenbire zengin oluverecek. Lâkin Yenişehir buraya pek uzaktır. Bir haftada gidip gelemez. O kadar müddet gaybubet ise mümkün değil müsaade edilmez. Hatta bu gaybubete manastır halkının nazarıdikkatlerini celp ederek bir iş yapalım derlerken işi bilkülliye bozmaları bile ihtimalden baid değildir.

İşin bu ciheti Petros tarafından dermiyan olunduğu ve validesi canibinden filhâl tasdik kılındığı gibi Filomene tarafından dahi reddedilmedi. Bu müşkülâtın şayân-ı ehemmiyet şeyler olduğunu Filomene dahi teslim edip fakat âkilâne hareket olunduktan sonra da her şeyin çaresi bulunabileceğini bilâ-ihtar dedi ki:

- Meselâ sen buradan yalnız Kalabaka'ya kadar gidersin. Orada kendine bir arakadaş bulursun. Yenişehir'e kadar o gider. Anladın mı?

Bu re'yi Petros derhâl tasdikle beraber yalnız bir cihetini muhtâc-ı ikmâl buldu, dedi ki:

- Hayır! Kalabakalılara pek de güvenemem, Tırhala şurada dört saatlik bir yoldur. Akşam buradan çıksam gece sabaha karşı yine gelirim. Orada bir Müslüman bulurum. Anladın mı? Müslüman bu işi daha iyi görebilir.

Validesi filhâl:

- Evet! Müslüman bu işi daha iyi görebilir.

Cümle-i tasdikiyyesini yapıştırıp mahaza o ma'tûhenin tasdiki olmasa bile Petros'nun re'yi hakikaten sâ'ib olduğundan bunu Filomene dahi kabul eyledi.

"Altın anahtar her kilidi açar" derler. Petros'nun bu hizmeti kabul etmesi içinde eğerçi Filomene'in hâline merhamet ve palikaryaca bir gayret dahi büyük tesir göstermiş idiyse de gözleri önünde duran muhaşşelât-ı zehebiyye ile Recep Köso tarafından alacağı hayalinde büyüdükçe büyümekte olan liraların parıltısı adamcağızın gözlerini kamaştırmıştı. Petros'yu ayıplamamalıdır. Petros'nun yapacağı iş ne bir hıyanettir ne de bir cinayet! Altın denilen o maden-i menhûs yok mu? Onun karşısında ne mağrur gerdenler eğilir, ne mutaassıp ırzlar münhadim olur, ne hıyanetler, ne cinayetler irtikap edilir ki bunlardan insanın kendisini temin edebilmesi için savn-ı samedânîye sığınmaktan başka çaresi yoktur. Cemiyyât-ı medeniyye içinde o maden-i menhûsun âsar-ı tahribiyyesini görmek isterseniz hapishaneler ile fuhuşhanelere bakınız. Bunları dolduran ebnâ ve benât-ı nev'imizi o mehâlik-i müstekreheye ilkâ eden şey altından başka nedir?

-9-

Zor ile Güzellik

İşin güçlüğü Petros'yu bu kadar irzâ edebilmekteydi. Petros, bu kadar irzâ edildikten sonra artık hiçbir güçlük kalmadı. İşe nasıl karar verildi ise öyle de icrâ olundu. Yani Filomene tarafından yazılmış olan bir mektubu hâmilen Petros, birgün aşağıya inerek bir gece için istihsal eylediği mezuniyetten bilistifade Tırhala'ya kadar gitti. Orada şehre kadar giderek mektubu Recep Köso'ya vermeye irzâ edilecek bir Müslüman bulmakta hiç de suûbet çekmedi. Zira Recep Köso, Teselya içinde epeyce şöhret kazanmış bir adam olduğu gibi Sonkur Yankos'nun kızı Filomene ile olan macerası dahi o zamana kadar ağızdan ağıza Tırhala'ya kadar yayılmış olduğundan şu meselede Recep'e hizmet etmeyi herkes doğrudan doğruya bir hizmet-i milliyye olmak üzere telâkkiden başka Recep'ten ümit edilen mükafat dahi böyle bir seferin metâibini göze aldırabilecek şeylerdendi.

Filomene, Recep'e yazdığı mektupta Petros'nun kendilerine her vechile hizmet edebileceğini bittemin kendi hakkında ne yolda bir tertip kuracak ise bu işte Petros'yu istihdam edebileceğini ve fakat Yenişehir pek uzak düştüğünden Tırhala'ya ve mümkün olur ise Kalabaka'ya gelerek orada Petros ile görüşmek iktizâ eyleyeceğini beyan eylemişti. Bu mektuba cevaben yazacağı mektubu kendisine isal edebilmek için dahi onu müslim gayr-ı müslim bir adama tevdien manastıra gönderip bu adamın Petros'yu bularak ona vermesi kâfi olduğunu yazmıştı.

Petros'nun manastırdan gaybubet eylediği gece üzerinden bir hafta mürur etmemişti ki bir gün Aghia Triadha manastırının kafesi yukarıya efzunlar biçiminde fistan giyinmiş bir dağlı çıkardı. Bu dağlı manastıra gelen Hristiyan züvvarının icra edeceği merasim-i ayiniyyeyi ifa eyledikten sonra manastırın bahçelerinde biraz gezinerek nihayet avdet edeceği zaman halat ve bocurgat hademesi miyanında Petros'yu bularak eline bir mektup ve kulağına dahi "Filomene"e kelimelerini sundu ve kafese girerek aşağıya indi. Petros işi derhâl anladı. Hemen mektubu

Filomene'e teslim ederek açılıp okundukta "yarınki pazar akşamı gurûb-ı şemse bir saat kalarak Petros Kalabaka'da bakkal ve meyhaneci Mihalaki'nin dükkânı önünde bulunsun" cümlesinden başka bir şey olmadığı görüldü.

Artık bu emre tevfîk-i muâmeleden gerek Filomene, gerek Petros teehhür ederler mi? Ertesi gün denilen satte Petros tayin olunan mahalde bulunup orada yine dün manastıra gelmiş olan fistanlı efzunu görünce ziyadesiyle taaccüp eyledi. Hele bu efzûnun Recep Köso olduğunu da anladığı zaman eski palikaryanın istiğrabı bir kat daha arttı ise de müstağribâne, müteaccibâne sözler ile israf olunacak vakit olmadığından Recep Köso çıkarıp Petros'nun avucuna yirmi tane Osmanlı altını saymakla beraber:

- Bu gece saat dörtte ben kayanın dibine geleceğim. Kırmızı yanan bir kibrit yakacağım. Sen yukarıda beni bekleyeceksin. Bu kırmızı kibritin yandığını görünce kafesi aşağıya indirip beni yukarıya alacaksın anladın mı Petros? Hiçbir şeyden korkmayacaksın, bu verdiğim para bir kaparodan ibarettir. Bundan daha otuz tanesini de sana sonra vereceğiz.

Emirlerini de i'tâ eylemişti. Petros'nun gözleri kâh altınlara, kâh Recep Köso'nun yüzüne teveccüh ederek adamcağıza gereği gibi hayret gelmişti. Hele bir aralık:

- Ey yukarıya geldiğin zaman ne yapacaksın?

Sualini irat edip de Recep'ten dahi:

- Filomene ile görüşüp iki çift lâkırdı edeceğim.

Cevabını aldığı zaman Petros, bilâ-ihtiyar bir içini çekip dilini yutacak gibi bir şeyler oldu ise de Recep Köso:

- Bunda korkacak hiçbir şey yok. Zerre kadar korkacak bir şey olsa bunu ben kendim göze aldırabilir miydim? Ben her şeyden evvel kendi canımdan korkmaz mıyım? Gece kimse görmeksizin girip, sabahtan evvel yine kimse görmeksizin çıkarsam kim ne haber alabilecek ki, gerek bizim gerek senin için bir tehlike olabilsin?

İzahat ve teminatını verdiği zaman Petros'nun epeyce aklı başına gelip düşündü taşındı filvaki bu derecelerde güzel tertip olunan bir ziyaretten hiçbir kimse için bir gûne tehlike mutasavver olamayacağına o dahi kanaat eyledi. Zaten bir iki haftadan

beri Filomene hakkındaki takayyüdat gevşetilmemiş miydi ya?

Petros manastıra avdetinde vukû-ı hâli Filomene'e hikâye ve ihbar eyledi. Pek ziyade tehlikeli bir iş olduğu Filomene'e dahi mechul olmayan bu ziyaretten dolayı kızcağız pek ziyade ürktü ise de bu defa dahi Filomene'e teselli veren ve havfını izaleye çalışan Petros oldu. Petros:

- Bu kadar güzel tertip olunan işin korkacak neresi var?

Deyince validesi dahi:

- Öyle ya! Korkacak bunun neresi var?

Diye oğlunun re'yini takviye eyliyordu. Haniya Petros:

- Yok, bu pek korkacak bir iştir.

Diyecek olsa, Despina'nun dahi filhâl:

- Evet! Bu pek korkacak bir iştir.

Diyeceğine şüphe etmemeli Filomene bu kocakarının şu bunaklığını bildiği cihetle onun tarafından verilen teminatı hiçe sayıyor idiyse de Petros'nun sadakat için verdiği vaadi pek ciddî bulduğundan yalnız ona emniyet ve itimat ile rûy-ı muhalefet göstermedi.

Artık bu gece manastırın kafesine girerek yukarıya çıkıncaya kadar Recep'in ve Recep gelip odasına girinceye kadar Filomene'in kalbinden geçen hisleri mümkün değil tarif edemeyiz. Bu tarif yolunda sahifeler, baplar doldursak yine uhdesinden gelemeyiz. Zira Recep bu manastıra sağ olarak girdiği hâlde yine sağ olarak çıkabileceğini hiç ümit etmiyordu. Orada kendisi için helâk-ı muhakkak olduğunu bildiği hâlde doğrudan doğruya bu helâke nefsini tevdi eyliyordu. Hatta bu facianın bîçare validesini ne hâllere koyacağını dahi düşünüyordu. İşte bu ihsâs-ı facia bîçare delikanlıyı hakikaten deli divane denilebilecek bir hâle duçar eylemişti. Sanki Filomene, Recep'ten daha iyi bir hâlde miydi? O dahi bu mülâkat Recep ile son mülâkatı olmakla kalmayıp mutlaka Recep'in ve ihtimal ki Recep'le beraber kendisinin dahi son saati takarrüp eylemiş bulunduğunu hükmeyliyordu.

Recep, Filomene'in hücresine girdiği zaman ma'şukasının yalnız hayalini görebildi. Zira hemen o anda gözleri kararıp ol-

duğu yere yıkılıverdi. Nispetle Filomene, Recep'ten daha metin çıktı. Zira o:

- Ah sevgili Recep!

Diye kendisini Recep'in naaşı... Öyle ya! Kalıb-ı bî-rûha "naaş" demezler mi? Recep'in naaşı üzerine atarak, hareketsiz olan gözlerini öpüyordu. Sevgili Recep'inde hayata dair eser bulamayınca Filomene dahi kendisinden geçip bayıldı. Despina ile Petros şu iki muhibbin hâllerine hayretle bakakalmışlardı. Şüphesiz bir çeyrek saat kadar bunlar şu hâlde kaldıktan sonra evvelâ Recep gözlerini açtı. Kendisinin nerelerde bulunduğunu bir türlü tahattur edemediğinden şaşkın şaşkın etrafına bakınıyordu. Nihayet hemen kolları arasında denilebilecek bir kurb ile Filomene'i görünce her şeyi tahattur eyledi. Despina'ya Petros'ya bir kadeh su getirmelerini işaret ederek Petros'nun yetiştirdiği suyu kızın yüzüne serpmesiyle o dahi gözlerini açtı.

Bu bîçare âşık ve âşıkanın şu ilk hâlleri tahrire değil, tersîme şayandır. Birbirinin yüzüne bakışları hem "alık alık" tabirine seza olup, hem de tıflâne bir tebessüm ile müzeyyen idi. Sanki yaptıkları işi beğenip beğenmediklerini birbirinden bu tebessümleriyle sual ediyorlardı. Beş on dakika müddet mükâmeleye muktedir olamadılar. Ondan sonra kelâmları dahi yalnız kalmaya olan ihtiyaçlarını birbirine anlatıp kararlaştırmaya dair oldu. Despina ile Petros bunları iç odada yalnız bırakıp kendileri dış odaya çıktılar.

Dış odada ana ile oğul şu yaptıkları işin iyi mi, yoksa fena mı olduğu hakkında gayet boğuk ve aheste ses ile bir müzakereye girişerek papazlar duyarlar ise bu işin pek fena bir iş olacağını teslim eylediler ise de papazlar duymadıkları surette hiç de fenalığı olamayacağına karar vererek içerdeki âşık ve âşıkayı kendi hâllerine terk eylediler. Hiç zevklerini bozmadılar. Bunlar bir çift kumru gibi lâtif bir gurultu nev'inden söyleştikleri hâlde onlar dahi ana oğul bu yolda kazandıkları ve kazanacakları para ile Tırhala'da açacakları bakkal dükkânını düşünüyorlardı.

İçeriki odada Recep ile Filomene'in sesleri bir aralık kesilmiş idiyse de ana ile oğulun şimdiye kadar şu manastırda yarı mahbus, yarı hizmetkâr ve daha doğrusu yarı esir, yarı dilenci

hâlinde zaman geçirmeleri hiç de zevke gidecek bir şey olmayıp Tırhala'da ön tarafı bakkal ve arka ciheti meyhane olmak üzere açacakları dükkânın bakkal kısmına Petros ve meyhane kısmına Despina nezaret ederek hergün külliyetli alış veriş neticesinde birisi bir çorbacı ve diğeri bir kokona ehemmiyetini hâizen nasıl bir saadet içinde yaşayacakları hakkındaki hayalâta istiğrakları iç odadakileri kendilerine çoktan unutturmuştu bile. Bu misillü ma'âbed-i Nasrâniyyede sabahleyin ilk defa olarak bir çan çalınır ki papazları uykudan uyandırmaya mahsus olup ibadete davet için çalınacak ikinci çan bundan bir çeyrek sonra çalınır. İşte gecenin sükût-ı umûmîsini bu ilk çanının bilihlâl bulutlara doğru aksettirdiği gümbürtüler, gözleri açık oldukları hâlde uykuda demek olan ve hatta bakkallık ve meyhanecilik bahtiyarlığı gibi bir de tatlı rüya görmekte bulunan ana ile oğulu birdenbire bilikaz:

- Bire bunlar ne oldular?

Diye iç odaya koşturmuştu. Girer girmez kendilerini istikbal eden o lâtif levhadan hem ürktüler hem letafetine hayran oldular.

Karşınızda bir levha farz ediniz ki tahtadan yapılmış kerevit gibi bir şey üzerine serilen bir yatağı ve onun içinde "sarmaş dolaş" tabirine bihakkın seza-vâr olan bir çift genç irâe eyliyor. Hem de ne hâl ve vaziyette? Her birinin kolları diğerinin vücudunu sımsıkı sardıktan maada delikanlının başı kızın çenesi altında kalmak suretiyle kızın, çözük perişan saçları delikanlının yüzünü gereği gibi örtmüş.

Bir müddet akılları başlarından gittikten sonra ana ile oğul zihinlerini toplayıp Despina yatağa yaklaştı. İhtiyarlıktan ziyade korkudan lerzân olan bir eliyle Filomene'i dürterek uyandırdı ise de Filomene ile beraber Recep Köso dahi uyandı. İkisi birden kalkıp yatak içinde oturdular. Petros'nun ağzından çıkan her kelimeyi validesi dahi aynen tekrar etmek üzere kemâl-i telâş ile:

- Aman bire canım! Ne yaptınız? Birinci çan çalındı.

Demelerine mukabil Recep Köso, kemâl-i metânet ve safvet ile:

- Çalındı ise ne yapalım? İkincisi üçüncüsü de çalınabilir.

Dediğinden bu cevap, ana ile oğlu bir kat daha duçar-ı hayret ederek birbirinin yüzüne bakakaldılar. Biraz sonra aralarında şöyle bir muhavere cereyana başladı.

Petros - Şimdi papazların kâffesi kalktılar. Beş dakika sonra bütün manastır halkı ayakta bulunacaklardır. Buradan nasıl çıkarsın? Aşağıya nasıl inersin?

Despina - Öyle ya buradan nasıl çıkarsın? Aşağıya nasıl inersin?

Recep - Çıkmayıveririm. Biz burada pek rahatız.

Petros - Ya ihtiyar papaz ber-mutat Filomene'i görmeye gelir ise?

Despina - Aman ya Rab! Ya papaz gelir ise?

Recep - Biz onu evvelden düşündük. Şu hamamcığa girer gizlenirim. Papaz gittikten sonra yine çıkar sohbetimize bakarım.

Petros - Galiba senin niyetin bugün dahi burada kalmaktır ama...

Despina - Evet kalmaktır ama...

Recep - Yok ama, ben, bu kadar korkuyu, telâşı sevmem. Benim buraya gelmekliğim sizin elinizdeydi ama buradan çıkıp gitmekliğim ne sizin ve ne de kimsenin elinde değildir.

Petros - Aman Recep Bey! Beni pek korkutuyorsunuz! Kimin elindedir?

Despina - Aman ya Rab! Ne felâket! Ya kimin elindedir?

Recep - Benim elimdedir. Canım ne zaman ister ise o zaman çıkarım. Sen de beni kafes ile aşağıya indirir Kalabaka'da vaat ettiğim bahşişi alırsın. Benim sözüm senettir. Sözümden asla dönmem.

Petros - Ya bu iş duyulacak olur ise?

Despina - Aman Panagia'm! Ya bu iş duyulacak olursa?

Recep - O! Orası malûm. Benim de, Filomene'in de, sizin ikinizin de, o anda öldürüleceğimiz muhakkaktır.

Bu son söz Petros'yu ölü benzinden beter bir hâle giren sûretinden apaşikâre anlaşılacağı vechile o kadar korkuttu ki da-

marlarındaki kanın donmuş kalmış olduğu dudaklarının titremekte bulunmasından da anlaşıldı. Petros'nun aks-i sadası olan Despina dahi bu havfta bile oğluna tâbi oldu. Petros dışı bakkal, içi meyhane olarak açacağı dükkân sayesinde nail olacağı mes'udiyet-i bahtiyarâneden mahrum kalacağından maada hayatını dahi kaybedeceği için korkuyordu. Despina ise buralarını düşünmeye iktidarı olmayıp yalnız Petros'nun korktuğunu gördüğü için korkuyordu. İkisi birden Filomene'in yüzüne baktılar. Filomene'i tamamıyla kayıtsız, fütursuz görünce korkularını daha ziyade arttırdılar. Muhavere de yine devam olundu.

Petros - Bu hâlde biz belâyı elimiz ile getirmiş olduk ha?

Recep - Belâ nerede? Benim burada bulunduğumu anan ve senden başka kim bilir? Siz haber vermezseniz kıyamete kadar da kimse haber alamaz. Biz işin her cihetini etrafıyla düşündük. Her gün Filomene'e verilen mekûlât ikimize de kifayet eder. Siz dahi ekmeğinizden bir miktarını bize terk edebilirsiniz. Papaz geldikçe ben hamamcığa girer saklanırım. Gittiği anda yine çıkarım. Şeytanların bile haberi olmaz. Neden korkuyorsunuz?

Petros - Demek oluyor ki burada yazlı kışlı ikamet edeceksiniz?

Despina - Evet demek olur ki...

Recep - O da bizim bileceğimiz şey. Canımız ister ise yazlı kışlı ikamet ederiz. Canımız ister ise Filomene ile beraber buradan çıkıp gideriz. Korkma Petros, korkma. Nerede olsak bize senin gibi validen gibi ırz ehli, namuslu adamlar lâzımdır. Siz bize, manastıra ettiğiniz hizmetkârlıktan fena hizmetkârlık etmeyeceğiniz gibi biz dahi size manastırın ettiği efendilikten fena efendilik etmeyiz. Ama bundan sonra hizmetkârlık etmek istemiyormuşsunuz. Sizi umduğunuzdan ziyade bahtiyar edecek sermayeyi vermeye Filomene ile birlikte ahdeyledik. Daha ne istiyorsunuz?

Petros - Allah razı olsun efendim. Ama....

Despina - Ama...

Recep - Aması falanı yok. Siz asıl işin ters tarafını düşününüz. Bu esrarımız meydana çıkacak olur ise hepimizden ziyade kabahatli sen olursun Petros! Biz Filomene ile birbirimizi sevi-

yoruz. Yekdiğerimizin delisi divanesiyiz. Elbette birbirimizi istiyeceğiz, arayacağız, bulacağız. Bunu herkes mazur görür. Sizi Filomene üzerine bekçi koymuşlar. Bâhusus seni! Çünkü bu ma'tûh kocakarının elinden ne gelir? Kafes ile beni buraya çekip getiremez ya? İnkara hiç mecal yoktur ki beni çekip buraya getiren sensin. Onun için cezanın en büyüğü de sana lâyık görülür. Ama bizi öldüreceklermiş. Bizim için birbirimizden ayrı yaşamak, ölümden bin kat beterdir. Birlikte yaşadığımız günlerin her birisi de bir ömre bedeldir. Anladın mı kuzum? Kaç gün birlikte yaşayabilir isek o kadar ömür yaşamış oluruz. "Zor ile güzellik olmaz" derler ama işte bazı kere zor ile güzellik dahi olabilir. Sen bizi burada saklamaya bu sırrı herkesten gizlemeye yani bize bu iyiliği etmeye mecbursun. Kendi başının selâmeti için mecbursun. Haydi kuzum daha ziyade yorulup üzülmeyelim. Odanıza çekiliniz de rahatınıza bakınız. Biz de rahatımıza bakalım.

Şu sözlerin her cümlesini dinlerken Petros'nun etvarına târî olan komiklik hiçbir komikte görülemezdi. Hele Petros hâlden hâle tahavvül eyledikçe validesinin dahi bu tahavvülâta peyrev oluşu o komikliği bir kat daha artırıyordu. Bunların hâli o kadar gülünç oldu ki bir aralık Filomene içinde bulunduğu tehlikenin dehşetini unutarak sürekli bir kahkaha koparmaktan kendisini güç hâl ile men edebildi.

Evet Petros ile Despina çekildiler. Dış odaya gittiler. Ama sûret-i ric'atleri Recep'in dahi derununda mukavemeti gayr-ı kabul kahkahalar peyda eyliyordu. Bu gidiş "bir giderim beş ardıma bakarım" tavsifinin de haricine çıktı. Zavallılar kâh ileriye doğru bir adım atmayı müteakip sağdan veyahut soldan geri ederek Filomene ile Recep'in yüzüne müthiş müthiş bir baktıktan sonra bir de mahzun mahzun meyus meyus birbirinin yüzüne bakıyorlar ve kâh ileriye doğru atacakları adımı yüzleri Recep ve Filomene'e müteveccih olduğu hâlde vapur çarhlarının hareketini ihtaren "tornistan" tabiriyle anlatabilceğimiz surette kıçın kıçın atıyorlardı. Her tevakkufda Filomene ile Recep'e daha biraz şeyler söylemeye davranıyorlar idiyse de söyleyemiyorlardı. Despina'nun her davranışta söyleyeceği şeyin ne olabilceğini merak etmeye ihtiyaç yoktur. Petros ne söyler ise o da onu tekrar edecektir. Hatta Petros'nun ne söyleyeceğini

merak etmeye de lüzum yoktur. Recep'in şu ihtifasındaki tehlikeyi bir daha anlatacak değil mi? O çoktan anlaşıldı. Hem de bir sûret-i acîbe ve ma'kûsede anlaşıldı. Petros'nun nazarında bile tahakkuk eyledi ki asıl tehlike bu ihtifada değildir. Belki bu esrarı ifşadadır. Esrar muhafaza edildikçe tehlike bulunmadıktan fazla selâmet dahi muhakkaktır.

Birbirinin cananı olan iki genç şu manastır odası gibi enzâr-ı ağyardan beri ve âzân-ı a'dâdan hâli bir beytü'l-visalde birleştikleri zaman aralarında ne gibi sözler cereyan eylediğine ve ne türlü ahval ve muamelat vukua geldiğine vukuf için oraya nazar-ı tecessüsü ve sem'-i merakı havale etmek edep ve terbiyeye muvafık düşmez, değil mi? Burada gönlümüz istiyor ki bu gece şu odaya bir romancı sıfatıyla dahi sem ve nazar havale etmeliyim. Bu kadar zamandan beri seviştikleri hâlde bin mani ve mezâhimin haylûletiyle nail-i emel olamamış bulunan bu iki muhibbin ilk şeb-i bahtiyarîsi olan bu gece, rahat ve mes'udiyetlerini bu suretle olsun ihlâl etmemeyi gönlümüz emreyliyor. Zaten burada olan biten işleri ber-tafsil hikâye için sükût-ı kat'ideki fesahat ve belâgat hiçbir sözde, hiçbir yazıda tasavvur olunamaz. Bu sükutun hikâyeyi nakl ve rivayetindeki mükemmeliyet sahifeler, baplar dolusu tafsilâtta da bulunamaz.

Fakat işin yalnız şu ciheti, karilerimiz nazarında izaha muhtaçtır ki:

Bizim Recep Köso, Filomene ile vakt-i mu'ayyeninden evvel visal arzu etmiş olsaydı şimdiye kadar bunun için bin türlü fırsat elinde bulunup onlardan istediği gibi istifade ederdi. Bu istifadeyi aramadığına ve etmediğine sebep ise kendi iffetperverliği, ismetperestliği olduğu, yerinde ve zamanında tafsil kılınmıştı. İmdi Recep Köso, bu davada, bu itikatta bir delikanlı olduğu hâlde acaba hangi fikr-i cedîde tahvîl-i hikmet eyledi de bu gece şu manastır odasını kendilerine beytü'l-visal edindiler?

İhtiyar Petros ile teati eylediği sözlere bir daha dikkat olunsa bu sualin cevabı yine o sözler içinde bulunabilir.

Recep Köso, diyordu ki bu iş duyulacak olursa kendisi de, Filomene de, ana oğul Despina ve Petros da o anda öldürüleceklerdir. Bir çift âşık ve âşıka işin neticesi böyle ölüme müncer olmak lâzım geleceğini görünce artık kendilerini her hâl ve hare-

kette muhtar addetmezler mi?

Böyle bir hâlden dolayı en şiddetli bir fikr-i itiraz evvel be-evvel Recep Köso üzerine havale-i şiddet eder değil mi? Hâlbuki böyle bir havaleye karşı da evvel be-evvel Filomene mukabele ve müdafaa gösterirdi. Filomene o mukabelesinde o kadar kuvvet gösterirdi ki o fikr-i itiraz âdeta hakk-ı müdahalesi olmayan bir işe müdahale etmekte olduğunu görerek mukaddime-i müdahalesinden mahcup kalırdı. Recep ise kendini müdafaa için şakk-ı şefeye bile lüzum göremez, zaman dahi bulamazdı. Bu gibi noktalar o kadar nazik şeylerdir ki asıl fikr-i hikmet işin o noktaya vusulüne kadar sebebiyet göstermemeyi istilzam eder. Yoksa iş o noktaya vardıktan sonra son muhtariyet-i beşeriyyelerinden istifadelerini arayan gençleri değil, asıl buna sebebiyet gösterenleri muaheze eylemek lâzım gelir.

Mahaza şu romanda ittibâ' eylediğimiz hikmetin öyle bol bol müsâadâta müstaidd bir hikmet olduğunu zannetmeyiniz. Biz bu hikâyenin nâkili sıfatıyla işin bu sureti bulmuş olmasından memnun dahi değiliz. Lâkin tabiat-ı maslahatın önüne sedd-i mümânaat çekmek cihetine kalkışacak olsaydık hikâyemizin tabiîliğini ihlâl etmiş ve tabiatı tekzib eylemiş olurduk. Bu iki çocuğun şu cür'et-i âşıkâneleri ne kadar tıfılâne olduğunu ve işin atisini ne yolda müşkilâta düşürdüğünü dahi aşağıki babımız izah ve irae eyleyecektir.

-10-

Hicran

Her işin bir mecra-yı tabiîsi vardır ki, iş o mecra-yı tabiîsinde cereyan edecek olur ise hâlelden, tagayyürden masun olarak ta hariçten kuvvetli bir sebep zuhur etmedikçe hüsn-i cereyanında devam eder, gider. Fakat bir işi mecrâ-yı tabiîsinden çıkarıp başka bir tarafa saptırmak lâzım gelince, masuniyet ve emniyetin bu derecesi müyesser olamaz. Zira o işe açılacak yeni mecra asıl mecrası gibi tabiî olmak şöyle dursun tabiîyi tamamen taklit bile mümkün olamaz. Bu kaziyyenin hükmü en ziyade umûr-ı cinâiyyede görülür. En tecrübekâr caniler bile setr-i cinayet için her esbabı düşündükleri hâlde mutlaka bazı sebepleri tahattur ile onlara karşı tedâbir-i tehyie edemeyerek bilâhare o sebeplerden dolayı cinayetleri meydana çıkar ve ukûbet-i lâyıkalarına kendilerini duçar eder. Zaten cinayât dahi işi mecrâ-yı tabiîsinden çıkarıp bir başka tarafa saptırmak değil midir?

Bu baba şu mukaddimeden girdiğimize nazaran karilerimiz Recep ile Filomene'in hareketlerini de mecrâ-yı tabiîye muhalif ve cinayete müşabih bir hâl olarak telâkki eylediğimizi anlayacaklar ve ihtimale pek karibdir ki bunu da insafsızlığımıza hamledeceklerdir. Zira âşık ve âşıkaya herkes merhamet edip onların muhaliflerine herkes buğz eder. Âlemde hemen hiçbir kimse bulunamaz ki gönlü mecrasından aşk denilen seyyale-i ateşîn bir defacık olsun cereyan etmemiş bulunsun. Herkes bu tatlı marazı az çok tecrübe etmiş bulunacağından yeniden o derde giriftar bulunanları şâyân-ı merhamet bularak dârû-yı visal ile teşfîlerine yardım gayretine düşer. İnsan sıfatıyla bizim dahi bu gayrette bulunduğumuza şüphe edilmeli midir? Fakat romancı sıfatıyla hayalimizce vukuatın doğrusu demek olan şeyleri haber vermeye mecbur bulunduğumuz gibi hâkim sıfatıyla dahi mesaili edyan ve kavanin ve örf ve âdet nikat-ı nazarına muvafık olacak bir surette muhakemeye mecburiyetimiz elbette teslim olunur.

Bu hâle göre Recep Köso ile Sonkur Yankos'nun kızı Filomene'in ettikleri bu işi bir cinayete teşbihimiz pek doğru görülmelidir. Evet ikisi dahi fail-i muhtar olan bir çift insanın bu yoldaki âmal ve makasidi pek tabiî görülmek ve insanın bu âlemde en büyük hakkı teehhül olduğu için insanı o haktan istifade hususunda muhtar bırakmak lâzım geleceğini biz dahi düşünmüşüzdür. Birçok yerlerde yazmışızdır bile. Fakat yukarıda tadat eylediğimiz dört nokta-i nazarın muhkemiyetini bu yoldaki tasavvurât-ı feylesofâne ve şairâne gevşetebilir mi?

Zavallı Recep ile bîçare Filomene şu manastırı kendilerine mahall-i visal ittihazına mecbur olup da her şeyi düşündükleri zaman yalnız bir şeyi... Hayır? Yalnız bir şeyi de değil birkaç şeyi düşünememiş idiler ki onların birincisi aralıkta bir Sonkur Yankos'nun kızını ziyarete gelmesi meselesiydi. Filomene'in babası geldikçe kızının odasında yatıyordu. O zaman Recep Köso'yu nereye saklayacaklar? Hatta herif de geldi ya! Recep Köso'yu saklayabilecek yer dahi bulunamadı ya!

Recep'in buraya vusulünden yirmi gün kadar geçmişti ki bir gün manastırın iner çıkar olan kafesi, Yankos Çorbacı'yı kaya üzerine çıkardı. Bu haber filhal Filomene'e vasıl oldu. Hem de odasında daimi misafir olan Recep Köso tehlikesine karşı esbâbı müdafaaya hazırlaması gayretiyle değil her gelişte Yankos'nun hademeye vermekte bulunduğu bahşişler şevkiyle! Bir, iki, üç hademe birden koşup:

- Kir Yankos geldi, Kir Yankos!

Müjdesini getirmişler... Onlara göre müjde ve Filomene'e göre kara haber olan bu keyfiyeti bildirmişlerdi. İlk koşanların arkası sıra Petros dahi betbeniz kül kesilmiş olduğu hâlde koşup bu haber-i musibeti getirdi. Bundan dolayı yalnız Filomene'in değil Recep Köso'nun dahi büyük bir havf ve hirâsa duçar olmuş bulunduğunu ketm edememeye mecburuz. Heriflerin arkası sıra Sonkur Yankos dahi zuhur eyledi. Recep, derhâl hamamcığa girip gizlendi. Bereket versin ki Yankos şu ilk vürutta Filomene'in odası içinde kalıp yerleşmedi. Metropolit efendinin elini öpmeye gitmek isticaliyle:

- Kızım! İyisin hoşsun ya? Hem de görüyorum ki, pek iyisin pek hoşsun. Maşallah evvelki def'alar gördüğüm hâlde değilsin.

Buranın havası sana yaramağa başlamış. Çehrene bir pembelik, gözlerine bir parlaklık gelmiş. Fakat biraz müsaade et de gidip metropolit efendi ile görüşeyim. Ondan sonra gelir bütün geceyi senin yanında geçiririm.

Diye çıkmış metropolit dairesine gitmişti.

Vakıa Filomene'e yirmi günden beri manastırın havası pek yaramaya başlamıştı. Âşıkıyla kucak kucağa gam ve elem-i âlemden azade bir tatlı visal içinde geçen demler evân-ı hicrana benzerler mi? Recep'in demiş olduğu vechile bu yolda geçen günlerin her biri hükümde bir ömür demektir. Hatta kendi vürudunun mucip olduğu havf ve hiras Filomene'i her hâlde gereği gibi tagyîr etmemiş olsaydı yani babası kızını mes'udiyet-i mahzadan ibaret bulunan hâl-i tabiîsinde görmüş bulunsaydı çehresini de, gözlerini de daha parlak bulur ve vechinin mütemmim letafeti olan daimî hanedanlığına hayran kalırdı.

Yalnız Sonkur Yankos'nun metropolit efendiyi ziyaret-i isti-'câline bereket versin ile kalınmamalı. Bereket versinler ile derece-i ehemmiyeti takdir olunmak lâzım gelen birkaç hâl daha vardı. Bereket versin ki Yankos'nun vürudu akşam üzeri gurûb-ı şemse yakın bir zamana tesadüf eylemişti. Bereket versin ki Sonkur Yankos metropolit efendi ile ziyaretini epeyce uzattıktan maada o gün perhiz günü olmak hasebiyle akşam taamını dahi metropolit efendi ile birlikte etmeye lüzum görmüştü de, yine bereket versin ki gece karanlığının her tarafı istilâsına kadar Sonkur Yankos metropolit dairesinde kalmıştı. Eğer bu fırsatlar, bu tesadüfler imdada yetişmemiş olsalardı gece sabaha kadar hamamcık içinde Recep'in sessiz sedasız zaman geçirebilmesi mutlaka mümkün olamayacağından bu âşık ve âşıkanın yakayı ele vermeleri muhakkak idi. Çünkü bu hamamcık dediğimiz şeyler Rumeli'nin her tarafında mevcut olan bir nev gusulhanelerdir ki bir oda içinde bunların mevcudiyeti bir yük veyahut dolabın mevcudiyeti gibidir. İnsan bir dolap içinde hiçbir patırtı etmeksizin sabaha kadar zaman geçirebilir mi?

Recep ve Petros ve Filomene şu beliyye üzerine ne gibi bir çare ve tedbir bulabileceklerini düşünmeye başladılar. Fakat ne kadar düşündüler taşındılar ise de, ne manastır ebniyesi dâhi-

linde ve ne de hâricen yayla üzerinde Recep'i saklayabilecek bir münasip yer tahattur edemediler. Recep bu odadan çıkacak olur ise ya papazlar veyahut hademe tarafından görüleceği muhakkaktır. Bu bapta tedbîr-i yegâne olmak üzere Petro'nun aklına bir şey geldi. Dedi ki:

- Kafes yukarı alındı. Gurûb-ı şemsden sonra aşağıdan yukarıya hiçbir kimsenin çıkmasına ihtimal olmadığından kafes amelesi yerli yerine dağıldı. Ben gider kafesi hazırlarım. Recep dahi buradan çıkıp karanlıkta bir baş kafese gelir gelmez içine girerek ben de indirmeye başlarım. O aralık bu ameliyatı görecek bile olsalar "halat dolaşmış da onu düzeltiyorum" diye bir yalan bulurum. Recep aşağıya iner, kendine bir yer bulup bu geceyi ve yarınki gündüzü orada geçirir. Yarın gece sabaha karşı gelir kendisini tekrar çeker buraya getiririm.

Tehlikenin perişan etmiş olduğu zihinler bu tedbiri pek musîb buldular. İcrasında dahi bir fenalık görülmedi. Vakıa Recep, Filomene'in odasından çıkıp kafes mahalline gidinceye kadar hademeden, papazdan birkaç kişiye tesadüf eyledi ve hatta bunların bir ikisi kendisine söz bile söyledi ise de kıyafetçe Rumlardan farkı olmadığı gibi lisanca dahi farkı olmayan Recep bunları tağlitte güçlük çekmedi. Kafese kadar vardı ve nice senelerden beri Petros'nun bu ameliyatta peyda eylemiş olduğu maharet sayesinde bissuhûle kafese girmekle beraber kendisini kayanın dibinde buldu.

O gün akşama kadar işleyerek yağı kalmamış olan demir makaranın güya kendisine tahmil edilen sıklete tahammül edemiyormuş da inim inim inliyormuş gibi peyda eylediği gıcırtı gecenin sükut ve sükûn-ı umûmîsi münasebetiyle her cihete aks-endaz olduğundan ve gece vakti makara işlemek asla mutat ve mesmû bulunmadığından bu gıcırtı bocurgat amelesini kâmilen kafes mahalline celp eylemişti. Vakıa daha ilk gıcırtı bile Petros'nun dahi içini gıcıklayarak evvelce makarayı yağlamak tedbirini tahattur edemediğnden dolayı kendi kendisini levm ve teşnî'e müsâraat eyledi ise de yalanı daha evvelden hazırlanmış olması yüreğine teselli verdi. Gelen arkadaşlarına:

- Halatı şuraya karma karışık yığmışlar. Kangallar dolaşmış da onu düzelttim.

Diye aşağıya inmiş bulunan ve artık boş kalmış olacağı derkâr olan kafesi ber-mutat muntazaman çekip yukarıya aldı. Bu hileden de kimse şüphe bile edemedi.

Filomene ve Recep'i şu tehlike-i muhakkakadan bu surette kurtarmak tedbirini dermiyan eylediği zaman Petros pek sadık ve halis idi. Esbâb-ı sâire haylûlet etmemiş olsaydı vermiş olduğu vaat mucibince, ertesi gece Recep Köso'yu tekrar çekip Filomene'in yanına getireceği muhakkakattan idi. Fakat vâhayfâ, vâ-esefâ ki esbâb-ı sâire haylûletiyle bu geceki müfarekat Recep Köso ve Filomene için bir hicran-ı müebbed suretini aldı. Şöyle ki:

Bir kısmı Yenişehir'de ve diğer kısmı Kalabaka'nın Aghia Triadha manastırında geçen şu romanın evân-ı vukuu 1296 senesiydi ki bu tarih, Teselya'nın bittahliye Yunanistan'a terki hakkında Berlin muahedesinin vermiş olduğu kararın da mevki-i icraya konulduğu tarihtir. Zaman-ı tahliyyenin takarrübü havadisini bundan evvel manastıra getirmiş olan Sonkur Yankos olduğu gibi o zamanın hulûlü havadisini de menhus herif bu akşam getirmişti. Tahliyeye dair emirler varit olduğunu ve Yenişehir devâir-i mülkiyye ve askeriyyesince tehiyyata başlanıldığını ve Yunanistan'dan dahi mülkiyye ve askeriyyeden komiserler geldiğini ve Yenişehir ahali-i müslimesinin bir büyük kısmı hicrete hazırlandığını falanı gerek daire-i mahsûsasında metropolit efendiye ve gerek kendi odasında Filomene'e hikâye eylemişti. Bu haberler ağızdan ağıza tekmil manastır halkına dağılıp ağıl ve ahır hademesine varıncaya kadar bir fert kalmamıştı ki bu haberi almamış bulunsun. Nice senelerden beri aklâm ve elsine-i müfsidîn ile beyinleri doldurulmuş bulunan şu adamlara bu haberlerin ne yolda tesir edecekleri muhtâc-ı tarif ve tafsil değildir. Bu bapta yalnız bir misal ile iktifa ederek deriz ki Recep Köso'yu ele veremek için bu gece şu manastırdan çıkarmak hususunda Petros'nun beyan eylediği tedbir âdeta bir inayet-i ilahiyye olmuştur. Eğer bu gece Recep bu manastırda kalmış olsaydı hayatının tehlikede kalacağı muhakkak idi. O dakikaya kadar Filomene ile Recep hakkındaki hiss-i sadakatinden şüphe edilmemek lâzım gelen Petros'nun da o dakikadan sonra sadakatine itimat asla caiz olamazdı. Hatta

Petros bile kendi kendisine:

- Vay şeytan alasıca herif vay! Ucuz kurtulmuş oldu. Ben şu politika işlerinin encâm-ı kâr Teselya'nın tahliyesine müncer olacağını muhakkakan bilseydim hiç o Köseoğlu'nu buraya sokar mıydım? Bir kere girmiş olsa bile daha o gece tekrar indirmeye mecbur etmez miydim? Bana ne yapabilirdi? Hiçbir şey yapamazdı. Bana metropolit muavini kaç defa söylemişti ki Teselya, Yunanistan'a geçecek olur ise ben de jandarma mülâzımı olacağım, bakkal dükkânı, meyhane neme lâzım?

Demeye başlamıştı ki kendi kendisine bu hayalleri yürüten Petros için beş dakika evvel dost olduğu bir Recep Köso'ya beş dakika sonra düşman olmak hiç de istib'âd olunacak ahvalden değildir.

Bu gece Sonkur Yankos'nun neşesini görmeliydi. Sonkur Yankos'nun neşesini! Kızı Filomene'e ne neşeli, ne muhibbâne sözler söylüyordu. Hatta Andrea Kostopolo'nun yüzbaşı üniformasını giymiş bulunduğunu bile tebşir ediyordu. O dahi komiserler heyetine dahilmiş. Yarın şöyle olacak öbür gün böyle gidecekmiş. Herkes mes'ut ve bahtiyar olacakmış. Ama herkesten ziyade kendi sevgili kızı Filomene mes'ut ve bahtiyar olacakmış.

Bu sözleri pederinden işittiği esnada Filomene'in kalbinden neler geçtiğini kendisi söyleyebilir mi ki biz yazabilelim? Vakıa romancı yalnız söylenen şeyleri değil kulûbden geçen şeyleri dahi bilir ve yazar ise de bunların bazılarını sükût ile anlatmak sayfalar dolusu tafsilat ile anlatmaktan daha fasih, daha beliğ olur. Biz dahi bîçare Filomene'in şu ahval üzerine ve pederinden işittiği şu sözlere mukabil gönlünden neler geçtiğini sükutumuzla tarif etmeyi tercih eyliyoruz. Elbette karilerimizin kendi tasavvurları bu bapta bizim kendi tarifatımızdan daha vâsi olur.

Gariptir ki bu ahvâl-i mania, âşıkıyla müfarekatını bir hicrân-ı müebbed suretine tahvil edeceğini Filomene'e dahi inandırmak lâzım geldiği hâlde bu cihet bîçare kızcağının hayal ve hatırına bile gelmiyordu. Ye's denilen şey âşık kalbine kolay kolay fürce-yâb-ı duhûl olamaz. Vakıa ümit dahi bu emr-i duhûlde pek muhterizdir. Beyne'l-havf ve'r-reca bulunmak

emrinde âşıkın hâli pek başkadır. Ama ne olur ise olsun kalb-i âşıkta ümit daima faik olup her hâlde âşık umar. En cüz'i şeyler üzerine en büyük ümitler bina eder. Her kurduğu ümit dahi kendisince bir nailiyet-i kat'iyye hükmünü alır.

İşte Filomene bu hâldeydi. Kendi kendisine düşünüyordu ki yarın babası gidecektir. Yarın gece Recep gelecektir. Petros Recep'i içeriye alacaktır. Ey sonra? Sonrası onun nesine lâzım? Recep'in avdeti kâfi değil mi? Recep geldikten sonra her şeyin çaresi bulunamaz mı? Ama her çare kesilecek, her tedbir münkat'i olacakmış. Bunlar şu ihtimali zaten düşünmüşler. Lâzım gelen kararını da vermişler. Birbirinin âguşunda yaşamaya maniler haylûlet edebilirler ise de birbirinin âguşunda ölmeye hangi mani haylûlet edebilir? Âşık ve âşıka son defa olarak bir daha sarmaş dolaş olurlar her biri diğerinin nefes-i vâ-pesinini teneffüs ederek ve gözlerini diğerinin gözleri içine dikerek tatlı tatlı can verip visâl-i ebedî rahatına nail olurlar.

Heyhat! Evdeki pazar çarşıya uyar mı? İhtimal ki bu gibi ateş-i aşk ile sûzan olan âşık için bu hatime bir hüsn-i hatime sayılsın. İhtimal ki bu ölüm bir nimet addedilsin. Lâkin ekseriya felek, bu kanlı fâci' nimetleri de kıskanır. Bu yoldaki inayetlerini de dirîg eder. Bakınız iş nasıl oldu?

Sonkur Yankos Çorbacı, bu geceyi dahi kızının odasında sabaha isal eyledikten sonra sabahleyin ilk çanda uyanıp kızı ile beraber sabah ibadetine hazırlandı. İkinci çanda mabede varıp sair manastır halkıyla beraber sabah ibadetini icra eyledi. Bîçare Filomene, tasvir-i Meryem karşısında zânû-ber-zemîn-i tazarru' olarak o kadar sûziş ile ibadet eyliyordu ki pederi kızının bu vaz'ını gördükçe artık ıslah-ı ahval eylemiş olduğuna zerre kadar şüphesi kalmıyordu. Lâkin acaba Filomene bu sûzişli tazarruâtıyla Hazret-i Meryem'den neler diliyordu? Filomene'in bu taabbüdü bize vaktiyle Kays'ın etmiş olduğu bir duayı ihtar eder. Hikâye malûmdur ya? Fakat biz tekrar ihtar edelim. Kays'ı, makam-ı muallâ-yı harem-i şerîfe götürmüşler. Babası: "Oğlum burası duaların müstecab olduğu bir mahall-i mübarektir. Şu duçar olduğun beliyye-i aşktan kurtulmak için burada Hak tealâ hazretlerine dua et. Kat'iyen me'mûldur ki bu dertten halâs bulursun" demiş. Kays pederine tekrar tekrar

sualler irat ederek bu münâcaatgâh-ı mukaddeste edilen duaların müstecab olacağına kendisi dahi itmi'nân-ı tâm hâsıl eyledikten sonra "İlâhî ! Bu aşk benim için bir nikmet değil bir nimettir. Sen o nimeti benden geriye alma. Onu tezyit et!" diye dua ve niyaz eylemiş ve filvaki Kays'ın bu duası kabul olunmuş. İşte Kays'ın duası pederinin ümit ve intizarına nasıl muhalif idiyse Filomene'in taabbüdü dahi pederinin ümit ve intizarına o kadar muhalif idi. Filomene bîçare Filomene şu makamda tasvir-i Meryem'e kalp lisanıyla söylediği sözleri cism lisanıyla pederine söyleyemezdi. O resmin sahibine tevdi' eylediği esrarı mümkün değil babasına tevdi edemezdi. Babasına değil a kendi itirafçısı olan ihtiyar papaza dahi bu sözleri söyleyemez, bu sırları tevdi eyleyemezdi. Hayf ki Filomene'in bulunduğu yer Kays'ın bulunduğu mahal gibi isticâbetgâh-ı dua olamadı. Eğer bîçare kızcağızın ettiği dualar kabulgâha vasıl olmuş bulunsalardı 1296 senesi vukuatı Sonkur Yankos ve emsalinin temenniyatına muvafık düşmeyip Filomene'in, Recep'in ve onlarla beraber bütün Osmanlıların temenniyatına muvafık düşerdi. Ne çare ki hükm-i kaza ve kader böyle olmamasını iktiza eylemiştir.

Mabetten çıkıldıktan sonra Yankos kızını alıp metropolit efendinin dairesine götürdü. Elini öptürdü. Hayır duasını kazandırdı. Oradan çıktıktan sonra dahi doğruca kafesin yanına götürdü. Meğer evvelce Petros ve Despina'ya vermiş olduğu emirler mucibince Filomene'in eşyası hazır edilmiş. Orada bütün hademe ve ameleye bol bol bahşişler dahi tevziine başladığı zaman zavallı Filomene'in ayakları suya ererek kızcağız ahvalin bundan sonrası neye müncer olmaya doğru gideceğini anladı ise de şu hâlde müracaat olunabilecek bir çare kaldı mı ki müsâraat eylesin? Şu hâlde Filomene için ye's ile boğulmaktan halâsın yalnız bir çaresi kalmıştı. O çare ise otuz metre irtifaı olan o duvar gibi kesme kayadan kaldırıp kendisini aşağıya atıvermek çaresinden ibaretttir. Eğer Recep yanında bulunsaydı da onun tarafından bu çareye tevessül işaret olunsaydı hiç şüphe etmeyiniz ki Filomene bu ölümden gözlerini bile yummazdı. Recep orada bulunmadığı ve bunu kimse kendisine ihtar etmedeği için bu ölüm hatırına dahi gelmedi. Bu hâlde zavallı kızcağız kendisine bir başka medâr-ı teselli buldu. O ise duçar olduğu

zucret içinde her cihetten ümitleri kesilen her bîçarenin son medâr-ı tesellisi ağlamak!

Evet! Filomene hüngür hüngür ağlamaya başladı. Ama bu girye pederini asla müteessir etmiyordu. Sonkur Yankos buna fena bir surette ehemmiyet vermiyordu. Bunu da hüsn-i te'vîl eyliyordu. Kendi kendisine diyordu ki:

- Üç dört aydır burada melekler gibi ikamete alışmış. Azizeler gibi bütün ihsasını Cenâb-ı Meryem'e hasretmiş. Şimdi bu masumâne maişetten tebâüdü elbette kendisine tesir eder. Ama bu tesir ıslah-ı ahval eylemiş olmasının alâmet-i bahiresidir. Binaenaleyh şayân-ı teşekkürdür.

Kayanın dibinde Sonkur Yankos'yu bir sirem arabası bekliyordu. Dün akşam kendisini buraya getirmiş olan araba ki bu geceyi Kalabaka kasabasında geçirmişti de dünden almış olduğu emir üzerine bu sabah erkenden yine kaya dibine gelmişti. Filomene'in cüz'i eşyası arabanın arka tarafına yığılarak ve orta yerine baba ile kız binerek ön tarafına dahi siremci bindiği gibi çala kamçı Tırhala yoluna revan oldular.

Bir iki ay evvel Yenişehir'den bu tarafa doğru etmiş oldukları seyahata asla benzemeyen bu seyahatta fikrimizi Sonkur Yankos ve Filomene'e terfîk etmeyeceğiz. İlk seyahatta o hilekâr herifin ne kadar me'yusiyetle gelmesine mukabil şimdi ne kadar memnuniyetle gitmekte bulunduğunu hiç araştırmayacağız. Zavallı Filomene için bu iki seyahatin evvelkisi de, ikincisi de birbirinden daha bedbahtâne olduklarını da izah ve tafsile girişmeyeceğiz. Hikâyenin bu kısmını burada bırakıp badema asıl Recep Köso'yu düşüneceğiz. O yürekler acısı delikanlıyı ki yalnız cananının elden gitmiş olması kendi hakkında felâket-i uzmâ olmaya kâfi iken daha ne kadar felaketler kendisini beklemektedir. Binaenaleyh serian bu bâb-ı âşire hâtime çekerek bâb-ı hâdî aşrımızı küşad etmeliyiz.

-11-

Hicret

Sonkur Yankos'nun manastıra kızını ziyarete gelmesi üzerine Recep'in tekrar kayadan aşağıya indirilmiş olması eğerçi biraz canını sıkmış idiyse de kaya dibinden Kalabaka kasabasına varıncaya kadar esnâ-yı râhda düşünmeye başladıkta şu bir gecelik müfarekatı âdeta lâzım addeylemişti. Üç haftadan beri Filomene'in odasına kendisini hapseylemiş bulunan Recep havâyic-i beşeriyyenin hemen her cihetini istifaya yol bulmuş idiyse de tıraş için hiçbir çare düşünüp bulamamış olduğundan bu gece Kalabaka kasabasında müyesser olabilecek tıraşa daha esnâ-yı râhda iken sevinmeye başlamıştı. Bu gece Kalabaka'da kendisini ne gibi kara haberler beklediğinden ve Filomene'den şu müfârekatı bir müfârekat-ı kat'iyye olduğundan bîçarenin haberi bile yok a? Aklınca her cihetten bahtiyar olduğu hâlde bir eksiği tıraşı olduğu ve onu da ikmale gitmekte bulunduğu için seviniyordu.

Aklını fikrini Recep'in bulunduğu hâl gibi bir hâl ile perişan etmeyip de bu gibi ahvali hariçten temaşa ve tetebbu edenler insanın önünü sonunu düşünmeksizin teşebbüsât-ı mezkûreye doğru kendisini kapıp koyuvermiş olmasına taaccüp ederler. Hakları da vardır ama böyle bir cesareti göze aldırabilmek için işin önünü sonunu düşünmek mevâni-i kat'iyyedendir. O kadar mülâhaza sahibi olanlar da böyle bir hareket bulunamaz. Böyle bir herekette bulunanlarda dahi öyle bir mülâhaza olamaz. Kaya dibinden Kalabaka'ya doğru gelirken ta kasabaya yaklaştığı zaman Recep'e pek muvakkat bir intibah gelerek kendi kendisine:

- Ey Köso! Sen hiç olmayacak bir işi yaptın ama bu yaptığın işin sonu ne olacak?

Demiş idiyse de bu suali cevaptan müstagnî görmüştü. Hatta bu intibah da Recep'in âdeta canını da sıkmıştı. Ettiği yolsuz bir hareketten dolayı vicdanı kendisini rahatsız eylemekte bulunan adamların yaptığı gibi o dahi intibahını def ve men için:

- Ne yaptım ise yaptım. Birkaç hafta öyle bir hâlde yaşadım ki her dakikası bir ömür değer!

Diye kalbine kuvvet vermeye çalışmış idiyse de hâsıl olan intibahı bu suretle def edememişti. Birkaç defa daha kendi kendisine:

- Sonu ne olursa olsun! Pekâlâ ettim. Başkaları hakkımızı vermedikleri hâlde biz hakkımızı kendi kendimize aldık. Filomene memnun ben memnun. Kimin ne demeye hakkı var? Böyle olmasaydı bilkülliye mahrum kalacaktık.

Diye hak vererek evhamı def'e çalışmıştı.

Öyle ya? Bir Fransız darb-ı meselinin dediği gibi, "hiçe nispetle, az müreccahtır". Ma'şuka-i dil ü canından bilkülliye mahrum kalmaktan ise üç hafta ni'met-i visâl içinde yaşamak elbette büyük bahtiyarlıktır.

Recep Köso - İşin bundan ilerisini henüz bilmiyordu. Bu cehli kendisi için asıl en büyük nimet addolunabilirdi. Hayf ki bu nimet dahi pek seriü'z-zeval oldu. Kalabaka'ya geldiği zaman doğruca bir berber dükkânına girmişti. Dağlı efzun kıyafetinde bulunduğu için dükkânda olanlar kendini Hristiyan sıfatıyla telâkki eylediler. Zaten de o surette telâkki olunmasını Recep Köso arzu ediyordu. Hastalanmış olmak münasebetiyle tıraşı uzadığını beyan ederek tıraş olmaya başladı. Hem tıraş oluyor, hem kahvede söylenen lâkırdıları dinliyordu. O anda bîçare Recep'in kulakları o kadar fena lâkırdılar işittiler ki bu lâkırdıları işitmemek için yalnız buraya gelmemiş olmayı değil, hatta dünyaya da gelmemiş olmayı arzu etmeye başladı. Zira edilen lâkırdılar Teselya'nın tahliyesi maddesine dair olup yalnız hissiyât-ı Osmaniyyeden dolayı değil doğrudan doğruya kendisi gibi eshâb-ı arazi ve emlâkin menâfi-i hususiyyelerine mugayeretinden dolayı da bu haberler kendisine en müthiş kara haberler gibi geleceği derkârdır. Fakat ne diyebilecek? Mukabele kabil mi ki edebilsin? Şimdi bu mesele-i menhûseye karar verilmiş olması üzerine değil, daha meselenin mebadisinden beri Teselya ahali-i müslimesi bu bapta bir büyük ihtiyatla hareket etmeye lüzum görmüşlerdi. Hele bu akşam Recep Köso'nun kendi Müslümanlığını kimseye sezdirmeksizin bu haberleri istima' ve ahza mecburiyeti de vardı. Zira üç haftadır

ahval-i âlemden asla haberi olmadığı cihetle evvel be-evvel havadis-i âleme vâkıf olmak için dahi sabır ve sükûta mecburdu. Tıraş bittikten sonra musahabeye kendisi dahi iştirak eyledi. Berber dükkânında mevcut olan sekiz kişiden üçü Teselya'nın tahliyesini hiç arzu etmeyerek hükûmet-i Yunaniyyenin tekâlifi, tahammül-fersâ olmaktan fazla şimdiye kadar hükûmet-i Osmaniyyede muaf oldukları askerliği dahi düşünerek âdeta korkuyorlardı. Diğer beşi bilâkis panhellénisme tesmîmâtıyla bilkülliye mesmum bulunduklarından bu hadiseden dolayı çıldırasıya seviniyorlar ve hatta asıllı asılsız birtakım eski âdâvetleri düşünerek Müslümanlardan falanca hakkında şöyle ve filânca hakkında böyle muamele-i intikamkâride bulunacaklarını da birbirlerine tebliğ ediyorlardı. Recep bittabi bunların efkârına iştirak eyledi. Cây-i selâmet dahi bu iştirakte idi.

Berber dükkânına vusulü zaten akşamın epeyce geç vaktine tesadüf eylemiş bulunduğundan oradan çıktıktan sonra en yakın yerde bir otele gidip güya geceyi geçirdi ise de bir yatak içinde ve hâb-ı rahat hâlinde geçiremedi. Tâ-be-sabah ayak üstünde gezinerek nice mülâhazât-ı elîme içinde bu geceyi imrâr eyledi ki böyle gece geçirmeyi dostlar başına değil a olur olmaz düşmanlar başına yormaya bile merhamet-i insaniyye kail olamaz.

Yenişehir'in kable't-tahliye ne hâlde bulunduğunu bilenler için tafsilâta ihtiyaç olmadığı vechile o zamanlar nefs-i Yenişehir'de ahali-i İslâmiyye sekene-i gayr-i müslimeden ekser ve ezyed idiyse de ovadaki kurânın pek azında Müslüman bulunup baki kâffesi yalnız Rum ahali tarafından meskûn idiler. Yenişehir ahalisinin birçoğu çiftlikât ashabıydılar ki ovada bulunan çiftliklerini Rumlara zer' ettirerek hisse-i istifadeleriyle geçinirlerdi. Berlin muahedesi o menhus kararı vermesi üzerine Teselya ahali-i müslimesinin bunca asırlık rahat ve selâmetleri tehlike altında kalmıştı. Zira Rumlar bu muahedeyi müteakip menvîlerini setr etmeyip buraları idare-i Yunaniyye altına geçecek olur ise çiftlikât idarelerinin pek çok tebeddül edeceğini ve çiftlik sahibi olan beylerin onları füruhta mecbur olacaklarını bî-muhâbâ söylemeye başlamışlardı.

Recep Köso, o zamana kadar bu yolda vuku bulan mesmûâtını

bu gece kâffeten ve kâmilen pişgâh-ı hatırasında cem eyledi. Daha küçük yaşından beri hanesinin babası makamına kaim olup idare-i beytiyye iştigalâtı içinde yetişmiş bulunan bu gayretli delikanlı, validesini ve hemşirelerini ve bunların maişet-i müstakbelelerini düşüne düşüne daldı, gitti.

İnanmalıdır ki bu dalgınlığı esnasında Recep Köso'nun hatırında Filomene yoktu. Eğer maşukasıyla çend saat evvele kadar devam eden üç haftalık visal vukua gelmemiş olsaydı ihtimal ki şu anda Filomene dahi Recep'in hatırında bulunurdu. Fakat ehl-i beytine karşı müteahhit olduğu vazifenin kendisince derkâr olan kudsiyetine mebni Filomene dahi olsa olsa familya a'zâsının dördüncüsünü teşkil etmek üzere Recep'in hatırında bulunabilirdi. Ama bir tarafta üç haftalık bir visal ve diğer tarafta validesiyle hemşireleri hakkında üç haftalık bir hicran ve hasret bulunup da vatanı hakkında bu akşam almış olduğu haberler dahi nazar-ı ehemmiyyetini müstakbele doğru sevk edince bu endişe-i müstakbel içinde bir Filomene bulunamıyordu.

Birçok muharrirlere tesadüf edersiniz ki aşk denilen şeyin ehemmiyetini arttıra arttıra âşıkı zır deli derecesine vardırırlar. Âşıkın nazarında ne ana, baba ve hısım ve akraba ne iş güç ve vazife ne de mazi ve müstakbeli mütâlaa falan bırakmayıp bîçareyi fenâ-fi'l-aşk derecesine isal ederler. Biz ahkâm-ı tabiatta böyle bir aşk hiç yoktur demeyiz. bu hâl muhâlât-ı akliyyeden de değildir. Fakat birçok aşklar, âşıklar görülmüştür ki bu tarif ve tavsifin hilâfınadırlar. İlk aşkıyla yaşayagitmiş adama âdeta nadir tesadüf edersiniz. İlk aşkın neticesiz çıktığını pek çok kimseler tecrübe eylemiştir. Bu neticesizlik bazen visale doyup bir fütursuzluk peydası suretiyle tecelli eder. Bazen dahi o doygunluk âşıkı, fütursuz ve kayıtsız hâlinde de bırakmayıp maşukası hakkında bir aks-i te'sîre dahi duçar eder. Sevip aldığı kadın ile saç saça, baş başa ceng-i dâimi hâline gelerek âleme nümune nümâ-yı ibret olacak bir surette ayrılmış olan eski âşık ve âşıkalara hiç tesadüf ettiğiniz yok mudur? Her hâlde sair romancı arkadaşlarımız ile şöyle bir itilâfa hazırız ki: Aşk hâlâtı içinde öyle cinnet-i mahza derecesinde addolunabilecek hâller dahi bulunsun. Fakat her aşk mutlaka bu hâldedir diye iddia olunmasın gözlerinin beğendiği, gönlünün sevdiği bir dilâraya meftun olan bir gencin önünü sonunu düşünebilecek kadar

başında aklı kalmış bulunması ihtimalinin de önüne set çekilmesin. Bâhusus bu delikanlı bir valide ile iki küçük hemşireden müteşekkil bir familyanın da riyaset sıfatıyla işleri başında bulunmak şartıyla!

İşte Recep Köso böyle sahib-i kalb bir delikanlı olup gençlik ve mertlik hukukunu takdire muktedir olduğu kadar oğulluk ve ağabeylik ve familya babalığı vazifesini dahi takdire muktedir bulunduğundan otel odasında sabaha kadar ayakta gezinmek suretiyle ahvalin her cihetini düşündükten, taşındıktan sonra kendi kendisine:

- Mertçe hareket etmeli. Yüzümüze tükürtmemeli, mertliğin en büyük şanı, yüzüne tükürtmemektir.

Dedi ve bu sözlerin tahtında müstetir olan azm ü cezmi ne kadar kuvvetliymiş ki o anda soyunup yatağına girerek güya hiçbir ıstırabı kalmamış gibi uykuya dahi vardı.

Ne kadar uyumuş olduğunu bilemez ya? Bir aralık kapısı vurulup açtıkta otelcinin:

- Merak ettik yahu! Saat sekiz oldu.

Demesine:

- Bu gece sabaha kadar uyuyamadım da onun için.

Cevabını verdikten sonra Kalabaka'da hazır elbise satan bir mağaza bulunup bulunmadığını sordu. Yalnız bir tek mağaza bulunduğu cevabını alması üzerine yerini öğrenerek ve otel masrafını vererek doğruca o mağazaya gitti. Koyu kahve renginde bir kostüm ile gömlek, boyun bağı, fes, potin gibi levazımı mükemmelen bilmübâyaa giyindi bir efendi oldu. Dağlı rubasını meccanen mağazacıya terk ederek şu yeni kıyafetiyle doğruca Aghia Triadha kayasının dibine vardı. Yukarıdan kaya dibine adam geldiğini gören hademe derhâl kafesi indirdiler. Recep Köso, yukarıya çıktı. Ettiği bu hareketin ne kadar tehlikeli bir hareket olduğunu pekâlâ biliyordu. Haniya ortalıkta emniyet bütün bütün mefkûd olmuş bulunup da böyle bir ücra yere gelen bir Müslümanı içine oynatmak dahi haritada dahil bulunduğunu Recep düşünmüyor değildi. Lâkin tahliye haberi daha dün gelmiş olduğu hâlde o zamana kadar ahali-i müslimenin ahali-i gayr-i müslime üzerinde cari olan hüküm ve heyeti def'aten zail

olamayacağını da düşünüyordu. İslâmın bu heybeti o kadar acîb ve garip bir şeydir ki topuzuna tükürmüş eşkiyadan dört beş Rum veya Bulgarın bile iki Müslüman yolcunun kendilerinden ürkmüş olduklarına yakın hâsıl etmedikçe üzerlerine varamayacakları birçok tecârib ile sabittir. Bulgaristan karışıklıkları esnasında koca bir köy içinde yalnız bir başına bir Müslümandan köy ahalisinin korkarak takibine cesaret edemedikleri cihetle bîçarenin firara yol bulmuş olması gibi vukûât-ı acîbe hâlâ hatırlardan çıkmamaktadır. İşte Recep Köso, zaten İslâmın şöhret-i şecâatine, heybetine dair olan bu tesiratı göze aldırarak güpegündüz kendisine hiçbir şey yapamayacaklarını nazar-ı hikmete alarak bu hareketi etmiştir.

Kayanın üzerine vardığı zaman bu hizmete memur olanlar miyanında Despina'nun oğlu Petros'yu gördü. Kıyafetini tebdil etmiş olmak hasebiyle Petros kendisini tanıyamadı ise de Recep Köso bilâ-fütur ve sellemehü's-selâm Petros'yu sair hademeden biraz uzağa doğru çekerek kendisini bildirdiği zaman o eski palikarya hayretinden dona kaldı. Teselya'nın tahliyesi hâlinde jandarma mülâzımı olacağından dolayı dün gece o kadar mağrur olan Petros'da o zaman tahmin edilebilen cür'et nerede? Gelen beyefendinin her emrine hazır ve amade bir tavırda bulunuyordu. Recep Köso, bilâ-perva ve lâ-havf Filomene'i sordu. O zaman Petros'nun tavrı biraz değişerek:

- Ah efendim! Filomene nerede? Her iş bozuldu. Haberiniz yok mu? Teselya tahliye olacak. Babası geldi Filomene'i eşyasıyla beraber aldı götürdü. İnanmaz iseniz haydi odasına kadar gidelim de bakınız. Odası bomboştur.

Dedi ki Petros bu sözleri söylerken bunların Recep'te mucip olacağını tahmin eylediği tesirden ürke ürke söylemiş idiyse de delikanlıda zerre kadar eser-i fütur görülmemekte olmasına da şaşmaya başlamıştı. Recep, Petros'nun verdiği habere inandı. Gidip Filomene'in odasını görmeye ihtiyacı bile yoktu. Fakat başka bir iş için o odaya doğru gitmeye lüzum gördü. Petros dahi bittabi arkasından geldi. Etrafta bulunan adamlardan epeyce tebaüt edildikten sonra Recep odaya kadar varmaya lüzum görmeyip "sağdan geri!... dur!..." kumandasını almış bir piyade neferi gibi hareket ederek Petros ile yüz yüze geldiği zaman elini

cebine soktu. Çıkardığı otuz tane Osmanlı altınını hem Petros'nun avucuna sayıyor hem de diyordu ki:

- Kalabaka'da ettiğimiz pazarlığı unutmadık. Değil mi Petros? Bunlar senin hakkındır kuzum. Ettiğin sadıkâne hizmetlerden memnunum. Al helâl olsun.

Petros'nun bir altınlara, bir Recep'in yüzüne tahvîl-i nazar etmek suretiyle peyda eylediği mütehayyirâne tavrın komikliği kadar bu âlemde gülünç hiçbir şey tasavvur olunamaz. Hatta bu hâlinde Recep dahi buna dikkat ederek sözlerinin son kelimelerini dıhk ile karışık bir tavırla söylemişti. Petros dahi en çok bu dıhka şaşmıştı. Sonkur Yankos, kızını tekrar kaçırmasından dolayı o âşık-ı şeyda Recep'in ne kadar meyus olacağına ne derecelerde gazaplanacağına muntazır iken intizarının bilkülliye hilâfında olan şu hâle ne mana vereceğini bilemiyordu. Fakat içinden Recep'in ahde vefasını pek beğenerek:

- Şu Müslümanlar ne iyi adamlardır. Bir kere söz verdiler mi sözleri hakikaten senettir.

Diye kalben tahsinlerde bulunduktan fazla evvelce almış olduğu yirmi lira ile Filomene'in muhaşşelât-ı zehebiyyesinden fazla şu otuz lira dahi ele girince Yunanîler nezdinde jandarma mülâzımlığından dahi vaz geçerek yine evvelki hülyasına avdet etmiş ve zihninden:

- Jandarmalık, mülâzımlık benim neme lâzım. Önü bakkal dükkânı, arkası meyhane bir dükkân açar da çorbacı olur kalırım.

Demişti. İşinin önünü arkasını herkes Petros kadar düşünecek olsaydı bu âlemde herkes de bahtiyar olurdu.

Petro'ya vereceğini verdikten sonra Recep Köso, doğruca kafes başına gelip binerek bu defa kayadan aşağıya kendisini indiren Petro oldu. Petros, Recep'i indirip boş kafesi tekrar yukarıya aldığı sırada diğer hademe şu gelen Müslümanın kim olduğuna dair o eski palikaryaya bin sualler irat eyliyorlardı. Zavallı Petros elindeki işine mi baksın zihnindeki bakkal dükkânı ve meyhane ile mi meşgul olsun yoksa bunlara cevap vermekle mi uğraşsın? Boş kafesi yukarıya aldıktan sonra iskele makamında kullanılan balkonun dehlizine dayanarak rüfekasına cevaben:

- Geleni tanıyamadınız mı geleni? Recep Köso Beyin ta kendisidir. Filomene'i aramaya gelmiş. Sevdiği Filomene'i! Dört aydır aklı neredeymiş? Dün gece Filomene gitti, bu akşam o geldi. Ben de vereceğim cevabı verdim a! Filomene milomene haltını etmeyip çarçabuk buradan def olmasını hâlisâne ihtar eyledim. Teselya'nın tahliyesi üzerine artık o gibi beylerden korkumuz yoktur. Değil mi?

Deyince rüfekası bu zuhurata şaşmakla beraber bazıları Recep Köso'nun buradan sağ çıkarılmaması lâzım geleceği re'yini meydana koydular idiyse de bunlarda cür'et ve cesaret henüz o dereceyi bulmamış olduğundan en ukalâsı belânın bu suretle defolup gitmiş bulunmasına memnun kaldılar.

İşte bu defa Aghia Triadha manastırından ümidini külliyen kat'ederek inmiş bulunan Recep Köso, tekrar kayadan indiği zaman doğruca Kalabaka kasabasına gelip akşamın hulûl etmiş olmasına da bakmayarak Yenişehir için bir sirem isticar eyledi ve o geceyi Tırhala'da geçirmek için hemen yola çıktı. Bu akşamı dahi Kalabaka'da geçirmesi asıl bir tehlike addolunabilirdi. Zira orada tebdil-i kıyafetle İslâmiyetini izhar eylemiş olduktan fazla bugün Kalabaka manastırında Filomene'i dahi aramış olması üzerine bütün enzâr-ı iştibâh ve husumeti kendi üzerine davet eylemiş olacağından Kalabaka'da geçirilecek olan bu gece zarfında kendisini rahat bırakmayacaklarını Recep Köso muhakkakattan olmak üzere hükmeylemişti.

Biz Recep Köso'yu bu yol üzerinde bırakalım da zihnimizi ondan evvel Yenişehir'e sevk edelim.

Recep, Yenişehir'den gaybubet eylediği zaman validesinin ne hâllere gelmiş olduğunu düşündük müydü? Şimdiye kadar düşünememiş idiysek bile şimdi düşünmeye mecburuz.

Dünya darında bir tek erkek evlâdı olmasından kat'-ı nazar hanesinin dahi erkeği, sahibi, babası bulunan Recep'in duçar olduğu beliyye-i sevda, validesi Çelebi Molla'yı zaten pek ziyade meyus etmekte iken Recep'in evi, barkı, anayı, hemşireleri terk ederek maşukası arkasından gaybubet eylemesi o âkil, fatin kadıncağızı oğlunun vefat eylemiş bulunmasına da kıyas kabul edemeyecek bir ızdırâb-ı elîm ve azîm içine düşürmüştü. Bu gay-

bubet Yenişehir içinde beyne'l-müslimîn ağızdan ağıza gezdiği gibi ne maksada mebni vukua geldiği dahi bazı asdikâ miyanında söyleniyor idiyse de Sonkur Yankos'nun kulağına gider ise Kalabaka manastırında Recep'de, Filomene'de tehlikede kalırlar mütâlâa-yı sâibesiyle esrarın bu cihetini hiçbir kimseye söylemiyorlardı. Hane halkı miyanında bu sırra yalnız Çelebi Molla vâkıf olup iki kızıyla sair hane halkına beyefendinin bazı işler için Golos'a inmiş bulunduğunu söylüyordu.

Zavallı kadıncağız içinden giden kanları emerek hâl-i derûnundan zahirde kimseye haber vermemek için olanca kuvvetiyle cebr-i nefs ediyor idiyse de bu felâketten dolayı o kadar makhûr oluyordu ki her geçen gün kendisini tahrip emrinde bir yıl kadar hüküm gösteriyordu. Ayak üzerinde olduğu hâlde göz göre eriyip bitiyordu. Kendisi kırk yaşını pek az mütecaviz bir kadın olduğu hâlde oğlunun gaybubetinden üç gün sonra başındaki saçların birkaç teli def'aten ağardığı gibi her gün peyderpey ağarmaya başlayan telleri yolmak gayretinde sebat gösterecek olsa başı çıplak kalacağını yakinen tahmin etmekle Recep'in gaybubetinden on gün sonra başına boya koymaya mecbur oldu. Hatta boyayı haftada iki defa tazelemeye mecburiyet gösteriyordu. Saçların ağarması ta bu derecelerde sür'at gösteriyordu.

Üç hafta zarfında Çelebi Molla'nın saçları yarı yarıya ağardığını haber verirsek acaba mübalâgaya hamlolunur mu? Fizyolojinin bu cihetine vâkıf olan etıbba pek büyük ye's ve kahır hâlinde hatta bir gece zarfında bütün saç, sakalın bembeyaz kesildikleri hakkındaki kuyûd-ı tarihiyyeyi elbette unutmamışlardır. Bazı eâzım-ı mahkûmînde bu hâl çok defalar görülmüştür ki bunlara dair izahat verilecek yer burası değildir.

Gaybubetinin yirmi beşinci günü oğlunun çıkageldiğini gören Çelebi Molla ne metin bir kadınmış ki merg-i şâdîye duçar olmadı. Hatta bu sürûrunu oğlundan gizlemeye bile muktedir olabilecek metaneti de kendisinde buldu. Çelebi Molla, bu metanete muhtaçtı. Hicranı kendisini bu hâllere koyan oğluna kavuştuğu için hâsıl olan memnuniyetini göstermek bundan sonra dahi bu uygunsuz hareketlerin tekerrürü için daha şimdiden müsaade vermiş olmak demek olacağını o fatin kadın derhâl kestirmişti. Binaenaleyh olanca kuvvetiyle cebr-i nefs ederek oğlunu öyle bir

vakar-ı metanetkârâne ile karşıladı ki bu hâlden Recep'in âdeta yüreği titredi. Fakat Recep'in teessürü bu suretten de ibaret kalmadı. Validesinin huzuruna çıktığı zaman karşısındaki kadın filhakika kendi validesi Çelebi Molla olduğuna ihtimal veremeseydi beca idi. Gördüğü şey validesinin hayali addolunabilirdi. Hem de diriler âlemindeki hayali değil, ölüler âlemindeki hayali!

Gönlümüz isterdi ki Çelebi Molla, boya istimaline başlamış olmayıp da bu müddet zarfında saçlarının peyda eylediği renk dahi bu hayale munzam olmuş bulunsun. Mahaza saçların rengini görmediği, bilmediği hâlde dahi karşısında gördüğü hayal o hamiyetli Recep'e o kadar tesir eyledi ki ayakta bulduğu validesinin ayaklarına kapanarak kaynar göz yaşlarıyla o mübarek ayakları tartîbe başladı.

Çelebi Molla, hiç tavrını bozmuyor oğlunu bu tezellül-i nâdimâneden men etmiyordu. Yalnız kendisinin haberi bile olmaksızın onun da gözlerinden dolu taneleri gibi katarat birbirini vely ederek yanakları üzerinden yuvarlanıyorlardı.

Dizleri yerde olduğu hâlde bir aralık Recep, ricadan ziyade havfı gösterir bir tavr-ı miskinâne ile başını kaldırarak:

- Merhametine nâil olabilecek miyim anacığım?

Diyebildi. Bu anda Çelebi Molla'ya metanet lâzım idi metanet! Pulâttan bir yürek lâzım idi. Hiç ana olur da oğluna merhamet etmez olur mu? Demincek aşkın envaından bahsediyorduk. Pek az bir vakit zarfında maşukasına nefret etmiş birçok âşık görülmüştür ama oğluna merhamet etmemiş hiçbir ana görülmemiştir. Şefkat-i maderâne öyle bir keyfiyyeti acîbe-i psikolojiyyedir, ana yüreğini hâmil olan o mahlûk-ı acîb dünyada oğlundan güzel bir adam göremediği gibi oğlunun kabâyihini bile mehâsin derecesinde görmek ister. Hele en büyük şenâyiini bile mazur göstermek emrinde valide-i mübarekenin gayreti ferzend-i pür-maayibten ileriye geçer. Valideyi bu hâllerinden dolayı ta'yîb edemezsiniz. Mazurdur. Çünkü validedir.

Evet! Çelebi Molla'nın gönlünde hiss-i merhamet fıkır fıkır galeyana geldi ise de kendisinde yine o pulat yüreği bulabildi. Neden olduğunu Recep'in anlayamayacağı titrek bir sada ile oğ-

luna cevaben:

- Sen kendini şâyân-ı merhamet görüyorsan ben de sana merhamet ederim.

Diyebildi. Recep biraz daha doğruldu ve:

- Ben kendimi şâyân-ı merhamet görmüyorum anacığım!... Ben şâyân-ı merhamet bir oğul değilim. Fakat sen merhametli bir validesin. Ben oğulluk edemedim. Sen de analık etmeyecek misin? Kerem et anacığım! Beni yeniden doğuruyorcasına bana bir analık daha et de ben de bundan sonra ömrümün sonuna kadar sana evlâtlık edeyim.

Sözlerini gayet mahcubâne ve âdeta makhurâne bir tavr-ı tazarru' ve ibtihâl ile söyler söylemez tekrar validesinin ayaklarına kapandı. O zaman Çelebi Molla, oğlunun elinden tutup kaldırarak kucakladı. Yüzünden gözünden öpmeye davrandı ise de oğlu boyu beraber değil, boyundan pek yüksek dağ parçası bir kahraman olduğundan ayaklarının parmakları üzerine kalktığı hâlde de yetişemedi. Recep, eğilip kendini validesine öptürmeyi cana minnet bildi. Öpüştüler. İkisi de kemâl,i tahassür ve iştiyak ile öpüştüler. Bunun üzerine Çelebi Molla, daha bir yere oturmaksızın henüz oğlu kolları arasında iken:

- Gidelim Recep gidelim! Şu memleketten çıkalım, gidelim. Bunu bana vaat et. Hemen şimdi vaat et. Hem de yemin ile temin et.

Demesiyle Recep bilâ-teredddüt ve lâ-ihtiraz:

- Gidelim anacığım! Vallahi billahi gidelim. Sen ne emredersen harf-be-harf onu icra edeceğim. Vallahi billahi onu icra edeceğim.

Diye validesini temine müsâraat gösterdi. İhtara hâcet bile kalmaksızın karilerimiz anlarlar ki zavallı Çelebi Hanım, oğlunu bu suretle terk-i dâr ü diyara icbar eylediği zaman bu icbarın mucibi, esbâb-ı siyasiyye değildi. Teselya'nın tahliyesi üzerine orada İslâma rahat kalmayacağı için bu hicret teklifinde bulunuyordu. Vakıa o zeki kadın, umûr-ı siyasiyyenin böyle kendilerine ait olan cihetini takdirden de âciz değil idiyse de şu anda oğlu ile böyle bir muahede akdine kendini mecbur eden şey Recep'in şu mecnunâne aşkı idi. Mücerret oğlunu Sonkur

Yankos'nun kızı Filomene'in o menhus sevdasından kurtarmak için bu terk-i dâr ü diyar teklifinde bulunmuştur. İşte şöyle bir mecbûriyet-i ciddiyye üzerine bu muahedeyi akdeyledikten sonra ana ile oğul minder üstünde oturdular. Bunun üzerine Recep'in hemşirelerini huzurlarına götürmek lâzım geldi. Bu haber verilir verilmez. Recep'in gözleri tekrar sulanarak inci taneleri gibi yaşlar takattur etmeye başlamış idiyse de validesi:

- Yok! Artık bir katre yaş istemem. Metânet-i merdâne isterim. Çocukların hiçbir şeyden haberi yoktur.

Demesiyle Recep dahi kendisini topladı. Bâhusus validesi tarafından:

- Artık bundan sonra teessür edecek ne kaldı? Seni yeniden doğurdum. Öyle değil mi? Bu âlemde tevellüt edenler bundan evvelki âlemde güzar eden hadisâtı tahattur edebilirler mi?

Diye verilen nasihatları dahi istimâ edince âdeta hâl-i tabiîsine avdet eyledi. Çocuklar yanına getirildiği zaman her ne kadar cebr-i nefs mahsulü ise de yine tebessümlü bir vech ile onları istikbal eyledi. Hatta gittiği yerde işleri müsait olmadığı cihetle kendilerine hediye alıp getirememiş ise de hedâyânın buraca tazmini de mümkün olduğuna dair yalanlar bile söyledi.

Çelebi Molla'nın "gidelim" sözü üzerinde, oğluyla akd-i muâhede etmesinde Teselya'nın tahliyesi meselesinin hüküm ve tesiri ikinci derecede kalmış olduğunu haber vermiştik. Mahaza ortada Filomene'in sevdası meselesi hiç de mevcut olmasa bile yalnız bu tahliye meselesi dahi Çelebi Molla'ya külfet-i hicreti göze aldırtacak mesâil-i mühimmedendi. Hatta daha tahliye havadisinin şüyûu üzerine Yenişehir'de birçok familyalar Yunan hükûmet ve askerinin vürudundan evvel hicretle bu beliyyeyi gözlerinin görmemesine karar vermişlerdi de bu kararda bulunanların birincilerinden birisi de Çelebi Molla idi. Kabil-i nakl olan eşyalarını beraber alarak hemen çıkıp gitmeye ve memleketlerinde kalan emlâk ve emvallerinin şimdilik idare-i muvakkatasını ve ileride lüzumuna göre füruhtunu bir vekile havale etmeye karar vermişlerdi. Oğlunun vürudu bu karardan nükûlü icap etmedi. Recep Köso, üç beş gün zarfında bu kararın mevki'-i icrâya konulması emrinde validesine muhafelet göstermedi. Bir yandan levâzım-ı seferiyye ile iştigale başlanarak diğer taraftan dahi

Filomene'e teslim edilmek için hazırladığı bir mektubu göndermeye vasıta arıyordu. En müşkül iş dahi işte bu vasıtayı bulmak oldu. Sonkur Yankos'nun burnu havalanmış bulunduğundan çiftlik yanaşması, çoban gibi hademeyi celp ile dârât ve debdebesini büyültmüş olduğu hanesine bir Müslümanın takarrübü pek ziyade güçleştiği gibi böyle bir hizmeti tevdi edebilecek bir Rum dahi bulunamıyordu.

Nihayet işlerine vekil nasp olunan zata bir mektup dahi teslim olundu. Behemehâl bir vasıta bulup Filomene'e teslim edilmesi bin defa tekrar ve tekit ile tembih edildi. Beş altı gün zarfında levâzım-ı seferiyye dahi ikmâl olunarak familya halkı ve eşya sekiz sirem arabasına bilirkâb ve't-tahmil şimale yani Serfiçe yoluna doğru hareket olundu ki Çelebi Molla'nın validesi Serfiçe'den gelmiş bulunmak hasebiyle kadıncağız validesinin memleketine rücûunu şu hâl-i igtirâbta yine bir nev medâr-ı tesliyet addeylemiştir.

-12-

Sadede Rücû

Serfiçe kasabasına çend saat mesafede kâin ***** vadisinde Kahramanoğlu Mehmet Bego'nun kulesinde görmüş olduğumuz ziyafet erbabı miyanında şu romanımızın ashâb-ı vak'asınca en mühim, yani romancılar ıstılâhınca hikâyenin kahramanı olarak tanıdığımız Recep Köso'ya dair buraya kadar hikâye eylediğimiz ahval haric-ez-saded bir istitrat olmadığı cihetle işbu on ikinci babımızın sernamesini "Sadede Rücû" diye tayin eyleyişimiz nâbecâ görülse becâdır. Bilâkis romanımızın kısm-ı evvelini tafsilât-ı mezkûre teşkil eylemiş bulunduğundan bunların kâffesi ayn-ı sadeddirler. Yalnız Bego'nun kulesinde vukuunu ihbar eylediğimiz bıçak silimi ziyafeti daha dünkü denilebilecek vukuât-ı zamaniyyeden iken Recep Köso'nun mukaddemât-ı ahvali evvelki günkü denilebilecek surette eski olduğundan şu zamanca saded-i aslîden çıkılmış itibariyle yine o zamana dönüldüğü için bu sernameyi tesis eyledik. Silsile-i hikâyâtımızın yukarıki bap nihayetinde bıraktığımız halkasıyla Kahramanoğlu Mehmet Bego'nun kulesindeki ziyafetin vukuu arasında da bir on beş, on altı senelik zaman mürur eylemiş bulunduğundan bu zamanın vukuatı dahi şu romanımızda başkaca bir saded teşkil eder ki onu da meskûtün-anh hâlinde bırakamayız. Değil mi? Fakat sadedin bu kısmı o kadar tafsil ve tatvile arz-ı ihtiyaç eylemeyecektir.

Recep Köso'nun memleketini de, maşukasını da nasıl bir mecburiyet üzerine terk eylemiş olduğu yukarıki bapta görüldükten sonra acaba kariînimiz miyanında bu delikanlıyı vefasızlık ile itham ve mahkum etmek isteyenler bulunabilecek mi? Biz daha evvel bazı mülâhazat serdiyle bu haksızlığın vukuundan evvel önünü almaya gayret eylemiştik. Tekrar ederiz ki vadi-i muaşakaya ayak atmadık hemen hiçbir kimse bulunmadığı hâlde bunların cümlesi birer çift Kays ve Leyla kesilmek zarûriyât-ı tabiîyyeden değildir. Bazı romancılar bunu böyle görerek hicrân-ı müebbedin tahakkuku hâlinde âşık ve âşıkadan birisini çıldırt-

mak veyahut verem yatağına sermek ve diğerini o ye's ile intihara kadar sevk etmek hususlarında kendilerini mecbur görürler ise de bine nispetle bir vak'ada bunların tahayyülü hakayık-ı tabiîyyeye muvafık çıkabilmek yolunu mesdûd tutmamakla beraber bine nispetle dokuz yüz doksan dokuzunun hakayık-ı tabiîyyeye tevafuk edemediği her günün vukuatıyla herkesin pişgâh-ı nazar-ı müşâhedesindedir.

Vefakârlık ha? Ne güzel haslet! Fakat vefakârlık yalnız bir mahbuba ve maşukaya mukabil mi olur? Veyahut öyle mi olmalıdır? Aşk ve sevda denilen şey bile bir mahbubeye bir maşukaya münhasır olamaz. İnsan dinine, devletine, vatanına, milletine, efrad-ı ailesine hatta malik olduğu eşyanın kendisince en kıymetli olan birine bile âşık olur. *Sevda* denilen keyfiyet-i ruhaniyyenin işbu enva' ve teferruatına dair ciltler doldurulmuştur. Sevdanın bir mahbubeye taallûk eden nev'iyle envâ'-ı sairesi arasında yalnız bir fark vardır ki o da bir dil-rübâ ve dil-ârâya taallûk eden sevda içine bir de şehvet karışmasından ibarettir. Birçok mebâhis-i mühimmede düşen münasebetler üzerine arîz ve amîk muhakeme eylemiş bulunduğumuz vechile hiçbir âşıkın gönlü ihtiyar, sakat, bedaheten çirkin bir kıza meyil etmeyip, daima genç ve güzel veyahut kendi nazarında güzel görülen bir bint-i Havva'ya meyl eylemiş bulunması işte bu hakikati ispat edecek berâhînin en büyüklerindendir.

Muhabbette sabit-kadem olmak demek olan ve vefakârlık, vakıa her aşkın levâzım-ı tezyiniyyesindendir. Ama her nev'i dahil olmamak şartıyla her aşkın bir Recep Köso bu âlemde yalnız bir Sonkur Yankos'nun kızı Filomene'i sevmekle kalıp da gönlünde ondan başka hiçbir muhabbet bulunmasaydı vefasını da Filomene'e hasretmeliydi. İçinde Filomene dahi dahil olduğu hâlde terk-i diyar etmemeliydi. Ölmeliydi, öldürmeliydi. En ziyade hayalperest olan romancıların tahayyül ve tahrir edebildikleri her türlü netâyic-i fâciaya vasıl olmalıydı da yine memleketini ve maşukasını terk etmemeliydi. İhtimal ki kahramanlığı bu derecelere vardıran âşıkların kalplerinde maşukalarının sevdasından başka hiçbir sevda bulunmayıp ihtisasât-ı muhibbânesi yalnız maşukasına münhasır kaldığı ve dünya ve mâfîhası ondan ibaret bulunduğu için netice-i hâlleri bu fecaate müncer oluyor. Hâlbuki bizim Recep Köso'nun böyle olmadığını

gördük. Gönlünde bir de Çelebi Molla var ki aralarındaki münasebet yalnız bir ana oğul münasebetinden de ibaret değildir. Muallim ve tilmiz münasebeti, mürşit ve mürit taallûku gibi daha bin münasebet ve taallûkat bu ana oğulu birbirine rabtetmektedir. İş yalnız bu kadar da değil. Recep Köso'nun gönlünde iki de hemşire var ki bunlara dahi arasındaki münasebet yalnız bir münâsebet-i biraderâne ve hâherâne değildir. Onun bir de pederâne ve duhterâne sureti vardır. Maşukasına mukabil vefakârlığa mecbur görülen bir Recep Köso validesine hemşirilerine mukabil hiçbir vefakârlığa mecbur görülmeyecek midir?

Yirmi beş, otuz yaşlarına kadar anası, babası ber-hayat olarak bunların nimetleriyle perverde olagelmiş bulunan bahtiyarlar bu dakik ve mühim mesâilde hükmolamazlar. Hatta analarına, babalarına, birader ve hemşirelerine muhabbetleri ber-kemâl olmak şartıyla dahi bu ince meselenin sûret-i hallini onlardan sormamalıdırlar. Onların gönlündeki bu taallûklar sadece bir ana, baba, kardeş, kız kardeş muhabbetinden ibarettirler. Bu hâlde gönülleri bir kızı sevecek olursa muhabbetlerini, vefakârlıklarını, fedakârlıklarını, falanlarını kahramanlık derecelerine kadar vardırabilirler. Bu ince meseleyi on dört, on beş yaşındayken familya idaresinin bârını münhasıran çekmekte bulunan pederinin vefatıyla o yük kendisine intikal eylemiş bulunan adamlara sorunuz. Meselâ bir Ahmet Midhat'a, hatta bir Mehmet Cevdet'e sorunuz ki bunlar gözleri cihanı görmemek derecesindeki gençlik ateşleri etraflarını ihata eylemekle beraber gönüllerini yalnız bir noktaya hasredemezler. Öte tarafta valideler var ki emr-i tevlîd cihetiyle valide olduktan fazla bir de idareleri kendilerine münhasır olmak cihetiyle kerimeleri addolunuyorlar. Öte tarafta hemşireler var ki tevellütleri daha mukaddem olmak hasebiyle abla addolundukları hâlde dul ve yalnız kardeşlerine muhtaç bulundukları hasebiyle ablalık hâlinden fazla bir de evlâtlık gibi bir nazarla telâkki ediliyorlar. Bu yoldaki gençler henüz teehhül etmemiş oldukları hâlde dahi bekâr addolunabilirler mi? Heyhat! Bunlar müteehhildir. Familya babalarıdırlar. Hatta kesirü'n-nüfus dahi olurlar ise o familyaların bâr-ı iâşeleri altında zebun kalmış gayretli pederlerdir. Bunlar dışarıda kendi mutfaklarının mahsûlâtından enfes bir taam veyahut henüz hanelerine girmemiş olan bir

turfanda meyveyi eklden hayâ ederler. Kendi nefisleri kaydından ziyade aileleri nüfusunun kaydında bulunurlar. Bunlar için en büyük zevk ve safa, en büyük itminan ailelerinin saadetinden ibarettir. O saadeti istihsale sarfeyledikleri kudretten fazla kendi gönüllerinin ilcâatına da sarfedilebilecek kudretle mahdut bir daire dahilinde gençlikleri hukukunu istifa salâhiyetinden de mahrum tutulmazlar.

Ama öte tarafta bir genç daha varmış ki familyanın direği olan babasının vefatı günü döktüğü göz yaşlarını yalnız resmen döküyormuş. Bu yaşların teellüm yaşı olmalarıyla sürur yaşı olmaları arasını fark edebilmek güç imiş. Familyasının übüvveti makamında kendisi kaim olur olmaz yalnız kendi huzuzatını düşünmeye başlamış. Vur patlasın çal oynasın âleminin birdenbire ta orta yerine kadar fırlayıp atlamış. O gayretli pederin mahsûl-i mesâisi olan familya servetini, su gibi eritip gidiyor. Validesi hemşireleri felâket-i karîbe ve sefalet-i muhakkaka cihetine nazarıdikkatlerini celp edecek olsalar bir ceng-i bedmestâne ile cümlesinin gözlerinden meyusâne eşk-i teellüm celp ediyor.

Evet! Âdem oğulları miyanında böyleleri de vardır. Lâkin biz burada ne mecânînden bahsediyoruz ne de melâinden. Biz hâl ü şanları ulüvv-i ahlâk için misal ittihazına şayan olan sulehâdan bahsediyoruz. Fakat acaba efrâd-ı ailesi hakkında hiss-i mel'ûnâneye bu derecelerde mağlup olan bir çapkından muâşakât-ı suveriyye emrinde de kahramanlık intizar olunabilir mi? Evet bunlar dahi bir bint-i Havvâ'yı severler. Âşık olurlar. Hatta bu aşkları uğrunda her türlü fedakârlığı göze aldırırlar. Vefakâr olmak isterler. Ama bir tarafta koca bir aileyi perişan ettikleri hâlde diğer tarafta göstermek istedikleri vefakârlığı ukalânın tahsin edebilmesi şöyle dursun, kendi uğrunda bu fedakârlık, bu vefakârlık iltizam olunan maşukaya bile bir insaflı zamanında sorulsa o da bunu tahsin edemez.

Şu tafsilâta bizim Recep Köso'nun artık malûmumuz olmuş bulunan husûsiyât-ı ahvali tatbik edilince kaviyyen ve kat'iyen ümit eyleriz ki maşukasına mukabil gönlünde bulduğu hiss-i vefakârîye, efrâd-ı ailesi hakkındaki vefakârlığı tercih eylemiş bulunması Recep Köso hakkında cümlenin tahsin ve âferinini is-

ticlâb eder.

İşte bu yoldaki ihtisasât-ı âliyye ile mütehassis olan Recep Köso Serfiçe'ye hicret eyledikte sevgili valide ve hemşirelerinin emr-i taayyüşde esbâb-ı refahlarını istikmale sarf-ı gayretle beraber Yenişehir'deki vekil-i umûriyle bilmuhabere oradaki işlerini de tesviyeden geri kalmıyordu. Çiftlikat ve arazisini bu suretle bir sene idare eyledi. Vakıa vekil-i umûru pek müstakim ve sadık bir adam olduğundan hüsn-i temşiyet için kendisine düşen sa'y ü gayrette asla kusur etmiyor idiyse de bade'l-istilâ ahali-i zürrâ'ın tavrı değişerek mahsulâtın ashab-ı araziye ait olacak aksamınca bin türlü müşkülât ve mezâhim ika'ıyla mümâneata başladıklarından Recep Efendiye ait olmak lâzım gelen makadîrin sülüsü bile ele girmemişti. Hâlbuki hükûmet-i Yunaniyye akîb-i istilâda Golos, Yenişehir, Tırhala, Kalabaka şimendifer hattını bir kumpanyaya bilihale hatt-ı mezkûr serian inşa edilmeye başladığından bunun Yenişehir ovasına edeceği hizmete nazaran mezkûr ovadaki emlâkin kıymeti artmak istidadını almıştı. Avrupa'nın birçok taraflarında ticaret ve sarraflık ile temevvül eden Rumlardan maada bir hayli ecânib dahi işbu memâlik-i mülhakada çiftlikler edinmek hevesine düşmeleriyle arazi alış verişlerinde vesatet için ortaya birçok da dellâllar çıkmıştı. Yenişehir muhacirleri taht-ı istimlâklarında bulunan araziyi gerek vekiller vasıtasıyla ve gerek doğrudan doğruya kendileri ektirip biçtirmekten tahassül edecek menafiin azalmasına mukabil kıymet-i emlâkin terakkisini menâfi-i muntazıralarına daha muvafık bulmaya başladılar.

Bugün falanca beyin ve yarın filânca efendinin çiftliği satılmış olduğu havadisi birbirini takip eyliyordu. Vâ-esefâ ki günün birinde Recep Köso'nun emlâki satıldığı havadisi dahi meydana çıkmıştır. Bu baptaki teessüf yalnız maskat-ı re'siyle taallûkunun inkıtaından mütevellit bir teessürdür. Yoksa işin cihet-i mâliyyesi Recep Efendinin menâfiine daha muvafık çıkmıştı. O zamana kadar ziraat eğlencelerine alışmış bulunan bu delikanlı, bâdema dahi o zevkten nefsini mahrum bırakmamak için ufarak bir çiftlik mübayaasından sonra servet-i nakdiyyesini eshâma yatırarak kendisine pek güzel bir irâd-ı

senevî bulmuştur.

Hicretin şu ilk senesinden sonra Recep Köso'nun Yenişehir'den aldığı havadisin en mühimi, Sonkur Yankos'nun kızı Filomene'i Andrea Kostopolo'ya tezvîc ederek nâil-i merâm olmuş bulunması havadisi oldu. Recep ile memleketi arasında son taallûk bundan ibaret kalmıştı. Vakıa o taallûkun bir taallûk-ı manevî olması hasebiyle maddiyata hiçbir hükmü olamaz idiyse de Recep'in yalnız kendi gönlünce olsun bir taallûk idi ya? O taallûk dahi Filomene'in Andrea Kostopolo'ya tezvîci münasebetiyle münkati olduktan sonra Recep Köso artık Yenişehir'i bilkülliye unuttu. Serfiçe'de teehhül eyledi. Hem de validesinin teşvik ve icbarıyla değil Çelebi Molla'nın bu mesele hakkındaki fikir ve hikmetini daha evvel öğrenmiştik. Oğlunu teehhüle teşvik etmediği gibi bu şevk Recep'in kendisinde de hâsıl olmadı. Yeni vatanında peyda eylemiş olduğu dostlar iki sene evvel vefat eylemiş bulunan Yakup Bey namında bir zatın kızını Recep Efendiye münasip görerek Recep dahi bunların re'y ve tensibine mutâvaat göstermişti. Yani öyle âşıkâne ve maşukâne bir izdivaç değil alelâde, salihâne, muslihâne bir izdivaç.

Recep, bu teehhülden pek memnun kaldı. Zevcesi tamam tab'ına muvafık bir kadın çıkmıştı. Hatta Çelebi Molla'nın bahtiyarlığı yalnız oğlunun mürüvvetini görmekten de ibaret kalmadı. Çend sene zarfında iki kızını da pek münasip adamlara tezvîc ederek ve onlara mukabil Recep'in tevlîd eylediği çocukları sevip okşamaya başlayarak bu dünyada kendisi gibi bir kadına müyesser olabilecek bahtiyarlığa tamamıyla nail olmuştur.

Recep Köso ailesi, bu suretle mes'ut ve bahtiyar olarak yaşamakta bulundukları esnadaydı ki Yunanîler ile Osmanlılar arasında Meçöve hadisesi vukua geldi. Malûm olduğu üzere Yunanîler nezdinde hiçbir zaman sükûnet-yâb olmayan galeyân-ı efkâr 1306 senesinde dahi ortalığı epeyce meşgul eylemişti. Berlin muahedesi, Yanya taraflarından kendilerine daha ziyade yer vermesini re'y etmişken Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye bihakkın göstermiş olduğu mukavemetler neticesinde bu karar gereği gibi tadil olunmuştu da Yunanîler müzakerât ve muhaberât-ı diplomatikiyye neticesinde nail olamadıkları

merama güya kuvvet-i esliha ile nail olabilmek için epeyce haşerat cem' ederek Meçöve taraflarına doğru bir tecavüz göstermişlerdi. Fakat o zaman dahi Recep Paşa Hazretlerinin kumandaları altında bulunan kuvve-i Osmaniyye karşısında târümâr olmuşlardı. O zaman Recep Köso, bu muharebede devam olunacağı tahminiyle kendi nazarında muayyen olan bir vazife-i vatanperverâneyi ifaya heveslendi. Gönüllü olarak harbe gitmek arzusunda bulundu. Bunu validesinden istîzân eyledikte Çelebi Molla, muhalefet etmek şöyle dursun bilâkis:

- Vazifendir oğlum! Git. Bâhusus ki familyamız muinsiz de değildir. Hamdolsun arslan gibi iki damadımız var. Cenge senin gibi kahramanlar gitmeyip de benim gibi kadınlar gidecek değil a?

Diye bir hayli vatanperverâne ve kahramanâne sözler ile oğlunu teşvik bile etmiştir. Fakat bu muharebe süreksiz olmuştu. Yunanîlerin gayreti, talaş alevi gibi birdenbire parlamış olduğu hâlde yine filhâl sönmüştü.

İşte bizim Recep Köso'nun evveliyât-ı ahvali hakkında şu malumatı aldıktan sonra zihnimizi Kahramanoğlu Mehmet Bego'nun kulesinde tertip olunan bıçak silimi ziyafetine ircâ eyleyecek olursak yenilen kuzunun kürek kemiğinden Ömer Neşo'nun tefe'ül eylediği muharebe-i karîbenin Recep Köso'da ne gibi bir tesir hâsıl eylemiş olacağını daha etraflı anlayacağımızdan maada o gece bu zatın duçar olmuş bulunduğu kâbusun hükmü dahi nazarlarımızda bir kat daha ayan beyan tecelli eder. Bâhusus ki Recep Köso, bu muharebe ihtimalâtını birinci defa olarak Ömer Neşo'nun falından tahattur etmiş de değildi. O sırada beyan eylemiş olduğumuz vechile derecesi gittikçe artan mürâselât-ı askeriyye harp ihtimalâtını herkesin hatırına ihtar eylemişti de Ömer Neşo'nun istihracâtı da bu hatırata munzam olduğu için tesirini arttırmıştı.

İmdi ziyafetin ferdası günü ehl-i ziyafet ile beraber Recep Köso dahi Serfiçe'ye avdet edip de validesiyle görüştüğü zaman muharebe lâkırdısını Çelebi Molla'ya açtı. Bu defaki tedarikâtın cesâmetine nazaran muharebenin gereği gibi sürekli olacağı ihtimalâtını da ortaya koydu. Asıl maksudunu açıktan açığa dermiyan etmiyor idiyse de bu sözleri öyle bir iştihâ-yı vatan-

perverâne ile söylüyordu ki Çelebi Molla o müsellem olan fetanet ve irfanıyla oğlunun meramını anladı. Recep, henüz sözünü bir neticeye isal etmemiş olduğu hâlde bile validesi evzâ ve etvarıyla oğlunu tasdik eylemekte bulunduğu gibi nihayet Recep'in sözünü keserek:

- Anlıyorum oğlum, anlıyorum. Üzülme. Muharebeye gitmek için ruhsat istediğini anlıyorum. Bu bir emr-i mefrûzdur ki bir Müslümanı ondan menetmek lâyık değildir. Sana yine evvelki muharebe münasebetiyle söylemiş olduğum sözleri tekrar ederim. Din ve devlet uğrunda cenk ve cidal erkekliğin şanıdır. Bu yolda her fedakârlığı göze almak vatanperverlik muktezasıdır. Git oğlum! Hak yardımcınız olsun.

Deyince Recep'in maksudu husûle gelmiş olmasından dolayı ne kadar sevindiği gözlerinden peyda olan parlaklıktan ve tavrını istilâ eyleyen beşaşetten anlaşılmıştı. Recep, validesine söylemedi ise de biz mâ-sabak ahvalin dahi delâletiyle anlayabiliriz ki Köso'nun harp için bu defaki teşebbüsü içinde dün gece duçar olduğu kâbusun dahi büyük tesiri vardı. Recep'in mütâlâat-ı matbuat ile fikir ve nazarını gereği gibi tenvir eylemiş ve hemşehrilerinin mertebe-i zekâiyyesine nispetle bir hayli yükselmiş bir adam olduğu malumumuzdur. Bu zekâ ve irfanıyla Recep kat'iyen kail ve kani olmuştu ki bu kâbus bilkülliye hükümsüz değildir. Aradan bunca seneler geçerek bilkülliye ferâmuş eylemiş bulunduğu Filomen'in tekrar hayali önünde bu vechile tecessüm eylemiş bulunması hikmetten hâli olamayacağına kanaat hâsıl eylemişti. Bu hâlde Recep Köso kendisini üç cihetten gönüllü görmeye mecbur oluyordu. Birincisi devlet-i matbûamızın bir harbe mübâşereti hasebiyle alelumum ehl-i İslâma terettüp eden gönüllülük ki tebayi-i Osmaniyânda bu emr-i manevînin hükmü ne kadar galip olduğunu her muharebede görmüş olduğumuz gibi muharebe-i ahîrede dahi görmüşüzdür. Salt biz mi ya? Bütün cihan görmüştür. Hem de çeşm-i hayretle görmüştür. Zira mevki-i harbe nispetle uzak olan memâlike kadar kâh on üç, on dört, on beş yaşında çocuklara ve kâh tufûliyyet-i sâniyesi çağına varmış bulunan ihtiyarlara ve hatta umûr-ı harbiyye ile hiç de mükellef olmayan bazı nisvana varıncaya kadar binlerce civan-merdân-ı Osmaniyyânın gönüllü neferlik için arzuhâller verdiklerini ve bu istidaların

kabulüne müsâade-i nizâmiyye olmadığına dair verilen cevaplar ile kani ve sâkit olamayıp ağlayarak, sızlayarak nâil-i emel olduklarını bütün cihan görmüştür. İkincisi maskat-ı re's sevdası ve askerâne bir sıla-i rahm hevesiyle mütehassıl bir gönüllük ki bunun derecesini takdire bizler muktedir olamayız. Bu zevk muharebe-i ahîreden dolayı Yenişehirlilere, Tırhalalılara mahsus ve münhasır kalmıştır. Fakat an-asl Teselyalı olmadıkları hâlde oralarda bir müddet memuren zaman geçirmiş bulunan bazı kimselerdeki teşevvuku görmüşüzdür ki memureyetçe, ailece, hâl ve mevkice mukavemet edemedikleri esbâb-ı maniadan dolayı o yerlere bir daha gidip göremediklerine ağlamak derecesinde müteessir kalmışlardır. Üçüncüsü dahi sevda gönüllülüğüdür. Sevda mı? Evet sevda! On altı senedir âdeta bilkülliye muntafî olmuş bir sevda, ama dün geceki kâbus o sevdayı bir sûret-i acîbede tecdîd eylemiştir. Bu sevda artık visal ümidiyle teeyyüd eyleyen sevdalardan değil. O ümit daha Kalabaka'nın Aghia Triadha manastırında hâsıl olmuştu. Tecdîdinin hevesi bile kalmamıştı. İşte bunun içindir ki o sevdanın teceddüdünü acayip ve garâibden addeyliyoruz.

Evvelce dahi demiş olduğumuz vechile Recep Köso bu kâbusu Ömer Neşo'nun kemik falına kıyas bile kabul edemeyecek bir ehemmiyetle telâkki eylemişti. Fal denilen şeyin ne kemik üzerinde, ne bakla, fasulya, iskambil kâğıdı gibi şeyler vasıtasıyla icrasına verilebilecek ehemmiyet Recep Köso'nun terakkiyât-ı zihniyyesi derecesine nispetle pek pest kalırdı. Lâkin a'sab ve dimağ ve ruh üzerinde icrâ-yı te'sîr eyleyen esbâb-ı hariciyyeyi ehemmiyetsizlikle telâkki edebilmek için lâzım gelen gaflet ve cehalet dahi Recep Köso'da kalmamıştır. Recep Köso, gördüğü rüyaları kendi kendisine tabir eder, hem de, bir tabirnameye müracaatla değil. Zenci görmek tezliği, derya görmek avâtıf-ı aliyyeye, ölü görmek diriye, şerit görmek yola delâlet edeceği tarzındaki tabirnameler ahkâmı Recep Efendi nazarında gülünç şeyler olmak üzere telâkki olunur. Emrâz-ı cismaniyye ve ruhaniyyeden âri ve beri bir adamın rüyâ-yı sâdıkadan addolunacak müşâhedât-ı rûhâniyyesi min-tarafillah kemâl-i hikmet ve letafetle tasvir olunan birer levhadır ki onun müşahedesinden tabâyi-i selîmeye lâyih olacak manalar işte asıl ta'bîr-i rüyadırlar. Hazret-i Yusuf Aleyhisselâma müyesser olmuş bulu-

nan mucîze asıl bu cihetten tecelli eylemiş bir mu'cize-i sahîha ve lâtifedir. Tevrat'ta temhîd ve tafsil kılındığı vechile Firavun'un yedi semiz sığır meydana çıkarak badehu zuhur eden diğer yedi re's zayıf sığırlar tarafından ekl edilmesi suretinden ibaret bulunan rüyayı tabirnameler ahkâmınca tevîl etmek lâzım gelseydi sığır görmek şuna ve yedi adedi buna delâlet eder diye edilecek tevilden hiçbir mana hiçbir hüküm çıkarılamazdı. Bu rüya bir levha idi. Ona çeşm-i nübüvvet ile bakmalıydı ki manası istihrac olunabilsin. Ulema, enbiyanın veresesi olmak fehvâ-yı şerîfince ilim ve irfan sahibi olan bir kalb-i selîm, bir tab'-ı müstakim ulûm-ı enbiyadan bu ilm-i şerîfe dahi vâris olabilir. Görülen rüyaları öyle bir surette tevîl ve tabir eder ki rüyâ-yı sâdıka denilen şeyin taraf-ı gaibden bir ihbâr-ı kable'l-vukû' olduğuna hiçbir âkilın şüphesi kalamaz.

İşte bizim Recep Köso müteayyin olduğu mahallerin ve içinde bulunduğu hâllerin müsaadesi derecesinde bu ashâb-ı irfandan idi. Duçar olduğu kâbusu, kâbus değil bir rüyâ-yı sâdıka suretinde telâkki eyledi. Bundan istidlâl etti ki Filomene sağdır. Hatta büyük bir sıkıntı içindedir. Bu sıkıntıdan kurtulmak için dahi bir zamanki cananı olan Recep'ten başka medâr-ı halâs bulamıyor. Selâmetini ondan bekliyor. Şu anda canı onu düşünüyor. Ondan istigâse ve istimdat ediyor. Artık gönüllülüğün bu üçüncü ciheti de diğer ikisi kadar Recep'in tab'ı üzerinde icrâ-yı te'sîr etmemek ka bil olur mu?

-13-

Gönüllü

Bego'nun kulesindeki bıçak silimi ziyafetinden iki gün sonra Serfiçe kasabasında Recep Köso'nun gönüllü sıfatıyla muharebeye gitmek için tedârikât-ı seferiyyeye mübaşeret eylediği havadisi ağızdan ağıza dolaşmağa başladı. Bu kasabada şu vazife-i vatanperverâneyi en evvel halka ihtar eden şey Köso'nun bu azm ve niyeti oldu. İnsan kısmı bazı cihetlerden koyuna pek müşâbihtir. Sürüdeki koyunların yalnız birisi bir tarafa teveeccüh eylediği hâlde diğer birkaçının ona peyrev olması ve nihayet cümlesinin o yola düzülmesi bu mübarek hayvanın tabiatında merkûz bir istidat olduğu gibi bu istidat bir hayli derecelere kadar insanda dahi vardır. Aşk olsun demeli o adama ki irfan ve hikmetiyle medeniyet ve insaniyet âleminde seyr ü sülûku selâmet cihetine müteveccih olur. Bu yolda benî nev'ine edeceği delâlet ne büyük hüsn-i hizmettir. Buna mukabil ebnâ-yı nev'ini, semt-i selâmete muhalif olan cihetlere teşvik ve sevke çalışan müfsidînin mazarratı dahi o nispeti bulacağından bunlar hakkındaki nefret-i âmme dahi o derece-i lâyıkaya vardırılmalıdır.

Recep Köso'nun gösterdiği misal en evvel Serfiçe kasabasında bulunan birkaç Yenişehir muhacirlerini ikaz eyledi. Bunlardan birisi Köso'nun hanesine gelip şu yolda bir niyetini haber aldığından bahisle sahih olup olmadığını sual eyledikte, Köso:

- Evet sahihtir. İki güne kadar Alasonya'ya müteveccihen yola çıkıyorum. İmreniyor isen sen de gel.

Demişti. Vakıa hemşehrisi bu şerefe pek imrenmiş idiyse de kendisi birinci tertip rediflerden olup zaten icabına göre silâh altına davet olunacağı mukarrer bulunduğundan o davete intizarı daha muntazam daha müreccah görmüştü. Lâkin sinleri rediflik esnânını geçerek müstahfazlık esnânına varmış olan beş kadar Yenişehir'li Köso'nun gösterdiği misale imtisal eyledikleri gibi Serfiçe ahalisinden dahi gerek bu yaşlara vâsıl olmuş ve gerek

henüz esnân-ı askeriyyeye girmemiş olanlardan otuz kişi kadar Recep Köso'ya iltihak arzusunu beyan eylemişlerdir. Bunlardan birisi:

- O hâlde bir sancak açalım.

Demiş idiyse de Recep Köso:

- Asıl sancak Alasonya'da açılmıştır. Sancak denilen şey pek mühim, pek mukaddestir. Öyle her sırığın ucuna birkaç arşın kumaş rabtıyla mevcelendirilmesi yolunda sancakları teksîr etmek münasebet almaz. Asıl sancak devletimizin tertip ve bir hey'et-i askeriyyeye tevdi eylediği a'lâm-ı mübarekedir ki etraf-ı baîdeden herkes onun taht-ı zılâline koşup orada birikmelidirler.

Diye bu teklifi kabule lüzum görmemiştir. Recep Köso'nun sancak hakkındaki şu mütâlâası zamanımıza göre yeni bir fikir addolunur ise de hakikat-i hâle göre yeni bir şey olmayıp kadim ve doğru bir şey olduğu gibi tarihimize dahi tamamiyle muvafıktır. Biz bir zaman geçirmiştik ki o müddet zarfında intizamât-ı mülkiyye ve askeriyye ve ilmiyye ve sınâiyye ve ticariyyeleriyle cihanda şöhret-şiar olarak bunların mükafât-ı maddiyye ve maneviyyeriyle dahi nâil-i mes'udiyyet olan gerçekten muazzam milletlerdendik. Sonra bu terakki ve tekaddüm zamanının her nev' intizâmâtını kaybederek onun dahi mücâzât-ı maddiyye ve maneviyyesini görmüştük. Bu ikinci devir içinde tagyîr eylemiş olduğumuz umûr-ı muntazamanın birisi de işte bu sancak meselesiydi. Herkes bir sırığın ucuna elvan ve eşkâli devletimizin elviye-i resmiyyesine benzeyip benzemeyeceğini dahi düşünmeksizin birkaç arşın kumaş raptederek onu sancak ittihaz etmeye ve fakat böyle sû-i a'mâl edilen sancaklar bir de suistimal edilerek devletin rızâ-yı meyâmin-i irtizâsına bedel onun hilâfına o bayraklar rehber addolunmağa başlamıştı. Aslında ise kuvâ-yı askeriyyemizin ne miktar sancağı bulunduğu mülkümüzün yine bu "sancak" tabiriyle münkasım olduğu devâir-i idâriyyeye bakmalıdır. Bu tabir hâlâ dahi müstameldir. "Kütahya Sancağı ve Bolu Sancağı" denildiği zaman idareten bu nama tâbi olan yerler kuvve-i askeriyyece dahi bir sancağa tâbi idiler. Nefs-i Kütahya ve Bolu kasabaları ise o sancağın mahfuz ve hîn-i seferde merkûz

olduğu mahallerdi ki hâlâ dahi idare-i mülkiyye ve maliye cihetiyle öyledir. "Asıl sancak, devletimizin tertip ve bir hey'et-i askeriyyeye tevdi eylediği a'lâm-ı mübarekedir" tarifinden Recep Efendinin murat eylediği mana ise asâkir-i nizâmiyyenin teessüsünden beri taraf-ı devletten resmen küşad edilen askerî sancakları olup filvaki esas maksadı gaza yolunda, din ve devlete hizmet etmekten ibaret bulunanların doğrudan doğruya işbu a'lâm-ı mübârekeye tâbi olmaları lüzumu muhakkakattandır.

Recep Köso, oldukça kıymetli bir yağız atına râkiben süvari sıfatıyla hizmet-i askeriyyeye gidecek olduğundan gerek muhacir, gerek yerli Serfiçelilerden at sahibi yedi adam dahi süvarilik hâlinde refakate karar vererek bakisinin atları bulunmamak hasebiyle piyade olarak gitmeye karar verdiler. Yevm-i harekette gönüllüler, hükûmet dairesinde toplanıp ömür ve afiyet ve şan ve muzafferiyet-i şahaneyi müsted'î fakahetlü müftü efendi hazretleri tarafından edilen bir müessir duaya cemaat-ı mütehaşşide, her katresi bir bürhan-ı hamiyyet olan göz yaşlarıyla beraber âmin-hân olduktan sonra gönüllüler yola düzüldüler. Kendilerinin üç misli kadar hemşehrileri bir saatlik mesafeye kadar bunları teşyi eyledikleri gibi sekiz on ahbap mesafe-i teşyi'î ilk konak mahalline kadar da uzatmışlardı.

Seferberlik esnasında bu misillü ayrılıkların kulûb-ı Osmanîyanda peyda eyledikleri tesirler, ne mübarek, ne mukaddes şeylerdir. Gidenler bütün hemşehrilerinin duâ-yı hayırlarını haizen gittikleri için gönülleri pür-şevk ve pür-sürurdur. Kalanlar kendi hamiyet-i İslâmiyye ve Osmaniyyelerine gidenleri tevkîl etmişçesine bir fahr ü mübahat ile dil-şâddır. Bu haslet-i celîle ise yalnız Osmanlı halkına, Müslüman milletine mahsustur. Milel-i sâirede bilkülliye mefkûdiyetlerini iddia etmiyoruz. Fakat bunların ekserisinde hamiyet-i vatanperverâne yalnız lâfza ait şeylerden olup icraat-ı fiiliyyeye gelindiği zaman ortada hakikî hamiyetperver pek nadir görülür. Doğrudan doğruya hizmet-i seferiyye ile muvazzaf olanlardan bile pek çoğunun âdeta yan çizmeye vesileler aradıkları ekseriya müşahede olunur.

Beraberlerinde piyadeler dahi bulunmak hasebiyle,

Serfiçe'den ancak dördüncü konakta bizim gönüllüler, Alasonya'ya vâsıl olabildiler. Ama esnâ-yı râhda on iki kahraman daha bunlara iltihâk eylemişlerdi. Recep Köso ve rüfekasının Alasonya'ya girdikleri gün ordu-yı hümâyun müşiri ve fırkaların umum kumandanı devletlü Edhem Paşa Hazretleri'nin dahi buraya vusulü gününe müsadif olmuştu. Aman ya Rab! Ordû-yı hümâyun Müşir Paşa Hazretlerini ne büyük bir şevk ile istikbal eylemişlerdi. Doğrudan doğruya makâm-ı kudsiyyet-ittisâm hazret-i hilâfet-penâhîden hâiz-i vekâlet olan bir kumandan-ı âlişâna edilecek hürmet ve tazim asıl umum orduların başkumandan-ı şevket-unvanı olan zat, hümâyûn-ı mülûkâneye ifâ-yı vecîbe-i ta'zîm ve tekrîm demek olduğu için bütün efrad ve zabitan ve ümeranın beşaşetli çehreleri Müşir Paşa Hazretlerine tebrik-i kudûm eyledikten maada kadın erkek, çoluk çocuk bütün ahali dahi sokaklara dökülmüştü. Taraf taraf müzikalar marşlar çalmakta, taraf taraf sancaklar temevvüc eylemekteydi.

Recep Köso ve rüfekası dahi şu istikbal âlây-ı vâlâsını bir tarafta temaşa ile o geceyi bir kûşe-i istirahatta geçirdikten sonra ertesi gün:

"Çakerleri kısmen Yenişehir ve kısmen Serfiçe ahalisinden olup bu defaki teheyyü'ât-ı askeriyye harbi intac edeceği surette uğur-ı meyâmin-i mevfûr-i hümâyunda ez-dil ü can hizmet için gönüllü olarak gelmiş bulunduğumuzdan şu teklif-i acizânemizin lütfen kabulü babında emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir"den ibaret bulunan bir arzuhâli o zamana kadar bâlig olabildikleri kırk beş gönüllüden bazılarının imza ve bazılarının mühürleriyle ve birtakımının da yalnız parmak baskılarıyla bittevşîh hâkpây-ı müşîriye takdim eylemişlerdi. İlk imza Recep Köso'nun imzası bulunduğundan ve ashab-ı istidâ huzur-ı müşîriye girmeyip bir yaver vasıtasıyla bittakdim kendileri hariçte kaldığından Müşir Paşa Hazretleri:

- Bunların içinde Recep isimli birisi var ki başları olduğu görülüyor. Onu çağırınız.

Emriyle Recep Köso'yu huzuruna ihzâr eyledi. Lâkabının "Köso" olmasından havâtıra hutûr edebilecek köylülük, kabalık, saf-derûnluk hâline muhalif olarak setreli pantolonlu, fesli, çizmeli, levendâne bir babayiğit huzûr-ı müşîriye giriverince bü-

tün nazarlar Recep Köso üzerine teveccüh eylediler. Müşir Paşa Hazretleriyle bizim gönüllü arasında şöyle bir muhavere cereyan eyledi:

Müşir Paşa - Oğlum! Devlet-i Aliyyemiz bu muharebede başıbozuk veyahut muavene namıyla asker kullanmamaya karar vermiştir. Saye-i şahanede bugünkü günde askerlik gayet kesb-i nezaket eylediğinden başıbozuk ve muavene fırkaları asâkir-i nizamiyyenin harekat-ı muntazamasına peyrev olamıyorlar. İnzibat-ı askeriyyeden âri ve beri olmaları hasebiyle askerlik nokta-i nazarından rızâ-yı meyâmin-i irtizâ'-yı cenâb-ı pâdişâhî ile tevâfuk edemeyecek bazı etvâr ve harekatta bulundukları muhârebât-ı sâbıkada tecrübe edilmiştir...

Recep - Hak teâlâ hazretleri padişahımız şevketlü efendimiz hazretlerine tükenmez ömür ve afiyet ihsan buyursun. Cenâb-ı Allah ordu-yı hümâyunu her zaman, her yerde âdâ-yı devlete galibiyet nimetine nail ederek bilcümle hayır-hâhân-ı devleti daima dilşad eylesin. Bizim gibi dört buçuk acezenin muavenetine ordu-yı hümâyunun muhtaç olmadığını pekâlâ biliriz. Bilâkis biz hizmet-i mefrûze-i askeriyyenin ecir ve mükâfât-ı ma'neviyyesine muhtacız da onun için geldik efendim. Biz başıbozuk hâlinde ayrıca bir fırka olarak hizmet etmek dâiyesinde değiliz. Daha memleketimizden çıkarken bizde böyle bir dâiye bulunmadığı için kendimize mahsus bir bayrak dahi imal etmedik. Hizmet-i acizânemiz kabul buyurulur ise bizi atlı olanlarımızı süvari ve yaya olanlarımızı piyade bölük ve taburlarına tevzi buyurursunuz. Talimlerin pek de acemisi değiliz. Asâkir-i şahânenin izlerine basarak biz dahi hatavâtımızı tanzim eyleyebiliriz.

- Ya! Asâkir-i muntazama miyanına dahil olmak istiyorsunuz. Öyle mi?

- Kullarınızca gönüllülük bu demektir efendim!

- Aferin arkadaş. Sende hakikaten efkâr-ı askeriyye varmış. Gerek senin, gerek rüfekânın hizmetlerini kabul ettim.

Bunun üzerine Müşir Paşa Hazretleri, istâde-i mevki-i intizar olan yaverlerden birisine bir emir vermeye davrandı ise de onu tehir eylediğini gösterecek bir vaz' ve hereketle tekrar

Recep Köso'ya bitteveccüh:

- An-asl nerelisin arkadaş?

Suailini irat ve Recep Köso tarafından:

- An-asl Yenişehirliyim efendim! Cevabını ahzeyledikten sonra:

- Pek muntazam söz söylüyorsun. Rumcayı da iyi bilir misin?

Diye sormuş ve Recep tarafından buna dahi:

- Okur yazar lisanını bilir sayılır bir Hristiyan kadar Rumcayı da bilirim efendim!

Cevabını alarak çehresinde pek bahir birtakım alâim-i itminân hâsıl olmuştu. Bunun üzerine Recep Köso'ya:

- Madem ki senin teklifini kabul ettim. Şimdi sen askersin, ben dahi senin kumandanınım. İşte o sıfatla sana emrediyorum ki bugünden itibaren tıraş olmayacaksın. Sakal koyuvereceksin. Tamam üç hafta sonra dahi gelip beni göreceksin.

Emirlerini verdi ve o da zarifâne bir temenna ile emri kabul eylediği gibi bunlardan atlıların süvari ve atsızların piyade sınıflarına tahriri için yaverlerden birisine emir vererek ait olduğu taraflara gönderdi.

Müşir Paşa Hazretlerinin gayet zarifâne ve askerâne söylemiş olduğu sözlerin künh ve hakikatine varıncaya kadar cümlesini Recep Efendinin tamamıyla tefehhüm eylediğini Paşa Hazretlerine vermiş olduğu cevaplar, ispat edebilirler. Eğer kumandan Paşa Hazretleri, bu meselenin şerhini Recep'e emretmiş olsalardı daha ne güzel sözler işitirlerdi. Tevârih-i mevcûdeyi güzel tetebbu eylemiş olan Recep, edvâr-ı askeriyyemiz ahkâmını pekâlâ bildiği gibi askerlik denilen hizmetin her millet-i muntazama ve mütemeddine nazarındaki şerefine de kıyas kabul edemeyecek surette inde'l-İslâm mevcut ve müsellem olan kudsiyetini dahi pek güzel takdir eylemiştir. İhtimal ki bu adam, bizim "Zabit" ve "Edvâr-ı Askeriyye" sernameli eserlerimizi bile okumuştur. Zira her asıra mahsus bir askerlik olup bir devletin maaşlı, tayinli, muvazzaf ve muallem askeri bulunmadığı zaman gönüllü veyahut nefîr-i âmm denilen dirinti döküntü adamları harbe sevk edeceği gibi harp için bunlara bir medâr-ı teşvik olmak üzere dahi "çapul" ve "palaçka" diye bin türlü

namlar ile edilen yağmaya dahi meydan açacağından bu fikir ve emel ile muharebeye gidenlerin vardıkları yerleri harabezâra çevirecekleri derkârdır. Bu hâl-i esef-iştimal bir zamanlar bizde dahi görülmüştür. Biz ki dünyada ilk defa olmak üzere maaşlı ve kışla-nişîn asâkir-i muntazamayı tesis eylemiş bir devlet bulunduğumuz hâlde bilâhare çiftçi ve çoban makulesi başıbozukları dahi hey'et-i askeriyyeye kattığımız için nehb ve garetten başka bir şey düşünmeyen işbu hey'ât-i askeriyyeden din ve devlet yolunda fedakârlığa mukabil yağma ve çapul yolunda gayretler ve bunların zımnında dahi mağlubiyetler görmüşüzdür. Bu keyfiyet devletçe yüzlerce sene müddet efkâr-ı âliyyeyi işgâl eylemiş bir mesele olup bihamdilillâhi-teâlâ kuvve-i askeriyyemiz taht-ı intizâma alındıktan sonra buna hiç lüzum kalmamış idiyse de asr-ı celîl-i cenâb-ı Abdülhamid Gazi'ye gelinceye kadar namı "muavene"ye tebdil olunarak bir dereceye kadar yine bu makule efrâd istihdâm olunmuş iken şevketlü padişahımız efendimiz hazretlerinin ta'dad ve hasra sığmayan bunca muvaffakiyât-ı şahânelerinin ehem ve ecmeli bulunan tensikât-ı ahîre-i askeriyyemiz mucibince bilcümle nüfûs-ı zükûrumuz asker olduğundan bunun haricinde artık başıbozuk ve muavene gibi namlar ile asker kullanmaya hakikaten hacet kalmamıştır.

Elyevm bu ihtiyaç nasıl tasavvur olunabilir ki şimdiye kadar başıbozukluğun emsile-i müşahhasası bulunan ahali-i aşâir bile taht-ı intizâm-ı askeriyyeye alınmıştırlar. Bundan böyle "gönüllü" demek hizmet-i askeriyye ile zaten mükellef iken yalnız o hizmetin zaman-ı ifâsını tacil veyahut iade ve tekrirden ibaret kalmıştır. Yani ya henüz esnân-ı askeriyyeye girmemiş veyahut esnân-ı askeriyyeden çıkmış olanların bilfiil hizmet lüzumu görüldüğü zaman sancak altına toplanmalarından ibaret kalmıştır ki bu hizmet dahi nizamiye suretinde eda olunmaktan başka yol yoktur. İşte asıl askerlik dahi budur. Bu yolda askerlik edecek olan adamın elbisesi, eslihası, cephanesi, yiyeceği, içeceği, harçlığı her şeyi taraf-ı devletten verildiği gibi mecruh ve hasta olur ise esbâb-ı tedavisi ve istikmal edilmiş ve hatta sakat kaldığı ve şehid düştüğü zamanlar gerek kendinin ve gerek ailesinin iaşesi de temin altına alınmış bulunduğundan böyle bir askere palaçkanın lüzumu da

kalmamıştır. Dârü'l-harbde ele geçirebileceği eşya ve hayvanatı neresine koyup, nereye götürücektir. Bir vakit kendi silâhıyla, cephanesiyle falanıyla harbe gidenlerin ele geçirecekleri eşyayı memleketlerine isal için peyder pey kervanları gelirmiş. Şimdi ise bunun imkânı tasavvura bile sığmaz.

Bizim gönüllüler üniformaları giydikleri zaman bir kat daha gösteriş peyda ettiler. Hele süvariler hayvanlarına dahi nizamiye süvari hayvan takımları vurulmuş olduğu cihetle büsbütün, bambaşka bir tavr-ı kahramanî peyda eylediler. Ez-dil ü can talim ve taallüme koyuldular. Asker kalabalığının çokluğundan dolayı kışlaya, koğuşa sığar şeyler olmadıklarından çadırlarda ikamet ediyorlardı. Bahar henüzhulûl etmemiş ve havaların serinliği hemen hemen "soğuk" denilebilecek bir hâlde devam eylemekte bulunmuş ise de askerlik âlemince çadırlar en şiddetli kışlarda bile askere ikametgâh olmaya kifayet ederler.

Bir çadırda on neferin yatışını, bir yatak odasında bir efendinin karyolasında yatmasına kıyas edecek olursanız askerlik hâlini hiç anlayamamış kalırsınız. Nefer çadırını biliyorsunuz ya, nefer çadırını? On kişinin üstüne rekz olunduğu zaman istiab ve setre kifayet edebilecek bir sahan kapağı biçimindeki nefer çadırını bilirsiniz ya? Tüfekler, kasaturalar, kılıçlar falanlar direk etrafına tertip olunduktan sonra yere dört parmaktan bir karışa kadar kuru ot, saman, yaprak gibi yumuşak bir şey döşenip onun üzerine "beylik" denilen seccadeler serilmiş ve çantalar yastık hizmetini görerek yağmurluklar dahi yorgan hizmetine namzet edilmiştir. Asker için bu çadır altı ne zevk âlemidir? Koca Osmanlı askerine seferberlik hâlinde bile bir düdük, bir tambura ağırlık vermez. Bu sade ve adi sazların peyda edebildikleri nagamat o arslan yürekli Mehmetleri hâllendirmekten geri kalmaz. On kişi hergün birlikte bulundukları hâlde de naklettikleri menakıb bitip tükenmez. Bir tahta parçası üzerine çizilmiş üç taş oyunu, dokuz taş oyunu ve bazan iskambil oyunu bile bu eğlencelere munzam olur. Hizmet-i dahiliyyelerinden fârig oldukları zamanlar o kadar tatlı konuşurlar, o kadar güzel eğlenirler ki bu lezzet anı bir kere tatmış olanların damağından bir daha çıkamaz. Yat borusu çalındı mı müselles-i mütevaziü'l-adlâ şeklinde bir yarıktan ibaret bulunan çadır kapısı iliklenir. On kişi çizmeler

ayaklarında, pantolonlar bacaklarında, ceketler arkalarında olduğu hâlde on çift ayak çadır direğine doğru müteveccih ve on baş çadır eteklerine doğru mevzu olarak koyun koyuna yatarlar. On yağmurluk dahi birbirine iltisak ederek bunları örter. Gündüzki hizmetler yorgunluğuyla öyle bir horultuya dalarlar ki bunu ihlâl edecek şey olsa olsa rüyasında evini, köyünü gören neferlerin, pek kıymetli, pek sevimli isimleri yadederek sayıklamaları ihlâl edebilir.

Hakikat şu askerlik âlemi bambaşka bir âlemdir. Aklâm-ı muktedire erbabı için bir misli daha bulunamayacak bir zemîn-i iştigâldir. Vakt-i hazarda da öyledir, vakt-i seferde de. Bu askerlik hâli acîb ve garip bir familya hâlidir ama kıtaat-ı askeriyyenin üssü'l-esâsı addolunan her bölük bir familyadır ki seksenden yüz ve yüz yirmiye kadar azası içinde yalnız kadın yoktur. Yüzbaşı bu familyanın babası ve mülâzımlar amca ve dayısı mesâbesinde olup başçavuş ve çavuş ve bölük emini ve onbaşılar dahi "nefer" denilen ihvân-ı mütesâviyenin ağaları demektirler. Bu bir familyadır ki yemeği pişecek, çamaşırı yıkanacak, sökükleri dikilecek, ortalık süpürülmek ve helâlara varıncaya kadar her taraf temizlenmek gibi işleri görülecek, hastalarına bakılacak velhasıl bir mâişet-i muntazama-i medeniyyeye lâzım gelen hizmetlerin kâffesi görülecek de erbâb-ı hizmetin hiçbirisi diğerinden eksik, ziyade çalışmayıp cümlesi müsavaten çalışacak. Bir nefer hafta içinde her gün hangi hizmetlerde hem de o günün hangi saatinde, hangi hizmetlerde bulunacağını bilir. Bunlar bütün hizmet-i dâhiliyye nizamnamelerinde tanzim ve tayin olunmuşlardır.

Nikâh cemiyeti gibi bir yerde on beş yirmi efendi bulunsalar, bade'l-akd dağılacakları zaman herkesin kendi ayakkabılarını bulup giymesi bir mes'ele-i müşkile hükmünü giyer. Hâlbuki bir koğuşta seksen yüz çift ayakkabı bulunur. Gece yarısı nöbete kalkan asker bile kendi ayakkabılarından başkasını giymez. Herkes birbirine benzeyen seksen yatak içinde kendi yatağını ve seksen tüfek içinde kendi tüfeğini bulmak bir nefer için asla müşkül değildir.

Bu intizamlar vakt-i hazarda dâima mer'î oldukları gibi vakt-i seferde dahi mer'îdirler. Hatta vakt-i seferde bunlara

daha ziyade riayet olunur. Zira o zaman karakol hizmetleri artacağı gibi geceleri devriye hizmetleri de munzam olur. Ya her an ve dakika harbe hazır ve müheyya bulunmak mecburiyeti? Asker, çadırlarında mukîm iken gündüzleri bir ve geceleri üç dakika zarfında silâh başında bulunabilmeyi temin eden intizamı, ehemmiyet-i lâyıkasıyla düşünmelidir ki askerlik ne olduğu hakkında bir fikr-i sahîh peyda edilebilmiş olsun.

İstanbul'da bir kibar aileden yetişmiş bir genç zabit görürsünüz ki cereyan-ı havadan korkar. İyi sudan başka su içemez. Biraz esmer veyahut çiğ ekmek midesine dokunur. Terli bulunduğu hâlde hem rüzgârdan hem soğuk sudan tevakki eder. Yatağının intizamı eksik olsa veyahut yerinden yadırgansa o gece rahat uyku uyuyamaz. Arkasındaki çamaşırın bir gün miadı geçse kaşınmaktan rahatını kaybeder. Hamam miadı dahi bu hükmü gösterir. İşte aynen bu zabiti bir de seferberlik hâlinde görürseniz o İstanbul'da gördüğünüz mütena'im kibarzade olduğuna ihtimal veremezsiniz. Hamam pek seyrek bir şey ya? Âdeta zuhurât-ı nâdireden. Çamaşır değişmek dahi ona yakın bir şey. Ayaktan çizme, sırttan üniforma çıktığı yok. Kepeği ayrılmamış undan yarı çiğ, yarı pişmiş ekmek ile yine bu tavsife seza yemek bulunduğu akşam bir ni'met-i uzmâ addolunup yoksa karavanada ıslatılmış peksimet ile zeytin. Ama zeytin dahi bulunabilir ise. Güneş, sıcak, yorgun, terli, o buz gibi kaynak suyunu içtikçe vücuda gelen rahatı ona sormalı. Bir parça kuru ot üzerine serilen beylik ile yaylı karyolaların farkını burada öğrenmeli. Bakmalı ki vucutlar ne sağlam ve kalpler ne münşerih ve askerlik âlemi ne tatlı ve hele seferberlik hâli ne neşelidir.

Bizim Recep Köso için bu tatlı askerlik âlemi yeni tezevvuk olunan şeylerden bulunmasıyla pek hoşuna gidiyordu. Bu hâle doyamıyordu. Hatta bu tatlı hatıratını zabt ve kayıt dahi ederek kısmet olur da muharebeden sağ ve sâlim avdet edebilir ise hâtırat-ı mezkûreyi kaleme almak arzusu bile gönlünü istilâ eylemişti.

Gayretli gönüllü, vakıa bu çadır âlemi safalarına doyamadı ya Müşir Paşa Hazretlerinin tayin eylemiş olduğu üç hafta mürûr eyledikten sonra bir sabah yüzbaşının huzuruna çıkıp askerce temennayı ettikten sonra gönüllü istidasını verdikleri gün Paşa

Hazretlerinin kendisine vermiş olduğu emri yüzbaşı efendiye tebliğ eyledi. Bunun üzerine yüzbaşı kalkıp kılıcını kuşanarak tekmil düğmelerini sımsıkı düğmeledikten sonra gönüllü neferin önüne düşerek makam-ı müşîriye kadar gitti. Bade'l-istizân huzûr-ı müşîrîye çıkıp keyfiyeti arz ve ilâm edince Edhem Paşa Hazretleri:

- Evet! Recep Efendi. Şu Yenişehirli gönüllü değil mi? Çağır gelsin.

Emrini verdi. Gönüllüyü Müşir Paşa Hazretlerinin huzuruna idhâl eylediler. Orada bulunan birkaç ümerâ ve zabitanı kâmilen dışarı çıkarıp yalnız bir Paşa ve bir de Recep kalınca Paşa yerinden kalkıp Recep'in yanına sokularak dedi ki?

- Arkadaş! Sana niçin sakal salıverdirdiğimi bilmezsin değil mi? Onu şimdi haber vereceğim. Evvelâ bilmelisin ki hizmet-i askeriyye yalnız "çek kılıç, bölük ileri ... arş!" kumandasına ittibadan ibaret değildir. Asıl hizmet bu gibi kumandanlarla edilecek hareketlerin, hücumların müsmir olmalarını temin eyleyecek esbabı istikmal eylemektedir. Seni efendiden bir adam görüyorum. "Makam-ı teşekkürde Recep tarafından bir temenna". Okur yazar bir Rum kadar da Rum lisanını bilirmişsin. "Bir temenna daha". Buradan doğruca Katarin'e kadar gideceksin. Oradan yelken kayığı mı bulursun ne bulursan binip Golos'a varacaksın. Fakat kayığa binmezden evvel sakalın çene tarafını tıraş ederek favori sakallı ve başına bir şapka giyerek başı şapkalı bir Rum olacaksın. Hizmet-i din ve devlet için böyle bir tebdil-i kıyafette hiçbir beis olmadığını elbette bilirsin. "Bir temenna daha". Golos'a vardığın zaman kendini an-asl Zanta'lı yahut Narda'lı bir Rum olup Atina'da bulunduğun hâlde Atina gazetelerinden birisi tarafından muhbirlik sıfatıyla gelmişsin diye tanıtacaksın. Beş altı gün bu sıfatla Golos'ta bulunarak mensup olduğun mesela "Sakrib" gazetesine hitaben birkaç mektup yazacak ve onları Golos'tan postaya vereceksin. Anlıyorsun ya? "Temenna". Oralarda ahvâl-i hâzıra münasebetiyle polisin dikkati büyük olmak lâzım gelir. Golos'ta seni görenler filhakika bir gazete muhbiri olduğuna kanaat etmelidirler. Orada şüpheyi davet etmeyebilirsen ondan sonra gideceğin yerlerde tamamıyla emin olabilirsin. Golos'ta bu vechile levâzım-ı ibtida-

iyyeyi ikmalden sonra şimendifere rakiben Yenişehir'e varırsın. Orada askerin, mühimmatın miktarına gerek askerin gerek ahalinin efkârına ve Prens Kostantin nezdinde bulunan ecnebî zabitanına, gazeteler muhbirlerine velhâsıl memleketin bolluğuna, ucuzluğuna, pahalılığına dair ne yolda malûmat alabilirsen zabt ve kayıt edeceksin. Badehu şimale doğru ilerleyerek Tırnova kasabasında da bu yolda tahkikat ve tedkikat icrâ ederek Milona vesair geçitlere doğru ilerleyeceksin. Ama her bulunduğun yerlerde her hangi vesait ile mümkün olur ise Atina'da güya mensup olduğun gazeteye bir Hristiyan imzasıyla ve muhbir sıfatıyla mektuplar göndermekte devam edeceksin ki iştibaha davet etmeyesin. Bu vechile boğazlara, geçitlere doğru yaklaştığın zaman hakikaten Yunan askeri veyahut Yunanlı oldukları muhakkakan malûm olan adamlardan maada her kime rast gelirsen sağ elin dört parmaklarını yumup yalnız baş parmağı dikerek bir küçük işaret vereceksin. Bizim bu taraflardan o taraflara doğru sokulan casuslarımıza rast gelmiş olursan bu işaretten seni tanırlar. O zaman bana göndereceğin malûmatı kemâl-i emniyetle bunlara tevdi edebilirsin. Hem bu yolda tesadüf edeceğin arkadaşlar nadir dahi olmayacaktır. Eğer bir fırsat ele düşürebilip de düşmanın cephanesini ateşlemek, toplarını çivilemek gibi hizmetlere muvaffak olabileceğini aklın keser ise bu yolda can fedasını göze aldırarak icabını icra edersin. İşte asıl fedakârlık, asıl hizmet böyle olur. Şu kadar ki seni gönderdiğim surette gönderilmiş cesaretli, akıllı casuslarımız bittabi az olup fakat Yanyalılardan Yunan köylüsü sıfatıyla serseriyâne dolaşan casuslarımıza çokça tesadüf edebileceğinden can fedası lâzım gelen fedakârâne işlerde onları istihdam etmeye gayret eylersin.

Müşir Paşa Hazretleri, bu talimatı ita ederken Recep'in o zeki ve fatin çehresi Paşaya gösteriyordu ki verdiği talimatı lüzumu derecesinden ziyade bile anlıyordu. İşin bu cihetini Paşa dahi açarak:

- Şimdi ben sana ne kadar talimat versem her şeyi düşünüp icabını tembih etmiş olamam. Hâl-i seferde bu gibi icabat asıl senin gibi cesur ve akıllı adamların rü'yetlerine havale edilirler.

Deyince Recep Köso:

- Anladım efendim! Ben buraya geldiğim zaman şöyle alelâde bir kurşun ile mertebe-i şehadete nailiyeti cana minnet addederek gelmiştim. Bu nazik hizmete fedâ-yı can edersem daha hususî, daha şanlı bir surette nail-i rütbe-i şehadet olmuş olurum. Meselâ bir büyük kumandanın beynine bir kurşun sıkarak o yolda feda olursam elbette adi bir neferi vurmuş, öldürmüş olmaktan büyük bir iş görmüş olurum.

Diye kumandan Paşanın meramını pekâlâ anlamış olduğunu müşarünileyhe dahi anlatmıştır. Nihayet kumandan Paşa bu hizmet için icap eden mesarife mahsuben lüzumu kadar akçe dahi verileceğini beyan eylediği zaman Recep Köso:

- Bu seferde sarf için cebime yüz altın koymuşumdur.

Katarin'de yahut Golos'ta bunları Yunan kaimesine tahvil edince dünya kadar para eder. Paranın bundan ziyadesi de nâfi olmaz muzır olur.

Sözleriyle mukabele edince Müşir Paşa Hazretleri ziyadesiyle memnun oldu. Recep'in kanaatkârlığına değil! Canını feda eden bir adam malını mı esirgeyecek? Asıl şu paraların Yunan kavâimine tahvili hususundaki dakika-endişliğinden dolayı memnun oldu. Nihayet şu mülâkatta neler söyleştiklerini ve ne yolda talimat aldıklarını hiçbir kimseye hatta zabitlerine, hemşehrilerine bile söylemeksizin hemen yola çıkmasını emrettiği gibi dışarıda bekleyen yüzbaşıyı çağırıp:

- Bu gönüllü nefer istifa etti. Ben de istifasını kabul ettim. Memleketine avdet edecektir. Kimse mani olmasın. Geldiği zaman lâbis olduğu rubalarıyla hayvanının takımları kendisine verilsin.

Emrini i'tâya mukabil yüzbaşı tarafından ancak makam-ı itâatta bir temenna edilip Recep ile yüzbaşı huzurdan çıktılar. Hatta hemen o akşam Recep yine geldiği başıbozuk kıyafetiyle ordugâhtan dahi çıkıp gitmiştir.

-14-

Harp

Romanımızın Osmanlı ve Yunan muharebesine taallûkuyla beraber şu yazdığımız satırların bir tarih-i harb olmadıkları muhtâc-ı ihtar değildir ya? Rüfekâmızdan birkaç erbâb-ı kalem bu tarihi yazdılar. Hem de elhak pek güzel yazdılar. Şimdiye kadar bu yolda vakayiin hiçbirisi için bu kadar mükemmel tarih yazılmamıştır. Gerek cihet-i siyasiyyesi ve gerek cihet-i askeriyyesi o kadar mükemmel vukuflar üzerine, o kadar etraflı bir surette yazılmıştır ki sâye-i mükemmeliyet-vâye-i cenâb-ı pâdişâhîde yirmi seneden beri her cihetten vukua gelmiş olan terakkiyatımızın bir büyük bürhanı dahi şu mahsulât-ı kalemiyyemiz addolunsa şayandır. Böyle bir mes'ele-i mühimmeyi yazmak için ihtiyaç görülen kudret-i kalemiyyeden maada hüsn-i tab' ve temsil için iktiza eden kudret-i sanaiyye dahi asr-ı mes'ud-ı cenâb-ı Abdülhamid Gaziden evvel yoktu. Hem de gerçekten yoktu.

Bu yazılan tarihler de haritalarla plânlarla reşimlerle tasvir ve tezyin kılınmışlardır ki yirmi iki, yirmi üç sene mukaddem bu gibi tarihlerin yazılabilmeleri farzedilse dahi tab' ve temsilleri için Avrupa'ya müracaat iktiza ederdi. Hamden sümme şükren bunlar hem mükemmelen yazılmış ve hem de mükemmelen basılmış olduktan fazla beher cüzü on paraya kadar verilmek derecesinde bir de ehveniyete muvaffak olunmuştur ki bundan evvelki asırlarda bu on paraya bedel yüz para verilse yine külfet-i tabiiyyeye bihakkın mukabil gelinmiş olamazdı. İşte bu ehveniyet bile başlı başına bir büyük eser-i terakki addolunsa sezadır insan her şeyden evvel kadirşinas olmalıdır. Ve illâ nâil olduğu ni'met-i terakkiye adem-i liyakatini ispat eylemiş olur.

Biz bu eserde tarih-nüvîs arkadaşlarımızın vazifelerine iştirak ve binaenaleyh hukuklarına tecavüz etmeyeceğiz. Harekat-ı askeriyye ve vukuât-ı harbiyyeye dair bir tarih-nüvîs gibi tafsilat veremeyeceğiz. Bu tafsilât emrinde karilerimizi tab' ve neşredilen üç dört türlü tarihlere müracaat ettirerek bu-

rada ise yalnız vukuatı şöylece bir yad ile ihtar etmeyi kâfi göreceğiz.

Şimdi taraf-ı Devlet-i Aliyyeden resmen ilân-ı harb olunmazdan mukaddem, Yunanîlerden binlerce gönüllülerin hududu geçerek bizim tarafımızdan bazı tepeleri zapt eyledikleri ve bu tecavüze bir tecavüz-i resmî nazarıyla bakılmasını men için güya taarruzât-ı mezkûrenin asâkir-i muntazama-i Yunaniyye tarafından vukua getirilmiş olmayıp, gönüllülerin kendi kendilerine icra ettikleri harekattan ibaretmiş diye hükûmet-i Yunaniyye tarafından hilekârâne ve hud'akârâne sözler ile cihanın kulakları doldurulmaya çalışıldığı ve hâlbuki Yunanın dağlı ahalisinden her zaman teşekkül eylediği görülen haydut fırkalarının, böyle harekat-ı muntazama icrasına muktedir olamayacakları derkâr bulunmakla beraber bu ilk tecavüzü icra edenler miyanında asâkir-i nizâmiyyeden birçok zabitan ve efrat dahi bulunduğunu Avrupa'nın bîtaraf olan gözleri dahi gördüğü velhasıl Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye toprağına edilen taarruz, kabil-i inkâr olamayarak taraf-ı Devlet-i Aliyyeden dahi bihakkın ve resmen harp ilân olunduğu zamanlar zarfında bizim gönüllü Recep Köso'nun nerelerde bulunduğuna dair hiçbir kimse ve hatta Müşir Paşa Hazretleri dahi hiçbir taraftan hiçbir haber alamamıştı.

"Taraf-ı Devlet-i Aliyyeden dahi bihakkın ve resmen ilânı harb olunduğu zaman" dedik. O! .... Bu zamanı teşkil eden dakikalar ordû-yı hümâyunu teşkil eyleyen efradın en küçüğüne varıncaya kadar hiçbirisinin hatırından çıkamaz. Bu zevki tezevvuk ve bu lezzet ile telezzüz emrinde ordû-yı hümâyunda bulunmayanlar asla hükmolamazlar. Bu bapta hiçbirimiz kıyası nefs edemeyiz. Orada hudut boyunda bulunmalıydı da Yunanîlerin sıfat-ı asliyyeleri olan eşkiyalığı pek liyakatli bir surette takınarak ettikleri taarruzu görmeliydi. "Vuralım" derdiniz. Güzel gayret ama asker kendi ihtiyarıyla vuramaz. Kendi ihtiyarıyla ne ateşe başlar ve ne ateş keser. Her hareket bir emre, bir kumandaya vâbestedir. "Vuralım!" Bu kolay bir şey. Fakat bu dakikada patlayacak bir tek tüfeğin, bir tek topun siyasiyât âleminde peyda edeceği aks-i sadayı düşününce "vur!" hecâ-yı vâhidinin telâffuzundaki ehemmiyet kendi kendisini ortaya koyar. Düvel-i muazzama demiş ki: "Taarruzu en evvel

kim eder ve harbe en evvel kim başlarsa muharebenin mesuliyeti ona aittir". Fakat siyasiyatın bu hükm-i hafiyyesini ordu halkı bilir mi? Eşkiyâ-yı Yunaniyyenin hatve be-hatve ilerlemelerine mukabil kendilerinin dahi hatve be-hatve ric'at göstermeleri o şîr-dilân-ı erbâb-ı vegâyı o kadar sabırsızlığa duçar eyliyordu ki bunun mahiyetini tarif ve derecesini tayin hakikaten muhalâttandır. İşte efrâd-ı gazanfer-nihâdın böyle köpürmekte bulundukları bir anda tedâfüî ve tecavüzî her güne harekatta ordû-yı hümâyunun mezuniyetini mübeyyin irâde-i hikmet-ifâde-i cenâb-ı şehinşâhî vürut eylediği zaman ordunun hâli öyle bir suret peyda eylemişti ki görmeye muhtaçtı. İrâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhîyi mübellig ve mübeşşir olan telgrafname ordu muvacehesinde okundu. Otuz, kırk bin cengaverden müteşekkil olan ordu nefs-i vâhide gibi bu kıraatı dinliyordu. Nefes alınsa kulak bir kelimeyi zayi edecekmiş gibi o koca insan yığını sanki nefes dahi almayıp olanca dikkat-i sem'ini bu kıraata havale ve tahsis eylemişti. Her kelime kulaklardan girdikçe kulûbe ferah ve inbisat bahşediyordu. Müteakiben ordu müfettişi ellerini kaldırıp erkân ve ümera dahi ona peyrev olunca telgrafnamenin hîn-i kıraatinde "selâm dur" vaziyetinde bulunan ordu bir kumanda ile "rahat dur" vaz'ını alıp o otuz, kırk bin cengâverânın altmış, seksen bin elleri icabetgâh-ı Rabb-ı izzete doğru kalktı. Edilen duanın her cümlesi bittikçe lafz-ı şerîf "amin!" zikr-i kalbi gibi sineden çıkan bir hafif sada ile irat olunur ve bu sadanın otuz kırk bini bir yere gelince inilti nev'inden bir hâle giriyordu ki uzaklara doğru tebaüd ede gidiyordu. Hele dua biterek müzikalar selâm çalıp da son darbe-i tablı müteakiben şu otuz, kırk bin ciğerlerden ittihâd-ı asvât ile çıkan "padişahım çok yaşa" zemzeme-i mukaddesesi bulutları yararak semaya doğru urûc edince gözleri sulanmadık bir fert kalmadı. Bu andan itibaren dahi taburlar, alaylar "ileri arş" kumandasını aldılar. Çünkü edilecek harekat zaten mukarrerdi.

Müşir Paşa Hazretleri, şu ilk harekatın vukuuna kadar Recep Köso'dan bir haber alınamadığından dolayı epeyce merak ediyor idiyse de asıl Recep Köso böyle bir resm-i bihterînde bulunamadığı için ne kadar teessüf eylese seza idi.

İlân-ı harb edilip de bâdi-i emirde haydut ve hırsızcasına

bir hareketle bazı tepeleri almış olan eşkiyâ-yı Yunaniyye, oralardan püskürtülmek için epeyce meşakkatler çekildikten sonra orta koldan Milona boğazına girilerek Yunanîlerin oralara yaptıkları istihkâmatı almak teşebbüsü Osmanlı ve Yunan muharebesinin en müşkül devri addolunsa sezadır. Zira mevaki-i harbiyyenin en büyük kısmı gayet sarp dağlıklardan, kayalıklardan ibaret olup buralarda muharebeye gelmiş olan asâkir-i Yunaniyye ise henüz savlet-i Osmaniyyeyi tecrübe etmemiş ve Leonidas zamanından beri Yunan tarihinin bahseylediği muhayyel kahramanlıklarla gözleri dönmüş bulunduğundan bu ilk gayretle şu mevaki-i menîada hele ilk cür'et-i tecavüzkârâneleriyle biraz da tezyîd-i gurur eylemiş bulunan Yunanîler hemen hemen me'mûlün fevkinde mukavemetler göstermeye başlamışlardı. Bu Mukavemetleri hükümden düşürecek olan savlet-i Osmaniyyenin derece-i şiddetinden bahis ile sözün bu cihetini uzatmaya da mecbur değiliz. O şanlı şehid Abdülezel Paşanın ak sakalından terler damlayarak livâ-yı zafer-peymâ-yı Osmanî elinde olduğu hâlde kendi hatavât-ı gazanferânesine ayak uydurmaktan bir an hâli kalmayan dilâverleri:

"Arkamdan ayrılmayınız. Din ve devlet uğrunda en büyük en mukaddes vazife ile muvazzaf olduğumuz gün bu günkü gündür. Bu dağlarda asırlardan beri aba ve ecdadınız o kadar şanlı muharebeler etmişlerdir ki yâdları sahayif-i tevârihi doldurmuşlardır. Buralarda binlerce şüheda bırakmışlardır. Bugün şühedâ-yı müşarünileyhimin ervâh-ı mübarekesi kâmilen buralarda hazır ve harekatınıza nâzırdırlar. Onlar gibi fedakârlıkla onların öz evlâdı olduğunuzu ispat ediniz. Bu gün şevketlü padişahımız ve kadınlara ve çocuklara varıncaya kadar bütün hey'et-i milletimiz çeşm-i ümid ve intizarı size dikmişlerdir. Şu fani dünyadaki dört günlük bir ömür için bunların cümlesini mahzun ve meyus mu bırakacaksınız! Cümlemiz için gençlikte, kartlıkta ölmek muhakkak olduğu hâlde yatakta ölmeye cenk meydanında ölmeyi tercih etmeyecek bir erkek, bir yiğit tasavvur edemem. Yatakta ölenler 'Allah iman selâmeti versin, Allah taksiratını affetsin' duasına muhtaçtırlar. Cenkte ölenlere cennet ve cemâl kat'iyen mevut olduğu için onlar bu dualara muhtaç olmayıp tebriklere, tehniyetlere müstehaktırlar. Ben bugün fedâ-yı can azm-i kat'i-

sindeyim hizmet-i askeriyyede ağarttığım şu ak sakalı bugün hûn-ı mübârek-i şehadetle kınalamak temennisindeyim. Hedefi matlûb olan tepeye vusulden evvel bu nimete nail olur isem beni oraya, tepeye gömünüz".

Yollu pederâne ve gazanferâne bir nutuk ile tepelere doğru nasıl çekip götürdüğünü sadece bir ihtar kâfidir. Hele o pîr-i ilhâm-ı zamîrin birbirini müteakip aldığı yaralarla sancak-ı şerîfi bir elinden diğer eline alarak ve nihayet iki eli de hariç ezamel kaldıktan sonra kucaklayarak o vechile nâil-i ni'met-i hüsn-i hitam olması kendisinin Cafer-i Tayyar'a sâni olduğunu ihtara hacet yoktur. En ufağı bir büyük manda cesametinde bulunarak her biri birkaç tüfek-endâze istihkâm olmak hükmünü alan kayaları birer birer çiğneyip geçen dilâverân-ı Osmanîyân Milona geçidine sahip olduktan sonra Müşir Paşanın bir miktar istirahat için verdiği emri levazımdan addetmemek derecesinde harpte devama şevk ve şetaret gösteren asâkirin sevkince ve ta'biyesince Müşir Paşa Hazretlerinin pek memduh hazmlar, ihtiyatlar göstermesi emrinde Recep Köso'dan bir haber alınamaması kaziyyesinin dahi bir dereceye kadar dahli bulunduğu düşünülür ise pek de hata edilmemiş olur.

İşte tamam bu şanlı günlerde ve şu mühim saatlerdeydi ki çoban kıyafetli bir adam Müşir Paşa Hazretlerinin yaverlerine kadar sokulup bir mazruf tutuşturdu ve yaverleri gözleriyle takip eylediği hâlde mazrufun müşarünileyh hazretlerine vasıl olduğunu gözleriyle görerek olduğu yere uzanıp yattı. Bîçare adamın istirahata ihtiyacı pek büyük olduğu görünüyordu. O kadar terlemişti ki yaşlık, abadan mamül olan yeleğinin dışına vurmuştu. Müşir Paşa bu mazrufu okuduğu zaman çehresinde bir beşaşet peyda oldu. Gelen çobanı yanına celp eyledi. Nereden geldiğini sual edip de çobandan:

- Kokinoyera patikalarından. Cevabını aldığı zaman tasvip ve tahsin tavrıyla başını sallayarak:

- Kendisi dahi orada mıdır?

Sualini irat ve buna cevaben dahi:

- Tırnova'ya gidiyorum demişti.

Cevabını ahzeyledikten sonra büsbütün âsâr-ı beşâşetle mü-

nevver olan çehresi etrafında bulunanlara ümit verdi.

Kumandan Paşa derhâl bir kâğıt üzerine bir şeyler yazıp bir zarfa koyduktan sonra bir yaver ile Alasonya tarafını işaret ederek gönderdi. Sonraları haber alındı, anlaşıldı ki gelen mektup bizim Recep Köso'dan olup Yunanîlerin Dıskata ve Milona taraflarından gösterdiği taarruzlar bir sahte taarruz olduğu ve asıl taarruza Yunanîlerin sağ kolunu teşkil eden Miralay Semolensek'in memur olduğu gibi, Narda cihetinden General Makris'in Yanya üzerine doğru icrasına memur olduğu taarruz dahi en ciddî harekattan ibaret bulunduğu ve Miralay Semolensek'inin üssü'l-hareketi olan Rapsata mevkiine en güzide asâkir-i muntazamadan bir hayli taburlar daha gönderildiği hakkında malûmat-ı mühimmeyi hâvi imiş de Müşir Paşa Hazretleri tarafından dahi Miralay Semolensek'e mukabil bulunan sol kol fırka-i hümâyununa serîan imdat yetiştirilmek için emir verilmiş.

Bu ahvalden Kumandan Paşa Hazretlerinin o zamana kadar habersiz bulunduğu iddia olunamaz ya? Fakat gelmekte olan haberlerin Recep Köso gibi Müşir Paşa nezdinde hüsn-i zana mazhar bir adam tarafından teyit olunmasındaki ehemmiyet yine başkadır.

Milona geçidi orta kol tarafından geçilip de Tırnova'da sağ ve sol kollarla iltihak hâsıl oluncaya kadar geçen günler dahi unutulmadılar ya? Nasıl unutulabilirler ki bu günler ebediyen bir daha unutulmamak şartıyla tahrir ve tab'ca mükemmeliyetlerine biraz evvel hüsn-i şehadet eylediğimiz tarihlere yazılmışlardır. Birkaç gün harekât-ı askeriyyenin tatili münasebetiyle ihbâr-ı resmiyyenin dahi inkıtâı ne derecelerde mûcib-i merak oluyordu. O zamana kadar her gün bir haber-i muzafferiyyetin vüruduyla payitahtımızda kulûb-ı Osmaniyyemiz münşerih olmaya mukabil mecrâ-yı hûn-ı sahîf olan diğer bazı kulûb-ı bedendişân âdeta inşirah peyda etmeye başlamış ve Galata ve Beyoğlu taraflarında Yunanîler lehinde havadis-i kâzibe bile ağızlardan kulaklara nakledilmeye yüz tutmuştu. Derken, Yunanîlerin Tırnova'ya bittahliye Yenişehir'e doğru ric'atleri hakkında Atina'dan Londra'ya çekilmiş olan o mufassal telgraflar gelip de bu ric'atın bir ric'at değil, bir firar-ı hezimetkârâne

olduğu haberi münteşir olunca bir saat evveline kadar bihakkın mahzun olan kulûb-ı Osmaniyân tekrar mesrûr ve birkaç saat evveline kadar kendi uydurdukları yalanlar ile kendilerini aldatarak teşfiye çalışan kulûb-ı bed-hâhân dahi bihakkın mahzun olmuşlardır.

Deily Telegraph ve Deily News ve bâhusus Times muhbirlerinin bu firâr-ı hezimetkârâneye dair verdikleri tafsilât o hevl-i azîmi öyle bir sûret-i mükemmelede musavverdirler ki eğer bunlar o mükemmelliyetlerine hüsn-i şehadet eylemiş bulunduğumuz tevârih-i harbe aynen idhal edilmemişler ise hakikaten yazık olmuştur.

Yirmi, otuz bin asker ve bunların mühimmatıyla, onun iki misli ahali ve bunların arabalarından, hayvanlarından müteşekkil bir hey'et-i azîme farz ediniz ki muzlim bir gecede Osmanlı geliyor!... havfıyla birbirini çiğneyerek kaçıyorlar. Ama ne firar? Bu emr-i firarda askerler ahali ile müsabakaya çıkmışlar. Önlerine çoluk çocuk kim gelir ise çiğneyip geçiyorlar. "Osmanlı geliyor!..." avaz-ı dehşet-intimâsı yalnız geriden gelmiyor en önde kaçanlar dahi bu naralarla kaçıyorlar. Sağda solda, önde, arkada, ortada herkesin ağzında bir "Osmanlı geliyor!..." dur gidiyor. Hayvanlar ürkmüşler, kudurmuşlar. Üzerlerinde râkib olanları yerlere atıyorlar. Koşulu oldukları arabaları deviriyorlar. Başıboş sığırlar firargâhları önüne isabet eden herkesi vurup çiğniyorlar. Karı kocasını, ana oğlunu kaybetmiş. Umûmen firar edildiği hâlde pek çokları gidecekleri semti de bilemiyorlar. Hâlâ "Osmanlı geliyor!.." feryâd-ı cangâhları biribirini takip eyliyor.

En ziyade yürek sahibi olan palikaryalar son cesaretlerini toplayabildikleri zaman "Osmanlı geliyor" sadalarının geldiği tarafa doğru kurşun atmaya başlıyorlar ise de attıkları kurşunlar yine kendi hemcinslerini vuruyorlar. Askerler de kurşun atıyorlar, başıbozuklar da. Borular acı acı sadalarıyla "ateş kes" kumandası verdikleri gibi halk dahi "atmayınız atmayınız. Birbirimizi öldürüyoruz" diye barbar bağırıyorlar ise de kimin kulağı ses işitecek? Hâlâ atıyorlar. İşte bir ric'at ki mâ-haşere'l-lâh! Gerek bu kurşunlara hedef ve gerek kudurmuş hayvanâta pâmâl olarak maktul olanların miktarı altı yüzden

ziyade olduğu haber verilmiş ise de mecruhların miktarları tahmin bile edilememiştir.

Osmanlı geliyor, Osmanlı geliyor, ama Osmanlı nerede? Osmanlı Tırnova'da bu firarileri takip eden yok. Hatta ric'at denilen şeyin böyle bir hezîmet-i firârîyâne suretini aldığını bilen de yok.

Ey, bu havf ve heyecân-ı azîm bilkülliye tevehhümden, hayalden mi ibaret?

Gazete muhbirleri bunun böyle olduğuna kanaat ettiler. Bu kanaatleriyle şu ric'atin garabetini bir kat daha arttırmış oldular. İhtimal ki bu keyfiyet harp tarihlerine dahi böylece geçecek, böylece yazılacaktır. Vakıa bizim şu romanımız, işin bu cihetindeki hakayıkı daha muvazzah olarak hâvi bulunacaktır ama sözün doğrusunu söyleyelim bu tafsilât bir nev tahkikat-ı hikâye-nüvisâneden ibarettir. Mahaza madem ki bu bapta başka türlü malûmat yoktur onun makamını tahkikat-ı hikâye-nüvisânenin işgâl edivermesine de bir mani kalmaz.

Rivayete göre Kumandan Paşa Hazretleri, Tırnova'da ikamet-sâz iken ileri karakollarının ellerine düşmüş bulunan yedi sekiz kadar Yunanîleri huzûr-ı âlîlerine çıkarmışlar. Bunlardan çatal sakallı, iri şapkalı birisi Paşaya takarrüp ederek bir mektup uzatmış Paşa, müştakâne bir telâş ile mektubu açarak Recep Köso'nun imzasını görür görmez gözlerini mektup üzerinden kaldırmaksızın:

- Kendisi nerede?

Sualini irat eylemiş. Çatal sakallı, iri şapkalı herif askerce bir temenna ederek:

- Kendim getirdim efendim!

Deyip de paşa, herifin yüzüne dikkatlice baktığı zaman Recep Köso'nun ta kendisi olduğunu görüp tanıyınca:

- Hay Allah cezanı kaldırsın. Ben bile tanıyamadım be!

Diye mektubu elinden bırakmış. Öyle ya? Artık kâtibi karşısında iken onun mektubunu okumaya ne hacet kalır?

Böyle harbin en ziyade ağlâk ve müşkülât kesp eylemiş olduğu bir zamanda Recep Köso'nun bu semt-i selâmete kadar vasıl

olabilmesi en ziyade şayeste-i istiğrâb-ı umûrdan olup hele Kumandan Paşa Hazretleri:

- Ya bu yanındakiler kimlerdir?

Sualini irat edip de Recep Köso'dan:

- Efendim sağ ellerinin dörder parmaklarını yumup, baş parmaklarını dikmek suretiyle düşman içine gönderdiğiniz adamlardır.

Cevabını aldığı zaman Paşanın hem hayreti hem mahzuziyeti artmıştı. Mahaza bu hayret bu mahzuziyet henüz derece-i gayesini bulamamıştı. Hayret ve mahzuziyet Recep Köso'nun:

- Bunlar sekiz kişiden ibaret bir gönüllü müfreze-i askeriyyenizdir ki düşmanın otuz bin askeriyle, altmış bin nüfus ahalisini birbirini çiğnemek şartıyla kaçırtmaya muvaffak olmuşlardır. Hâlâ o kaçış ile öyle bir kaçıyorlar ki bu gidişle Yenişehir'de dahi duramayıp belki soluğu Atina'da alacaklardır.

Dediği zaman mertebe-i gayesine vasıl olmuştur. Kollar birleşinceye kadar Müşir Paşa Hazretleri, birkaç gün Tırnova'da ikamet buyurmuşlardı. Bu müddet zarfında Recep Köso'nun verdiği ihbar-ı mühimme-i askeriyyeyi istimâdan maada harp hâline mahsus bir eğlence olmak üzere aralıkta bir kere huzuruna çağırarak sergüzeştini de hikâye ettiriyordu. Recep Köso'nun Kumandan Paşa Hazretlerine hikâye eylediği şeyler cem' olunurlar ise ber-vech-i âti bir bâb-ı müstakil teşkil ederler.

-15-

Câsûs-ı Askerî

Recep Köso, daha bir kira arabasına râkiben Katarin iskelesine indiği zaman "Koso" ismi ve Rum ve Hristiyan sıfatıyla inmişti. İşbu "Koso" kelimesi Rum isimlerinden Kostis'nin muhaffefi olup bizim buralarda "Koço" diye telâffuz ederler ise de asıl lisan-ı Yunanîde cim-i fârisi sadasını verecek harf bulunmadığından bu telâffuzu yanlıştır diye iddia edecek bir mutaassıp helle'nigue muallimine hak vermek mecburîdir.

Daha gönüllü kaydolunduğu gün Müşir Paşa Hazretlerinin badema tıraş olmaması için Recep'e verdiği emir ne kadar musîb imiş? Recep, bir aylık kadar tıraş ile Katarin'de yarı meyhane ve yarı hotel işini gören bir yerdeki Rumlar miyanına girdiği zaman kendi ihbar ve iddiasına hacet kalmaksızın şu bir parmak tıraş, huzzara kendisini Rum Hristiyan olmak üzere tavsiye eylemişti. Zira hoş gelindiğine, safa bulunduğuna dair birkaç söz teatisinden sonra oradaki Rumların birisi Recep'in sakalına işaretle:

- Galiba yas tutuyorsunuz.

Der demez Recep bu sözün Hristiyanlık nokta-i nazarından hâvi olduğu ehemmiyeti anlayarak:

- Evet! Bir küçük kızımın vefatı haberini telgrafla aldım da onun yasını tutuyorum.

Cevabını vermişti ki bu sual ve cevap üzerine kendisini bunlara Rum ve Hristiyan göstermeye başka türlü lüzum dahi kalmamıştı. Bu bir aylık tıraşa "sakal" denilemeyeceğinden ve sakal sahibi olmayanların bir ay tıraşsız kalamayacakları derkâr bulunduğundan ve Rumlar miyanında bir kimsesi vefat edenlerin kırk gün tıraş olmamaları mer'î idüğinden şu hâllere nazaran suali soran Rum bizim Köso'nun bir Koso olduğuna şüphe etmeyerek sorduğu gibi Köso dahi âdât-ı Hristiyaniyyeye vukuf-ı tâmmı hasebiyle suali zımnındaki dakikayı derhâl anlayarak o cevabı vermişti.

Akşamdan sonra meyhanenin adi müşterileri dağılarak yolcu hâlinde bulunan iki Rum ile bir meyhaneci ve bir de Köso yalnız kaldıkları zaman Recep ya Golos veyahut Pire ve bunlar olamaz ise cezâir-i Yunaniyyeden biri tarafına doğru gidecek kayık veya gemi gibi bir şey bulunabilip bulunamayacağını sordu. Rumların kendisinden zerre kadar şüphe edebileceklerine ihtimal verseydi bu suali böyle doğrudan doğruya irat edemezdi. Kezalik onların da Recep'ten zerre kadar şüpheleri olsaydı bervech-i âti verecekleri haberi mümkün değil veremezlerdi. İki taraf dahi birbirinden emin oldukları cihetle Recep'in nereden ve ne maksatla gelip nereye gitmekte bulunduğunu sual etmelerine cevaben:

- Manastır taraflarından geliyorum. Ya Golos'a ya Pire'ye gidip millet ordusuna gönüllü yazılacağım. Anlıyorsunuz ya? Umarım ki o kadar gözleri kapalı, kulakları tıkalı adamlar değilsiniz.

Tafsilâtını aldıkları zaman meyhaneci:

- Bahtınız varmış. İşte bu yolcular dahi sizin refiklerinizdir. Sekiz on kadarı daha şurada burada muhtefîdirler. Bu gece saat dokuza doğru Golos'lu bir kayık şuraya açığa kadar gelecek. Yolcular sandala binip kayığa gidecekler. Siz dahi birlikte gidersiniz. Hemen şimdiden yatınız da dört beş saat uyku kestiriniz.

Diyerek Recep'in istifade edebileceği tesadüfü haber vermişti.

Filvaki gece saat dokuz raddelerinde meyhaneci Recep'i uyandırdı. Büyücek bir sandala on dört kişi râkib olarak açıkta, alaca karanlık içinde beyaz yelkenleri hayal meyal fark olunabilen büyücek bir kayığa doğru yollandılar. Sekiz on dakika sonra gönüllülerin hepsi kayığa girdiler. Zaten tıravesa usulüyle yelken üzerinde durmakta bulunan kayık vira pirasya ederek yelkenleri şişirdi. Sabaha karşı Anadolu cihetinden esmekte bulunan gün doğrusu rüzgâr kayığın iskele bodoslamasından gelmekte olduğu cihetle şişen yelkenler kayığı sancak küpeştesi üzerine doğru meyillendirerek cirit gibi bir sür'atle yollandılar.

Sabahleyin saat bire doğru güneş çıkıncaya kadar rüzgârın şiddeti gittikçe artarak güneş çıkıp da biraz yükselinceye değin

gereği gibi mayna eyledi ve bu hâlde kayık dahi yolundan kaldı ise de güneş daha ziyade yükseldikten sonra gecekinin aynı gün doğrusu tekrar şiddet peyda ederek değme bir vapurun müsabakaya cesaret edemeyeceği bir sür'atle denizî yarmaya başladı.

Esnâ-yı râhda gemi halkının ettikleri sohbete dair tafsilâta muhtaç mıyız? İşte bu on dört kişinin on dördü de garrâ tüfeklerini omuzlayarak Türklerle muharebeye gidecekler. Bunların birkaçı Manastır dağlarında haydutluk etmiş ve birkaçı gizlice hırsızlık yolunda bir iki kan dökmüş melâinden olup içlerinde en namuslusu tütün kaçağı veyahut dolandırıcılıkla şöhret-şiar erbâb-ı cinayetten idiler. Esnâ-yı sohbette birbirinden ketm ve ihfâya da lüzum görmedikleri vechile hakikat-i hâlde bunlar ne idare-i Osmaniyyeden müşteki ne millet-i Yunaniyyeye muhib adamlar olmayıp "kurt dumanlı havayı sever" fehvasıyla Yunanistan'da muharebe kargaşalıklarından istifadeye gidiyorlardı. "Omuzlayacağız" dedikleri garrâ tüfeklerini rüyalarında bile gördükleri yoktur. Ne hacet asıl Yunanîler mecbur bulundukları hizmet-i askeriyyeden kurtulmak için İzmir ve İstanbul tarîkleriyle Varna'ya, Köstence'ye, Golos'a, Odesa'ya, Batum'a kadar kaçmakta iken böyle Rumeli taraflarında eşkiyalık, hırsızlık, dolandırıcılık, yankesicilik, rufyanosluk falanlık ile sürten çapkınlardan mı "patriyotizm" bulunacak? Bunlar niyetlerini açıktan açığa söylüyorlardı. Rum olsun, Yahudi olsun, yabancı olsun kim olur ise olsun ellerine yağlı bir kuyruk geçirebilirler ise temizlemekte dakika fevt etmeyeceklerini söyleşiyorlardı. Hatta bizim Koso, hâlis muhlis bir "patriyot" gayretiyle gitmekte bulunduğu için:

- Patriyotizma mı? Amma yaptın ha! Ne saf-derûn herif imişsin be? Bakkal ile meyhaneci öyle hamiyet ve gayret-i vataniyye denilen meskûkatı kabul etmiyorlar. Lira, mecidiye, frank, drahmi istiyorlar. Sen git hamiyet uğrunda geber! Kim duyacak, kim aferin diyecek? Velev ki duysunlar, aferin desinler senin cansız kulakların onları işitecek mi? Kapalı gözlerin onları görecek mi? Sen daha pek toysun palikarya pek saf-derûn! Sana nezaketen, sana budala ve eşek demek için toy ve saf-derûn diyoruz.

Diye onu istihza bile ediyorlardı. Kendileri aralarında bir

bando teşkil ederek ortaklaşa kısmet aramak için:

- Kim olur ise olsun. İster ise General Makeri, miralay Masterapa olsun fırsatı ele geçirdik mi icabını icra ederek ele geçirdiğimiz ganimeti dahi kardeşçesine pay ederiz.

Diye müzakere ediyorlardı.

O akşam üzeri Eskiyados adasını sol taraflarına alarak Golos'un medhali bulunan Bülbülce boğazına doğru sokulduklarında Yunanîlerin bir küçük torpil istimbotu istikballerine geliyormuş gibi ilerlemeğe başladı. Bunu görünce serenin ucuna yeni bir Yunan bandırası çektiler ise de istimbot yolundan kalmayıp geldi, yetişti. Nereden gelip ne getirdiğini yokladıktan sonra Golos körfezine girmek müsaadesini verdi ki artık Yunanîler nazarında harbin kat'iyen takarrür etmesi üzerine Golos limanının harp limanı hâline konulmuş olması bu yoklamaları icap eyliyordu.

Yoklamanın daha şiddetlisi Golos kasabasına varıldığı zaman kendisini gösterdi. Pasaport sordular. Hiçbirisinde pasaport yok. Fakat Osmanlı toprağından ne maksatla geldiklerini on dört ağız birbiriyle müsabaka edercesine anlatmaya başlayınca polisler bu fedakâr kahramanlara taltifen ve tekrîmen duhûl müsaadesini verdiler. Bunun üzerine gönüllü palikaryalar "zito hellada" yani yaşasın Yunanistan ve "zito opolemos" yani yaşasın muharebe naralarını atarak Golos rıhtımı üzerine çıkınca civar kahvehane ve meyhanelerden birçok palikaryalar dahi aynı avazelere bir de "zito Makedonya" narasını ilâve ederek o kahramanları!... o patriotları!... alkışladılar. Recep dahi bunlarla beraber bağırıyordu. Zira bunlarla birlikte emin ve salim olarak Golos şehrine girmenin icabı buydu. Refakatın bu kadar mekruh ve mülevvesinden bile şu yolda istifade edilebildiğine Recep Köso dahi taaccüp eyledi. Bu eşkiyanın refakatında bulunmasaydı, Golos kasabasına girebilmesi pek güç, pek tehlikeli olacaktı.

Bir kere Golos'a girdikten sonra işin ilerisi için hiçbir güne müşkülât kalmayacağını Recep dahi pekâlâ bilirdi.

Ucuzca otellerden birine varıp misafir olarak geceyi geçirdi.

Ne polis, ne otelci ismini bile sormamışlardı. Zira şu gün-

lerde kasaba derununda o kadar serseri ve eşkiya ve ecânib toplanmıştı ki polisin değil a, kimsenin kimseden haberi yoktu. Yalnız otelciler kendi menfaatlerini temin etmek ve hırsız takımına paralarını batırtmamak için odaların kiralarını akşamdan almayınca odanın anahtarını vermemeyi iltizam eylemişlerdi.

Ertesi sabah Recep Köso, kasabayı gezmeye çıktı ki gördüğü kalabalığa ve herkeste müşahede olunan telâşa şaşmaması kabil değildi. Pire'den iki vapur dolusu mühimmât-ı harbiyye ve erzak ve hastahane edevatı ve çadır gibi şeyler gelmiş olduğundan üç bölük piyade askeri bunların vapurdan ihracıyla vagonlara tahmili işine yardım eyliyorlardı. Binlerce ahali dahi seyre gelmişlerdi. Olur olmaz münasebetler üzerine "zito hellada" ve "zito opolemos" yaygaraları etrafı sarsıp lüzumlu lüzumsuz el çarpmalarıyla avuçlar dahi kabartılırdı.

Recep Köso, biraz tenhaca bir tarafa çekilerek ortalığın bu hâlini temaşa etmekteyken kendisinin arka tarafında bir boş yük vagonuna dayanmış olan üç ihtiyar Rum'un muhaverelerine de arkadan arkaya kulak misafiri oldu. Bunların en ihtiyarı diğerlerine hitaben şu alkışları ve naraları istihza eyleyerek:

- Zavallı deliler! Muharebe denilen şey nara atmak el çırpmak ile yapılmadığını bilmiyorlar. Girit'i Osmanlı askerinden hâli bularak yüz evli bir Müslüman köyü üzerine, üç bin beş yüz kişi hücum edip de kadınlara, çocuklara varıncaya kadar cümlesini kolayca kestikleri gibi Türk askerini de böyle kolayca kesip biçeceğiz zannında bulunuyorlar. Cebpaşa'yı Meçöve'yi ne çabuk unuttular?...

Diyor idi. Diğer ikisi falanca ve filânca devletlerin imdada geleceklerini ve Yanya ve Manastır vilâyetleri Rumlarının ayaklanacaklarını makam-ı mülâhazada irat eyledikleri zaman dahi ihtiyar Rum:

- O falanca ve filânca devletlerin karşısında da falanca ve filânca devletler vardır. Yanya ve Manastır vilâyetlerinde beş on bin rum var ise kırk elli bin de Arnavut vardır. Telgrafları okumuyor musunuz, telgrafları? Anadolu şimendiferleri Marmara vapurları Tekfurdağı, Selânik, Serfiçe hatları gırıl gırıl taburlar taşıyorlar. Bütün Anadolu Alasonya'ya doğru akıp geliyor. Siz ne diyorsunuz Allah'ı severseniz? Seksen yaşıma

geldim. Bu kadar vukuat gördüm. Ben öyle piyasalara, pehpehlere gelir miyim?

Diye âdeta âsâr-ı hiddet ve tehevvür bile gösteriyordu. Recep köso, Yunanistan'da bu yoldaki mülâhazât-ı dûr-endîşâneyi ilk defa olarak burada şu ihtiyardan işitmek ile kalmadı. Başka yerlerde başkalarının ağzından da işittiği gibi mesele münasebetiyle Yunanistan'a gitmiş olan ecnebî muhbirleri dahi bu yolda şeyler yazmışlardır. Fakat nice ilkaat ile âmmenin efkârı harp cihetine imale edilmiş olduğu bir zamanda harp politikasının aleyhine söz söylemek vatana karşı hıyanet addolunduğundan bu yoldaki sözler hep ağızdan kulağa gizlice teâti olunmuşlardır.

Recep Köso, bir hafta kadar Golos'ta oturdu. Ahvâl-i umûmiyye-i siyasiyye ve harbiyyeye dair pek çok şeyler öğrendi. Zaten Yunanistan'da bu ahvâl-i siyasiyye ve harbiyyenin gizli tutulabildiği yok ki öğrenemesin. Parlâmentoda kunduracılıktan bozma, kahvecilikten düzme, çiftçilikten, çobanlıktan gelme birtakım herifler hakayık-ı siyasiyyeye dair hariciye nazırından ve tertibat-ı harbiyyeye müteallik harbiye nazırından bin türlü istîzahata kıyam eder de usûl-i idare-i memleket muktezâ-yı menhûsunca bunlar dahi her şeyi ortaya koymaya mecbur bulunur ve bir ağızdan çıkan sözü gazeteler, telgraflar, mektuplar bir milyon kulağa isal eder ise o memlekette hakayık-ı siyasiyye ve hafayâ-yı askeriyye mektum tutulabilir mi? Recep Köso gönderecek vasıta bulabilmiş olsaydı daha Golos'tan bütün Yunanistan'ın tertibât-ı askeriyyesini öğrenip Müşir Paşa Hazretlerine gönderebilirdi. Ama artık Yunanîler eşkiya kıyafetinde oldukları hâlde hudut boyundaki mevâki-i Osmaniyyeye taarruza başlamış ve harp tahakkuk etmiş olduğu için gönderecek vasıta bulamıyordu da bir şey yazamıyordu.

Şu bir hafta ikametten sonra Recep Köso'nun Golos'tan Yenişehir'e azimetinin sebeb-i câhirîsi "Polemos" gazetesine muhbirlik hizmetinin göstermiş olduğu lüzûm oldu.

Golos'ta çenesini kazıtarak, favorilerini düzelterek bir iyi Yunan kıyafetine girdiği gibi muharebeye mahsus olarak "Polemos" yani "Harp" sernamesiyle çıkan gazetenin ilk nüshası vürut etmesi üzerine filhâl muhbirliği müteahhiden mezkûr ga-

zeteye bir mektup yazmış ve üçüncü günü kabul cevabıyla beraber Yenişehir'e giderek oradan harekât-ı askeriyyeye dair mektuplar göndermesi emrini almıştır. Bu gazeteye yazacağı mektupları, ne yolda yazmak lâzım geleceği hakkında gazetenin direktörü tarafından bir güne talimat almamış idiyse de Recep Köso, bu vazifeyi öğrenmekte yine teehhür etmemişti. Zira Yenişehir'e varıp da oradan yazdığı ilk mektupta Yenişehir'den Tırnova ve hududa doğru vuku bulan mürâselâttan bahseylemişken "Koso" imzasıyla Polemos gazetesine geçirilen mektûb-ı mahsusda sağ kol orduda bulunan muhbir-i mahsûs Diyadok, Kostantin'e varıncaya kadar bütün ümera ile şöyle görüştüklerinden, böyle söyleştiklerinden bahsedilmiş ve harp plânlarına dair muhbir-i mumaileyh, Koso'nun tebliğ eylediği malûmat, ber-tafsil derc olunmuştu. Bunların hiçbirisi kendi kaleminden çıkmamış olduğu hâlde gazeteye böyle yazılması muhbire "Sen dahi yazacağın şeyleri böyle yaz" demek değil midir? İşin daha tuhafı şudur ki Recep Köso, üç hafta zarfında Polemos gazetesine topu üç mektup göndermiş olduğu hâlde mezkur gazete her günkü nüshasına "Koso" imzasıyla birkaç mektup derç eyledikten maada güya Koso tarafından çekilmiş telgraflar olmak üzere birtakım da telgraflar neşreylemekte ve hatta yalnız muhbir Koso'dan gelen mektup veya telgraflara bina ederek ilâveler bile çıkarmaktaydı. Paket paket gelen gazetelerde Recep Köso, kendi kalemine isnat edilen o mübalâga-âmiz mektupları, telgrafları gördükçe veleh ve hayretinin hududunu bir türlü tahdit edemiyor idiyse de gazetenin kendi müşterilerini aldatmak için tertip eylediği şu hud'akârlıklar öte tarafta Köso'nun pek ziyade işine yarıyorlardı. Zira Polemos gazetesinin muhbiri Koso kendisi olduğunu pek çok kimseler bildiğinden askerî casusları için daima korkulmak lâzım gelen tehlike kendisi hakkında mutasavver bile değildi.

Recep Köso'nun askerî casus sıfatıyla vukua gelen sergüzeştleri arasında bir de, bir zaman Filomene'in âşıkı Recep Köso sıfatıyla tesadüf eylediği şu küçük hâli hikâye edelim ki:

Maskat-ı re'si olan Yenişehir kasabasına girip de vaktiyle ahali-i müslimesi, ahali-i gayr-ı müslimeden birkaç kat ziyade olan bu şehirde şimdi ahali-i müslime pek az kalarak onların dahi hâl ü zaman icabınca nefes alabilecek cür'ette bulunama-

dıklarını gören Recep'in derunundan nasıl kaynar sular cereyan eylediğini ne kadar tafsil eylesek yine tarif edebilmiş olamayız. Bîçare Recep, derununda doğup büyümüş olduğu hanesi önünden geçip de şimdi onu bir maltız biracıya mesken olmuş görünce gözlerinden tereşşuh eden eşk-i ızdırâbı bir türlü men edemedi. Bir aralık dahi Sonkur Yankos'nun hanesi tarafına gitti. O civarda bir kahveye oturup ihtiyar bir adam ile dereden tepeden konuştuğu sırada haber aldı ki Sonkur Yankos on seneden mütecaviz bir zamandan beri vefat eylemiştir. Filomene için dahi Andrea Kostopolo'ya tezvîc edilmiş olduğu haberini aldı. Hatta bir aralık Filomene'in bir iş için sokak kapısı önüne kadar çıktığını gördü. On beş, on altı seneden beri artık kül kesilmiş olan nâire-i sevda yine kıvılcımlanmaya başlar ise ne dersiniz?

Fakat Recep Köso, derhâl teyakkuz eyledi. Kahramanoğlu Mehmet Beyin kulesindeki kâbusa dahi kıyas edilemeyecek olan bir kâbus vukuundan evvel kendini kurtardı. Kendi kendisine:

- Kendimi Filomene'e tanıttıracak olur isem yakayı ele verdiğim dakika o dakika olur. Metanet Recep, metanet!

Diye olanca metanetini cem' ile hâl ü şânından hiç kimseye renk vermemeye muktedir olabildi.

İşte Recep Köso, Yenişehir'de bu hâldeyken Atina'dan gelen Polemos gazeteleri nüshaları kendi imzasıyla kâh Tırnova'dan, kâh Milona geçidinden yazılmış mektup ve telgrafların münderiç olduklarını görüyor ve maskat-ı re'sinde kendisini garip bulmaktan dolayı için için ağlamakta iken gazetenin şu maskaralıklarına güleceği geliyordu. Ya kendine isnat olunan bu muhaberatın mealleri ne kadar şâyân-ı hayret idiler? Kırk beş bin Yunanlı Alasonya'ya doğru ilerlemişler. Manastır vilâyetinin bütün ahali-i gayr-ı müslimesi ayaklanmışlar. Falan yerde beş bin, filân yerde on bin Türk kırılmış. Şu kadar bini esir edilmiş. Şu kadar top, şu kadar tüfek ve cephane iğtinam olunmuş daha neler neler ki Recep Köso, bu yalanların kendisine isnat edilmiş olduğunu düşünmeyecek olsa bunlara onun bile inanacağı gelecek. Hatta bir aralık:

- Acaba benden başka bir Koso daha var da bunları o mu yazıyor?

Diye kendi hüviyetinde dahi duçar-ı iştibah olmuş idiyse de Polemos gazetesinin muhbir-i mahsûsu Koso kendisi olduğuna oraca elli altmış kişi şehadet edebileceğinden buna kendisinin dahi inanması lâzım geliyordu.

Hakikat bu muharebede Yunanîler hiçbir şeyde eser-i maharet gösterememiş oldukları gibi hizmet-i neşriyyede dahi enzâr-ı âlemde kendilerini kepaze edecek bir maharetsizlik göstermişlerdir. Bunların en büyük kudretleri donanmaları yüzünden muntazır değil miydi? Şark cihetinden seksen, yüz mil mesafede kâin Selânik'e doğru bir alay göstermeğe Şark donanmaları cür'et alamayıp o kocaman ve seri ateşli toplarıyla bula bula Katarin iskelesi gibi müdafaasız yerlerdeki balıkçı kulübelerini bulup hedm eyledikleri gibi garp donanması dahi Preveze boğazı kapısını teşkil eden topu üç ağız Osmanlı toplarına mukabele edemeyip âleme rüsva olmuşlardır. Hele gazetecilik cihetinde daha sulh ve müsâlemet zamanında başlamış oldukları kizb-i rezilâneyi mübalâgalandıra mübalâgalandıra tarifi için tabir bulunamayacak dereceye vardırmış oldukları gibi muharebe esnasında hezimet-i küllîyelerini galebe-i tâmme suretinde gösterebilmek için lisan-ı Yunanînin dört bin senelik talâkatini duçar-ı acz ve fütûr eylemişlerdi.

Devlet-i Aliyyenin resmen ilân-ı harb eylediğini müteakip Recep Köso dahi Miralay Semolensek'in merkez-i askerîsi olan Rapsata karyesinde bulundu. O zamana kadar Yunanistan'ın kâffe-i tertibat-ı askeriyyesine vâkıf olduğu gibi taarruzun en şiddetlisi dahi Miralay Semolensek tarafından icra edileceğini sûret-i muhakkakada öğrenip Yunanın süvari ve piyade ve topçu sunûf-ı askerîsinin en güzide zabitleriyle en seçme neferatı dahi oraya gönderilmekte bulunduğunu gözleriyle görüyor idiyse de bunları Müşir Paşaya bildirmek için bir vasıta bulamadığına üzüm üzüm üzülüyordu.

Askerî casusluğunun en büyük müşkilâtı da işte böyle vasıta-i mürâsele bulmak hususunda görülür. Vakt-i seferde değil a vakt-i hazarda bile devletler birbirinin mevâkî-i askerîsini keşif için cevâsis-i askeriyye sevk eyledikleri zaman bunlar istedikleri mevâki'e girip tahkikat-ı lâzımeyi ifa ederler de yaz-

dıkları raporları, çizdikleri plânları tevdi' edecek hiçbir emin vasıta bulamadıklarından birçok zamanlar yanlarında gezdirmeye mecbur olurlar. Fransa'da Alman ve Almanya'da Fransız zabitlerinden birkaç askerî casusun işte bu hâlde yani yaptıkları plânlar ve raporlar üzerlerinde olarak ele geçtiklerini Avrupa gazetelerinde defatle görmüşüzdür.

Tahkikat-ı vâkıası mahsulünü Müşir Paşa Hazretlerine yetiştiremediği için Recep köso, bir aralık o kadar sıkılmıştı ki bizzat yola revan olup Alasonya'ya kadar gitmeyi bile göze aldırmıştı. Bunun için iki mani haylûlet eyledi. Birincisi Kumandan Paşa Hazretlerinden almış olduğu talimata muhalefeti ve ikincisi Yunan hudûd-ı askeriyyesinden çıkıncaya ve Osmanlı hudûd-ı askeriyyesine girinceye kadar bir tehlike-i azîmenin muhakkakiyeti kaziyesi idi. Muharebelerde en büyük tehlike dahi işte böyle bir hudûd-ı askeriyyeden çıkıp ikinci hudûd-ı askeriyyeye girinceye kadardır. Zira çıktığı fırka-i askeriyyenin ileri karakolları da çıkanı vurur, varacağı hudûd-ı askeriyyenin ileri karakolları da gireni öldürür. Bunun için casusun cevelân eylediği yerleri karış karış bilmesi lâzım gelip ta ki hey'et-i askeriyyenin göz altına almaktan gaflet edebileceği kadar ehemmiyetsiz veyahut meçhul patikalardan kendisine bir güzergâh bulabilsin de geçip semt-i maksuda vâsıl olabilsin. Recep Köso, ise bu mevakiin ahvalini bu derecelerde mükemmeliyet ile bilemiyordu.

İşte burada bir tesadüf Köso'nun işine yaradı. Bir Kokinoyera denilen dağın eteklerinde gezinirken karşısına fesli, fistanlı, sakallı iki adam çıktı. Bunların hâl ü şânı Koso'nun iştibahını davet ederek sağ elinin dört parmaklarını yumup yalnız baş parmağını dikmek suretinden ibaret bulunan işareti verince onlar dahi aynı işareti verdiler. Hemen kemâl-i tehâlükle bunlara kavuştu. Birisi an-asl Tırnova'lı bir cambaz ve diğeri o taraflarda mandıracılık ile iştigal eder bir Toska oldukları hâlde ordû-yı hümâyun tarafından memuren gelmiş olduklarını bildirdiler. Köso içi müceff olan ve memlû olduğu kırmızı mürekkebi incecik telli ucundan akıtan mahut kalemlerden birisini daima yanında bulundurduğundan onu ve bir tabaka dahi kâğıdı cüzdanından çıkarıp derhâl mektubunu

yazdı ve bir zarfa koyarak mandıracıya verip:

- Ne yapmak lâzım ise yapmalı bunu Müşir Paşaya yetiştirmeli. Alacağın bahşiş çekeceğin yorgunluğa değer.

Tembihatıyla herifi yola çıkardı ve diğerleriyle birbirini gözden kaybetmemelerini kararlaştırarak ikisi birlikte yine Kokinoyera dağının cenup etekleri üzerinde kâin Oretos karyesine vararak vukuata muntazır oldular. İşte bundan evvel Müşir Paşaya vusulünü görmüş olduğumuz mektup Köso'nun gönderdiği bu mektuptur ki filhakika müşarünileyhin pek işine yaramıştır.

Recep Köso ile refiki, Oretos karyesinde üç gece kadar beytutet eyledikten sonra Milona taraflarından süvari ve piyade beşer, onar, yirmişer kişiden ibaret kıtaât-ı perakendenin bazıları Rapsata ve bazıları Tırnova taraflarına doğru kemâl-i telâş ile yollandıklarını görünce kuşkulandılar. Teveccühün en çoğu Tırnova taraflarına doğru olduğundan kendileri de o tarafa doğru yollandılar. Yolun iki tarafa ayrıldığı bir çatalda vaktiyle Müslüman ashâb-ı hayrından bir zatın yaptırmış olduğu bir çeşme başında su içip dinlenmeye oturmuşlardı. Birisi papaz ve diğerleri köylü kıyafetinde oraya gelen üç Rumun aheste bir sada ile Arnavutça konuştuklarını işitince Köso'nun refiki sağ elin dört parmağını yumup baş parmağını kaldırmaktan ibaret bulunan işareti bunlara çaktı. Meğer bunlar dahi kendi refiklerinden imişler. Aynı işareti verince beşi birleştiler. Papaz kıyafetli herif:

- Tırnova kasabasında da beş altı refikimiz vardır. Gidelim onları bulalım. Milona geçidinde Yunanlıların bozulduklarını haber aldınız ya? İş görecek zamandır.

Dediğinden beşi birden Tırnova'ya doğru ilerlediler. Oradakilerin misafir oldukları yer papaz kıyafetli herife malûm imiş. Bozgunluktan henüz Tırnova ahalisinin haberleri bile yokken bunlar oraya vasıl olmuşlar. O gece cümlesi birleşip Recep Köso'nun talimiyle kasabanın haricine çıktılar. Milona fırarileri, peyderpey kasabaya doğru kaçıyorlardı. Gecenin bir nısfı olduktan sonra Recep Köso, talimât-ı lâzımeyi vererek papaz kıyafetli herifi kasabaya gönderip kendileri ise gecenin o derin sükûtu içinde Arnavutların cenk şarkılarını okumağa başladılar. Bu nagamat-ı cengâverâne biraz da rüzgâr altı olmak

hasebiyle kasabadan ayan beyan işitildiği gibi papaz dahi kemâl-i telâş ve heyecanla kasabanın ilk hane ve meyhaneleri önünde:

- Aman ne duruyorsunuz? Milona'da bozulduk, perişan olduk. İşte Arnavut taburları kasaba kenarına kadar geldiler.

Diye haykırmaya başlayınca zaten Osmanlıların şöyle kesici böyle biçici olduklarına dair bin ekâzib-i müdhişe ile kulakları doldurulmuş bulunan ahali bir heyecân-ı azîme duçar olarak bu lâkırdıyı işitenler hem cenuba doğru kaçmaya, hem de "Arnavut taburları kasabaya giriyorlar" diye bağırmaya başladılar. Yirmi dakika ve nihayet yarım saat zarfında bütün ahali birbirine girişip Yenişehir yolu üzerine döküldüler. Bu hâlde evvelki kümelerden daha büyük ve yüz ve yüz elli ve iki yüz kişilik kümelerle şimalden cenuba doğru dökülüp gelen Yunan askeri, Tırnova kasabasını boşalmış görünce onlar dahi orada dikiş tutturamayarak Yenişehir ovasına doğru çekip gidiyorlardı.

Şu ilk teşebbüste tamamıyla muvaffak olmuş bulunan Recep Köso ve rüfekası, ertesi günü Tırnova kasabasında geçirmekle beraber içlerinden birisini ordû-yı hümâyuna Tırnova'nın tahliyesini ihbara göndermişlerdi ki işte bazı Avrupalı muhbirlerin:

"Tırnova'nın tahliyesi bir ihtiyar Rum papazının Arnavut askerine mahsus olan şarkıları işiterek vürutlarını ahaliye ihbar etmesi üzerine vukua gelmiştir".

Diye yazması dahi Recep Köso ve rüfekasının şu desiselerinden neşet eylemiş bir maddedir.

Bunların gönderdikleri adam Osmanlı pîşdâr karakollarına tesadüf edip de Tırnova'nın tahliye olunduğunu haber vermesi üzerine fırka-i hümâyun oraya doğru ilerlemekte olsun Recep Köso, yanında bulunan refikleriyle beraber Yenişehir ovasına doğru dökülüp giden ahali ve askerin izlerini takibe başladılar. Bunlar akşama kadar bin mezahim ve metaib ile yürüyerek tamam gece hulûl eyledikten sonra bizim takipçiler evvelkilerden daha ustalıklı ve daha müthiş bir desise tertip eylediler. Geçtikleri yollar üzerinde Yunan askerinin atmış oldukları birçok tüfek ve palaskalar bulmuşlardı. Her biri bunlardan birer tanesini yakalayıp hâl-i firarda bulunan hey'et-i müteheyyiceye gereği gibi sokulduktan sonra bir yandan Arnavutların cenk nara-

larına takliden âvâzeleri çıktığı kadar bağırmak ile beraber bir taraftan dahi ellerindeki maharetin müsaadesi derecesinde sür'atle tüfek atmaya başladılar. Beş dakika kadar imtidat eden bu gürültü patırtı firarilerin en gerisinde kalanları ürkütüp "Türk geliyor! Osmanlı geliyor!" diye bağıra bağıra ileriye doğru koşmalarını icbar eylemiş olduğu gibi nihayet Recep Köso ve rüfekası silâhları ve palaskaları bırakıp olanca kuvvetlerini bacaklarına vererek onlar dahi "Aman Osmanlı geliyor! Türk geliyor! Kaçınız! Geldiler, çattılar!" yollu velveleler ile firarilerin en gerisinde bulunanları geçip ileriye doğru sokulunca o elli altmış bin nüfusu işte bu velveleler duçâr-ı havf ve hiras eylemiştir de birbirini çiğneyerek Yenişehir'e doğru tarihlerde yad ve tezkârı ebediyen muhafaza edileceği muhakkak olan o hezimet-i rezilâneyi vukua getirmiştir.

Muharebe gibi vakayi-i azîme esnasında Tırnova'nın tahliyesi ve ahali ve askerin işbu hezimet-i garîbesi misillü bazı ahvalin esbâb-ı hakikiyyesi anlaşılamayıp kaldığı hâlde bir romancının esbâb-ı mezkûreyi bu yolda tahkik ve tahrir etmesine kimsenin itiraz eyleyememesi lâzım gelir. Vukuât-ı garîbe-i mezkûreyi bunca telgraflar ve muhbir mektupları, ihbar eyledikleri hâlde esbâb-ı hakikiyyesini göstermediler. Tarihlere de bu vak'aların sebepsiz geçecekleri derkârdır. Eğer bunlar bizim Recep Köso'ya tesadüf etmiş olsalar idi de o dahi Müşir Paşa Hazretlerine hikâye eylediği şeyleri bu muhbirlere de hikâye eylemiş bulunsaydı ne Arnavutlar ve ne de sunûf-ı sâire-i Osmaniyye takip etmeksizin "Osmanlılar geliyor" rivayeti üzerine birbirini çiğnemek derecesinde vukua gelmiş olan hezimetin asıl sebebini onlar dahi yazarlardı. Fakat Recep Köso, bu malûmatı Kumandan Paşa Hazretlerinden başka kimseye vermemiştir.

Bazı efkâr-ı âliyye erbabının içinde bulunduğu ahval üzerine kendiliklerinden bir fikir hâsıl ederek onun delâletiyle büyük büyük işler görürler ki Barboros Hayrettin Paşanın Tunus'ta toplara yelken açarak yürütmesi ve Klazomen şibh-i cezîresinin bir koyunda mahsur iken şibh-i cezîre-i mezkûrenin berzahını kazıp yararak çıkıp gitmesi işte bu yoldaki havârıktandır. Fakat bu mazhariyet herkese müyesser olabilecek derecelerde mebzûl ve umumî değildir. Buna mukabil bazı efkâr-ı münevvere

ashabı dahi vardır ki ya okuduğu tarihlerden veyahut istima' eyledikleri şeylerden aldıkları misalleri zihinlerinde hıfz ederek hîn-i hâcette onlardan istifade ederler.

İmdi şu Tırnova'dan Yenişehir'e doğru Yunanîlerin ne ric'ate, ne firara, ne hezimete hiçbir şeye benzeyemeyen eser-i tevahhuşunu husûle getirmek için Recep Köso'ya delâlet ve hizmet eden şey bir hatıra-i târihiyye olmuştu. O ise Edirne taraflarında vaktiyle vukua gelmiş olan ve "Sırp Sındığı" namıyla tarihe geçmiş bulunan vak'a idi. Vak'a pek meşhur olduğu cihetle tekrarı hakikaten zevâidden ma'dûd olur ise de şu kadarcığını olsun ihtar edelim ki: Mebâdi-i istilâ-yı Osmanîde Sırp, Bulgar, Hırvat vesair Balkan ahalisinden bir cemm-i gafîr, istilâ-yı Osmanînin önüne set çekmek için birdenbire hücum ederek bunların karşılarında bulunan kuvve-i Osmaniyye ise mukavemete asla muktedir olamayacak derecelerde az olduğundan işte Recep Köso ve rüfekası gibi gayretli bir miktar Osmanlılar gece vakti düşman ordugâhına girerek "Osmanlı geldi. Türk bastı" diye bir velvele koparmışlar ve bu velvele üzerine ordu halkı tamam birbirine girdikleri ve birbirini vurmaya başladıkları sırada mikdar-ı kalîl Osmanlı askeri dahi şiddetli bir hücum ederek güç hâl ile kaçabilenleri kaçmışlar ve kaçamayanları şemşîr-i guzâta tu'me olmuşlardır. Recep Köso, tarihlerde bu vak'ayı okuduğu zaman pek beğenmişti de bu defa Yunanîlerin ric'atinde tahattur ederek şu muhtasaran hikâye eylediği yolda tanzir eylemişti.

-16-

Şanlı Bir Sıla-i Rahm

Bizim askerî casusunun, Müşir Paşa Hazretlerine ilk isal edebilmiş olduğu mektup, harekât-ı askeriyyece müşarünileyhin pek ziyade işine yaramış olduğu gibi yukarıki babı teşkil eyleyen ifadât ve hikâyât-ı şifahiyyesi dahi ziyadesiyle mahzûziyyetini mucip olduğu ve kollar birleşinceye kadar intizar edilmek lâzım gelen birkaç gün zarfında müşarünileyhin ekseriya bu hikâyatı istima' ile eğlendiği haber verilmişti. Recep Köso, rüfekasıyla beraber fırka-i firâriyye-i Yunaniyyeden nasıl ayrılıp kendilerini Osmanlı pîşdârlarına ne vechile tutturduğunu hikâye eylediği sırada:

- Bu firarda Yunanîlerin havf ve hirasını o kadar şiddetli gördüm ki bu gidişle Yenişehir'e vardıkları zaman orasını dahi Tırnova hâline koyacakları muhakkak olduğunu anladım. Binaenaleyh artık ileride görülecek hizmet kalmamış demek olduğu hâlde gelip o haberleri hâk-pây-ı müşîrîlerine arz etmeye lüzum gördüm. Firariler heyetinden sıyrılıp kurtulmak pek kolay oldu. Zaten herkes birbirini geçmek gayretinde bulunduklarından biz hareketimizi bir miktar tatil eder etmez gerimizde kalanlar bizi geçmeye başladılar. On dakika sonra firariler ile aramızda bin beş yüz metre mesafe peyda oldu. Bazı ihtiyarlar, sakatlar, mecruhlar aheste reviş ile sekerek bir döküntü peyda eylemişler idiyse de onlar da bize mani olamıyorlardı. Biz geriye döndük. Sabaha karşı Tırnova kasabasına girdik. Emsallerini Katarin'den Golos'a giderken kayıkta görmüş olduğum palikaryalardan sekiz on kadarını ahalıden hâli kalan Tırnova kasabası dahilinde yükte hafif pahada ağır eşyayı cem' ve garet işiyle meşgul bulduk. Kasabanın bir tarafından girip diğer tarafından çıkarak hep şimale doğru ilerleye ilerleye bir de bizim pîşdârlara tesadüf eylediğimiz zaman üzerimize kurşun atmağa başlamasınlar mı? İşte bu anda geçirdiğimiz korkuyu tarif mümkün değildir efendim. Düşman kurşunuyla vukua

gelecek şehadeti şan ve şeref addeylersek de kendi kurşunlarımızla ölmekte böyle bir şeref tasavvur olunabilir mi?

Dediği zaman Müşir Paşa Hazretleri:

- Avuçlarınızı yumup işaret vermediniz mi?

Sualini irat eylemiş ve buna cevaben dahi Recep Köso demişti ki:

- Verdik efendim! Hepimiz işâret-i ma'hûdeyi verdik ise de en önde gelenler zabitan olmayıp neferat oldukları için besbelli işâret-i ma'hûdeyi anlayamıyorlardı. Vurulmayalım diye yüzü koyun yerlere yattık. Beyaz mendilimizi sallamaya da başladık. Gelip çattıkları zaman tebdil olduğumuzu bile anlattık ise de böyle bir hâlde pîşdârları inandırmak ne müşkül şey. Bereket versin ki silâhlarımız yoktu. Silâhsızlığımız üzerine emniyet ederek bizi esir eylediler.

Mücerret nehb ve garet için "philhellénisme" gayret-i kâzibesinden bilistifade Yunan hizmet-i askeriyyesine sokulmuş bulanan eşkiyanın Tırnova kasabasını yağma eylemekte bulunduklarına dair Recep Köso'nun verdiği haberler ziyadesiyle işe yaramışlardı. Mezkûr kasabaya en evvel dahil olan süvarilerin kasabayı muhafaza etmeleri hakkındaki emirler dahi bu ihbar ve ihtar üzerine verilmişti. Hatta gerek asker ve gerek ahaliden mürettep olan o cemm-i gafîrin hîn-i firardaki fevkalâde heyecan ve havfına nazaran Yenişehir'de dahi duramayacakları hakkında bizim câsûs-ı askerînin vermiş olduğu teminat üzerine birkaç bölük süvarinin ta'kîb-gûne bir istikşâf icra eylemeleri emri dahi verilip bu istikşâfta Recep Köso'nun dahi birlikte gönderilmesine lüzum görülmüştü. Recep, Alasonya'dan Katarin iskelesine inerken yağız atını yine Serfiçe'ye göndermiş bulunduğundan yedek süvari hayvanlarından birisine râkib oldu. İstikşâf bölükleriyle beraber Tırnova'dan çıkarak tekrar Yenişehir ovasına girdi.

Şu ovada birkaç gün evveline gelinceye kadar vuku bulan geşt ü güzarıyla şimdiki meşy ve hareketi arasındaki fark ne büyük bir fark idi. Evvelki geşt ü güzarında selâmet-i şahsiyyesi için bin türlü iştibah, bin türlü tehlikeden kat'-ı nazar netâyic-i harbiyyenin neye müncer olacağı hakkındaki merakları dahi o gayretli, hamiyetli gönüllüyü yiyip eritiyordu. Şimdi ise netâ-

yic-i harbiyye Recep Köso nazarında artık meşkûkiyetten kurtuldu. Kat'iyet ve muhakkakaiyyet peyda eyledi. Binaenaleyh süvari mızrakları uçlarındaki kırmızı filamalar ile bir şehrayin hâline girmiş gibi tasavvur olunabilen o vâsi ovalarda at oynatan koca gönüllünün gönlü dahi ovalar kadar genişlemişti.

Mevsim fasl-ı bahar. O koca Teselya ovası kâmilen mezru'. Ekinler de, çayırlar da, ağaçlar da hudâret, mertebe-i kemâlini bulmuş olduğundan ufuklara kadar her taraf minâ-yı zümürrüdîn ile işlenmiş. Yer yer menbalardan nebe'an ederek yılan kavi mecralar ile Köstem nehrine doğru akıp giden cûybârlar, bu levha-i sahrâîye bir kat daha letafet verdikleri gibi bilhassa Köstem nehrinin bütün etraf ve nevâhiyi kendi âyîne-i musaffası içinde aksettirmesi, dünyalar içinde dünyalar göstermek nev'inden bir letâfet-i harikulâde teşkil eyliyor. Malûm a? Bu mevsimin nesimi de ne kadar mu'anberdir? Nef'î'nin: "Oldu hevâ anber sirişt" demesi işte bu fasl-ı rebî' hakkındadır. Bütün kış deliklerinde muhtefi ve mahbus oldukları hâlde feyz-i bahar ile nâil-i hayat ve hürriyet olan tuyûr ve haşerât gûnâgün dahi meydan almışlar. Hele kelebekler bir şâir-i sühan-aferinimizin tabiri vechile herbiri bir şükûfe-i tayyâr! Hâsılı cihan, bir hâl ve suret peyda eylemiş ki koca Nef'î'nin: "Âlem behişt ender behişt" diye tasvir eylediği suret bugün işte burada görülüyor.

Fakat birkaç gün evvel Recep Köso, şu andaki ezvakı tezevvuk edemiyordu. Bu ovalar, bu manzaralar nazarıdikkatini bile celp edemiyordu. Öyle de olmak lâzım gelmez mi? Dillerdeki şevk ve sürur gözlerdeki revnakı cilâlandırmamış olur ise insan böyle menâzır-ı behiştî mukabilinde dahi hiçbir şey göremez. Hâlbuki bugün etrafta bu letafet gözlerden kulûba şevkler, şetaretler idhâl etmemiş olsa bile Recep Köso, yine pür-şevk, pür-tarâb bir hâlde bulunacak. Çünkü mensubiyetiyle mübeccel olduğu râyet-i Osmanî ni'met-i galebe ile bir kat daha serfirâz olmuş. Kendisi de sıla-i rahme gidiyor. Vakıa çend gün evvel Yenişehir'de idiyse de o günler zarfında kendi maskat-ı re'sinde kendisini garip ve bîkes buluyordu. Bir zaman canlarını birbirine katmış oldukları cananına bile kendisini bildiremiyordu. Şimdi ise ... o ! Şimdi sıla-i rahme gidiyor. Hem de ne şanlı bir sıla-i rahm?

Bu sefer de Recep Köso'nun enzâr-ı temâşası önünde küşade bulunan levha-i sahrâîyi yalnız şöyle bir sûret-i şairânede tasvirimiz kâfi midir? Çend gün evvel bu sahrada vuku bulan bir hareket-i ric'iyyeyi hâlâ ihtar edip durmakta bulunan âsârı sükut ile geçiştirmek reva görülür mü? Şurada iki tekerleği kırılmış olduğu hâlde yüklü bulunduğu eşyasıyla beraber terk edilmiş bir araba. Burada bir ayağı kırılarak fakat ondan değil, hîn-i firardaki yorgunluğa munzam olan iki üç günlük açlıktan can çekişerek gebermeye çalışan bir at. Öte tarafta kendi refiklerinin kurşunuyla bacağından vurulup hâlâ inim inim inlemekte bulunan bir kadın. Her tarafta hâmilleri tarafından terk olunmuş birçok tüfekler, kılıçlar, palaskalar, şapkalar, çantalar, yağmurluklar ve taraf taraf taaffüne başlamış yüzlerce insan ve hayvan naaşları ve bâhusus götürebilmek ümidiyle Tırnova'dan bilistihmâl oralara kadar getirildiği hâlde daha ileriye götürülemeyeceği anlaşılarak terk olunmuş bin nev eşya bu sahra-yı lâtifin halâvet-i rebîiyyesine bir garabet-i askeriyye ilâve eyliyordu ki şu anda bu menazırı, mahir fırçasayla tersîm ve tasvir edecek olan bir ressam asıl bu şeyleri mümkün değil ihmal edemezdi.

Recep Köso takip ve istikşâf bölükleriyle beraber işte böyle bir sahra üzerinde at oynatarak gidiyor. Sılaya gidiyor, sılaya! On beş on altı senedir mütehassiri, müştâkı olduğu vatana gidiyor. Serfiçe'de Kahramanoğlu Mehmet Bego'nun bıçak silimi ziyafeti esnasında duçar olmuş bulunduğu kâbusun medlûlâtını halle gidiyor. Vakıa gönüllü yazıldığı ve askerî casusluğuna tayin olunduğu ve Golos'ta bulunduğu zamanlar bu kâbus meselesini bilkülliye hatırından çıkarmış tamamıyla ferâmuş eylemiş idiyse de Yenişehir'e vardığı ve bâhusus bir gün Filomene'i kapısı önüne çıktığı esnada gördüğü zaman bu kâbus tamamıyla hatırına gelmişti. Hatırına gelmiş de değil âdeta gözleri önünde tekrar tecelli etmesine ramak kalmıştı. Yalnız şu fark ile ki bıçak silimi ziyafetinin gecesinde gözleri önünde tecelli eyleyen Filomene, Kalabaka'nın Aghia Triadha manastırında bırakmış olduğu Filomene'in aynı iken ahîren Yenişehir'de gördüğü Filomene başka bir Filomene idi. Manastırdaki bir şükûfe-i ter ü taze idi. Bu ise gereği gibi pejmürde bir çiçek. Âdeta orta yaşlı denilebilecek bir kadın. Vakıa yaşça otuzun üzerine henüz birkaç

daha ilâve edebilmiş ise de apaşikâre görülüp duruyor ki Filomene, sevgili Recep Köso'sundan sonra geçen senelerini bahtiyarlık seneleri olarak geçirmeyip bedbahtlık seneleri olarak geçirmiş olduğu için böyle yıpranmış, solmuş. İşte Recep Köso yalnız bu kadar şanlı bir surette sıla-i rahme de gitmekle kalmıyor. Filomene'i, o zavallı Filomene'i de görmeye gidiyor.

Takip ve istikşâfa memur olan şu bölükler miyanında bulunup da Recep Köso'nun şu andaki gözleri gibi bir çift göz ile etrafı temaşadaki letafet ne büyük bir şey ise bir de bölüklerin haricinde ovanın bir tarafında gizli bulunan bir Yunanî-i mağlûbun gözlerine bu bölüklerin ne müthiş bir heybetle tecelli eylediğini düşünmek dahi lâyık-ı ihmal-i ahvalden değildir. Bunlar altı bölük süvari idiler. Beher bölük yüz yirmiden yüz elliye kadar tadat olunuyordu. Sekiz dokuz yüz ejderha-misal atların bu miktarın dört misline müsavi olan ayaklarıyla zemini tepmelerinden mütehassıl inilti kulaklara dehşet verecek şeylerdendir. Üdebâ-yı kadîme "cüyuş" kelimesiyle tabir eyledikleri bir kıt'a-î askeriyyeyi "derya-hurûş" vasf-ı terkîbîsiyle tavsif ederler. Bu tabir, cümleden ziyade süvari hakkında lâyık görülür. Süvari olan cüyûş hakikaten derya-hurûştur. Yalnız temevvücünden dolayı değil. Hîn-i temevvücdeki şemâtetlerinden dolayı da derya-hurûştur. Kılıç kınlarının birbirine dokunmasından mütehassıl çıkırtılara munzam olan hayvan kişneyişleri huyûl-ı mezkûrenin pâmâl eyledikleri zeminden akseden tepintiler ile beraber yukarıda ihtar eylediğimiz iniltiyi hâl-i gazabında bulunan deryanın teâkub-ı emvâcından mütehassıl çağıltıya, iniltiye benzetmek hiç de mübalâgaya hamlolunamaz.

Bu gidişle süvari bölükleri Yenişehir'e takarrüp edip de Köstem nehrinin mütemadiyen iska eylemekte bulunduğu lâtif ağaçlar arasından birkaç minarenin pîşgâh-ı enzârda teressüm etmesi askerin şevkini bir kat daha arttırdı. Dizden yukarıya kadar uzanan çizmelerin ökçelerine merbut bulunan çelik mihmîzler her biri köpürerek birer şîr-i jeyân kesilmiş olan atların karınlarını bir daha gıcıkladılar. Sanki zaten cûş ü hurûş hâlinde bulunan sath-ı deryâya bir sağnak daha isabet etmiş de dalgaları bir kat daha hercümerç eylemiş gibi bölüklerde yeniden bir hareket-i acîbe görüldü. Dolu dizgin şehre doğru takarrübe baş-

landı.

Tamam Köstem üzerinde Osmanlı binası olan o cesim ve muntazam köprü epeyce yakından görüldüğü anda Recep Köso'nun hatırına birdenbire mühim ve müthiş bir şey gelmişçesine tavrı tegayyür ederek kendisini topladı. Atını birkaç defa mihmîzleyerek hayvanın karnı yerlere sürünmek derecesinde bir sür'atle fırka-i takibiyye ve istikşâfiyye kumandanının yanına sokulup o gürültü patırtıya tefevvuk için olanca sadasıyla bağırarak:

- Aman efendim! Durunuz. Köprüde tehlike vardır.

Dedi. Bu sözü işitir işitmez evvelâ kumandanın yanındaki borazanlar "bölük dur" kumandasını kulakları tırmalayacak bir çığlık hâlindeki sadalarıyla ilâna başladıkları gibi müteakiben her bölüğün borazanları dahi bu kumandayı tekrar eylediler. Bir dakika zarfında o sekiz dokuz yüz at kâmilen oldukları yerlerde durdular. Teheyyüc hâlinde bulunan atların lâyenkati' başlarını, kuyruklarını sallamasıyla hübûb-ı nesîme ittibâen hâl-i temevvücde bulunan filâmaların kımıldanmalarından başka bir hareket ve atların aralıkta bir horlayarak şiddetli şiddetli solumalarından mütehassıl sadadan başka sada kalmadı. Kumandan bir tavr-ı istizâh ile Recep Köso'nun yüzüne baktı. Aralarında şu muhavere cereyan eyledi:

Recep - Doğrudan doğruya şehre giriverecek misiniz efendim?

Kumandan - Karşıma bir kuvve-i mânia çıkmadıkça elbette gireceğim. Bakınız a? İns yok, cin yok. Muhakkaktır ki şehir tahliye olunmuştur.

Recep - Aman efendim geçen hafta ben Yenişehir'deyken Yunanîlerden işitiyordum ki şayet bir ric'at vuku bulup da asâkir-i Osmaniyye buraya girecek olur ise köprüyü berheva ederek o anda üstünde bulunacak asâkir-i şahaneyi de mahvetmek esbabını tehyie eylemişler. Göz göre kendimizi bu tehlikeye duçar etmeyelim. Emrederseniz bir iki nefer ile gidip yoklayalım. Patlayacak bir şey var ise bizi berhava etsin.

Recep Köso'nun şu kadarcık bir ihtarı kifayet eyledi.

Bundan sonra edilecek tedbir kumandana kaldı. Zeki bir mülâzımın yanına Köso ile beraber birkaç da nefer ilâve ederek gönderdi. Bunlar köprünün beri başına varmazdan evvel öte tarafında İslâm, Hristiyan ve Yahudiden mürekkep bir miktar ahali asâkir-i Osmaniyyeyi istikbale gelmiş olduklarından bunlar dahi köprü üzerindeki tehlikeyi ihtaren bağırmaya başlamışlardı. O zamana kadar kumandan ile maiyetindeki erkân dahi geldiler, çattılar. Oradaki ahaliden birkaçının delâletiyle köprü altındaki mevadd-ı nâriyyeyi bulup çıkardılar. O kârgir ve metin köprünün her ayağı birer birer bade'l-muayene emniyet-i kâmile hâsıl olduktan sonra bölükler kemâl-i azamet ve iclâl ile şehre girdiler.

Süvarilerin bu suretle Yenişehir'e girmeleri kendilerini o zamana kadar muttasıf oldukları fırka-i ta'kibiyye ve istikşâfiyye sıfatından çıkardı. Pîşdâr sıfatına koydu. Askerde pîşdârlık hizmeti ekseriya en güç ve en tehlikeli hizmetlerden olduğu hâlde bu altı bölüğün pîşdârlık hizmeti o kadar şanlı, şerefli, tatlı, lezzetli bir suret aldı ki askerlikte saç sakal ağartmış olan birkaç yüz bin adamdan birisine bu bahtiyarlık nâdiren müyesser olabilir. Süvarinin şu ilk duhûlünü Avrupa gazeteleri dahi mufassalan yazmıştılar. Târih-i harbin en revnaklı bir babı şu "Yenişehir'e süvarilerin duhûlü" babı olacağına asla şüphe etmemelidir.

Bilâhare haber alındığına göre şimal tarafındaki geçitler asâkir-i Osmaniyyenin yed-i zabtına geçtiği dakikadan itibaren Yunanîler, harbin netayici hakkındaki ümitlerini kâmilen kaybeylemişler. Bir muharebeye teşebbüs eden bir hey'et-i askeriyye galibiyeti esbabını temin için ne kadar düşünmek lâzım ise mağlubiyeti esbabını dahi o nispette düşünerek hîn-i ric'atte muhtaç olduğu teminatı evvelce tehyieden gaflet göstermemesi gelirken Yunan hey'et-i askeriyyesi bu ikinci ciheti hatırlarından bile geçirmemişler. Tekmil tertipleri tecavüzî ve taarruzî bir muharebe tertibi olup bunun için kura-yı Osmaniyyede sakin olan ve fesat cemiyetlerinin sümûm-ı ifsâdiyyâtıyla zehirlenmiş bulunan Rum ahaliye silâh tevziine kadar düşünmüşler de şayet harekat-ı harbiyye taarruz hâlinden tedâfü' hâline tebeddül edecek olur ise ne yapacaklarını asla düşünmemişler. Bir cümle-i mu'terize olarak

dermiyan edelim ki hâl-i ric'atlarında Yunanîlerin düşmanları eline top bırakmamakta olmalarını, fikr-i âcizânemizce bir maharet-i askeriyye addeyliyorduk. Asıl maharet-i askeriyyesine itimat lâzım gelen malûmatlı bir askere bu mütâlâamızı serd eylediğimizde:

- İşte Yunanîlerin asıl mağlubiyetleri esbabından bir büyük sebep dahi şu düşman eline top bırakmamak gayret-i cahilânesi olmuştur. Bir asker "Toplarımızı düşmana bırakmamalıyız" gayretini kalbine koyar ise ric'ate yarı hazır ve müteheyyi' demektir. Bu gayret iyi bir gayrettir ama "Fedâ-yı can etmeliyiz de sağ kaldıkça toplarımızı teslim etmemeliyiz" suretinde olmalıdır. Yunanîler ise tamam harp kızışıp da topçuya ihtiyâc-ı sahîh görüldüğü bir zamanda evvel be-evvel toplarını aşırmak gayretinden ayrılmamaları hasebiyle kendi mağlubiyet ve hezimetlerine yine kendileri sebep oluyorlardı. Top denilen şey bir silâhtır. Onu tamam ihtiyaç görüldüğü bir zamanda kullanamayacak olduktan sonra düşman eline bırakmayıp da kaçırıp kurtarmaktan ne fayda beklenebilecektir?

Diye efkârımızı tashihe himmet buyurmuştur. İşte vaktinden evvel top kaçırmak suretinde başlayan bir gayret çarçabuk vaktinden evvel mevâki-i askeriyyeyi bırakıp kaçmaya kadar varmıştı. Binaenaleyh asâkir-i Osmaniyye daha Tırnova'ya takarrüpten evvel orası tahliye edilerek bundan evvel tasvir eylediğimiz sûret-i herc ü mercîde asker ve ahali Yenişehir'e doğru dökülüp geldikleri misillü asâkir-i Osmaniyye daha Tırnova'yı yeni işgâl eyledikleri zaman Yenişehir'i dahi tahliyeye mecbur olmuşlardır. O kadar sür'atle tahliye ve ric'at eylemişlerdir ki Tırnova'dan beri kaçıp gelenlere Yenişehir'deki asker ve ahalinin dahi inzimamı üzerine mikdar-ı umûmîsi yüz elli bine varan bu cemm-i gafîrin Dömeke'ye doğru dağlara, derelere, derbendlere, geçitlere sığamayacak bir cûş ve hurûş ile kaçıp gitmeleri tevârih-i ümemde bir misli daha hakikaten sebk etmemiş olan garâib-i ahvalden addolunmaktadır.

Bu garabetleri bir kat daha arttıran şey, Yenişehir'in hîn-i tahliyesinde hapishanede mevcut olan birkaç yüz nefer kanlı katil eşkiyanın sebilleri tahliye olunarak ellerine birer tüfek ve

kılıç ve bıçak gibi silâhlar dahi verilmiş olması kaziyyesidir. Yunanîlerin bu tedbirden maksatları güya eşkiyâ-yı merkûmeyi ova cihetinden Yenişehir'e doğru ilerleyip gelen Osmanlı pîşdârlarının önlerine sevk etmek ve edecekleri ateş ile pîşdârların hareketini men ve hiç olmaz ise tehir eyleyip bu müddet zarfında dahi kendileri firar için daha çok vakit ve daha geniş meydan bulmak idiyse de bu tedbirde dahi ne yaman bir hataya duçar oldukları çarçabuk tahakkuk eylemiştir. Vakıa sanayi'-i askeriyyede bu tedbir dahi vardır. Fakat bu hizmet-i müşkile din ve devleti uğrunda cidden fedâ-yı can cömertliğine malik olan askerî fedaîlerine havale edilir. Bunların miktarları az olmakla beraber ölümü gözlerine almış bulunmaları hasebiyle miktarca kendilerinden pek çok ziyade düşmanı, duçar-ı avk ve tehir edebilirler. Bu harekât-ı fedakârâne gerek pîşdârlık ve gerek dümdârlık hizmetinde bulunan kıt'aât-ı askeriyyeye ve bâhusus ileri karakollarda ve devriye kollarında bulunanlara mahsustur. Bazı muharebelerde ileri karakollara çarçabuk istinat kıt'alarının ve devriye kollarının dahi yetişip miktarlarını arttırarak yalnız bu kuvvet ile düşmanı ric'ate mecbur eyledikleri bile görülmüştür. Hele bu suretle birleşip düşmana mukavemet eden kuvvetlerin geride ordunun hatt-ı harb vaz'ına alınmasına maa-ziyâdetin kâfi zamanlar hâsıl eyledikleri âdeta her muharebede görülür. Zaten nizamiye askerliği ve san'at-ı harb denilen şeyin üssü'l-esası da bu değil midir? Yunanîler ise bu pek mühim, pek nazik olan hizmeti herbiri bir türlü cinayetle pırangaya atılmış bulunan eşkiyaya gördürmek istemişler ise de onlar Osmanlı dilâverlerinin önlerine çıkacaklarına:

- Kırk elli bin kişilik ordunun menedemediği Osmanlıları biz mi geriye çevirebileceğiz?

Diye Köstem köprüsünü ova tarafına doğru geçmeye bile cür-'et edemeyerek, fakat hazır Yenişehir ahalisi canları kaydına düşüp malları kaydında bulunamadıkları şu hengamede istedikleri gibi çapula koyulmak için yine ahalî-i şehr üzerine saldırmışlardır. Rum ahali hakkında bile hiç olmaz ise hemcinslik gayretiyle olsun mürüvvet ve merhamet gösteremeyen bu eşkiyanın Müslüman ve Yahudi ahali haklarında reva gördükleri mezalim ve i'tisâfat kalem ile tarif olunabilmek imkânının hari-

cine çıkmıştır. O esnada şehre ilk giren süvarilerden bir zatın Dersaadet gazetelerine göndermiş olduğu mektup mündericâtı bu esnada tekrar tahattur edilmek lâzım gelen iş'ârât-ı mühimmedendir. Mektûb-ı mezkûrda tafsil edildiği vechile İslâm mahallesindeki zükûr ve inâs nüfûs-ı müslime en müstahkem hanelere kapanarak zaten silâhsız bulunmaları hasebiyle balta, bıçak, sırık, sopa gibi tedarik edebildikleri şeyler ile hiç olmaz ise ırz ve namuslarının muhafazası gayretinde bulunuyorlarmış. Fakat bu esbâb-ı müdafaa zaleme-i eşkiyaya karşı kifayet edebilir mi? Bunların artık her şeyden ümitleri kesildiği esnada Osmanlı süvarisinin şehire girerek şakır şakır sokaklarda cevelâna başlamaları o bîçare mahsurları yeniden ihya etmesiyle kadınlar, kızlar açık saçık sokaklara düşerek süvarilerin üzengilerini öpmeye ve eşk-i şâdî ile çizmelerini ıslatmağa şitaban olmuşlar. Askerler:

- Etmeyiniz hanım hemşireler! Haydi evlerinize giriniz. Rahatınıza bakınız.

Diye teminat verdikleri hâlde bile bir kere hiss-i minnetdârâne ile teheyyüc eylemiş bulunan çoluk çocuğu yerlerine iade edemiyorlarmış. Kimisi neferlerin dizlerini, kimisi beygirlerin gerdenlerini öperek bu halâskârânın kudümlerini bülendâvâzlar ile tebrik eyliyorlarmış. Nihayet yorgun askerin suya ihtiyacı meydana konulmakla o çoluk çocuğun herbiri ellerine destiler, bardaklar, maşrabalar, falanlar alarak umumu birden sâki kesilmişler.

İşte bizim Recep Köso, sıla-i rahme bu kadar şanlı, bu derecelerde müessir bir surette muvaffak oldu. Koca gönüllünün şu dakikadaki ihtisasatını tasvire biz değil, kimse muktedir olamaz. Gönüllünün gönlünden bir dakikada bin his güzar ediyor. Bir dakika evvel geçen şeyleri bir dakika sonra kendisi de tahattur edemiyor. Bunların hangi biri zabt ve tahrir edilebilecek?

Yenişehir'in bu suretle istilâsını müteakip Kumandan Paşa Hazretlerine müjdeciler saldırılmakla beraber şehrin muhafazasına dahi müsaraat kılındı. Kol kol süvari devriye kolları çıkarıldı. Bunlar her kimi yağmagerlik hâlinde görürler, bulurlar ise beyinlerine, göğüslerine lüzumu kadar revolver kurşunları sokmaya memur idiler. Taraf taraf bu yolda

gebertilen eşkiyanın miktarı elliyi tecavüz eyledi. Eşkiya bu vechile takip ve telef edildiklerini görünce ellerindeki silâhları atarak başlarını sokacak birer yer aramağa müsaraat eylediler ise de Müslüman ve Yahudiler değil a, Hristiyan ahali bile bunların gizlendikleri yerleri kollara irade ve ihbar ederek tutulan haydutların hemen oracıkta lâyık oldukları cezaları tayin olunuyordu.

Evet! Ahali-i Hristiyaniyye dahi eşkiyâ-yı merkûmenin levs-i vücûdundan memleketi tathire bu vechile delâlet ve muavenet eyliyordu. Zira bunlar Yunanîlerin eşkiyasından değil a sulehâsından bile on beş, on altı seneden beri bîzar kaldıklarından idare-i Osmaniyye zamanını mumlar ile arıyorlardı. Bu defa şimal geçitlerinin zabtıyla asâkir-i Osmaniyyenin ovaya girdiklerini haber aldıkları ve asâkir-i Yunanîyyenin Yenişehir'i tahliyeye müsaraatlarını gördükleri zaman Osmanlıları hüsn-i istikbale hazırlanmışlardı. Vakıa birçokları güya Tırnova'da asâkir-i Osmaniyyenin yerli Hristiyanları umumen katleydiklerine dair işâa edilen yalanlara kapılarak firarîlere iltihak eyliyor idiyseler de ma'delet ve şefakat-i Osmaniyyeyi unutmayan ve bilen takım firara hazırlanmadıktan maada hazırlananlara dahi teminat i'tasına çalışıyorlardı. İşte ahalinin efkâr ve ihtisası bu surette olduğu için şehre ilk duhul eden süvariler, hocalar, papazlar, hahamlar dahi hazır olduğu hâlde ahsen-i vechile bilistikbal hükûmet dairesi önünde dualar etmişler sancak-ı Osmanîyi öpmüşler ve ümeranın kudûmünü tebrik eylemişlerdir. Ahali ve askerin böyle kardeşçesine hüsn-i telâkkileri sayesinde de o gün akşama kadar şehir içindeki eşkiya temizlenip asayiş ve emniyetin iadesine muvaffakiyet hâsıl olmuştur.

Bu defaki Osmanlı ve Yunan muharebesi âdeta bütün dünyanın gözü önünde vukua gelmiş olduğundan yalancılıkta, düzenbazlıkta Yunanîlerin maharetleri müsellem ve Avrupa'dan birçok erbâb-ı kalemin dahi gerek gayret-i Nasrâniyyeleri hasebiyle Yunan muhibliğinden ve gerek dinsiz oldukları hâlde dahi Osmanlı husumetinden dolayı bunlara muavenet eyledikleri müşahit ve mu'terif olmakla beraber hakikat-i hâl yine setrolunamayıp meydana çıkmıştır. Zira iki tarafın ordularında dahi gerek resmen ve gerek min-gayr-i resm birçok

ecnebî zabit, diplomat muhbir veyahut mücerret merakı hasebiyle gelmiş seyirci bulunarak bunlar ise hakikat-i hâli bittabi ketm edememişler ve cümlesi müşahedât-ı vâkıasını yazmışlardır ki işte hâlâ gazetelerimizin tercüme ve neşretmekte oldukları âsâr bunlardır. Âsâr-ı mezkûrenin hey'et-i mecmûası dahi ispat eylemiştir ki bu muharebede asâkir-i Osmaniyyenin etvar ve harekatı en muntazam ve en mütemeddin bir devlet askerine ve işin asıl bizcesi en mütedeyyin ve ahkâm-ı şeriyyeye en ziyade riayetkâr bir Müslüman ordusuna bihakkın lâyık olacak bir tavır ve hareket olmasına mukabil Yunanîlerin etvar ve harekatı ise ne Hristiyanlığa, ne medeniyete, ne insaniyete, ne de askerliğe hiçbir şeye lâyık görülemeyecek bir muamele olmuştur.

Asâkir-i Osmaniyye düşman hakkında bile re'fet ve lûtf ile muamele eylediği hâlde asâkir-i Yunaniyye kendi ahalisi hakkında bile düşmanca muamele etmiştir. Hemen her muharebede yüzlerce Yunan efrat ve zabitanı teslim-i silâh ederek hâl-i esarete girdikleri hâlde Yunanîler elinde hiçbir Osmanlı esiri bulunmaması vakıa bir dereceye kadar Osmanlıların ölümü esarete tercih derecelerine varan hamiyetlerine verilmek lâzım ise de Yunanîlerin ellerine düşen üserâyı Osmaniyyeyi hıyaneten şehit eyledikleri dahi mertebe-i tahakkuka varmıştır.

-17-

Bu Kâbus Değil Hakikatttir

Geçen hafta Yenişehir'de müteveffa Sonkur Yankos Çorbacı'nın hanesi civarında iri şapkalı, çatal sakallı bir herif bulunuyordu ki kendini tanıyanların ve daha doğrusu kendini tanımayanların "Koso" diye nidalarına muhatap oluyordu. Bu adam elyevm yoktur. Zira bu Koso, yine aslına rücu ederek Recep Köso namıyla kahraman bir gönüllü süvari neferi olmuştur. Uzun boyuna, geniş omuzlarına, ince bel ve dolgun kalçasına mızraklı süvari üniforması ne kadar da yakışmıştır. Belini sıkan enli bir kayışa merbut demir kınlı uzun kılıç, şakır şakır yerlerde sürünüyor. Birisi revolver kılıfına merbut olan ince ve diğeri palaskayı hâmil olan geniş çaprast kayışlar o sadr-ı vâsi'i güçlükle ihata ederler. Göğsünü tezyin eden iki sıra iri düğmelerin herbiri bir nişan-ı iftihar gibi parlar. Başındaki astragan kalpak o şehlevendâne çehreye ne kadar da yakışıyor. Cenk hâliyle kalpaklara sağandırak takılmış olduğundan bu da kulaklar hizasından gerden altına doğru o güzel çehreyi bir sûret-i lâtifede çerçevelendirir. Recep Köso, zaten insan güzeli bir adamdır. Hele süvari üniforması içinde bir kat daha kahramanlaşmış bir kat daha heybet peyda eylemiştir.

Koso hakkında "bu adam elyevm yoktur" demiştik. Bu mefkûdiyet bir bize, bir de Recep Köso'nun kendisine malûmdur. Yunanistan'da Polemos gazetesinin karilerine sorarsanız Koso hâlâ mevcuttur. Geçitler muharebatı esnasında her gün telgrafları, mektupları neşrolunmuyor muydu ya? Koso, beyne'l-muhabirîn kahramanlık ile telkîb olunmuş. Düşmanın ileri karakollarına kadar gidiyor. Her şeyi görüp yazıyor. Tırnova bozgunluğundan sonra bir iki gün için Koso'nun izi kaybolmuş idiyse de ondan sonra yine meydana çıkmıştı. El-hâletü hâzihi Koso, Miralay Semolensek'in fırkasında imiş. Her gün oradan havadis yağdırmağa başlamış. Zaten Yunan fırkaları içerisinde savlet-i Osmaniyyeye mukabil bir parçacık dikiş tutturabilen bu fırka olup Yunanîler fırka-i mezkûrenin harekatını, sahip-kırânâne

galebat derecesinde mübalâgalarla neşretmiyorlar mıydı? İşte bu neşriyatın kâffesi hâlâ Koso namına yürütülüp gidiyor. Az kalmıştı ki Atina'nın bir iki musavver gazeteleri Polemos gazetesinin seyyar muhbiri Koso diye bir de resim neşreylesinler.

Recep Köso, iki haftadan beri bu gazeteye bir satır yazmamış olduktan fazla artık Yunanîlikten dahi çıkmış ve Yunan postalarının Yenişehir ile mürâselâtı kesilmiş olduğundan Polemos nüshaları kendisine gelmiyordu ki kendi namına hâlâ devam etmekte bulunan bu neşriyata vâkıf olsun da istiğrap ve hayretini derece-i lâyıkasına vardırsın. Recep Köso, maskat-ı re'sine galiben, muzafferen duhûlünün ikinci günü askerce tuvaletini bilikmal Filomene'ini görmeye gidiyordu. Yenişehir'in bir kısım ahalisi Yunan ordusuyla beraber firar etmiş bulunduğundan bu firarîlere Filomene'in dahi iltihak etmiş olup olmadığını bilemediği cihetle işin bu cihetince pek büyük bir meraka duçar olmuş bulunduğu hâlde Sonkur Yankos'nun hanesine doğru gidiyordu.

Filomene'in firarilere iltihak etmemiş olduğunu öğrenmekte teehhür etmedi. Öğrendi. Fakat öyle bir sûret-i faci'a ve müthişede öğrendi ki müddet-i ömründe böyle bir müthiş dakika geçirmemiş olduğuna kendisinin dahi kanaat göstermesi zarurîdir.

Filomene'in hanesi bir caddenin diğer caddeye amûden müntehi olduğu noktada ve o amûdî caddeye nazır bir hane idi. Yukarıdan aşağıya doğru inmekte bulunan Recep bu haneye yirmi beş hatve kadar takarrüp eyledikte canhıraş bir feryat, bir figan kulaklarını tırmaladı. Ayniyle Serfiçe'de Kahramanoğlu Mehmet Bego'nun bıçak silimi ziyafetinin gecesinde o dehşetli kâbus esnasında kulağında çınlayan sada-yı dil-hıraş! Rumca:

- Yetişiniz! Osmanlılar yetişiniz! Kanlı herif oğlumu öldürüyor.

Diye feryat ediyor. Bu hanenin kapısı üzerinde bir pencere var ki onun da önünde etrafı demir parmaklık ile muhat ufak bir balkon var. O çığlıkları koparan kadın bir aralık bu pencerenin kanatlarını açarak on dört, on beş yaşlarında bir delikanlıyı balkona doğru itti. Kadının evza'ına nazaran çocuğa kendisini balkondan aşağı atmağı tarif ve emreylediği anlaşılıyor, kendisi dahi pençeleriyle, tırnaklarıyla pencerenin iç tarafına doğru meyusâne bir müdafaa ve mukavemet evzâ'-ı mütelâşiyâ-

nesini gösteriyordu. Bu müdafaaları kendisine karşı itmekte olduğu herif bile, pencerenin iç tarafından görünüp tanılırdı. Evet, gerek bu herifi, gerek bu kadını Recep Köso, yirmi ve hatta on beş adım kadar takarrübünde pekâlâ tanıdı. Gördü ki, birisi Filomene ve diğeri Andrea Kostopolo'dur. Balkona çıkarılmış olan çocuk ise tanımadığı bir çocuk olup Filomene'in haykırmak nev'inden verdiği emirler üzerine kendisini balkondan aşağıya atmaya davranıyor, çalışıyor ise de balkon epeyce yüksek olduğundan zavallı çocuk, kendini oradan aşağıya atmaya bir türlü cesaret bulamıyor.

Bizim burada tahrir ve tarifi için epeyce zaman sarfeylediğimiz şu şeyleri Recep Köso, bir dakikadan az bir zaman zarfında gördü. Bu müşahedenin dahi bir kâbus olması hatırına bile gelmedi. Hakikat-i hâlde de bu bir kâbus değildir. Mahz-ı hakikattır, bunu görür görmez şârık diye kılıcını çekip:

Korkma çocuk! Korkma Filomene! Geliyorum!

Diye fırladı hane kapısının içine can atarcasına bir telâlükle girdi. Kendi arkasından bir hayli ayak patırtısı, birçok ses sada daha peyda olmuş idiyse de Reçep Köso'da arkasına dönmeye vakit yoktu. Hane zaten kendisine meçhul olmayıp taksimât-ı dâhiliyyesi ezberinde bulunduğu cihetle Recep Köso, o hız ile merdivenden yukarıya çıkmaya başladı. Suûdundaki bu sür'ati tarif için bir şeye teşbih etmek lâzım gelir ise demelidir ki: Bu bir suûd değil sanki sukut idi. Evvelâ birer birer çıkmaya başladığı basamaklara badehu ikişer ikişer basıp çıkmak derecesinde suûdunu tezyit eyliyordu. Tamam üst sahanlığa vardı ki oradan kapı üstündeki odanın arası ancak altı hatvelik bir mesafe çektiğinden iki saniye sonra Recep Köso'nun odadan içeriye gireceği derkâr idiyse de bu anda çın!... diye ta kulağı dibinde bir şey çınladı. Yine o anda ateş kıvılcımlarıyla mahlût bir beyaz duman gözlerinin önüne yığılıverdi. Bu kulak çınlayışı Recep'in beynine kadar tesir ederek bîçareyi âdeta sersem eylediği gibi bu kıvılcımlı duman dahi gözlerinin önünde bir perde hükmünü alarak hiçbir tarafı göremez oldu. Öyle bir hâle geldi ki neticesi merdivenden aşağıya doğru teker meker yuvarlanmaya müncer olacağı görülüp duran bir sersemlik ile sallanmaya başladı. Bereket versin ki sofanın merdiven

cihetindeki dehliz ellerine geçip de ona tutunarak kendisini zapt edebildi. Hep o çınlayışın vukuu, o dumanın zuhuru anında kapı üstündeki odanın sofaya açılan kapısının eşiği üzerinde azîm bir cism-i sakîl, hâl-i sukuta mahsus müthiş bir patırtı ile yere düştü ise de gözleri önündeki duman henüz sıyrılıp zail olmamış bulunduğundan Recep, bu hâlin ne idüğini bir türlü göremiyor, anlayamıyordu.

Bereket versin ki kendi arkası sıra topuklarına basarcasına kendini takip edenlerden birisi sinesini Recep'e mütteka olmak üzere arz ederek:

- Telâş etme arkadaş! Bu da benim kısmetimmiş. İş bitti bile!

Diye Recep'e ilk irşadı yetiştirdi. Recep, arkasına dönüp baktıkta kendisini kucaklayan zatın bir genç piyade mülâzımı olduğunu gördü. O zamana kadar duman dahi dağılmış ve her şey gözükmeye başlamış olduğundan hakayık-ı ahval kâmilen meydana çıkmıştır. Meğer bu genç mülâzım daha merdivenin yukarı basamaklarına vardığı anda eli bıçaklı bir şakinin önündeki kadına saldırmakta olduğunu ve kadının boş elleriyle bu yalın bıçağa karşı müdafaadan izhâr-ı acze takarrüp eylediğini görmüş de şu hâlde herifi vurayım derken kadını dahi vurmamak için en güzel tedbir kendisi merdiven üzerinde, yani alçak bir noktadayken tabancayı yukarı doğru nişanlayıp ateş etmeyi tercih eylemiş. Bu hâlde kurşun o karşısındaki canlı hedefe isabet etmeyecek bile olsa odanın tavanına saplanarak kadına değmeyeceği derkârdır.

İşte silâhşörlük böyle hesaplı olmalıdır. İşte yiğitlik bu derecelere kadar i'tidâl-i dem ile edilmelidir. Yoksa kemâl-i tehevvür ve telâş ile önünü ardını düşünmeksizin huşûnet suretinde gösterilecek olan cür'etlerden ümit olunduğu kadar fayda husûle gelemez.

Sayd ü şikarlarda çok defalar görülmüştür ki bir kaplan veyahut bir ayı pençesine duçar olan avcıyı kurtarmak gayretiyle saldıran arkadaşları o canavar üzerine silâh atsalar canavar ile beraber arkadaşı dahi öldürecekleri tehlikesini görerek duçar-ı hayret olmuşlardır. Bu hâl-i cinâiyyatta dahi görülmüştür. Böyle bir muğlak hâle karşı çâre-i eslemi bulmak hem silâhşör-

lükte maharete, hem de mükemmel bir i'tidâl-i deme tevakkuf eder ki işte o kahraman piyade zabiti, bu iki nimetin ikisine de nail bulunduğunu şu hesap ve mülâhaza ve icrası ile ispat etmiştir.

Hiç başınıza gelmiş midir? Bilmem. İnsanın haberi olmaksızın kulağı dibinde vehleten bir silâh patlar ise onun gürültüsü insanın sem'ine silâh sadası gibi gelmiyor. "Çın!...." nev'inden bir sada geliyor, ama bu sada insanın beyni içinde peyda olur. Âdeta beyni çınlıyor. Hem o kadar kuvvetli ve şiddetli bir çınlayış ki müteakiben bir dakikaya kadar zaman zarfında insan hiçbir şey işitemez oluyor. Beyni de dönerek sersemleşiyor da kendini de kaybediyor. Bu hoşa gitmez hâl, birkaç defa başımıza gelmiştir. Bir de böyle insanın yanı başında patlayan bir silâhın ağzından ilk çıkan şey duman olmuyor. Namludan ilk çıkan şey âdeta yekpare bir ateş hâlinde görülüp müteakiben o ateşin içinden dumanlar zuhura geliyor. Bu ateş seri'ü'z-zevâl olduğu kadar duman dahi seri'ü'l-husûl olduğundan birkaç saniye zarfında ateş muntafî olup meydanda duman kalıyor. Anlaşılıyor ki en evvel namlu ağzından çıkan ateş, barutun namlu içinde yanan kısmının ateşidir. Barutun bir kısmı namlu içinde yanmayıp yine barut hâlinde namlunun ağzından çıkar çıkmaz o ilk ateş ile yandığından, dumanı dahi, işte bu suretle hariçte yanan barut peyda ediyor. Şu mukaddemat, nazarıdikkate alınır ise dumansız barutun dumansızlığının sebebi dahi zihinlere kolayca sığabiliyor bu nev dumansız barutu henüz görmedik kullanmadık ise de adi barutlar hakkında sebk eden şu tecrübelerimiz üzerine düşünerek kaviyyen zanneyliyoruz ki yeni barutların dumanı olmaması bunların gayet seri'ü'l-işti'al eczadan yapılmaları hasebiyle kâmilen namlu içinde yanmalarından neşet eylemektedir. Zira hikmet-i tabi'iyye ve kimyaca duman nedir? Yanacak olan şeyin fahmiyeti aksamından bir kısmının henüz yanmamış ve fahm hâlinde kalmış olmasından ibaret değil midir? O dumanları cem' edebilecek olsak tekrar yakabiliriz. "Fumer" denilen yani dumanını yayan kazanlar işte bu kaide-i kimyeviyye üzerine yapılırlar ki kömürün ızgaralar üstünde yanmayıp duman hâlinde bacadan çıkarak zayi olacak kısmını be-tekrar yakıyor demektir. Barut namlu derununda muzîk bir hâlde bulununca yanan kısmı kâmilen yanacağından dumana

tahavvül edecek bir şeyi kalmaz. Dumansız barutlar tahminimiz vechile adi baruttan daha ziyade serî'ü'l-işti'âl iseler namlu içinde cümlesi kâmilen yanacağından dışarıda yarı yanıp yarısı dumana tahavvül edebilecek miktar yanmamış kısmı kalamaz. Bu hâlde dumansız barut ile atılan bir tüfeğin yağlı boya ile resmi yapılmak lâzım gelir ise ressamlar duman tasvir etmek için beyaz kullanmayıp yalnız ateş tasvir etmek için kırmızı kullanacaklar demektir.

Pek dar bir yerde, dumanlı dumansız barut meselesini bir parça uzattık ise de umarız ki fena da etmedik. Böyle şeyler söz sırası geldiği zaman söylenmezler ise ne zaman söylenirler? Karilerimiz şu malûmat-ı nâfi'ayı böyle roman eğlenceleri esnasında bilvesile almazlar ise kendi ıstılâhat-ı mahsusalarıyla yazılmış ve bizler için anlaşılması müşkilât-ı müz'iceden bulunmuş olan hikmet-i tabiiyye ve kimya kütüb-i mufassalasından alacak değiller ya? İşte serîan yine sadede rücû' eyliyoruz.

Genç mülâzımın o mahirâne kurşununun canlı hedefi de bizim mahut Andrea Kostopolo imiş. Evet o mahirâne kurşun! Zira herifin tamam ense kökünden girip küçük ve büyük beyinlerinin ortasından geçerek alnının üst tarafından kafa tasını paraladıktan sonra o hız ile gidip odanın tavanına üç dört milimetre kadar nüfuz ile saplanmış kalmış. Biraz sonra hatırlara gelip de kurşun muayene olunduğu zaman üzerinde kanlı bir madde-i dimağdan ibaret bir tılâ görülmüş ve koca mülâzım şu işgüzar kurşunu mendiliyle silerek bilâhare yadigâr olmak için pantolonunun cebine indirmiştir.

Şu hadise ve onun teşkil eylediği levha o kadar müessir ahvaldendir ki bunun bihakkın takdiri için hiçbir cihetini ihmal etmeye gelmez. Recep Köso'nun hane içine doğru can atması ve onun arkasından birkaç Osmanlının koşması ve genç mülâzımın merdivenin üst başından mahirâne bir el ile o kurşunu atması Recep Köso'nun kulağı, beyni sızlayıp gözlerinin önünü duman doldurması velhasıl Andrea Kostopolo'nun güya kırk yıldan beri cansızmış gibi sofaya devrilivermesi, bu levhanın letafetini, ehemmiyetini arttıracak dekayıktan olduğu gibi işin en mühim ciheti bîçare Filomene'in şu can kurtaranlara nasıl teşekkür edeceğini bilemeyerek yerlere kapanmak suretiyle gösterdiği evza

ve hareketti. Oğlunu balkondan alıp önüne katarak ve ciğerparesini Osmanlılara, Osmanlılığa takdim ve ihda ediyormuş gibi bir şeyler yaparak Rum lisanıyla:

- Sizi buraya Hak teâlâ hazretleri gönderdi. İki dakika daha gelmemiş olsaydınız oğlum da, ben de katlolunmuş gitmiştik bile. Sizi buraya Allah gönderdi, Allah! Hem de Müslümanların Allah'ı! Recep Köso'dan öğrendiğim Allah!

Diyordu. Gelenler Anadolu askeri oldukları için bu sözleri anlayamıyorlar idiyse de bizim koca gönüllü, pekâlâ anlıyordu. Sözün hatimesindeki bir iki kelimeye gelinceye kadar her cümlesine mukabil Recep dahi Rumca tesliyetkârâne sözler ile kadıncağıza tebrik-i selâmet eyliyordu. Nihayet "Recep Köso'dan öğrendiğim Allah" kelimeleri Filomene'in ağzından çıkıverince artık Recep kendisini zabtedemedi. Filomene karşısındaki arslan neferin Recep Köso olacağına ihtimal bile vermeksizin bu sözü söylemiş olması üzerine o neferden:

- Evet Filomen! Sevgili Filomen! Recep Köso'dan öğrendiğin Allah gönderdi. Hatta işte o Allah-ı zülcelâl sana Recep Köso'nun kendisini de gönderdi.

Diye kahramanâne kollarını açıverince bâdi-i emirde Filomene'i bir beht ve hayret istilâ ederek faltaşı gibi açılan gözlerini gönüllünün suretine dikti. Baktı baktı da içinden gelen bir çığlık savtıyla:

- Recep!...

Diye kaldırıp kendisini Recep'in kolları arasına atıverdi.

Bu anda asıl beht ve hayreti asıl gaşy mertebesindeki veleh ve incimâdı o genç mülâzım ile yanındaki birkaç kişi de görmeliydi. Bunlar için kendilerini bir tiyatroda zannetmeye de imkân yoktu. Zira karşılarındaki hâl, mahirâne ve sanatkârâne bir taklit değil tamamıyla tabiî ve hakikî bir hâl idi. Bunlar birbirinin nesi oldukları bilinse bu hâli muhit olan esrar kolayca münkeşif olabilecek. Fakat işin o ciheti cümlesi için meçhul idi de hayret dahi işte bundan dolayı gittikçe tezayüt eyliyordu.

Filomene, kendisini Recep Köso'nun kolları arasına attığı zaman âdeta kalıb-ı bîrûh olarak atmıştı. Rengi kül gibi solmuş, gözleri kapanmış ve yalnız dudakları titreyerek yüreği de çarp-

makta bulunmuştu. Recep, kadını yavaşça kanepe gibi bir şey üzerine getirip bıraktıktan sonra, huzzara:

- Ağalar! Muavenetinize teşekkür ederim. Emr-i tahlîs hitam buldu. Bizi rahat bırakır iseniz şu zavallı baygın kadına bildiğim kadar bakar hissiyatını iade ederim.

Demesiyle mededkârların oradan çekilip gitmeleri lâzım gelmiş idiyse de herifler gidebiliyorlar mı ya? Ama zennetmeyiniz ki bunların kalbinde Recep Köso aleyhinde bir şüphe var da onun için gidemiyorlar. Hayır! Aslâ! Şu hâl, şu an şekk ve şüphe anı değil! Sözün en doğrusu bunları hayret bürüdüğü için gidemiyorlar. Bu acîb hâlin sırrını, hikmetini anlamak merakında oldukları için anlamadan bırakıp gidemiyorlar. Binaenaleyh Recep, ihtarını, ricasını tekrara mecbur olduğu gibi genç mülâzım dahi Recep'e muavenet ederek kendisinden maada askerler birer ikişer çekilmeye başladılar ise de güya bir hatve atabilecek kadar bir zaman zarfında meydana yeniden yeniye bazı şeyler, bazı hakikatler çıkacakmış da hiç olmazsa onları görebilmek ihtiyacıyla dönüp dönüp arkalarına bakıyorlardı. Nihayet mülâzımdan başkaları kâmilen çekildiler gittiler ise de genç mülâzım böyle esrâr-ı garîbe içinde muğlak olan bir hâli, anlamayınca gidemeyeceğinden:

- Birader ben de hasta bakmakta kardeş gibi sana yardım ederim.

Diye kaldı da ikisi birden Filomene'in aklını başına getirmeye çalıştılar. Bir güzel ayna ve bir çift nefis lâmba ve birkaç vazo falan ile müzeyyen bulunan komodin üzerinde yarıya kadar su ile memlû bir billûr karafa gördüler. Birisi ondaki suyu kadının yüzüne serptiği gibi diğeri dahi bir kibrit yakarak onunla setresinin eteği ve ucunu yakıp hastanın burnuna tuttu ki kocakarıların baygınları ayıltmak için yün yakmalarına imtisal eylemiş oldu ise de el altında yün bulunmadığı için setresini yaktı. Filomene dahi gerinerek, esneyerek gözlerini açtı. Zavallı kadıncağız güya duçar olmuş bulunduğu hâlin karşısındaki adamları korkutmamasına medar olmak için gülümsemeye cebr-i nefs eyliyordu. Mülâzım Rumca bilmediği için hastayı okşamak ve eliyle göğsüne dokunmak vaziyetleriyle temin ve teskine çalışıyor ve bu nevazişleri o

kadar şefikâne ve rahimâne bir hâl ve tavır ile diyordu ki kendisini bu hâlde görseydiniz "asker" diyemezdiniz. Bir kadın zannederdiniz. Hem de hasta Filomene'in yabancısı bir kadın değil, ya validesi, ya hemşiresi olmak derecesinde karib bir kadın. Recep Köso ise Filomene'e gösterdiği himayeyi ne pederâne, ne biraderâne addolunamayacak ve hatta şevherâneye dahi benzetilemeyecek bir surette ediyordu. Güya karşısındaki şahıs kendi canından mahlûk bir şey imiş de onu zerre kadar incitmek doğrudan doğruya kendi canını incitmek demek olacağından ona göre ihtimam ile harekete mecbur bulunuyordu. Cananını bilkülliye temin için diyordu ki:

- Ah Filomene! Beş dakika evvel yetişmiş olsaymışım bu hâl-i hevlnâki hiç görmemiş olacakmışsın. Na işte bak katil herif geberdi. Onu şu delikanlının, şu kahramanın kurşunu gebertmiştir. Bundan dolayı ikimiz de kendisine teşekkür borçluyuz.

Filomene, muktedir olduğu kadar nazikâne bir Rumca ile mülâzım beyefendiye teşekkür eyliyordu. Kadıncağız biraz rahatlanıncaya kadar Recep Köso yanında bulunup genç mülâzım ise bu müddet zarfında dışarıya çıkarak birkaç adam celbiyle naşi dahi haneden dışarıya çıkarttı ve ortalığı telvîs eyleyen kan lekelerini mümkün mertebe temizlettirdi. Filomene, duçar olmuş bulunduğu şu beliyyeyi mücmelen, muhtasaran Recep Köso'ya anlatıyordu. Tamam genç zabitin o işleri görerek ve gördürerek tekrar odadan içeriye girdiği sırada dahi Filomene Recep'e yanındaki oğlunu tarif ederek:

- Bu senin oğlundur, sevgili Recep! Ben de senin karınım. Değil mi? Bugün oğlunu, karını kurtarmak suretiyle babalık, kocalık vazifesini ifa etmiş oldun.

Diyor idi. Recep Köso, bu karılıktan, kocalıktan birdenbire pek de o kadar bir şey anlayamadı ise de çocuk kendi çocuğu olduğunu pek kolay anlayarak asıl bundan dolayı veleh ve hayretin son derecelerine varmış olduğu bir anda da genç mülâzım içeriye girivermişti. Filomene'in hâli ve Recep'in hayreti nazarıdikkat ve ehemmiyeti celp etmeyecek hâlâttan olmamasıyla meraklı mülâzım:

- Söyleyiniz Allah aşkına birader! Bu ahval, bu esrar nedir? Kendimi bir büyük dramın neticesi karşısında buluyorum. İlk

perdelerinde geçen ahvale vâkıf olmadığım için merakımdan çıldıracağım.

Demişti. Recep Köso, mülâzım efendiyi bir sandalyeye otururarak:

- Birader yalnız sen değil ben de dramın son perdesinde bulunuyorum demektir. Vakıa bundan on altı sene evvel iki üç hafta için şu kadın benim zevcem olmuş idiyse de birbirimizden o zaman ayrılarak bir daha işte şimdi görüşüyoruz. Şu delikanlı dahi benim oğlum imiş. Anası söylüyor. İşin bundan ziyadesini henüz ben de bilmiyorum ki size hikâye edebileyim. Hakkımızdaki lütfunuz pek büyüktür. Bizi bir büyük kazadan, belâdan sühuletle kurtardınız, teşekkürler ederiz.

Bu inayetlerinize karşılık olmak üzere hikâyemizi ber-tafsil size nakletmek dahi benim boynumun borcu olsun. Fakat müsaade buyurunuz ki evvelâ hikâyemizi ben Filomene'den öğreneyim de size dahi nakledeyim.

Deyince genç mülâzım meram anlayabildi. Kendisi İstanbullu ve pek terbiyeli bir kahraman idi. Hatta cüzdanı içinde alay ve tabur ve bölüğünü mübeyyin vizite kâğıtları dahi bulunduğundan çıkarıp ve bunlardan birini Recep Köso'ya vererek:

- Beni bu cart de visite ile bulabilirsiniz.

Dedi. Recep dahi:

- Siz de beni bulmak isterseniz bugün, yarın süvari fırkası kumandanı ve Müşir Paşa Hazretleri buraya geldikleri zaman kendileri yanında "gönüllü süvari neferi Recep Köso" diye sorarsınız. Orada beni herkes bildiğinden size irâe ederler.

Vaadini vererek bilâhare mutlaka birleşmek karar-ı kat'isiyle iki asker birbirinden ayrıldılar.

-18-

Bir İhtida

Bizim Recep Köso, hizmet-i askeriyyeyi gönüllü olarak kabul etmiş bulunmakla nizamiye ve redif suretiyle askerlik edenlerden daha müsaadeli tutulacağını zanneder misiniz? Bir hey-'et-i askeriyyede vazife-i kanuniyyeyi ifa için gelmiş olan efrat mertebe-i âdiyyeyi ihraz etmiş sayılarak gönüllüler bunlardan daha muteber ve bedeller ise neferât-ı âdiyyeden daha itibarsız addolunurlar. Çünkü bedeller, hizmet-i askeriyyeyi ne gönüllerindeki sevda ile ne de vazife-i kanuniyyeleri olmak üzere eda etmeye gelmeyip âdeta şu kadar kuruş ücretle başka bir sâhib-i vazifeye bedel olarak gelmişlerdir. Bunları şeref-i askerîden bilkülliye hariçte tutarak haklarında ücretli amele muamelesi etmek revadır ki gerek zabitan ve gerek efrat bunlar hakkında zaten de o yolda muamele ederler. Gönüllüler ise bilâkis zabitan ve efrat nezdinde pek muteber tutulurlar. Zira kanunen muvazzaf olmadıkları bir hizmeti rü'yete mücerret aşk ve şevk-i derûnlarıyla gelmişlerdir. Kavanin ve nizamât-ı askeriyye ile derecatı muayyen olan vezâif ve hidemâta en ziyade riayetkâr olanlar dahi gönüllülerdir. Çünkü gönüllüler işte bu vezâif ve hidemâtın hüsn-i ifa ve temâmî-i edâsıyla o cihetten tahassül edecek ezvâk-ı maneviyye ve lezâiz-i ruhaniyyeye nail olmak için bu silk-i mukaddese girmişlerdir. Hele Recep Köso, bu gibi ihtisasat emrinde gönüllü efradın birinci derecesinde addolunmak lâzım gelen güzidelerdendir. On altı yıl müfarekat ve âdeta nisyandan sonra Filomene'e kavuşmakla vazife-i askeriyyesini unutmak bu mücâhid-i hakikîden beklenebilecek şeylerden değildir. Binaenaleyh o gün akşam oldukta:

- Sevgili Filomene! Şu üniforma benim üzerimde bulundukça ben kendi harekâtıma tâbi bir adam değilim. Bugün bu taraflara gelip seni aramak için mezun idim. Kumandanımdan yarın dahi izin alabilirsem yine gelebilirim. Mahaza aklım fikrim sende kalarak gitmekte bulunduğuma elbette kani ve eminsin.

Diye Filomene'den ruhsat alarak merkez-i idare-i askeriyyeye avdet eylemiştir. Zaten Filomene yalnız da değil a? Oğlu yanında. Ondan maada validesi cihetinden teyzesi bulunan bir ihtiyar kadın ile birkaç hizmetkâr dahi firarilere iltihak etmeyip haneyi terk etmemişler idiyse de eşkiyâ-yı Yunaniyyenin şehri hercümerç eyledikleri sırada bazıları bazı taraflara sığındıkları gibi bilhassa bugün Andrea Kostopolo, Filomene ile oğlu üzerine hücum eylediği zaman hane içinde kalanlar dahi feryatlar ile figanlarla yakında bulunan Osmanlılardan istimdatlarla, istigaselerle şuraya buraya doğru koşmuşlar, kaçmışlardı. Bunların bu perişanlıkları gayretkârân-ı Osmanîyânı mahall-i vak'aya davet ve celp eylediği için yine işe yaramış olup vak'anın vâsıl-ı hüsn-i hitam olması üzerine de bunlar haneye avdet ve Filomene'in etrafında ictima etmiş olduklarından Recep'in kışlaya avdetiyle Filomen yalnız kalmış olmuyordu.

O akşam daire-i merkeziyyeye geldiği zaman Recep Köso'nun bu günkü vekayi'-i garîbeyi zabitlerine hikâye etmemesi kabil olamayacağı derkârdır. Keyfiyeti zabitlere hikâye eylediği gibi onlar dahi süvari bölüklerinin başkumandanına tebliğ eylemişlerdi. Bu zamana kadar Recep'in gördüğü fedakârâne hizmetler kumandanın malûmu olduğu gibi bugünkü vak'a dahi pek ziyade nazar-ı ehemmiyyetini celp eylediğinden bade't-taam Recep'i yanına celp ederek sergüzeştinin şu roman kısmını ber-tafsil söylettikten, dinledikten sonra:

- Arkadaş! Filomene kadının yanına gitmeye yarın dahi mezunsun. Şu hâlde kadıncağızı yalnız bırakmak olmaz. Fakat daha dün işgal ve istilâ eylemiş bulunduğumuz bir memlekette askerin kendi yatağından başka yerlerde gece geçirmesi enva'-ı mahâzîri müstelzem olacağını zekâvet ve irfanın hasebiyle sen de bilirsin. Binaenaleyh yarın akşam vakt ü zamanında yine burada bulunmalısın.

Deyince Recep, müsaadenin bu derecesini dahi vakt ü hâl münasebetiyle müsâadât-ı fevkalâdeden addederek teşekkürler eylemiştir.

Ertesi gün Sonkur Yankos'nun hanesine daha erken giderek Filomene ile mülâki olduğundan kadıncağızı dünkü hâline kıyas kabul etmeyecek bir rahat-ı kalb ve bir beşâşet-i etvâr hâlinde

buldu. Yalnız Andrea Kostopolo gibi bir şerîrin tehdit ve tehlikesinden kurtulmuş olmak, gerek Filomene ve teyzesi ve gerek sair hane halkı için düğünler, bayramlar etmeye lâyık bir saadet iken bir de Filomene'in kendi gönlünden kendisine koca ittihaz eylediği ve tab'an ciğerparesi oğlunun dahi babası olan Recep Köso ile mülâkat eylemiş bulunması bu sevinci bir kat daha arttırdığından hanenin derunu hakikaten pek şen, pek mes'ut idi.

Bu gün Recep Köso'nun bu haneye vürudu hakikaten sahib-i hanenin kendi hanesine vürut etmesi suretinde vukua geldi. Şöyle ki: Hizmetkârlar:

- Efendi geliyor! Efendi geldi!

Diye Filomene ile teyzesine tebşir eder etmez efendilerinin istikbaline can attıkları gibi Filomene dahi yerinden fırlayarak merdiven başında!... Haniya şu dünkü gün Recep'in kulağı çınlayıp gözleri dumanlanmış olan merdiven başında Recep'i bilistikbal o zamana değin oda kapısına kadar gelmiş olan teyzesi yanına getirdi. Bunlar zaten birbirini tanımakta oldukları cihetle el tutuşup selâmlaştılar. Bu hâllerin kâffesi görenleri tatlı tatlı müteessir edecek bir suretle vukua geldi ise de bilhassa Recep ve Filomene'in oğlu olan Marko'nun babası ile mülâkatı daha müessir bir surette vukua gelmiştir.

Marko, on beş, on altı yaşında bir delikanlı ise de görseniz yirmi yaşında tahmin edersiniz. Babası gibi iri yarı, babası gibi gürbüz bir insan! Hatta çehresi dahi anasından ziyade babasına benziyor. Bu yaşta bulunan ve bu yaşa kadar Hristiyanlık hâlinde büyüyen bir delikanlıya kendi übüvvetini kolayca tanıttıramayacağı meselesi öteden beri Recep Köso'nun zihninde yer tutarak epeyce merakını dahi mucip olmakta bulunduğu hâlde Marko'nun babasının yanına girdiği zaman hakikaten bir edip ve muti oğul tarafından babasına edilecek muhibbâne ve ihtiramkârâne bir suretle girerek elini dahi öpmesi Recep Köso'nun bu merakını defederek o ana kadar korkarak tahmin edebilmiş olduğu ümitlerine kuvvet vermiştir. İşte bu ümitler ile Filomene'in yüzüne bakmasını Filomene bir istizah makamında telâkki ederek:

- Oğlumuz Marko'dur efendim! Üçümüzün aramızdaki müna-

sebeti kendisine anlatmışımdır. O dahi kabul etmiştir.

Deyince, Recep'e bilkülliye emniyet ve istirahat gelmiştir. Fakat istiğrap edilse şayestedir ki validesinin cevabı Recep'i pek ziyade memnun ve mesrur eylemiş olduğu hâlde Marko'yu memnun edememişti. Hoşnutsuzluk âlâimi çocuğun çehresinde apaşikâre görülmüştü. Hatta bu âlâim-i nâ-hoşnûdîyi validesinin ettiği tebşire mukabil bir tekzip diye kabul etmekte Recep Köso mazur bile görülürdü. Arada birkaç söz teati edilip de Recep dahi çocuğa bir aralık "Marko" diye hitap edince delikanlının hoşnutsuzluğu bir kat daha artarak gözleri yaş ile dolmuş bulunduğu hâlde yerinden davrandı ve maahaza bir pedere karşı lâzım olan tavr-ı edibânesini muhafaza için cebr-i nefs ederek dedi ki:

- Hayır! Sevgili peder. Ben Marko değilim!

Validesiyle pederi çocuğun bu protestodan meramını birdenbire anlayamadılar. Birbirinin yüzlerine bakakaldılar. O zaman çocuk:

- Evet efendim! Ben Marko değilim. Düne kadar Marko idiysem de bu gün artık Marko değilim. Ben Müslümanım. Müslüman isimlerinden pederim bana hangi ismi takacak ise o isim ile müsemmâyım.

Deyince Recep sevincinden ne yapacağını şaşırarak bilâ-ihtiyar yerinden fırladı ve artık boyu beraber olmuş bulunan oğlunu âguşuna alıp alnından ve gözlerinden öperek:

- Oğlum Müslümanlık Hristiyanlığa birkaç cihetten benzemeyip bu adem-i müşabehetlerin birisi de Hristiyanlık insanlara kilise tarafından vaftiz usulüyle tevcih ve ita edildiği hâlde Müslümanlığın hiçbir kimse tarafından tevcîh ve i'tâ olunmayıp herkesin onu kendiliğiyle kabul eylemesinden ibarettir. Fakat Hristiyanlıkta vaftize mukabil bir afaroz ile insanı dininden tecrit edebildikleri hâlde İslâmiyette bir kimseden o sıfatı nez'e hiçbir kimsenin hakkı yoktur. Çünkü kul ile Allah arasında ne kilise, ne papaz gibi hiçbir hâil bulunmayıp Müslüman doğrudan doğruya kendini mabuduna rabt eder. Madem ki ne benim tarafımdan ve ne de başka hiçbir kimse tarafından teklif vuku bulmadığı hâlde kendi gönlün ile İslâmiyeti kabul ediyorsun Müslümansın, hem demincek dediğin

gibi yalnız bu günden bed' ile değil bizim tabirimiz vechile kalubelâdan beri ki âlem-i ezelde ruhların yaratıldığı zamandan beri demektir. Bu hâlde Müslüman isimlerinden hangisini intihap edersen onu da kendin alabilirsin.

Telkinatıyla oğlunun ihtidasını teyit ve takviye eyledi. Fakat çocuk isim intihabında yine pederinin re'yinden ayrılmamak isteyerek:

- Ben anamdan doğduğum zaman sizin ellerinizde doğmuş olsaydım ismimi kendim intihap edemezdim ya? İşte bugün sizin ellerinizde doğmuşum demektir. Ferzend-i nevzadınıza ne yolda isim takacak idiyseniz bana da ismimi o yolda takmanızı rica ederim.

Demesiyle Recep Köso oğlundaki şu zekâya ve meramını ifadedeki şu hüsn-i edâya hayran kalarak bir daha öpüp:

- Öyle ise biz de yeni doğan çocuklara ekseriyet üzere isim tesmiyesini böyle icra ederler.

Diye sûret-i mahsusada abdest tazeledikten sonra sağ kulağına ezan ve sol kulağına ikamet-i kelimât-ı mübarekesini okuyarak yine sağ kulağına "Osman" ve sol kulağına dahi "Hâlis" isim ve mahlaslarını nida eyledi. Bu merasimin hakikat-i keyfiyyatını çocuğa anlatıp pederinin ismi Osman olduğu için isim olarak onu ve kendi ihtidası pek hâlis olduğu için mahlas olarak dahi bunu tercih eylediğini söyledi.

Şu merasimin icra olunduğu dakikalar zarfında Filomene'in gözlerinden pırlanta gibi yaşlar dökülüyor idiyse de bunlar elem ve ıstırap yaşları değil şadi ve sürur yaşları idiler.

Oğlu Osman Hâlis'e Recep Köso'nun pek doğru olarak söylemiş olduğu vechile vakıa Müslümanlık bir kimse tarafından verilir şeylerden olmayıp herkes tarafından kendi gönlünün rızasıyla alınır, kabul edilir bir şey ise de hakayık-ı İslâmiyyenin talim ve taallümü her Müslüman için vecâibden olduğu cihetle Recep hazır münasebet meydandayken oğluna hakayık-ı İslâmiyyeden dahi birçok şeyleri anlatmaya başladı. Meğer gerek Köstem nehri sahilindeki bahçelerde muaşaka ederlerken ve gerek Kalabaka'da Aghia Triadha manastırında visal hâlindeken Recep Köso hakayık-ı İslâmiyyeye dair Filomene'e neler

söylemiş ise Filomene bunların cümlesini oğluna nakl ve tefhim eylemişmiş. Binaenaleyh Recep Köso:

- Müslümanlık ile Hristiyanlık arasındaki farkı bir soğan zarı kadar gösterenlerin mincihetin ve hatta bilvücuh hakları vardır. Müslüman kısmı yalnız Peygamberimiz Muhammedü'l-Mustafa Efendimiz Hazretlerinin Hak Peygamber olduğuna inanmakla kalmayıp sair cümle peygamberlere dahi inanır. Onların en büyüklerinden birisi dahi Hazret-i İsa'dır. Müslüman dahi Hazret-i İsa'ya "logos" der ki onun Arapçasını "kelime" diye söyler. Hazret-i İsa, Hak teâlânın bir kelimesidir ki onu Hazret-i Meryem'e ilka eylemiştir. Müslüman kısmı Hazret-i İsa'yı rûhullah olmak üzere itikat ve kabul eder. Yalnız Allah'ın oğlu demez. Yalnız Allah demez. Zaten İncillerde dahi böyle bir haber yoktur. Hazret-i İsa Allah'ın oğlu ise hepimiz dahi Allah'ın oğluyuz. Hak teâlâ Hazret-i İsa'nın babası ise hepimizin dahi babasıdır. Bu oğulluk babalık bizim maddî olan babalık ve oğulluğumuza benzemeyip hâlikiyet ve mahlûkiyet demektir ki bu manaya göre dahi İslâm ile Hristiyan arasında fark yoktur. Fakat maddî olan übüvvet ve bünüvveti ve Hazret-i İsa'ya isnat olunan ulûhiyeti, İslâmiyet mümkün değil kabul edemez. Zaten milâd-ı İsa'dan üç buçuk asır sonraya kadar Hristiyanlar dahi bu itikatta değildiler. Bu isnâdât ondan sonra hem de âdeta cebrî gibi bir surette vukua geldi. Binaenaleyh bir Hristiyan Müslüman olur ise Hazret-i İsa'yı, Hazret-i Meryem'i terk ve inkâr etmesi lâzım gelmez. Onlar yine efendilerimizdir. Cümlesinin şefaatını ümit eder. Bunca peygamberlere bir de Hâtemü'l-enbiyâ efendimizi ilâve ederek asıl din-i Hakkı bu vechile ikmal eylemiş olur. Zaten Peygamber Efendimiz Hazretlerinin geleceklerini Hazret-i İsa dahi haber vermiştir ki İncil-i şerîfte yazılıdır. İnşallah taallüm ve tederrüs ile âlim olur isen İncil-i şerîfte bu bahsi kendin görür anlarsın oğlum.

Diye tafsilâta giriştiği zaman Osman Hâlis Efendi bu sözleri ilk defa olarak işitmekte bulunan bir adam hâl ve tavrı ile dinlemiyordu. Zaten işitmiş, bellemiş hatta kabul dahi eylemiş olan bir adam tavrıyla dinliyordu. Yani her cümle bittikçe başını sallayarak tasdik eylediği gibi aralıkta bir validesinin yüzüne veyahut validesi kendi yüzüne bakarak bu nazarlar dahi

şu meramları tasdik ve teyit eyliyordu.

Bu yoldaki sözleri ilk defa olarak işitenler o saat besbelli olurlar. İşte ez-cümle Filomene'in teyzesi ki Recep ve Filomene ve oğlu arasında teati olunan bu sözleri dinlerken hayretinden gözleri fırladığı gibi işittiği şeylerin hiçbirisinin sıhhatine inanamadığı dahi hâl ü şânındaki etvâr-ı istiğrab ve istib'âddan anlaşılıyordu. Bütün ömrünü Hristiyanlık hâlinde geçirip papazlardan başka kimsenin ağzından bir söz işitmemiş olan ve Müslümanlığı Hristiyanlığın her noktasında muhalifi, düşmanı zannında bulunan bir kadın için bu hâle şaşılır mı? Hristosu, Panagia'yı Müslümanların dahi tanıyıp sevmelerine ihtimal verememekte yalnız bu kadıncağız değil ondan pek çok ziyade terakkiyât-ı zihniyyeye nail olmuş bulunanlar dahi dahildirler. Hakayık-ı İslâmiyye kâmilen meydana çıkıp da Nasraniyetin aslı ve en sahih sureti İslâmiyette dahil bulunduğunu gördükleri zaman daha pek çok Hristiyanlar bu vechile şaşacaklar ve şaştıklarından dolayı gözleri fal taşı gibi açılacaklardır.

O gün tedarik edilebilen kuşluk taamını ailecek tenavül eylediler. Ba'de't-taam Filomene kendi sergüzeştini dahi Recep Köso'ya uzun uzadıya hikâye etmeye başladı. Yalnız bu sergüzeşt mahir bir romancıya müstakil bir roman zemini olabilirdi. Biz ise onu ber-vech-i âtî bir bab'a sermaye ittihaz eyliyoruz.

-19-

Filomene

Sonkur Yankos, kızını Kalabaka manastırından alıp Yenişehir'e getirdiği zaman Recep Köso ile Filomene'in mezkur mağaradaki maceralarından haberdar olamadığı gibi ondan sonra bir zamana kadar daha bu maceradan haberdar olamamış. Bunu Recep'in ahass-ı ehibbasından olan bazı zevattan başka kimse bilmiyordu ki Sonkur Yankos dahi haberdar olabilsin. Validesi Çelebi Molla ile beraber Recep Köso'nun Manastır taraflarına hicretinden sonra bazı kimseler yine bir sûret-i hususiyyede olarak bu acîb ve garip romanı kendi aralarında hikâyeye başladıklarından ancak o zaman ağızdan ağıza bu keyfiyet Sonkur Yankos'nun dahi kulağına vâsıl olmuştu. Şu fena haberin ihtiyar çorbacıya ne yolda tesir eylediğini bilemez isek de zahir-i hâlde Yankos, Filomene ile olan münasebetini asla değiştirmemiş ve kendi hakkında şu yolda haberler aldığını kızına kat'iyen anlatmamıştır. Teselya'nın idare-i Osmaniyye tarafından tahliyesiyle, idare-i Yunaniyye tarafından işgali iki üç ay müddet her iki tarafı meşgul edip Sonkur Yankos Çorbacı ise bu tahliye ve işgal suretlerinin arasını vasl eden bir şahs makamına kâim olduğu için en ziyade meşgul görülen adam dahi kendisi olmuştur.

Şu iki üç ay zarfında Andrea Kostopolo, Filomene'e mülâzemette kusur etmemişti. Her pazar günü bir kere ziyaret etmesi kendisi için bir vazife-i muntazama olduktan fazla hemen her yortuyu da tebrike gelirdi. Hadd-i zatında yakışıksız adam olmadığı gibi giydiği üniformayı da kendisine pek yakıştırdığından mahallede koca zuhuruna muntazır bulunan sair birçok kızlar Filomene'in şu yâverî-i tâli'ini gıptakeşâne bir his ile tahsin ve tebrik eylemekteydiler. Fakat işin Filomene'cesi böyle tehniye ve tebrike şayeste olmadığını herkesten ziyade biz biliriz. Değil mi?

Kalabaka manastırından çıkmaları üzerinden dört buçuk, beş ay mürur eyledikten sonra Filomene'in isminin günü olan bir

yortu günü Andrea Kostopolo, Sonkur Yankos ve karısı hazır oldukları hâlde Filomene'in dest-i izdivacını resmen talep eylemişti. Gerek Yankos Çorbacı ve gerek zevcesi bu talebi öyle bir tavırla telâkki eylediler ve kızlarının yüzüne öyle bir bakış ile baktılar ki bunların manası "zaten böyle olacak değil miydi ya? Zaten böyle resmen vuku bulan bir talep asla reddedilemez" demek olduğu apaşikâre görülüp anlaşılmaktaydı. Filomene'in birdenbire benzi uçması ve tavrı bozulması bu talep ve tekliften kat'iyen hoşnut olmadığını gösterdi ise de ne Andrea'ye ne de anasına, babasına şifahen hiçbir şey söylemeyip oturduğu yerden yavaşça kalkarak kendisini teyzesinin odasına dar atabildi. Oraya varır varmaz bir köşeye kapanıp hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Kızın bu gidişindeki manayı Andrea ve Sonkur Yankos ve zevcesi pekâlâ anlayarak birbirinin yüzüne bakışa kaldılar ise de onlar dahi yekdiğerine hiçbir şey söyleyemediler. Ta Andrea ziyarete hitam vererek gideceği zaman kayınpeder ve validesi olacak zatlara:

- Bu bapta muavenetinizden başka medâr-ı ümidim yoktur.

Demesiyle Yankos:

- İşin bizcesi olmuş bitmiş demektir. Filomene'in çocukçasına mukavemetleri için dahi elbette çare bulacağız. Siz merak etmeyiniz efendim.

Cevabıyla herifin ümit ve intizarına kuvvet vererek o gittikten sonra nasihat vermek için baldızının odasına girmek istedi ise de Filomene'in teyzesi önüne çıkıp:

- A canım bir genç kızı bu kadar takip ve tazyik etmek de caiz midir ya?

Diye eniştesinin merhametini isticlâb ederek o gün için Filomene'i kurtarabilmiştir.

Manastırdan çıkalıdan beri Filomen'in yegâne sırdaşı teyzesiydi. "Catherina" isminin muhaffefi olarak "Katina" tesmiye olunan bu kadın, Sonkur Yankos'nun zevcesinin ablası olup pek taze dul kalmış bulunmak hasebiyle gençliğini epeyce safâperestâne bir yolda geçirmişti. Gönlü heves ve sevda ile birkaç defa dolmuş boşalmış ve bâhusus Müslüman beyler ile hayliden hayli

düşüp kalkmış bir kadındı. Teyzesinin bu hâllerini biraz Filomene dahi bildiği cihetle manastırdan çıktıktan sonra muktedir olabildiği kadar diplomatçasına evza ile kızcağız kokona Katina'ya takarrüp eylemişti. Eğer Recep ile geçirdiği haftaların mahsûl-i muhabbetine hâmil olduğundan Filomene haberdar olsaydı teyzesine takarrüpte daha ziyade ihtimam ile istical göstereceği derkâr idiyse de kızcağız bu hâlinden henüz kendisi de haberdar değildi. Bilâhare Recep Köso ile muhabere ve müraselesince teyzesinin muavenetini umduğu için bu itilâfı husule getirmeye çalışıyordu.

Mahaza iki buçuk ay zarfında hep tedrice riayet şartıyla Recep hakkındaki muhabbetini teyzesine açarak onun tarafından gördüğü tavr-ı istisvâb üzerine manastır macerasını dahi itiraf eyledi ki o zamana kadar bu macera teyzesine de malûm olmuş bulunduğundan saklamakta ısrarın bir faydası yoktu. Fakat aradan bir iki hafta sonra Filomene manastır mülâkatlarının semeratından dahi teyzesini haberdar eylediği zaman kokona Katina'nın tavrı gereği gibi mütegayyir olmuştur.

Eğer Katina'nın dahi vaktiyle böyle birkaç mahsûl-ı muhabbeti içine oynatmış olduğunu Filomene bilseydi bu eski bilgiç kadına itimadı daha ziyade artardı. Lâkin Katina, Filomene'i müteselli etmek için kendi sergüzeştini hikâyeye lüzum görmedi. Bu gibi hâller başka kızların kadınların da başlarına gelmiş olduğundan bahisle elbette bir kolayı bulunabileceğini temine girişti.

Kolayı bulunabilmek mi? Evet bunun kolayı kızın karnındaki cenini iskat etmek olduğunu dahi anlattı ise de Filomene'i ümit eylediği muvafakatta bulamadı. Bilâkis Filomene, sert bir çehre ile teyzesinin yüzüne bakarak:

- Amya! (Teyze) karnımdaki cenin belki anam babam için yüz karası addolunabilir ise de benim için öyle değildir. O benim iftiharımdır. Çünkü kendimi gönlümden tezvîc eylemiş bulunduğum bir adamın zürriyetidir. Ben çocuğu mümkün değil feda edemem. Eğer bunu feda etmek lâzım ise bilmiş ol ki onunla beraber kendimi de feda ederim. Bu çocuk doğacak. Allah ömür vermiş ise büyüyecek. Anladın mı? Sonra da babası ister ise ona teslim edilecek.

Deyince teyzesinin aklı başından gitmişti. Daha doğrusu, aklı başına asıl bu zaman gelmişti. Hâl-şinâs kadın bu gayretinden dolayı Filomene'i ta'yîb edemedi. Bilâkis bu maksadına da hizmet edeceğini bittemin zavallı kızcağıza son dereceye kadar dostluk etmeyi hakikaten azm ü cezm eyledi:

Andrea'nin Filomene'i resmen talep eylediği gün kokona Katina enişteşini iadeye muvaffak olabildikten sonra artık Andrea ile Filomene'in beynini telife vesateti kendisi deruhte eyledi. Bunun için Yankos ve zevcesinden istediği kadar mühlet alabildiği gibi Filomene'i dahi kendi reyine gereği gibi yaklaştırabilmişti.

Kendi re'yi vaz'-ı haml müddetine ve hatta nifas zamanının mürurına kadar terk-i inad ile Andrea ve Yankos'yu oyalamaktan ibaret olup zaten Filomene'in asıl aradığı da bundan ibaret bulunmasıyla sesini çıkaramayacağı derkârdır.

Kızın karnı büyüdükçe elbisesi genişlendirilip bollandırılıyordu. Hatta altıncı ayından sonra kokona Katina hemşiresini de bu sırra âgâh etmeye mecbur oldu. Filomene'in validesi bu haberi aldığı zaman o kadar müteellim olmuştur ki bu suretle yüreğine girmiş olan dert bir buçuk iki ay zarfında kadıncağızı mezara kadar götürmüştür.

Sekizinci ayda Filomene'in karnını başka türlü saklamaya imkân bulunamadığından bir hastalık bahanesiyle kızı yatağa yatırmışlardı. Validesi ise cidden esir-i firâş olduğundan iki yatak arasında kalan Sonkur Yankos nazarında cihan zindan kesildi. Bereket versin ki böyle oldu. Zira Atinaca zuhur eden bazı umûr-ı mühimme bir zaman için Yenişehir'den gaybubetini istilzam eylemesi üzerine Yankos Çorbacı, iki hastayı birden bırakıp gitmekte bulunmasından dolayı pek büyük âsâr-ı ızdırâb gösteriyor idiyse de:

- Gider bir, iki, üç ay tebdil-i mekân eylerim. O zamana kadar ya deve, ya deveci! Elbette onlar da kurtulurlar ben de kurtulurum.

Diye kalbinin en derin cihetlerinden âdeta memnun oluyordu. Yankos'nun gaybubetine en ziyade sevinen Katina ile Filomene oldular. Zevcesi ise kocasının bu azimetini bir nev firara hamlederek buna da başkaca teellüm eylediğinden kadınca-

ğızın derdi arttıkça arttı. Ölümü âdeta istical edilmiş oldu.

Validesinin vefatından bir hafta sonra Filomene, koskocaman bir oğlan doğurdu. Bu sırra bir teyzesiyle bir de ebe kadından maada hiçkimse vâkıf olamadı. Daha evvelce tedabir ve tedarikat görülmüş olduğundan velâdetinin ertesi gecesi kokona Katina, çocuğu alıp bir arabaya binerek civar köylerden birisinde hazırlanmış bulunan Paramana'ya götürüp teslim eyledi.

Loğusalığı müddeti geçtikten sonra dahi Filomene bittedrîc iâde-i afiyet etmiş olmak için birdenbire yatağını terk edememişti. Zevcesinin vefatı haberini alan Yankos kemâl-i isti'cal ile memleketine avdet eylediği zaman kızını henüz yataktan çıkmış bularak:

- Bir karı kaybeyledim ise bir kız kazandım.

Diye müteselli olmaya başlamıştır. Hakayık-ı ahvâlden haberi yok ki, "bir karı kaybettim ise bir torun kazandım" diye müteselli olsun. Fakat asıl hakayık-ı ahvâle vâkıf olsaydı böyle de demezdi. "Hem karımı, hem kızımı kaybeyledim" derdi.

Zavallı validesinin vefatı Filomen'i hiç olmaz ise bir sene müddet için olsun Andrea'nin tezevvücü beliyyesinden kurtarmıştır. Zira validesi vefat eden bir kız hiç olmaz ise bir sene müddet olsun validesinin yasını tutmadıkça gelin olabilmek âdet-i Hristiyaniyyeye bilkülliye muhaliftir. Bu kadar müddet için selâmetini temin eylemiş bulunan Filomene aralıkta bir köye kadar gider ciğerparesini ve sevgili Recep'inin yadigâr-ı muhabbetini görüp, okşar severdi. Andrea Kostopolo dahi mülâzemet-i tâlibânede zerre kadar kusur etmiyordu. Evvelce dahi demiş olduğumuz vechile bu mülâzemet, bu müdavemet Filomene'e olan sevdasından değil ihtiyar Yankos'nun servetine olan tama'ından neşet eylemekte bulunmuş olmasıyla hakikat-i hâlde mülâzemetleri, müdavemetleri kayınpederi olacak zata etmiş oluyordu.

Yas müddeti hitama takarrüp eylediği bir zamanda Filomene, pek ciddî bir tavr-ı mahsus ile kendisini tezevvüçten vaz geçmesini Andrea Kostopolo'ya tavsiyeye başladı. Aradan seneler geçmiş bulunduğundan bu adam ile gereği gibi yüz göz olmuştu da artık sûret-i ciddîyede konuşmaktan dahi çekinmi-

yordu. Kendisi pek yakışıklı bir adam ise de gönlü kendisini sevemediğini bilâ-pervâ anlattıktan fazla hatta gönlü bir başkasında olduğunu bile herifin yüzüne karşı itiraftan çekinmemiştir. Niçin çekinsin? Aralarında yenmiş içilmiş bir şey yok ki korksun. İstemiyor vesselâm.

Andrea Kostopolo, Filomene'in bu yoldaki müdafaalarından kat'iyen müteessir ve me'yus görünmüyordu. Bilâkis istidalarını istirham derecelerine vardırarak bu Larissa ahalisi terakkiyât-ı medeniyyeden henüz pek geri kalmış olmalarıyla alafranga usûl-ı mâişeti bilmediklerini ve alafranga izdivaçlarda gelin ile damadın birbirini sevmeleri meşrut dahi olmadığını ve bir kızın bir delikanlıya varması ve bir delikanlının bir kızı alması menâfi'-i tarafeyne muvafık düşer ise bu yolda vuku bulan izdivaçlara "mariage de convenance" denildiğini ve bade'l-izdivaç zevc ve zevcenin istedikleri gibi yaşamakta yine serbest kalacaklarını ber-tafsil anlatıyordu.

Filomene böyle akıllardan hariç bir usûl-i medeniyyeti ne kadar istikrahlar ile telâkki edeceğini tafsile lüzum var mıdır? Fakat validesinin yası müddeti geçtikten sonra siyah elbiseyi ilk çıkarıp renkli elbiseyi giydiği gün babası Sonkur Yankos, bu izdivaç için o zamana kadar etmekte bulunduğu tavsiyeleri bir emr-i kat'i suretine tahvile başladı. Müteakiben iş emr-i kat'i derecesinde de kalmadı. Bu emirlere tehditler dahi munzam oluyordu. Ah işte bu esnada Recep Köso imdada yetişebilmiş olsaydı. Filomene'in memâlik-i şâhâneye kadar can atıp kurtulacağı derkâr idiyse de ne çare sevgili Recep'e bir haber bile göndermek hadd-i imkânın kat'iyen haricine çıkmıştı.

Filomene'in şu Andrea Kostopolo'ya varmamaktaki bu ısrarı hakikat-i hâlde Recep tarafından bir ümit muhafaza eylemekte bulunmasından naşi değildir. İşte burada tahattur etmeliyiz ki Recep Köso'nun validesiyle beraber Serfiçe'ye hicret eylediği esnada Filomene'e teslim olunmak için müdîr-i umûruna teslim eylemiş bulunduğu mektup da Sonkur Yankos Atina'ya gidip de Filomene'in göz hapsi teyzesinin himmetiyle biraz gevşediği zaman kızın eline vâsıl olabilmişti. Filomene o zamanlar gebeliğini setr için âleme karşı kendisini esir-i firâş gösteriyordu. Recep Köso bu mektubunda Filomene hakkındaki muhabbetinin

ciddiyetinden, kuvvetinden bir hayli bahseyledikten sonra hâl ve zamanın iktizasınca hicrete mecbur olduğunu ve validesinin emrinden çıkamayacağını ve bittabi bundan böyle Yenişehir'e de gelemeyeceğini ve bunları kendisine böylece dosdoğru haber vermeyecek olur ise aldatmış, hıyanet eylemiş olacağını ve Kalabaka manastırında geçirdikleri günler ömrünün en mes'ut, en bahtiyarâne günleri olup son nefesine kadar bunları unutamayacağını ve daha bu gibi bin türlü ahvali bade'l-hikâye kemâl-i sûz ü güdazla affını diliyordu. Recep Köso'nun son ifadesi bundan ibaret bulunduğu hâlde onun hakkındaki ümitlerde devama imkân kalır mı?

Recep'in bu mektubu Filomene'de bir me'yûsiyet-i kat'iyye peyda eylemiş olmakla beraber Recep aleyhinde inkisârını mucip olmamıştı. Recep'e hiçbir lânet etmeyip bilâkis:

- Zavallı Recep! Mecburdur. Ne yapsın?

Diye mecburiyetini de teslim eylemişti. Fakat kendi kendisine:

- Recep beni alamıyor ise ben de Recep'i bırakamam. O beni bıraktı ise ben onu terk edemem. Recep'e teslim etmiş olduğum vücudu ondan başka hiçbir kimseye teslim edemem. Bâhusus ki oğlum da var. Recep'in yadigârı olmak üzere bana oğlum kâfidir.

Diye müddetü'l-ömr kendisini Recep'in karısı addetmek azmine düşmüştü.

Hayfa ki kadınlık hâline mahsus olan acz bu azminde sebatına mani oldu. Babasının inat ve ısrarı o dereceye vardı ki eğer teehhülü kabul etmeyecek olur ise babasıyla arasındaki münâsebet-i vâlidiyet ve mevlûdiyetin de mahvolacağına âklı erdi.

Filomene'in bu mukavemeti ne dereceye kadar ileriye götürdüğünü şununla dahi muvazene edebiliriz ki bir gün pederi esnâyı tehditte:

- Sen hâlâ o Türk'ü bekliyorsun ama emin ol ki Türk'ün buralara takarrübünü haber aldığım anda evvel-be-evvel seni öldürürüm.

Demesiyle Filomene:

- Hayır Türk'ü beklediğim yok. Andrea'yi istemiyorum.

Andrea'den başka birisine verirsen kabul ederim.

Demişti. Filvaki başka bir talip zuhur etseydi Filomen, belki de kabul ederdi. Ama iş artık muânede derecesine varmış olduğundan Sonkur Yankos'ya söz anlatmak kabil olamadı. Günün birinde birkaç dost ile bir de papaz yanına alarak Andrea ile beraber gelip akd-i nikâha Filomene'i mecbur eylediler. Ne ağlamak para etti, ne sızlamak papazın dahi yarı nasihat, yarı tehdit ile vuku bulan ilhâh ve ibrâmına karşı zavallı kızcağız teyzesi Katina'dan başka iltica edecek taraf bulamadı ise de Yankos'nun inadına mukabil teyzesinden de bir gûne muavenet göremeyince nikâh mukavelesini bir dest-i lerzân ile imzaya mecbur oldu.

İşte size bir izdivaç ki "mariaga de convenance" denilen usule de benzemez. Böyle bir izdivacın vukuu için kanlı gözlü bir Andrea ile inadında geberesiye musırr bir Sonkur Yankos ister!

Nikâhın vukuuna kadar herkesin re'yi mer'î olduğu hâlde yalnız bîçare Filomene'in re'yi mer'î olamıyordu. Değil mi? Bundan sonra mer'iyet-i re'y Filomene'e intikal eyledi. Daha zifaf gecesi kocasına:

- - Mösyö! "Mariage de convenance" yaptık değil mi? Avrupa civilisation'u dahilinde yaşıyoruz değil mi? Öyle ise senin odan ayrı, benim odam ayrıdır. Sen bildiğin gibi yaşayacaksın ben de bildiğim gibi yaşayacağım.

Demiş ve daha şimdiden haber verelim ki, koca Filomene, bu sözden bir daha dönmemiştir. Vakıa Andrea dahi Avrupa hukûkiyyununun tabirleri vechile izdivacın "consumer" edilmesinde ısrar göstermiyordu. Malum a! Filomene'e âşık bir adam değildi ki istifâ-yı hukûk-ı zevciyyeden mahrumiyeti kendisine bir tesir edebilsin. Binaenaleyh kayınpederi Sonkur Yankos'yu avutmak için Andrea zevcesinden gayet hoşnut göründüğü gibi Filomene dahi babasının kendi aleyhine hücumlarını tecdid ve teşdîd etmemiş olmak için hâlinden müşteki görünmüyordu. Sonkur Yankos'ya gelince damadının kendi maaş ve tayinatı müskirât masrafına bile kifayet etmeyerek haftada, on beş günde bir cep harçlığı namıyla kendisinden epeyce hatırı sayılabilecek bir meblağ çekmekte bulunması o hasis herefin epeyce canını sıkıyor idiyse de böyle

Yunan ordusunun mûcib-i şerefi olan bir damada kayınpeder olmak bahtiyarlığından maada intihabât-ı umûmiyye hile ve hud'alarıyla bir gün olup da damadını Harbiye Nezareti'ne kadar isal edebilmekten kendisince tahassul edebilecek olan menâfi'i düşündükçe her şeye katlanıyordu. Yazık ki bîçare ümidine nail olamaksızın tekerlendi gitti. Birtakım evham ve hayalâttan ibaret ümitler arkası sıra zavallı kızının ömrünü berbat etmiş olması da bir şeye yaramadı.

Filomene, babasının tekmil servetine malik olduğu zaman kocası Andrea'nin ahval-i maişetince bir büyük tebeddül vukua geldi. Filomene herife bir para bile cep harçlığı vermeye yanaşamıyordu. Onun maişet-i sefihânesi mesârifini tesviyeden kendisince bir haz olamayacağı için o mesârifi tanımıyordu bile. Bunun üzerinden çok vakit geçmeksizin karı ile koca arasında ilân-ı harb vukua geldi. Filomene, Andrea'nin sûretine karşı hanesinin kapılarını kapadı. Bu bapta herifin hiddetlerine, şiddetlerine karşı:

- Yeni civilisationa girmedik mi ya? "Séparation de cour" (İki vücudun birbirinden ayrılması) usulünü icra ettik sayınız.

Demişti. Hatta artık büyümüş olan çocuğunu da köyden getirip noter muvacehesinde evlâtlığa kabul ederek talim ve terbiyesine de başlamıştı ki bu talim ve terbiye cümlesinde kendisinin bir Müslüman oğlu olduğu ve büyüdüğü zaman pederini bulması lâzım geleceği kaziyyesi de dahildi.

Çocuk âşiyâne-i mâdere geldikten sonra bunun asl ü nesli hakkındaki tahatturat bir vakit Recep Köso ile Filomen arasındaki maceraların hikâyesini de tazelenmiştir. Hatta bu hikâyeler an'anesiyle Andrea'ye de malûm olmuştur. O gaddar herif Filomene'den alamadığı intikamı çocuğundan almaya kalkışır ise ne dersiniz? Böyle bir muhabbet-i sâbıka yadigârı olmakla beraber bu dünyada yegâne kimi kimsesi sayılan yavrucuğu öldürmek Andrea için teşeffî-i sadrın medâr-ı yegânesi addolunmuştur. Cenâb-ı Hakkın hikmetine bakmalı ki bir gün çocuk hizmetçisi ile beraber Köstem kenarında mesirede gezinirken Andrea'nin sarhoşluk hâliyle çocuğa hîn-i tesâdüfünde ihtiyarı elinden gitmişti. Habisin gözleri kararıp, belindeki kılıcı çektiği gibi masuma iki defa havale eylemişti. Eğer bu kılıç kesmek

için kılâğılı kılıçlardan olsaydı o gün Marko'nun maktuliyeti muhakkak idi. Bereket versin ki dürtmek için ensiz ve sivri meçlerden olmasıyla ikinci dürtüşte yavrucak yere serilerek katil dahi etraftan koşuşan ahali ve jandarmalar tarafından ahz ve girift olunduktan sonra Marko muayene olundukta meçin ilk darbesinde sol kolunun pazısını karşı karşıya delip geçtiği ve ikinci darbesinde ise sol koltuğunun ön cihetinden girip köprücük kemiğine doğru yürüdüğü görülmüştür. Yaranın bu derecesi Marko'nun hayatı için bir tehlike-i sarîhayı mucib değil idiyse de katl kastıyla vuku bulan bu misillü darp ve cerhler ayn-ı fi'il-i katl addolunacağından maada Andrea ile Filomene arasında cihanın malûmu bulunan maceralar üzerine böyle bir kasdın vukuu esbâb-ı müşeddeden addolunmasıyla Andrea Kostopolo cenapları Yunan kanûn-ı cezası hükmünce katle bedel yirmi bir sene müddetle prangaya atılmıştır.

İşte Yenişehir'in Yunanîler tarafından hîn-i tahliyyesinde salıverilen mahbûsîn-i eşkiya miyanında bu Andrea Kostopolo dahi mevcut olup lâ'în-i merkûm o zamana kadar aralarında vukua gelen muhalefetleri gûşe-i mezâ mâ-mezâya atarak Atina'ya doğru birlikte azimete Filomene'i irzâya gelmiş idiyse de Filomene katil-i merkûma lâyık olacak muameleden çekinmediği ve asâkir-i Osmaniyyenin Yenişehir'e duhulünden sonra habisin bir gûne kasdına ihtimal veremediği için Recep Köso'nun üstüne gelmiş olduğu kanlı arbede vukua gelmiştir.

Hatime

Filomene, el-hâletü hâzihi kendisini Recep Köso'nun zevcesi addeylediği gibi oğlu ile babası arasındaki münasebet-i übüvvet ve bünüvveti dahi tesis eylemiş ve bütün hane halkı Recep Köso'yu bu familyanın babası ve bu hanenin efendisi olarak telâkki-i bilkabul etmiş olmasına nazaran Recep dahi bu ahvalin kendisine verdiği haktan istifadeyi müsâraat eylemiştir zanneder misiniz? Bu istifadede Recep öyle zannolunacağı kadar isticalde bulunmamıştır. Kalabaka'da Aghia Triadha manastırında iken kendisinde bulduğu salâhiyeti bugün bulamamıştır. Orada gerek kendisini ve gerek Filomene'i fâil-i muhtar addederek bu muhtariyetlerinden istifadeye ikisi de ittihad-ı re'y ile karar vermişlerdi. Bu defa

ise vakıa Filomene tarafından henüz hiçbir re'y ima bile edilmemiş ise de edilmesi farz edilecek olsa Recep bu re'ye derhâl iştirak eyleyemeyecekti. El-hâletü hâzihi Recep, müteehhil idi. Vakıa zevcesinin kendi üzerindeki hakkı, zevcelerin taaddüdü için şer'an malik olduğu hakka mani olamaz idiyse de Recep bu hakikatı Filomene'e beyan etmedikçe kendisini Filomene'in firâşına atamayacağını düşünüyordu.

Zabitinden almış olduğu emir mucibince bu akşam dahi ikâmetgâh-ı askeriyyesine avdet eyledi. O zamana kadar gerek o kahraman piyade zabitinin ve gerek bu vak'ada bulunan veya vak'ayı gören veyahut işiten sair kimselerin hikâyeleri üzerine Andrea Kostopolo ve Filomene ve Marko ve Recep Köso havadisini herkes işitmiş ve daha ilk istimâlarıyla şaşmış olduklarından o akşam kumandan Recep Köso'yu çağırtıp hikâyesini söyletmiş ve dinlemişti de hikâyeye lâyık olduğu kadar taaccüpten sonra:

- Gönüllü arkadaş! Demek oluyor ki an-asl Yenişehirli olduktan fazla el-hâletü hâzihi burada müteehhil bir yerlisin? Geceleri ikametgâh-ı askeriyyeden başka yerde zaman geçirmek uyamayacağına dair dün sana söylemiş olduğum sözlerin hükmü kalmamıştır. Bundan sonra da asıl lâyık olan şey çoluk çocuğunun yanında zaman geçirmektir.

Demişti. Recep Köso, bu müsaadeye teşekkürle beraber o geceyi yine arkadaşları yanında geçirdikten sonra ertesi gün elinde bulunan vizite kâğıdı delâletiyle o kahraman mülâzımı bularak:

- Hem hikâyemi dinlemek hem bana bir son hizmet-i biraderânede daha bulunmak için bu gün birlikte bulunmamızı rica ederim.

Dedi o dahi zabitinden izin alarak ikisi birlikte Filomene'in hanesine geldiler. Orada Recep Köso Teselya'dan Serfiçe'ye hicret eyledikleri vakitten sonraki sergüzeştini kâmilen hikâye eyledi. Serfiçe'de dahi çoluk çocuk sahibi bulunduğu hâlde kendisini yeniden kocalığa kabul edip etmeyeceğini sordu. Filomene'den:

- Ben kendimi sana kabul ettirmek emelindeyim Köso! Seni benim kabulüm lüzumunu hatır ve hayalden bile geçirmek iktiza

etmez. Şimdi her şeyi öğrendikten sonraki hissimi soruyorsan derim ki: Bahtiyardır o kadın ki sana zevce olmuştur! Elbet seni sevmekte bana iştirak etmiştir. İkimiz dahi bir muhabbetin hâmil ve haiziyiz. O beni reddetmeyecek olur ise benim onu hüsn-i kabulüme hiç şüphe etmemelidir.

Cevabını alınca ziyadesiyle teşekkür eyledi. O civardaki İslâm aşinalarından bir ikisiyle bir de ulemadan bir komşuyu çağırıp teşekkül eden cemaat huzurunda derhâl bir nikâh kıydılar. Alâ cenâhi'l-isti'câl tedarik edilebilen esbab ile cemaat-ı mezkûre o akşam orada yiyip içerek Recep Köso ve Filomene'in velîme-i cemiyyetini icra eylediler. Teselya'nın yeniden fethini müteakip ilk icra edilen Müslüman düğünü dahi bu düğün oldu.

-İntiha-

ÖZKAN
MATBAACILIK
229 59 72 - 229 59 74

ISBN : 975-16-1329-9
Fiyatı: 4.000.000 TL